

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

HABILITAČNÍ PRÁCE

2017

Marek Stary

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Marek Starý

**Udělování českého občanského práva
(inkolátu) v době předbělohorské**

Habilitační práce

2017

Prohlašuji, že svou habilitační práci na téma „Udělování českého občanského práva (inkolátu) v době předbělohorské“ jsem vypracoval samostatně za použití zdrojů, citovaných v Seznamu použitých zdrojů.

V Praze dne 20. 9. 2017

JUDr. Marek Starý, Ph.D.

OBSAH

Úvod	4
1 Obsah inkolátu a právní postavení cizinců v Čechách	21
1.1 Majetková práva – nabývání deskových statků	21
1.2 Veřejná (politická) práva – podíl na řízení země	37
1.3 Další aspekty právního postavení cizinců v Čechách	58
1.4 Postavení obyvatel ostatních zemí České koruny	64
2 Přijímání do země	76
2.1 Vývoj normativní úpravy	77
2.2 Pragmatické písemnosti dokumentující průběh procesu přijímání do země	100
2.2.1 Přímluvy panovníka	101
2.2.2 Sněmovní přijetí	128
2.2.3 Reverzy k zemi	169
2.2.4 Přiznání k zemi	199
3 Jiné způsoby nabývání inkolátu a jeho pozbývání	211
3.1 Inkolát jako dědičný status	212
3.2 Nabytí inkolátu ascendentem a jeho dopad na potomky	218
3.3 Sňatek	220
3.4 Přiznání k zemi	221
3.5 Přijetí do panského nebo rytířského stavu	234
3.6 Přijetí za měšťana	253
3.7 Zánik inkolátu	255
4 Vyhodnocení fenoménu imigrace a udělování inkolátu cizincům	264
4.1 Celkový počet udělených inkolátů	267
4.2 Chronologické rozložení udělených inkolátů	282
4.3 Původ	286
4.4 Stavovská příslušnost	292
4.5 Podíl na deskových statcích	295
4.6 Podíl na veřejných úřadech	309
4.7 Náboženství	328
Závěr	332
Seznam použitých zdrojů	341

Úvod

V době, kdy tato kniha vznikala, se svět dal obrazně řečeno do pohybu. Obrovská migrační vlna přelila Evropu a postavila starý kontinent před problémy, jež by se ještě před několika lety mohly zdát zcela fantaskní. Slovo identita (ať již v kontextu politickém, sociálním či kulturním) začalo být skloňováno ve všech pádech a příslušnost k zemi, národu či kulturnímu prostředí začala být pro mnoho lidí opět velmi relevantní a intenzivně pocíťovanou hodnotou. V rovině právní je přitom prvořadým institutem, demonstrujícím příslušnost k tradiční státoprávní jednotce a zároveň garantujícím určitá specifická subjektivní práva, státní občanství.

Nedá se ovšem říci, že v relativně klidném období první dekády 21. století, tedy ještě před zahájením kvantitativně ojedinělé a prakticky těžko řešitelné migrace z oblasti Afriky a Přední Asie, by státní občanství bylo v rámci Evropské unie pojmem upadajícím v zapomnění či víceméně bezvýznamným. Právě naopak, navzdory všem integračním krokům si příslušnost jednotlivce k menší než kontinentální entitě udržovala a udržuje nepopíratelný význam. Zkoumání jeho historického vývoje, respektive vývoje právních institutů, z nichž se ve své moderní podobě alespoň do jisté míry „zrodilo“, má tím pádem i v dnešní době svůj hluboký smysl.

Na druhou stranu, zkoumání historických procesů jednoznačně ukazuje, že evropská integrace má velmi hluboké kořeny, charakterizované mimo jiné i prolínáním stavovských elit jednotlivých zemí. Toto prolínání s sebou nevyhnutelně neslo předávání impulzů v oblasti kulturní, politické, ekonomické, právní i dalších. Právě migrace stavovských elit v době středověku a raného novověku se tak nezanedbatelnou měrou podílela na vytváření základů evropského kontinentálního socioekonomického rámce. Její sledování je tedy navzdory propastí několika staletí, jež tyto epochy od současnosti dělí, tématem nosným, zajímavým a svým způsobem i aktuálním. Na povrch jeho prostřednictvím vystupuje část historických předpokladů současné evropské integrace, charakterizované budováním Evropské unie, usilující o sblížení jednotlivých oblastí „starého“ kontinentu při zachování určitých regionálních specifik. Jinak řečeno, podrobné poznání toho, kdo, proč a v jakém právním režimu se v Čechách před staletími usazoval, může napomoci prohloubit znalosti a povědomí o historických kořenech integrace českých zemí v evropském měřítku a nastavit určité zrcadlo i dnešní době. Je přitom zřejmé, že ve středoevropském prostoru, jehož součástí jsou i české země, je vzájemné ovlivňování největší měrou pozorovatelné v rámci rozsáhlého komplexu

zemí, který pod svou vládu spojila na počátku 16. století habsburská dynastie. V nezanedbatelné míře k němu ale docházelo i v širším geografickém rámci.

Zprávu kronikáře Kosmy o „nějakých Němcích“, kteří si „uvnitř hranic českých“ postavili v roce 1121 hrad (patrně Přimdu), jenž kníže Vladislav neprodleně dobyl a obsadil,¹ je nutno vnímat především jako doklad o důslednosti ochrany teritoria českého státu ze strany jeho panovníků. Zároveň se ale jedná o první zachycený doklad toho, že se v hranicích českého státu chtěli natrvalo usadit příslušníci zahraniční šlechty (za stavebníka hradu je většinou považován markrabě Děpolt z Vohburgu²). V daném případě šlo zjevně o pokus svévolný, protiprávní, proti kterému bylo třeba razantně zakročit. Problém příchodu cizinců do Čech se ale v dalších stoletích začal objevovat stále intenzivněji, v přímé úměrnosti k tomu, jak se Evropa v důsledku politického, hospodářského i technického rozvoje „zmenšovala“. České království převzalo kromě toho ve 14. století úlohu jádra nově zformované, teritoriálně poměrně široce rozmáchnuté České koruny a kromě toho se český stát již od 13. století opakovaně stával součástí neméně velkorysých nadstátních unií, budovaných na různých státoprávních základech.

Česká šlechta, usilující o co nejširší podíl na správě věcí veřejných a žárlivě střežící svoji politickou i ekonomickou moc, neměla pochopitelně zájem na tom, aby hranice království zůstaly bez výraznějších omezení otevřené imigraci z okolních, případně dokonce vzdálenějších evropských zemí. Na druhou stranu se ale nedokázala tomuto procesu, který mohl nota bene v některých případech přinést i efekty jednoznačně pozitivní, bránit zcela a bezvýhradně. Dokázala ale prosadit takové změny v právním řádu, které jí na jedné straně její mocenské postavení náležitě garantovaly, a na straně druhé jí daly dostatečnou kontrolu nad tím, kdo do země zpoza hranic přichází. Výsledkem naznačených legislativních změn se stalo právo obyvatelské, cizím výrazem, odvozeným z latinského slova *incola*, obyvatel, označované jako inkolát.

Je patrně na místě upozornit, že samo slovo inkolát se do českého jazyka infiltrovalo teprve ve druhé polovině 17. století. V době předbělohorské se nehovořilo o udělování inkolátu, ale zásadně o přijímání do země, a i v panovnických listinách, které začaly být s ohledem na nový právní stav po roce 1620 vydávány, bylo buď nadále kontinuálně užíváno předbělohorské terminologie, nebo se tu objevovalo označení „*Conses*“ čili povolení (k

---

¹ FRB II., s. 181, kniha III., odst. 48 („*quidam ex Teutonicis infra terminus Boemorum ... aedificant castrum*“). Ačkoliv Kosmas hrad nejmenuje, je tradičně ztotožňován právě s Přimdou. Viz např. J. ŽEMLIČKA, Čechy v době knížecí, s. 274. Určitou pochybnost prezentovali Z. PROCHÁZKA – J. ÚLOVEC, Hrad, zámek a tvrze okresu Tachov 2, s. 121 (s odvoláním na starší úvahy P. Choce), prozatím ale nebyla formulována dostatečně přesvědčivá alternativa.

² T. DURDÍK, Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, s. 461.

usazení v zemi). Pojem inkolát nebyl obsažen ještě ani v Obnoveném zřízení zemském (1627), resp. následně vydaných Deklaratoriích a novelách (1640). Na tuto skutečnost ostatně nedávno upozornil i Jiří Brňovják, který ve své monografii – věnované dominantně 18. století – označil užívání pojmu „inkolát“ pro předbělohorskou dobu za anachronické a poměrně ostře se proti němu vymezil.³ Jeho argumentace nepostrádá na první pohled přesvědčivosti a v hlavním bodě, totiž absenci klíčového pojmu v předbělohorských (a ostatně i bezprostředně pobělohorských) pramenech je neoddiskutovatelně pravdivá. Na druhou stranu, namítat lze rozhodně více než jen zažitost (nesprávně užívaného) pojmu. Jestliže ho pozdější právo zkonstruovalo jako adekvátní a jazykově efektivnější ekvivalent složeného termínu „obyvatelské právo“, pak – s paušálním připuštěním jisté anachroničnosti – není důvod ho nepromítnout i do analogických právních poměrů předchozí epochy. Samozřejmě, jsou-li skutečně analogické. A zde je právě otázkou, zda Brňovják nezašel ve své skepsi až příliš daleko – i když vydávání panovnických listin s povolením usadit se v zemi bylo po Bílé hoře novinkou, sama podstata obywatelského práva jakožto právního statusu zahrnujícího určitý soubor subjektivních práv, nedostupných cizincům, se v zásadě tolik nezměnila.⁴

Bez ohledu na terminologický vývoj platí, že obywatelské právo jako pozoruhodný právní institut existovalo v Čechách zhruba od 14. století až do roku 1848 a za tuto dobu prošlo po stránce obsahové velmi zajímavými peripetemi. Jeho reflexe v moderní historiografické produkci je ale poměrně skromná. Tu a tam se ho ve svých pracích dotkli archiváři, a to zejména s ohledem na prameny, které jeho nabývání doprovázejí a jsou dodnes v hojné míře dochovány, a vedle toho i právní historici, kteří se snažili zhodnotit jeho význam z hlediska juristického. Je ovšem třeba jedním dechem dodat, že i když existují některé zajímavé a podnětné studie, které jsou inkolátu věnovány, leží tento institut tradičně spíše na

---

³ J. BRŇOVJÁK, Šlechticem z moci úřední, s. 105 („Na základě popsaných skutečností považuji užívání termínu inkolát v období před vydáním Obnovených zřízení zemských za anachronismus, byť v dosavadní historiografii včetně nejmodernějších prací silně zažitý – předbělohorská praxe partikulárního zemského stavovského přijímání tento pojem neužívala. Proto nesouhlasím s terminologickým přenášením pojmu inkolát do předbělohorské tradice přijímání do stavovských obcí, které se odehrávalo ryze na zemské úrovni ... Nutno podtrhnout, že pobělohorský panovnický souhlas (inkolát) byl od svého počátku koncipován jako právní instrument s nezpochybnitelnou platností ve všech zemích Koruny české, nadřazený partikulární zemské přijímací praxi“).

⁴ Zde lze doplnit, že ve výše uvedené citaci došlo k částečnému zmatení pojmů, když Jiří Brňovják spojil pojem „inkolát“ s panovnickým souhlasem, v drtivé většině případů (nikoli ovšem bezvýjimečně) se vztahujícím na všechny země českého státu. Nechal se zde vést důvěrnou znalostí kancelářské praxe, nabytou studiem archivních pramenů. Vedle toho se ale v jazyce 18. století i později začala inkolátem označovat sama kvalita obyvatele země. Jedná se tedy o právní institut (jakýsi předchůdce státního, resp. v dobovém kontextu zemského občanství) a nikoli právní instrument – tím se stala listina, přeneseně označovaná tímž slovem. Navíc lze in margine namítnout, že udělení obywatelského práva ve všech zemích Koruny české v jedné listině nemusí být ještě automaticky výrazem jeho společného charakteru, ale může být stejně tak dobře interpretováno jako spojení několika konsenzů do jedné listiny. Z hlediska předbělohorské doby, jež je meritem této práce, je ovšem tato interpretační diskuze bezpředmětná.

periferii zájmu. Nikdo z historiků – až na jedinou čestnou výjimku, kterou představuje Vladimír Klecanda (viz dále) – si ho nevybral jako meritorní či jeden z hlavních předmětů svého zájmu a nepodrobil příslušné prameny skutečně soustavnému výzkumu.

Zřejmě prvním pokusem o nastínění významu a právní úpravy inkolátu se stala studie archiváře Antona Gindelyho, publikovaná v roce 1886. Šlo ovšem o práci věnovanou v první řadě počátkům české šlechty a problematika inkolátu tu byla pojednána jen v základních rysech, spíše s důrazem na základní právní normy a typologii dostupných pramenů.⁵ O systematické zpracování tu rozhodně nešlo. Na druhou stranu lze alespoň kvitovat, že se autor věnoval jak době předbělohorské, tak pobělohorské, takže nabídl přehled do jisté míry chronologicky ucelený, který se mohl stát východiskem pro práci dalších badatelů.

Zřejmě klíčovou úlohu pro další reflexi inkolátu v literatuře sehrál Josef Kalousek, profesor českých dějin na Univerzitě Karlově, který ve svém stěžejním díle České státní právo (vydáno 1871, výrazně upravené a doplněné druhé vydání vyšlo v roce 1892) zařadil inkolát mezi „pojídla Koruny české“ a věnoval mu relativně obsáhlý výklad, kterým ovlivnil celé generace (především právních) historiků.⁶ Patrné to je například již na obsáhlém a poměrně dosti zdařilém hesle Bohuslava Riegera v II. díle slovníku rakouského veřejného práva, vydaném v roce 1906.⁷ Především na dostupnější text Kalouskův pak navázali i další koryfeje české právněhistorické vědy, kteří do svých klíčových syntetických děl převzali ve zkrácené podobě jeho závěry. Lze to prohlásit o Janu Kaprasovi (1913),⁸ který posléze z Kalouskových a Riegerových textů zřetelně vyšel i v hesle „Inkolát, indigenát“, zahrnutém do druhého svazku Slovníku veřejného práva československého z roku 1932,⁹ stejně jako o Karlu Kadlecovi (1928).¹⁰ Za jediný významnější právněhistorický příspěvek k poznání inkolátu z první poloviny 20. století tak lze považovat práci Bohumila Baxy, publikovanou v roce 1909 ve Sborníku věd právních a státních, cíleně zaměřenou na historickou epochu vymezenou lety 1749–1848, o níž autor soudil, že „není dosud probádána tak, jak bylo by si přáti“.¹¹ Zde se mu podařilo soustředit celou řadu pozoruhodných pramenů a sestavit z nich

---

⁵ A. GINDELY, Die Entwicklung des böhmischen Adels und der Inkolatsverhältnisse seit dem 16. Jahrhunderte, s.13–16, 27–30, 32.

⁶ J. KALOUSEK, České státní právo, s. 140–153.

⁷ B. RIEGER, Inkolat, Indigenat in Böhmen, s. 897–904.

⁸ J. KAPRAS, Právní dějiny zemí Koruny české. Díl II. Část 1., s. 346–348.

⁹ J. KAPRAS, Inkolát – Indigenát, s. 5–6.

¹⁰ K. KADLEC, Dějiny veřejného práva ve střední Evropě, s. 183 a 302.

¹¹ B. BAXA, Inkolát (a indigenát) v zemích koruny České od r. 1749 – 1848, s. 1–39 (citace ze s. 1). Povzdech o nedostatečném poznání této periody lze ostatně do jisté míry považovat za dodnes platný, situace se již ale přeci jen zlepšila právě zásluhou publikačních aktivit Jiřího Brňovjána.

plastický obraz toho, jak se inkolát vyvíjel po normativní i administrativní stránce v posledním století své existence.

Pokud se ale inkolátu dostávalo pozornosti časově ohraničené, přitahovalo nejvíc pozornost období středověku a raného novověku. O nich psal a řadu významných dokladů pro moravskou inkolátní praxi snesl ve třetím díle svého opusu o moravském sněmovnictví František Kameníček (1905).¹² O něco později sledoval český a moravský inkolát v tomtéž období, jen v širším kontextu právních norem věnovaných otázkám národnostním a jazykovým, Josef Kliment (jeho práce byla vydána v roce 1930 v rámci publikací z Kaprasova právněhistorického semináře).¹³ Především je zde ale nutno upozornit na neprávem pozapomenutou osobnost Vladimíra Klecandy, archiváře, který výzkumu českého inkolátu věnoval největší úsilí, byť je pod vlivem různých okolností nedotáhl až ke kýženému cíli syntetického zpracování.

Vladimír Klecanda (narozený v roce 1888) byl synem pražského učitele, novináře a spisovatele Jana Klecandy. Vystudoval historii na Karlově Univerzitě, vedle toho ale absolvoval studijní pobyty v Paříži (na Sorbonně a École des Chartres) a ve Vídni (na Institut für Österreichische Geschichtsforschung). Na pražské fakultě pak působil jako jeden z vyučujících na katedře pomocných věd historických, řízené Gustavem Friedrichem, v roce 1919 se stal také tajemníkem nově zřízené Státní archivní školy (rovněž vedené prof. Friedrichem).¹⁴ Především ale působil v pražském Archivu země české, kde se důvěrně seznámil se středověkými a raně novověkými fondy a zaměřil svůj zájem právě na ty, které mapovaly vývoj českých šlechtických stavů a jejich personálního složení. Jeho prvotinou se v roce 1918 stala obsáhlá studie o obnovení desk zemských v 16. století,¹⁵ vydaná posléze separátně vlastním nákladem autora. V dalších letech se Klecanda věnoval především obecným otázkám archivnictví a psaní recenzí do Českého časopisu historického. Zároveň ale pilně sbíral materiál k problematice stavovské příslušnosti, inkolátu a dalším souvisejícím otázkám, a to významnou měrou i v zahraničních archivech.

Prvním výsledkem jeho práce na tomto poli se v roce 1926 stala vybroušená studie o zakupování cizinců v Čechách, vydaná v Časopise archivní školy (vydávaném právě Státní archivní školou) a mapující mimo jiné i některé zajímavé právní kauzy, v nichž se jednalo o spornou (ne)existenci českého obyvatelského práva u konkrétních osob.¹⁶ O dva roky později

---

¹² F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, III. díl, s. 84-102.

¹³ J. KLIMENT, *Státní občanství a národnost v českém právu do Bílé hory*, s. 50-59.

¹⁴ J. KOLLMANN, *Státní archivní škola v Praze*, s. 245.

¹⁵ V. KLECANDA, *Obnovení desk zemských po požáru r. 1541*, s. 191-270.

¹⁶ V. KLECANDA, *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského*, s. 64-119.

publikoval na stránkách téhož časopisu svým rozsahem spíše monografické pojednání o přijímání do rytířského stavu v českých a rakouských zemích, opírající se o detailní a zevrubnou znalost právních i faktických poměrů v jednotlivých zemích bývalého Předlitavska.¹⁷ Jako žák a později spolupracovník Gustava Friedricha nemohl chybět mezi autory článků v jeho jubilejním sborníku, vydaném v roce 1931 – zde byl uveřejněn rozsahem dosti krátký, myšlenkově a faktograficky ovšem nesmírně bohatý text, věnovaný problematice přijímání cizinců za obyvatele na zemském sněmu.¹⁸ Konečně o rok později spatřil ve Zprávách českého zemského archivu světlo světa jeho další, nesmírně zajímavý článek věnovaný sociální skupině erbovních měšťanů.¹⁹

Heuristická činnost Klecandova směřovala jednak k vydání příručky o historické chronologii (zde byl ale těsně předstižen svým učitelem Friedrichem a jeho vlastní práce tím byla prakticky antikvována),²⁰ jednak k souhrnnému pojednání právě o českém inkolátu. Jako archivář si přitom Klecanda v první řadě předsevzal zpřístupnění reversů k zemi, a to ve formě katalogu, dominantně ovšem zaměřeného na podrobnou prosopografii osob, které se touto formou k zemi v předbělohorské době přiznaly. Práci na tomto životním díle mu ale zkomplikoval fakt, že v roce 1928 učinil poměrně zásadní životní krok a odešel z Prahy do Bratislavy, kde se ostatně již v roce 1924 habilitoval. Od roku 1928 působil na Univerzitě Komenského jako mimořádný a od roku 1931 řádný profesor pomocných věd historických, později se stal též proděkanem filozofické fakulty. Tyto nové povinnosti, a především geografická vzdálenost ho tak říkajíc odtrhly „od zdroje“ a postup jeho práce nesmírně zpomalily.

Výmluvně o tom vypovídá dopis ředitele zemského archivu Bedřicha Jenšovského, napsaný na sklonku roku 1937 a dochovaný v Klecandově pozůstalosti. Pisatel v něm upozorňoval, že české zemské zastupitelstvo vyjádřilo nespokojenost nad pomalým postupem při vydávání zemských historických publikací a zemský úřad mu nato uložil, aby podal zprávu o stavu jednotlivých publikací, mezi něž patřil i Klecandův „Katalog reversů k zemi“. Na tom podle Jenšovského „nebylo již vůbec pokračováno od r. 1930“. Přitom již v roce 1927 bylo Leschingerově tiskárně zaplacen tisk prvních deseti archů, z nichž ovšem vytištěno bylo pouze prvních pět. Situace byla o to pikantnější, že tiskárna v roce 1936 zkrachovala a zemský úřad se musel v souvislosti s nesplněním tohoto publikačního závazku přihlásit jako

---

¹⁷ V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 1–125.

¹⁸ V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 456–467.

¹⁹ V. KLECANDA, Tři kapitoly o českomoravských erbovnících, s. 69–96.

²⁰ Rukopis a přípravné materiály jsou uloženy v OPVK, kart. 2, sign. II b 5, i.č. 13.

věřitel do konkurzu. Zemský ředitel proto naléhavě vyzýval Klecandu, aby dodal podklady pro dalších pět archů (které prý již kdysi přivezl do Prahy, ale archivu z nějakého nespécifikovaného důvodu neodevzdal). Především se ho ale dotazoval na jeho stanovisko ohledně dalšího postupu při přípravě publikace, a to i v případě, že by Klecanda nebyl nadále schopen se tohoto úkolu ujmout sám.²¹

Ve své (tamtéž uložené) odpovědi datované 31. ledna 1938 sice Klecanda přislíbil na 10. února návštěvu zemského archivu a dodání dalších podkladů, proti dokončení prací na Katalogu se ale navíc postavil vývoj událostí politických. Klecanda se po vyhlášení samostatné Slovenské republiky vrátil do Prahy, věnoval se ale především činnosti odbojové (byl členem a tajemníkem Politického ústředí) a již na konci roku 1939 odešel do Francie, kde působil v Benešově Československém národním výboru. Po vytvoření exilového zřízení na půdě Velké Británie se stal členem (a v letech 1941–1942 i místopředsou) Státní rady a v politické činnosti neustal ani po osvobození, po němž byl za národně socialistickou stranu zvolen jako poslanec do Prozatímního Národního shromáždění. Zemřel ale již 3. dubna 1946.²²

Kromě již zmíněných článků zůstala po Vladimíru Klecandovi rozsáhlá pozůstalost, která je dnes uložena v Archivu akademie věd, od roku 2006 spojeném do jedné veřejné výzkumné instituce s Masarykovým ústavem. Jsou zde předně uloženy bohaté výpisky, utříděné jednak provenienčně, jednak věcně. Z toho dva kartony se bezprostředně vztahují k osobám, jež nabyly českého inkolátu – systematizovány jsou podle čísel reverzů k zemi, které tyto osoby vystavovaly (v menší míře jsou zahrnuty i osoby, které inkolátu nabyly v době pobělohorské).²³ Dále se zde nacházejí rukopisy týkající se konkrétních problémů, z nichž některé se staly podkladem pro výše uvedené publikované články, některé již autor k vydání nedotáhl.²⁴ Naopak prakticky dokončený a velmi cenný materiál reprezentují sloupcové obtahy výše zmíněného, ve dvacátých letech intenzivně připravovaného katalogu reverzů. Dochováno je 80 stran k reverzům 1–70 (poslední heslo není dokončeno), na něž navazuje podobný, méně rozsáhlý materiál pokračující až k reverzu 74 včetně a konečně

---

²¹ OPVK, kart. 2, sign. II b 5, i.č. 10.

²² Základní životopisné informace z doby válečné a poválečné jsou soustředěny např. v J. JOŽÁK a kol., *Za obnovu státu Čechů a Slováků*, s. 40. Novinové články o Klecandovi vydané v souvislosti s jeho úmrtím jsou v OPVK, kart. 16, sign. V, i.č. 98. Jako marginální zajímavost lze uvést, že Vladimír Klecanda byl v letech 1935–1938 zakládajícím předsedou Vodáckého klubu Tatran Karlova Ves – Bratislava. Viz <http://www.vktatran.sk/Nase-pribehy/predsedovia-VK-Tatran/predsedovia-vk-tatran.html> [cit. 2017–08–20], kde je několik základních informací a také Klecandova fotografie.

²³ OPVK, kart. 8–9, sign. III g, i.č. 40–46.

²⁴ OPVK, kart. 2, sign. IIIa, i.č. 12, 14 (rukopis Inkolát český (Reversy) o rozsahu 106 stran se strojově přepsanou čtvrtou kapitolou „Revers k zemi“), kart. 10, i.č. 47–53.

rukopisně připravený text k reverzům 76 a 77 s nadepsanými prázdnými listy pro následující čísla.²⁵ Tato dochovaná část katalogu reverzů (či spíše osob, které tyto reverzy v souvislosti s nabytím českého inkolátu vystavily) vyniká bohatstvím údajů, které se Klecandovy podařilo o většině osob soustředit z nejrůznějších pramenů, a zároveň nabízí promyšlený metodický návod, jakým způsobem přehled osob přijatých do země zpracovávat.

Bohužel, po válce již na Klecandovu práci nikdo s podobnou systematičností nenavázal, jeho pozůstalost – eufemisticky řečeno – zavál prach a právněhistorická kompendia přecházela a dodnes přecházejí institut inkolátu jen velmi letmou zmínkou v duchu Kalouskově, resp. Kaprasově.²⁶ V roce 1966 upozornil badatel Antonín Frinta stručnou zprávou na rukopis z první čtvrtiny 17. století, který zemský ingrosátor Vavřinec Koutný ze Zářečné věnoval Karlovi staršímu ze Žerotína a ve kterém jsou obsaženy dobové soupisy osob, přijatých v předbělohorské době do panského stavu, do rytířského stavu a do země za obyvatele.²⁷ Tento rukopis využili nejprve Josef Polišenský s Frederikem Sniderem ve společné studii, publikované v roce 1972 na stránkách Československého časopisu historického,²⁸ o čtyři roky později pak podrobněji i Jiří A. Kovařík, jehož studia vyšla v jednom ze svazků řady Acta Universitatis Carolinae.²⁹ Oba články se ovšem nezabývaly obecnými otázkami inkolátu, ale pokusily se spíše poskytnout statistické přehledy, přičemž se ale až příliš spoléhaly na věrohodnost a kompletnost Koutného údajů.³⁰ Pro úplnost je vhodné vzpomenout i krátký článek Václava Elznice, rovněž z roku 1976, který byl rozhodně zpracován zajímavě a čtivě, nerozšířil ale již dříve dosažený stav poznání.³¹

Teprve nové tisíciletí, jak se alespoň zdá, vedlo k částečnému oživení zájmu o danou problematiku. V první řadě je možno upozornit na práce historika Jiřího Brňovjáka, který se v rámci svého výzkumu habsburských nobilitací dotkl nejprve otázky tzv. slezského inkolátu v 18. století (2007)³² a poté navázal na Bohumila Baxu přehledovou studií o inkolátu pobělohorském, v níž se významně zaměřil na diplomatický materiál, který udělování

²⁵ OPVK, kart. 2, sign. IIIa, i.č. 14 a 15.

²⁶ Srovnej například V. VANĚČEK, Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945, s. 150; K. MALÝ a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, s. 66–67. V jiných právněhistorických učebnicích alespoň elementární výklad pojmu „inkolát“ zcela abscentuje.

²⁷ A. FRINTA, Rukopisná kniha z majetku Žerotínova, s. 286–287.

²⁸ J. POLIŠENSKÝ – F. SNIDER, Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století, s. 515–526.

²⁹ J. A. KOVAŘÍK, Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období, s. 137–164.

³⁰ Stranou pozornosti historiografie zůstal jiný seznam, který publikoval J. V. ŠIMÁK, Příspěvek k výkladu zákona o zachování jazyka českého z r. 1615, s. 176–182. Také ten je, jak je patrné i z názvu, stejně jako koutného seznamy doveden nikoli do Bílé hory, nýbrž jen do roku 1615.

³¹ V. ELZNIC, Inkolát v českém státním právu, s. 53–59.

³² J. BRŇOVJÁK, Otázka konfese Slezanů v nobilitačních řízeních České dvorské kanceláře za vlády císaře Karla VI. a tzv. slezský inkolát, s. 329–348.

inkolátu a doprovodné právní kroky dokumentuje (2009).³³ K problematice inkolátu v 17.-18. století se pak znovu zasvěceně vrátil na několika místech své monografie, věnované nobilitačním procesům v 18. století (2015).³⁴ Cenné podněty v širším časovém rámci přinesla též studie Karoliny Adamové, otištěná v roce 2012 v *Právněhistorických studiích*, byť její rozsah pochopitelně neumožnil sledovat některé komplikovanější aspekty problematiky do potřebné hloubky.³⁵

Době předbělohorské a právním poměrům moravským (ale v nemalé míře i českým) se naproti tomu věnovali manželé Janišovi, jejichž studie se pokouší postihnout zejména právní důsledky inkolátu, respektive jeho absence v zemském právu (2010).³⁶ Také autor těchto řádků přičinil několik nasmělých pokusů vzkřísit inkolát jako badatelské téma právněhistorické.³⁷ Teprve v posledních letech ale vznikla řada dalších přípravných studií, částečně zaměřených na konkrétní inkolátní kauzy,³⁸ a nakonec i tato práce, představující dovršení mnohaletého autorova výzkumu, prováděného primárně ve fondech Národního archivu a ubírajícího se do značné míry paralelně (pochopitelně v ohledu věcném, nikoli v časové linii) s někdejšími rešeršními aktivitami Klecandovými. S jistou dávkou eufemizmu tak lze předkládanou monografii zároveň vnímat i jako jakési symbolické naplnění Klecandova odkazu.

Slepou uličku, do níž se úsilí profesora bratislavské univerzity (byť s přispěním nepředvídatelných vnějších faktorů) dostalo, je zároveň možno vnímat jako jakési memento, pokud jde o tematickou šíři badatelského a autorského záběru. Při koncipování této práce bylo proto hned na počátku rozhodnuto zúžit problematiku inkolátu – ne sice bezbřehou, ale přeci jen velmi širokou – po stránce věcné i chronologické tak, aby bylo snáze možné ji v rámci

---

³³ J. BRŇOVJÁK, K úřednímu procesu přijetí do zemské stavovské obce v období od vydání Obnovených zřízení zemských do poloviny 19. století a jeho písemnostem, s. 121–140.

³⁴ J. BRŇOVJÁK, Šlechticem z moci úřední, s. 101–128.

³⁵ K. ADAMOVÁ, K českému inkolátu, s. 179–198.

³⁶ J. JANIŠOVÁ – D. JANIŠ, Postavení cizinců a inkolát podle moravského zemského práva v 16. a na počátku 17. století, s. 191–201.

³⁷ M. STARÝ, Přijímání moravských a slezských šlechticů do panského stavu Království českého v 16. a 17. století, s. 251–288; TÝŽ, *Ius incolatus*, s. 1452–1466; TÝŽ, Kniže Marek Basarab jako kandidát na udělení českého inkolátu v roce 1607, s. 208–212; TÝŽ, Knižata jako členové českého panského stavu v době předbělohorské, s. 99–124; TÝŽ, Rukopisy Vavřince Koutného ze Zářečné jako pramen poznání proměn složení stavovských korporací v 16. a 17. století, s. 160–173; TÝŽ, „A tak ve všech povinnostech se srovnati mám s obyvateli téhož království českého a země české“, s. 178–211; TÝŽ, Uherská šlechta v Čechách v raném novověku, s. 223–238.

³⁸ M. STARÝ, Čtyři reverzy k zemi z doby jagellonské ve fondu Archiv České koruny, s. 97–107; TÝŽ, Die Familie von Schönberg im Königreich Böhmen, s. 1–38; TÝŽ, Dva reverzy hraběte Fürstenberka, s. 36–40; TÝŽ, Dva reverzy k zemi ve fondu Úřad desk zemských, s. 45–59; TÝŽ, Korkové Cholovští z Korkyně, s. 130–141; TÝŽ, Nařízení českého zemského soudu ohledně usazování obyvatel vedlejších korunních zemí v Čechách z roku 1617, s. 34–48; TÝŽ, Případ hraběte Vejkarta ze Salmu, s. 11–27; TÝŽ, Rod Pruskovských z Pruskova a jeho příslušnost k české a moravské šlechtě v době předbělohorské, s. 231–270. Důkladné poznání institutu inkolátu bylo využito též pro zpracování encyklopedického hesla TÝŽ, Inkolát, s. 806–812.

jedné publikace obsáhnout. Zároveň bylo ale nutno najít taková omezení, aby takto zvolené téma bylo ohraničené jasně a logicky a nepůsobilo dojmem samoučelně a z kontextu násilně vytrženého segmentu.

Pokud jde o hledisko chronologické, je předně třeba konstatovat, že autor se dlouhodobě odborně zaměřuje na období raného novověku a bylo tedy přirozeným krokem zúžení zájmu právě na toto období. Tím spíše, že archivní prameny umožňují mapovat nabývání českého inkolátu až od 16. století (rozhodující měrou až od roku 1541) a že doložená aplikace právních norem spadá právě až do tohoto období. Na druhou stranu, zmíněné normy měly v mnoha případech pozdně středověký či dokonce vrcholně středověký původ. Při zkoumání roviny normativní se tak práce noří do minulosti poněkud dále, v oblasti fakticity, tedy konkrétních právních kroků, je dominantou jejího zájmu 16. a počátek 17. století.

Jako hraniční termín ad quem se zcela samozřejmě nabízí rok 1620, který tradičně hraje roli klíčového mezníku při periodizaci českých dějin. Je pravdou, že z hlediska vývoje právního řádu by zřejmě měl spíše dostat přednost rok 1627, neboť to bylo právě Obnovené zřízení zemské císaře Ferdinanda II., které legislativně zakotvilo všechny důležité pobělohorské změny a mimo jiné významným způsobem posunulo (jak o tom bude dále pojednáno) i kompetence a procesy s udělováním inkolátu spojené. Na druhou stranu, porážka stavovského vojska v šarvátce poblíž letohrádku Hvězda měla natolik dramatický a naprosto okamžitý dopad na vnitřní poměry Českého království, že bylo nakonec rozhodnuto přidržet se konvenčního vymezení práce dobou „předbělohorskou“, která je chápána jako rozmezí let 1526–1620, ovšem – jak již bylo výše vysvětleno – s některými nutnými přesahy do období starších. Na okraj lze ještě doplnit, že naznačené váhání mezi potenciálními hraničními daty 1620 a 1627 je nutno vnímat jako problém spíše metodický, než šíří zvoleného tématu reálně ovlivňující – první zemský sněm po Bílé hoře se totiž sešel právě až v listopadu 1627.

Věcně se tato publikace zaměřuje na udělování českého inkolátu zemským sněmem a okruh osob, které příslušnosti k zemi nabyly, tak omezuje na ty, které tuto formální cestu absolvovaly. Tedy na skutečné cizince, kteří do Čech přišli a usadili se tu (nebo o tom přinejmenším uvažovali) zpoza hranic České koruny. Stranou pozornosti tedy naopak zůstává druhá, poměrně velká skupina inkolů, zdokumentovaná dochovanými prameny, a sice Moravané, Slezané a Lužičané, kteří se z různých důvodů stahovali do Čech jakožto jádra českého státu. I když měly tyto dvě skupiny mnoho společného a do jisté míry je mohli jako vnitřně konzistentní soubor vnímat jak současníci (připomenout je možno v první řadě rukopis ingrosátora zemských desk Vavřince Koutného ze Zářečné z počátku 17. století, který do rubriky „*Stavové království českého na sněmích obecních po shoření desk zemských do země*

za obyvatele téhož království tyto osoby níže položené přijíti jsou ráčili“ mechanicky zanesl všechny osoby, jež se od obnovení desk zemských přiznaly před úřadem desk zemských k zemi, tedy i obyvatele vedlejších zemí, kteří přitom na sněmu vůbec přijímání nebyli³⁹), tak pozdější historici a archiváři (zde stojí především za zmínku zahrnutí všech reverzů k zemi, ať je vystavovali cizinci, nebo obyvatelé vedlejších zemí, do jednoho vnitřně nerozlišeného archivního fondu), rozdílly se v tomto případě jeví jako důležitější než shodné rysy.

V prvé řadě se u obou skupin skutečně významně liší právní aspekty nabývání inkolátu, již tím, že tu proti sobě v kontrapozici stojí libovolné autoritativní rozhodování zemského sněmu jako stěžejního stavovského orgánu, k němuž se cizinci museli uchýlovat s prosbou a panovnickou přímluvou, na straně jedné a jednostranné právní úkony obyvatel vedlejších korunních zemí, kteří sice museli splnit několik právně reglementovaných podmínek, v zásadě jim ale v usazení v Čechách nemohl nikdo efektivně bránit.

Za druhé reprezentuje každá z obou skupin dosti odlišný sociální jev. Zatímco usazování Moravanů, Slezanů a Lužičanů v Čechách dokumentuje možnost a intenzitu vnitřní migrace privilegovaných stavovských osob v rámci České koruny, což mimo jiné dokládá sílu vazeb mezi jednotlivými komponenty České koruny (nikoli ovšem, jak již bylo naznačeno, existenci jednoho, společného obyvatelského práva), přijímání cizinců naopak – zejména s přihlédnutím k jeho kvantitě – vypovídá o prostupnosti českých hranic ve vztahu k cizině, o otevřenosti či uzavřenosti české šlechty a v širším kontextu vůbec o mobilityních možnostech raně novověké evropské feudalit.

Z obou uvedených důvodů bylo rozhodnuto vyčlenit skupinu přistěhovalců z vedlejších zemí budoucímu samostatnému studiu a zpracování a předložená monografie se, jak je ostatně patrné již z jejího názvu, omezuje na přijímání cizinců, respektive udělování inkolátu na českém zemském sněmu.

Do úvodní kapitoly, která si klade za cíl zmapovat institut inkolátu v širším kontextu a nastínit jeho obecný charakter a význam, se toto restriktivní vymezení tématu nijak významně nepromítá. Již druhá kapitola je ale zaměřena na otázky procesněprávní a mapuje výhradně cestu cizinců, vedoucí právě přes půdu zemského sněmu. Pozornost je přitom věnována nejen pramenům normativním, které jsou pro právněhistorickou práci přirozeným východiskem, ale též konkrétním pragmatickým (administrativním) písemnostem, jež se ze zkoumaného období dochovaly a jejichž prostřednictvím lze jednak rekonstruovat další obyčejová či zvyková pravidla, jednak porovnat ideálně načrtnutý stav s životní realitou. Naopak následující třetí

---

³⁹ ANM Praha, Sběrka rukopisů, č. 68, fol. 33v; ÚCAČCE Praha, Rukopis č. 79, fol. 53r.

kapitola je exkurzem k dalším způsobům nabývání (a v neposlední řadě též i pozbývání) inkolátu a alespoň v základních rysech tak doplňuje širší kontext inkolátní problematiky.

Ambicí této práce není ale zdaleka jen podrobné prozkoumání právních norem, psaných i obyčejových, a jejich uplatňování v praxi. Teprve konkrétní lidské osudy propojují právo s realitou a zachycení některých konkrétních, z právního hlediska zajímavých případů by ještě samo o sobě dostatečně živý obraz usazování cizinců v Čechách nemohlo nabídnout. Nehledě na to, že přijímání cizinců na sněmu a jejich následné usazování v zemi nabízí i poměrně značný potenciál historicko-statistický. Z těchto důvodů se autor pokusil o komplexní a pokud možno i relativně podrobné sledování všech osob, které výše uvedenou cestu v předbělohorské době absolvovaly, a dalších osudů jejich rodin, pokud byly ovšem spojené s dějinami českého království. Nabízela se tu ke sledování celá řada podnětných otázek, jako například: Do jaké míry se přijetí do země skutečně překrývají s následným vytvářením rodových majetkových základů na půdě českého království? Uplatňovali se nově usedlí obyvatelé v mocenském aparátu raně novověkého státu, nebo si tradiční česká šlechta držela své pozice a přistěhovalcům příliš prostoru ve veřejném životě nenabízela? A měli sami přistěhovalci zájem se angažovat, nebo dobrovolně zůstávali do jisté míry inertní vůči okolnímu prostředí? S tím do určité míry také souvisí to, zda se Čechy staly skutečně jejich novým domovem, nebo si zde pouze vytvořili majetkové zázemí, které mělo více či méně doplňkový charakter k jejich původním državám za hranicemi českého státu. Zvýšené množství přistěhovalců na konci 16. století implikuje otázku, zda a v jaké míře je tento jev v příčinné souvislosti s pomyslnou přitažlivostí císařského dvora, který za Rudolfa II. do Prahy na několik desetiletí natrvalo přesídlil. Ve vztahu k dochovaným berním soupisům z 16. a zejména počátku 17. století, které se již opakovaně ocitly v centru badatelské pozornosti, jistě stojí za zmapování podíl, který si ve struktuře české feudální držby přistěhovalé rodiny dokázaly vydobýt. A otázky by bylo možno vršit dál a dál.

Odpověď na tyto i další otázky ale mohlo nabídnout právě jen podrobnější sledování rodinných historií a genealogií, které se také mohlo stát podkladem pro různá statistická vyhodnocení, o něž se publikace rovněž pokouší. Z pochopitelných důvodů nemohly být do práce zařazeny minuciózní prosopografie jednotlivých šlechticů (v menší míře pak i měšťanů), kteří se v Čechách usadili, resp. jimž byla tato možnost z rozhodnutí zemského sněmu nabídnuta. Studium pramenů a literatury byly ale shromážděny základní údaje o jejich původu, majetkové držbě, veřejných aktivitách, jakož i o případných příbuzenských vazbách, které byly z výše naznačených úhlů pohledu relevantní. A to ve vztahu k bezprostředním adresátům sněmovních usnesení, tak i jejich potomků, pokud v Čechách žili. Podrobnější

vyhodnocení získaných dat je samostatnou, poslední kapitolou práce (samostatný Závěr, za tuto kapitolu zařazený, již představuje toliko stručnou rekapitulaci získaných poznatků).

Základním metodickým východiskem práce byla nevyhnutelně poměrně široce pojatá rešerše v těch archivních pramenech, které jsou s udělováním, respektive nabýváním českého inkolátu spojené. Rozhodující měrou jde přitom o fondy, uložené v I. oddělení Národního archivu v Praze. Z nich na prvním místě je třeba jmenovat již opakovaně zmíněný fond Reverzy k zemi, který je součástí někdejšího archivu českých stavů. Soustřeďuje celkem 1253 reverzů, z nichž ovšem pouze 287 spadá do doby předbělohorské,⁴⁰ a několik set doprovodných písemností (pocházejících bezvýhradně z období pozdějšího), které se víceméně nahodile dochovaly v registratuře úřadu desk zemských. Odtud byly po roce 1848 převzaty i se samotnými reverzy zemským soudem, aby pak byly následně v roce 1869 odevzdány do tehdejšího královského zemského archivu. Všechny reverzy z doby předbělohorské jsou pergamenové a je k nim přivěšena pečeť vydavatele, některé nesou i jeho vlastnoruční podpis.⁴¹ Je ovšem třeba jedním dechem doplnit, že vedle reverzů cizinců, jimž byl inkolát udělen, jsou tu v menším množství zastoupeny i textově obdobné reverzy obyvatel vedlejších korunních zemí, stojící (víceméně) mimo zájem této práce. Naopak, ačkoliv působí fond Reverzů k zemi velmi uceleným a konzistentním dojmem, několik reverzů se nepostizitelnými cestami dostalo i do jiných archivních fondů, uložených v Národním archivu.⁴²

Samotné přijímání cizinců do země probíhalo, jak již bylo uvedeno, na zemském sněmu. Spíše výjimečně se ale zmínka o udělení inkolátu objevuje v meritorním sněmovním usnesení, které bylo vydáváno tiskem. Většinou se jednalo o dílčí rozhodnutí, které bylo zapisováno do zemských desk, do „kvaternů relací krále Jeho Milosti, pánů jich milostí a vladyk z plného soudu zemského“, společně s jinými sněmovními rozhodnutími, nespornou agendou zemského soudu a královskými listy a majestáty nejrůznějšího obsahu. Z let 1541–1620 je dochováno 13 těchto kvaternů (v rámci uspořádání fondu zařazených mezi Desky zemské stavovské),⁴³ které bylo nutno pečlivě prostudovat – o to pečlivěji, že se v nich skutečně mísí, bez jakékoliv snahy o zpřehlednění obsahu, texty nejrůznější proveniencí a povahy. Z hlediska vymezení okruhu osob, které získaly český inkolát, jsou právě tyto

---

⁴⁰ RZ, i.č. 1–287.

⁴¹ Stručný popis fondu viz F. BENEŠ, Archiv českých stavů 2. Reversy k zemi, s. I–VII.

⁴² Čtyři z nich, pocházející z doby ještě před shořením zemských desk, jsou součástí fondu Archiv České koruny, další dva reverzy se dochovaly ve fondu Úřad desk zemských – viz NA Praha, Archiv České koruny, i.č. 1905, 1943–1945; ÚDZ-L, i.č. 3792 a 3797, kart. 97. Blíže k těmto soliterním písemnostem M. STARÝ, Čtyři reverzy k zemi z doby jagellonské ve fondu Archiv České koruny, s. 97–107; TÝŽ, Dva reverzy k zemi ve fondu Úřad desk zemských, s. 45–59.

⁴³ DZSt 42–54. Popis kvaternů viz P. BURDOVÁ, Desky zemské 1541 – 1869. Inventář, s. 248–249.

kvaterny pramenem naprosto základním, neboť zmíněné reverzy pokrývají částečně i přistěhovalce z vedlejších zemí. A naopak, existuje také (byť relativně nevelká) skupina těch, kteří byli na sněmu přijati, další povinnosti ale z nějakého důvodu nesplnili a nevystavili tedy ani očekávaný reverz. In margine se ovšem sluší poznamenat, že ani zápisy v kvaternech relací není možno považovat za zcela vyčerpávající a k avizovanému vymezení postačující podklad. V některých relacích je totiž (ať již z jakéhokoliv důvodu) vynecháno místo pro dopsání jmen osob, jimž byl inkolát udělen, a není možné je s jistotou personalizovat. Některé přijímací akty pak vinou nedbalosti písařů v deskách zcela absentují.⁴⁴

Desky zemské jako jeden z klíčových pramenných souborů pro poznání raně novověkých dějin českého království⁴⁵ nabízejí vedle uvedených relací ještě celou řadu dalších relevantních zápisů, přinášejících cenné informace ke sledovanému tématu. Vyzdvihnout je třeba zejména kvaterny trhové (z let 1541–1620 v počtu 36⁴⁶), do nichž se intabulovaly nejen převody vlastnictví šlechtických statků, ale též závěti, rozhodnutí soudu ve významných majetkových i trestních sporech a celá řada dalších právních skutečností, využitelných při sestavování prosopografií jednotlivých přistěhovalců. Optikou sledovaného tématu lze nicméně jako nejdůležitější třeba vnímat standardizovaná přiznání k zemi, která museli před úřadem desk zemských (nebo přinejmenším před některými jeho úředníky) vykonat ti, kdo českého inkolátu nabyli. Šlo o povinnost, která byla ve vztahu k zpečetěným reverzům k zemi svým způsobem redundantní, tím spíše, že ustálený text těchto přiznání vykazoval se zmíněnými reverzy četné shody. Každopádně ale představují i tyto zápisy cenný komplementární materiál. Podobně jako u reverzů, i zde je třeba jedním dechem dodat, že mohou dokumentovat nejen dovršení procesu nabývání inkolátu cizinci, přijatými zemským sněmem, ale též usazování obyvatel vedlejších korunních zemí. V neposlední řadě pak lze i na nich dokumentovat obecnou nespolehlivost úředníků desk zemských jako projev nevyhnutelného selhávání lidského faktoru.⁴⁷

Zatímco relační a trhové kvaterny z předbělohorského období byly podrobeny úplné a systematické rešerši, další kvaterny (například památné, v nichž se objevují in extenzo texty majetkoprávních smluv, či zápisné, do nichž byly intabulovány dluhy váznoucí na

---

⁴⁴ Jako příklad zde může posloužit hrabě Kryštof z Firstenberka, který byl do země přijat na sněmu roku 1602 a již při intabulaci jeho usnesení byl zapsán mezi relátory z panského stavu. SČ, díl X., s. 266–293, č. 218 (zde s. 292). Mezi usneseními tohoto sněmu se ovšem žádné udělení inkolátu nenachází. Další příklady budou sneseny dále ve 2. kapitole.

⁴⁵ Blíže zejména P. BURDOVÁ, Desky zemské, s. 347–439, kde i přehled starší literatury.

⁴⁶ DZV 1–27 a 127–135.

⁴⁷ Nepochybně jen špičku pomyslného ledovce tvořil případ svobodného pána Jana Bernarda z Fünfirken, popsáný ve studii M. STARÝ, Nařízení českého zemského soudu ohledně usazování obyvatel vedlejších korunních zemí v Čechách z roku 1617, s. 34–48.

šlechtických panstvích) již bylo možno v rámci pramenného výzkumu reflektovat pouze částečně. Vedle namátkových sond do některých knih šlo především o cílené studium zápisů, na něž bylo odkazováno jinými ze studovaných zdrojů. A to především v již výše uvedených materiálech z pozůstalosti Vladimíra Klecandy a v objemné faktografii shromážděné fenomenálním badatelem Augustem Sedláčkem a zpřístupněné dílem v jeho patnáctisvazkových Hradech, dodnes nepřekonaných,⁴⁸ dílem v kartotéce, uložené v Historickém ústavu Akademie věd a zpřístupněné v současné době prostřednictvím zvláštního webového portálu.⁴⁹

Dalším klíčovým fondem, uloženým v Národním archivu a velmi dobře využitelným k doplnění poznání procesu nabývání inkolátu i jednotlivých prosopografií, je tzv. Stará manipulace. Název a struktura tohoto fondu mají svůj původ v 18. století, kdy došlo při pořádání starších úředních písemností zemské provenience ke společnému uložení dokumentů, spojených s fungováním tří významných ústředních úřadů Českého království – české (dvorské) kanceláře, českého místodržitelství a české komory.⁵⁰ Významným impulzem tohoto spojení byla přitom správní reforma Marie Terezie z roku 1749, při níž byla vytvořena Královská reprezentace s komorou jako nejvyšší zemský orgán pro správu politickou i hospodářskou. Většina písemností vystavovaných shora uvedenými orgány je ve Staré manipulaci sice dochována pouze v podobě konceptů, případně nezpečetěných čistopisů, to ale jejich vypovídací hodnotu zásadně nesnižuje. Tím spíše, že je lze v řadě případů doplnit originály písemností přijatých.

Záležitostí českého inkolátu je věnován především poměrně rozsáhlý soubor dokumentů, opatřený signaturou J 21. Z větší části tu lze najít písemnosti vzniklé až v době pobělohorské a vedle samotného udělování inkolátu jsou tu soustředěny i materiály týkající se skládání přísah dědičné poddanosti („*Erbhuldigung*“), které byly čeští šlechtici povinni po dosažení zletilosti panovníkovi skládat podle Obnoveného zřízení zemského.⁵¹ Nechybí tu na druhou stranu ale ani četné materiály starší, pro zpracování publikací vymezeného tématu nesmírně cenné. Právě na tomto místě lze totiž kupříkladu najít celkem početné koncepty

---

⁴⁸ A. SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl I.–XV., passim.

⁴⁹ www.augustsedlacek.cz. K projektu zpřístupnění E. DOLEŽALOVÁ – R. ŠIMŮNEK, August Sedláček ve věku digital humanities, s. 27–29; TÍŽ, August Sedláček ve věku digitálních technologií, s. 20; E. DOLEŽALOVÁ – R. ŠIMŮNEK – J. BOUBÍN – J. ŽEMLIČKA, August Sedláček in the Age of Digital Humanities, passim.

⁵⁰ Kromě příslušné archivní pomůcky podávají informace o fondu, pokud jde o průběh manipulačních prací vedoucích k jeho vzniku, zejména J. PROKEŠ, Archiv ministerstva vnitra v Praze v letech 1918–1934, s. 9–31; J. KOLLMANN, Archivář J. J. Klausner, s. 234–247.

⁵¹ H. JIREČEK (ed.), Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého, s. 10–13, čl. A 2; K. MALÝ – J. ŠOUŠA – K. KUČEROVÁ (eds.), Deklaratoria a Novely Obnoveného zřízení zemského, s. 823–824, čl. A.a.1, A.a.3, A.a.8.

přímluvných listů panovníků, které byly zasilány stavům shromážděným na zemském sněmu. K nim se v některých případech pojí i předchozí žádosti cizinců, kteří měli zájem se v Čechách usadit a bez panovníkova předchozího souhlasu nemohli před zemský sněm předstoupit. Úplné prostudování 38 kartonů, které uvedená signatura zahrnuje,⁵² bylo proto nevyhnutelnou a dosti významnou součástí procesu shromažďování podkladů. Vedle nich byla pozornost věnována též signaturám, které vznikly seskupením archiválií vztahujících se k dějinám příslušných přistěhovačských rodů, eventuálně panství, s nimiž se jejich působení v českém království pojilo. K nim lze některé komplementární jednotliviny dohledat též ve sbírkách Archivu Národního muzea (konkrétně v Genealogické sbírce H a sbírce CH, již vytvořil hrabě Rudolf Vratislav z Mitrovic).

V rámci fondu Česká dvorská kancelář jsou některé aktové materiály spojené s problematikou inkolátu spojeny s nobilitacemi a uloženy pod sign. IV D 1 v rozsahu 107 kartonů.⁵³ Podobně jako u Staré manipulace platí ale i zde, že většina materiálů ilustruje právní stav a ustálené administrativní postupy především pro období 17.–18. století. Navíc tu jde skutečně především o povyšování na různé stupně šlechtické hierarchie, takže k předbělohorskému inkolátu se v podstatě vztahují toliko jednotliviny. I ty byly pochopitelně při zpracování publikace reflektovány. Stejně jako celá řada dalších dobových materiálů, jejichž dnešní uložení nemá k institutu inkolátu bezprostřední vztah a jejichž výčet by na tomto místě text zbytečně zneřehlednil.⁵⁴ Vedle archivních materiálů byla pochopitelně využívána i dostupná, tematicky relevantní literatura, primárně se ale zpracování problematiky snaží opírat o původní prameny, a to jak v pasážích deskriptivních, tak i analytických.

Jak již sdostatek vyplývá z výše uvedeného, klade si předkládaná práce v první řadě za cíl soustředit veškerou relevantní faktografii k předbělohorskému udělování českého inkolátu, a to jak pokud jde o normativní vymezení tohoto procesu, tak i z hlediska poznání skutečné administrativní reality. Teprve syntetické spojení normativity a fakticity totiž umožňuje skutečné poznání problematiky, k jehož dosažení se práce snaží směřovat. Úplný katalog přijatých osob pak „zaldňuje“ obecný výklad konkrétními jmény a osudy a mimo jiné také umožňuje upozornit v příslušných souvislostech na případné odchylky od obecných trendů a principů inkolátního práva.

---

⁵² SM, sign. J 21, i.č. 1522–1544, kart. 1002–1039.

⁵³ ČDK, sign. IV D 1, i.č. 752, kart. 408–514.

⁵⁴ Kompletní přehled použitých archivních pramenů lze standardně najít na konci publikace.

Jestliže uvedené poznávání je vedeno primárně z pozice právněhistorické a kombinuje přístup deskriptivní (popis právních norem a reálných procesů) s analytickým (rozbor právních norem, snaha o postžení jejich vzájemných vztahů a kontextu), vytváření katalogu osob přijatých do země na základě sněmovního usnesení je především otázkou trpělivého shromažďování a systematizace informací, obsažených v pramenech i literatuře. I zde ovšem vyvstává nejednou potřeba zasadit konkrétní jednání do obecného právního rámce a prozkoumat jejich souladnost, což předpokládá využití standardních juristických metod interpretace právních norem. Celkové zhodnocení, obsažené v Závěru práce, pak již vědomě překračuje právněhistorický rámec a snaží se fenomén usazování cizinců v Čechách vnímat a pro účely další diskuze nastolit i jako problém obecně historický, sociální, ekonomický či geografický. K vyhodnocení získaných údajů je přitom využito i elementárních metod statistického zpracování.

Bylo by jistě nemístným optimismem, nahlížet na tuto práci jako na úplné a vyčerpávající zpracování problematiky českého inkolátu, respektive přijímání za obyvatele Království českého v době předbělohorské. Historické bádání nelze nikdy považovat za zcela uzavřené, navíc zvolené téma je (jakkoliv může na první pohled budít dojem opačný) příliš široké na to, aby vůbec bylo možné rozpracovat ho do posledního detailu. Na druhou stranu ale platí, že předkládaná publikace je výsledkem mnohaletého systematického výzkumu. A jako taková snad může neskromně aspirovat na to, aby byla vnímána jako relativně ucelený a snad i zasvěcený pohled na zvolenou problematiku, dobře využitelný jako východisko pro další detailnější zkoumání, pro něž zůstal mimo jakoukoliv pochybnost otevřený dostatečně rozsáhlý prostor.

1 Obsah inkolátu a právní postavení cizinců v Čechách

Vymežit pojem inkolát či jeho český ekvivalent obyvatelské právo nepředstavuje v žádném případě snadný úkol. Nejedná se totiž o individuální subjektivní právo, ale o soubor práv, která ve svém součtu velmi výrazně determinují postavení jednotlivce v rámci feudální společnosti. V moderním právu představuje nejbližší analogii inkolátu státní občanství, a proto si literatura tímto příměrem při snaze postihnout srozumitelně podstatu obyvatelského práva nezřídka vypomáhá. Za všechny tu lze citovat Jana Kaprase, pro něhož byl inkolát „*v podstatě státní občanství stavovsky kvalifikované*“,⁵⁵ či Josefa Kalouska, který to vyjádřil dikcí rozvitější a poněkud komplikovanější: podle něj právo obyvatelské „*zahrnujíc v sobě právo k držení svobodných statků, přístup k úřadům a vůbec účastenství ve správě veřejné, zastupovalo v ústavě stavovské právo občanské státu novověkého*“.⁵⁶

Paralela mezi inkolátem a státním občanstvím však logicky pokulhává do té míry, do jaké je roztržštěný právní řád raně novověkého státu těžko srovnatelný s právním řádem moderním.⁵⁷ Přesto je uvedený příměr zřejmě možno hodnotit jako funkční, samozřejmě s výhradou exkluzivity inkolátu, jehož mohli nabýt pouze příslušníci privilegovaných společenských vrstev, jeho poněkud odlišného obsahu poplatného době a (jak bude dále rozvedeno) toho, že představoval právní vztah jednotlivce nikoli ke státu, nýbrž k zemi. Z toho logicky vyplývá, že představu o obsahu inkolátu je možno si velmi dobře udělat tím způsobem, že budou sumarizována omezení cizinců na půdě Českého království. Inkolát bude pak vlastně představovat onen soubor práv, jimiž disponovali právě a pouze jeho obyvatelé.⁵⁸ Ať již všichni, nebo jen někteří – zde je třeba mít na paměti složitou společenskou strukturu středověkého a raně novověkého státu, přiznávajícího různým skupinám obyvatel značně odlišnou míru subjektivních práv. Zemská příslušnost pak mohla představovat pouze jednu z nutných podmínek pro jejich výkon.

1.1 Majetková práva – nabývání deskových statků

---

⁵⁵ Slovník veřejného práva československého. Svazek II., s. 5. V podstatě to implicitně vyplývá i z textu publikovaného v J. KAPRAS, Právní dějiny zemí Koruny české. Díl II. Část 1., s. 346, kde obyvatelské právo není přímo definováno, avšak uvádí se zde, že „*jest inkolát zároveň příslušností k stavům, a to ke všem politicky oprávněným*“.

⁵⁶ J. KALOUSEK, České státní právo, s. 140.

⁵⁷ Podobně konstatoval V. ELZNIC, Inkolát v českém státním právu, s. 53, že „*inkolát jako právo obyvatelské v historickém období stavovského zřízení v zemích Českých, plnil funkci státního občanství v moderním státě, avšak právní vztahy byly značně odlišné*“.

⁵⁸ Pokud jde o dosavadní literaturu, velmi podrobně se omezením, jež byla v českém prostředí na cizince aplikována, zabýval ve své nedoceněné práci J. KLIMENT, Státní občanství a národnost v českém právu do Bílé hory, s. 50–59.

I když z hlediska logické systematiky výkladu by se na první pohled zdálo být spíše na místě postavit na jeho začátek práva veřejná, bude patrně na místě se od tohoto zdánlivě přirozeného schématu odchýlit. Z dobových reflexí totiž jasně vyplývá, že obyvatelské právo bylo v první řadě spojováno s oprávněním nabývat v zemi deskových statků.⁵⁹ Šlo skutečně o klíčový moment, o prvotní překážku, jež měla zabránit tomu, aby v Čechách nabyli cizinci významnější moci a vlivu.⁶⁰

V době přemyslovské nebyla ještě podobná ochrana patrně nutná – i když se cizí šlechtici začali v Čechách v průběhu 13. století usazovat, a to zřejmě především díky přízni a štědrosti panovníků,⁶¹ nepředstavoval tento proces zásadnější politický problém. Tím spíše, že se do jisté míry ztrácel v kontextu probíhající německé kolonizace a zakládání měst, v nichž se německý živel rovněž do značné míry prosazoval. Vymření vládnoucí přemyslovské linie, představující nepochybně velmi zásadní přelom ve vývoji českého státu, znamenalo ovšem pro českou šlechtu příležitost, aby posílila své mocenské postavení a opřela ho o nové pilíře, v řadě případů koncipované nově, bez zjevné vazby na předchozí vývoj (i když i pro něj platí, že postupné posilování šlechty byla jedním z jeho zjevných motivů). Její představy a požadavky jsou soustředěny v návrhu tzv. inauguračního diplomu, který šlechta předložila Janovi Lucemburskému před jeho korunovaci, zřejmě v prosinci 1310.⁶² V něm se objevuje jednak příslib, že panovník nebude cizincům (vedle úřadů) svěřovat ani majetky a hrady, a to

---

⁵⁹ Velmi dobře je to patrné z reverzů a deskových přiznání, vystavovaných a vykonávaných přistěhovalci z vedlejších zemí Koruny české, kteří při nabývání české zemské příslušnosti zdůrazňovali, že příslušné úkony činí „*jsouce toho oumyslu sobě statek v království českém koupiti*“. Viz za všechny např. reverz a přiznání Štěpána z Eicinku z roku 1580. RZ, i.č. 79; DZV 20, fol. Q 16v.

⁶⁰ Tak to pojali i J. JANIŠOVÁ – D. JANIŠ, Postavení cizinců a inkolát podle moravského zemského práva v 16. a na počátku 17. století, s. 194, definující inkolát jako „*právo obyvatelské spojené s oprávněním nabývat svobodné zemskodeskové statky, jejichž držba pak byla předpokladem přístupu k veřejným úřadům*“. Toto vymezení trpí sice jistou mírou simplifikace, neboť držba deskových statků byla podmínkou zapojení do veřejného života pouze v některých případech (a to spíše po faktické, než právní stránce), odpovídá ale významu, který byl otázkám držby v souvislosti s inkolátem přisuzován.

⁶¹ Příkladem lze jmenovat Ojře z Frýdberka, který se stal za Václava I. pánem na Bílině, či Rulka z Bibrštejna, jenž obdržel od Přemysla Otakara II. Frýdlant. Legendisticky přibarvenou verzi příchodu prvního z nich do Čech podávají Dalimil a František Pražský, viz FRB, Tom. III., s. 175–177; Tom. IV., s. 349–350. Pokud jde o Bibrštejna, propůjčení Frýdlantu dokumentuje Rulkův slib, editovaný v CDB, Tomus IV. Fasc. 2., s. 580–581, č. 860. Z hlediska sledovaného tématu je přitom lhostejná odpověď na jinak pozoruhodnou otázku, zda Rulko obdržel Frýdlant jako léno, nebo jako svobodné vlastnictví.

⁶² Požadavky jsou dochovány pouze formulářově, a to ve dvou verzích, v kodexu pražské kapituly a v hornorakouském klášteře Wilhering u Lince. Na jejich základě je v roce 1847 poprvé vydal F. PALACKÝ (ed.), Ueber Formelbücher, I. Lieferung, s. 331–333, č. 129. Editovány jsou dále v RBM, Pars II., s. 974–975, č. 2245, a J. KALOUSEK, České státní právo, s. 563–565. Český překlad otiskl V. VANĚČEK (ed.), Prameny k dějinám státu a práva v Československu. Část I., s. 87. K inauguračním diplomům Jana Lucemburského existuje bohatá starší literatura, srovnej např. V. HRUBÝ, Ueber das Privilegium König Johans vom 18. Juni 1311 für Mähren, passim; TÝŽ, Inaugurační diplom krále Jana Lucemburského, s. 298–305; V. CHALOUPECKÝ, Privilegium krále Jana Čechům a Moravanům z roku 1310, s. 52–59; TÝŽ, O privilegiu vydaném Čechům a Moravanům při nastoupení krále Jana Lucemburského, s. 407–411; TÝŽ, Inaugurační diplomy krále Jana z roku 1310 a 1311, s. 69–102; KOSS, Rudolf: Zur Kritik der ältesten böhmisch-mährischen Landesprivilegien, passim. Naposledy J. SPĚVÁČEK, Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346, s. 146–160.

jak trvale, tak dočasně („*nec bona, possessiones vel castra, vel officia aliqua alieni genis ipsis in perpetuum vel ad tempus dabimus, nec eos hereditare in regno Boemiae aliquantiter admitemus*“), jednak obecnější závazek, že nepřipustí v Čechách ani na Moravě cizince k držbě nemovitých statků nebo jiných práv („*quod nullum alienigenam vel extraneum in Boemia vel Moravia hereditates, castra, possessiones, bona immobilia vel jura aliquaemere vel empta retinere aliquatenus admitemus*“). Pokud by cizinec nabyl statku darem, odkazem či by mu ho přinesla manželka Česka jako věno, byl povinen do roka ho postoupit někomu z domácích obyvatel.

Otázkou je, do jaké míry byly uvedené požadavky panovníkem reflektovány a staly se závaznou součástí českého práva. Není totiž pochyb o tom, že výsledná podoba českého privilegia – jehož originál se nedochoval – byla kompromisní a šlechta musela v některých záležitostech ustoupit. Zřetelně to vyplývá z komparace předloženého materiálu s privilegiem, které vydal král Jan 18. června 1311 pro Markrabství moravské.⁶³ Jedná se o text nesrovnatelně kratší, v němž je v souladu s cizinci poněkud zaobalenou formou zahrnut pouze zákaz nabývání úřadů (viz dále), držba nemovitých statků se tu v tomto směru žádné úpravy nedočkala. Zanedlouho, 28. srpna 1323 vydal ale Jan další privilegium (primárně věnované otázkám berní), v němž zopakoval příslib ohledně úřadů a výslovně ho rozšířil i na držbu královských hradů a purkrabské úřady na nich.⁶⁴ O necelé čtyři roky později, 31. ledna 1327, pak příslib ohledně hradů zopakoval.⁶⁵

Nelze jistě vyloučit určité distinkce mezi panovnickými ústupky na Moravě a v Čechách, kde měla šlechta přeci jen o poznání větší sílu. Celkem přirozeně se přitom nabízí hypotéza, že dalšími privilegii z let 1323 a 1327 první Lucemburk na českém trůně „dorovnával“ moravské poměry na úroveň českých, to jest, že ve finálním českém privilegiu se zákaz postupování královských hradů cizincům objevil. S ohledem na dochovaný pramenný materiál však veškeré úvahy na toto téma nepřekračují rámec spekulací, jež lze podpírat pouze obecnými poukazy na kontext, nikoli však přímými důkazy. S velkou pravděpodobností lze každopádně předpokládat, že českým králům bylo i v Čechách skutečně

---

⁶³ Originál opakovaně potvrzovaného privilegia se dochoval a je uložen v MZA Brno, fond A 1 – Stavovské listiny, sign. 2; edice CDM, Band VI., s. 37–38, č. 49; J. KALOUSEK, České státní právo, s. 566–567. Konfirmace Václava IV., Albrechta Habsburského, Ladislava Pohrobka, Jiřího z Poděbrad a Matyáše Korvína, byly pojaty do „zřízení“, jak bylo nazváno obsáhlé usnesení moravského zemského sněmu z roku 1520. Viz D. JANIŠ (ed.), Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518–1570. 1. Památky sněmovní I, s. 97–99, č. 74, 76–78, 80.

⁶⁴ MZA Brno, A 1 – Stavovské listiny, sign. 4; CDM, Band VI., s. 175, č. 234 („*nulli alienigenali quam municionem Regalem, vel castrum aliquod Suppe nomine vel alioquo cumque modo committere, vel locare, aut Purgraiium facere in eisdem, nisi tantum Morauis*“).

⁶⁵ MZA Brno, A 1 – Stavovské listiny, sign. 5; CDM, Band VI., s. 250–251, č. 323 („*quod nullas Municiones ipsius terre nostre Morauie extraneis vel aduenisquibus cumque donare, obligare vel committere debeamus*“).

zapovězeno jakýmkoliv způsobem předávat hrady cizincům (ať již prodejem, zástavou, či pouhým svěřením do správy prostřednictvím purkrabského úřadu) – je těžko představitelné, že by šlechta v markrabství dokázala panovníka omezit více, než se tak stalo v Čechách.

Jestliže se zákaz postupování hradů (a statků) cizincům neobjevil v zákonodárném projektu tzv. *Majestas Carolina*, je to jen přirozené, neboť ten měl sloužit k upevnění královské moci a nebyl důvod do něj zahrnovat víc jejích omezení, než bylo nezbytně nutné.⁶⁶ V ojedinělých případech si ostatně panovník mohl dovolit hrady cizincům přeci jen postoupit – jako příklad lze uvést Karlova blízkého politického spolupracovníka, mindenského biskupa a pozdějšího magdeburského arcibiskupa Dětricha z Portic (původem ze severoněmeckého hanzovního města Stendal), jemuž udělil v roce 1357 lénem hrad Orlík.⁶⁷ V roce 1360 pak došlo k formální změně, kdy léno bylo převedeno na biskupova stejnojmenného synovce, kterému byl zároveň udělen již dříve v českém pohraničí získaný Horní Hrad (Hauenštejn).⁶⁸ Karel zároveň povýšil listinou s přivěšenou zlatou bulou mladšího Dětricha na českého pána a udělil mu erb vymřelých hrabat z Leuchtenberka.⁶⁹ Již jako českému šlechtici mu pak následně svěřil vyšehradské purkrabství a dokonce i funkci poprávce.⁷⁰ Tato kauza je mimo jiné také zajímavým dokladem toho, že souhlas s usazením cizinců v Čechách byl v době lucemburské zřejmě stále ještě počítán mezi královské prerogativy.

Dozajista by bylo záslužné podrobit usazování cizinců v Čechách ve 14. století podrobnější analýze, je ale bohužel pravděpodobné, že k jejímu právnímu pozadí (pokud jde o asimilaci do českého prostředí, respektive překonání výše uvedených zákazů) toho prameny nabídnou jen velmi málo. Rozhodně je velmi diskutabilní, zda se v Čechách alespoň v obyčejové rovině ustálilo obecné, pro všechny závazné pravidlo, že nemovitě statky je cizincům zapovězeno prodávat (jak by odpovídalo obecné královské povinnosti držbu cizinců nepřipustit). Spíše se zdá, že tomu tak nebylo, neboť šlechta se takového omezení nikdy

---

⁶⁶ Poněkud jiného charakteru jsou normy, které zakazují panovníkovi zcela, nebo dočasně zcizovat některé hrady a města – zde nešlo o ochranu před pronikáním cizinců (o nichž se ostatně v příslušném článku nemluví), ale o garanci zachování majetkové podstaty královské moci. CIB, Tomi II. Pars 2., s. 112–116, čl. VI a VIII; M. BLÁHOVÁ – R. MAŠEK (eds.), Karel IV. Státnické dílo, s. 169–173, čl. VI a VIII.

⁶⁷ RBM, Pars VI., Fasc. 2, s. 336–337, č. 601. O tom, že české prostředí dobře vnímalo problematičnost tohoto císařova kroku, svědčí potvrzení ze strany nejvyšších zemských úředníků, vydané samostatně téhož dne. Ibid., s. 337–338, č. 602. Nutno doplnit, že Dětrich z Portic jakožto rádce a blízký císařův politický spolupracovník byl v Čechách osobou dobře známou a i majetkově se zde angažoval již před udělením Orlíka – na podzim roku 1356 tu zakoupil statek Butovice poblíž Prahy a především mu císař za finanční pomoc, poskytnutou při vyplácení královských statků, dal v téže době do zástavy veškeré královské důchody v Českém království. RBM, Pars VI., Fasc. 2, s. 259, č. 469 a s. 280–281, 508. Viz též F. KAVKA, *Vláda Karla IV. za jeho císařství*, I. díl, s. 102. Podrobnou biografii biskupa Dětricha zpracoval V. J. NOVÁČEK, *Dětrich z Portic, přední rádce Karla IV.*, s. 459–535.

⁶⁸ RBM, Pars VII, Fasc. 2, s. 336–337, č. 528 a 529.

⁶⁹ RBM, Pars VII, Fasc. 2, s. 307–308, č. 479; M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika [I]*. Část všeobecná, s. 88.

⁷⁰ RBM, Pars VII, Fasc. 2, s. 337–338, č. 531.

nedovolávala, respektive se ani nestalo důvodem, proč by byla některá držba zpochybňována. Právní režim Českého království se ostatně značně rozvolnil již za vlády Václava IV. a zcela se zhroutil za husitských válek, takže všechny sliby a závazky pozbyly víceméně váhy. V této souvislosti stojí za zmínku, jak se v severozápadních Čechách utvářela majetková doména míšeňských markrabat, tj. suverénních německých vládců, u nichž bylo stěží myslitelné, že by se jakýmkoliv způsobem asimilovali mezi českou šlechtu – již v roce 1398 koupil Vilém Míšeňský od Boreše z Rýzmburka panství Osek⁷¹ a jeho synové Bedřich a Vilém dostal v roce 1423 od císaře Zikmunda do zástavy nedaleký Most.⁷² Ani šlechta, ani panovník se tedy nijak nerozpakovali statky cizincům postupovat.

Zatímco požadavek, aby nebyli cizinci dosazováni na královské hrady jako úředníci (purkrabí) začal být českou šlechtou prosazován hned od husitských válek, a to v kontextu zákazu přístupu cizinců k veřejným úřadům (viz dále), obecná výhrada držby nemovitých (deskových) statků pouze domácími obyvateli si svou cestu do zemského práva nacházela o něco pomaleji. Klíčový přelom přinesla až doba jagellonská a konkrétně rok 1486, kdy došlo k přijetí jednoznačné právní normy, jež se stala základem právní úpravy po zbytek doby předbělohorské. Její existence je zachycena v tzv. Talmberském kodexu, pozoruhodném rukopisu, přinášejícím četné a vzhledem ke shoření zemských desk mnohdy odjinud neznámé doklady o politickém a právním životě této epochy.⁷³ Zde je na foliu 168 zachyceno usnesení, které přijal „*najjasnější kníže a pán, pan Vladislav, [z] Boží milosti český král etc., se pány a vladykami na plném soudu, s povolením a vuolí knížat i všech pánuov a vladyk a pražských měst i jiných měst i vši obce Království českého na obecním sněmu všeho království*“ 17. února 1486 a které bylo vepsáno do desk zemských (kvatern Tertio Andreae, folio B 1).⁷⁴ Jednalo se tedy o specifický normotvorný akt, jehož vydavatelem byl zemský soud. Nešlo ale o klasické nalézání práva v souvislosti s konkrétní kauzou,⁷⁵ nýbrž o výkon zákonodárné moci zemského sněmu, která byla ad hoc na zemský soud delegována (soudě dle citovaného textu byly zřejmě zároveň stanoveny obecné teze, jichž se měl zemský soud držet).⁷⁶

⁷¹ Podrobněji T. VELÍMSKÝ, Hrabšiči, páni z Rýzmburka, s. 205–206.

⁷² W. ALTMANN (ed.), Regesta imperii, Abteilung XI., Band 1, s. 388–389, č. 5504.

⁷³ Základní charakteristiku rukopisu podal F. M. BARTOŠ, Soupis rukopisů Národního musea v Praze. Svazek I., s. 1–2, č. 1.

⁷⁴ KNM Praha, sign. I A 1, fol. 168r – 168v. Usnesení bylo editováno v AČ, díl V., s. 427–428, č. 32.

⁷⁵ O tomto způsobu tvorby práva existuje v dosavadní historiografii beztak jen dosti nejasné povědomí. Samostatnou studii věnoval této problematice R. RAUSCHER, O nálezech zemského soudu českého XVI. stol., s. 134–146; podrobněji se jí v době relativně nedávné dotkli též J. KEJŘ, Právní dějiny středověku dnes – a co dále?, s. 558–559; D. JANIŠ, Nalézání práva a zemské soudnictví v českých zemích, s. 41–46, a M. STARÝ, Přední klenot zemský, s. 61–66.

⁷⁶ Nejednalo se zdaleka o ojedinělý případ, Talmberským rukopisem zachycený, což otevírá prostor pro další podrobnější analytické uchopení pozdně středověké a raně novověké normotvorby. Vzhledem k tomu, že zemský

Jádrem nálezu bylo jednoznačné a obecně závazné rozhodnutí, „*aby po dnešní den žádný z knížat, z pánuov, z vladyk, kteréhožkoli stavu, buď duchovní, nebo světský, svých hraduov, tvrzí, měst i všelikterakých zboží v království českém cizozemcuom, buďto osobám nízkým, nebo vysokým, nižádným neprodávali, nezastavovali, nezapisovali, nepostupovali ani nesměňovali, nižádným vymyšleným obyčejem, nic sobě ku pomoci neberúce, buďto svobodných, manských nebo zápisných, bez povolení Jeho Milosti královské i potomních králuov českých*“. Úsilí vynaložené na výčet různých potenciálních právních titulů držby i různých způsobů jejího převodu přitom jasně ukazuje, že cílem „zákonodárců“ bylo v tomto případě neponechat nic náhodě a zamezit jakémukoliv účelovému obcházení této normy. Obcházení či dokonce překračování zákazu měla také velmi přísná sankce, podle níž kdo by „*přes tento nález které hrady, tvrze nebo města a neb jiné všeliké zboží zastavil, prodal, dal nebo směnil cizozemcuom, jakož svrchu dotčeno jest, ten aby stratil svú čest a jmín byl jakožto psanec a zhoubce království českého a z země vypovědín, a žádným vymyšleným obyčejem aby zase nebyl navrácen ke cti, duchovním ani světským právem*“. Pokud šlo o předmětný statek, jehož převodem došlo k porušení zákazu, ten měl připadnout panovníkovi, jehož úkolem pak bylo, „*s radú zemskú to aby obrátil na obecné dobré*“. Cizinec, který by byl účastníkem zakázané transakce, nepodléhal jurisdikci českých orgánů a přímo sankčně postižen být nemohl. Dosti citelnou újmou pro něj ale mělo být, že mu měl být statek konfiskován, přičemž neměl možnost domáhat se náhrady škody či pokoušet se od smlouvy odstoupit. Nález to velmi lapidárně zachycoval požadavkem, „*peníze aby své stratil*“.

Cílem nového „zákona“ ovšem nebylo ani tak zabránit zcela usazování cizinců v Čechách. To mohlo ostatně za určitých okolností přinášet i pozitiva. Šlo tedy spíše o to, dostat tento proces pod kontrolu panovníka a (byť to v usnesení explicitně uvedeno není) stavovské obce. Ještě před fyzickým převzetím statku musel proto cizinec absolvovat proces přijetí do země, v opačném případě se vystavoval spolu s prodávajícím shora uvedeným sankcím.

Určitě stojí za úvahu otázka načasování tohoto normativního aktu. Tedy proč k tomuto opatření přikročila česká šlechta právě v roce 1486. Obecné odůvodnění se objevuje v

---

sněm vykonával v zastoupení kompetenci zemského soudu, lze považovat za nepřesné, ale ještě vcelku korektní v literatuře se často objevující označení rozhodnutí 1486 jako sněmovního usnesení (nálezu). Ostatně i edice zápisu v Archivu českém je nadepsána „*Nález sněmovní, aby cizozemcům nižádná zboží v Čechách ani prodávána, ani zastavována nebyla bez svolení krále i rady zemské*“. AČ, díl V., s. 427-428, č. 32. Přitom již sám editor, F. PALACKÝ, Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, svazek XI., s. 181, označil ve svém stěžejním díle akty tohoto typu za „*usnešení, které nejvyšší soud zemský, vždy ve srozumění se sněmem, v roku následujícím (1486) ustanovil za zákon*“. Naposledy správně P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 222-223, čl. 432 („*nález zemského soudu na základě zemského sněmu*“).

samotném jeho textu, podle něhož král a zástupci šlechty přistoupili k tomuto kroku „*zříce na to, aby taková věc škodná této Koruně nevznikla k záhubám a k škodnému roztržení nepřišla*“. Je ovšem všeobecně známo, že Koruna „k roztržení přišla“ již dříve a olomouckým mírem to bylo v letech 1478/1479 legalizováno, takže v osmdesátých letech existovali dva čeští králové, z nichž jeden vládl v Čechách, druhý na Moravě a v ostatních vedlejších korunních zemích. Nezdá se proto příliš pravděpodobné, že by usnesení jakýmkoliv způsobem reflektovalo právě tuto, konec konců již do jisté míry zažitou státoprávní situaci. Tím spíše, že na závěr usnesení bylo explicitně zdůrazněno, že obyvatelé vedlejších zemí se v Čechách za cizince nepovažují. Nález ostatně velmi dobře souzní se zvýšeným zájmem o rekonstrukci právního řádu, který se ve druhé polovině osmdesátých let 15. století v Čechách objevuje a jehož výsledkem byly i další články, přijaté na zemském sněmu o rok později (1487) a rovněž inkorporované do Vladislavského zemského zřízení.⁷⁷ V něm se pak objevil ještě další článek, podmiňující zástavy královských statků „*radú a vólí všie země*“, což bylo opatření směřující dosti zřejmě proti zástavám ve prospěch cizinců.⁷⁸

Pokud by již měl být hledán konkrétní impulz k dílčímu normativnímu řešení inkolátní problematiky, nabízela by se spíše poměrně čerstvá zkušenost s usazením saského rytíře Haugolta ze Šlejnic († 1490), který se zakoupil v severních Čechách a získal postupně Rumburk (1478) a Tolštejn (1481).⁷⁹ Teprve v roce 1485, zřejmě na základě nějakých podrobněji neznámých sporů, došlo na základě pokynu Vladislava II. k intabulaci obou statků.⁸⁰ Bezpochyby teprve tehdy bylo Haugoltovi uděleno obyvatelské právo⁸¹ a snad v návaznosti na to se objevila potřeba explicitně do právního řádu nějaká pravidla týkající se usazování cizinců doplnit.

O konsenzualitě opatření z roku 1486 nelze v každém případě ani v nejmenším pochybovat a dokladem toho je, že se na tento nález odvolal ve svém díle i Všehrd a provedl z něj stručný výtah („*nálezem obecným jest všem obyvatelóm země české zapovědjeno, aby cizozemcóm žádných zboží, zámków, tvrzí, měst neprodávali v království českém; pakli by kto*

---

⁷⁷ Články z roku 1487 jsou otištěny v AČ, díl IV., s. 520–523, č. 32. K otázce geneze Vladislavského zemského zřízení srovnej zejména I. MARTINOVSKÝ, Okolnosti vzniku Vladislavského zřízení zemského, s. 107–132; TÝŽ, Vznik a počátky Vladislavského zemského zřízení, s. 85–100; P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 34–50.

⁷⁸ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 241–243, čl. 490.

⁷⁹ A. SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl XIV., s. 120, 123. A. PAUDLER, Ein deutsches Buch aus Böhmen, I. Band, s. 33.

⁸⁰ DZV 5, fol. B 25r – B 25v (obnovený vklad Šluknova, prodaného za 2 000 kop českých grošů, z roku 1543); DD 62, s. 89 (fol. A 10r; vklad Tolštejna, o nějž pak ale Šlejnic musel vést různé právní spory).

⁸¹ Udělení inkolátu Haugoltovi dosvědčuje pozdější usnesení šlechtických korporací, intabulované do DZV 16, fol. O 24v – O 25r.

*přes to které zboží prodal nebo zastavil cizozemcóm, že ten každý cizozemec má peníze své ztratiti, a zámek ten a zboží na královskou Milost má spadnutí“).*⁸² Není proto překvapením, že bylo usnesení z roku 1486 in extenzo převzato do Vladislavského zemského zřízení⁸³ a posléze i do zřízení následujících.⁸⁴ Drobná upřesnění, která byla k původnímu textu připojována, se přitom týkala záležitostí procesních a na samotném rozsahu zákazu nic neměnila. Důslednost snahy o vyloučení cizinců z držby deskových statků lze dokumentovat i na jednom z článků dalšího velkého usnesení zemského sněmu, připravujícího půdu pro bližící se kodifikaci v roce 1497: byla v něm určena dvouletá lhůta, v níž se měli cizozemci buď z Čech vyprodat, nebo naopak nabýt českého inkolátu, ovšem s podmínkou, že se v Čechách usadí a zbaví se statků zahraničních.⁸⁵

S přísným charakterem normativní úpravy ladí velmi dobře nálezy, dochované ve sbírce vzniklé v roce 1539 a stroze vyžadující „*který by koli cizozemec Němec v zemi sobě co koupil, má jemu odjato a on vyhnán býti“*.⁸⁶ Praxe ale ve skutečnosti tak nesmlouvavá nebyla. Zejména v saském a bavorském příhraničí se v řadě případů usazovala drobná německá šlechta, aniž to budilo jakoukoliv negativní pozornost úřadů.⁸⁷ Pouze v případech, kdy došlo k právním sporům, byl tento prohrěšek proti zemskému právu identifikován, situace byla ale následně zpravidla řešena vcelku benevolentně. Tak bylo v roce 1559 prokázáno, že obyvatelské právo nesvědčí Konrádovi (Kuncovi) Kečovi z Kečova, který býval hejtmanem na tachovském hradě a držel manské zboží s tvrzí v Tisové. A to v rámci sporu o platnost odkazu, na jehož základě se Konrád ujal polovice deskového statku Ošelín. Zemský soud ale rozhodl, že vzhledem k tomu, že odkaz směřoval nejen ve prospěch samotného Konráda, ale též jeho manželky (mezitím zemřelé) a dětí, bude polovice Ošelína ponechána těmto dětem (a tedy prakticky pod Konrádovou kontrolou). O Tisé jakožto statku lenním nebyl zemský soud

---

⁸² CIB, Tomi III. Pars 3., s. 134-135, kniha III., kap. 17, odst. 4. Za citovaným textem je přímý odkaz „*Na to nálezy v III. Ondřejových B I“*“.

⁸³ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 222-223, čl. 432.

⁸⁴ CIB, Tomi IV. Pars 1. Sectio 1., ZZ 1549, s. 156-158, čl. B 15, ZZ 1564, s. 506, čl. A 18.

⁸⁵ J. EMLER (ed.), Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum, Tomus II., s. 488; AČ, díl V., s. 465-477, č. 51, C (zde s. 470 – „*Item cizozemci, kteří by co v zemi měli, ježto by k Koruně nepřislušeli, ti aby se ve dvou letech vyprokali. Pakli chtějí v zemi seděti, aby pod jinými pány v cizích zemích nic nemívati. A když by zde usedli, jinde se vyprodadúce, tehdy mají povinnost králi J[eho] M[ilos]ti listem i vši Koruně slíbiti též jako jiní obyvatelé království českého“*).

⁸⁶ Nálezové právo zemských tohoto slavného království Českého, s. 283. Upozornil na něj již J. KLIMENT, Státní občanství a národnost v českém právu do Bílé hory, s. 54. Ten ho ale v kontextu svého výkladu předřadil před usnesení z roku 1486, což se zdá být méně pravděpodobnou variantou.

⁸⁷ Soupis cizích rodů, které držely v Čechách deskové statky, aniž by nabyly práva obyvatelského, se pokusil sestavit V. KLECANDA, Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského, zejm. s. 97-115. Na jeho okraj ovšem možno podotknout, že u některých rodin, které se v Čechách usadily v první polovině 16. století, není možné s jistotou prohlásit, že neabsolvovaly proces přijetí do země už před shořením zemských desk a dalších úředních materiálů v roce 1541.

kompetentní rozhodovat, rozhodně ale neučinil ohledně Konrádovy držby žádný podnět, jenž by vedl k jejímu zpochybnění.⁸⁸ Později se stávalo celkem běžně, že se cizinci nejprve v zemi zakoupili a teprve potom žádali o udělení obyvatelského práva, resp. ho nabývali svým jednostranným přiznáním. Opět se námitky proti tomuto postupu objevily jen zcela výjimečně a spíše ze strany zainteresovaných soukromých osob než veřejných orgánů.⁸⁹

V roce 1539 konstatoval král Ferdinand o bratrech z Vidpachu, že jejich statek, který v Čechách nabyli, měl spadnout na něj, protože neusilovali o nabytí obyvatelského práva. Tato výhrůžná dikce ale měla pouze zdůraznit panovníkovu velkorysost, se kterou od této sankce upustil a naopak se u českých stavů přimluvil, aby Jindřicha z Vidpachu na sněmu přijali do země.⁹⁰ Což se také vzápětí stalo.⁹¹ Zajímavé je, že panovníkovi nevadilo, že Vidpachové nabyli blíže neurčeného statku ještě před přijetím do země, ale že po jeho nabytí o inkolát nepožádali. Ukazuje to jasně, že shora uvedený postup se považoval za přijatelný (byť s dikcí právních norem neslučitelný) již v první polovině 16. století. Ostatně to lze dovodit i z dalších příkladů, kdy Ferdinand sám neváhal deskové statky prodat cizincům.⁹² Cesty normativity a fakticity se tak opět jednou zřetelně rozešly, byť se – obrazně řečeno – alespoň přidržely obdobného směru.

Ustanovení týkající se zákazu držby deskových statků cizinci byla v praxi uplatňována jen zcela výjimečně – příkladem může být dlouholetá držba norimberského měšťana a kupce Jiřího Meinla z Hiršpachu v Krušných Horách na konci 16. a počátku 17. století. Ten získal spolu s bratrem Konrádem již v roce 1580 některá důlní díla a k nim přiléhající pozemky. Teprve v roce 1596, po koupi dalších dolů a lesů kolem vsi Černic, však začali bratři jednat o

---

⁸⁸ Průběh sporu o polovici Ošelína je podrobně zachycen v DZM 230, fol. H 29v – J 1v, L 25v – L 26v. Na základě tohoto zápisu ho podrobně rekonstruoval V. KLECANDA, *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského*, s. 80-86. Kuriózní je, že nejstarší z Konrádových synů Jan Leopold se nechal v roce 1564 přijmout do země, ačkoliv byl jemu a jeho sourozencům jako Čechům statek ponechán. Viz DZSt 45, fol. B 6v – B 7v; RZ, i.č. 37.

⁸⁹ Tak když prodával v roce 1602 Konrád Meinl z Hiršpachu kamencové doly v Černicích, nechal jeho soused Jan Mikuláš Hochhauzar z Hochhauzu vložit do zemských desk odpor, a to s poukazem na skutečnost, že Meinl nemůže být považován za jejich právoplatného majitele, neboť je koupil (společně s mezitím již zemřelým bratrem) již v roce 1595 a do země byl přijat teprve o sedm let později. DZV 176, fol. H 15v – H 16v (juxta). Příznačné je, že nakonec vůči Meinlovi sankce předpokládané usnesením z roku 1486 a zemskými zřízeními využito nebylo, a to zřejmě s ohledem na soukromoprávní vyrovnání, které s Hochhauzarem uzavřel. O případu opět referoval již V. KLECANDA, *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského*, s. 74-75. Jako doklad běžné praxe lze upozornit na prodej panství Himlštejn Šimonovi Ungnadovi ze Suneku, k němuž došlo v roce 1587. DZV 69, fol. B 1r – B 2v. Teprve následujícího roku dal ale Rudolf II. pokyn úředníkům desk zemských, aby vložili trh i trhovou smlouvu do desk, „*pokudž by týž Simeon Ungnod za obyvatele království tohoto přijat byl a k zemi náležitou povinnost vykonal*“. DZSt 47, fol. O 1r – O 1v. To se pak vzápětí skutečně stalo.

⁹⁰ RG 20, fol. 122r.

⁹¹ SČ, díl I., s. 473-477, č. 277; RZ, i.č. 1.

⁹² V roce 1548 prodal statek Popovice Jiřímu Krejšťanovi z Krejšťanu, který ale obyvatelského práva nabytí teprve v roce 1553. DZV 8, fol. N 2v – N 3r; DZSt 43, fol. J 8r; RZ, i.č. 13.

možnosti nabýt českého inkolátu. K tomu z nějakého důvodu nakonec přistoupil v roce 1602 pouze Konrád, jenž vzápětí zemřel a dědicem jmenoval právě Jiřího. Ten dále nerušeně držel zmíněné majetky a kosa na kámen přišla teprve v roce 1613, kdy se rozhodl štolu sv. Kryštofa prodat za 30 000 zlatých městu Jirkov. V tom okamžiku se vložil do věci královský prokurátor a s odkazem na protiprávnost Jiřího držby dosáhl zneplatnění prodeje a přisouzení sporného majetku komoře. Císař pak sv. Kryštofa znovu prodal Jirkovu, tentokrát za 20 000 zlatých.⁹³ Podle všeho šlo ale o výjimečně tvrdý postup, do něž se promítnul jak katastrofální stav královských financí, tak vyostřující se politická a náboženská situace v zemi, postupně se odklánějící od poměrně liberálních poměrů epochy rudolfínské.

Podobná pravidla jako v Čechách se nepochybně dodržovala i na Moravě, explicitního zákonného vyjádření se ale obecný zákaz prodeje statku cizincům dočkal teprve v roce 1523. A to oproti českému vzoru nepoměrně stručnějším usnesením zemského sněmu, „*aby cizozemcuom dopouščino nebylo žádných zámkův, měst, hradův a zboží kupovati v tomto markrabství*“, doplněným rovněž jen rámcovým poukazem na postup při udělování obyvatelského práva cizinci, který by „*se chtěl do tejto země vkoupiti*“ a vynětím obyvatel ostatních korunních zemí z právního režimu na cizince se vztahujícího.⁹⁴ Usnesení pak bylo, rovněž podobně jako v Čechách, převzato do zemských zřízení z let 1535, 1545, 1562 i 1604.⁹⁵ V roce 1562 byl také na sněmu vysloven zákaz toho, aby byly smlouvy o prodeji statků uzavírány s cizinci dříve, než obyvatelské právo získají – stávalo se totiž (podobně jako v Čechách), že k transakcím docházelo ještě dříve, než bylo zahájeno řízení (a to pak někdy nakonec ani zahájeno být nemuselo). Usnesení přitom hrozilo blíže nespecifikovaným trestem jak prodávajícímu, tak těm, kdo by v příslušné smlouvě vystupovali jako svědci („*i s těmi, kdož by tu smlúvu tvrdili*“).⁹⁶ Také tento článek byl následně zařazen do poslední redakce předbělohorského moravského zemského zřízení z roku 1604.⁹⁷

Vzhledem k narůstání počtu případů, kdy zákaz zakupování deskových statků byl obcházen tím, že si příslušníci drobné zahraniční šlechty kupovali nemovitosti, které režimu zemských desk nepodléhaly, přijal moravský zemský sněm v roce 1601 další usnesení, jež mělo explicitně zabránit tomu, aby takové osoby „*mohly by tím způsobem, nejsouce do země přijati, za obyvatele se jako vlouditi*“. A to tím nejjednodušším způsobem, tedy zavedením

⁹³ DZSt 53, fol. L 12r – L 13v.

⁹⁴ AČ, díl XI., s. 341–345, č. 123 (zde s. 343, čl. 5); D. JANIŠ (ed.), Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518–1570. 1. Památky sněmovní I, s. 105–106, č. 94.

⁹⁵ F. ČÁDA (ed.), Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným, s. 112–113, čl. 100; D. JANIŠ (ed.), Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545, s. 208, čl. 228; J. JANIŠOVÁ (ed.), Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604, s. 388–389, čl. 140.

⁹⁶ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 86–87.

⁹⁷ J. JANIŠOVÁ (ed.), Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604, s. 389, čl. 141.

zákazu a citelné sankce. Pozemkovým vrchnostem bylo zakázáno, aby cizím šlechticům, kteří nenabyli inkolátu, umožnili usadit se na svých panstvích. Pokud by se tak přesto stalo, měla vesnice, kde se nacházel cizincem zakoupený grunt, propadnout konfiskaci, přičemž jedna třetina konfiskátu měla připadnout panovníkovi, druhá zemi a třetí osobě, která na příslušné porušení zákazu upozornila (procesně tedy byla zavedena *actio popularis*). Zároveň byly všechny osoby, které se tímto způsobem v zemi usadily, vyzvány, aby se na příštím sněmu ohlásily a požádaly o přijetí do země.⁹⁸ V roce 1605 bylo přijato ještě jedno navazující usnesení, které tuto povinnost zopakovalo pro všechny šlechtice, kteří se usazovali v domech, na svobodných dvorech i v purkrechtních statečích, ale i pro ty, kteří přijímali službu u bohatších šlechticů.⁹⁹ V Čechách nedocházelo zřejmě k podobným jevům s tak velkou intenzitou, případně nebyly tak negativně vnímány. Žádné podobné legislativní opatření tu každopádně světlo světa nespátřilo.

Pokud jde o situaci ve Slezsku a obou lužických markrabstvích, je toho o tamní inkolátní problematice bohužel známo velmi málo. Nepochybně ale i zde byla držba nemovitých statků cizinci vyloučena, takže případní přistěhovalci zpoza hranic museli podniknout příslušné právní kroky, jimiž se začlenili do společenství „pánů obyvatel“ příslušné země.¹⁰⁰ Demonstrativně lze upozornit na nedávno vydaný soubor sněmovních usnesení ze spojeného knížectví opolsko-ratibořského. Zde byl zákaz prodeje statku cizincům usnesen v roce 1573 („*Cizozemcům nemají obyvatelé statkův prodávati*“).¹⁰¹ V roce 1604 byl zákaz opakován, ovšem v tomto případě vzhledem k zahraničně-politické situaci in specie ve vztahu k Polákům („*Páni obyvatelé nemají žádnýmu cizozemci z Koruny polské statky své prodávati pod trestáním*“).¹⁰² V tomto případě šlo ovšem zjevně o základ absolutní, zatímco obecná norma z roku 1573 nebránila tomu, aby cizinci v Opolsko-Ratibořsku statky nabyli,

---

⁹⁸ F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 87-88.

⁹⁹ Hlavním motivem bylo v tomto případě ovšem zabránit, aby tyto osoby vystupovaly jako urozené, pokud o jejich šlechtickém původu neexistovalo obecné povědomí. Proto zemský sněm všem takovým osobám uložil dostavit se ve lhůtě jednoho roku před hofrychtěře a další příslušníky rytířského stavu a prokázat svůj urozený původ. Ustanovení týkající se inkolátu se tu objevuje spíše jako marginální doplněk – ti, kdo by své šlechtictví úspěšně doložili, měli následně požádat o přijetí do země. Usnesení zpřístupnil stejně jako obě předchozí in extenso F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 93-94 (text je na s. 94 v pozn. 1). Na obě rozhodnutí zemského sněmu z počátku 17. století upozornili nověji i J. JANIŠOVÁ – D. JANIŠ, *Postavení cizinců a inkolát podle moravského zemského práva v 16. a na počátku 17. století*, s. 199.

¹⁰⁰ Např. jako „*páni obyvatelé knížectví těšínského*“ se v tomto hornoslezském knížectví sousedícím s Moravou nazývali od 16. století všichni držitelé alodiálních statků. Viz W. GOJNICZEK, *Urzędy księżęcie i ziemskie w ustroju księstwa cieszyńskiego (1477-1653)*, s. 203-204.

¹⁰¹ O. KNIEJSKI – R. SEKOWSKI, *Uchwały sejmiku powszechnego księstw opolskiego i raciborskiego w latach 1564 – 1678*, s. 101, č. 10.

¹⁰² O. KNIEJSKI – R. SEKOWSKI, *Uchwały sejmiku powszechnego księstw opolskiego i raciborskiego w latach 1564 – 1678*, s. 134, č. 3.

pokud se v souvislosti s tím domůžou inkolátu. Svědčí o tom ostatně i další sněmovní usnesení z roku 1620 „*O těch, kteří se do těchto knížetství vkupují*“.¹⁰³

Skutečnost, že obyvatelské právo bylo vnímáno v první řadě jako oprávnění zakupovat v zemi deskové statky, zároveň determinuje okruh osob, které jediné byly kompetentní obyvatelského práva nabýt – právě zde se skrývá dřevní podstata vnímání inkolátu jako práva „stavovsky kvalifikovaného“. Nabývání pozemských zboží bylo totiž zásadně vyhrazeno (a to až do 18. století¹⁰⁴) pouze jedincům osobně svobodným. A to ještě ne všem. Bez omezení mohli do desk klást pouze šlechtici, pokud ovšem nebyli tohoto práva z nějakého důvodu zbaveni.¹⁰⁵

Pokud jde o měšťany královských měst, kteří představovali druhou základní skupinu osob podléhajících nezprostředkovaně přímo panovníkovi, původně se z podstaty věci nepočítalo s tím, že by i oni mohli nabývat alodiálních zboží. Zejména příslušníci bohatého pražského patriciátu se ale již v období vrcholného středověku začali na venkově zakupovat, ba mnozí z nich se tímto způsobem vcelku rychle propracovali mezi nižší šlechtu.¹⁰⁶ Přes jisté negativní sociální konotace byl tento jev zřejmě v zásadě vnímán jako žádoucí, přinejmenším v rovině ekonomické – měšťané přinášeli do ekonomického koloběhu kapitál, pomáhali saturovat potřeby šlechty a prodej statků byl sice extrémním, ale přeci jen jedním z prostředků, jimiž se mohli zadlužení šlechtici k potřebným finančním prostředkům dostat. Proto se zřejmě již záhy ustálila obyčejová norma, že měšťané Starého Města pražského si mohou klást do desk, tedy nabývat svobodných venkovských statků. Výslovně byla Staroměstským udělena 4. srpna 1366 císařem Karlem IV.¹⁰⁷ Později získali stejné právo

---

¹⁰³ O. KNIEJSKI – R. SĘKOWSKI, Uchwały sejmiku powszechnego księstw opolskiego i raciborskiego w latach 1564 – 1678, s. 156, č. 13.

¹⁰⁴ Bliže B. BAXA, Inkolát (a indigenát) v zemích koruny České od r. 1749 – 1848, s. 9–19.

¹⁰⁵ Typickým důvodem pozbytí přístupu k zemským deskám mohla být například ztráta cti. O tom, že k podobným diskvalifikacím skutečně docházelo, svědčí případ vkladu statku v Olbrami, který provedl v roce 1585 s povolením zemského soudu Jindřich Častolár z Dlouhé Vsi, a to na místo svého otce Mikuláše, jenž byl sice de iure vlastníkem statku, avšak podle deskové relace takový vklad „*pro pád, kderýž jest naň přišel, vykonati nemuož a dcky jemu neslouží*“. DZSt 47, fol. G 16r. Soubor deliktů, za něž ztráta cti hrozila, vymezil ve svém tituláři Šebestián Fauknar z Fonkenštejna – viz Tytulář Šebestyána Fauknara z Fonkenštejna, 1589, fol. 323v – 326r. Z něj čerpala J. JANIŠOVÁ, Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě, s. 53–56.

¹⁰⁶ Bliže J. LIPPERT, Bürgerlicher Landbesitz im 14. Jahrhundert, s. 1–50, 169–211; V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 4–12. Jednotlivé způsoby sblížení patriciů se šlechtou a přebírání jejího životního stylu a prvků dvorské kultury zmapoval velmi dobře M. MUSÍLEK, Odraz dvorské kultury v městském prostředí ve 13. a 14. století, s. 475–505.

¹⁰⁷ CIM, Tomus I., s. 142–144, č. 87. Starobylost tohoto právního stavu dosvědčuje desková intabulace z roku 1454, kdy před zemský soud předstoupili představitelé Starého Města a „*ze všech zboží a dědin svobodných, kteréž jich měšťané mají, držíe a požívají, chtie a podvolují se trpěti práva zemská, jakož od starodávna držáno jest bylo, totiž za času někdy slavné paměti Karla císaře čtvrtého a za krále Václava, že svrchupsaný Přech purkmistr a konšelé přisežnie i obecnie svým i jiných konšeluov přisežných i vsie obce jménem ke všem věcem nahoře psaným podvolili sú se a podvolují; a páni sú jim toho popřáli*“. AČ, díl III., s. 314, s. 188. Srovnej též reflexi držby svobodného statku měšťanem v tzv. Officiu circa tabulas terrae („*Jestliže by měšťanin*

měšťané Nového Města pražského¹⁰⁸ a posléze i „haviři“, tedy obyvatelé Kutné Hory, města, jehož jedinečný význam se opíral o bohatství tamních stříbrných dolů a kterým toto právo přiznal zemský soud v roce 1501. Praze i Kutné Hoře pak tato práva konfirmoval v rámci rozhodčího výroku mezi stavy Vladislav Jagellonský v roce 1502.¹⁰⁹

Pokud Pražané žádali v roce 1553 zemský sněm úspěšně o přímluvu, „*aby oni Pražané statky svobodné pozemské kupovati, prodávati i ve dsky zemské jim kladeny býti mohly, tak jakž jest to od starodávna bývalo*“,¹¹⁰ nebylo jistě důvodem to, že by toto jejich oprávnění upadlo v zapomnění. Šlo tu o reakci na potrestání královských měst po nezdařeném stavovském odporu v roce 1547, v jehož důsledku se jevílo více než vhodné zajistit dosud obyčejovým privilegiím písemnou fixaci. Tím spíše, že znění nového zemského zřízení z roku 1549 nebylo s touto jejich starobyloou svobodou příliš souladné.

Vedle měšťanů obou pražských měst a Kutné Hory se postupně k držbě deskových statků propracovali i obyvatelé ostatních českých královských měst. Pro ně se ale jednalo o subjektivní právo výjimečné, které bylo ve všech jednotlivých případech ad hoc podmíněno královským souhlasem. Obecně jim bylo garantováno v polovině 15. století, v době vlády Ladislava Pohrobka, soudním nálezem, povolujícím, „*aby měšťanuom bylo ve dsky kladeno dědictví svobodné s povolením*“. Tím se zástupci měst také zaštitili na počátku 16. století,

---

byl pohnán z dědin a chtěl se městským právem brániti: zemané sú nalezli, že pro dědiny jest súd jejich“). CIB, Tomi II. Pars 2., s. 275, č. 131. Kupodivu V. KLECANDA, Obnovení desk zemských po požáru r. 1541, s. 244–245, pozn. 214, i když nepopíral starobylost tohoto práva, považoval za první písemné potvrzení práva Pražanů až zřízení o obnovení zemských desk z roku 1541 a následnou konfirmaci práv Pražanů ze strany Ferdinanda I. 24. září 1554 – viz CIM, Tomus I, s. 476–478, č. 281 (poznámky za textem). Text královského listu, odvolávajícího se na to, „*jakž předešle bejvalo*“, avšak vydaného jen jako privilegium dočasné („*kterěžto povolení Naše toliko do vuole Naší královské státi a trvati má a nic dále*“), je také intabulován v DZSt 43, fol. J 15v.

¹⁰⁸ K. ADAMOVIČ, „Kladení“ svobodných nemovitostí měšťany a městy do zemských desek, s. 207, uvádí, že K výslovnému potvrzení práva Novoměstských k nabytí deskových statků mělo dojít až Rudolfe II. v roce 1595, ovšem s tím, že zachycuje stav „*jak předešle bejvalo*“. Zmíněný list je editován v CIM, Tomus I, s. 483–485, č. 285. Ve skutečnosti ale i Novoměstským svědčí podobně jako Staroměstským jak usnesení o obnovení desk z roku 1541, tak samostatně vydaný list Ferdinanda I. z 24. září 1554 (jímž dochází k obnovení privilegia, odebraného v roce 1547). DZSt 43, fol. J 16r.

¹⁰⁹ AČ, díl VI., s. 249–264, č. 18 (zde s. 256: „*Než což se Pražan dotýče, ti mají při té svobodě zachování býti, kteréž sú prve užívali, totižto aby jim ve dsky bez relátoruov kladeno, i kšaftové jich aby byli vpisováni, poněvadž sú páni a rytieřstvo proti tomu nic neodpírali. Což se pak Horníkuov dotýče, těm také aby ve dsky kladeno bylo bez relátora, tak jakož mají dskami památnými povolení od pánuov a vladyk z plného soudu léta 1501., v sobotu po svatém Řehoři*“). Pozoruhodné je, že ještě několik let předtím Všehrd, který z městského prostředí vzešel, tvrdil kategoricky, že „*žádnému měštěninu, žádnému městu, žádnému dědinníku, sedláku žádnému nic nemá ve dsky kladeno býti, neb jim jest kupování zboží svobodných zapověděno, leč by k tomu král J[eho] M[ilos]t povolení ráčil dáti*“. Byl s poznámkou, že Praha „*toho chce svobodu před jinými městy miati, aby obyvatelóm jejím, budte sedláci nebo dědinníci nebo jiní jacíž koli obchodníci, ve dsky kladeno bylo, když právo městské přijmú a domy v Praze mají, cožby oni koli na zemi kúpili, bez povolenie královského, tak Staré Město jako Nové*“. CIB, Tomi III. pars 3., s. 171–172, kniha IV., kap. 5, odst. 4. K právu měšťanů nabyvat deskových statků srovnej též V. KLECANDA, Obnovení desk zemských po požáru r. 1541, s. 244–245, pozn. 214, a nověji K. ADAMOVIČ, „Kladení“ svobodných nemovitostí měšťany a městy do zemských desek, s. 205–210.

¹¹⁰ SČ, díl II., s. 650–660, č. 235 (zde s. 655).

když jim šlechta chtěla užívání zemských desk dále omezit podmínkou předběžného souhlasu zemského sněmu, a Vladislav II. předchozí status quo znovu potvrdil.¹¹¹ Posléze se promítl i do zemských zřízení poloviny 16. století – v roce 1549 to bylo v článku G 40 vyjádřeno slovy „*koupili-li by Pražané neb které město co k obci, neb osoby v městech, na svobodných dědinách aneb statcích: ty takové dědiny a statky tak koupené, s povolením J[eho] M[ilos]ti královské, aby sobě bez prodlení ve dsky zemské klásti dali, tak jak od starodávna bývalo*“.¹¹² I když tu byli Pražané explicitně předřazeni zbytku městského stavu, přeci jen nebylo jejich právní postavení nijak zjevně odlišeno. To ovšem neodpovídalo dosavadnímu právnímu vývoji, kdy právě oni a Kutnohorští královskou relaci (tedy deskový vklad královského povolení) nepotřebovali. Navzdory sněmovní přímluvě z roku 1553 a znovu i 1558¹¹³ byl tentýž text publikován znovu i v další redakci zemského zřízení z roku 1564.¹¹⁴

Rozsah, respektive účinnost královského povolení adresovaného měšťanům, mohla kolísat ad hoc podle uvážení panovníka – od povolení vztahujícího se na konkrétní transakci a její zápis do desk, až po všeobecné a dokonce dědičné udělení „práva desk“. Jako příklad posledně uvedeného lze zmínit např. císařský list ze 17. července 1603, intabulovaný 16. listopadu 1604 a odměňující dlouholeté věrné služby sekretáře české komory, Jiřího Funka z Olivetu.¹¹⁵

Skutečnost, že měšťané mohli zakupovat deskové statky (ať již s povolením panovníka, či dokonce bez něj), ale znamenala, že se v Čechách mohou cizinci usazovat bez kontroly zemského sněmu. Stačilo, aby se stali obyvateli některého z královských měst, o čemž byly kompetentní rozhodovat jednotlivé městské rady. Tato „postranní cesta“ k českému inkolátu byla ovšem vyššími stavy celkem pochopitelně vnímána jako krajně nežádoucí, takže již

---

¹¹¹ AČ, díl VI., s. 249–264, č. 18 (zde s. 256).

¹¹² CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 251, čl. G 40.

¹¹³ SČ, díl III., s. 5–7, č. 6.

¹¹⁴ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1564, s. 251, čl. G 40, s. 561, čl. E 28.

¹¹⁵ DZSt 51, fol. H 18r – H 18v („*Rudolf Druhý, z Boží milosti volený římský císař a uherský, český etc. král etc. Urození a slovní, věrní Naši milí. Věděti vám dáváme, že jsme, propustivši na poníženou prozbu slovního Jiřího Funka z Olivetu, věrného Našeho milého, z služby a povinnosti sekretářské při komoře Naší české, pro věrné, pilné a platné služby, kderž jest Nám od mnoha drahně let k milostivému zvláštnímu zalíbení Našemu poddaně činil, činí a napotom činiti připovídá, vedle náležité vejpravy i k tomu milostivé povolení Naše císařské jakožto král český dáti ráčili, aby statek, kderž by v čas příležitosti jeho budoucně jemu koupiti se nahodilo, ve dsky zemské téhož království českého vložen a vepsán byl. Tak a na ten způsob, aby on Jiří Funk, dědicové a budoucí jeho takový statek nyní koupený, aneb že by ještě co více budoucně koupil, beze vší vejminky a ne jinak, než jako jiní obyvatelé tohoto království svejch spupnejch a dědičnejch statkův užívají, tolikéž držeti, užívati a s tím jako s svým vlastním a spupným dědictvím podle své vuole a libosti učiniti mohl a moc jměl. Protož vám poroučíme, kdyžby se koli nadepsaný Jiří Funk ke dskám zemským najíti dal a vám o trhu a koupí sobě jakého statku oznámil, abyste, vědouc o tomto Našem milostivém povolení, jemu takový statek (však kderý by také prve ve dekách byl) na tuto relaci Naši do týchž desk zemských, jakž za pořádek jest, vložiti a vepsati rozkázali. Na tom jistí a milostiví vůli Naši císařskou etc. naplníte. Dán na hradě Našem pražském ve čtvrtek po památce rozeslání svatých apoštolův léta šestnáctistého třetího a království Našich římského osmmescítmého, uherského třidcátého prvního a českého též osmmescítmého*“).

v roce 1575 přijal zemský sněm usnesení „*O cizozemcích do země dostalých a osazených*“. V něm se městům nadále ponechávalo právo přijímat nové měšťany, zároveň bylo ovšem striktně uzákoněno, že tito noví měšťané nebudou mít právo zakupovat deskové statky. Pokud by tak chtěli činit, budou povinni požádat zemský sněm o přijetí do země a podrobit se stejnému procesu, jako přistěhovalá šlechta. Na rodilé Čechy se tato norma nevztahovala a stejně tak bylo z praktických důvodů uznáno, že nebude aplikována retroaktivně, to jest, že přistěhovalci budou bez překážek ponecháni při držbě statků doposud zakoupených.¹¹⁶ Z hlediska současníků šlo o tak zásadní normu, že na okraj sněmovního usnesení bylo připsáno, že má být inkorporována do příští redakce zemského zřízení. V tomto kontextu je pozoruhodné, že v návrhu nového kodexu zemského práva (který ale již do Bílé hory přijat nebyl) se na počátku 17. století tato norma neobjevila.¹¹⁷ To ovšem pranic neměnilo na závaznosti původního usnesení.¹¹⁸

Zajímavý je v tomto kontextu dozajista případ Jonáše Pausta z Libštátu, který se usadil v městě Děčíně a po třicetiletém pobytu v Čechách se v roce 1604 odhodlal požádat o inkolát. Obdržel ho a koupil postupně v letech 1605, 1607 a 1613 panství Velká Bukovina, Ostrý (Šarfenštejn) a Benešov nad Ploučnicí.¹¹⁹ Kupodivu ale každou z těchto transakcí schvaloval ještě zvláštní relací císař, v prvních dvou případech s výslovným poukazem na to, že je prodáváno Jonášovi „*jakožto člověku třetího stavu užívajícímu*“.

Konečně je potřeba zmínit, že poslední skupinu svobodných obyvatel, jimž „*sloužily*“ zemské desky, představovali tzv. svobodníci, nazývaní v pramenech raného novověku spíše dědiníky.¹²⁰ Pavel Stránský o nich konstatoval, že „*místem jejich práva je nejvyšší soud*

---

¹¹⁶ SČ IV., s. 269-310, č. 86 (zde s. 275 – „*Cizozemci, kteří se do měst království tohoto dostávají a se osazují, ti pod tím také mnozí statky pozemské kupují a ve dsky zemské, nejsouce pořádně do země přijati, sobě klásti dadí: i aby takoví cizozemci do měst podle starobylého pořádku přijímáni býti mohli, to se při tom zůstavuje; než jestliže by takový do města vnově přijatý statek pozemský koupiti chtěl, toho aby učiniti nemohl, leč by prvé tím a starobylým pořádkem při J[eho] M[ilosti] kr[álovské] a stavích pořádného do země přijetí hledal a přijat jsouc povinnost náležitou království a zemi jako jiní učinil. Než kdož již prvé z těch vnově do měst přijatých co toho jsou koupili, ti po tento čas do desk zemských vkladu užiti mají. A také toto svolení na ty, kdož rodilí Čechové jsou, se nevztahuje. Relací, kteréž ke dskám zemským tudíž dvorským náležejí, ty tak, jakž zřízení zemské to v sobě ukazuje, vycházeti mají, však J[eho] M[ilost] c[ísařská] to tak rozdělití ráčí, která věc do kanceláře aneb do komory české náleží, aby se v to jedni druhým nevkládali“).*

¹¹⁷ Je zajímavé, že návrh nového zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním na toto závazné usnesení nereflktuje. Viz J. GLÜCKLICH (ed.), *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*, s. III–IV.

¹¹⁸ Nutno ovšem říci, že ani toto usnesení problém obcházení kompetencí zemského sněmu důsledně neřešilo – zákaz, adresovaný do měst nově přijatým cizincům, byl jen stěží aplikovatelný na jejich v Čechách narozené potomky.

¹¹⁹ DZV 133, fol. C 10v (Velká Bukovina); DZV 133, fol. M 9r – M 10r a DZV 181, fol. A 7r – A 12v (Ostrý); DZV 186, fol. L 8r – L 11r (Benešov). Královské relace jsou v DZSt 51, fol. L 2v – L 3r; DZSt 52, fol. E 4r – E 4v; DZSt 53, fol. L 15v – L 16r.

¹²⁰ Dodnes nepřekonanou monografii mapující osudy této marginální, nicméně velmi zajímavé složky obyvatelstva českého státu představuje V. MÜLLER, *Svobodníci*, passim. Právně vymezena byla kategorie

zemský“,¹²¹ což bylo pregnantním zachycením obyčejového práva, v předbělohorské době nikdy pojmově nezpochybnovaného. Pokud jde o kladení do desk, podle Všehrda i kvůli nim stejně jako kvůli chudším příslušníkům nižší šlechty byly založeny menší zemské desky,¹²² později se ale dispozice se svobodnickými statky objevují i v kvaternech trhových, počítaných do skupiny desk větších. Každopádně ale platilo pro svobodníky stejně jako pro měšťany, že se svobodníkům smělo klást jen s královskou relací. Jedním dechem s obdobným omezením měšťanů to ve výše citovaném úryvku Knihy devaterých konstatoval Všehrd,¹²³ stejně tak bylo toto omezení následně zaneseno i do Vladislavského zřízení zemského¹²⁴ a beze změny i zemského zřízení z roku 1530.¹²⁵ Výjimečně mohl být do desk s královskou relací z důvodů hodných zvláštního zřetele zapsán i statek náležející poddaným lidem či poddanskému městu,¹²⁶ ti ale k nabývání deskových statků obecně připuštěni nebyli.

Naproti tomu svobodníci šlechticům mohli své majetky zprvu prodávat svobodně, podobně jako měšťané.¹²⁷ Teprve posléze začal panovník (nejasno, na jakém právním základě) vyžadovat, aby se i prodeje svobodnických deskových statků odehrávaly výhradně s předchozím královským povolením. To bylo v rozporu se zájmy šlechty, která se snažila svobodnické statky začlenit do svých dominií, a tak se na zemských sněmech po polovině 16. století objevují opakované žádosti adresované panovníkovi, aby od relací bylo v těchto případech upuštěno.¹²⁸ Ferdinand I. nakonec těmto žádostem v roce 1558 povolil a věta „*komuž by tíž dědinníci, svobodníci a nápravníci dobrovolně statky své dědičné prodati chtěli, aby toho vuoli měli a od nich do desk zemských aby tomu, komuž prodá, jíti a kladeno býti mohlo*“, se objevila ve sněmovním usnesení z roku 1558.¹²⁹ Následně byla svoboda prodávat svobodně svobodnické statky převzata i do zemského zřízení z roku 1564.¹³⁰ V příslušném článku se objevuje obrat, že panovník povolil, aby „*tomu, komuž prodají, i jim bez další relací též jíti a kladeno býti mohlo*“, což by mohlo budít zdání, že i možnost koupě statku

---

svobodníků vlastně až v Obnoveném zřízení zemském – viz H. JIREČEK (ed.), *Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého*, s. 310–313, čl. J 5, kde je vkládání do desk s královskou relací povoleno („*takovým země obyvatelům, kteří pod žádný stav nenáležejí, avšak své dvory, grunty a pole pod Nami vlastní mají*“).

¹²¹ P. STRÁNSKÝ, *O státě českém*, kapitola XI, odst. 8, s. 239.

¹²² CIB, Tomi III. pars 3., s. 352, kniha VIII., kap. 2, odst. 1 („*páni Čechové ... pro zemany nebohaté, pro dědinníky a sedláky dsky zemské menší sú vymyslili*“). Viz také *ibid.*, kniha VI., kap. 32, odst. 1.

¹²³ CIB, Tomi III. pars 3., s. 171, kniha IV., kap. 5, odst. 4.

¹²⁴ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Edice, s. 133, čl. 98.

¹²⁵ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1530, s. 37, čl. 97.

¹²⁶ Viz např. DZM 183, fol. B 23v; DZV 52, fol. B 7; DZSt 50, fol. H 28.

¹²⁷ Viz CIB, Tomi III. pars 3., s. 172, kniha IV., kap. 5, odst. 4 („*Sedláci pak a dědinníci a měšťané jiní, ti mohou pánóm nebo zemanóm dědicvie svá svobodná bez k[rálovské] M[ilo]sti povolenie ve dsky klásti*“).

¹²⁸ SČ, díl II., s. 700–715, č. 247 (zde s. 710), s. 800–812, č. 271 (zde s. 805–806); díl III., s. 5–6, č. 6.

¹²⁹ SČ, díl III., s. 6–17, č. 7 a 8.

¹³⁰ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1564, s. 556, čl. E 12.

svobodníkem se od tohoto momentu stávala neregulovanou. Normu je ale nutno vykládat v kontextu článku A 31, který zachoval obligatorní relaci,¹³¹ nové ustanovení k němu mělo povahu *lex specialis* a spadalo pouze na převod statku mezi dvěma svobodníky.

Svoboda obsažená v zemském zřízení byla ale formulována jako dočasná („*to do vůle J[eho] M[ilos]ti královské státi a trvati má*“) a poměrně záhy začali panovník a česká komora pod dojmem snižujícího se počtu svobodnických statků přistupovat k možnosti jejich prodeje opět restriktivně. Definitivně se stal tento typ právních aktů regulovaným v roce 1585, kdy Rudolf II. nařídil úředníkům menších desk zemských, aby nedovolovali jejich intabulaci bez královské relace a zároveň panovníkovi hlásili jakýkoliv pokus o obcházení tohoto zákazu.¹³²

Lze tedy shrnout, že inkolát mohl sloužit pouze osobám svobodným, to jest šlechticům (vyšším i nižším), měšťanům královských měst, případně též svobodníkům či jiným velmi obdobným kategoriím osob (nápravníkům, svobodným dvořákům). S tím, že poslední uvedená kategorie představuje ovšem spíše přežívající relikv střeověkých poměrů a není dokladů o tom, že by alespoň někteří přistěhovalci z ciziny její řady rozšiřovaly. Mezi urozenými a neurozenými osobami, které měly právo svobodných deskových statků nabývat, byl ovšem jeden dosti zásadní rozdíl – zatímco šlechtici tak mohli činit bez omezení, měšťané a svobodníci potřebovali k nabytí takového majetku královské povolení ve formě relace k příslušnému deskovému vkladu. Výjimku představovali obyvatelé dvou pražských měst (Starého a Nového Města) a také Kutné Hory, jimž bylo přiznáno právo zakupovat alody bez relace. Skutečnost, že ve městech se mohli cizinci usazovat bez povolení zemského sněmu, vedla ale posléze v roce 1575 k přijetí pozoruhodného sněmovního usnesení, které měšťanstvo rozdělilo do dvou kategorií – zatímco osoby českého původu byly ponechány při dosavadním právním režimu, přistěhovalci museli – pokud se hodlali na svobodných statcích zakupovat – český inkolát nabýt bez výjimky rozhodnutím zemského sněmu.

1.2 Veřejná (politická) práva – podíl na řízení země

Nemůže být nikterak překvapivé, že cizinci byli také poměrně striktně vyloučeni z podílu na veřejném životě. Kořeny tohoto omezení zřejmě spadají do neklidného období počátku 14. století, kdy po zavraždění posledního přemyslovského krále Václava III. se na českém trůně v rychlém sledu vystřídali příslušníci zahraničních dynastií, kteří si s sebou přirozeně přivedli do Čech své dosavadní, osvědčené rádce. Česká šlechta tak byla poprvé otevřeně vystavena

¹³¹ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1564, s. 508, čl. A 31.

¹³² SČ, díl VI., s. 600, č. 340. Velmi podrobně pojednal o „deskovém právu“ svobodníků a nápravníků V. MÜLLER, Svobodníci, s. 60–74.

zahraniční konkurenci. Cizinci se sice objevovali již u dvora posledních Přemyslovců, podobně jako v případě pozemkové držby šlo ale o jednotlivce, které české prostředí dokázalo bez nesnází absorbovat. Naopak, expanzivní politika přemyslovských králů ve 13. století nabízela české šlechtě bohaté možnosti uplatnění i za hranicemi Českého království. Satirická glosa tak řečeného Dalimila o králi Václavovi II., že „v svú radu Němcě počě púščěti, jich rady je sě velmi držeti“,¹³³ nepředstavuje zřejmě o mnoho víc než topos, konvenující s celkovým vyzněním kroniky (podporu Němců kronikář vyčetl Václavovu otci a ostatně i celé řadě jejich předchůdců v době knížecí).

První normativní akt, jímž měl být podíl cizinců na veřejných záležitostech zcela vyloučen, je opět formulářově dochovaný návrh inauguračního diplomu krále Jana Lucemburského z roku 1310. Podle něj neměl král svěřit cizincům správu žádného ze svých hradů, žádný zemský úřad v Čechách ani na Moravě a žádnou hodnost při svém dvoře.¹³⁴ Šlo ale o maximalistické požadavky české šlechty, které byly posléze zřejmě transformovány do podstatně umírněnější podoby. Lze tak alespoň soudit dle analogického, listinně dochovaného privilegia pro Moravské markrabství z 18. června 1311, v němž se objevuje prosté konstatování, že „nikomu jinému než Moravanovi nesvěříme na Moravě nějaký úřad či župu“.¹³⁵ Do značné míry anachronické použití termínu župa není přitom interpretačně jednoznačné, zdá se ale, že nejpravděpodobněji ho lze chápat tak, že zákaz se měl vztahovat na všechny úřady zemské i regionální.

Na druhou stranu lze ovšem upozornit, že díky tomuto omezení byl dost možná negován původní hlavní cíl, který byl požadavkem z roku 1310 sledován (úplné vyloučení cizinců z účasti na správě veřejných záležitostí). Stojí totiž za zmínku, že do nejvyšších zemských úřadů se ani Rudolf Habsburský, ani Jindřich Korutanský své zahraniční rádce instalovat nepokusili¹³⁶ (k tomu zčásti přistoupil právě až Jan Lucemburský, ovšem teprve o několik let později, když se neúspěšně pokusil podrobit si českou šlechtu v ozbrojené konfrontaci). V této části se tak požadavky české šlechty dají vnímat spíše jako projev určité opatrnosti pro futuro než přímé reakce na špatné zkušenosti z doby nedávno minulé. A i když jistě nelze podceňovat úlohu purkrabí jednotlivých královských hradů, jako hlavní trn v oku lze

---

¹³³ FRB, Tom. III., s. 202.

¹³⁴ RBM, Pars II., s. 973–975, č. 2245 („quod nullum capitaneum, nullum purcravium vel castellanum in castris nostris, nullum beneficiarium vel officialem aliquem in Boemia vel Moravia, vel in curia nostra ponemus allienigenam, nec bona, possessiones vel castra vel officia aliqua alienigenis ipsis in perpetuum vel ad tempus dabimus“). Celý text otiskl též J. KALOUSEK, České státní právo, s. 563–565; český překlad V. VANĚČEK, Prameny k dějinám státu a práva v Československu. Část I., s. 87.

¹³⁵ CDM, Band VI., s. 37–38, č. 49 („quod numquam alicui alteri quam Morauo in Morauia aliquod officium Suppe comitemus“).

¹³⁶ Srovnej F. PALACKÝ, Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků, s. 338–340.

z pohledu českých šlechticů mnohem spíše vyhodnotit paralelní mocenské struktury, rýsující se v dvorském prostředí. Právě na ty ale finální znění zemských privilegií nedopadlo.

Také neschválený návrh zákoníku Karla IV. vycházel z požadavku, že na veškeré zemské úřady musí být dosazovány pouze osoby po všech stránkách kompetentní, přičemž neoddiskutovatelnou součástí jejich způsobilosti bylo i to, „že samozřejmě jsou usazeni nebo sídlí a dědičné statky vlastní v již řečeném Českém království“.¹³⁷ Pozoruhodný doplněk této normy, v němž bylo stanovisko císaře nepochybně plně sladěno s požadavky rozhodující majority šlechtické obce, byl další článek, podle něhož nemohl být nikdo jmenován úředníkem, „pokud nebude schopen rozumět i vyjadřovat se obecným českým nářečím neboli jazykem, tedy tím, jemuž říkáme slovanský“ (s výhradou odůvodněných výjimek z rozhodnutí panovníka). I když bylo toto omezení výslovně omezeno pouze na úřady, jež byly spojené s výkonem moci soudní,¹³⁸ jde tu o pozoruhodné propojení státoprávního a jazykového hlediska.

Když byla v roce 1419 po smrti Václava IV. česká koruna nabídnuta poslednímu žijícímu Lucemburkovi Zikmundovi, objevil se v souboru podmínek české šlechty také kategorický požadavek, aby „cizozemci světští neb duchovní v nižádné úřady neb důstojenství neb obroky zemské nebyli dopuštěni“.¹³⁹ Nezdá se přitom, že by tento bod měl být něčím víc než potvrzením zachovávaného statusu quo, a stejně tak je pravděpodobné, že na tomto místě se názory a cíle obou stran nijak dramaticky nestřetly. Po létech bojů byl požadavek v rámci smírčích jednání zopakován¹⁴⁰ a v Zikmundově slavnostním majestátu nesoucím datum 20. července 1436 se pak jako třináctý článek objevil lakonický příslib, „aby v Čechách žádný cizozemec na úřadě nebyl, nežli Čech“.¹⁴¹

Velmi podobně se zákaz povolávání cizinců do úřadů řešil vzápětí při nastoupení Albrechta Habsburského; obsírnější požadavek „J[eho] M[ilos]t kteréž úřady a zámky v této zemi má, aby neráčil na ty saditi jiných než Čechy, kteříž se J[eho] M[ilos]ti líbiti budú a

¹³⁷ CIB, Tomi II. Pars 2., s. 128, čl. XXV; M. BLÁHOVÁ – R. MAŠEK (eds.), Karel IV. Státnické dílo, s. 184–185, čl. XXV.

¹³⁸ CIB, Tomi II. pars 2., s. 125, čl. XIX; M. BLÁHOVÁ – R. MAŠEK (eds.), Karel IV. Státnické dílo, s. 182, čl. XIX (článek nese název „O soudcích a rektorích“).

¹³⁹ AČ, díl III., s. 206–208, č. 13. Vedle toho se zvláštní požadavek dotýkal i městských rad: „zvláště aby po městech Němci nebyli posazeni na úřad, kdež by Čechové mohli a uměli vlásti“. Za pozornost určitě stojí i důraz položený na zákaz přístupu cizinců k duchovním úřadům, neboť na ně se do té doby podobné omezení nevztahovalo. Například za Karla IV. byl v letech 1360–1361 vyšehradským proboštem (a tudíž královským kancléřem) shora uvedený Dětřich z Portic, po jehož odchodu na arcibiskupský stolec v Magdeburku převzal obě role další cizinec, hrabě Burkhart z Magdeburku. F. PALACKÝ, Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků, s. 342–343.

¹⁴⁰ Tak žádali páni v roce 1435 ve svých „ohradách“ po Zikmundovi, „žádný Němec ani jiný cizozemec nebývaj úředníkem, ani kterého zámku neb zboží v držení“. Správcem země v případě panovníkova odjezdu pak měl být pouze Čech vyznávající víru pod obojí. AČ, díl III., s. 419–421, č. 10.

¹⁴¹ AČ, díl III., s. 446–449, č. 21.

zdáti“,¹⁴² byl vzápětí opět zestručněn na králův souhlas s tím, „aby cizozemec v Čechách na úřadě nebyl, nežli Čech“.¹⁴³ Do třetice při příjezdu Ladislava Pohrobka do Čech v roce 1453 se mezi předloženými články objevila i formulace velmi podobná jako v případě jeho otce, totiž „kteří úřadové neb zámkové království v této zemi jsou, na ty aby J[eho] M[ilos]t neráčil saditi jiných nežli Čechy, kteříž se J[eho] M[ilos]ti líbiti budou a zdáti“.¹⁴⁴ Odpověď mladého panovníka byla v tomto případě značně vyhýbavá – „o osazenie zámkuov a úřaduov ... to mámy učiniti po radě pánuov a zeman, avšak sobě zachovajíce přitom svobody a moc královskú, jakož jsou jiní králové čeští, předkové Naši, měli a požívali“.¹⁴⁵ Z toho nicméně nelze vyvozovat, že by měl Ladislav do budoucna v úmyslu prolomit tradici vyloučení cizinců z těchto úředních postů. Spíše šlo o to (a opatrná formulace a výhrada práv dosavadních králů to více než jasně signalizují), že nechtěl svůj manévrovací prostor a priori zužovat více, než bylo nutné a než odpovídalo dosavadnímu vnitropolitickému vývoji.

Závazek nepřipouštět cizince do zemských úřadů a nesvěřovat jim královské hrady se tedy v polovině 15. století stal tradiční součástí volební kapitulace českých králů a v důsledku toho je možno uvažovat již i o existenci odpovídajících obyčejových právních norem. Teprve za vlády Jiřího z Poděbrad byla ovšem míra právní jistoty v tomto ohledu výrazně posílena, když nechal „husitský král“ 24. září 1467 vložit do zemských desk relaci o právech a svobodách Českého království. Mimo jiné se tu lze dočíst, že „J[eho] M[ilost] ani jeho budoucí, králové čeští, nemají na zámky a úřady zemské cizozemcuov sázeti“.¹⁴⁶ Zákaz obsazování úřadů cizinci se tímto momentem dostal do katalogu základních privilegií Českého království a jako takový se v ustálené podobě objevil v konfirmacích zemských privilegií, k nimž po svém zvolení, resp. přijetí obligatorně přistupovali králové z jagellonského a habsburského rodu. Vzorovým textem se stala volební kapitulace Vladislava II. z 16. června 1471, v níž se objevuje slib „žádných cizozemcuov duchovních ani světských na úřady zemské, ani městské, ani duchovnie nesázeti, ani jimi zámkuov a měst Koruny české osazovati a jim jich svěřovati“.¹⁴⁷ Ten byl pak doslova převzat i do listu vydaného opět Vladislavem 21. března 1509, tentokrát jménem jeho syna Ludvíka, který byl tehdy v necelých třech letech korunován.¹⁴⁸ Když nastoupil na trůn Ferdinand I., vydal obdobnou konfirmaci dvakrát, a to 15. prosince 1526 (latinsky) a 4. května 1528 (česky).

¹⁴² AČ, díl III., s. 459–460, č. 30.

¹⁴³ AČ, díl III., s. 460–461, č. 31.

¹⁴⁴ AČ, díl IV., s. 413–415, č. 1.

¹⁴⁵ AČ, díl IV., s. 416–419, č. 2.

¹⁴⁶ AČ, díl IV., s. 135–136, č. 25; díl V., s. 366–367, č. 3.

¹⁴⁷ AČ, díl IV., s. 451–455, č. 11; J. KALOUSEK, České státní právo, s. 569–571.

¹⁴⁸ DZV 6, fol. K 2v – K 3v; J. KALOUSEK, České státní právo, s. 572–573.

Dikce jagellonských panovníků byla přitom rozšířena i na úřady dvorské: „*žádných cizozemcuov duchovních ani světských na úřady zemské, dvorské, ani městské, ani duchovníe nesázeti, než Čechy, ani jimi zámkuov a měst Koruny české osazovati a jich jim svěřovati*“.¹⁴⁹ Prakticky identickou českou i latinskou listinu vydal po svém nastoupení na trůn Maxmilián II., ovšem až 23. května 1567.¹⁵⁰ Totéž slibovali později Rudolf II. (12. listopadu 1576) i Matyáš II. (3. října 1611).¹⁵¹

Reverzy jednotlivých králů nepředstavovaly sice akty normativní povahy, ale pouze jejich individuální přísliby, za něž nesli – řečeno moderní terminologií – politickou odpovědnost. Na druhou stranu ale platí, že opakované potvrzování „práv a svobod“, obsahující též odvolání na konfirmace předchozích panovníků, je v tomto případě již zcela nezpochybnitelným dokladem existence obyčejových, a tedy obecně závazných norem. Pokud jde o právo psané, sestavovatelé prvního kodexu zemského práva měli pochopitelně příležitost se seznámit s deskovou relací z roku 1467 a tu také do Vladislavského zemského zřízení beze změny inkorporovali, ovšem s uvozovací formulí, že „*nalezli vuobec za právo*“.¹⁵² Vzhledem ke způsobu legislativních prací a chabé systematice zákoníku se přitom nemůže jevit překvapivé, že na jiném jeho místě se objevuje norma velmi obdobná, směřující speciálně k úřadům zemským: „*cizozemec žádný aby na úřadech nebyval a nemá bývati*“.¹⁵³ Ta se objevila ve sněmovním usnesení z roku 1497 a byla zapsána do zemských desk.¹⁵⁴ Pro

---

¹⁴⁹ Originály listin jsou uloženy v AČK, č. 1971 a 1973; edice obou verzí je v SČ, díl I., s. 272–274, č. 189 (v latinské má příslib podobu „*neminem alienigenarum tam spiritualium quam secularium ad officia regni, curiae, civitatum vel spiritualium quam Bohemo spraefficere, neque illis castra aut civitates concedere et eis illa committere*“); český text zpřístupnil též J. KALOUSEK, České státní právo, s. 579–580. K „licitaci“ o potvrzení privilegií mezi nově zvoleným panovníkem a stavy velmi podrobně zejména A. REZEK, Jednání Čechův, Moravanův i Slezanův s Ferdinandem I ve Vídni a korunovace královská v Praze, s. 334–372, 469–488. České stavy ale musely za prosazení uvedeného příslibu dále bojovat. takže např. na sněmovním jednání v roce 1529 bylo znění příslušných svobod zopakováno a stavovští poslové byli pověřeni, aby po panovníkovi žádali jejich dodržování. SČ, díl I., s. 310–317, č. 215 (zde s. 313). Znovu potvrdil Ferdinand Čechům platnost tohoto závazku na jejich žádost na sněmu v roce 1545, přičemž zde se ovšem mluvilo o svěřování úřadů buď Čechům, nebo i „*těm, kteříž by z ouduov a zemí k tomuto království příslušejících zde v této zemi osedlí byli*“.¹⁵⁰ SČ, díl I., s. 632–636, č. 334 (zde s. 633). Tito „osedlí“ obyvatelé z vedlejších korunních zemí už ale de iure byli Čechy, neboť museli předtím nabýt českého inkolátu. O možnost participace obyvatel vedlejších korunních zemí vzniklo mezi Ferdinandem a stavy nedorozumění, které se ale záhy vysvětlilo. Viz SČ, díl I., s. 231–235, č. 162 (zde s. 233), s. 240–242, č. 165 a 166, s komentářem B. VOBORNÍK, Královská pravomoc v Čechách v období státu stavovského se zvláštním zřetelem k 16. století, s. 42.

¹⁵⁰ AČK, č. 2191 a 2192. Česká listina je editována v SČ, díl III., s. 373–388, č. 221 (zde s. 380 pod čarou); pro změnu latinskou verzi zařadil v tomto případě do svého díla J. KALOUSEK, České státní právo, s. 584–585.

¹⁵¹ AČK, č. 2212 a 2306; edice Rudolfovy latinské listiny i české verze zapsané do manuskriptu se zemskými privilegií je v SČ, díl V., s. 21–22, č. 14. Z česky psané konfirmace Matyášovy zpřístupnil J. KALOUSEK, České státní právo, s. 586, pouze úvodní článek.

¹⁵² P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 241, čl. 488.

¹⁵³ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 180, čl. 248.

¹⁵⁴ J. EMLER (ed.), Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum, Tomus II., s. 488; AČ, díl V., s. 465–477, č. 51, C (zde s. 469).

zajímavost, ještě o něco konkrétnější a důraznější byl v této záležitosti Všehrd, jenž ve svém spise (který představoval určitou alternativu ke vznikajícímu zákoníku) rovněž zdůrazňoval, že „v žádný úřad zemský, od nejvyššieho až do najnižšieho úřadu, žádný cizozemec nemá vsazen a přijat býti podle práva“.¹⁵⁵

Další zemská zřízení z poloviny 16. století převzala relaci z roku 1467, oproti zřízení Vladislavskému jen s dvěma drobnými textovými odchylkami. Zmizel odkaz na konkrétní místo v zemských deskách (zřejmě z důvodu jejich shoření v roce 1541), především pak byla vypuštěna uvozovací formulace, že byla tato norma za právo nalezena. Namísto toho se objevil realitě spíše odpovídající obrat, že „J[eho] M[ilos]t královská ráčil se jest k tomu podvoliti“. Tak se to objevilo v článku B 2 zřízení z roku 1549 a doslova stejnou formulaci nabízí i článek A 27 posledního předbělohorského zřízení z roku 1564.¹⁵⁶ Také návrh nového zemského zřízení, pocházející z počátku 17. století, nepřipravoval v této oblasti nic nového a držel se dosavadní textace.¹⁵⁷ Pro zajímavost lze doplnit, že i Obnovené zřízení zemské sice stanovilo, že obsazování zemských úřadů a zemského soudu je otázkou libovůle panovníka, avšak s doplněním, že na ně mají být vybírány v Čechách usedlé osoby.¹⁵⁸

Není jistě těžké odhalit, že slabinou všech výše uvedených norem, vzájemně se v nuancích lišících, je především nejasné vymezení postů, z jejichž zastávání byli cizinci vyloučeni. Pro nabytí lepší představy je tedy opět nutno (alespoň do té míry, v jaké to prameny umožňují) zkoumat praxi, odrážející dobové zvyklosti, hraničící s právním obyčejem,¹⁵⁹ a nejednoznačnou řeč psaných norem převádějící do reality. Ostatně ani revoluční usnesení zemského sněmu z roku 1615, které zákaz zastávání úřadů rozšířilo i na nově přijaté obyvatele země a jejich potomky do třetí generace, nepřekročilo Rubikon vágnosti a zákaz vztáhlo dosti neurčitě na úřady zemské a městské „i jiné“ a soudy.¹⁶⁰

---

¹⁵⁵ CIB, Tomi III. pars 3., s. 134, kniha III., kap. 17, odst. 4. V případě Všehrdově je na místě poukázat na celkovou nedůvěru k Němcům, projevující se velmi zřetelně dále připojeným prvoplánovitým apelem, že „cizozemci mají ven z země hnáni býti, jakož kroniky české všechny ukazují a svědčí“.

¹⁵⁶ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 151, čl. B 2, ZZ 1564, s. 507, čl. A 27.

¹⁵⁷ J. GLÜCKLICH (ed.), Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním, s. 29–30, čl. A XXVII.

¹⁵⁸ H. JIREČEK (ed.), Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého, s. 18–19, čl. A 9 („na to vždycky mysliti chtíti ráčíme, aby od Nás dotčený soud Náš královský zemský i jiní úřadové rozumnými, hodnými a v království českém usedlými osobami opatření a osazení byli“).

¹⁵⁹ Nalezení hranice mezi stabilní administrativní praxí a právním obyčejem je takřka nemožné, respektive přicházelo by v úvahu jedině tehdy, pokud by se porušení zvyklosti stalo předmětem právního sporu, jenž by prokázal, zda dodržení zvyklosti bylo či nebylo ve finále veřejnou mocí vynuceno.

¹⁶⁰ S ohledem na pozoruhodný charakter tohoto usnesení je v následující citaci pro informaci ponecháno i zdůvodnění nově zaváděných pravidel. DZSt 5, fol. E 28v – E 29r; NK Praha, sign. 54 C 152, 1615, s. CCXXXVIII – CCXXXIX („Však s touto přitom znamenitou vejmkou, aby žádný takový vnově do země přijatý cizozemec ani děti jeho do třetího kolene na žádné ouřady, buď zemské, neb městské i jiné, ani také do žádných soudův dosazování nebyli. A to jak proto, že cizozemcům tak rychle všech zvyklostí a obyčejův zemí svých, v nichž zrozeni jsou, odvyknouti a právům království tohoto, podle nichž samých obyvatelé země české

Zcela nepochybné je, že cizinci byli striktně vyloučeni ze zastávání nejvyšších zemských úřadů. Jejich soupis byl poprvé jasně stanoven usnesením zemského sněmu z roku 1497¹⁶¹ a v nezměněné podobě převzat i do Vladislavského zemského zřízení.¹⁶² Konkrétně šlo o sedm úřadů vyhrazených stavu panskému (nejvyšší purkrabí pražský, nejvyšší hofmistr, nejvyšší maršálek, nejvyšší komorník, nejvyšší zemský sudí, nejvyšší kancléř, purkrabí karlštejnský) a další čtyři, k jejichž zastávání byli naopak povoláni výhradně zástupci stavu rytířského (nejvyšší písař, královský podkomoří, karlštejnský purkrabí, purkrabí kraje hradeckého).¹⁶³ Někdy v průběhu první poloviny 16. století byl pak jejich počet doplněn na rovný tucet, když byl mezi ně včleněn (jako další, v prestižním pořadí sedmý příslušející stavu panskému) úřad dvorského sudího.¹⁶⁴

Tito úředníci, jimž byly svěřeny rozsáhlé kompetence nejen v oblasti exekutivy, ale též v soudnictví (všichni také v předbělohorské době automaticky zasedali jako přísedící ve větším zemském soudu), představovali naprostou elitu mocenského aparátu raně novověkého Českého království.¹⁶⁵ V jejich případě nemohlo být proto nejmenšího sporu o tom, že na příslušné posty mohou být povoláváni pouze Češi. Ostatně to mělo i jasný normativní odraz, když již usnesení z roku 1497 avizovalo, že jde o určení toho, „kteří úřadové na věčné časy a budoucí při kterých stavích zuostati mají“.¹⁶⁶ Oba šlechtické stavy, jak panský, tak rytířský, byli totiž složeny výhradně z Čechů a neexistoval žádný myslitelný způsob, jak by v jejich středu mohl figurovat cizinec. Pokud se někdy stávalo, že čeští páni přijímali mezi sebe příslušníka nižší šlechty, který nebyl obyvatelem Českého království, pak tímto aktem ipso iure inkolátu nabýval.¹⁶⁷ U rytířů pak bývalo pravidlem, že usnesení o přijetí do stavu

---

souzení býti mají, tak naspěch rozuměti a se naučiti možné není, aby snad, jsouce v nějakých povinnostech potřebování, tudy něctco neobyčejného a škodného do této země proti dobrým starobylým pořádkům nevtrušovali, tak i proto, aby starožitní Čechové jakožto praví, vlastní a přirození vlasti této naší milé synové před týmiž vnově do země přijatými cizozemci jako nějakými pastorky jejich většího fedruňku a odměny za věrné a platné služby Jich Milosti králům českým a království tomuto činěné užítí mohli“.

¹⁶¹ AČ, díl V., s. 465–477, č. 51, B (zde s. 467).

¹⁶² P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 178–179, čl. 236–239.

¹⁶³ Sněmovní usnesení z roku 1497 i Vladislavské zřízení zemské předpokládaly, že do úřadu královského podkomořího by mohl být jmenován i měšťan Starého Města pražského. K tomu sice nikdy nedošlo, norma ale byla převzata i do dalších zákoníků zemského práva v 16. století – viz CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 146, čl. A 28, ZZ 1564, s. 511, čl. A 46.

¹⁶⁴ V seznamu nejvyšších zemských úředníků se dvorský sudí objevil v zemském zřízení z roku 1549. CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 146, čl. A 26.

¹⁶⁵ Naposledy provedl přehled základních kompetencí těchto úřadů a věnoval pozornost jejich úloze v zemském soudu M. STARÝ, Přední klenot zemský, s. 102–114.

¹⁶⁶ AČ, díl V., s. 465–477, č. 51, B (zde s. 467).

¹⁶⁷ V praxi byl tento postup ovšem aplikován nikoli ve vztahu k úplným cizincům, nýbrž k obyvatelům vedlejších korunních zemí. Blíže k tomu M. STARÝ, Přijímání moravských a slezských šlechticů do panského stavu Království českého v 16. a 17. století, s. 251–288.

následovalo (v případě, že o vstup do stavu usilovala osoba přicházející zpoza hranic České koruny) až po udělení obyvatelského práva zemským sněmem.¹⁶⁸

Obdobně nepanovaly pochybnosti ani o tom, že pouze Čechům je vyhrazeno zastávání tzv. menších zemských úřadů. Těch bylo v raně novověkých Čechách šest – purkrabí Pražského hradu (zvaný též místopurkrabí, resp. menší purkrabí), místokomorník, místosudí, místopísař, úředník královny a úředník podkomořího.¹⁶⁹ Jednalo se sice o hierarchicky níže postavené úředníky, podléhající právě úředníkům nejvyšším, nicméně stále ještě šlo o velmi vlivné administrativní posty s celozemskou působností. Jejich kompetence rovněž přesahovaly do oblasti soudní (menší zemští úředníci tvořili menší zemský soud), především ale představovali základ úřadu desk zemských, který měl pro právní každodennost naprosto ojedinělý význam. Subsumpce menších zemských úřadů pod obecnější termín „úřady zemské“ byla ostatně zcela přirozená a opačný přístup by byl argumentačně jen stěží hájitelný. Ostatně jmenování menších zemských úředníků bylo v rukou úředníků nejvyšších, přičemž poradní funkce byla přiznána většímu zemskému soudu jako celku.¹⁷⁰ Což jinými slovy znamená, že obsazení těchto postů bylo v rukou samotných stavů a nehrozilo nebezpečí, že by se panovník mohl pokusit prosazovat do těchto úředních postů cizince.¹⁷¹

Vzhledem k avizovanému významu úřadu desk zemských je logické, že se kvalifikační požadavek obyvatelského práva vztahoval i na další jeho administrativní personál. V Knihách devaterých se v souvislosti s úřadem deskového komorníka (půhončího) objevuje požadavek, aby ho zastával „pravý přirozený Čech, ne Němec neb jiný cizozemec“, doprovázený zmínkou, že se „nedávno za naší paměti komorníku jednomu i druhému stalo, že jsou oba s úřadov komornictva pro jazyk ssazena“.¹⁷² Zmínka o jazyku se může zdát poněkud matoucí, je ale nepochybné, že důvodem pro sesazení byla primárně skutečnost, že se jednalo o cizince. Je to

---

¹⁶⁸ Těmto procedurálním otázkám bude věnována pozornost v kapitole následující.

¹⁶⁹ Blíže o nich v souvislosti s fungováním menšího zemského soudu P. STRÁNSKÝ, O státě českém, kapitola XVI, odst. 5, s. 278. Fungování úřadu desk zemských popsala minuciózně P. BURDOVÁ, Úřad desk zemských, s. 273–381. Stručně o menších úřednících a menším zemském soudu též M. STARÝ, Přední klenot zemský, s. 71–73.

¹⁷⁰ Pro místokomorníka, místosudího a místopísaře to stanovilo sněmovní usnesení z roku 1545, převzaté následně i do zemských zřízení. SČ, díl I., s. 632–636, č. 334 (zde s. 633–634); CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 259–260, čl. H 33, ZZ 1564, s. 619–620, čl. L 53. P. STRÁNSKÝ, O státě českém, kapitola XVI, odst. 5, s. 278, již namísto rady (většího) zemského soudu akcentuje návrh královské kanceláře. Obdobný princip se nepochybně uplatňoval i při dosazování úředníka podkomořího. Specifická byla úloha úředníka králové, o místopurkrabím srovnej následující poznámku.

¹⁷¹ Panovník určitým způsobem ingeroval pouze do jmenování místopurkrabího, jak dokládají materiály shromážděné v SM, sign. O 17/5, i.č. 2536, kart. 1575. Za povšimnutí tu stojí i vyhýbavá formulace, jíž použil P. STRÁNSKÝ, O státě českém, kapitola XVI, odst. 4, s. 277, podle něhož měl místopurkrabího „obvykle“ jmenovat nejvyšší purkrabí.

¹⁷² CIB, Tomi III. pars 3., s. 134, kniha III., kap. 17, odst. 4. O komornících, jejichž počet se v době předbělohorské pohyboval v rozmezí 13–16, a jejich kompetencích blíže P. BURDOVÁ, Úřad desk zemských, s. 358–367.

ostatně patrné i ze skutečnosti, že Všehrd se tímto příkladem snažil dokumentovat oprávněnost požadavku, „byli-li by v kterých úradiech cizozemci, mají s nich ssazování býti“.¹⁷³ Také přehledy deskových úředníků, které sestavila Pavla Burdová, ukazují, že se tu pro cizince místo nenašlo.¹⁷⁴

Dalším klíčovým orgánem zemské administrativy, a v tomto případě dokonce zároveň administrativy celé České koruny, byla česká dvorská kancelář.¹⁷⁵ Právě o kontrolu nad ní zuřil mezi panovníkem a evangelickými stavy urputný politický boj, za jehož vrcholy lze považovat zřízení české expedice ve Vídni na počátku vlády Ferdinanda I. a následně přelom 16. a 17. století, kdy nejprve kontrolovaly kancelář při vakanci úřadu nejvyššího kancléře prostřednictvím místokancléře Želinského nekatolíci, aby se pak po jmenování Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic stala naopak pevnou baštou stále aktivnějších militantních katolíků.¹⁷⁶ V každém případě, kancelář se českým stavům plně ve svých rukou udržet nepodařilo. Logicky se v ní totiž objevovali i zástupci šlechty z vedlejších zemí, které s ohledem na celokorunní působnost kanceláře nebylo dost dobře možné zcela vytěsnit.¹⁷⁷ Tím spíše, že se česká šlechta velmi usilovně bránila tomu, aby byly pro ostatní korunní země vytvořeny samostatné kanceláře (vytvoření moravské kanceláře po předání markrabství do rukou arciknížete Matyáše v roce 1608 bylo antikvováno jeho nastoupením na český trůn, a zcela se neosamostatnila ani zamýšlená slezsko-lužická expedice v čele s místokancléřem, fungující v letech 1611–1616 a v posledně uvedeném roce opět začleněná do české dvorské

¹⁷³ CIB, Tomi III. pars 3., s. 134, kniha III., kap. 17, odst. 4.

¹⁷⁴ P. BURDOVÁ, Úřad desk zemských, s. 315–378. Na druhou stranu se sluší upozornit, že většina pracovníků při úřadu desk zemských pocházela z městského prostředí. To znamená, že a priori nemuseli být všichni nositeli inkolátu, neboť ten nepříslušel automaticky každému měšťanovi každého královského města – viz dále. Podrobná prosopografie jednotlivých úředníků by se již bohužel vymykala zaměření této práce.

¹⁷⁵ Základní informace o ní viz V. VOJTÍŠEK, Vývoj královské české kanceláře, s. 501–517; I. HLAVÁČEK, Česká panovnická kancelář a listina v letech 1310 – 1526, s. 109–133; V. VAŠKŮ, Česká (královská) kancelář a kancelářská zařízení jiných stěžejních institucí státní zeměpanské správy v l. 1526 – 1848, s. 204–251.

¹⁷⁶ I když je to s podivem, zůstává i fungování české dvorské kanceláře česká historiografie mnohé dlužna, a to jak pokud jde o její historickou úlohu, tak o personální obsazení. To nemůže zakrýt ani existence několika zdařilých studií, mapujících právě klíčový přelom 16. a 17. století – srovnej J. BOROVIČKA, Pád Želinského, s. 277–304; TÝŽ, Počátky kancléřování Zdeňka z Lobkovic, s. 435–455; V. PEŠÁK, Jednací protokol české královské rady z let 1605–1609, s. 310–330; TÝŽ, Protokoly české dvorské kanceláře od polovice 16. století do Bílé hory, s. 91–113; K. STLOUKAL, Česká kancelář dvorská 1599–1608, *passim*.

¹⁷⁷ Příslušníkům stavovských obcí vedlejších korunních zemí byly za vlády Ferdinanda I. víceméně vyhrazeny posty místokancléřů. V úřadu českého místokancléře se po roce 1532 vystřídali Jiří Žabka z Limberka a Zikmund Helt z Kementu, přičemž oba nabyli posléze českého inkolátu přijetím do českého panského stavu (v letech 1538/9, resp. 1556). M. STARÝ, Přijímání moravských a slezských šlechticů do panského stavu Království českého v 16. a 17. století, s. 277–278, 286–287. Totéž lze prakticky konstatovat i o funkci německého místokancléře, v níž Jiřího Lokšana z Lokšan (působící již dříve jako sekretář krále Ludvíka Jagellonského) vystřídal na začátku padesátých let další Slezan Jiří Mehl ze Střelic a zastával ji až do své smrti v roce 1589. I ten získal posléze svým jednostranným přiznáním k zemi české obyvatelské právo, ovšem teprve v roce 1579 v návaznosti na zakoupení severočeského panství Grabštejn. RZ, i.č. 75. DZV 20, fol. M 2r. F. PALACKÝ, Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků, s. 368–369, českého a německého místokancléře nerozlišuje. Záslužnou rekonstrukci personálního obsazení nejvyšších kancelářských postů provedl P. MAŤA, Die Böhmische (Hof)Kanzlei (v tisku).

kanceláře jakožto pouze relativně samostatné oddělení¹⁷⁸). Vedle toho se tu lze ale setkat i s úplnými cizinci, kteří teprve po nějaké době služby usilovali o nabytí českého obyvatelského práva. Jako prvního z nich lze jmenovat Heřmana Igla z Hartenrojt, německého sekretáře pocházejícího z Tyrol, kterému bylo obyvatelské právo uděleno na zemském sněmu v roce 1561.¹⁷⁹ Funkci expeditora zastával při české kanceláři Jiří Perger z Pergu, jenž se stal nositelem inkolátu na základě sněmovního usnesení z roku 1589.¹⁸⁰ Nejníže postaveným pracovníkem kanceláře, který prošel příslušnou právní procedurou, byl pak Michael Kastnar z Gynnu, jenž plnil úlohu kancelářského služebníka. V jeho případě byl datem přijetí rok 1579.¹⁸¹

Jestliže nebylo vyloučení cizinců v případě dvorské kanceláře úplné, tím spíše je logické, že nebylo aplikováno ani na orgány, které v první polovině 16. století nově zřídil Ferdinand I., aby jejich prostřednictvím částečně upevnil svou moc.¹⁸² Prvním z nich byla česká komora, spravující zeměpanský majetek a příjmy z něj a původně koncipovaná – podobně jako dvorská kancelář – jako instituce s územní působností pro celou Českou korunu. V čele komory stál sice od samého počátku český šlechtic, jinak byla ale místa v ní celkem běžně obsazována cizinci. Proto se v požadavcích českých stavů formulovaných na „revolučním“ březnovém sněmu v roce 1547 objevil článek (XVI), že do komory má panovník dosazovat dva příslušníky stavu panského a dva příslušníky stavu rytířského, „*pravé a přirozené Čechy*“, a rovněž tak že má být „*Čech přirozený*“ i komorní sekretář.¹⁸³

Je pozoruhodné, že stejný požadavek vznesly české stavy (v článku XXVI) i ve vztahu k úřadu nejvyššího mincmistra, jež Vladislavské zemské zřízení ponechalo v ruce panovníka jako úřad královský¹⁸⁴ a jehož činnost byla s komorou úzce svázána (a podle názoru stavů do budoucna být neměla).¹⁸⁵ A to z toho prostého důvodu, že úřad do té doby výhradně čeští šlechtici zastávali.¹⁸⁶ Ostatně na tom, že mincmistr má být Čech, se usnesl již

---

¹⁷⁸ Přehledně především V. VAŠKŮ, Česká (královská) kancelář a kancelářská zařízení jiných stěžejních institucí státní zeměpanské správy v l. 1526 – 1848, s. 227–229. Podle tzv. slezského recesu ze 7. října 1611 měl být vedoucí personál slezsko-lužické expedice (místokancléř, dva apelační radové a sekretář) jmenován na návrh slezských a lužických stavů, což prakticky znamenalo, že budou tyto posty obsazovány jejich příslušníky.

¹⁷⁹ DZSt 44, fol. H 27v – H 28v; RZ, i.č. 24.

¹⁸⁰ DZSt 48, fol. B 12r – B 13r; RZ, i.č. 124.

¹⁸¹ DZSt 46, fol. J 21r – J 22v; RZ, i.č. 71.

¹⁸² K dějinám české komory podrobně především V. PEŠÁK, Dějiny královské české komory od roku 1527, s. 3–399, a TÝŽ, Studie k dějinám české komory, s. 65–178.

¹⁸³ SČ, díl II., s. 150–160, č. 42 (zde s. 154, čl. XVI).

¹⁸⁴ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 179, čl. 240.

¹⁸⁵ SČ, díl II., s. 150–160, č. 42 (zde s. 154, čl. XV).

¹⁸⁶ Od nástupu Ferdinanda I. se v něm vystřídal Jan z Vartenberka, Albrecht z Gutštejna, Šebestián z Veitmile a Jan z Vitence. F. PALACKÝ, Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků, s. 367.

zemský sněm v roce 1532.¹⁸⁷ Konečně měl být podle stavovských představ (článek LIII) pouze „pravými, přirozenými a dobře zachovalými“ Čechy obsazován úřad hejtmana pražského hradu.¹⁸⁸

V každém případě, v roce 1548 vydal Ferdinand I. pro českou komoru novou instrukci, podle níž plénum komory měli tvořit prezident, pocházející ze stavu panského, a čtyři radové, příslušníci stavu rytířského (jedním z nich, přibíraným k jednání pouze ad hoc, byl nositel úřadu královského podkomořího).¹⁸⁹ Tato klíčová místa byla tedy definitivně vyhrazena nositelům českého občanského práva, alespoň de iure.¹⁹⁰ Cizinci se ale mohli objevovat v nižších patrech úřední hierarchie. Z nich byli za obyvatele Českého království přijati v roce 1604 Jan Oldřich Šobloch z Lindavy, titulovaný jako „rada nad počty při puchalterii české komory“, a o 10 let později rentmistr Jan Matyáš z Glouchova.¹⁹¹

Do jisté míry obdobný model zvolil Ferdinand I. i v případě apelačního soudu (formálně „rady nad apelacemi“), vytvořeného v roce 1548 a reprezentujícího v českých zemích poprvé obligatorní dvojinstančnost (prozatím pouze městského) soudnictví. První instrukce vydaná apelačním radům 20. ledna 1548 sice obecným způsobem složení soudu neřešila,¹⁹² avšak rozložení křesel tímto aktem nastolené se prakticky stalo závaznou normou pro další doplňování soudu. Také v čele tohoto pravidelně úřadujícího orgánu stál příslušník českého panského stavu a i místa dalších radů byla vyhrazena zástupcům české šlechty (v tomto případě měli tři křesla obsadit páni a dvě rytíři) a královských měst (zejména pražských). Kromě toho ale vnesl král do složení soudu také profesionální – možno také říci akademický – prvek, když čtyři křesla vyhradil doktorům práv. U těch pochopitelně nebylo možno příslušnost k české stavovské obci samozřejmě předpokládat. Podrobnější pohled na složení soudu, jež se nedávno dočkalo monografického zhodnocení,¹⁹³ přitom ukazuje, že i zde se své kariérní příležitosti dočkali nejen páni a rytíři čeští, ale i zástupci šlechty z vedlejších korunních zemí. Z doktorů obojího práva nabyli posléze českého inkolátu sněmovním

---

¹⁸⁷ SČ, díl I., s. 362–365, č. 238 (zde s. 365 – „*Item, mincmajstr, který od krále Jmti na Horách usazen bude, aby byl Čech rodilý*“).

¹⁸⁸ SČ, díl II., s. s. 150–160, č. 42 (zde s. 159, čl. LIII).

¹⁸⁹ V. PEŠÁK, Dějiny královské české komory od roku 1527, s. 330–358, Příloha III.

¹⁹⁰ I zde, podobně jako v dvorské kanceláři, se ale tolerovalo jmenování osob pocházejících z vedlejších korunních zemí – tak mezi těmi, kdo později nabyli českého inkolátu svým jednostranným přiznáním k zemi, se objevují Slezané Mikuláš z Nostic a Pavel Lidl z Lidlova a na sklonku předbělohorské doby i komorní prezident Abrahám z Donína. RZ, i.č. 78, 85 a 248.

¹⁹¹ DZSt 51, fol. E 9r – E 10v; DZSt 53, fol. M 12r – M 14r; RZ, i.č. 217 a 262; DZV 132, fol. K 5v.

¹⁹² SČ, díl II., s. 545–548, č. 193.

¹⁹³ K. WOITSCHOVÁ, „...což slušného a spravedlivého jest fedrovati...“, *passim*.

rozhodnutím dr. Vavřinec Šradýn ze Šorndorfu (1552), dr. Jan Tonner z Truppachu (1604), a dr. Jan Eisen z Lehrberku (1615).¹⁹⁴

Na druhou stranu, velmi poučný je případ Kryštofa Gendorfa z Gendorfu, jmenovaného králem Ferdinandem v roce 1530 nejvyšším horním hejtmánem v Českém království. Šlo o nový úřad, který měl výrazně zeměpanský charakter a týkal se správy nezpochybnitelného královského regálu. Přesto Kryštofovo jmenování okamžitě vyvolalo ze strany stavů velký odpor, a to právě s poukazem na skutečnost, že nebyl obyvatelem země. Na přimluvu panovníka mu sice zemský sněm vzápětí inkolát udělil, avšak s výslovným požadavkem, „*aby on Kryštof Jandorfer v úřadech žádných, též také ani v radě krále J[eho] M[ilosti] nebýval, poněvadž se při těch, kdo se za obyvatele do tohoto království přijímali neb přijímají, tak se podle svobod tohoto království zachovávalo a zachovávatí má*“.¹⁹⁵ I když nakonec byla Kryštofovi řada úředních funkcí panovníkem přeci jen svěřena, ve věci úřadu vrchního horního hejtmána dobyly stavy naprostého úspěchu. Což ukazuje, že v případech politicky citlivých byly stavy schopné obhájit tezi, že zákaz udělování úřadů cizincům (ba dokonce i obyvatelům nově přijatým!) je možno extenzivně vztahovat na všechny administrativní posty, jejichž úkolem je správa záležitostí Českého království.

Mimo kontrolu českých stavů zůstalo přirozeně složení královského dvora, což platilo jak pro období, kdy byla hlavním sídlem Habsburků Vídeň, tak i pro rudolfínskou dobu, kdy se stala metropolí postupně utvářené monarchie Praha (1583-1611). V nových poměrech, kdy Česká koruna byla významnou, ale přeci jen pouze jednou ze součástí habsburské domény, nebylo pochopitelně žádným způsobem myslitelné od panovníka zástupce dalších zemí, na něž se habsburská svrchovanost vztahovala. Pokud Jagellonci a Habsburkové ve svých konfirmacích zemských privilegií vztahovali zákaz nabývání cizinci na „*officia curiae*“, lze to nanejvýš spojovat s tradičními dvorskými úřady, které se postupně dostali do dědičného držení některých zasloužilých rodin,¹⁹⁶ popřípadě úřady vázící se k (spíše virtuálnímu) dvoru českého krále, jako byli dvorský hofmistr a dvorský maršálek.¹⁹⁷ Překvapí nicméně, že nezazněl silnější hlas odporu, když Maxmilián II. svěřil v roce 1568 (20. října) úřad

¹⁹⁴ DZSt 43, fol. E 8r; DZSt 51, fol. E 10v – E 12r; DZSt 54, fol. B 15v – B 17v; RZ, i.č. 10, 215 a 273. Jan Tonner byl ale kupodivu již v roce 1596 přijat do stavu rytířského. V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 105, č. 214.

¹⁹⁵ SČ, díl I., s. 327–332, č. 220 (zde s. 330).

¹⁹⁶ Tak lze uvést dědičné truksaství v rodě pánů Zajiců z Házmburka, číšnictví pánů z Vartenberka a kráječství Sezimů z Ústí. Že nešlo o posty zcela bezvýznamné, dokládají spory o číšnictví uvnitř vartenberského rodu, o nichž M. STARÝ, Spor o úřad dědičného číšníka království českého na sklonku 16. století, s. 287–304.

¹⁹⁷ Jde o úřady stojící zcela v ústraní dosavadního badatelského zájmu, P. MAŤA, Svět české aristokracie (1500–1700), s. 333, je společně s úřadem nejvyššího kammajstra (mistra královské komory) stručně definoval jako „*tři titulární hodnosti na pomezí zemské a dvorské sféry*“.

nejvyššího lovčího (jágrmistra) Dětrichovi ze Švendy, původem ze Švábska.¹⁹⁸ Teprve ve druhé polovině 16. století začala česká šlechta vyvíjet intenzivnější snahy, aby zaujala na císařském dvoře významnější pozice.¹⁹⁹

Zcela jiný problém představovala ovšem královská rada. Zde již po Albrechtovi Habsburském bylo v roce 1438 požadováno, „*což by se této Koruny dotýkalo, aby J[eho] M[ilos]t ráčila o ty všechny věci s radú Čechuov této země učiniti*“,²⁰⁰ k čemuž se panovník přihlásil svým slibem, že „*což by se kolivěk této Koruny české dotýkalo, to chcme rádi s radú českú té zemi učiniti*“.²⁰¹ Podobně v člancích předložených Ladislavovi Pohrobkovi se volalo po tom, „*což by této Koruny dotýkalo, aby J[eho] M[ilos]t ráčila ty všechny věci činiti, řéditi a jednati s radou Čechuov země této*“,²⁰² načež panovník opatrně, ale přeci jen přislíbil, že „*což by se dotýkalo země české, to mámy učiniti po radě pánuov a zeman, avšak sobě zachovajíce přitom svobody a moc královskú, jakož jsú jiní králové čeští, předkové Naši, měli a požívali*“.²⁰³ Na tom, aby české záležitosti král řešil pouze s jejich zástupci, české stavy velmi lpěly. Vedle toho ale usilovaly rovněž o to, aby ani v rámci české šlechty neměl panovník při volbě svých politických spolupracovníků zbytečně volnou ruku. Tak již po Vladislavovi Jagellonském požadovala při jeho zvolení šlechta, aby rada královská „*tak opatřena byla, aby byli lidé dobří, urození, múdří, roduov znamenitých a hodní k radě, ke cti k[rálovské] M[ilos]ti i vsí zemi*“, s nelichotivým poukazem na období předešlé (v němž si Jiří z Poděbrad nechal málo mluvit do toho, s kým chce vládní záležitosti konzultovat), kdy „*jsou prve říkali, že král lehkou radu má*“.²⁰⁴

Boj o to, zda se bude panovník radit jen s Čechy, byl důležitou součástí boje o podobu volební kapitulace mezi českými stavy a Ferdinandem I. v letech 1526–1527: původně bylo na novém zvolenci požadováno, aby potvrdil, že „*král český nemá ve věcech král[ovství] českého jiných rad užívati nežli Čechův a obyvatelův zemi ke král[ovství] českému příslušejících, pokud které zemi náleží a přísluší*“, nakonec byl ale tento přísný požadavek zeslaben královou argumentací, že jsou mnohé záležitosti (zejména finančně-správního charakteru), které musí být řešeny napříč všemi jeho državami a v těch se nelze omezovat jen

¹⁹⁸ RG 76, fol. 349v – 350v („*Deß Schwendis Bestallung uber das obriste Jägermaister Ambt*“).

¹⁹⁹ Srovnej např. snahy prosadit se na dvůr Rudolfa II., jejichž dokladem bylo přednesení nejvyšších zemských úředníků v Linci v listopadu 1576. SČ, díl V., s. 23–28, č. 16 (zde s. 28).

²⁰⁰ AČ, díl III., s. 459–460, č. 30.

²⁰¹ AČ, díl III., s. 460–461, č. 31.

²⁰² AČ, díl IV., s. 413–415, č. 1.

²⁰³ AČ, díl IV., s. 416–419, č. 2.

²⁰⁴ AČ, díl IV., s. 444–451, č. 10. Pozoruhodný pokus učinit z královské rady volený orgán, do nějž budou zástupci paritně vysíláni z krajských sněmů, usnesený na sklonku roku 1479, měl pouze dočasnou platnost („aby netrvalo, než do roka toliko“) a souvisel s přípravami na znovuoobnovení fungování zemského soudu.

na rady české.²⁰⁵ Na to navazovalo vytvoření vlivných poradních a do jisté míry i administrativních orgánů (tajné rady, dvorské válečné rady, dvorské komory), v nichž byl český vliv – zejména v prvních desetiletích jejich existence – spíše zanedbatelný.²⁰⁶

Pokud jde o českou královskou radu, po nástupu Habsburků došlo k její konečné krystalizaci. V době předbělohorské tak fungovala ve dvou mutacích: užší královská rada sestávala z nejvyšších zemských úředníků a přisedících zemského soudu, do širší královské rady patřili vedle nich navíc i přisedící komorního a dvorského soudu.²⁰⁷ Zejména užší rada měla ale právně garantované možnosti, jak svými dobrozdániami panovníkův názor ovlivňovat. Nejvyšší zemští úředníci, jak již bylo uvedeno výše, museli být příslušníky panského či rytířského stavu Českého království a totéž platilo i pro další členy zemského soudu. Základy rozdělení křesel mezi stavy obsahoval již dočasný rozhodčí výrok císaře Zikmunda z roku 1437 (reagující na rostoucí politickou sílu a ambice nižší šlechty),²⁰⁸ na nějž navázalo několik dalších rozhodnutí s omezenou časovou platností.²⁰⁹ Teprve v roce 1487 vydal Vladislav II. listinu, jíž byl spor mezi pány a rytíři definitivně uzavřen, když rozhodl, že kromě vybraných zemských úředníků (nejvyššího purkrabího pražského, nejvyššího komorníka a nejvyššího sudího) má v soudu zasedat „*dvanáct osob z pánuov, mužuv k tomu hodných a na cti zachovalých, a k tomu osm osob z vládyk, také hodných a na cti zachovalých, kteříž by od Nás aneb od budících Našich k takovému soudu vybráni byli*“.²¹⁰ Vladislavova listina byla pak kompletně převzata i do všech zemských zřízení.²¹¹ I když se v textu nezdůrazňovalo, že musí jít o „české“ pány a rytíře, nepanovalo o tom nejmenších pochyb a nikdy nedošlo ani k náznaku pokusu okruh kandidátů geograficky rozšířit.²¹² Totéž lze pro

²⁰⁵ SČ, díl I., s. 231–235, č. 162 (zde s. 233), s. 241–242, č. 166; A. REZEK, Jednání Čechův, Moravanův i Slezanův s Ferdinandem I ve Vídni a korunovace královská v Praze, zejm. s. 340, 478, 481; B. VOBORNÍK, Královská pravomoc v Čechách v období státu stavovského se zvláštním zřetelem k 16. století, s. 44.

²⁰⁶ Základní přehled o centrálních habsburských úřadech viz J. JANÁK – Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ, Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost, s. 109–110.

²⁰⁷ P. STRÁNSKÝ, O státě českém, kapitola XV., odst. 1–3, s. 266–268, hovoří v této souvislosti o radě „všednější“ a „velebnější“.

²⁰⁸ SOA Třeboň, Historica, i.č. 460, sign. 384a, i.č. 461, sign. 384b. Druhá listina (jež zřejmě měla odstranit některé pochybnosti, jež mohla přinášet první, datovaná o den dříve) je editována v AČ, díl III., s. 451–452, č. 24.

²⁰⁹ K boji nižší šlechty za odpovídající spoluúčast na fungování většího zemského soudu podrobněji J. MARKOV, Spor pánů a rytířů o sedání v lavicích, s. 98–103.

²¹⁰ AČK, i.č. 1781; transumpt z roku 1750 je v tomtéž fondu pod i.č. 2603. S chybným denním datem 18. dubna byl z deskového zápisu, dochovaného v tzv. Talberském rukopisu, vydán text v AČ, díl IV., s. 518–520, č. 31; či J. EMLER (ed.), Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum, Tomus II., s. 420–422.

²¹¹ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 108–109, čl. 2; CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1530, s. 3–5, čl. 2, ZZ 1549, s. 138–141, čl. A 10, ZZ 1564, s. 509, čl. A 35.

²¹² Otázce složení většího zemského soudu v předbělohorské době se nově podrobně věnoval M. STARÝ, Přední klenot zemský, zejm. s. 89–270 (nejprve v rovině obecné a pak konkrétně pro dobu vlády Rudolfa II.)

předbělohorské období mutatis mutandis konstatovat i o dvojediném soudu komorním a dvorském.²¹³ Platí tedy, že formální královská rada (užší i širší) skutečně mohla sestávat pouze z českých šlechticů, a tedy nositelů českého inkolátu, jimž byla vedle toho garantována i výlučnost při aplikaci zemského práva v nejdůležitějších soudních orgánech této doby. Pro úplnost pak lze dodat, že výhradně čeští rytíři mohli zasedat i v soudech purkrabských, tj. soudu pražského purkrabství a soudu purkrabiho kraje hradeckého.²¹⁴

Takto institucionálně vymezená královská rada mohla ale fungovat jen v případě, že panovník pobýval v zemi. Což v prvním půlstoletí habsburské vlády nebyvalo pravidlem. A tak se v roce 1575 při přijímání Rudolfa II. stavy (podle záznamu v diáriu Sixta z Ottersdorfu) rozhodně usnesly, aby se při dvoře pohybovalo a z českých peněz vydržovalo několik osob, s nimiž by mohly být české záležitosti konzultovány.²¹⁵ Nic ovšem nemohlo efektivně zabránit panovníkovi, aby se fakticky radil o českých záležitostech s cizinci, zejména členy svých četných poradních orgánů, v první řadě tajné rady. Sněmovní usnesení z roku 1608, požadující po panovníkovi, aby české záležitosti předkládal „*ne cizozemcům, nežli nejvyšším ouředníkům a soudům zemským a radám svým soudu dvorského a komorního v království tomto k uvážení*“,²¹⁶ bylo pouze výrazem nespokojenosti, a jak trefně poznamenal Josef Kalousek, jednalo se ve své podstatě o „*zákon malomocný, neboť plnění jeho nedalo se vynutiti ba skoro ani kontrolovati*“.²¹⁷ Přesto (či možná spíš právě proto) byl na sněmu v roce 1615 v rámci obsáhlého usnesení znovu schválen článek „*Věci českým radám náležející aby jiným radám z národu cizího k uvážování podávány nebyly*“, v němž se objevila stížnost na nedodržování předchozího usnesení. Stavové sice neopomněli zdvořile zdůraznit, že se tak nedělo z vůle

²¹³ Srovnej CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 319, čl. P 39, ZZ 1564, s. 645, čl. O 5 („*Item, počet pánův a rytířstva, kteříž v soudu komorním sedají neb sedati budou, ten má býti vedle J[eho] k[rálovské] M[ilos]ti vůle větší neb menší. Však méně dvanácti osob aby v témž soudu nesedalo; poněvadž jest to soud J[eho] k[rálovské] M[ilos]ti zvláště náležitý a J[eho] M[ilos]t, jak se J[eho] M[ilos]ti zdáti bude, můž toho počtu přičiniti neb ujíti*“). K složení soudu P. MAREŠ, Soupis přisedících komorního soudu Českého království v letech 1527–1620, passim.

²¹⁴ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 215, č. 407; CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 331–332, čl. Q 40, ZZ 1564, s. 647, čl. O 19; P. STRÁNSKÝ, O státě českém, kapitola XVI, odst. 4, s. 276–277. Srovnej též M. STARÝ, Přední klenot zemský, s. 82–85.

²¹⁵ SČ, díl IV., s. 318–392, č. 88 (zde s. 383 – „*kdyby císař zde býti neráčil, vidíme, že při dvoře téměř žádného není k zřízení věcí českých, aby asi čtyry osoby Čechové při dvoře byli a ve všech českých radách bývali, aby jedni půl léta a druzí též asi půl léta tam bývali, jestliže by se jedněm stejskalo; a vychování krále a těch osob z posudního našeho aby šlo a Čechům tolikéž z toho se platilo*“).

²¹⁶ DZSt 3, fol. K 13v – K 14r; NK Praha, sign. 54 C 152, 1608, s. XXX; bylo zařazeno i do následně připravované nové redakce zemského zřízení, viz J. GLÜCKLICH (ed.), Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním, s. 26–27, čl. A XXIIIa. V této souvislosti se sluší připomenout ještě další usnesení z let 1609–1610 „*Přes uvážení nejvyšších ouředníkův a soudcův zemských, rad soudu dvorského a komorního na jiné zdání podáváno býti nemá*“, jež mělo zaručit konečné slovo širší české královské radě a ve svém důsledku bylo rovněž namířeno mimo jiné i proti konzultacím českých záležitostí s cizími rádci. DZSt 3, fol. M 23r – M 23v; NK Praha, sign. 54 C 152, 1609–1610, s. CXII.

²¹⁷ J. KALOUSEK, České státní právo, s. 142.

panovníka, ale „z nepovědomosti pořádku že jest se to stát muselo“, přesto důrazně zopakovali, že „co by se tak kdykolivěk věci českých dotýkalo, že to J[eho] M[ilost] c[ísařská] dříve, nežli by se co o tom nařídilo, vždycky napřed s nejvyššími ouředníky a soudci zemskými, též jinými J[eho] M[ilosti] c[ísařské] radami českými ... uvážiti poručiti a jim, jakožto těch věcí povědomým a na to povinnost majícím, se důvěřiti chtějí“.²¹⁸

Obyvatelské právo bylo nepochybně kvalifikačním předpokladem též pro zastávání úřadu krajských hejtmanů, který se stal stabilní součástí zemského správního systému na počátku 16. století.²¹⁹ Jejich fungování bylo rámcově upraveno hejtmanským řádem Ferdinanda I. z roku 1528,²²⁰ jehož ustanovení přešla do všech následujících zemských zřízení.²²¹ Podle obyčejového práva měl král jmenovat vždy jednoho pána a jednoho rytíře z řad šlechty v kraji usedlé,²²² což implicitně obsahovalo i zemskou příslušnost.

Celkem nezpochybnitelně byl výše citovanými prameny cizincům zapovězen přístup i ke správě královských hradů a měst. Z potvrzení zemských svobod z roku 1467 byl zákaz dosazovat cizince „na zámky“ převzat do zemských zřízení, v panovnických reverzech od konce 15. do počátku 17. století se stereotypně objevuje příslib nesvěřovat jim „zámky a města“ v České koruně. De iure tedy nemůže být o právní diskvalifikaci cizinců v tomto ohledu nejmenších pochybností. Kupodivu se ale ukazuje, že dodržování této jednoznačné normy nebylo ze strany panovníka příliš důsledné, aniž by to ve stavovských kruzích vzbudilo nějakou nápadnější odezvu. Dozajista by bylo velmi zajímavé a z hlediska poznání raně novověké zeměpanské správy přínosné, pokusit se na základě dosavadní literatury, doplněné archivním výzkumem, vytvořit přehled personálního zajištění správy všech královských statků. Takový přehled by velmi snadno umožnil přesně kvantifikovat, v jaké míře byla příslušná norma zemského práva porušována.

O tom, že porušována byla, svědčí ale zcela dostatečně jen samy přijímací zápisy v zemských deskách, respektive archivní soubor reverzů k zemi. Tak lze mezi novoapečenými obyvateli Českého království najít již výše zmíněného Dětricha ze Švendy, který byl netoliko nejvyšším lovčím, ale od roku 1570 také hejtmanem panství Lysá nad Labem (do země byl

²¹⁸ DZSt 5, fol. E 26r – E 26v; NK Praha, sign. 54 C 152, 1615, s. CCXXXIV – CCXXXV.

²¹⁹ Podrobněji B. RIEGER, Zřízení krajské v Čechách, část I., s. 109–126.

²²⁰ Srovnej sněmovní usnesení, otištěné v SČ, díl I., s. 281–287, č. 198 (zde s. 281–283).

²²¹ CIB, Tomi IV. Pars 1. Sectio 1., ZZ 1530, s. 69–70, čl. 183–186, ZZ 1549, s. 338–340, čl. R 20, R 21, R 23, ZZ 1564, s. 670–673, čl. R 13, R 14, R 16.

²²² B. RIEGER, Zřízení krajské v Čechách, část I., s. 170. Seznamy krajských hejtmanů vydal P. MAREŠ, Obsazování úřadu krajského hejtmana v Čechách za vlády Ferdinanda I. a soupis krajských hejtmanů z let 1537/1538–1560/1561 podle register české královské kanceláře, s. 34–93; TÝŽ, Obsazování úřadu krajského hejtmana v předbělohorském období a soupis krajských hejtmanů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617, s. 112–262.

přiját až v roce 1579).²²³ Obdobně jako „hejtman panství krumlovského“ byl v roce 1605 přijat rada dvorské komory, Rakušan Pavel Kraus z Krausenu,²²⁴ a již dvě léta byl také Němec Ondřej z Ostešova hejtmanem na Křivoklátě, když mu inkolát udělil zemský sněm v roce 1615.²²⁵ Pravda, doba se posunula a hejtman na sklonku 16. a počátku 17. století už nebyl ani tolik správcem příslušného hradu, jako spíše hospodářským úředníkem, zajišťujícím chod panství, především po ekonomické stránce. Přesto i příslušný sídelní objekt měl svěřený a jeho jmenování minimálně v uvedených případech flagrantně právo porušovalo. Nejspíše lze tyto kauzy interpretovat jako určité „testování“, při němž habsburští panovníci sondovali, kam až mohou při rozšiřování panovnické moci zajít.²²⁶ Nabízel se jim i logický argument, používaný již Ferdinandem I., totiž že správa královského majetku je věcí samotného panovníka a není důvod, proč by měla být stavy kontrolována. Ani to ovšem na protiprávnosti jejich postupu nic neměnilo.

Méně jednoznačně lze hodnotit obsazování nižších úředních postů na královských panstvích – extenzita shora citovaných zákazů je otázkou subjektivního a dobovou praxí neupřesněného výkladu. Jisté je, že inkolát byl udělen několika představitelům lesní správy na těchto panstvích.²²⁷ O tom, že sledování těchto postů bylo už pod rozlišovací schopností klíčových stavovských orgánů, přitom asi nelze pochybovat.

Především je ale ještě nutno zdůraznit, že obyvatelské právo bylo podmínkou sine qua non pro participaci na rozhodování zemských sněmů jakožto primárních orgánů, jejichž prostřednictvím se stavy podílely na řízení států a na jejichž půdě také docházelo k opětovnému upevňování kolektivní stavovské sounáležitosti (aniž by to ovšem bránilo mocenskému zápasu mezi jednotlivými stavy). Na první pohled by se mohlo zdát překvapivé, že se tato norma explicitně neobjevuje ani v zemských zřízeních, ani ve sněmovních usneseních nebo jiných formách, v nichž se právní řád této doby utvářel. Vysvětlení je ovšem prosté: jednalo se o tak notorickou samozřejmost (a tak hluboce zakořeněné pravidlo obyčejové), že nikomu z dobových aktérů politického života ani nepřišlo na mysl, že by bylo

²²³ J. V. PRÁŠEK, Brandejs nad Labem, díl I., s. 333; DZSt 46, fol. J 21r – J 22v; RZ, i.č. 69.

²²⁴ DZSt 51, fol. L 16r – L 17v; reverz vystavil teprve v roce 1610, viz ÚDZ-L, kart. 97, i.č. 3797. Českého původu nebyl ostatně ani Pavlův předchůdce Šimon Tencl z Tracerperku.

²²⁵ DZSt 54, fol. B 13r – B 15r; RZ, i.č. 272. V. KOČKA, Dějiny Rakovníka, s. 77.

²²⁶ Na druhou stranu, jako obdobné „testování“ ze strany stavů lze vnímat např. sněmovní usnesení z roku 1544, jímž bylo požadováno, aby Ferdinand I. uherskou pevnost Komárno „*hajtmanem a lidmi hodnými z poddaných svých z království tohoto a zemí k němu příslušejících opatřiti, osaditi a osazovati ráčil*“. SČ, díl I., s. 583–592, č. 319 (zde s. 587).

²²⁷ V roce 1577 byli přijati do země Jetřich Manštejn z Pupneimu, forštmistr na pardubickém panství, a Tomáš Leštinský z Podhajic, starší úředník nad hajnými. DZSt 45, fol. N 13r – N 14v; RZ, i.č. 53 a 54. Na panství Brandýs nad Labem byl pro změnu forštmistrem Alexandr z Ordelriku, přijatý v roce 1615. DZSt 54, fol. B 10r – B 12r; RZ, i.č. 271.

nutné jí dodávat psanou formu – právní jistota byla v tomto případě naprosto dostatečná i bez ní. Cizinci se samozřejmě v odůvodněných případech na sněmu objevit mohli (např. jako královští komisaři či jako osoby předstupující před sněm s cílem obywatelské právo získat), samotné rozhodování měli ale výhradně v rukou čeští páni, rytíři a zástupci královských měst. Podobně tomu bylo i na sněmech krajských, které ale měly v předbělohorské době pro odpor panovníků (kteří jediní je de iure směli svolávat) zcela marginální význam.²²⁸ Pokud se české stavy usnesly v roce 1539, „*aby žádný mezi stavy se netřel, kdož by k sněmovnímu jednání nepřináležel*“, s výhrůzkou, že neoprávněný účastník sněmu má být „*skutečně trestán*“,²²⁹ nesměřovala tato norma dozajista ani tak proti cizincům, jako spíše vůči osobám nezpůsobilým stavovsky.

V reverzech českých králů se od poloviny 15. století opakovaně objevoval příslib, že cizinci nemají být dosazováni ani na úřady „duchovní“. Šlo o normu dosti spornou, neboť mechanismy jejich obsazování se do značné míry vymykaly panovníkově kompetenci či alespoň bezprostřednímu vlivu. Na druhou stranu ale nešlo přehlédnout, že Habsburkové při restituci katolických institucí nejen nevyužívali svého vlivu k důsledné preferenci českých duchovních, ale v některých případech se chovali právě opačně.

Již před obnovením pražského arcibiskupství Ferdinandem I. (1561) se zemský sněm usnesl, „*arcibiskup aby přirozený Čech byl*“.²³⁰ To bylo dodržováno až do nastoupení hraběte Karla z Lamberka, uvedeného na pražský arcidiecézní stolec v roce 1607. Již o rok později se zemský sněm proti tomuto postupu celkem ostře ohradil, takže panovníkovi nezbylo než stavům v rámci usnesení znovu přislíbit, „*že na potomní časy žádný cizozemec na arcibiskupství pražské dosazován býti nemá, než Čech rodilý podle jistého sněmovního léta 1549. snešení*“. Zároveň došlo ale i k oprášení starobylého pravidla a uvedený příslib byl rozšířen v tom smyslu, že „*tolikéž na opatství, probožství a jiné všelijaké duchovní ouřady v tomto království českém Čechové rození přede všemi jinými národy dosazováni býti mají*“.²³¹ Panovník byl přitom nucen svůj závazek stvrdit zvláštním reverzem.

Znovu bylo usnesení „*O nedosazování cizozemcův na arcibiskupství pražské*“ zopakováno hned na následujícím sněmu v letech 1609–1610; opět byla zdůrazněna přednost Čechů při obsazování všech opatství a probožství a jako novinka byla připojena výzva, že

---

²²⁸ O krajských sněmech v této době podrobně zejména B. RIEGER, Zřízení krajské v Čechách, část I., s. 149–166.

²²⁹ SČ, díl I., s. 461–463, č. 273 (zde s. 463). Zajímavé je, že pravidlo o „netření se“ mezi stavy bylo v následujícím článku *expressis verbis* vztaheno také na Židy, „*pokudž v tomto království jsou*“.

²³⁰ SČ, díl II., s. 568–577, č. 204 (zde s. 570–571).

²³¹ DZSt 3, fol. K 11r; NK Praha, sign. 54 C 152, 1608, s. XXIII; J. GLÜCKLICH (ed.), Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním, s. 39–40, čl. A XXXIII.

„na to obzvláštní pozor, odkud by confirmati osob na opatství a proboštství jiné úřady duchovní vycházely, se dáti má“.²³² V roce 1615 se pak podmínkou pro dosazování na fary a do škol stala znalost českého jazyka, což sice cizince úplně nevyklučovalo, rozhodně jim to ale nabývání těchto postů v církevní správě značně komplikovalo.²³³

Jak tedy z výše řečeného vyplývá, byla možnost cizinců podílet se na veřejném životě v českém království značně omezená. Neměli právo rozhodovat na zemských (a pochopitelně ani případných krajských) sněmech, zcela vyloučeno bylo, aby jim byly propůjčeny vyšší či nižší zemské úřady. Přístup neměli ani do křesel přisedících šlechtických soudních institucí (většího a menšího zemského soudu, komorního a dvorského soudu, soudů pražského purkrabství a purkrabího kraje hradeckého), což zároveň znamenalo, že nemohli být členy královské rady (tvořené právě nejvyššími zemskými přisedíci a přisedíci většího zemského, v širší variantě i komorního a dvorského soudu). U apelačního soudu zasedali vesměs šlechtici a měšťané z českých zemí, jen čtyři místa tu Ferdinand I. rezervoval pro právně vzdělané osoby bez ohledu na jejich původ a zemskou či stavovskou příslušnost. Také na nejvyšší místa v dvorské kanceláři a v české komoře panovník cizince povolávat nemohl, i když nebylo vyloučeno, aby se případně objevili v nižších administrativních postech. Podobně se mohli – ovšem zjevně v rozporu s obecně závaznými normami – v omezené míře realizovat i při správě královské domény, tj. na jednotlivých komorních panstvích, ať již jako hejtmani, či v podřízených úředních postech. Pouze u císařského dvora se v době, kdy pobýval (či dokonce trvale sídlil) v Praze mohli cizinci pohybovat a angažovat bez omezení. Nepochybně tu docházelo k jejich interakcím s českými stavy, což se ostatně velmi zřetelně projevilo i zvýšeným zájmem o udělení českého inkolátu v době rudolfínské.²³⁴

Pro úplnost je třeba dodat, že obyvatelé Českého království aspirovali na to, aby byly výlučně povoláváni i k některým úřadům, jejichž územní působnost přesahovala hranice království. Šlo především o úřady hejtmanské v zemích, které byly inkorporovány do České koruny. V roce 1510 (11. ledna) vydal Vladislav Jagellonský majestát, jímž přislíbil, že nikým jiným než Čechy nemá obsazovat posty vrchního slezského hejtmana a hejtmanů immediátních knížectví svídnického, javorského, hlohovského a opavského, stejně jako landfojta Dolní a Horní Lužice.²³⁵ Zde se ale zájmy české šlechty dostaly do nesmiřitelného rozporu s ambicemi místních stavovských reprezentací, jimž ostatně svědčila některá starší

²³² DZSt 3, fol. L 3r; NK Praha, sign. 54 C 152, 1609–1610, s. XIII.

²³³ DZSt 5, fol. E 29r – E 29v; NK Praha, sign. 54 C 152, 1615, s. CCXXXIX – CCXXXL.

²³⁴ Tak konstatoval např. již V. KLECANDA, *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského*, s. 64, že „počet těch, kterým služby dvorské dopomohly k právu obyvatelskému v Čechách, byl dosti velký a zejména za Rudolfa a Matyáše činil značný zlomek všech cizozemců přijatých do země za obyvatele“.

²³⁵ AČK, i.č. 1869; edice J. KALOUSEK, *České státní právo*, s. 574–576.

privilegia.²³⁶ Přesto potvrdil Maxmilián II. v roce 1575 platnost Vladislavova privilegia, což bylo následně zahrnuto do sněmovního usnesení,²³⁷ a ještě na počátku 17. století se uvažovalo o včlenění tohoto článku do nové redakce zemského zřízení.²³⁸ Dokonce ještě v roce 1615 na zemském sněmu přijaly české stavy usnesení „*O ouřadech Čechům v Slezsku a v Lužicích náležejících*“, v němž se znovu výslovně dovolaly privilegia z roku 1510 i usnesení z roku 1575, přičemž Vladislavův majestát dokonce císař Matyáš po svém nástupu na trůn potvrdil spolu s ostatními zemskými privilegii. To, že byli přesto na úřady zemského hejtmána Hlohovska a fojtů Horních i Dolních Lužic dosazeni obyvatelé jiných zemí („*ne Čechové, než jiného národu*“), mělo podle uvedeného článku zůstat ojedinělým excesem a panovník se zavázal, že „*když by budoucně k dosazení takových hejtmanův a landfojtův do kterého toho knížetství anebo markrabství přišlo, že ráčí na to chtíti milostivou paměť míti, aby vejš dotčenému privilegium a vyměření Jeho Milosti slavné paměti krále Vladislava, zřízení zemskému a sněmovním snešením žádného ublížení a skrácení se nestalo a stavové aby při témž privilegium zouplna zůstaveni byli*“.²³⁹

Na druhou stranu, Opavsku se dostalo již v roce 1523 od Ludvíka Jagellonského závazného příslibu, že bude hejtman vybírán z řad tamní šlechty,²⁴⁰ a podobného privilegia se v roce 1598 domohly i stavy dolnolužické.²⁴¹ Vzhledem k tomu, že ve Svídnicku, Javorsku a Hlohovsku se místní šlechta zřejmě rovněž do hejtmanských úřadů prosazovala,²⁴² reálně byla obyvatelům Českého království vyhrazena jen zemská fojtvství v Horní a do konce 16. století i Dolní Lužici.

---

²³⁶ Tak například Svídnicku a Javorsku garantoval obsazování hejtmanství domácím šlechticem již Karel IV. v roce 1353. RBM, Pars V, Fasc. 4, s. 708–709, č. 1550. Znovu byla tato výsada potvrzena v roce 1369. C. GRÜNHAGEN – H. MARKGRAF (eds.), *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, I. Theil, s. 515–518, č. 26–28. Již v době lucemburské se tu ale začali do hejtmanského úřadu prosazovat šlechtici čeští. J. ZELENKA, *Vznik a fungování hejtmanské správy ve svídnickém a javorském knížectví za vlády Václava IV.*, s. 103–114. Také způsobilost k zastávání úřadu nejvyššího slezského hejtmána Vladislav II. již dříve, velkým privilegiem z roku 1498, omezil na slezská knížata. Existuje celá řada opisů tohoto zásadního privilegia, viz např. ČG-L, i.č. 535 a 536, sign. L II 415a/1 a 2. Blíže o něm K. ORZECOWSKI, *Rola przywileju króla Władysława z 1498 r. w dziejach śląskiego stanowego parlamentaryzmu*, s. 153–163.

²³⁷ SČ, díl IV., s. 269–310, č. 86 (zde s. 272, článek „*O ouřadech Čechům v Slezstě náležejících*“).

²³⁸ J. GLÜCKLICH (ed.), *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*, s. 30–33, čl. A XXVII.

²³⁹ DZSt 5, fol. E 12v – E 13r; NK Praha, sign. 54 C 152, 1615, s. CCIX – CCX.

²⁴⁰ Listina z 1. září je uložena v ZA Opava, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318–1850, i.č. 107.

²⁴¹ 1. února 1598 jim to slíbil císař Rudolf II. Pozoruhodné je, že toto privilegium bylo vydáno jako protihodnota za poskytnutí půjčky ve výši 30 000 tolarů a závazek panovníka byl omezen na dobu, než bude tato půjčka vrácena. RG 104, fol. 292r – 294r. Vzhledem ke stavu komorních financí měly ale dolnolužické stavy velmi slušnou perspektivu, že se nově nastolený stav stane prakticky trvalým.

²⁴² tato problematika by dozajista zasloužila další, podrobnější pozornost. Prakticky výhradně doby pobělohorské se týkají materiály uložené v ČDK, i.č. 650, sign. III A 4, kart. 331–332.

V souvislosti s uvedenými omezeními je nanejvýš nutné upozornit ještě na jednu věc. Bylo by unáhlené domnívat se, že vymezením politických oprávnění, která cizincům nepříslušela, se vygeneruje objem práv, která lze považovat jako součást souboru oprávnění, zahrnutých pod pojem inkolát. K výkonu těchto práv bylo ještě nutno splňovat další kvalifikační podmínky. První z nich bylo v každém případě pohlaví, protože politická práva ženám ve středověku a raném novověku nepříslušela. Úřady zastávali pouze muži, stejně tak pouze muži se mohli účastnit sněmů a hlasovat na nich. Na druhou stranu ale není pochyb, že ženy nositelkami obyvatelského práva byly a mohly toho v majetkoprávní rovině využívat.

Stejně tak bylo pro výkon politických práv zapotřebí dosažení dospělého věku. Od poloviny 16. století to bylo v případě šlechticů vázáno na dosažení dvacátého roku věku.²⁴³ Panovník nebo zemský soud mohli ale zletilost propůjčit i dříve, a to nejen ad hoc k vykonání konkrétního právního úkonu, ale i trvale, zejména pokud se šlechtic již „dospělým letům“ blížil a existoval nějaký naléhavý právní zájem na tom, aby se o své záležitosti mohl bez omezení starat (sňatek, odjezd do ciziny).²⁴⁴ Do roku 1549 platilo oficiálně zvykové pravidlo, podle něž byla dospělost zjišťována zřejmě málo populárním „ohledáním“.²⁴⁵ Je ovšem třeba mít na paměti, že sama dospělost neznamena ve šlechtickém prostředí absolutní právní nezávislost a že i dospělí synové byli v majetkových záležitostech prakticky nesamostatní. De facto tak větší význam pro každodenní praxi mělo oddělení části rodinného majetku ze strany otce, nebo nabytí dědictví po něm. Hranice překročení dospělosti byla intenzivně vnímána jen ve vztahu k sirotkům, kteří se nacházeli v poručenství,²⁴⁶ u nichž její dosažení znamenalo skončení tohoto právního institutu a nabytí plných dispozičních práv ke zděděnému majetku. Praxe ohledání fungovala patrně původně i v městském právu, kde byla ale podle všeho odbourána rychleji. V Koldínových Právech městských Království českého z roku 1579 byla hranice dospělosti rovněž jednoznačně určena, přičemž dívky ji podobně jako v zemském právu dosahovali dovršením 15 let, chlapci ovšem již v 18 letech.²⁴⁷

Dalšími standardními podmínkami, na něž byl výkon veřejných práv vázán (ostatně stejně jako v obecnější rovině plná právní způsobilost vůbec), byly duševní zdraví a zachovalost cti.

---

²⁴³ CIB, Tomi IV. Pars 1. Sectio 1., ZZ 1549, s. 222, čl. F 12.

²⁴⁴ S příklady M. STARÝ, Přední klenot zemský, s. 41–42.

²⁴⁵ Na druhou stranu, ještě Všehrd se stavěl proti pevné věkové hranici zletilosti a soudil, že „*let vyhledanie jest spravdliwějšie, nežli po počtu vyhlášení*“. CIB, Tomi III. pars 3., s. 254, kniha IV., kap. 45, odst. 6 a 7.

²⁴⁶ K institutu poručenství v českém právu především J. KAPRAS, Poručenství nad sirotky v právu českém, *passim*, eventuálně stojí za pozornost i starší komparativní studie J. HANĚL, O poručenství starého práva českého se zřetelem k právu moravskému, s. 513–523, 549–556.

²⁴⁷ K. MALÝ a kol. (eds.), Práva městská Království českého. Edice s komentářem, s. 146, čl. D 26, odst. II.

Konečně je nutno zdůraznit, že jak už bylo výše v celé řadě případů demonstrováno, rozsah politických práv dospělého, svéprávného, na cti zachovalého muže se velmi zásadně vázal i k jeho stavovské příslušnosti. Nejvyšší i menší zemské úřady, stejně jako křesla v jednotlivých soudech, to vše bylo podle jasných a srozumitelných klíčů rozděleno mezi oba stavy šlechtické (výjimku představuje pouze soud apelační se čtyřmi křesly pro zástupce měst a dalšími čtyřmi pro *iuris utrisque doctores*). Měšťané, zejména erbovní,²⁴⁸ měli mnohem omezenější příležitosti, jak se v řízení veřejných záležitostí angažovat. Mohli se objevovat na hierarchicky nižších postech některých ústředních (resp. zemských) administrativních orgánů, jako byla např. dvorská kancelář či česká komora, účastnit se zemského sněmu v kurii královských měst (nikoli ovšem za svou osobu, ale jakožto zástupci příslušného města) a samozřejmě – což bylo naopak jejich doménou – mohli být angažováni ve správě městské.²⁴⁹

Na závěr této podkapitoly je tedy možno konstatovat, že české obyvatelské právo (inkolát) bylo v oblasti práv veřejných (politických) skutečně pouze jednou z nevyhnutelných podmínek jejich výkonu, samo o sobě ale k jejich výkonu nepostačovalo a muselo být doplněno splněním celé řady dalších podmínek, které lze souhrnně charakterizovat jako plnou právní způsobilost a adekvátní stavovskou příslušnost. Přitom opět pouze u šlechty bylo portfolio dosažitelných postů velmi široké (ovšem s výhradou, že řada úředních měst byla *de iure* přiřčena pouze jednomu, nebo druhému šlechtickému stavu), zatímco měšťanstvo mělo v tomto ohledu kariérní možnosti poměrně značně omezené.

1.3 Další aspekty právního postavení cizinců v Čechách

Jestliže exkluzivita některých politických práv a způsobilost nabývat deskové statky, kterými si česká šlechta zajistila nevměšování cizinců do českých záležitostí, se v průběhu pozdního středověku a raného novověku dočkaly dosti značné normativní pozornosti, další aspekty právního postavení cizinců v Čechách již zůstávaly naopak dosti opomíjené. Zemské právo nevytvořilo ucelený soubor odpovídajících norem a příslušné právní poměry byly řešeny pouze příležitostně, přičemž se tak dělo zejména v souvislosti s praxí identifikovanými problémy.

Vzhledem k tomu, že cizincům nebylo dovoleno nabývat deskových statků, nelze mít za překvapivé, že na něj nemohly přejít ani cestou dědického práva. Když král Vladislav II.

---

²⁴⁸ K instituci erbovních měšťanů, kteří ovšem v předbělohorském období byli od šlechty poměrně výrazně právně (podstatně méně ovšem společensky) diferencováni, srovnej zejména V. KLECANDA, Tři kapitoly o českomoravských erbovnících, s. 69–96.

²⁴⁹ Zde je ovšem nutno podotknout, že jak vyplývá z dalšího výkladu, pro výkon uvedených politických práv byla rozhodující příslušnost k měšťanstvu příslušného města, nikoli inkolát, který řadě z nich vůbec nepříslušel.

v roce 1497 velmi zásadně omezil královské právo odúmrti,²⁵⁰ omezil široce pojatou intestátní posloupnost „toliko na ty, kteříž by byli v království nebo z království českého, z markrabství moravského, z knížetství slezského a z země lužické, než na cizozemce nic“. Na druhou stranu ale i cizinci, kteří by si na základě příbuzenského poměru mohli na dědictví činit nároky, mohli je prosadit za předpokladu, že se osadili v zemi („ten s tím statkem v zemi zuostaň a v zemi se osad', ale z země aby ho nenesl“).²⁵¹ Právní konstrukce tedy nebyla taková, že by cizinec byl absolutně nezpůsobilý jakožto příjemce dědictví. Absence inkolátu byla ovšem překážkou, kterou mohl odstranit, pokud se chtěl nabízející se mu pozůstalosti ujmout.

Významné omezení cizinců představovala dále skutečnost, že jim „nesloužily“ zemské desky. Nešlo jen o to, že by jim celkem pochopitelně nebyly umožněny vklady statků, kterých by se v Čechách v rozporu se shora uvedenými předpisy pokusili nabýt, ale stricto sensu jim do nich neměly být činěny ani jiné zápisy a nemělo jim být umožněno ani nahlížení. Zejména po trvalém přesídlení Rudolfa II. do Prahy, kdy se stal pražský dvůr kosmopolitním mraveništem multinárodnostního císařského dvora, byla ale tato omezení ve velké míře ignorována, což našlo svůj odraz ve sněmovním usnesení z roku 1610, nazvaném velmi příznačně „Cizozemci, kteří do země na sněmu přijati nejsou, desk zemských užívati nemají“. V něm bylo zopakováno, že cizincům nemají být intabulovány postupy pohledávek, exekuční úkony ani jiné právní akty.²⁵²

Další právní omezení cizinců uzákoněná na sklonku 15. století mají výrazně roztříštěný charakter a je třeba je vnímat jako kazuistické pokusy reagovat na aktuální problémy. Jako příklad lze uvést usnesení z roku 1497, převzaté do Vladislavského zemského zřízení, podle nějž měli být cizincům konfiskováni koně, které nakupovali po vesnicích. Tyto transakce se totiž měly odehrávat výhradně na městských trzích.²⁵³ Podobně směřovaly velkou měrou proti cizincům (ovšem fakticky, nikoli explicitně) zákazy „ládování“ (tj. skupování ve velkém) obilí a dalšího spotřebního zboží.²⁵⁴ Vývoz koní ze země, který byl příčinou jejich drahoty, se

²⁵⁰ V literatuře se zpravidla mluví o vzdání se odúmrti, avšak nejedná se o přesnou interpretaci. Pro případy, kdy se o pozůstalost nepřihlásil žádný příbuzný, zůstával totiž zachován dědický nápad panovníka.

²⁵¹ AČ, díl V., s. 465–477, č. 51, B (zde s. 467–468); P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 238–239, čl. 480; CIB, Tomi IV. Pars 1. Sectio 1., ZZ 1549, s. 226–227, čl. F 25, ZZ 1564, s. 582, čl. I 51.

²⁵² NK Praha, sign. 54 C 152, 1609–1610, s. LXXXIII – LXXXV („Cizozemci aby desk zemských, jak zápisy postupování a vedení práv, ani nijakž, jakž to již poněkud v zlou a škodnou zvyklost vešlo, užívati a na sebe potahovati (však ti, kteříž by pořádně na sněmu obecním do země přijati nebyli) nemohli“).

²⁵³ AČ, díl V., s. 465–477, č. 51, D (zde s. 471); P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 259, č. 556 („Když by koli cizozemci, přijeduce do Koruny české, koně po všech kupovali, těm mají bráni býti; než aby do měst na trhy kupovat jezdili“).

²⁵⁴ AČ, díl IV., s. 434–435, č. 6 (1460), s. 496–502, č. 23 (1479 – zde s. 499).

objevil i v zemských zřízeních z let 1549 a 1564,²⁵⁵ a protože zřejmě nebyl tento zákaz důsledně dodržován, opakoval jej zemský sněm i později – například usnesením z roku 1575, jehož platnost byla ovšem stanovena na tři roky.²⁵⁶ Do zemských zřízení byla také zařazena přísná záповěď provozovat s cizinci (Němci) obchod se soudními spory, a to obousměrně – z hlediska postavení cizinců v Čechách bylo taktéž podstatné, že nebylo dovoleno „*při žádných cizozemcuom prodávati, ke škodě zemi*“.²⁵⁷

Podobně byl posléze i na cizince vztažen obecný zákaz participovat na podnikání židovských lichvářů, na něž se nevztahovala zákonem daná horní hranice úrokové sazby (od roku 1543 to bylo 6 %). Stalo se tak na sněmu v roce 1601, kdy bylo poukázáno na rozšíření tohoto nešvaru, na němž se vedle Čechů nemalou měrou podíleli císařští dvorští služebníci. Stavby se zde usnesly, že každý, komu by byla taková aktivita dokázána – přičemž vedle dvorských služebníků se to mělo výslovně týkat „*i všech jiných cizozemcuov v tomto království českém*“ - měl být potrestán propadnutí veškeré půjčené sumy, z čehož polovina měla jít na válečné výdaje a polovina měla být odměnou pro toho, kdo by proti přestupci zahájil a vedl soudní řízení.²⁵⁸ Tato norma byla jako nový článek Z 1 na sklonku předbělohorské doby převzata do připravovaného nového zemského zřízení.²⁵⁹

Naopak, v době, kdy se české země staly součástí rozsáhlého habsburského soustátí, se v některých ohledech jevílo účelné garantovat cizincům rovnocenné postavení s domácími obyvateli. Exemplárním dokladem takového „antidiskriminačního“ přístupu je dozajista jiný sněmovní artikl z roku 1575, nazvaný „*Cizozemci v půjčkách peněz rovného práva s domácími užítí mají*“. V něm se konstatovalo, že obyvatelé Českého království ve velké míře využívali úvěru od osob nedisponujících českým inkolátem, které ale byly následně při konkurenci věřitelů upozadřovány a často se svého práva vůbec nedomohly. Stavby tedy s odkazem na principy rovnosti a spravedlnosti (neméně ale dozajista z pragmatické obavy, aby zahraniční zdroje finančních prostředků „nevyschly“) autoritativně konstatovaly, že se cizinci mají při vymáhání pohledávek a případném proporcionálním uspokojování věřitelů těšit stejnému postavení jako domácí obyvatelé.²⁶⁰ To bylo znovu zopakováno i usnesením z roku

²⁵⁵ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 410, čl. V 2, ZZ 1564, s. 598, čl. K 53.

²⁵⁶ SČ, díl IV., s. 269–310, č. 86 (zde s. 297, článek „*O nevedení koní ven z země záповěď*“).

²⁵⁷ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 410, čl. V 3; s. 598, čl. K 54.

²⁵⁸ SČ, díl X., s. 167–194, č. 141 (zde s. 184, článek „*O nepořádných půjčkách židuom*“).

²⁵⁹ J. GLÜCKLICH (ed.), Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním, s. 471–474, čl. Z 1.

²⁶⁰ SČ, díl IV., s. 269–310, č. 86 (zde s. 275 – „*Kdež také osobám z stavův do království tohoto půjčky peněz od cizozemcův nemalé se činí a to za pořádek držáno bývá, když mnohý ten jistec statek svůj zavádí, že věřitelům domácím v tomto království napřed k záplatám jich se dopomáhá a jiní z cizozemcuov potomně teprv (ačby co statku po záplatě domácích věřiteluov zůstalo) záplaty své užívají a tak někdy pro malost statku toho jistce ani takových záplat nedocházejí: i uznávajíce stavové nad tím větší pohodlé i také, aby rovnost práva, jak k domácím*“).

1610, v němž bylo ale upřesněno, že po obdržení soudního rozhodnutí o přiznání určité částky mohou jako vynucovacího prostředku využívat pouze omezení osobní svobody dlužníka, tj. zatýkání.²⁶¹

Rovné zacházení s cizinci jako s domácími bylo ostatně zakotveno již v zemském zřízení z roku 1564, zde ovšem to pro změnu v oblasti trestněprávní. Nesměřovalo ovšem tak úplně k jejich prospěchu: šlo o zakotvení teritoriality práva v případech vraždy, popřípadě pokusu o ni. Cizinec, který by se takového jednání dopustil, měl být zadržen, předán kompetentnímu orgánu a následně souzen v Čechách (nepochybně dle českého práva).²⁶² Pokud jde o cizince, „kteří by podezřelí byli a v této zemi se pováleli“, vůči těm mělo být podle norem vztahujících se na české „povaleče“ postupováno již podle předchozího zřízení z roku 1549.²⁶³

Určitá vstřícnost vůči cizincům byla pochopitelně limitována přísným střežením integrity státního území. Tak již v roce 1575 přijal zemský sněm artikul „O vkračování do mezi království Českého“, jímž mělo být s poukazem na alarmující situaci především v bavorském pohraničí bráněno „plíživému“ usazování Němců v pohraničí prostřednictvím mýcení pohraničních lesů a zajištěno, „aby starodávní meze království Českého v svém způsobu stálé byly a přes ty do království tohoto Českého dále a více vkračováno nebylo“.²⁶⁴ V roce 1610 na to pak zemský sněm navázal zákazem odprodávat cizincům bez povolení panovníka a stavů (poskytováno tedy mělo zjevně být zemským sněmem) pohraniční lesy k mýcení (šlo tedy o prodej nikoli lesů ve smyslu nemovitostí lesy porostlých, ale pouze stromů k pokácení a dalšímu zpracování).²⁶⁵ U smluv uzavřených před datem sněmovního usnesení se zakazovalo prodloužit lhůtu pro výkon práva nad 15 let. Článek byl zjevně

---

tak cizozemcům zachována byla, za slušné býti, na tom jsou se snesli a takové svolení učinili, kdož by koli z cizozemců osobám kteréhožkoli stavů do království tohoto jakých peněz půjčil a ujištění toho dluhu podle pořádkův tohoto království k sobě přijal, že ten každý cizozemec, tak dobře jako jiný domácí a přítel k záplatě své přijíti a v tom jedinstevné rovnosti a práva cizí s domácím, pokud by statku toho jistce stačovalo, užiti má“).

²⁶¹ DZSt 3, fol. M 10r; NK Praha, sign. 54 C 152, 1609–1610, s. LXXXV („Než co se dluhův dotýče, cizozemci v půjčkách peněz aby rovného práva s domácími užiti mohli: však kteří by koliv jaké dluhy měli, ti aby jistotami své dluhy pojištěné mívali a po přísudcích aby žádného práva nevedli, nežli zatýkáním dluhy své aby dobývali. A kdož by tak zatčen byl a maje statek, že by na věži zůstával a platiti nechtěl, tehdy ten cizozemec, kteréhož by se dotýkalo, aby to na soud zemský vznesl a opatření svého odtud aby očekával. A soud zemský neprodleně má téhož cizozemce opatřiti, aby k dluhu svému spravedlivému přijíti mohl“). Usnesení mělo být zařazeno do nového zemského zřízení, společně se závěrečnou pasáží artikulu z roku 1575. Viz J. GLÜCKLICH (ed.), *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*, s. 119–120, čl. D XXVI.

²⁶² CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1564, s. 595, čl. K 36.

²⁶³ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 405, čl. U 19, ZZ 1564, s. 596, čl. K 39.

²⁶⁴ SČ, díl IV., s. 269–310, č. 86 (zde s. 292).

²⁶⁵ DZSt 3, fol. M 18v; NK Praha, sign. 54 C 152, 1609–1610, s. CII („jestliže by kdo budoucně z obyvatelův království tohoto na pomezí téhož království komukoliv ven z země svrchu psaným způsobem co lesův k mejcení cizozemcům odprodati chtěli, aby toho bez jistého dovolení J Mti král. a stavův tohoto království učiniti nemohli“).

vnímán jako natolik důležitý, že byl zařazen do nově připravovaného, nikdy však nedokončeného a nevydaného zemského zřízení.²⁶⁶

Konečně souviselo s otázkou postavení cizinců velmi úzce právo jazykové.²⁶⁷ Již ve středověku se v českém prostředí objevují snahy prosazovat češtinu ne-li jako jediný, pak alespoň hlavní úřední jazyk. Tyto tendence se cele naplnily ve druhé polovině 15. století. V první řadě byl zájem upřen na desky zemské jakožto veřejnoprávní knihy významu par excellence – v roce 1495 bylo usneseno, „*aby již po dnešní den všichni vkladové ve dsky zemské, buď u větší neb menší, v trhové nebo zápisné, památné i puohonné, všecko česky psáno bylo, a to věčně aby tak držáno bylo a zachovááno*“. Výjimku představovaly pouze královské majestáty, které měly být intabulovány v autentickém znění, tj. případně i německy nebo latinsky.²⁶⁸ Tataž norma se následně objevila i ve Vladislavském zemském zřízení a stejně tak i v zemských zřízeních pozdějších.²⁶⁹ V praxi se ale v jisté míře akceptovala němčina i nad tento rámeček: v zemských deskách jsou dohledatelné např. intabulace četných testamentů (v kvaternech trhových) či smluv (v kvaternech památných). Důvody uvedené nedůslednosti lze spatřovat jednak v upřednostnění autenticity zmíněných zápisů, jednak v tom, že zejména v příhraničí existovalo nezanedbatelné množství jazykově německých šlechtických rodin, po nichž nebylo dost dobře možné spravedlivě chtít, aby testovali či uzavírali smlouvy v jazyce, kterému nerozuměli.

Čeština se také stala jedinou řečí, která byla přípustná jako jednacím jazyk u zemského soudu. Zajímavé ovšem je, že bylo příslušné sněmovní usnesení z roku 1497 (opět beze změny přejeté do Vladislavského zákoníku) explicitně vztaženo pouze na cizince.²⁷⁰ K jistému rozšíření jeho osobní působnosti došlo až v pozdějších zemských zřízeních – již v roce 1530 byl text mírně doplněn a povinnost jednat před soudem buď osobně, nebo prostřednictvím zástupce výhradně česky, měli plnit cizinci, „*kteříž k koruně nepřislušejí, i ti,*

---

²⁶⁶ J. GLÜCKLICH (ed.), Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním, s. 281, čl. L XXXI.

²⁶⁷ Z prací o starém jazykovém právu srovnej např. J. BARTOCHA, Jak za starých dob čeština znenáhla stala se jazykem jednacím (úředním, diplomatickým) v zemích koruny České, passim; J. KAPRAS, Přehled vývoje české jazykové otázky, passim; J. KLIMENT, Státní občanství a národnost v českém právu do Bílé hory, s. 52–55, v kontextu otázky národnosti J. ŠOLC, Národnost' a její význam v životě veřejném, passim.

²⁶⁸ AČ, díl V., s. 456, č. 47.

²⁶⁹ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 183, čl. 259; CIB, Tomi IV. Pars 1. Sectio 1., ZZ 1549, s. 256, čl. H 19, ZZ 1564, s. 564, čl. F 7.

²⁷⁰ AČ, díl V., s. 465–477, č. 51, C (zde s. 470 – „*což se cizozemcuov dotýče, kteříž k koruně nepřislušejí, aby všickni před soudem zemským českým jazykem své pře vedli, sami skrze se, neb kohož sobě zjednati mohou*“); P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 110, čl. 6.

kteříž k koruně české příslušeji“.²⁷¹ Josef Kliment soudil, že nově připojeným obratem měli být pokryti všichni obyvatelé Koruny, kteří měli jiný mateřský jazyk než český.²⁷² Je ale otázkou, zda nejde o interpretaci příliš extenzivní a zda není spíše na místě hledat okruh nově pod normu subsumovaných osob (v souladu s použitou dikcí) mezi držiteli zahraničních korunních lén, kteří byli sice formálně s českým státem propojeni vazalským poutem, ve své podstatě se ale od cizinců příliš nelišili. Pokud by se totiž povinnost užívat před soudem českého jazyka měla vztahovat na všechny obyvatele českých zemí, bylo by užití termínu „cizozemec“ zcela nelogické. Ve zřízení z let 1549 a 1564 byl ještě příslušný článek rozšířen o povinnost, aby inkriminovaní cizinci nechali předem úředně přeložit veškeré písemné důkazy, které by byly psány německy nebo latinsky, a překlady přísežným písařům „*podle slušnosti*“ zaplatili. Smyslem tohoto opatření bylo předejít zbytečným průtahům v soudním řízení.²⁷³

Bezpochyby nejznámější soubor norem, věnovaných v předbělohorských Čechách jazykovému právu, představuje tzv. zákon o zachování jazyka českého z roku 1615, ve skutečnosti jeden z článků sněmovního usnesení z toho roku, nazvaný „*O zachování starožitného jazyka českého a vzdělání jeho*“.²⁷⁴ O tomto regulativním rozhodnutí bude ještě pojednáno v dalších kapitolách, neboť se ve své podstatě obracelo především právě k záležitostem týkajícím se obywatelského práva. Kromě toho tu ovšem byla povinnost vést soudní jednání výhradně česky („*aby před soudy v tomto království jinak mluveno a pře vedeny nebyly, než jazykem českým*“), v jednom z následujících odstavců poněkud konkrétněji vztahená na všechny soudy zasedající na Pražském hradě a městské rady a městské soudy ve všech městech, královských, věnných i poddanských a zejména rozšířená i na jednání zemského sněmu a na podání, jimiž byly soudní spory zahajovány („*jak při sněmích, též při soudech vyšších na hradě pražském, tak ve všech městech, městečkách J[eho] M[ilosti] c[isařské] jakožto krále českého a Její Milosti císařové jakožto králové české, též při panských, rytířských, městských a duchovních, též při právích nemá jinak mluveno, pře vedeny, slyšány, příčiny přijímány a souzeny býti, než to vše jazykem českým*“).²⁷⁵

---

²⁷¹ CIB, Tomi IV. Pars 1. Sectio 1., ZZ 1530, s. 8, čl. 7.

²⁷² J. KLIMENT, Státní občanství a národnost v českém právu do Bílé hory, s. 56.

²⁷³ CIB, Tomi IV. Pars 1. Sectio 1., ZZ 1549, s. 174, čl. C 9, ZZ 1564, s. 515, čl. B 32.

²⁷⁴ DZSt 5, fol. E 26v – E 30v; NK Praha, sign. 54 C 152, 1615, s. CCXXXV – CCLXII. Stručně o něm např. A. GINDELY, Dějiny českého povstání léta 1618, díl I., s. 96–101; J. V. ŠIMÁK, K výkladu zákona o zachování jazyka českého z roku 1615, s. 173–184 (jádem článku je ovšem seznam osob přijatých před r. 1615 v Čechách za obyvatele); K. ADAMOVIČ, První česká federativní ústava z roku 1619, s. 37–40.

²⁷⁵ DZSt 5, fol. E 27r, E 29r; NK Praha, sign. 54 C 152, 1615, s. CCXXXVI a CCXXXIX.

1.4 Postavení obyvatel ostatních zemí České koruny

Dosavadní výklad se zabýval právní pozicí cizinců, tj. osob, které do Čech přicházely z jiných suverénních států tehdejší Evropy. Stranou pozornosti stály prozatím osoby, pocházející z územněsprávních celků (zemí), které nebyly součástí Českého království, byly k němu ale, jak dobové prameny s oblibou uvádějí, „přivtělené“. Tento půvabný staročeský pojem plně koresponduje s latinským výrazem „*incorporatio*“, který se pro budování státu České koruny začal užívat v polovině 14. století, v době jeho největšího (nejen územního) rozmachu pod vládou králů z lucemburské dynastie.²⁷⁶ V každém případě, obyvatelé těchto zemí, jejichž rozsah se v 15. století ustálil na čtveřici Morava, Slezsko, Horní a Dolní Lužice, se z českého pohledu nacházeli v situaci svým způsobem polovičaté – nebylo možné zpochybnit, že jsou obyvateli českého státu, Čechy v pravém slova smyslu ale také nebyli. Bylo tedy úkolem právotvorby i navazující právní praxe, vymezit i pro ně jasné postavení v Čechách.

V české historiografii se vžil koncept společného obyvatelského práva všech zemí České koruny, které bývá dokonce vnímáno jako jeden z integrujících prvků státoprávní konstrukce České koruny. Za jeho stvořitele lze považovat právního historika Josefa Kalouska, který ve svém Českém státním právu zařadil inkolát mezi „spojidla“ České koruny. Jeho argumentace uvedené teze se opírala o následující body:

1. Obyvatel kterékoliv země České koruny mohl „*bez číhokoliv povolení*“ koupit nebo jiným způsobem získat statky i v zemích ostatních.
2. V Čechách i na Moravě byly přijaty zákony, které výslovně konstatovaly, že se Moravané (resp. Češi), Slezané a Lužičané nepovažují za cizince.
3. Dědické právo v Čechách příslušelo od roku 1497 všem příbuzným, pokud byli obyvateli České koruny.
4. V procesním právu byli obyvatelé vedlejších zemí ve srovnání s cizinci zvýhodněni (např. měli stejně jako domácí obyvatelé právo, aby podávali písemná svědectví).
5. Všechny země České koruny tvořily v 16. století jedno společné celní území.

---

²⁷⁶ Pojem „*inkorporace*“ pochází původně z práva církevního, kde se používal pro případy, kdy bylo církevní beneficium svěřováno jiné církevní právnické osobě, tj. bylo do ní specifickým způsobem začleněno. Podrobněji E. RITTNER, *Církevní právo katolické*. Díl I., s. 283–286. Nakolik se Lucemburkové (a zejména Karel IV.) nechali církevním právem inspirovat, těžko soudit. Každopádně se pojem inkorporace poprvé objevuje v listině Jana Lucemburského pro Zhořelecko z 19. května 1329. RBM, Pars III., s. 612–613, č. 1561. Za Karla IV. začal pak již být využíván zcela programově. K tomu zejména L. BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, *passim*; J. PROCHNO, *Terra Bohemiae, Regnum Bohemiae, Corona Bohemiae*, s. 198–224; H. SANMANN VON BÜLOW, *Die Inkorporationen Karls IV.*, *passim*. Stručná definice pojmu viz M. STARÝ, *Inkorporace*, s. 812–814.

6. Český a moravský sněm udělovaly v době předbělohorské obyvatelské právo pro celou Českou korunu.
7. Šlechtické stavy byly společné pro České království a Moravské markrabství.
8. V pobělohorské době uděloval panovník inkolát pro České království a země k němu přivtělené.

Na základě všech těchto bodů mohl Kalousek bez jakékoliv pochybnosti konstatovat, že „*právo obyvatelské bylo tedy v koruně České jedno společné*“.²⁷⁷

Soubor snesených argumentů vypadá na první pohled velmi působivě a nelze se tedy divit, že Kalouskův závěr převzali do svých kompendií ve zkrácené podobě a bez potřeby další justifikace i další autoři, které lze nepochybně považovat za přední kapacity v oboru právní historie – Bohuš Rieger,²⁷⁸ Jan Kapras,²⁷⁹ Karel Kadlec,²⁸⁰ Václav Vaněček²⁸¹ či Karel Malý.²⁸² Neustálým opakováním se původní teze změnila v paradigma, k jehož případnému zpochybnění by bylo třeba přistoupit s náležitou opatrností a odpovídající argumentační důsledností. Zřejmě to ale nutné bude, neboť podrobné zkoumání relevantních archivních materiálů vzbuzuje pochybnosti o další udržitelnosti Kalouskových závěrů.²⁸³

Nemůže být pochybnosti o tom, že Moravané, Slezané a Lužičané nebyli ve středověku a raném novověku považováni v Čechách za cizince. Explicitně to bylo formulováno již v opakovaně citovaném soudním nálezu z roku 1486, kde normy týkající se zákazu prodeje statků cizincům, respektive podmínek pro jejich případné usazování v zemi, byly na závěr doplněny právě ustanovením upřesňujícím obsah pojmu „cizinec“. A to negativně, upozorněním, že „*znamenitě se vymieňuje, že obyvatelé markrabství moravského ani jiných zemí obyvatelé, kteříž jsou dědičně a věčně k království českému připojeni a vtěleni, že se ti za cizozemce nepokládají*“.²⁸⁴

Jistě nebude daleko od pravdy úvaha, že tato věta pouze potvrzovala starší status quo a měla za cíl rozptýlit jakékoliv pochybnosti, jež by eventuálně mohly pramenit z faktického

²⁷⁷ J. KALOUSEK, České státní právo, s. 140–153.

²⁷⁸ B. RIEGER, Inkolat, Indigenat in Böhmen, s. 899 („Für die ganze Krone Böhmens bestand ein einziges, gemeinsames Inkolat“).

²⁷⁹ J. KAPRAS, Právní dějiny země Koruny české. Díl II. Část 1., s. 346–348 („právo obyvatelské (inkolát) je společné všem obyvatelům koruny České, t. j. Čech i vedlejších zemí mimo léna zahraniční“).

²⁸⁰ K. KADLEC, Dějiny veřejného práva ve střední Evropě, s. 183 („šlechtické státní občanství, společné pro všechny země koruny české“) a 302 („ve státě českém a uherském byl aspoň společný inkolát pro všechny země“).

²⁸¹ V. VANĚČEK, Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945, s. 150 („Společnou právní institucí celého českého státu bylo už v době předbělohorské jednotné státní občanství ... český stát má společný šlechtický inkolát – ius incolatus, právo obyvatelské“).

²⁸² K. MALÝ a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, s. 66–67 („Dalším pojítkem země České Koruny bylo právo obyvatelské (ius incolatum)“).

²⁸³ Pochybnosti o společném obyvatelském právu pro všechny země České koruny jsou obsaženy již ve starších autorových studiích, nejpodrobnější argumentaci lze najít v M. STARÝ, Ius incolatus, s. 1453–1460.

²⁸⁴ KNM Praha, sign. I A 1, fol. 168v. Usnesení bylo editováno v AČ, díl V., s. 427–428, č. 32.

rozdělení vlády v zemích České koruny mezi Vladislava Jagellonského a Matyáše Korvína. Opět platí, že soudní nález se stal součástí Vladislavského zemského zřízení, a to v nezměněné podobě.²⁸⁵ Zemské zřízení z roku 1549 pak pouze doplnilo textaci příslušného článku o výčet vedlejších korunních zemí a reflektovalo (stylisticky poněkud neobratně) skutečnost, že daná norma je relevantní především ve vztahu k nabývání nemovitých statků. Nové znění nabylo tudíž následující podoby: „*To však znamenitě se vymieňuje, že obyvatelé markrabství moravského, knížectví slezského, markrabství lužického, horního i dolního, v kupování zámkuov, tvrzí, ani vsí, kteříž jsou dědičně a věčně k království českému připojeni a vtěleni, ti se za cizozemce nepokládají*“.²⁸⁶ V této podobě bylo beze změny přejato i do další redakce zákoníku z roku 1564.²⁸⁷ A k normě se přihlásil v Obnoveném zřízení zemském i Ferdinand II., když konstatoval, že „*co se poddaných Našich v markrabství moravském, knížetstvích slezských a markrabství Horních a Dolních Lužic dotýče ... oni za žádné cizozemce v tomto dědičném království Našem českém, k kterémuž dotčené země vtělené jsou, jmíni a držáni býti nemají, za kterouž také příčinou aby se do téhož království českého vkupovati, anebo skrze jiné smlouvy a dovolené prostředky statky pozemské na sebe převozovati mohli, obzvláštního povolení královského nepotřebují*“.²⁸⁸

Nejinak řešilo situaci moravské zemské právo, kde se obdobná norma poprvé výslovně objevila ve sněmovním usnesení z roku 1523. Rovněž v souvislosti se zákazem prodeje statku cizincům a rámcovým nastíněním postupu (či spíše kompetence) při udělování obyvatelského práva tu zemský sněm potvrdil, že „*což se dotýče Čechův, Slezáků, Lužického markrabst[ví], ti jse za cizozemce nepokládají*“.²⁸⁹ Tato gramaticky ne zcela zvládnutá věta (nepochybně se v ní u lužických markrabství mělo objevit slovo „obyvatel“) byla beze změny převzata i do zemských zřízení z let 1535, 1545, 1562 i 1604.²⁹⁰

Uvedené normativní prameny tedy dokládají mimo jakoukoliv pochybnost, že české i moravské zemské právo nevnímalo obyvatele ostatních korunních zemí jako cizince. Potíž je ovšem v tom, že oproti prvním dojmu tato skutečnost Kalouskovu tezi ani v nejmenším nepotvrzuje. Bylo by tomu tak pouze v případě, že by platila jednoduchá dichotomie, že

---

²⁸⁵ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 222–223, čl. 432.

²⁸⁶ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 156–158, čl. B 15.

²⁸⁷ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 506, čl. A 18.

²⁸⁸ H. JIREČEK (ed.), Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého, s. 28–31, čl. A 20.

²⁸⁹ AČ, díl XI., s. 341–345, č. 123 (zde s. 343, čl. 5); D. JANIŠ (ed.), Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518–1570. 1. Památky sněmovní I, s. 105–106, č. 94.

²⁹⁰ F. ČÁDA (ed.), Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným, s. 112–113, čl. 100; D. JANIŠ (ed.), Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545, s. 208, čl. 228; J. JANIŠOVÁ (ed.), Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604, s. 388–389, čl. 140.

veškeré jinak způsobilé osoby je možno rozdělit pouze do dvou kategorií – na obyvatele (tuzemce) a cizince (cizozemce). Tento na první pohled přirozený model by ovšem zároveň předpokládal, že všichni obyvatelé se těší obywatelskému právu v zásadě jednotného obsahu. Právě to ale v žádném případě neplatilo. Obyvatelé vedlejších korunních zemí se v Čechách nemohli chovat neomezeně do té míry, do jaké to právní řád umožňoval českým šlechticům, případně měšťanům. Nemohli se bez dalšího účastnit zemských sněmů či nabývat zemských úřadů a stejně tak jim nebylo dovoleno svobodně nabývat deskových statků – všechny tyto základní atributy inkolátu jim byly dostupné teprve v okamžiku, kdy se přiznali k zemi, tj. podnikli právní kroky, jimiž deklarovali své odhodlání se v Čechách usadit a začlenit se do české stavovské obce.

Oproti cizincům měli Moravané, Slezané i Lužičané v Čechách tu výhodu, že se nemuseli o přijetí dožadovat panovníka a zemského sněmu, ale mohli se v Čechách usadit na základě své jednostranné iniciativy. Tím měla být nepochybně demonstrována blízká vazba mezi jednotlivými komponenty České koruny a zároveň její státoprávní vymezení ve vztahu k okolním zemím. Na druhou stranu, i když měli obyvatelé vedlejších zemí k českému inkolátu mnohem snazší přístup než skuteční cizinci, něco pro to, aby ho získali, přeci jen podniknout museli. Je tedy nutno vycházet z reálného stavu věci a konstatování sněmovních usnesení a zemských zřízení, že obyvatelé ostatních korunních zemí nemají být považováni za cizince, doplnit v tom smyslu, že na ně ale nebylo možno apriori pohlížet ani jako na domácí. Jinými slovy, tyto osoby tvořily ve skutečnosti třetí, samostatnou kategorii.

Velmi dobře patrné je to i ze smlouvy uzavřené v roce 1611 (26. května) mezi českými a moravskými stavy poté, co byly obě země znovu spojeny pod společnou vládu Matyáše II.²⁹¹ V jednom z jejích článků se umožňovalo, aby rodilí Češi zastávali úřady na Moravě a naopak, přičemž konkrétně se zde povolovalo a svým způsobem přímo vyžadovalo, „*aby na úřady nejvyšší a nižší, též také do soudův zemského, dvorského, komorního i jiných tak dobře rodiči markrabství Moravského, jako rodičové království Českého, když by toliko usedlí v království Českém byli, a to, což v zřízení zemském království Českého vyměřeno jest, vykonali, bráni a dosazováni podle příkladův vedle hodnosti osob od J[ich] M[ilo]stí králův Českých býti mohli, poněvadž týmž způsobem rodičové království Českého v markrabství Moravském na takové ouřady se dosazují*“.²⁹² Uvedená reciprocita byla ale jak patrně vázána

---

²⁹¹ Pro úplnost budiž připomenuto, že v roce 1608 došlo na základě tzv. libeňské smlouvy k roztržení České koruny, kdy vláda na Moravě (stejně jako Uhrami a rakouskými zeměmi) byla postoupena Matyášovi, zatímco Rudolf II. si ponechal vládu v Čechách, Slezsku a Lužicích. Blíže např. J. JANÁČEK, Rudolf II. a jeho doba, s. 426–427.

²⁹² F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl II., s. 635–645, č. 28 (zde s. 643–644, čl. 27).

na podmínku, aby Moravané povolávání na úřady byli v Čechách usedlí. To předpokládalo předchozí zakoupení deskového statka a k tomu bylo zase zapotřebí, přiznat se k zemi a nabyt v Čechách inkolátu. Jinými slovy, za úředníky mohli být v Čechách sice povolávání rození Moravané, ale pouze takoví, kteří se de iure stali Čechy... Nejinak tomu ostatně bývalo i dříve – tak se v roce 1526 Moravané vymezovali vůči českým požadavkům předloženým arcivévodovi Ferdinandovi Habsburskému po jeho zvolení králem a v souvislosti se zemskými úřady ho upozorňovali, že „*to se pokázati muože, že jest viece na úřadech zemských v království českém rodilých Moravanů bývalo, kteří jsú se z markrabstvie moravského do království českého vystěhovali a tam svuoj byt jměli, nežli přirozených Čechuov na úřadech zemských v markrabstvie moravském*“.²⁹³ I z této formulace je ale jasně patrné uznání toho, že podmínkou nabytí českého úřadu bylo předcházející usazení se příslušných osob v Čechách.

Určitě stojí také za pozornost věta, která se objevila na Moravě ve sněmovním usnesení z roku 1523 a byla bez jakékoliv změny převzata do všech tamních zemských zřízení: pasáž, upřesňující, že Češi, Slezané a Lužičané nemají být považováni za cizince, byla totiž zakončena větou, že „*mohla by taková osoba býti, že by ji páni z hodných příčin nemohli přijíti*“.²⁹⁴ Ze stavby textu je přitom nepochybné, že se tato výhrada netýkala sněmem či soudem přijímaných cizinců, ale právě osob z dalších korunních zemí, které by se na Moravě chtěly usadit. Pokud si ale moravská šlechta vyhradila (byť v praxi nepoužívané) právo bránit se případně zakupování Čechů, Slezanů a Lužičanů v markrabství, těžko lze hájit kategorickou maximu, že se tito těšili společně s Moravany jednomu společnému obyvatelskému právu. Na tom nic nemění skutečnost, že zejména Češi měli při usazování v ostatních korunních zemích velmi zjednodušenou pozici a že je dost možné, že někteří cizinci se o získání českého inkolátu snažili již s tou vizí, že se spíše než v Čechách usadí v některé jiné korunní zemi.²⁹⁵

Není v této souvislosti od věci, odkázat na jeden z významných dobových pramenů, které se k českému inkolátu vztahují. Jedná se o rukopis ingrosátora desk zemských Vavřince

---

²⁹³ SČ, díl I., s. 92–96, č. 46 (zde s. 95–96). Tato argumentace směřovala ovšem primárně proti tomu, aby česká šlechta získala monopol na zemské úřady v celé České koruně.

²⁹⁴ AČ, díl XI., s. 341–345, č. 123 (zde s. 343, čl. 5); D. JANIŠ (ed.), Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518–1570. 1. Památky sněmovní I, s. 105–106, č. 94; F. ČÁDA (ed.), Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným, s. 112–113, čl. 100; D. JANIŠ (ed.), Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545, s. 208, čl. 228; J. JANIŠOVÁ (ed.), Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604, s. 388–389, čl. 140.

²⁹⁵ Mezi řádky to lze číst např. v přímluvě císaře Maxmiliána II. za svobodného pána Pankráce z Windischgrätzu k českým stavům z roku 1574, v němž je žádal, aby Pankráce přijali do země, neboť ten se na něj obrátil s žádostí, „*že by toho oumyslu byl, v království Naše[m] českém neb zemích k témuž království příslušejících se osaditi*“.
SM, sign. J 21/W 49, i.č. 1543, kart. 1037.

Koutného ze Zářečné, vypracovaný těsně před vypuknutím stavovského povstání. Dochoval se ve dvou exemplářích, z nichž jeden byl dedikován Karlovi staršímu ze Žerotína, jenž se o zemské právo velmi intenzivně zajímal.²⁹⁶ Rozhodující část tohoto česky psaného manuskriptu tvoří tři seznamy, opatřené odkazy na příslušné zápisy v trhových kvaternech zemských desk. První seznam soustředí osoby, jež byly přijaty do českého panského stavu, další ty, kteří obdobně posílili stav rytířský. Třetí seznam opatřený nadpisem „*Stavové království českého na sněmích obecních do země za obyvatele téhož království tyto osoby níže psané přijíti jsou ráčili*“ obsahuje vedle skutečných cizinců také četné přistěhovalce z Moravy, Slezska a Lužic. Ti samozřejmě na sněmu přijímání nebyli a jejich zařazení do seznamu bylo primárně zapříčiněno skutečností, že Koutný při sestavování rukopisu nevycházel z relačních kvaternů, do nichž byla zapisována samotná sněmovní přijetí, ale z příznání k zemi v kvaternech trhových. Tato příznání ovšem činili jak skuteční cizinci, kterým byl inkolát udělen, tak obyvatelé vedlejších zemí, kteří ho v souladu se shora uvedeným nabyli na základě svého jednostranného rozhodnutí. I když je ale Koutným shromážděná data nutno interpretovat s náležitou opatrností, mezi řádky lze z jeho díla vyčíst, že Moravané, Slezané a Lužičané byli v Čechách rozhodně vnímáni jako výrazně cizorodý prvek a ne jako přirození obyvatelé země. Tedy víc „přespolní“ než „domácí“.

Skutečnost, že prolínání stavovských obcí jednotlivých korunních zemí nebylo v předbělohorské době v žádném případě úplné, si ostatně uvědomovali i mnozí z těch, kteří se jinak neváhali postavit za Kalouskovo paradigma společného inkolátu. Tak Jan Kapras konstatování, že je inkolát společný všem privilegovaným obyvatelům České koruny, zřetelně relativizoval dovětkem, že „*ačkoliv pak inkolát byl pro celý český stát, přece byl velmi značný rozdíl mezi inkolátem v Čechách a na Moravě na straně jedné a ve Slezsku a v obou Lužicích na straně druhé*“.²⁹⁷ V posledním vydání právněhistorického kompendia, zpracovaného autorským kolektivem pod vedením Karla Malého, se již inkolát definuje jako „*feudální státní příslušnost šlechtických obyvatel jednotlivých zemí*“, byť se v dalším textu (v duchu zažité výkladové linie) zdůrazňuje jeho jednotící charakter.²⁹⁸

---

²⁹⁶ Žerotínův rukopis je uložen v ÚCAČCE Praha, Rukopis č. 79, druhý, jen nepatrně odlišný exemplář se nachází v ANM Praha, Sběrka rukopisů, č. 68 (stará sign. III A 35). Na první rukopis upozornil již A. FRINTA, Rukopisná kniha z majetku Žerotínova, s. 286–287, čerpali z něj J. POLIŠENSKÝ – F. SNIDER, Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století, s. 515–526, a J. A. KOVAŘÍK, Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období, s. 137–164. Podrobnější zhodnocení rukopisu a jeho obsahu provedl M. STARÝ, Rukopisy Vavřince Koutného ze Zářečné jako pramen poznání proměn složení stavovských korporací v 16. a 17. století, s. 160–173.

²⁹⁷ J. KAPRAS, Inkolát – Indigenát, s. 5.

²⁹⁸ K. MALÝ a kolektiv, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, s. 62.

Je tedy zřejmé, že Kalouskův argument, že v Čechách i na Moravě byly přijaty zákony, které výslovně konstatovaly, že se Moravané (resp. Češi), Slezané a Lužičané v těchto zemích nepovažují za cizince – ač sám o sobě správný – zdaleka nedokazuje pravdivost tvrzení o společném inkolátu, za jehož důkaz bývá považováno. Jak obstojí před kritickým zkoumáním předbělohorských poměrů argumenty ostatní?

Obyvatelé korunních zemí se skutečně mohli „*bez číhokoliv povolení*“ zakoupit či z jiného právního titulu ujmout držby statků v zemích ostatních. Minimálně v Čechách a na Moravě bylo ale nutné se nejprve přiznat k zemi a na Moravě existovala dokonce zákonná výhrada, že takovému usazení může být ze strany domácí šlechty zabráněno. Čili ani tímto bodem není existence jednotného inkolátu dokázána. Stejně tak nejsou relevantní tvrzení (buď pravdivá), že obyvatelé vedlejších zemí byli od r. 1497 v Čechách pasivně legitimováni v oblasti dědického práva a že oproti cizincům byli zvýhodněni v právu procesním. Z toho je zřejmé opět pouze to, že právní postavení obyvatel jiných zemí České koruny bylo lepší, než postavení cizinců – nemůže tím ale být dokázáno, že bylo totožné jako postavení domácích obyvatel. Zcela irelevantní je pak poukaz na to, že celá Česká koruna tvořila v 16. století společné území celní. Z této skutečnosti lze jistě vyvozovat závěry pro oblast státoprávní a fiskální, ohledně práva obyvatelského z ní ale nevyplývá vůbec nic.

Zbývá poslední trojice na první pohled přesvědčivě působících argumentů. Jejich formulace má ale pohříchu jen malou oporu v dochovaných pramenech. Tak hned tvrzení, že český a moravský sněm udělovaly v době předbělohorské obyvatelské právo pro celou Českou korunu, neodpovídá reálné sněmovní praxi, v níž každý z uvedených sněmů uděloval obyvatelské právo pouze pro danou zemi. Což je ostatně naprosto logické i z toho pohledu, že právě hranicemi země byla omezena jeho kompetence a stěží by bylo obhajitelné, kdyby formuloval rozhodnutí účinná i v ostatních zemích, jejichž stavy si pochopitelně velmi úzkostlivě hlídaly svůj vlastní mocenský prostor.

Lze se domýšlet, že Kalouskova teze (vhodně podporující jeho koncepci) vznikla nekritickým přihlédnutím k textu deskových přiznání, která v Čechách přijatí cizinci činili při úřadu zemských desk a která byla následně zapisována do trhových kvaternů.²⁹⁹ V nich se totiž v nejednom případě píše, že byla dotčená osoba přijata do celé Koruny rozhodnutím všech stavů Koruny. Namátkou lze uvést přiznání Kryštofa z Althanu (1575), jenž měl být „*přijat za obyvatele do země a Koruny české ... s povolením krále českého a Koruny české*“, či hraběte Jiřího Bedřicha z Hohenlohe, přijatého „*za obyvatele do země a Koruny české ... ode*

---

²⁹⁹ Podrobná analýza obsahu těchto deskových přiznání je obsažena v podkapitole 2.2.4.

všech tří stavův Koruny české“.³⁰⁰ Problém je ovšem v tom, že sněmovní usnesení jsou vždy přijímána pouze českými stavy a mluví pouze o přijetí „za obyvatele království tohoto českého“.³⁰¹ Téže dikce se drží i zpečetěné reverzy nově přijatých osob.³⁰² Podobu deskových příznání je tak třeba vnímat jako neškodný projev bohemocentrického cítění českých stavů, nekorespondující se skutečným průběhem událostí. Což je tím zjevnější, že se tu hovoří o přijetí ze strany „všech tří stavů České koruny“. V některých vedlejších korunních zemích ale fungovaly stavy čtyři (kromě panského, rytířského a městského ještě prelátský, nezlikvidovaný husitským hnutím, v těchto teritoriích se neprosadivším) a navíc, sněmy, které o přijetí cizinců v těchto případech rozhodovaly, byly sněmy zemské, jejichž rozhodování se zástupci Moravy, slezských knížectví a lužických markrabství rozhodně účastnit nemohli!

O tom, že sebevědomé vystupování české nobility mohlo reálně ovlivňovat i státoprávní vnímání osob stojících vně jejího okruhu, vypovídá poměrně jasnou řečí reverz Bohuchvala Jaroslava Březnického z Náchoda, zpečetěný 16. května 1607. V něm se jmenovaný moravský pán vystavitel odvolal na článek A 18 českého zemského zřízení, který podle jeho interpretace pojednával „o obyvatelích markrabství moravského a jiných zemí k království českému náležejících, kteříž by v zemi a Koruně české statek dědičný koupiti chtěli“.³⁰³ O tom, že Moravané, Slezané a Lužičané již v Koruně české usazení byli, není přitom jistě nutné nikoho podrobněji přesvědčovat...

Ne zcela jasný se jeví Kalouskův argument, že šlechtické stavy byly pro Čechy a Moravu společné. Dozajista platilo, že v jedné zemi byla konkrétním osobám zpravidla přiznávána stejná stavovská příslušnost jako v zemi druhé. Na druhé straně, přijímání do stavu probíhalo v obou zemích samostatně a na základě podobných, v detailech ale přeci jen odlišných pravidel. Platilo to jak pro stav rytířský,³⁰⁴ tak pro stav panský.³⁰⁵ Mezi oběma zeměmi fungovala nepochybně dosti čilá výměna informací, jejímž dokladem je například list českých pánů moravským kolegům z roku 1501, v němž jim slibovali, že „my kohož bychom kdy mezi se v stav panský přijali i vám oznámiti chcme“ a recipročně požadovali obdobné

³⁰⁰ DZV 18, fol. N 29v; DZV 133, fol. J 4v.

³⁰¹ DZSt 45, fol. O 17v – O 18v; DZSt 52, fol. B 14v – B 16r.

³⁰² RZ, i.č. 55 a 228.

³⁰³ RZ, i.č. 227.

³⁰⁴ Nejpodrobnější zpracování problematiky představuje studie V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, zejm. s. 4–45. Pro moravské poměry srovnej též F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 45–55; M. ŠVÁBENSKÝ, Knihy přijímání do rytířského stavu Moravského markrabství, s. 250–267.

³⁰⁵ M. STARÝ, Rytíři přijatí do českého panského stavu v době předbělohorské, s. 240–278. Pro Moravu moderní kritické zpracování schází, dobře použitelná je ale faktografie, již nashromáždil F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 31–42.

informace i z jejich strany.³⁰⁶ Dokladem konkrétního informačního přenosu jsou pak listy z let 1576 a 1583, jimiž čeští páni (jejichž jménem vystupovali nejvyšší zemští úředníci a přisedící zemského soudu) sdělili na Moravu, že do svého středu přijali Žibřida z Promnic a Jana Leskovce z Leskovce. Součástí textu byla v obou případech také žádost, aby i na Moravě byli jmenováni šlechtici se svými potomky považováni za osoby stavu panského.³⁰⁷ Žádným způsobem z ní ale nelze dovozovat, že by měl být automaticky členem moravského panského stavu (tím méně pak reálně neexistujícího stavu společného). Naopak, lze najít příklady osob, které byly do panského stavu samostatně přijaty jak v Čechách, tak i na Moravě.³⁰⁸ Což by pochopitelně bylo naprosto nesmyslné, pokud by existoval jeden panský stav společný.

Konečně stojí za zmínku, že když v roce 1612 schválili moravští páni své „Zřízení panské o přijímání do stavu panského“, pravilo se v jeho sedmém článku výslovně, že „*kdož by v království Českém přijat byl a zde mezi námi místo míti chtěl, aby to vše týmž způsobem podnikati povinen byl, leč by přísahu týmž způsobem prvý v království Českém učinil*“.³⁰⁹

³⁰⁶ MZA Brno, A 1 – Stavovské listiny, sign. 602 (staré č. 646).

³⁰⁷ Texty listiny byl intabulovány do DZM 128, fol. K 13v – K 14v a DZM 95, fol. A 2r – A 2v. Edice druhého listu je v SČ, díl VI., s. 308–309, č. 192 („*Službu svú vzkazujem. Vysoce důstojný v Bohu otče a urození páni, páni bratři, strejcové, ujcové, švagrové a přátelé naši milí! Zdraví a v něm jiného všeho dobrého va[ším mil]o[s]t[em] bychom věrně rádi přáli. Přitom va[ším mil]o[s]t[em] oznamujeme, že prohlídajice k milostivé Jeho [Milos]ti císaře římského, jakožto krále českého, pána, pána našeho nejmilostivějšího, za urozeného pána, pana Jana Leskovce z Leskovce na Cerekvici, Božejově a Leštně etc. přímluvě, též také i jiných některých osob z stavu panského snažným přímluvám, kteréž sou se za téhož pana Jana z Leskovce na sněmu obecním, kterýž se v království tomto českém léta tohoto etc. LXXXIII° v pondělí po neděli Exaudi držel, dály a staly, i také pro mnohé platné služby od předkův jeho i jeho samého pana Jana z Leskovce v soudech v komorním i zemským mnohá léta sedáním a v mnohých poselstvích a komisích v tomto království českém i do jiných zemí Jich [Mil]o[s]t[em] předešlým císařům a králům českým, slavných pamětí, i nynějšímu Jeho [Milos]ti císaři, pánu našemu, i s syny svými, kteříž při dvoře Jeho [Milos]ti až posavad sou, věrně a poddaně činěné, o kterýchž nám Jeho [Milos]t císařská psaním svým milostivě v známost uvozovati ráčí, čehož jest i on sám pan Jan z Leskovce při stavu našem panském snažně hledal, abychom jej s syny jeho i s dědici jich z svobody své za pána (poněvadž o starožitnosti rodu jeho z stavu rytířského z nejpřednějších i také poctivém a chvalitebném předkův i jeho samého, též synův jeho, zachování Jeho [Milos]ti císařské i nám bez prokazování dobře vědomé jest, i také pro mnohé zpříznění, kterýmž týž rod pánův Leskovcuo[v] s předními rody z stavu panského od dávních let spřízněn jest) do stavu svého panského v své tovary[š]stvo, v řád a stav panský z jednostejné své dobré vůle a snešení přijali. Což sme z lásky a náchylnosti přátelské tak učinili a jemu, synům jeho i dědicům jich, stavu našeho panského rádi přejeme. A on pan Jan Leskovec také jest to i na místě dědicův svých, pokudž řád stavu panského o přijatých do stavu osobách dckami zemskými zapsaný vyměřuje, podnikl a vykonal. I poněvadž pak mezi vašimi [mil]o[s]t[em]i v markrabství moravském v stavu panském ten všecken řád jako i zde v království českém se zachovává, k vašim [mil]o[s]t[em]i té nepochybné naděje sme, že také při vašich [milost]ech v markrabství moravském jeho pana Jana z Leskovce s syny jeho i s dědici jich podle takového od nás jej do stavu panského přijetí za pána jmiti, držeti a k němu jako osobě téhož stavu panského náležitou poctivost přátelsky chovati ráčíte. Čehož sme vašich [mil]o[s]t[em]i k žádosti téhož pana Jana z Leskovce tejna učiniti nemohli. A my se toho va[ším mil]o[s]t[em] zase dobrým přátelstvím odplacovati (i tolikéž on pan Jan Leskovec z Leskovce) nepomineme. Dán na hradě Pražském v pondělí po památce svatě Trojice léta etc. LXXXIII°“).*

³⁰⁸ Šlo ovšem o případy spíše výjimečné. Jedním z nich byl místokancléř Zikmund Helt z Kementu (z původem uherského rodu, který se před polovinou 16. století uchytil na Moravě), jenž byl 2. května 1556 přijat do panského stavu v Čechách a následně 31. května i na Moravě. DZSt 43, fol. L 12 r – L 12v; MZA Brno, A 3 – Stavovské rukopisy, č. 724, i.č. 4164, fol. 2r – 2v.

³⁰⁹ Edice sněmovního zápisu viz F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 751–752, č. 104. Zde také na s. 29–55 více o přijímání do panského a rytířského stavu na Moravě.

Novopečený český pán tedy nemusel skládat přísahu, jinak ale proces přijetí do panského stavu probíhal standardním způsobem, při zachování všech ostatních příslušných norem.

Dost možná, že uvedené zřízení bylo mimo jiné i odrazem určité nejistoty moravských pánů, jak na česká přijetí reagovat – upozornit je tu třeba zejména na kauzu Zikmunda Čertorejského z Čertorej, jenž získal příslušnost k českému panskému stavu 16. března 1606³¹⁰ a 24. listopadu 1607 předstoupil před pány shromážděné na moravském zemském sněmu „*oznamujice jich m[ilos]tem, že sou jej jich m[ilos]t páni stavové v království českém do stavu panského přijati [sic!] ráčili, žádajíc jich m[ilos]tí pánů stavu panského, aby jemu páni místo mezi jich m[ilos]tmi v lavicích k sedání ukázati ráčili: což se k žádosti jeho stalo a místo jemu v lavicích ukázáno*“.³¹¹ Tuto formulaci lze totiž stěží vykládat jinak, než že jako český pán měl Zikmund podle souhlasného mínění zúčastněných nárok na to, aby byl také pánem moravským (k čemuž je ovšem třeba doplnit, že byl Moravan původem a v zemi držel deskový statek). Normativní řešení zvolené v roce 1612 bylo ale, jak patrně, diametrálně odlišné.

Jako argument proti existenci společného česko-moravského panského (a mutatis mutandis i rytířského) stavu lze dále uvést, že mezi zástupci šlechtických stavovských korporací na zemských sněmech či v nejvyšších zemských úřadech se vyskytují výhradně Češi v Čechách a Moravané na Moravě.³¹²

Nelze vyloučit, že argumentace vyvracející existenci společných šlechtických stavů jakožto veřejnoprávních korporací je do jisté míry „mimochoďná“ s Kalouskovými tezemi, a to v důsledku jazykové vícevrstevnatosti pojmu „stav“. Dost možná, že ambice spisu o českém státním právu nesahaly v této záležitosti dále než ke konstatování, že stavovské zařazení konkrétních šlechtických osob bylo v obou zemích stejné. Zvolená formulace tomu ale zcela neodpovídá a navíc, touto (pravdivou) skutečností nelze v žádném případě argumentovat ve prospěch existence společného, celokorunního inkolátu.

Zbývá pozastavit se u toho, jak to bylo se společným inkolátem v době pobělohorské. Podle Kalouska panovník uděloval inkolát pro České království a země k němu přivtělené. S tím v zásadě nelze než souhlasit, panovnických listin s touto dikcí existuje veliké množství. Otázkou ovšem je, zda je tuto skutečnost nutně třeba interpretovat tak, že byl inkolát všem zemím České koruny společný. K opatrnosti v tomto směru vybízejí dochované (byť nečetné)

---

³¹⁰ DZSt 51, fol. O 22r – O 22v.

³¹¹ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 32 (pozn. 2).

³¹² Bylo ale dosti dobře možné, aby byl někdo de iure Čechem i Moravanem, pokud vlastnil v obou zemích statky a dosáhl v nich samostatně inkolátu – typicky v jedné zemi narozením, ve druhé usazením a přiznáním k zemi, nebo (v případě moravském) k landfrýdu.

inkolátní listiny, vztahující se pouze na Moravu, Slezsko, popřípadě Moravu a Slezsko společně.³¹³ V jejich světle je třeba si položit otázku, zda u modelových listin s tradiční dikcí není přesnější než o udělení jednoho společného korunního inkolátu uvažovat o jednom společném udělení jednotlivých inkolátů zemských. Čili o tom, že za stabilně používaným jazykovým obratem se skrývá udělení inkolátu českého, moravského a slezského. Navíc císařské diplomy představovaly pouze nezbytný předpoklad pro získání obyvatelského práva, k němuž bylo v jednotlivých zemích dále zapotřebí provést přiznání, zakoupit deskový statek a vykonat některé další administrativní úkony, což se rozhodně odehrávalo na úrovni jednotlivých korunních zemí. Podobně jako v předbělohorské době sice stěhování privilegovaných obyvatel jedné korunní země do druhé nenaráželo na zásadní komplikace, představovalo ale svébytný právní proces a nelze tedy zjednodušeně tvrdit, že samotným vydáním panovnického diplomu se stal jeho adresát bez dalšího nositelem inkolátu ve všech zemích. Konečně pak je možno poukázat i na to, že porážka českého stavovského povstání v roce 1620 přinesla natolik zásadní proměny českého právního řádu, že poměry pobělohorskými může být jen stěží argumentováno ve vztahu k podobě a interpretaci zemského práva předbělohorského.

Jak je tedy patrné, zdánlivě neotřesitelný a ve svém souhrnu na první pohled velmi přesvědčivý soubor Kalouskových argumentů při podrobnější analýze víceméně neobstojí. Proti koncepci jednotného obyvatelského práva pro celou Českou korunu lze navíc namítnout, že je s ní jen velmi těžko slučitelný fakt, že ve vedlejších korunních zemích docházelo k samostatnému, s Čechami nekoordinovanému přijímání do země. Platí to především o Moravě, kde byly základní normy upravující se udělování inkolátu zařazeny do zemského zřízení z roku 1535³¹⁴ a přijímání do země tam bylo po celé 16. století i na počátku 17. století běžnou součástí sněmovní agendy, podobně jako v Čechách.³¹⁵

---

³¹³ Zmiňuje je již J. BAXA, *Inkolát (a indigenát) v zemích koruny České od r. 1749 – 1848*, s. 42–43, který ale bez jakékoliv argumentace usoudil, že „nelze pochybovati, že i v tomto případě šlo o inkolát pro veškerý země České“. Avšak jak prokázal na slezském příkladu J. BRŇOVJÁK, *Otázka konfese Slezanů v nobilitačních řízeních České dvorské kanceláře za vlády císaře Karla VI. a tzv. slezský inkolát*, s. 329–348; a TÝŽ, *Šlechticem z moci úřední*, zejm. s. 338–346, nebylo po Bílé hoře nikterak výjimečně udělování obyvatelského práva toliko pro Slezsko, což bylo zřejmě motivováno především konfesijně (na rozdíl od Čech a Moravy panovala ve Slezsku do jisté míry náboženská tolerance).

³¹⁴ F. ČÁDA (ed.), *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*, s. 112–113, čl. 100; s. 202, čl. 148.

³¹⁵ Blíže zejména F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 84–102. Nebyly ojedinělé případy, kdy cizinci byli nejprve přijati na Moravě a teprve potom se usazovali v Čechách. Tak Štěpán z Eicinku, dědičný komorník v Rakousích učinil v roce 1580 v Čechách přiznání k zemským deskám a při této příležitosti uvedl, že „jest v markrabství moravském s předky svými za obyvatele od stavův téhož markrabství do země přijat a od dávných let tam statky měvše, osedlí byli“. DZV 20, fol. Q 16v.

K podobnému statusu quo směřoval vývoj v Opavském knížectví, které ostatně v předbělohorské době moravské právo velmi intenzivně recipovalo (mimo jiné se tu v praxi používala moravská zemská zřízení).³¹⁶

Stavy mohly zemskou příslušnost udělovat i v některých slezských knížectvích. Vyzdvihnout je nutno především spojené knížectví opolsko-ratibořské.³¹⁷ V jiných byla naopak tato možnost rezervována zeměpánovi. V lužických markrabstvích rozhodoval o vpuštění cizinců do země český král. Situace je tu ale jen velmi nedostatečně probádaná.³¹⁸

Výklad o právním postavení privilegovaných obyvatel vedlejších korunních zemí v Čechách lze tedy uzavřít konstatováním, že je zemské právo explicitně odlišovalo od cizinců, na druhou stranu ale tvořili svébytnou kategorii, zjevně diferencovanou i od rodilých obyvatel Českého království.

---

³¹⁶ Například v roce 1613 (12. června) se opavské stavy na zemském sněmu usnesly následovně: „*Na žádost pana Ferdinanda hraběte z Hustu skrz psaní na pány stavy vznesení, držíce on v zástavě zámek opavský [s] jeho příslušenstvím, jich mi[l]o[s]ti páni obyvatelé jeho za pana obyvatele přijímati ráčí. A poněvadž pan otec panský v království českém mezi stav panský spolu s syny svými přijat jest, tolikéž tím vším spuosobem toho zde také se pozůstavuje*“. ZA Opava, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318–1850, i.č. 987, fol. 188r.

³¹⁷ Srovnej otevřený list Rudolfa II. tanním stavům ze 14. února 1604, v němž je vybízel, aby „*za obyvatele knížetství opolského a ratiborského přijali*“ Poláka Ondřeje Dziranovského. RG 113, fol. 15v, č. 11.

³¹⁸ Základní přehled podal J. KAPRAS, Právní dějiny zemí Koruny české. Díl II., Část 1., s. 348; TÝŽ, Inkolát – Indigenát, s. 5.

2 Přijímání do země

Jestliže doposud byla pozornost věnována v první řadě obsahu inkolátu, tedy záležitostem, které měly tak říkajíc hmotně právní povahu, na následujících stránkách se text zaměří na jeho procesní (procedurální) aspekty. Tedy na postupné kroky, jejichž výsledkem bylo nabytí inkolátu ze strany cizince, který projevil zájem stát se obyvatelem Českého království.

Kapitola je rozdělena na dvě části. První je věnována rozboru písemně fixovaných právních norem, které proces udělování inkolátu upravovaly. K tomu je ale hned třeba dodat, že zemský sněm jakožto primární právotvorný orgán Českého království věnoval inkolátním otázkám obecně jen malou pozornost, což se poněkud obrátilo k lepšímu až na počátku 17. století. Procesy rámuující nabývání obyvatelského práva přistěhovalci zpoza hranic České koruny se z velké části odehrávaly na půdorysu právního obyčeje, respektive administrativních zvyklostí, bez opory v písemných normativních pramenech.

Z tohoto důvodu se jako zásadní jeví podkapitola druhá, popisující reálný průběh uvedeného procesu a opírající se o důkladné poznání konkrétních písemností, zachycujících jednotlivé individuální právní akty. Podle nich je také tato podkapitola dělena do čtyř částí, postupně pojednávajících o panovnických přímluvách (pro něž se v dobových pramenech objevují též latinská označení „intercese“ či „promotoriál“), sněmovních přijetích a následně dvou aktech, jejichž vykonání ze strany sněmem přijatých cizinců bylo k nabytí inkolátu podmínkou sine qua non: písemných přiznáních (tzv. reverzech k zemi) a ústních přiznáních, realizovaných před úředníky desk zemských.

Zkoumání pragmatických písemností může přitom hrát dvojí nezastupitelnou úlohu. V první řadě je ustálené administrativní postupy možno do jisté míry vnímat jako reálný odraz obyčejových pravidel. Nemůže být nejmenších pochyb o tom, že vedle psaného práva figurovaly v raně novověkém období v právním řádu také četné normy zvykové. Hranice mezi právním obyčejem jakožto formálním pramenem práva a stabilními interními pravidly, jimiž se řídila kancelářská praxe, přitom mohla být značně neostrá. Dalším významným přínosem studia konkrétních individuálních právních aktů je pak příležitost k zachycení některých anomálií, jež dokreslují pestrost životní reality ve srovnání s šedou uniformitou normativity a jejichž interpretace je jednoznačnou vědeckou výzvou.

V každém případě ale platí, že teprve studiem právní praxe, jejím zobecněním a zhodnocením v kontextu psané normativní úpravy je právněhistorická práce povýšena nad úroveň pouhé rekapitulace obsahu právních předpisů (resp. dalších právních pramenů), jejichž reálná aplikace a konec konců i samotné dodržování ze strany adresátů se mohly velmi různit.

2.1 Vývoj normativní úpravy

Ačkoliv bylo usazování cizinců v Čechách předmětem prvořadého zájmu šlechty, kupodivu poměrně dlouho se žádné explicitní, písemně fixované normy v zemském právu neobjevily. Nebo o nich alespoň neexistují žádné doklady. O tom, že cizinci v Čechách statků nabývali a splývali s domácí šlechtou již v době lucemburské, nemůže být přitom nejmenšího sporu. Ale ani normativní prameny, ani dochované pragmatické písemnosti neumožňují nahlédnout do zákulisí udělování českého inkolátu, které přitom v nějaké podobě muselo i v této době fungovat. Na jednu stranu se nabízí promítnout i do tohoto období retrospektivně pozdější praxi, neboť není na první pohled důvod předpokládat, že by měl právní řád v této oblasti doznat po husitských válkách nějakou skutečně zásadní proměnu. Bez opory v písemných pramenech by ale takovýto postup nebyl ničím více než spekulativní hypotézou, jejíž míru pravděpodobnosti by nebylo možno určit ani orientačně. K opatrnosti velí také dalekosáhlé politické a sociální proměny, které husitské války katalyzovaly a s nimiž se v mnoha ohledech závažné proměny právního řádu pojily. Nezbyvá tedy než konstatovat, že o podobě právního procesu, na jehož konci se z cizinců stávali příslušníci české stavovské obce, je možno se závazně vyjadřovat teprve od období končícího 15. století.

Prvním zásadním normotvorným aktem, jenž se problematiky inkolátu cíleně dotkl, se stalo již citované usnesení zemského soudu z roku 1486. Zdůrazněný zákaz postupování jakýchkoliv zboží a statků cizincům tu byl doplněn následující normou: *„jestli pak že by se přihodilo a který obyvatel Koruny chtěl dáti, prodati, neb poručiti svojoj statek cizozemci s krále Jeho Milosti vůlí, tehdy prve nežli se v to uváže, ten cizozemec, má napřed ujistiti, aby žádného jiného pána dědičného nejměl, nežli krále českého korunovaného, a ve všech povinnostech aby se srovnal s obyvateli země České“*.³¹⁹ A priori se zde tedy předpokládalo, že důvodem nabývání inkolátu je zájem cizinců nabývat v Čechách pozemských statků, což podle všeho odpovídá dobové realitě. Citovaná norma sice explicitně průběh procesu, jehož výsledkem má být nabytí inkolátu, nijak blíže nespecifikuje, přeci jen se v ní ale objevují dvě důležité rámcové informace.

Za prvé, odkazuje se zde na „vůli“ českého krále. Tak, jak je věta formulována, zdá se zcela jednoznačné, že souhlas panovníka by se měl týkat samotného převodu příslušného statku. Nabízí se ovšem otázka, zda sebevědomá česká šlechta skutečně toužila po tom, aby

---

³¹⁹ KNM Praha, sign. I A 1, fol. 168r – 168v; edice AČ, díl V., s. 427-428, č. 32.

její majetkoprávní dispoziční svoboda byla pro futuro omezována královským povolením. Jistě lze spíše předpokládat, že tomu tak nebylo, a v návaznosti na to interpretovat usnesení z roku 1486 tak, že souhlas panovníka se vázal pouze k nabytí obyvatelského práva. Jinými slovy, že předmětem souhlasu nebyl prodej konkrétního statku konkrétnímu cizinci, ale pouze usazení tohoto cizince na půdě Českého království a obecně jeho způsobilost nabývat tu nemovitých statků. Za pozornost také stojí, že forma panovnického souhlasu není ani náznakem upřesněna. To může znamenat buď tolik, že s ohledem na starší praxi byla obecně dobře známá, nebo že zemskému soudu, který usnesení přijímal, šlo především o princip a administrativní detaily byly v danou chvíli pod jeho rozlišovacími schopnostmi. Každopádně, jak bude ještě uvedeno, byl panovnický souhlas jedním ze snad méně nápadných, rozhodně ale velmi stabilních komponentů inkolátní praxe.

Druhým momentem je požadavek, aby cizinec „ujistil“, že nebude podléhat jinému suverénovi než českému králi a že se „srovná“ s obyvateli Českého království. Stejně jako v předchozím odstavci, i zde je možné konstatovat, že norma zůstala na vysokém stupni obecnosti, který dával právní praxi široký prostor pro hledání jejího konkrétního uchopení. A to jak pokud jde o formu onoho „ujištění“ (jazykově tato formulace evokuje představu nějakých záruk, že budou požadované skutečnosti dodrženy), tak z hlediska obsahu onoho „srovnání“ s ostatními obyvateli země. Další výklad přitom opět ukáže, že i tyto formulace našly svůj odraz v reálných procesech, i když zůstaly na spíše proklamativní úrovni.

Na první pohled by se mohlo zdát nepochopitelné, že normativní rozhodnutí zemského soudu nechalo tolik otázek nedořešených. Je ale třeba si uvědomit, že jeho primárním cílem nebylo upravit proces přijímání do země, ale vyslovit velmi přísný zákaz prodeje statků cizincům, kteří obyvatelským právem nedisponovali. Upozornění na podmínky, za kterých cizinci statků nabývat mohou (a to na základě skutečnosti, že jim bylo obyvatelské právo uděleno), mělo spíše doplňkový charakter a v kontextu dalšího odstavce, pojednávajícího o obyvatelích ostatních zemí České koruny, šlo vlastně jen o rámcové omezení platnosti vysloveného zákazu.

Na usnesení z roku 1486 upozornil v obsáhlém článku věnovaném restrikcím vůči cizincům také Viktorin Kornel ze Všehrd v *Knihách devaterých*.³²⁰ Zákaz prodeje statků

---

³²⁰ CIB, Tomi III. pars 3., s. 134–135, kniha III., kap. 17, odst. 4 („Z té příčiny také nálezem obecným jest všem obyvatelóm země české zapovědjeno, aby cizozemcóm žádných zboží, zámkóv, tvrzí, měst neprodávali v království českém; pakli by kto přes to které zboží prodal nebo zastavil cizozemcóm, že ten každý cizozemec má peníze své ztratiti, a zámek ten a zboží na královskou Milost má spadnutí (Na to nález v III. Ondřejových Najjasnější), leč by kto s královským povoleniem to učinil a tak cizozemci zboží své dal nebo prodal; a ten cizozemec prvě, než by se v to uvázal, má napřed ujistiti, aby žádného jiného pána dědičného neměl než krále českého, a ve všech povinnostech aby se srovnal s obyvateli země české, jakož týž nález ukazuje. Na ten způsob

cizincům přitom reflektoval ještě na dalších dvou místech svého vytříbeného právního díla: cizinci byli zařazeni do výčtu osob, kterým nesmí být do desk kladeny statky, ledaže by k tomu připojil své povolení panovník prostřednictvím explicitní relace,³²¹ a o několik odstavců dále bylo znovu zopakováno, že cizincům mají prodané, v deskách nezapsané statky být odňaty, „*lečby s povoleniem královským kúpili*“.³²²

Již v předchozí kapitole bylo uvedeno, že nález zemského soudu z roku 1486 je nejpravděpodobněji třeba vnímat jako součást široce pojatých snah o vytvoření korpusu právních norem, které by mohly být následně využity v rýsujícím se procesu kodifikace zemského práva.³²³ Stejnou úlohu mělo zcela nepochybně velké usnesení zemského sněmu z roku 1497, v němž byla pozornost této problematice rovněž věnována. Pravda, jen v nevelkém rozsahu, a především ad hoc: cizincům, kteří nenabyli českého inkolátu a drželi přesto v Čechách statky, se tu ukládalo, aby je ve lhůtě dvou let prodali a vystěhovali se. Na výběr jim ale byla dána i druhá možnost: „*Pakli chťi v zemi seděti, aby pod jinými pány v cizích zemích nic nemívali. A když by zde usedli, jinde se vyprodadúce, tehdy mají povinnost králi J[eho] M[ilos]ti listem i vsi Koruně slíbiti též jako jiní obyvatelé království českého*“.³²⁴

Oproti usnesení z roku 1486 objevují se tedy o jedenáct let později dvě další důležité podmínky. První z nich je, že zájemci o český inkolát nemají držet statky v jiných zemích, a pokud by tomu tak bylo, mají se jich zbavit před usazením v Čechách. Tato na první pohled přísná klauzule je ale z větší části pouze rozvedením původního požadavku, aby cizinci neměli nad sebou jiného dědičného pána, tedy jinými slovy, aby byli podřízeni pouze české královské jurisdikci. To by totiž bylo stěží myslitelné, pokud by v zemi podléhající cizímu suverénovi drželi statky. Zajímavé je, že i nová, preciznější formulace z roku 1497 přitom hovoří o „jiných pánech“. To by ovšem mělo znamenat, že stricto sensu nebylo možno ji aplikovat na šlechtu uherskou, podléhající od roku 1490 rovněž králi Vladislavovi II., jenž se v zemích svatoštěpánské koruny ujal vlády po smrti Matyáše Korvína. Praxe zájem uherské šlechty o usazování v Čechách nepotvrdila, což se dá považovat za poměrně logické, uváží-li se, že hlavním sídlem krále Vladislava se stal jednoznačně Budín. Zdá se ale, že tato možnost

---

cizozemec by sobě mohl v Čechách kúpiti, i obyvatel země české by cizozemci mohl by zboží své beze vsie odpornosti prodati“).

³²¹ CIB, Tomi III. pars 3., s. 171, kniha IV., kap. 5, odst. 4 („*Těž také žádnému kostelu, žádnému klášteru, kaple, oltáři, špitálu a nakonec žádnému záduší, žádné obci, kolleji, škole nemá ve dsky nic kladeno býti, item žádnému cizozemci, lečby k tomu ke všemu k[rálovské] M[ilo]sti povolenie dáno bylo a relátor od J[eho] M[ilo]sti ke dskám zvláště na to vyslán byl*“).

³²² CIB, Tomi III. pars 3., s. 173, kniha IV., kap. 5, odst. 9.

³²³ Otázkou zůstává jeho potenciální příčinná souvislost s přijetím Haugolda ze Šlejnic († 1490), k němuž došlo předchozího roku.

³²⁴ AČ, díl V., s. 465–477, č. 51, C (zde s. 470).

byla posléze přeci jen diskutována a že české stavy si této faktické výjimky původně nebyly vědomy, tím spíše ji pak do dikce příslušného článku nevtělily úmyslně. Je to totiž jasně patrné z posunu této dikce v následujících letech.

Za druhé se pak v usnesení z roku 1497 explicitně objevuje zmínka o listu, kterým měli přistěhovalí cizinci slíbit „povinnost“ králi i celé České koruně. Povaha tohoto listu není sice stanovena podrobněji, těžko lze ale pochybovat o tom, že nejpozději v tomto okamžiku byly v Čechách položeny základy reverzální praxe, kdy každá osoba, již se obywatelského práva dostalo, byla povinna složit pergamenový list s vlastní pečeti, v jehož textu byly soustředěny příslušné sliby. Poněkud matoucí je ovšem zmínka o tom, že mají cizinci slibovat stejně jako jiní obyvatelé království. Pokud je totiž známo, nic takového se v praxi neodehrávalo, neboť rodilí Češi žádný podobný slib – až již formou písemnou, nebo ústní – skládat povinni nebyli. Na rozdíl od soudobé Moravy, kde normativita i fakticita směřovaly k povinnému přiznávání privilegovaných obyvatel země k landfrýdu.³²⁵ Teprve v době pobělohorské byl v Čechách i na Moravě obligatorně zaveden slib dědičné poddanosti pro všechny šlechtické obyvatele země.³²⁶ Co přesně měli tedy v tomto ohledu shromáždění stavové v květnu 1497 na mysli, o tom lze pouze spekulovat. Důležitý je tu ale požadavek listu (reverzu) obsahujícího určité závazky, konvenující s dalším vývojem administrativní praxe.

Usnesení z roku 1497 bylo sice v citované části formulováno jako okamžité opatření, směřující k odstranění protiprávní držby cizozemců v Čechách, v podstatě bylo ale velmi vhodné i pro futuro. Stačilo vtisknout mu punc obecné, časově neomezené závaznosti, k čemuž se přímo nabízelo připravované zemské zřízení. V něm pak došlo k poměrně zajímavému, tvůrčímu spojení obou dosud rozebraných usnesení (soudního z roku 1486 a sněmovního z roku 1497) do jediného článku. Ten byl primárně postaven na textu z roku

---

³²⁵ Srovnej blíže Z. BERAN, Landfrýdní hnutí v zemích České koruny, zejm. s. 114–121 a 134–138.

³²⁶ Původně se v textu Obnoveného zřízení zemského přísaha explicitně spojovala primárně s osobami přijatými do země („*Kdy a kolikrát by někdo, aneb jich víceji, za obyvatele do tohoto dědičného království Našeho přijímán byl, aneb jináčeji že by k tomu přišlo ... tehdy táž přísaha s vyzvižením dvou prstův od jednoho každého osobně vykonána býti má*“). Neurčitý odkaz na situace, kdy by k tomu „jináče mělo přijít“, společně s úvodem dalšího, rovněž ne příliš jasně formulovaného odstavce („*Tato přísaha i na stavy podle povahy jich formírována a vstažena býti má*“), mohl nicméně být interpretován tak, že složení slibu má být vyžadováno od všech příslušníků zemských stavů, nejen nově přijatých. H. JIREČEK (ed.), Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého, s. 10–13, čl. A 2. K tomuto výkladu se následně přiklonily i Deklaratoria a novely, v jejichž článku Aa 3 Ferdinand III. nařídil, že tento slib musejí skládat všichni příslušníci panského a rytířského stavu, kteří dosáhnou věku 20 let. Článek Aa 1 navíc upřesnil, že se povinnost vztahuje i na preláty, a článek Aa 8 požadoval složení slibu i od těch, kdo budou přijímáni do měst. K. MALÝ – J. ŠOUŠA – K. KUČEROVÁ (eds.), Deklaratoria a Novely Obnoveného zřízení zemského, s. 823–824, čl. A.a.1, A.a.3, A.a.8. Společně se souvisejícími ustanoveními, upravujícími administrativní postup při skládání slibů a sankce za jeho nesložení, rozvíjely Deklaratoria a novely původní příliš stručnou a interpretačně nejasnou normu nového zemského zřízení. V moravském zemském právu byl slib dědičné poddanosti zakotven v článku II. nového zákoníku. H. JIREČEK (ed.), Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Markgrafthums Mähren. Obnovené zřízení zemské dědičného markhrabství moravského 1628, s. 4–7, čl. II.

1486, na který se ostatně i ve svém úvodu odvolávalo. Došlo ale k některým jeho drobným úpravám a zejména s přihlédnutím k normám přijatým v roce 1497 k doplnění, a to v části věnované podmínkám, za kterých se smějí cizinci v Českém království usazovat.³²⁷

Článek zařazený víceméně nesystematicky do závěrečné části zákoníku³²⁸ nejprve zakazoval postupování českých statků cizincům a uváděl sankce, které takový převod přináší jak převodci, tak nepřímo i nabyvateli. Dále pokračoval: „*A jestliže by se pak přihodilo a který obyvatel Koruny chtěl dáti, prodati nebo poručiti svojoj statek cizozemci s krále Jeho Milosti vůlí a zemským povolením, tehdy prvé nežli se v to uváže ten cizozemec, má napřed ujistiti, aby žádného jiného pána dědičného neměl nežli krále českého korunovaného a ve všech povinnostech aby se srovnal s obyvateli země české*“. I tato věta byla vlastně doslovným opisem ustanovení z roku 1486, ovšem až na vložená slova „*a zemským povolením*“. Ta explicitně doplňovala druhou podmínku sine qua non pro nabytí českého inkolátu: nešlo tedy jen o to, získat povolení panovníka, ale zapotřebí bylo také souhlasné stanovisko zemské stavovské obce. Již původní usnesení z roku 1486 (a stejně tak i předchozí pasáž článku v samotném zemském zřízení) obsahovalo ovšem zákaz postupovat statky cizincům bez povolení panovníka, s tím, že „*Jeho Milost královská i potomní Jeho Milosti králové čeští neráčí a nemají k takovým věcem ni žádného povolení dáti bez rady zemské*“. Od samotného počátku nešlo tedy o libovolnou pravomoc panovníka – původní „*rada*“, která mu měla být v této souvislosti poskytována, byla ovšem vpiskem z roku 1500 dále posílena na „*povolení*“. Což bylo z hlediska šlechty o to více žádoucí, že se v roce 1486 v této části textu mluvilo pouze o vůli panovníkově.

Norma neupřesňovala, který orgán má uvedené (zemské) povolení udělovat. Z podstaty věci se ale nabízely jen dvě instituce, které disponovaly dostatečnou autoritou, aby mohly podobné rozhodnutí přijmout: zemský sněm a zemský soud. Jak bude dále ukázáno, obě také v 16. století tuto kompetenci vykonávaly, i když primárně se jí chopil zemský sněm a na zemský soud byla pouze v některých případech delegována.

Především se ale v textu Vladislavského zemského zřízení za výše citovanými ustanoveními (a před douškou, že obyvatelé vedlejších zemí se nemají za cizince považovat) objevila nová textová pasáž, v soudním rozhodnutí z roku 1486 se nevyskytující. Na jejím začátku byl stručný dovětek „*a v cizích zemiach nemá nic mieti*“, poněkud neorganicky

---

³²⁷ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 222–223, čl. 432.

³²⁸ Článek byl zařazen do rubriky „O cti ztracenie“ mezi normy věnované různorodým deliktům (moc, odboj, lichva, podpora vzpoury cizích poddaných, psaní a šíření zrádných cedulí), s nimiž zemské právo ztrátu cti spojovalo.

napojený na předchozí vymezení příslibů, které mají cizinci před uvázáním se v české statky vykonat, totiž že se v Čechách usadí a zbaví se statků zahraničních. Je celkem zjevné, že tento obrat měl svůj původ ve sněmovním usnesení z roku 1497 („*aby pod jinými pány v cizích zemích nic nemivali*“), docházelo tu ale k jednomu zásadnímu posunu. Již nebylo podmínkou, že se má jednat o země pod „jinými pány“, ale norma se vztahovala na zahraniční statky kdekoliv. Jinými slovy, v návaznosti na shora řečené se dá považovat za očividné, že si česká šlechta uvědomila, že původní text nedopadal na uherskou šlechtu, podléhající stejnému panovníkovi, a spěšně tuto výjimku odstranila.

Průslušný článek Vladislavského zákoníku pokračoval pak následujícím textem: „*A když by se jinde vyprodal a zde v zemi usedl, tehdy má neb mají králi Jeho Milosti i vsie zemi listem povinnost slíbiti, též jako i jiní obyvatelé v zemi, pod pokutami. Než dokudž by té povinnosti nahoře dotčené neučinil, nemají mu zámkové, ani zbožie (kteréz by v zemi koupil) postúpeny býti*“. První věta byla přitom opět zcela zjevně inspirována sněmovním usnesením z roku 1497, došlo tu pouze k úpravě slovosledu a opět jedné velmi zajímavé změně: namísto původního požadavku, aby zájemci o český inkolát skládali písemný slib (reverz) králi a celé České koruně, vztahovalo Vladislavské zřízení tento slib pouze ke „vší zemi“. Tento posun lze nejspíše interpretovat tak, že redaktoři zákoníku si uvědomovali, že původní dikce nebyla úplně vycizelovaná a neodpovídala reálnému stavu věcí, kdy český inkolát se vztahoval pouze na České království, a nikoli (jak by si zřejmě byla česká šlechta s tradičním bohemocentristem přála) na celý český stát. Novinkou s výstražným podtónem byl dovětek, že složení slibu má proběhnout „*pod pokutami*“, tedy jinými slovy, že jeho nesložení bude mít za následek sankce (které ovšem zákoník nespécifikuje).

Stejně tak novinkou byla následující věta, jejíž smysl je na první pohled jasný: šlo o posunutí faktického účinku inkolátu od jeho samotného udělení až k momentu, kdy přijatý cizinec splní právem uložené povinnosti. Na první pohled se zdá být tento doplněk redundantní, neboť v předchozím textu (převzatém z předlohy z roku 1486) se jasně říkalo, že cizinci se nemají v české statky před složením slibu uvazovat. Vložením části textu, přejatého z usnesení z roku 1497, mohla ale vzniknout pochybnost, zda představuje obdobnou suspenzivní podmínku i složení reverzu, a zřejmě proto byla doplněna další věta, která v této věci zjednávala jasno. Dostí neobratnou legislativně technickou formu, která tu byla zvolena, lze přitom nejspíše připsat snaze co nejméně zasahovat do původního textu, o který se článek cíleně a avízovaně opíral.

Je všeobecně známo, že Vladislavské zemské zřízení znamenalo první a v jistém slova smyslu určující, zdaleka ale nikoli finální kodifikaci předbělohorského českého zemského

práva. Není přitom rozhodující, zda budou další obdobné zákoníky vnímány jako nová zemská zřízení, nebo jen jako nové redakce zřízení původního, což jsou koncepty, mezi nimiž odborná literatura osciluje. Po formální stránce byl každý z nich (1530, 1549, 1564) schválen a vydán jako nový, samostatný zákoník a právní praxe se také vždy obracela k poslednímu zemskému zřízení jako jedinému relevantnímu korpusu právních norem. Fakticky bylo zřízení z roku 1530 jen nepříliš rozsáhlou úpravou zřízení Vladislavského, zřízení z roku 1549 bylo systematicky a do jisté míry i koncepčně nově pojatým zákoníkem. Poslední zřízení z roku 1564 se pak od předchozího lišilo především snahou o lepší uspořádání, vedle čehož došlo ke spíše marginálním doplněním.³²⁹

Tomu odpovídá i vývoj právních norem, upravujících proces nabývání inkolátu cizinci. Nový impulz přinesl teprve zákoník, zpracovaný po potlačení stavovského odboje souvisejícího se šmalkaldskou válkou a posilující v některých ohledech kompetence panovníka. Právě oblasti udělování obyvatelského práva se to ale netýkalo, zde byla do článku B 15 víceméně převzata původní dikce ze zřízení Vladislavského.³³⁰ Opět tu ale došlo k dvěma drobným úpravám, které právní status quo přeci jen posunuly.

Za prvé, byl opět vypuštěn požadavek, že přijímaný cizinec nemá mít majetek v cizích zemích. Nejspíše je v tom možné spatřovat zájem panovníka, pro něhož integrace šlechty jednotlivých dědičných zemí byla celkem užitečným nástrojem centralizace a případná kumulace aristokratických majetků bez ohledu na tradiční hranice státoprávních celků se jevila být spíše přínosem než hrozbou. Z nepochopitelného důvodu zůstala ale textová úprava článku na půli cesty: zmizela sice pasáž „*a v cizích zemiach nemá nic mieti*“, zachován byl ale navazující text začínající obratem „*A když by se jinde vyprodal a zde v zemi usedl*“. Z hlediska praxe dlužno dodat, že povinnost zbavit se statků v jiných zemích nebyla v právní praxi z tohoto článku dovozována a souběžná držba statků uvnitř i vně českého území v rukou některých aristokratů nebyla vnímána jako nic nepatřičného.³³¹

Druhým rozdílem pak bylo upřesnění podmínek, které musí cizinec splnit předtím, než mu bude moci některý ze stávajících nositelů českého inkolátu postoupit prodaný či z jiného titulu převáděný statek. Doposud zemské zřízení požadovalo blíže nespecifikované „ujištění“,

---

³²⁹ Podrobněji k jednotlivým zřízením např. J. PÁNEK, Český stát a stavovská společnost na prahu novověku ve světle zemských zřízení, s. 13–19.

³³⁰ CIB, Tomi IV. Pars 1. Sectio 1., ZZ 1549, s. 156–158, čl. B 15.

³³¹ P. MAŤA, Svět české aristokracie (1500–1700), s. 142, uvedl, že „*z redakce zemského zřízení vydané roku 1564 byla odstraněna slova, požadující po uchazeči o český inkolát, aby se vzdal veškerého svého pozemkového majetku mimo Českou korunu*“. Zaštilil se přitom starší prací A. GINDELY, Die Entwicklung des böhmischen Adels und der Inkolatsverhältnisse seit dem 16. Jahrhundert, s. 15. Ve skutečnosti ale ke změně textace příslušného článku došlo skutečně již v roce 1549 a roku 1564 byl do poslední redakce zřízení zařazen naprosto totožný text jako o patnáct let dříve.

že budou respektovány zákonné podmínky (tedy neuznávání jiného dědičného pána a respektování všech povinností, jimiž jsou zatíženi ostatní obyvatelé Českého království) a v následném textu se poněkud nejasně hovořilo o tom, že je nutno „*listem povinnost slíbiti, též jako i jiní obyvatelé v zemi*“. Zemské zřízení z roku 1549 tuto nejasnou dikci ponechalo, ovšem v předchozím textu, kde se hovořilo o shora vymezeném „ujištění“ byl vložen specifikující text, že každý cizinec má před převzetím českého statku „*ujistiti to deskami zemskými a listem pod pečetí svou, ten ke deskám položit*“. Poměrně jednoznačně tak byly popsány již delší dobu obyčejově vyžadované právní akty, jejichž vykonání se od nově přijatých cizinců (ale stejně tak v Čechách se usadivších obyvatel vedlejších korunních zemí) očekávalo a vyžadovalo. Tedy složení písemného reverzu s přivěšenou pečetí k úřadu desk zemských a tamtéž i vykonání ústního slibu do desk. Takto vykrytalizovaný článek byl pak v roce 1564 již zcela beze změny převzat i do dalšího, poněkud restrukturalizovaného kodexu zemského práva.³³²

Další vývoj právní normativní úpravy již nešel cestou rekodifikace zemského práva, neboť přípravy k vydání nového zákoníku, datující se do počátku 17. století, nevedly ke kýženému úspěchu.³³³ Inkolátní problematiky a tedy i postupu při udělování obyvatelského práva se ale dotkla některá sněmovní usnesení, plnící v předbělohorské době úlohu hlavního legislativního nástroje pro oblast zemského práva. Z nich v předchozím výkladu již bylo zmíněno usnesení z roku 1575, které ovšem pouze podmínilo sněmovním přijetím zakupování deskových statků i ze strany nešlechticů, usadivších se v královských městech, a samotnému procesu přijímání se nevěnovalo ani okrajově.³³⁴ Procesních aspektů se ve větší míře dotkly teprve normy schválené až na samém sklonku sledovaného období, v několika posledních letech před vypuknutím stavovského povstání.

Je přitom zcela zřejmé, že hlavním důvodem byla liknavost cizinců, kteří po svém přijetí do země nijak zvlášť nespěchali splnit požadované povinnosti, blíže vymezené zřízením z roku 1549, resp. 1564. Je třeba říci, že se tím *stricto sensu* protiprávního jednání nedopouštěli, neboť v zemských zřízeních se neobjevila žádná lhůta, jíž by bylo takové plnění omezeno. Na první pohled by se mohlo zdát, že její absenci není důvod stíhat odsudkem, neboť až do složení reverzu a vykonání přísahy u úřadu desk zemských nemohl cizinec převzít v Čechách deskové statky. Jinými slovy, mohlo by se zdát, že na toto plnění byla vázána účinnost sněmovního přijetí, což by dozajista představovalo dostatečně účinný právní

³³² CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1564, s. 506, čl. A 18.

³³³ J. GLÜCKLICH (ed.), Nová redakce zemského zřízení království Českého z posledních let před českým povstáním, zejm. s. V – LXXII.

³³⁴ SČ, díl IV., s. 269–310, č. 86 (zde s. 275).

mechanismus. Je ale třeba znovu připomenout širší právní kontext inkolátu, jemuž byla věnována 1. kapitola. Nabývání deskových statků bylo pouze jedním, nikoli jediným subjektivním právem, jež v sobě inkolát obsahoval. Výkon politických práv přitom na žádnou výslovnou suspenzivní podmínku vázán nebyl. K tomu je třeba připočíst skutečnost, že o přijetí do země se již na konci 16. a počátku 17. století dávno neucházeli jen zájemci o koupi českých statků. Z velké části se k nim přiřadili též příslušníci císařského dvora a další osoby kolem něj „kroužící“ a množily se případy, kdy bylo úsilí o nabytí obyvatelského práva motivováno spíše spekulativním výhledem do budoucna než okamžitou potřebou. Tyto adresáty sněmovních přijetí často k plnění právních povinností nic netlačilo. Z praktických důvodů bylo ale žádoucí zamezit tomu, aby významně rostl počet těch, jejichž proces nabývání obyvatelského práva ustrnul v polovině a jejichž inkolát byl svým způsobem „neúplný“.

Vedle toho vznikaly v některých případech pochybnosti o stavovském zařazení nově přijatých osob. To se prakticky netýkalo příslušníků vyšší šlechty – všichni nositelé titulů knížecích, hraběcích a stejně tak i svobodní páni byli v Čechách bez jakéhokoliv zpochybňování vnímáni jako osoby stavu panského.³³⁵ Dosti spletitý a v jednotlivých případech i značně citlivý problém představovalo ale samo šlechtictví mnohých přistěhovalců, což bylo mimo jiné dáno i jeho rozdílnou právní úpravou na území českých zemí na straně jedné a jiných evropských teritorií na druhé. Zjednodušeně lze říci, že českým stavům nemuseli všichni nositelé erbu a predikátu připadat jako dostatečně způsobilí k zařazení do rytířského stavu. V tom hrála roli i existence specifické právní kategorie erbovníků,³³⁶ stejně jako domácí kancelářská praxe, nerozlišující mezi erbovním listem (Wappenbrief) a nobilitační listinou (Nobilitierungsurkunde, resp. Adelsbrief). Nejistota, zda je do země přijatého cizince třeba považovat za šlechtice, nebo erbem obdařeného měšťana, mohla pak za

---

³³⁵ V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 457; a podle něj i M. STARÝ, Rytíři přijati do českého panského stavu v době předbělohorské, s. 270–271, uvedli, že výjimku představoval braniborský svobodný pán Petr z Libntálu, jenž byl po svém sněmovním přijetí (1601) považován za člena rytířského stavu a teprve posléze (1607) ho mezi sebe přijali čeští páni. K tomu je ovšem třeba dodat, že Petr byl v době svého přijetí na počátku 17. století skutečně osobou rytířskou a na svobodného pána ho císař povýšil společně s jeho synovcem Karlem teprve v roce 1609. K. F. FRANK, Standeserhebungen und Gnadeakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823, 3. Band, s. 138 (zde je uvedeno i povýšení do českého panského stavu a udělení inkolátu s datem 24./27. dubna 1607, ve skutečnosti šlo ovšem o vydání přímluvy k panskému stavu, aby Petra do svého středu na zemském sněmu přijal).

³³⁶ O nich blíže např. V. KLECANDA, Tři kapitoly o českomoravských erbovnících, s. 69–96; stručněji M. STARÝ, Erbovník, s. 341–344.

jeho života, ba i po smrti vyvolávat četné právní problémy.³³⁷ Právě vůči těmto praxím identifikovaným mezerám či přinejmenším slabinám dosavadní úpravy se proto zcela zjevně obracela nová sněmovní usnesení z počátku 17. století.

Předně se v konečném usnesení sněmu, který se na Pražském hradě sešel 25. května 1609 a po neobvykle dlouhém (přerušovaném) jednání byl uzavřen 23. února 1610, objevil článek „*O přijímání cizozemcův do země*“.³³⁸ Naprosto přelomovou novinkou v něm byla velmi krátká šestitýdenní lhůta, počítaná ode dne sněmovního rozhodnutí o přijetí do země, v níž byl novopečený obyvatel povinen složit reverz a učinit deskové přiznání („*A kdožkoli budoucně do země této za obyvatele od J[e]ho M[ilosti] císařské] a stavův na obecním sněmě přijímání budou: Každý má býti povinen ode dne přijetí svého do země v 6 nedělích zápis dckami zemskými a list pod pečeti svou, vedle zřízení zemského ... učiniti*“). Usnesení také upřesnilo obsah obou právních aktů: vedle bodů, které se objevily již v prvotní právní úpravě z roku 1486 („*že žádného jiného za pána dědičného nežli Jeho Milost krále českého korunovaného [nemá] míti, s obyvateli tohoto království ve všech povinnostech se srovnati*“), byl nově doplněn deklarativní obrat, stabilně se objevující v ustáleném formuláři reverzů i deskových přiznání a prakticky znamenající příslib ztotožnění se s českým právním řádem, jeho respektování a dodržování („*řád a právo obhajovati, trpěti i podnikati*“). A konečně – což bylo zřejmě považováno za zvlášť důležité – i odkaz na čerstvě vydaný Rudolfův Majestát a na něj navazující uspořádání náboženských záležitostí („*tomu Majestátu stavům na náboženství danému a porovnání mezi stranou pod jednou a pod obojí při nynějším sněmu učiněnému i ve dcky zemské vloženému dosti činiti, v tom státi a víry bud' pod jednou neb pod obojí býti chce*“).

Zcela zásadním způsobem byl také rozšířen okruh povinností, které byli nově přijatí obyvatelé reálně povinni plnit. Nešlo už zdaleka jen o deskové přiznání a reverz k zemi. Novým inkolům se předně ukládalo, aby se v zemi reálně zakoupili. Tím se mělo předejít výše naznačenému stavu, kdy celá řada sněmovních přijetí zůstala v rovině formální a jejich adresáti se do českého prostředí nijak hmatatelně neintegrovali. K jejich budoucímu začlenění měl přitom přispět i požadavek, aby své děti nechali vyučovat českému jazyku jakožto jedinému úřednímu jazyku v zemských záležitostech. Konečně se od nich očekávalo, že již při svém přijetí budou jasně deklarovat, ke kterému ze stavů se cítí být příslušní, a před sněmem volenými zástupci tohoto stavu pak tuto svoji příslušnost náležitě obhájí. Také pro splnění

³³⁷ Srovnej např. problém (ne)platnosti odkazu stavitele Oldřicha Aostala, odvíjející se od jeho nejisté příslušnosti k rytířskému stavu. Podrobně o něm pojednal v nevydaném katalogu reverzů Vladimír Klecanda – viz OPVK, sign. IIIa, i.č. 15, kart. 2.

³³⁸ DZSt 3, fol. M 8r – M 9v; NK Praha, sign. 54 C 152, 1609–1610, s. LXXXII – LXXXIII.

všech těchto dalších povinností platila přísná šestitýdenní lhůta (*„Po učinění téhož zápisu statek pozemský v týmž času zde v tomto království sobě koupiti, jazyku českému děti své učiti dáti a jakého stavu, buď panského, rytířského neb městského užívá a užívati chtějí budou, aby v týmž času svrchu dotčeném před osobami z toho stavu, kteréhož by kdo užívati chtěl, sněmem k tomu volenými vedle dobrého, starobylého a chvalitebného obyčeje a zvyklosti tohoto království provedl a ukázal“*).

Citovaná nová právní úprava byla dozajista v některých směrech problematická, neboť nově přijatí obyvatelé nemuseli kupříkladu být ve všech případech objektivně schopni zakoupit deskový statek – zde byli odkázáni na „tržní“ mechanismy, tj. aktuální nabídku. Splnění požadavku, že dají děti učit česky, pak bylo jen velmi obtížně kontrolovatelné a bylo možno se s ním případně vypořádat jen velmi formalisticky – do šesti týdnů mohli ostatně jejich potomci jen stěží prokázat nějaký skutečný pokrok ve znalosti poměrně komplikované a jejich mateřštině jen velmi málo podobné řeči. Přesto bylo ve sněmovním usnesení nesmlouvavě konstatováno, že pokud by ke splnění všech uvedených povinností ve vyměřené lhůtě nedošlo, znamenalo by to ipso facto pozbytí platnosti výroku o přijetí do země (*„A pakli by sobě toho všeho k místu a konci v tom času nepřivedl, tehdy též přijetí do země minouti a dále žádné platnosti, moci a průchodu svého míti nemá“*). Jinými slovy, složení reverzu, vykonání deskového přiznání, zakoupení statku, zahájení výuky češtiny a prokázání stavu hrály kumulativně roli rezolutivních podmínek platnosti sněmovního přijetí.

Usnesení nemělo retroaktivní charakter, české stavy ale samostatně pamatovaly i na množství těch, kteří po přijetí do země propadli pasivitě a žádným zjevným způsobem o naplnění díkce zemského zřízení neusilovali – jim bylo v dalším odstavci uloženo, aby alespoň vykonali povinnosti relevantní v době jejich přijetí, přičemž explicitně bylo zdůrazněno přiznání u desk zemských. Lhůta pro splnění povinností byla v těchto případech poněkud benevolentnější, činila nikoli 6 týdnů, nýbrž 6 měsíců (*„tolikéž ti, kteříž do stavu rytířského i do země za obyvatele přijati jsou, [pokud] zápisu dckami zemskými neučinili, k místu a konci toho sobě nepřivedli, protož aby od zavření tohoto sněmu v půl létě pořád zběhlém to vše vykonati povinni byli“*). I zde platilo, že se rozhodně nejednalo o lhůtu toliko pořádkového charakteru. Její nedodržení totiž ukončovalo platnost někdejšího sněmovního přijetí. Zdůrazňovalo se přitom, že takového přijetí se nelze dovolávat ani při opětovné snaze o dosažení inkolátu. Neplatnost původního sněmovního rozhodnutí měla být přitom administrativně signalizována přeškrtnutím příslušného zápisu v zemských deskách (*„Tolikéž do stavu rytířského a za obyvatele do země kdož by přijat byl a od přijetí do stavu a do země v půl létě zápisu dckami zemskými nevykonal, k místu a konci sobě toho nepřivedl, aby téhož*

přijetí do stavu rytířského a do země s dědici a budoucími svými užití nemohl, nýbrž takové přijetí i relací sněmovní minouti a z desk zemských přetržena býti má a žádný z těch, byť pak toho potom znovu při stavích, aby buď do stavu panského, rytířského neb za obyvatele do země přijat býti žádal, užití nemá a moci nebude“). Celý článek byl následně převzat i do nedotaženého návrhu nového zemského zřízení.³³⁹

Konečně se stavy k problematice inkolátního řízení vrátily ještě na sněmu v roce 1615, který se rovněž protáhl nad obyčej (zahájen byl 15. června, uzavřen 3. října). Zde šlo o spíše marginální novelizaci předchozího usnesení, obsaženou v článku „*O provozování stavu cizozemcův, kteříž by do země za obyvatele království tohoto přijati býti žádali*“.³⁴⁰ Ten se přímo odvolal na úpravu v roce 1610 přijatou a ponechal ji výslovně v platnosti, pouze z „*hodných a podstatných příčin*“ předsunul prokazování stavovské příslušnosti ještě před samotné rozhodování o přijetí. To jest, ještě předtím, než se mohl sněm žádostí kandidáta zabývat, byl tento povinen před volenými zástupci toho stavu, k němuž chtěl být počítán, náležitě prokázat svůj původ. Součástí tohoto jeho „*průvodu*“ měl být i přehled jeho předků („*Kterýž by koliv budoucně z cizozemcův do království tohoto přijat býti chtěl a za to žádal, že ten každý prvé ještě nežli by v tom na sněmě žádost svou stavům přednesl, stav svůj, kteréhož by užíval aneb zde v této zemi užívati chtěl, vyjeviti, v tom se před osobami k tomu z každého stavu volenými a nařízenými ohlásiti a před nimi týž stav i s posloupností a štíty rodu svého vedle obyčeje a pořádku království tohoto dostatečně provésti a prokázati má a povinen bude*“). Ten byl analogicky požadován i při přijímání do panského či rytířského stavu – v prvním případě bylo dle Řádu stavu panského požadováno prokázání tří generací šlechtických předků,³⁴¹ ve druhém zprvu toliko manželský původ žadatele i jeho rodičů, Řádem stavu rytířského z roku 1609 byl pak požadavek rozšířen i na prarodiče.³⁴² Udělování

³³⁹ J. GLÜCKLICH (ed.), *Nová redakce zemského zřízení království Českého z posledních let před českým povstáním*, s. 19, čl. A 18.

³⁴⁰ DZSt 5, fol. E 30v – F 2r; NK Praha, sign. 54 C 152, 1615, s. CCXLII – CCXLIV.

³⁴¹ DZV 41, fol. B 25v – B 26v; editováno v AČ, díl VI., s. 231–232, č. 12. Tento požadavek byl do Řádu doplněn novelou z roku 1511. Hovoří se zde o tom, že do panského stavu nemá být přijímán nikdo, „*Ječ by stav svůj vladický do čtvrtého kolena před námi provedl*“. Že byl tento obrat interpretován tak, že jde o vývod z osmi předků, dokazuje doložená praxe – do zemských desk byly formou juxty zapisovány příslušné průvody, v nichž kandidáti ukazovali „*čtyři štíty po otci a čtyři po matěři*“. K přijímání do českého panského stavu podrobněji M. STARÝ, *Rytíři přijati do českého panského stavu v době předbělohorské*, s. 240–278.

³⁴² Ve sněmovní relaci z roku 1556 se poprvé objevil požadavek, aby přijatí jedinci před svým zapsáním do desk prokázali „*před úředníky pražskými me[n]šími desk zemských na schválení jich zachování rodičov svých i tolikéž své*“. DZSt 43, fol. L 11r – L 12r. V pozdějších zápisech se mluví též o „*řádném zplození kandidáta*“. V rytířském Řádu, který je intabulován do DZV 183, fol. A 26v – A 29v (datován je 23. října 1609, vložen byl ale teprve 18. února 1610), se požaduje, aby ještě před přijetím do stavu zájemce doložil „*splození své poctivé z lože stavu manželského řádně pošlého až do třetího kolene*“. Kupodivu splnil tuto povinnost již v průběhu dotyčného sněmu Adam Linhart z Najnperku, který byl v květnu 1609 do rytířského stavu přijat, když „*v témž sněmě v zeleném pokoji děda, otce, báby, matěře své i také své poctivé chování a řádné splození ... dostatečně provedl a prokázal*“. DZSt 52, fol. L 13r – L 14r. Naproti tomu na témž sněmu přijatí Jiří Ehrnpreis z Ehrneku a

práva městského se pak obyčejově podmiňovalo zachovalostí a manželským původem kandidáta. Lze předpokládat, i když to usnesení výslovně neuvádí, že i v souvislosti s udělováním inkolátu měly být dodrženy požadavky relevantní pro přijetí do toho či onoho stavu.

V další části textu byly specifikovány ony „hodné a podstatné příčiny“, které byly důvodem přijímané novelizace – šlo především o to, aby sněmovníci již v okamžiku rozhodování o (ne)přijetí cizince do země měli jasnou představu o jeho budoucím stavovském zařazení („*tak, aby o jednoho každého stavu a rodu, kdo a jakého stavu člověk do země za obyvatele se přijímá, časně právě věděti se mohlo*“). Význam, který byl této skutečnosti přisuzován, lze odečíst z toho, že v textu usnesení bylo následně redundantně zdůrazněno, že v budoucnu bez tohoto předchozího stavovského zařazení nikdo do země přijímán být nesmí („*A tak již na budoucí časy nižádný, bud' on kdokolivěk, dříve než by to tak prokázal, žádným způsobem do země za obyvatele království tohoto přijímán býti nemá a moci nebude*“). Normativní rozhodnutí bylo přitom doplněno individuálním aktem, tj. volbou zástupců rytířského stavu, kteří měli v budoucnu průvody kandidátů z řad cizozemců přezkoumávat.³⁴³ Nižší šlechta tím následovala příkladu stavu panského, který své zplnomocněné zástupce zvolil již dříve, zřejmě v souvislosti s usnesením z roku 1610.³⁴⁴

Na okraj se sluší poznamenat, že nová právní úprava se do praxe zřejmě prosazovala jen těžko, protože z osob přijatých do země od roku 1610 je požadovaný průvod v juxtě poznamenán pouze u Ondřeje z Ostešova, jemuž byl inkolát udělen právě v roce 1615. Svou urozenost a zachovalost ale neprokázal v šesti nedělích od svého přijetí, tím méně před ním, ale teprve v roce 1618...³⁴⁵

V obsáhlém sněmovním usnesení z roku 1615 se inkolátní problematiky dotkl i další (ve struktuře tištěného usnesení ovšem vlastně předchozí) článek, který je v literatuře označován

---

Jan Rietman z Dolního Štarchnberku byli přijati pouze s tím, že každý z nich „*v témž sněmu v zeleném pokoji rodičův svých dobré zachování a řádné své splolení ... dostatečně provedl a prokázal*“, což je dikce odpovídající i starším zápisům. Ibid., fol. L 29r – L 29v, K přijímání do rytířského stavu podrobně V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 1–125 (zde je na s. 85–87 jako příloha č. 4 editován i samotný Řád stavu rytířského a vladyckého).

³⁴³ Jednalo se o celkem 13 osob: královský podkomoří Purkart Točnick z Křimic na Křimicích a Prostiboři, purkrabí kraje hradeckého Kašpar Kaplíř ze Sulevic na Miličíně a Voticích, Jan nejstarší Vidršperger z Vidršperka na Týnci, Prokop Dvořecký z Olbramovic na Bukové, hejtman Pražského hradu Diviš Černín z Chudenic na Nedrahovicích, královský prokurátor Oldřich Gerštorf z Gerštorfu na Osově a Skřípli, Jan Adam Čejka z Olbramovic na Němčicích a Měcholupech, Jindřich Ota z Losu na Komárově, hejtman Menšího města pražského Kryštof Vratislav z Mitrovic na Březině, Mikuláš Španovský z Lisova na Pacově, Oldřich Bechyně z Lažan na Veselí a Trhových Dušníkách, Jindřich Černín z Chudenic na Švihově a Václav Heraklius z Blíživa.

³⁴⁴ V usnesení z roku 1615 se hovoří o tom, že „*stav panský již prve k provozování od cizozemcův štítů jejich, když do země za obyvatele přijati býti mají, osoby jisté voliti ráčil*“. Přímou ve sněmovních usneseních z let 1610–1615 není však tato volba obsažena.

³⁴⁵ DZSt 54, fol. B 13r – B 15r (juxta o průvodu je na fol. B 13r).

jako „jazykový zákon z roku 1615“ (oficiální název zněl „*O zachování starožitného jazyka českého a vzdělání jeho*“).³⁴⁶ Mezi řadou dalších opatření, která měla vést k povznesení češtiny, respektive zajištění toho, aby se těšila pozici výhradního jazyka úředního, nemohla být samozřejmě opomenuta problematika cizinců, kteří se v Čechách usazují.

Pokud jde o ty, kteří se již obyvateli království stali, byla i na ně tímto usnesením rozšířena povinnost nechat česky učit své potomky, a to s poukazem na skutečnost, že právě jazyk je primárním rozlišovacím znakem národa. Stejná norma byla přitom jedním dechem i na ty, kdo byli přijati do měst a dle právní úpravy platné v té době tak ipso facto v žádném případě nositeli obywatelského práva nebyli („*aby všickni ti, kteříž z cizích zemí posavad do království tohoto, buďto za obyvatele do země, anebo do měst za měšťany přijati jsou, děti své ihned z mladosti jazyku českému povinni byli učiti dáti, tak, aby jsouce zde rodili a zrostli, toho, že Čechové jsou (poněvadž jeden národ od druhého ničímž tak vlastně jako jazykem rozeznán býti nemůže), skutkem dokazovali*“). Potomci těchto novousedlíků pak měli být k vstřebávání češtiny motivováni velmi razantním způsobem – usnesení přiznávalo těm potomkům, kteří budou dobře hovořit česky, dvojnásobný dědický podíl a celkovou přednost pokud jde o nabývání nemovitých statků („*aby děti obojího pohlaví, vyšších i nižších stavův, kteříž by jazykem českým dobře mluvíti uměli, po smrti rodičův svých napřed před jinými v statcích pozemských dvojnásobně dědili, a tak jim raději statky pozemské zustávaly, jiní pak, a kteří by česky neuměli, tehdy ti a takoví aby na penězích nebo jináč díly své přijíti a na tom přestati povinni byli*“).

Je ovšem otázkou, nakolik byla tato pravidla vymahatelná v případě, kdy sám bývalý cizinec o svém majetku mortis causa rozhodl. V konkurenci s principem testovací svobody (pochopitelně s tím, že v zemském právu byla forma kšaftu vázána na předchozí získání panovníkova povolení, mocného listu³⁴⁷) mohla totiž jen stěží obstát. Nabízí se také velmi praktická otázka, kdo měl být kompetentní k přezkoumání a autoritativnímu zodpovězení otázky, který z potenciálních dědiců mluví „dobře“ a zaslouží si tím pádem dvojnásobný dědický podíl... O tom sněmovní usnesení nehovořilo a v praxi by toto nedotažené ustanovení – pokud by skutečně byla snaha po jeho aplikaci – dozajista vzbudilo nejednu pochybnost a mnohý právní spor. K tomu ale nedošlo, neboť již o tři roky později vypuklo české stavovské

³⁴⁶ DZSt 5, fol. E 26v – E 30v; NK Praha, sign. 54 C 152, 1615, s. CCXXXV – CCLXII. Stručně o něm např. A. GINDELY, Dějiny českého povstání léta 1618, díl I., s. 96–101; J. V. ŠIMÁK, K výkladu zákona o zachování jazyka českého z roku 1615, s. 173–184 (jádem článku je ovšem seznam osob přijatých před r. 1615 v Čechách za obyvatele); K. ADAMOVIČ, První česká federativní ústava z roku 1619, s. 37–40.

³⁴⁷ Podrobněji například R. RAUSCHER, Dědické právo podle českého práva zemského, s. 64–66; P. KRÁL, Mezi životem a smrtí, s. 15–17; K. ADAMOVIČ – A. SÝKORA, Dědické zemské právo v české historii, s. 56–58.

povstání a jeho potlačení vneslo do oblasti jazykového i inkolátního práva zcela nové impulzy a učinilo právní úpravu z roku 1615 zcela obsolentní.

Stran budoucího přijímání cizinců byl „jazykový zákon“ z roku 1615 poměrně jednoznačný a velmi přísný: znalost českého jazyka měla být napříště podmínkou sine qua non přijetí do země (či do města) a do jejího prokázání nemělo být o žádosti vůbec meritorně rozhodováno („*Na potomní však a budoucí časy, od zavření tohoto generálního sněmu, aby žádný cizozemec, kterýž by jazyku českého neuměl a potřeby své v témž jazyku srozumitelně přednésti nemohl, do země za obyvatele, ani do měst za měšťánina žádným způsobem přijímán nebyl. Nýbrž aby každý ten, kdož by toho, aby do království tohoto přijat byl, žádati chtěl, nejprve se jazyku českému naučiti povinen byl. A když by se naučil, tu teprv aby mu se toho dostati mohlo a prve nic*“). Přezkoumání jazykových schopností uchazeče tu opět není kompetenčně přiřazeno, lze nicméně soudit, že tu mělo jít o kolektivní posouzení ze strany zemského sněmu. Vzhledem k tomu, že jediným cizincem přijatým v době účinnosti těchto norem byl královský a falckraběcí rada Ludvík Camerarius v roce 1620, chybí i zde jakékoliv doklady o jejich praktické aplikaci.³⁴⁸

Stojí za pozornost, že dosti podobnými peripetemi procházel vývoj normativní úpravy přijímání do země i v Markrabství moravském. Zdejší stavovská obec si patrně ve vztahu k okolním zemím dlouho udržovala izolacionistický postoj,³⁴⁹ takže oproti Čechům tu k prvotní úpravě inkolátního procesu došlo se zpožděním několika desítek let. Stalo se tak na sněmu v Olomouci v roce 1523, kde se mezi schválenými články objevilo také „*Zřízení o cizozemce*“, původně nadepsané celkem signifikantním imperativem „*Že cizozemci statkův zde v zemi kupovati nemají*“.³⁵⁰ Zákaz prodávat cizozemcům statky, vztažený obecně na kohokoliv, byl ovšem podobně jako v Čechách prolomen institutem udělení obyvatelského práva. Tato kompetence byla alternativně svěřena jak zemskému sněmu, tak zemskému soudu, přičemž opatrný postoj moravských stavů velmi dobře ilustruje zdůraznění toho, že mohou o přednesené žádosti kandidáta o inkolát rozhodnout jakkoliv („*jestliže by se přihodilo a který cizozemec se chtěl do tejto země vkoupiti, má toho na sněmu obecním neb při soudu v tomto marg[krabství] hledati, a tu páni, rozvážíc osobu i příčinu, vůli toho míti budú, jeho přijíti anebo nechati*“). Na rozdíl od českého vzoru se moravská úprava nezmiňuje o žádných

³⁴⁸ Zápís o Ludvíkově přijetí, intabulovaný do DZSt 54, fol. M 15r – M 16v, žádnou informaci ohledně naplnění „jazykového zákona“ neobsahuje a jeho díkce se drží předchozí praxe.

³⁴⁹ Postřehl to i F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 88, když poznamenal, že „za prvních desetiletí století 16. stavové moravští uvažovali o žádostech cizinců za příslušnost moravskou velmi přísně; téměř do let čtyřicátých na př. není ani zpráv, že by byl kdo býval přijat“.

³⁵⁰ D. JANIŠ (ed.), Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518-1570. 1. Památky sněmovní I, s. 105–106, č. 94.

následných povinnostech, které by přijaté osoby měly plnit. Z doložené praxe je známo, že přijatí cizinci skládali přiznávací list k landfrýdu. To ale nebyla specifická povinnost novopečených inkolů, nýbrž obecný závazek, vztahující se na všechny držitele deskových statků.³⁵¹ Dalším specifikem Moravy je, že se v usnesení nic nepíše o úloze panovníka, jehož přimluva očividně rovněž nebyla podmínkou sine qua non pro zdárné ukončení celého procesu.³⁵²

Sněmovní usnesení z roku 1523 bylo bez textových změn inkorporováno do moravských zemských zřízení z let 1535,³⁵³ 1545,³⁵⁴ 1562³⁵⁵ i 1604.³⁵⁶ V zřízení z roku 1545, které se nedočkalo královské sankce a nevstoupilo tudíž v platnost, byl ještě navíc připojen odstavec, podle něhož měl nově přijatý cizinec zaplatit nejvyššímu písaři jako taxu za přijetí 1% z hodnoty svého majetku (*„Jestliže by pak který cizozemec za obyvatele do tohoto margrabství přijat byl, má písaři zemskému od zapsání přijetí jeho, za jakouž by koli sumu měl, z každého tisíce kop grošů deset kop grošů českých dáti“*). Ne zcela jednoznačná formulace, neupřesňující, z jakého základu se má výše poplatku vypočítávat, je zobecněním sněmovního usnesení, přijatého na zemském sněmu v roce 1542 v Olomouci (sám článek zemského zřízení ostatně na toto usnesení přímo poukazuje) v souvislosti s udělením inkolátu Marku Vejcingarovi. Zde bylo jasně stanoveno, že Marek má zaplatit 1 % ze statku, který na Moravě drží, a již zde došlo k normativnímu zobecnění této povinnosti pro futuro (*„A na tom se sněsti ráčili, aby týž Markus Wayzingar písaři zemskému od zapsání, za jakú sumu na tento čas statku v tomto mar[krabstv]í má, z každého tisíce kop g[rošů] 10 [kop] g[rošů] dal. A při tom na budúcí časy aby se tak zachovávalo“*).³⁵⁷

I ve světle této specifikace vzbuzuje ovšem celá konstrukce dosti značné rozpaky. Vychází totiž z předpokladu, že přijímaná osoba již v okamžiku svého „zapsání“ má

---

³⁵¹ J. JANIŠOVÁ – D. JANIŠ, Postavení cizinců a inkolát podle moravského zemského práva v 16. a na počátku 17. století, s. 197.

³⁵² F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 91. Je ovšem pravda, že z druhé poloviny 16. a počátku 17. století je praxe panovnických přimluv poměrně bohatě doložena a u některých přijatých se ingerence panovníka zmiňuje i ve sněmovním usnesení – tak hned v prvních doložených případech udělení inkolátu se uvádí, že zemský sněm přijal cizince *„na žádost Je[ho Milos]ti královské“* (Marek Vejcingar z Vajcinku v roce 1542), respektive *„na přimluru krále Jeho Mi[los]ti“* (František Nyáry z Bedeku a Šimon Oder ze Štiavnice v roce 1546). D. JANIŠ (ed.), Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518-1570. 1. Památky sněmovní I, s. 406, č. 779, s. 473–474, č. 997 a 1000. V normativních pramenech ale tato ingerence reflektována není.

³⁵³ F. ČÁDA (ed.), Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným, s. 112–113, čl. 100.

³⁵⁴ D. JANIŠ (ed.), Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545, s. 208, čl. 228.

³⁵⁵ F. ČÁDA (ed.), Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným, s. 112–113, čl. 100.

³⁵⁶ J. JANIŠOVÁ (ed.), Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604, s. 388–389, čl. 140.

³⁵⁷ D. JANIŠ (ed.), Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518-1570. 1. Památky sněmovní I, s. 406, č. 779.

v Moravském markrabství konkrétní majetek, jehož hodnotu lze přesně vyčíslit. To ale zdaleka nemuselo být samozřejmostí a vlastně to ani nebylo příliš žádoucí. Vysvítá to velmi zřetelně ze sněmovního usnesení přijatého v roce 1562, v němž se zdůrazňovalo, „*jestliže by který cizozemec statek v tomto markrabství koupiti chtěl, aby toho při stavích tohoto markrabství, aby za obyvatele přijat byl, hledal*“ a hrozilo se trestem každému, kdo by „*prve o statek smlouvu s cizozemcem smlouvu učinil a jej prodal, prve nežli by přijat byl*“. Tento (nespecifikovaný) trest měl dokonce dopadnout i na všechny ostatní, kdo by ve smlouvě vystupovali (smlouvcí, svědci, rukojmí). Důvodem přijetí tohoto článku byl právě rozšířený nešvar prodeje statků, respektive uzavírání smluv ještě před úspěšným vyřízením žádosti o inkolát.³⁵⁸

Je ale zjevné, že pokud měla být tato právní jednání odložena až za sněmovní přijetí, nebylo žádným myslitelným způsobem možné dobrat se základu pro výpočet individualizované taxy. Proto se již také usnesení z roku 1542 (respektive příslušná pasáž zemského zřízení z roku 1545) neobjevilo v textaci zemského zřízení z roku 1562, do nějž byl naopak zařazen právě nález zakazující předběžné postupování statků.³⁵⁹ Nejinak je tomu i v posledním moravském předbělohorském zřízení z roku 1604.³⁶⁰ Ovšem v roce 1608 se opět zemský sněm sjednotil na tom, že odvádění příznávacích listů k landfrýdu obyvateli markrabství nemá být zatíženo žádnými poplatky, „*kromě kdož by vnově přijetí do země žádal, ten každý, zač by statku měl, z každého tisíce zlatých 10 zlatých k ouřadu nejvyššího písařství dáti má*“.³⁶¹

Návrat jednorázového 1 % zdanění majetku byl tentokrát formulován mírně odlišně, vyvolával ale podobné otázky, které se musely objevit již v souvislosti s úpravou starší. Jak upozornil František Kameníček, usnesení se v tomto případě výslovně nevztahovalo na žadatelovy statky na Moravě, ale hovořilo o statcích vůbec.³⁶² Je ale nanejvýš pochybné, že by moravští stavové skutečně byli tak troufalí, aby chtěli požadovat procento z celého žadatelova majetku v cizích zemích. Nehledě na to, že by se těžko hledala efektivní cesta, jak se k jeho odhadu dopracovat. Jinou těžko pochopitelnou konstrukcí je představa, že by

---

³⁵⁸ F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 86-87.

³⁵⁹ F. ČÁDA (ed.), *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*, s. 202, čl. 148. Nesystematické zařazení článku na samotný konec zřízení, zcela izolovaně od základní normy týkající se inkolátu (na níž se ostatně úvodní formulací „*jakož jest se předešle zřízení stalo*“ odvolávalo), bylo dáno tím, že byl schválen jen několik měsíců před vydáním zřízení a nebylo možné výraznějším způsobem do struktury zákoníku zasahovat.

³⁶⁰ J. JANIŠOVÁ (ed.), *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*, s. 389, čl. 141. Zde jsou již oba články týkající se zakupování v zemi seřazeny za sebou.

³⁶¹ F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 88.

³⁶² F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 88.

příznávací listy k landfrýdu vydávali ti, kdo by teprve žádali o přijetí v zemi a jimž bylo předchozími usneseními i zemskými zřízeními zakázáno, aby až do kladného vyřízení v žádosti v zemi zakupovali statky, či se byť jen na jejich zakoupení smlouvali... Nejspíše lze proto uvažovat (ovšem s vědomím, že tato interpretace se již značně odchyľuje od doslovného textu sněmovního článku), že na základě usnesení z roku 1608 měli cizinci, kteří by obdrželi inkolát a v zemi se zakoupili, při svém prvním příznání k landfrýdu uhradit taxu, jejíž výše se měla odvíjet od hodnoty statku, jehož nabytí bylo titulem k učinění takového příznání.

Bylo by nepochybně zajímavé, dopracovat se analýzou moravské administrativní praxe k poznání, zda a v jaké výši byli nově přijatí cizinci skutečně „cassírováni“. V Čechách ale není takovýto model finančního zatížení do země přijatých cizinců doložen a zdá se pravděpodobné, že tu nikdy nastolen nebyl. Pochopitelně, protože na rozdíl od Moravy tu mnohem častěji docházelo k přijímání osob, které o nabytí českých statků usilovaly teprve posléze (pokud vůbec). Odvozování poplatku od hodnoty zakoupeného statku by tu proto rozhodně funkční nebylo. Zřejmě tedy cizinci vyvázli pouze se zaplacením jednorázové administrativní taxy v jednotné výši. Ani tu se prozatím nepodařilo pramenně doložit, její existence se ale zdá velmi pravděpodobná. A to tím spíše, že je doloženo obdobné zatížení obyvatel vedlejších korunních zemí, kteří českého inkolátu nabývali jednostranně na základě svého rozhodnutí.

V roce 1575 jednaly české stavy na zemském sněmu i o tom, „*aby při kanceláři české panu kancléři nejvyššímu též i panu sudímu dvorskému strany jisté taxy neb platu též mohlo rozmlouváno a srovnáno býti, nicméně nejvyššímu panu písaři, když se kdo přijetím do země nebo do stavů ve dsky vpisuje*“.³⁶³ Prameny bohužel nezachycují, k jakému závěru tato debata dospěla. Normativní úprava finanční zátěže, dopadající v Čechách na osoby usilující o zisk obyvatelského práva, se objevila teprve ve sněmovním usnesení z roku 1610, jímž české stavy reagovaly na iniciativu poslů slezských stavů. Ti měli za úkol plédovat u císaře mimo jiné i za to, aby se Slezané mohli v Čechách usazovat bez povinnosti vystavit reverz k zemi a bez jakýchkoliv tax. Praxe reverzů byla ale usnesením výslovně potvrzena, a pokud jde o taxy, rozhodl sněm, že „*kdyby kdo z knížat a stavův knížetství slezských revers od sebe dáti a v Čechách zakoupení učiniti chtěl, aby žádný nejvyššímu písaři nad sto zlatých uherských, místopísaři padesát uherských zlatých a osobám při dckách dvaceti pět uherských zlatých*

---

³⁶³ SČ, díl IV., s. 318–392, č. 88 (zde s. 340).

*podle starobylého sbůsobu víceji dávati povinovat (sic!) nebyl“.*³⁶⁴ O rok později v libeňské smlouvě byly stejné částky vztaženy i na Moravany, přičemž recipročně je měli platit i Češi usadivší se na Moravě.³⁶⁵ Zde šlo ale zjevně o poplatky spojené s přiznáním k zemi, nikoliv s přijetím do země (které ostatně obyvatelé vedlejších korunních zemí vůbec absolvovat nemuseli). Konkrétním dokladem odvádění takových částek může být kauza svobodného pána Jana Bedřicha z Fünfkirchen, Rakušana, který ale do Čech přicházel formálně jako obyvatel slezského Svidnického knížectví. Ten zaplatil předepsaný obnos za provedení zápisu o jeho přiznání k zemi do rukou deskového registrátora, když ale v roce 1617 žádal o vydání výpisu z desk, překvapeně zjistil, že žádná intabulace neproběhla.³⁶⁶

Ve druhé polovině 16. století se, po určitém uvolnění poměrů a nastolení benevolentnějšího kurzu vůči cizincům, kteří projevíli o usazení v markrabství zájem, začaly i moravské stavy potýkat s nárůstem počtu „formálních inkolátů“. Mnozí do země přijatí cizinci se podobně jako v Čechách nesnažili se zemí jakýmkoliv způsobem identifikovat a jejich „moravanství“ nepřekročilo nominální úroveň. Proto bylo v červnu 1583 na zemském sněmu v Brně přijato další usnesení, poukazující na to, že *„jest těchto pomínulých let nemálo osob cizozemcuov do tohoto markrabství za obyvatele přijato, kteříž až posavad zde v zemi ani v království českém a jiných zemích, k témuž království připojených, žádných statkův na dědictví, na zástavách ani na ničem jiném nemají“*. V reakci na to zástupci všech čtyř stavů, *„majíce k tomu mnohé hodné příčiny“*, rozhodli o všech těchto v minulosti přijatých a v České koruně se dosud nezakoupivších osobách, že pokud ve tříleté lhůtě (počítané od ukončení sněmu) nezjednájí nápravu, přestanou být považovány za obyvatele Moravského markrabství a budou vymazány z register. Konkrétní opatření bylo přitom opět metamorfováno v obecnou právní normu, neboť stejná lhůta pro získání statku byla napříště uložena všem dalším cizincům, kteří by se dočkali sněmovního přijetí do země (*„jestliže by týž osoby, od nás tak za obyvatele přijatý, od zavření sněmu tohoto ve třech letech pořád sběhlých sobě žádných takových statkův, jakž dotčeno, v království českém, v markrabství moravském a v jiných zemích, k témuž království připojených, nekoupili, aby z register zemských od nejvyššího pana písaře vymazáni a více za obyvatele držáni nebyli, a jestliže by kteří více napotom za*

---

³⁶⁴ NK Praha, sign. 54 C 152, 1609–1610, s. CXCIIII; na usnesení se posléze odvolával i návrh nového zemského zřízení. J. GLÜCKLICH (ed.), Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním, s. 30–33, čl. A XXVII.

³⁶⁵ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl II., s. 635–645, č. 28 (zde s. 643, článek XXV).

³⁶⁶ Výsledkem bylo vydání nařízení zemského soudu, které podrobněji upravovalo administrativní postup v těchto záležitostech. Blíže k tomu M. STARÝ, Nařízení českého zemského soudu o usazování obyvatel vedlejších korunních zemí v Čechách z roku 1617, s. 34–48.

obyvatele přijati byli, ti se tím způsobem zachovati mají“).³⁶⁷ Také toto usnesení bylo zapracováno do zemského zřízení z roku 1604.³⁶⁸

I když se v samotné dispozici normy hovořilo výhradně o koupi, s přihlédnutím k naraci článku byla zřejmě v praxi interpretována extenzivně a za její splnění bylo považováno i to, došlo-li k nabytí držby i z jiného právního titulu než jenom trhem. Svědčí o tom výmluvně další usnesení z roku 1585, kterým byla původní tříletá lhůta prodloužena, když stavy na základě žádostí dotčených cizinců uznaly, „že jim takový vyměřený čas proto a za tou příčinou, že k koupění aneb k zástavě statkův pozemských v tom čase přijíti nemohli, krátký byl“.³⁶⁹ Stejně usnesení je také dokladem toho, že k dodržování uvedené lhůty bylo přistupováno poměrně benevolentně.³⁷⁰ Přesto se sluší zdůraznit, že na Moravě přikročila šlechta k takové restrikci již v osmdesátých letech 16. století, zatímco v Čechách, kde bylo množství přijatých, avšak nezakoupených cizinců podstatně větší, byla výslovná povinnost získat statek do určité doby od sněmovního přijetí zakotvena teprve na sněmu v letech 1609–1610!

Svým způsobem opačný problém než ryze formální obyvatelé představovali cizí šlechtici, kteří se v zemi usazovali, ne ovšem tím způsobem, že by zakupovali deskové statky, ale ve městech, na poddanských usedlostech, nebo jako vrchnostenští úředníci ve službách moravské aristokracie. Protože hrozilo nebezpečí, že by se mohli „vloudit do země“, a i s ohledem na potenciální zatížení zemského hejtmána starostí o šlechtické sirotky s minimálním majetkem, zakázal zemský sněm v roce 1601 nejprve usazování cizinců „na purkrechtě“. Těm, kteří se již touto cestou na Moravu dostali, pak bylo uloženo, „ti všichni při nejprvnějším sněmu, kterýž v tomto markrabství držán bude, aby, jakého stavu užívají, se ohlásili a prokázali a podle starobylého pořádku za obyvatele přijetí žádali“. Ten, koho by sněm nepřijal, byl pak povinen se ze země vyprodat.³⁷¹ Usnesení ale asi nemělo zvlášť intenzivní ohlas, protože praxe pokoutného usazování v zemi kvetla vesele dále. A to jak cestou zakupování majetků, které nebyly vkládány do zemských desk, tak nacházením obživy

³⁶⁷ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 86–87; J. JANIŠOVÁ (ed.), Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604, s. 389–390, čl. 142. Nejasná je povaha register, z nichž měli být vyškrtnuti ti, kteří by se v České koruně reálně neosadili. J. JANIŠOVÁ – D. JANIŠ, Postavení cizinců a inkolát podle moravského zemského práva v 16. a na počátku 17. století, s. 199, soudili, že šlo nejspíše o registra berní, je ovšem otázkou, z jakého titulu by v nich měli být zaneseni ti, kdo žádný statek v zemi nedrželi. Spíše by se zdálo logické uvažovat tu o památných knihách, do nichž bylo přijetí jednotlivých cizinců zaznamenáváno.

³⁶⁸ J. JANIŠOVÁ (ed.), Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604, s. 389–390, čl. 142. Poslední věta tu byla podrobněji textována („ti se tím způsobem zachovati a ode dne přijetí svého do země ve třech letech statek sobě kúpiti, neb na zástavu půjčiti mají. Neučinili-li by toho, mají též z rejster vymazání bejt“).

³⁶⁹ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 87.

³⁷⁰ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 87, uvádí i další příklad z roku 1612.

³⁷¹ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 87–88.

ve službách majetnějších příslušníků moravské šlechty. Zřejmě se také stalo nejednou, že takto usazený cizinec, ačkoliv nebyl urozeného původu, vystupoval vůči svému okolí jako šlechtic. Na to poukazovalo další usnesení z roku 1605 (*„mnozí odjinud do markrabství tohoto na dvory a domy svobodné i purgrechtní se vkupují i také pánům obyvatelům za úředníky, purkrabí a služebníky v službu se projednávají, mnozí z nich osobami stavu rytířského, tím nejsou, se hlásají“*), které stanovilo roční lhůtu všem takto usazeným šlechticům, aby svůj rytířský stav prokázali a požádali o udělení inkolátu (*„aby to, že osoby stavu rytířského jsou, v roce pořád zběhlém před nejvyšším panem hofrychtýřem a osobami z rytířstva, kteréž by k sobě pan hofrychtýř přivzal, buď při soudu neb sněmu prokázali a podle pořádku země této přijetí za obyvatele žádali“*). Pro případ nedodržení normy bylo vyhrožováno blíže nespecifikovaným trestem.³⁷²

Pokud v Čechách významně upravil proces nabývání inkolátu zemský sněm konaný v letech 1609–1610 (viz výše), pak na Moravě se velmi podrobná úprava podmínek, které museli nově přijatí obyvatelé splnit, shodou okolností datuje právě do roku 1609. Byla reakcí na zvýšenou aktivitu katolické strany, která se na přelomu 16. a 17. století snažila ovlivnit mocenskou rovnováhu podporou usazování svých souvěrců, zejména z Itálie a Španělska. Již v roce 1608 stavy na sněmu ustanovily, *„všelijaká mírnost a střídmost při takovém fedrování přijímání za obyvatele ... aby zachována byla“*,³⁷³ a následujícího roku na to navázaly podrobnějším usnesením. V něm bylo kumulativně vymezeno šest povinností, jejichž splnění se od nově přijatých osob vyžadovalo.³⁷⁴

V první řadě měl každý kandidát inkolátu slíbit, že se podřídí zemskému právu a vystaví příznávací list k landfrýdu. Forma tohoto slibu ovšem nebyla upřesněna. Jazykovým výkladem lze každopádně dospět k závěru, že měl být učiněn ještě předtím, než se mohly stavy o samotném přiznání moravského inkolátu usnášet (*„Předně, aby každý, kdož by tak přijetí do země žádal, slíbil, že chce všem právům země této náležitě poddán bejti a pořádky podnikati a list příznávací k lantfrydu dáti“*). Podobně jako v Čechách, očekávalo se i na Moravě, že nový obyvatel prokáže svoji stavovskou příslušnost. Vedle toho měl ale dokonce i podrobně doložit, jakou pozici má pro futuro zaujímat ve veřejných záležitostech v rámci stavu, k němuž bude počítán. Tyto průvody mohly být vykonávány jak na zemském sněmu, tak i na zasedání zemského soudu, v každém případě měly být ale realizovány při nejbližší možné příležitosti (*„Druhé, jakého stavu chce užívat, aby jej prokázal. Třetí, jakého by místa*

³⁷² F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 93–94.

³⁷³ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 89.

³⁷⁴ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 89–90.

v svém stavu užívati chtěl i jaká právo k tomu má, aby totéž podle svobod a pořádku markrabství moravského buď při sněmě aneb soudu zemským, kterýž po přijetí jeho nejdřív v markrabství tomto držán bude, ukázal“). Zopakována byla také povinnost zakoupit ve tříleté lhůtě na Moravě deskový statek („Čtvrté, aby se zavázal, že chce do tří let statek v zemi koupiti“).

Významnou novinkou se stejně jako v Čechách stala povinnost nově přijatých obyvatel zajistit, aby jejich potomci uspokojivě vládli češtinou jakožto jediným úředním jazykem markrabství. Právě možnost jejich budoucího podílu na správě veřejných záležitostí se přitom explicitně zdůrazňovala jako důvod takového požadavku („Páté, že dítky své jazyku českému dá učiti, a to tak, aby jako přirození Moravci řeč českou dobře mluvíti a potom podle hodnosti a příležitosti času vlasti této také prospívati mohli“). Nekatolické stavy přitom mohly poukazovat na nešťastný příklad Zikmunda Ditrichštejna, který při svém nastoupení do úřadu podkomořího češtinou vůbec nevládl a nebyl schopen ani bez chyby složit zemským zřízením požadovanou přísahu, což jeho působení ve funkci pochopitelně činilo krajně problematickým.³⁷⁵

Jestliže v Čechách zůstával tento požadavek po několik let (do přijetí „jazykového zákona“ v roce 1615) v ryze proklamativní rovině, na Moravě byl okamžitě spojen s praktickými konsekvencemi z oblasti dědického práva. Řešení tu bylo poněkud odlišné než v Čechách – česky hovořící synové nebyli zvýhodněni co do výše dědického podílu, v rámci vypořádání pozůstalosti měli ale právě jim připadnout deskové statky, zatímco jejich bratři češtinou nevládnoucí měli být vyplaceni penězi, popřípadě uspokojeni jiným způsobem („Šesté, po smrti těch od tohoto času přijatých obyvatelův synové, ježto by jazyk český uměli, ti aby statek pozemský napřed před jinejmi dědili; kteříž by pak česky neuměli, tehdy ti a takoví aby na penězích neb jináče díly své vzíti povinni byli“). Stejně jako v Čechách, ani zde dějinný vývoj neposkytl časový prostor pro vyzkoušení této úpravy. I vůči tomuto řešení lze nicméně vyslovit námitku, že mohlo být přijatelné při vypořádávání v rámci intestátní posloupnosti, ve vztahu k testovací svobodě příslušníků stavovských korporací bylo ale jen stěží akceptovatelné.

Podobně jako v Čechách, nesplnění nově nastavených povinností bylo prohlášeno za důvod, aby sněmovní rozhodnutí o udělení inkolátu pozbylo platnosti („A kdož by se tak podle těch artykulův nezachoval, aby jeho přijetí za nic nebylo a o právo své aby se připravil“).

---

³⁷⁵ V. BRANDL (ed.), Spisy Karla staršího ze Žerotína. Oddělení I. svazek 1., s. 153; F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 290; J. KLIMENT, Státní občanství a národnost v českém právu do Bílé hory, s. 54.

Osoby, které byly do země přijaty již dříve, nová právní úprava pochopitelně nezavazovala. Pokud se ale v zemi dosud neusadily, bylo jim v souladu se sněmovním článkem z roku 1583 znovu uloženo, aby do tří let v zemi zakoupily statek. Formulace příslušné věty by sice spíše ukazovala na to, že tato lhůta měla být počítána od jejich přijetí, z logiky věci ale její začátek musel ve skutečnosti splývat s přijetím nové legislativní úpravy („*Kteríž pak již za obyvatele těchto nedávno jminulých let přijati jsou a statku v zemi této ještě posavad nekoupili, aby v tom čase, v těch třech letech, jestli by statku nekoupili, také o své právo přišli*“).

Česká a moravská úprava tak, navzdory některým rozdílům, vykazují ve své finální podobě, do jaké vykryštovaly na počátku 17. století, značnou analogii. V obou zemích byl při explicitní právní úpravě důraz kladen na podmínky, jež měli cizinci usilující o získání zemského obyvatelského práva naplnit. Mezi nimi významnou roli hrála povinnost zakoupit deskový statek, která měla předcházet čistě formálnímu nabývání inkolátu, vedle toho mělo být prostřednictvím průvodu stavovské příslušnosti předcházeno pozdějším nejasnostem a sporům. Významná role byla připsána podpoře českého jazyka, přičemž v obou zemích se to projevilo uložením povinnosti dát mu učit potomky. V Čechách nakonec tzv. „jazykový zákon“ dospěl až k té metě, že základní znalost češtiny byla podmínkou samotného přijetí do země. Naproti tomu, samotný proces sněmovního přijetí byl podchycen pouze velmi rámcovými normativními akty, jež doplňovala zažitá administrativní obyčejová praxe.

Pokud jde o ostatní země České koruny, zachovalo se jen velmi málo zpráv, jak v nich bylo usazování stavovsky příslušných osob právně řešeno. Přičemž je otázkou, nakolik vůbec bylo řešeno. Slezsko bylo sice rozlohou větší než Morava, jeho státoprávní a politická roztržitost na větší množství knížectví, z nichž některá bezprostředně podléhala vládě českého krále a jiná měla vlastního vládce, neumožňovala vytvoření výraznější jednotné, celoslezské identity. Jednotlivá knížectví přitom byla natolik malá a nabízela tak málo prostoru pro masivní majetkovou expanzi, že tu nevznikla potřeba explicitní zákonné úpravy imigračních otázek. Zemská zřízení jednotlivých knížectví tak neobsahují ani to málo, co lze nalézt v obdobných zákonících českých a moravských (což ostatně není až tak překvapivé i vzhledem k výrazně menšímu objemu a podstatně užšímu tematickému záběru slezských zřízení) a také dochovaná usnesení jednotlivých zemských sněmů rozhodně neukazují na potřebu otázky spojené s obyvatelským právem obecně normovat. Totéž lze mutatis mutandis konstatovat i o obou Lužicích. Kromě ojedinělých střípků v podobě konkrétních aktů, dokumentujících právní praxi, tak zůstávají poměry v těchto zemích pohřbeny pod rovem mlčení pramenů.

Výjimku představuje Opavské knížectví, které se ve středověku oddělilo od Moravy, avšak zůstávalo s ní v právní rovině dosti těsně spojeno. Když v roce 1618 přijímaly opavské stavy za obyvatele země Karla ze Strassoldu († 1635), odvolaly se v příslušném zápise mimo jiné i na to, že slíbil zachovat „*vyměření zřízení zemského strany cizozemcův za obyvatele přijímání učiněné*“.³⁷⁶ Protože na Opavsku žádný kodex zemského práva v předbělohorské době nevznikl, jedná se zde nepochybně o odkaz na zemské zřízení Moravského markrabství z roku 1604, které bylo na Opavsku jako pramen práva v této době používáno.³⁷⁷ Vedle toho lze upozornit ještě na hornoslezské Opolsko-ratibořské knížectví: ve sněmovních usneseních, přijímaných na sklonku 16. a počátku 17. století, se objevilo několik regulativů, upravujících inkolátní otázky v obecné rovině. Tak se v roce 1584 usnesl tamní sněm, že cizozemci nemají být přijímáni bez sněmovního povolení a vystavení reverzu³⁷⁸ a v letech 1604 a 1615 se objevila poměrně extrémní rozhodnutí, podle nichž nemělo nadále k přijímání cizinců vůbec docházet.³⁷⁹ Kuriózní je, že v prvním uvedeném případě (1604) byla tato záповeď bezprostředně doprovázena individuálním aktem, jímž byl inkolát udělen Ondřejovi Dzierzanowskému.³⁸⁰

2.2 Pragmatické písemnosti dokumentující průběh procesu přijímání do země

Výše provedený výklad právních normativních aktů, které v průběhu 14.–16. století upravily nabývání obyvatelského práva v Čechách a na Moravě, těžko mohl čtenáře ponechat v pochybnostech o tom, že vedle těchto aktů byla tato oblast práva velkou měrou pokryta normami obyčejovými. A to zejména pokud jde o postup při přijímání cizinců za obyvatele na zemském sněmu, respektive o kroky s tímto klíčovým rozhodnutím těsně spjaté.

I když obyčejové právo představuje po metodické stránce podstatně komplikovanější výzvu než psané zákonné texty, není důvod rezignovat na hledání jeho obsahu. Inkolátní praxe raného novověku je zachycena v mnoha úředních písemnostech, které vznikly zcela nebo alespoň zčásti na základě příslušných obyčejových norem. Ustálená, nebo naopak měnící se podoba těchto písemností přitom mají svou nepochybnou vypovídací hodnotu a

³⁷⁶ ZA Opava, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318-1850, i.č. 987, fol. 206v – 207r.

³⁷⁷ A to až do roku 1671. Viz L. NOVOTNÝ, *Boj o zemská zřízení na Opavsku a Krnovsku v 70. letech 17. století*, s. 1–3, naposledy J. JANIŠOVÁ – D. JANIŠ, *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. a na začátku 17. století*, s. 81.

³⁷⁸ O. KNIEJSKI – R. SĘKOWSKI, *Uchwały sejmiku powszechnego księstw opolskiego i raciborskiego w latach 1564 – 1678*, s. 119, č. 11.

³⁷⁹ O. KNIEJSKI – R. SĘKOWSKI, *Uchwały sejmiku powszechnego księstw opolskiego i raciborskiego w latach 1564 – 1678*, s. 134, č. 1 („*Żadny cizozemec nemaji (sic!) vic do těchto knížetství za obyvatele přijímán býti*“), s. 145, č. 9 („*Cizozemci aby přijímání nebyli*“).

³⁸⁰ O. KNIEJSKI – R. SĘKOWSKI, *Uchwały sejmiku powszechnego księstw opolskiego i raciborskiego w latach 1564 – 1678*, s. 134, č. 2.

dávají nahlédnout do právních poměrů českého obyvatelského práva mnohem hlouběji, než to umožňuje pouze samotná řeč zemských zřízení a sněmovních artikulů.

Z tohoto důvodu budou na následujících stránkách podrobeny detailnějšímu zkoumání typické písemnosti, které proces nabývání obyvatelského práva rámuji a které se dochovaly v takovém počtu, že se lze odvážit určitého zevšeobecnění, pokud jde o jejich obsah a formu. Ačkoliv nejvýznamnější z nich bylo bezpochyby samo sněmovní přijetí, zachovává výklad chronologický pořádek. To znamená, že jako první je pozornost věnována královským přímluvám, které byly předkládány zemskému sněmu. Po nich následuje samotné sněmovní usnesení³⁸¹ a posléze další dvě písemnosti, které byly jednostranným projevem vůle přijaté osoby a které dokumentovaly její vůli identifikovat se se zemí a proces nabytí zemského „občanství“ (přínejmenším do rozšíření povinností ve sněmovním usnesení z roku 1610) zdárně zakončovaly, tedy reverz k zemi a deskový zápis o ústním přiznání k zemi.

Cílem jednotlivých podkapitol je sumarizovat vnější podobu příslušných písemností a popsat strukturu jejich obsahu po diplomatické stránce, přičemž v rámci únosných možností (se snahou nezabíhat do marginálních detailů) jsou reflektovány i textové varianty a odchylky. Tam kde formulář dotyčných písemností prodělával v čase určité proměny, je tato skutečnost náležitě avizována a nechybí ani snaha o interpretaci těchto posunů. Ty v některých případech zjevně navazovaly na zákonodárnou činnost zemského sněmu, z jiných je ale naopak možné bez vazby na prameny normativní povahy dovozovat změny obyčejové praxe, což je z hlediska minuciózního poznání problematiky nutno považovat za dvojnásob cenné.

2.2.1 Přímluvy panovníka

Jak již bylo výše v textu opakovaně ukázáno, panovník se na udělování českého inkolátu spolupodílel. Bez jeho souhlasu nebylo možno obyvatelského práva nabýt. Zatímco ale na sklonku doby jagellonské byla zřejmě jeho úloha dominantní, během následujících desetiletí došlo k určitému „vyklizení pozic“, přičemž klíčové rozhodování přešlo do rukou zemského sněmu. Vnější odrazem toho je podoba deskových relací o sněmovních přijetích: až do roku 1549 se v nich hovořilo o přijetí „s povolením“ panovníka, po polovině století se však tento obrat ze zemských desk vytratil, a naopak se začala stále častěji objevovat dikce „na přímluvu“ panovníka. Změna sice časově koresponduje s vydáním nového zemského zřízení v roce 1549, jeho text se ale, pokud jde o přijímání do země, věrně drží Vladislavské předlohy, a uvedený posun tedy v žádném případě nevysvětluje.

---

³⁸¹ V tomto pořadí věnoval těmto dvěma typům písemností velmi zasvěceně pozornost V. KLECANDA, *Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele*, s. 458–467.

Velmi ilustrativní je i srovnání dvou časově posloupných případů, kdy české stavy vyjádřily souhlas s přijetím konkrétních cizinců, avšak bez předchozího panovníkova vyjádření. Když v roce 1546 usilovali o nabytí českého inkolátu Volf ze Štubenberka a jeho čtyři synové, obrátili se stavy na Ferdinanda I. s žádostí, aby k jejich přijetí „*své milostivé povolení dáti ráčil*“.³⁸² Jakmile se tak stalo, došlo k okamžitému sněmovnímu přijetí a vyřízení všech dalších administrativních náležitostí. Naproti tomu, když stavy v roce 1574 přijaly do země Jana staršího Tuchara ze Šoverova, nechaly jeho přijetí intabulovat do desk, připojily ale podmínku, že je povinen „*od Jeho Mi[los]ti císařské list přímlovčí k stavům krá[lovství] če[skéh]o tak, jak jej J[eho] M[ilost] k[rálovská] jinejm dávati ráčí, aby za obyvatele krá[lovství] če[skéh]o přijat byl, objednat i takovej list ke dckám zemskejm dodati, kterejžto budou moci nejvyšší ouředníci zemští ke dckám přijti a v něj s ouředníky pražskými menšími desk zemských nahlídnouti a vyrozuměti o milostivé přímlově a vůli J[eho] M[ilosti] k[rálovské]*“.³⁸³

Na druhou stranu, je třeba přiznat, že rozdíl mezi „povolením“ a „přímlovou“ nebyl tak propastný, jak by se mohlo zdát na základě porovnání obvyklého významu těchto pojmů. Tak či onak, projev panovníkova souhlasu byl pro nabytí obyvatelského práva podmínkou sine qua non. Krásně patrné je to právě na případě Tucharově a konkrétně na písemnostech dokumentujících další postup celé věci. Po podmíněném sněmovním přijetí se Jan obrátil na Maxmiliána II. a ten zase vyzval nejvyšší zemské úředníky, aby mu v této záležitosti poskytl své dobrozdání. Jejich obšírné vyjádření, datované 4. srpna 1574, pak obsahovalo vysvětlení, že uvedená výjimka byla motivována tím, „*abyste V[aše] c[ísařská] M[ilosti] jakožto král český neráčili v tom pomínuti býti*“.³⁸⁴ Jediný doložený případ, kdy stavy přijaly na sněmu cizince bez královské přímlovy, tak představuje kauza Alexandra Debnera z roku 1609. Zde šlo ale zcela zjevně o nedopatření, jehož prapříčinou bylo opomenutí v české dvorské kanceláři, kam si Debner zavčas podal žádost o královskou přímlovu. Tato žádost byla dokonce i kladně vyřízena, avšak vinou prodlení nebyla přímlova vyhotovena dříve, než stavy Debnerovu žádost projednaly na sněmu.³⁸⁵

Každopádně, svůj souhlas s přijetím dotyčné osoby za obyvatele země demonstroval panovník ve sledovaném období tzv. přímlovným listem, který byl prostřednictvím české dvorské kanceláře zasilán přímo do zemského sněmu.

---

³⁸² SČ, díl II., s. 20–30, č. 5.

³⁸³ DZSt 45, fol. M 20r – M 21r.

³⁸⁴ Veškeré písemnosti jsou v SM, sign. J 21/T 44, i.č. 1540, kart. 1534. Na oba případy upozornil již V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 462–463.

³⁸⁵ Opět k tomu stručně V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 462.

Jestliže se zmínka o královské přímluvě objevuje ve sněmovních relacích již na počátku padesátých let 16. století a poměrně záhy se stává nedílnou součástí formuláře deskového zápisu, řada dochovaných přímluv začíná teprve na počátku let šedesátých. Nejde přitom v žádném případě o řadu souvislou – u řady osob, které sněmovní procedurou prošly, se tato písemnost nedochovala. Přesto dozajista nelze pochybovat o tom, že i pro ně byla patřičná listina vydána. A stejně tak není důvod se domnívat, že písemnou formu měly tyto přímluvy od samého počátku, tedy již v letech padesátých.

Přímluvné listy, jež byli podmínkou úspěšného zisku obyvatelského práva ze strany zájemce, vydávali již z podstaty věci panující čeští králové, kteří byli ve sledovaném období zároveň nositeli říšského císařského titulu (kromě „zimního krále“ Bedřicha Falckého, jehož legitimita je z pochopitelných důvodů sporná). Zajímavou výjimku ovšem představuje několik přímluv z počátku šedesátých let, jimiž se na zemský sněm obracel ještě za života svého otce Ferdinanda I. jeho prvorozený syn Maxmilián II.³⁸⁶ Ten byl českými stavy za krále přijat již v roce 1549 (korunován byl teprve 18. května 1562), čímž ale nebyl nijak umenšen rozsah panovnické moci jeho otce. Naopak, Ferdinand ve sněmovní propozici jasně avizoval, že *„jestliže by arcikníže na sebe kralování a vladařství za živnosti J[eho] M[ilosti] k[rálovské] potahovati chtěl, tehdy jemu stavové tou měrou nemají žádnou poddaností a povinností zavázání býti“*, což bylo následně přežato i do samotného sněmovního usnesení.³⁸⁷ Z tohoto pohledu byl tedy Maxmiliánův výkon práva příslušejícího panujícímu králi (tj. přimlouvat se u sněmu za kandidáty na udělení inkolátu) spíše za hranou legitimacy a v dalších generacích se již svého opakování nedočkal.³⁸⁸

Bohužel, originály přímluvných listů se do dnešního dne nedochovaly. Těžko přitom rozhodnout, zda byly likvidovány již ve své době, poté, co splnily svůj účel, nebo zda se uchovávaly v registratuře desk zemských a podlehly „skartaci“ někdy v pozdější době. Proti druhé možnosti ale hovoří skutečnost, že tyto písemnosti nebyly navzdory svému významu do zemských desk intabulovány. Opět jen výzvou k hypotetickým úvahám přitom zůstává otázka, proč na rozdíl od jiných – v mnoha případech objektivně méně významných – císařských listů, které lze nalézt in extenzo přeepsané do relačních kvaternů, nebylo stejným způsobem naloženo s přímluvami za cizince, o jejichž obyvatelském právu bylo na tom kterém sněmu

³⁸⁶ Jedná se o přímluvy za Adama Hohenvartera z Gerlachštejnu a Kašpara Colonu z Felzu z let 1561. SM, sign. J 21/F 39, i.č. 1527, kart. 1009, sign. J 21/H 70, i.č. 1529, kart. 1012.

³⁸⁷ SČ, díl II., s. 565–577, č. 203 a 204.

³⁸⁸ Ostatně příslib nevměšovat se do vládních záležitostí byl i součástí následníky trůnu vydávaných korunovačních reverzů. K tomu blíže J. KALOUSEK, České státní právo, s. 220–230. Pro úplnost dlužno dodat, že tomu zjevně nebylo tak, že by Ferdinand na svého prvorozeného syna výkon této části panovnických prerogativ delegoval: ještě v roce 1564 se totiž sám přimlouval za hraběte Scipia z Archu a jeho syna Mikuláše. SM, sign. J 21/A 11, i.č. 1522, kart. 1002.

jednáno. S přímluvnými listy se tak lze dnes seznámit vlastně jen díky dvěma typům pramenů, zachycujících praxi raně novověkého administrativního aparátu.

První představují královská registra, do nichž byly přepisovány poselací listy, případně i další písemnosti, produkované českou dvorskou kanceláří a adresované do zemí Koruny české.³⁸⁹ Tato registra jsou dnes soustředěna jako samostatný fond v Národním archivu v Praze.³⁹⁰ Zejména v době rudolfínské byly do těchto register přímluvné listy přepisovány, a to buď in extenso, nebo ve zkrácené, registrové podobě. Nezpochybnitelným významem takto dochovaných textů je jejich autenticita (nepochybně odpovídají tomu, co bylo na zemský sněm skutečně doručeno). Díky registrům se také dochovaly i písemnosti týkající se celé řady osob, jejichž přijetí pak na sněmu z nejrůznějších důvodů nebylo realizováno. Na druhou stranu je ale třeba upozornit, že k některým z prokazatelně přijatých cizinců se naopak přímluvy v registrech z ne zcela jasných důvodů nedochovaly.

Porovnáním zápisů v dochovaných registrech a relací v zemských deskách, dokumentujících skutečně udělené inkoláty, je možno utvořit si představu o tom, do jaké míry byly stavy ochotny respektovat bez námitek královské přímluvy a do jaké míry usilovaly o samostatnou „inkolátní politiku“. Určitě se slepě nepodřizovaly panovníkovým přáním – stačí vzpomenout přímluvu arciknížete Ferdinanda Tyrolského za Jana Gyglingara z Knejslštejna, aby byl přijat do rytířského stavu, v níž mladší panovníkův bratr mimoděk zmínil osoby „někderé, kderých sou do země stavové na onen čas přijíti nechtěli“.³⁹¹

Kompletní prostudování všech svazků register přesahovalo možnosti této práce, navíc je třeba jedním dechem dodat, že registra, jejichž badatelské využití je poměrně málo intenzivní, pokrývají toliko menší část sledovaného období a že jejich vnitřní struktura podléhala v průběhu času změnám. Pro naznačené srovnání tak byla zvolena metoda časově omezené sondy let 1601–1607, souvisle pokrytých řadou knih, omezených právě na přepisy textů otevřených listů (missivů).³⁹² Výsledky, prezentované v níže připojené tabulce, jsou bezpochyby zajímavé. Ukazují, že česká dvorská kancelář zpracovala z pověření císaře Rudolfa II. v uvedeném období 7 let celkem 29 přímluvných listů (k osobě Reicharta Viléma z Mekbachu se vázaly listy dva, do register zapsané s denním odstupem, ty jsou pro účely vyhodnocení chápány jako jedna přímluva), z nich jich ale do zemského sněmu odeslala

³⁸⁹ Z. KRISTEN, Listy poselací a jejich registra v královské kanceláři české až do Bílé Hory, s. 1–109.

³⁹⁰ NA Praha, Registra. Celkem je zde soustředěno 152 knih.

³⁹¹ SM, sign. S 209/G 41, i.č. 3332, kart. 2284.

³⁹² RG, i.č. 110 (1601–1602), 111 (1603), 113 (1604), 114 (1605), 115 (1606) a 116 (1607). První z uvedených knih je sice neúplná a obsahuje vždy jen část obou uvedených roků, vždy ale zachycuje období předcházející konání zemského sněmu, jakož i dobu, kdy stavovské shromáždění zasedalo. Lze proto předpokládat, že jiné přímluvy než v knize zachycené v těchto listech z kanceláře odesílány nebyly.

pouze 27. U zbylých dvou (moldavského vojvody Marka a bratří z Paaru) je v registrech explicitně poznamenáno, že list nevyšel. Avšak z oněch 27 listů, které zemský sněm obdržel, jich bylo prokazatelně kladně vyřízeno pouze 18. Vesměs hned na tom sněmu, k němuž promotoriál směřoval; pouze hrabě Kryštof z Fürstenberka, za něhož se císař přimlouval již na počátku roku 1601, obdržel inkolát teprve o rok později.³⁹³

Otázkou je, jak interpretovat zbylých devět případů, které tvoří celou jednu třetinu získaného souboru. To, že nejsou dochovány žádné pragmatické písemnosti, dokládající, že by ke sněmovnímu přijetí skutečně došlo, nemůže být chápáno jako nezvratný argument, že se tak nestalo. Stačí poukázat na Jiřího Zikmunda z Lamberka a Ferdinanda Koloniče, jejichž přijetí nejsou rovněž zemskými deskami zachycena a stejně tak se nedochovaly jejich reverzy. Z deníku Adama mladšího z Valdštejna stejně jako ze zápisků Mikuláše Dačického z Heslova (a v případě Lamberka i z jiných pramenů) přitom jednoznačně vyplývá, že se jim sněmovního souhlasu dostalo. Paušalizovat ale tyto případy není bez dalšího možné. Nedá se samozřejmě vyloučit, že se shromážděné stavy kladně usnesly i o některých dalších cizincích, v seznamu uvedených. Na druhou stranu je ale možné stejně dobře pracovat s hypotézou, že některé osoby, jichž se promotoriál týkal, nebyly z hlediska stavovské obce z nějakého důvodu přijatelné. Popřípadě mohla být jejich záležitost odložena do vyřešení nějaké předběžné otázky (například jejich stavovského zařazení).

O tom, že ne vždy měla královská přimluva kýžený efekt, svědčí výmluvně případ bratří Rueberů, synů známého císařského generála, svobodného pána Jana Ruebera († 1584). Jiří Rueber († kol. 1620) se rovněž významně angažoval ve vojenské službě císaři, stal se plukovníkem a zároveň dvorským válečným radou. V roce 1609 požádal Rudolfa II., aby se za něj a jeho mladšího bratra Jana († 1634) přimluvil u českých stavů, aby je přijaly do země. Zřejmě úspěšně, jak dosvědčuje dochovaný koncept přimluvy s datem 23. září 1609. Avšak z nějakého důvodu k udělení inkolátu nedošlo, a tak se Jiří na podzim 1611 (německy) obrátil na nového panovníka Matyáše a znovu žádal o podporu v této záležitosti. S ohledem na své zásluhy nebyl ani tentokrát oslyšen a 5. října 1611 mu byl českou dvorskou kanceláří vystaven nový panovnický list.³⁹⁴ Vzhledem k tomu, že se ale nedochovala ani sněmovní

³⁹³ SM, sign. J 21/F 34, i.č. 1527, kart. 1009; RG 110, fol. 88v – 89r; RZ, i.č. 204 a 205; M. STARÝ, Dva reverzy hraběte Fürstenberka, s. 36–40.

³⁹⁴ SM, sign. J 21/R 66, i.č. 1538, kart. 1026. Pozoruhodné je, že v příslušné složce je zachován značně proškrtaný koncept a na jeho základě zhotovený čistopis. Zatímco koncept je ale otevřen oslovením „*Vysoce urozený, urození, stateční a slovutní, v[ěrní] N[áš]i m[ilí]*“, v čistopisu se objevuje pouze „*Urození věrní Naši milí*“. To ve spojitosti s poznámkou na rubu „*Toho nebude potřeba, poněvadž žádá toliko za obyvatele přijat býti a jest prve stavu panského*“, jakož i poznámkami na konceptech z let 1609 i 1611, podle nichž mělo být psáno „*in simili*“ a „*mutatis mutandis*“ panskému stavu, vede k domněnce, že uvedený čistopis byl samostatnou přimluvou směřující k přijetí Jiřího a Jana Rueberů do panského stavu. Proti tomu je ovšem na druhou stranu

relace, ani reverz či deskové přiznání, a stejně tak ani jakýkoliv jiný doklad o tom, že by se český zemský sněm o jeho přijetí v roce 1611 či později usnesl, zdá se nepochybné, že ani dvojí panovnická přímluva Rueberům k nabytí českého obyvatelského práva nepomohla. Mlčení pramenů ponechává prostor pouze ke spekulacím, zda za tím byla neochota stavů, či ochabnutí zájmu ze strany samotných Rueberů, popřípadě úplně jiný důvod.

Podobně neúspěšně skončilo také úsilí dánské rodiny de Brahe, která se do Čech dostala osobou svého nejslavnějšího příslušníka, hvězdáře Tychona de Brahe († 1601). Za jeho přijetí do země se císař Rudolf II. přimlouval u zemského sněmu v roce 1601 (9. února),³⁹⁵ ze sněmovních materiálů ani jiných písemností ale nevyplývá, že by tato jeho intercese skutečně vyústila v kladné rozhodnutí sněmu. Spíše opaku nasvědčuje skutečnost, že o dva roky později, v roce 1603 (15. ledna), se panovník znovu přimlouval za jeho syny Tychona a Jiřího.³⁹⁶ V tomto případě se zároveň obrátil i na rytířský stav, aby syny mezitím zemřelého velíkána přijal do svých řad.³⁹⁷ Podle všeho ovšem i v tomto případě bezvýsledně.³⁹⁸ Do třetice lze za jasný příklad neúspěchu panovnickovy přímluvy (byť mírně odlišného charakteru) označit koncept listu moravskému rytířskému stavu s datem 24. ledna 1600, v němž Rudolf II. konstatoval, že se za jeho adresáta, Jana Porta z Arlšperku, přimlouval bezvýsledně již dvakrát, zdůrazňoval jeho zásluhy a žádal jeho bezodkladné přijetí.³⁹⁹ Patrně ovšem ani tentokrát jeho podpora kýžené ovoce nepřinesla.

Sluší se také připomenout, že z opačného pohledu nejsou registra vyčerpávajícím dokladem o poskytnutých přímluvách: v uvedeném období byli do země prokazatelně přijati i

---

třeba uvést, že text čistopisu zcela odpovídá intercesi o sněmovní udělení inkolátu. Patrně jde o projev určitého tápání kancelářské praxe v neklidné době střídání habsburských bratrů na českém trůnu.

³⁹⁵ SM, sign. J 21/T 20, i.č. 1540, kart. 1033 (dochován koncept a znovu opravovaný čistopis); RG, i.č. 110, fol. 95r – 95v. Novodobý opis podle konceptu uloženého ve Staré manipulaci je též v ANM Praha, Genealogická sbírka H, kart. H 3, Brahe Tycho de.

³⁹⁶ SM, sign. J 21/T 20, i.č. 1540, kart. 1033 (koncept); RG, i.č. 111, fol. 16v, č. 37.

³⁹⁷ RG, i.č. 111, fol. 17v – 18r, č. 40.

³⁹⁸ Mezi osobami, obdrževšími rytířský stav, neuvádí bratry de Brahe ani V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 107–108 (seznam přijatých osob v letech 1600–1620).

³⁹⁹ MR, i.č. 4289 („Rudolf. Stateční a slovutní, v[ěrní] N[áš]i m[ilí]. Jakož sme k vám již dvakráte, jednu léta [15]97. a druhou [15]99. přímluvu o přijetí do stavu vašeho Jana Porta učiniti ráčili. I spravuje Nás dotčený Jan Port, že ty obě Naše přímluvy jemu žádné platnosti nepřinesly a nic postačiti nemohly, jiným pak osobám toho že se dostalo. Ještě Nás se vši snažnou prozbou za další a třetí tuto přímluvu s ponížeností prosíce. I nemohou jemu jak předešlých dvou, tak i této přímluvy pro služby jeho, kderěz v prvních přímluvách Našich vám v známost uvedeny byly, odepríti. A protož se k vám ještě za něho přimlouvati a milostivě žádati ráčíme, že jeho při nynějším sně[m]u obecním, dále jemu již tím neodkládajíce, do stavu vašeho podle starobylého chvalitebného pořádku, obyčeje a svobod stavu svého přijmete a jemu této milostivé přímluvy Naši (jakž k vám té celé naděje býti ráčíme) skutečně užiti dáte. Na tom Nám vděčnost prokážete. Dán v městě Našem Plzni v pondělí po svatých Fabiánu a Šebestiánu léta [1]600.“).

další cizinci, přičemž přímluvy za některé z nich jsou dochovány v konceptové podobě v materiálech z dvorské kanceláře.⁴⁰⁰

Tabulka 1: Přímluvné listy v královských registrech 1601–1607

	<i>Jméno</i>	<i>Datum přímluvy</i>	<i>Přijat do země</i>
1	Kryštof Oldřich z Burksdorfu	1601, 31. 1.	ANO
2	Kryštof hrabě z Fürstenberka	1601, 31. 1.	ANO
3	Kryštof a Pankrác Projové z Geiselberku	1601, 2. 2.	ANO
4	Tycho de Brahe	1601, 9. 2.	NE
5	Jan Frank z Frankenfelzu	1603, 11. 1.	NE
6	Tycho a Jiří bratři de Brahe	1603, 15. 1.	NE
7	Zikmund Báthory ze Somlió	1604, 13. 2.	ANO
8	Jan Oldřich Šobloch z Lindavy	1604, 16. 2.	ANO
9	Vavřinec Štok ze Štorkenfeldu	1604, 17. 2.	NE
10	Volf Cígler z Kliphauzu	1605, 7. 1.	ANO
11	Oktavián Roboreto z Frajberku	1605, 22. 1.	ANO
12	Štěpán hrabě Milesimo	1605, 1. 2.	NE
13	Volf Unversagt	1605, 9. 2.	ANO
14	Jiří Prantl	1605, 12. 2.	ANO
15	Reichart Vilém z Mekbachu	1605, 23. 5. 1605, 24. 5.	NE
16	Pavel z Krausenu	1605, 2. 6.	ANO
17	Jakub z Molartu	1605, 24. 5.	NE
18	Kamil Martinelli	1605, 28. 6.	NE
19	Martin Krusius se synem Danielem a vnuky Gabrielem a Janem Václavem	1606, 16. 2.	ANO

⁴⁰⁰ V roce 1601 to byli Petr z Libntálu, Jan Port z Arlšperku a Jeroným Puchfelder z Presot, 1602 Konrád Meinel z Hiršpachu, 1604 Jonáš Paust z Libštátu, Jan Toner z Trupachu a Jan Platejz z Platenštejna, 1605 František Gonzaga z Castiglione.

20	Filip Lang se syny Ferdinandem a Ondřejem	1606, 23. 2.	ANO
21	Jiří Basta z Hustu	1606, 15. 3.	NE
22	Jiří Bedřich z Hohenlohe	1607, 3. 5.	ANO
23	Leopold ze Štralendorfu	1607, 9. 5.	ANO
24	Marek, vévoda moldavský (nevyšlo)	-	-
25	Jan Dyenberg z Rehmen	1607, 7. 5.	ANO
26	Jiří Zikmund z Lamberka se synem Janem Zikmundem	1607, 16. 5.	ANO
27	Ferdinand Kolonič	1607, 17. 5.	ANO
28	Helmhart Jerger z Toletu	1607, 19. 5.	ANO
29	Rudolf Jan a Bedřich z Paaru (nevyšlo)	-	-

Druhým zdrojem poznání obsahu, a v tomto případě i formy, přímluvných listů představuje klíčový fond Stará manipulace. Již v Úvodu bylo konstatováno, že celkem 38 rozměrných kartónů obsahuje signaturu J 21, věnovanou částečně právě udělování inkolátu, z větší části ovšem v pobělohorské době skládaným přísahám dědičné poddanosti. Pokud jde o materiály vážící se k udělování inkolátu, nacházejí se zde v první řadě koncepty přímluvných listů, a to v různém stupni rozpracovanosti – počínaje prvopisy, doplněnými celou řadou vpisků a jiných úprav, až po čistopisy, které byly základem pro vyhotovení finální podoby písemnosti a její následnou expedici na místo určení. Některé tyto čistopisy byly již i podepsány panovníkem, následně ale byly prováděny další textové úpravy.⁴⁰¹ Nesmírně cenné jsou pak u těchto konceptů kancelářské poznámky na rubu, popřípadě i na přední stránce, které v mnoha případech dokreslují administrativní praxi, respektive podávají zprávu o tom, jaký byl konečný osud písemnosti.⁴⁰²

Na okraj lze poznamenat, že společně s koncepty císařských listů se v některých složkách nacházejí také originály suplik cizinců, kteří se na panovníka prostřednictvím kanceláře s prosbou o přímluvu obraceli. V zásadě jistě není důvod pochybovat o tom, že takto postupovali všichni zájemci o získání českého obyvatelského práva, neboť si lze jen

⁴⁰¹ Srovnej např. Rudolfem II. podepsaný přímluvný list pro jeho komorníka Filipa Langa, v němž byly následně provedeny úpravy a na jejich základě byl vyhotoven nový koncept. Na něm se nachází lakonická kancelářská poznámka „*Ist recht*“. SM, sign. J 21/L 8, i.č. 1531, kart. 1017.

⁴⁰² Z příslušných materiálů čerpal doposud opět jen V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 459–462. Tu a tam se sem „zatoulala“ i písemnost, která by asi logicky měla být manipulována jinam – jako příklad lze uvést žádost o přímluvu Davida Karla z Rožnova, podanou v roce 1607 Rudolfovi II. i na místě synů Jana Bedřicha a Ondřeje Švejcárů. V ní šlo ovšem nikoli o přijetí za obyvatele Českého království, nýbrž Moravského markrabství. SM, sign. J 21/R 64, i.č. 1538, kart. 1026.

stěží představit, že by v tomto směru vyvíjela iniciativu sama kancelář. V některých případech se za žadatele přimlouvaly i další vlivné osoby. V tomto směru lze především připomenout nepřímou doloženou klíčovou úlohu arciknížete Ferdinanda (II.) Tyrolského, jenž v Čechách zastával po dvě desetiletí (1547–1567) post místodržícího. V přímluvném listu pro Adolfa z Hagen (1581) císař Rudolf II. připomínal, že se za něj „*Jeho Láska kurfiršt sazský přimluviti ráčil a Nás v tom za milostivý fedruňk snažně žádal*“, ⁴⁰³ není ale jisté, zda tato přímluva měla formalizovaný charakter (žádný kurfiřtův list se v dochovaných materiálech nenachází). Když pak o český inkolát usiloval na počátku 17. století braniborský šlechtic Petr z Libntálu, měl k dispozici obsáhlý přímluvný list jiného kurfiřta, braniborského markraběte Jáchyma Bedřicha. ⁴⁰⁴ Tento list „*s vysvědčením o starožitnosti rodu jeho*“ byl z nařízení císaře Rudolfa dokonce vepsán in extenso do zemských desk. ⁴⁰⁵ Nic ale nenasvědčuje tomu, že by tyto vnější přímluvy byly častějším jevem.

Vzhledem k nevelkému množství dochovaných žádostí o přímluvu, nebyla těmto písemnostem v rámci výkladu věnována samostatná podkapitola. Hovoří proti tomu i jejich velmi nejednotný obsah a struktura. Jediný společný jmenovatel je možno spatřovat pouze ve snaze zdůraznit (a v nejednom případě nepochybně i zveličít) své zásluhy o panovníka a vládnoucí dynastii a argumentačně poskytnutí přímluvy náležitě zdůvodnit. V některých případech zachovali suplikanti přesto relativní stručnost, jiné přímluvy jsou prvoplánovitě mnohomluvné a obsahují velké množství funkčně nadbytečného textu. Z mimořádných exemplářů je možno upozornit na žádost knížete Marka Basaraba, který si po svém otčímovi Aronovi řečeném Tyran činil nároky na vládu v moldavském knížectví. Jeho pretense ovšem neměly naději na úspěch, a tak se na počátku 17. století snažil najít útočiště mimo jiné i v Čechách. Ke své suplice připojil dvojjazyčný (tj. český a německý) stručný přehled o svém původu, který byl v Čechách celkem pochopitelně neznámý. Ačkoliv byl ale přímluvný list v kanceláři obratem připraven, k jeho expedici a následně Markovu přijetí na zemském sněmu z blíže neznámých důvodů nedošlo. ⁴⁰⁶ V návaznosti na dvojjazyčnost Markova materiálu se sluší dodat, že žádosti byly předkládány zpravidla v češtině či v němčině, méně často v latině.

Kromě obsahu jsou žádosti významné i tím, že již na nich se nacházejí kancelářské poznámky, umožňující poznat, jak s nimi bylo zacházeno. Předně bylo na rubu pravidelně

⁴⁰³ SM, sign. J 21/H 11, i.č. 1529, kart. 1011.

⁴⁰⁴ Srovnej intercesi Rudolfa II. v SM, sign. J 21/L 76, i.č. 1532, kart. 1019. Originál kurfiřtova listu zde ale rovněž dochován není.

⁴⁰⁵ DZSt 50, fol J 8v. Viz též SM, sign. J 21/L 76, i.č. 1532, kart. 1019; RG 110, fol. 83v – 84r.

⁴⁰⁶ Koncept intercese je v SM, sign. J 21/M 15, i.č. 1533, kart. 1020, s poznámkou „*Nevyšlo*“. Ta je i v královských registrech, kde je pouze zmínka o listu (nikoli jeho text). Viz RG, i.č. 116, fol. 73v, č. 15. K této kauze obšírněji – i s edicí české verze Markova „*Kratičkého poznamenání*“ – M. STARÝ, *Kníže Marek Basarab jako kandidát na udělení českého inkolátu v roce 1607*, s. 208–212.

poznámeno datum a místo podání, což je zvláště důležité u vědomí toho, že značná část žadatelů svou supliku neopatřila datační formulí. Vedle toho se tu pak objevují stručné glosy signalizující způsob vyřízení. V drtivé většině případů byl jednoznačně kladný, takže místokancléř či sekretář připojili prosté „*fiat*“, popřípadě tuto lakonickou poznámku mírně rozvedli. Vladimír Klecanda s odkazem na jednotlivé dochované exempláře žádostí uvedl tvary „*fiat přímľuva, ut petitur*“, „*fiat připsání, ut petitur*“, „*fiat přímľuva, ut forma*“, popřípadě obsáhlejší „*fiat promotoriales, ut petitur, ut pro incola recipatur*“ či „*fiat přímľuva k stavům kráľovství tohoto, aby za obyvatele byl přijat*“.⁴⁰⁷ U Leopolda ze Štralendorfu a jeho synů pak lze nalézt tvar „*fiat přímľuva do sněmu, aby přijati byli za obyvatele král[ovství] českého*“,⁴⁰⁸ u Petra Tarnovského z Tarnova pak pouhé „*Přímľuvu k stavům, aby za obyvatele kráľovství českého přijat byl*“.⁴⁰⁹ V některých případech bylo třeba čistopis přímľuvy vytvořit rychle, aby mohla být předložena nejbližšímu sněmu, pak se objevily naléhavější pokyny „*fiat a psáti ti ihned*“, „*fiat, at se hned napíše*“, či „*cito, ihned psáti*“. Jen výjimečně se naopak objevila formulace, odkládající vyhotovení přímľuvy na vhodnější dobu – u Jakuba Reitera z Plankenštejna bylo na rub poznámeno „*odloženo až po korunování*“ a následujícího roku znovu „*odloženo, poněvadž se nyní sněm nedrží*“.⁴¹⁰

Každopádně, na žádné z dochovaných žádostí se neobjevuje odmítnutí. To ale nemusí nutně znamenat, že se panovník k některým žádostem nepostavil negativně. Důvodem je spíše prostá skutečnost, že pokud neměla být přímľuva zpracovávána, nebyl důvod ponechávat žádost v registratuře. Zda je tato hypotéza správná a jakou část žádostí tvořily případně ty odmítnuté, o tom lze ale vzhledem k povaze dochovaného materiálu toliko spekulovat.

Že ne všechny žádosti byly předem předurčeny ke kladnému vyřízení, signalizují ostatně poznámky na žádostech MUDr.⁴¹¹ Mořice Stromayera (1590), Jana Jakuba Kurce ze Senftenova (1608) či Jana Matyáše z Glouchova (1613) – v těchto případech bylo v kanceláři rozhodnuto napsat přímľuvu „*in eventum*“ a záležitost předložit císaři.⁴¹² Nejistotu žadatelů ostatně signalizují i nečetné případy, kdy se jejich žádostí dochovalo více exemplářů, aniž by

⁴⁰⁷ V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 459. Nejedná se rozhodně o taxativní výčet obrátů, jež se v konceptech promotoriálů vyskytují – např. na žádosti Volfa Cíglera z Kliphauzu je krátká poznámka „*fiat přímľuva*“. SM, sign. J 21/Z 24, i.č. 1544, kart. 1039.

⁴⁰⁸ SM, sign. J 21/S 156, i.č. 1539, kart. 1031.

⁴⁰⁹ SM, sign. J 21/T 7, i.č. 1540, kart. 1033.

⁴¹⁰ V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 459.

⁴¹¹ V dalším textu budou opakovaně užívány tituly JUDr. a MUDr., které jsou sice anachronické, krátce a jasně ale charakterizují vzdělání a odbornost osob, k nimž se váží. Stejný postup ostatně volily mnohé starší práce, mimo jiné i často citovaná pojednání Vladimíra Klecandy.

⁴¹² V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 459. V prvním případě volil místokancléř obsáhly komentář „*fiant in eventum promotoriales, ut pro incola recipatur*“, ve druhém české „*přednese se J[eho] M[ilos]ti cis[ar]ské, zatím psáti in eventum*“, v posledně uvedeném případě se pak již objevilo pouze strohé „*scribatur in eventum*“.

toto opakované suplikování mohly vysvětlit nevýrazné textové distinkce mezi jednotlivými verzemi.⁴¹³ Někdy se mohla celá záležitost zadržnout navzdory prvotnímu slibnému rozběhu: tak v únoru 1605 byla v kanceláři kladně vyřízena žádost norimberského měšťana Bartoloměje Wiathise, jak o tom svědčí poznámka na rubu „*fiat H[err] o[berst] Canzler*“.⁴¹⁴ Avšak koncept přímluvy tu připojený není a Wiathisovo jméno absentuje i v seznamu přímluv, zapsaných v roce 1605, resp. letech následujících do register.

Výše uvedené poznámky pak otevírají ještě jeden prostor k diskuzi. Vladimír Klecanda ve svém rozboru přímluvných listů počítal zcela samozřejmě s tím, že veškeré žádosti podané do kanceláře předkládali místokancléř, popřípadě sekretář přímo panovníkovi, aby o způsobu vyřízení sám rozhodl.⁴¹⁵ Avšak pokud by tomu tak bylo, nedávaly by shora uvedené poznámky žádný smysl: proč na žádost psát, že má být předložena panovníkovi, pokud se jedná o notorieta (která na většině žádostí nota bene absentuje)? Stejně nevysvětlitelné jsou v tomto světle poznámky na třech žádostech z roku 1615, kde se rovněž objevuje informace o postoupení žádosti císaři, ovšem v těchto případech bez pokynu zhotovit čistopis pro případ kladného vyřízení.⁴¹⁶ Logicky se tak nabízí hypotéza, že kancelář předkládala císaři pouze některé supliky, u nichž si nebyla jistá jeho stanoviskem.

Lze samozřejmě namítnout, že kancelář mohla těžko disponovat takovou měrou samostatnosti, aby místo císaře, a dokonce bez jeho vědomí, rozhodovala o tom, komu přímluva bude nebo nebude poskytnuta. Proti tomu je ovšem na protilehlou miskou pomyslných vah položit jiné dva argumenty: předběžná konzultace jedné každé žádosti by znamenala značné zatížení císaře záležitostmi z jeho pohledu přeci jen podružnými (a není od věci připomenout zde i obecnou nechuť Rudolfa II. k výkonu vládních povinností), navíc panovník nebyl úplně obcházen, neboť na čistopis přímluvy musel připojit svůj podpis. Což byla sama o sobě ještě příležitost, kdy mohl být celý proces zastaven a poskytnutí přímluvy suspendováno ad acta. Že k tomu ve skutečnosti skutečně občas docházelo, dosvědčuje poznámka „*nevyšlo*“ na některých čistopisech přímluvných listů je – důvodem tu těžko mohlo být něco jiného než nesouhlasné stanovisko panovníka.⁴¹⁷ Konečně pak lze upozornit i na to,

---

⁴¹³ Tak jsou dochovány dvě žádosti např. od Martina Krusia (Krause), dokonce tři žádosti předložil postupně Karel Jerger svobodný pán z Toletu. SM, sign. J 21/K 64, i.č. 1531, kart. 1016, sign. J 21/J 13, i.č. 1530, kart. 1013.

⁴¹⁴ SM, sign. J 21/W 35, i.č. 1543, kart. 1036.

⁴¹⁵ V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 459.

⁴¹⁶ V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 459. Ve dvou případech jde o poznámku „*referatur S[eine] M[aiesta]ti*“, v jednom „*referatur caesari*“.

⁴¹⁷ Pozoruhodný je případ moldavského vojvody Marka z roku 1607 – na složce se žádostí o přímluvu a dalšími materiály, jež do dvorské kanceláře předložil na počátku května je poznámka „*fiat promotoriales ut petit ut pro incola recipiat*“, avšak na konceptu intercesi s datem 5. května je lakonická poznámka „*Nevyšlo*“. SM, sign. J 21/M 15, i.č. 1533, kart. 1020. Na Markovu kauzu zběžně upozornil V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na

že v některých případech je na dorsu žádosti poznámka o jejím předložení nejvyššímu kancléři, respektive o jeho povolení.⁴¹⁸ V těchto případech šlo očividně o zcela analogický postup, volený pravděpodobně v případech, kdy šlo o méně významné žadatele a mínění nejvyššího kancléře se úředníkům kanceláře zdálo být dostatečným vodítkem.

I když se tedy jedná o pouhou hypotézu, opírající se spíše o kontextuální argumenty, zdá se přeci jen nejsprávnější náhled, že kancelář působila při žádostech o poskytnutí přímluvy k nabytí obywatelského práva jako prvotní filtr. Pokud byla žadatelem osoba, u níž nebylo pochyb o kladném postoji panovníka, byla přímluva samostatně vyhotovena a pak již jen předložena císaři k podpisu. Naopak, u osob, u nichž mohla ohledně císařova postoje panovat nejistota, byla záležitost nejprve konzultována se samotným vladařem, případně nejprve s nejvyšším kancléřem, a pak mohl teprve pokračovat kancelářský proces, končící signací a zpečetěním přímluvy.

Pokud jde o formu těchto přímluv, které byly v dobovém kancelářském jazyce nazývány buď prostě „přímluvy“, „připsání“⁴¹⁹ nebo také „intercese“ či „promotoriály“ – a obdobně i v latině „*litterae intercessionis*“ a „*litterae promotoriales*“, v němčině „*Intercessionschreiben*“ a „*Promotorialschreiben*“ – bylo již konstatováno, že se bohužel do dnešní doby nedochovaly jejich originály. Avšak již z podoby samotných konceptů, z nichž některé byly dovedeny až do fáze čistopisu připraveného k opatření pečeti a podpisem a odesláním (přičemž ovšem následně došlo ještě k dalším jejich úpravám)⁴²⁰ jasně vyplývá, že královské (císařské) přímluvy měly podobu velmi rozšířených listů poselacích, uzavřených přitištěnou pečeti s papírovou krytkou. Dokazuje to i skutečnost, že jejich texty byly v rámci register přepisovány do knih označených „*Missiven*“. Stejnou podobu měly ostatně přímluvy adresované rytířskému stavu v případech, kdy žadatel (nezřídka krátce předtím do země přijatý cizinec) usiloval o přijetí do této šlechtické korporace. Jako příklad lze upozornit na přímluvu císaře Matyáše za Alexandra z Orderyku, datovanou 15. září 1615 a v originále zachovanou v třeboňském archivu.⁴²¹

---

sněmu do Čech za obyvatele, s. 458–460; podrobně M. STARÝ, Kníže Marek Basarab jako kandidát na udělení českého inkolátu v roce 1607, s. 208–212.

⁴¹⁸ V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 461. Viz např. žádost Martina Krusia, na jejímž rubu stojí „vedle této jest psáno voznámení p[ana] Rejška, že J[eho] M[ilost] pan kanclíř ráčí k tomu povolovati“. SM, sign. J 21/K 64, i.č. 1531, kart. 1016.

⁴¹⁹ Tak v roce 1601 v přímluvném listu za Tychona de Brahe se píše, že známý hvězdář a matematik prosil císaře „za toto milostivé připsání Naše císařské etc., aby do země za obyvatele s syny svými přijat bejtí mohl“. SM, sign. J 21/T 20, i.č. 1540, kart. 1033.

⁴²⁰ Např. SM, sign. J 21/W 80, i.č. 1543, kart. 1038, či sign. J 21/Z 24, i.č. 1544, kart. 1039.

⁴²¹ SOA Třeboň, Cizí rody, Listiny, sign. z Orderyku 1a, i.č. 589, kart. 35.

Běžným postupem bylo zhotovení prvotního konceptu, který byl doplněn a opraven a na jeho základě byl pak již napsán čistopis. I ten byl ale v některých případech ještě podroben dalším korekturám a následně schválen přípisem „*j[es]t dobře*“ nebo „*ist recht*“.⁴²² V některých případech vstupoval do cizelování textu i sám nejvyšší kancléř, jak o tom svědčí třeba poznámka na přímluvném listu pro hraběte Štěpána Caretta z Milesima z roku 1605: „*z poručení j[eho] m[ilosti] n[ejvyššího] p[ana] kanclíře stala se correctura in margine*“.⁴²³ Vývoj textu přímluvy lze v některých případech sledovat díky zachování více konceptů či komplementárních archivních pramenů. Tak u Reinharta Viléma z Mekbachu je dochován koncept datovaný 23. května 1605 a v některých pasážích znatelně odlišný opis originální přímluvy, datované 24. května, v císařských registrech.⁴²⁴ Dva navazující koncepty (s tímž datem) se dále váží například k osobě Jiřího Kryštofa z Viršperku, přičemž druhá již byla psána jako čistopis, ale nakonec i do ní byly provedeny další úpravy. Pozoruhodná je (škrtnutá) kancelářská poznámka na její přední straně: „*Vyhledati jiné některé copie*“, jejíž význam není zcela jasný.⁴²⁵

O tom, že práce kancelářského personálu mohla mít značně diskutabilní kvalitu, svědčí kuriózní koncept, datovaný 29. února 1596. Původní text se vztahoval na osobu Viléma z Grumbachu, následně ale došlo k několika úpravám, které text tak říkajíc zcela zatemnily. V naraci bylo škrtnuto, že je císař prošen od „*slovutného Viléma Krumpacha z Krumpachu, věrného Našeho milého*“ a namísto toho bylo po straně napsáno „*poctivých Jiříka a Kundráta bratří Mielnar z Hiršpachu, v[ěrných] N[ašich] m[ilých]*“, v další větě pak písař opakovaně zasáhl do původního „*poněvadž Vilém Krumpach osoba starožitého rytířského stavu jest*“: nejprve škrtnl „Vilém“ a doplnil „Konrád“, načež i toto jméno škrtnul, namísto „rytířského“ stavu se pak v upraveném konceptu objevilo „panského“. Ve výsledku tak vznikl zmatený text, který se ve své finální podobě vztahuje částečně na Viléma z Grumbachu a částečně na Jiřího a Konráda Meinly (nikoliv Mielnary!) z Hiršpachu. S touto nekozistencí si pak příliš neuměli poradit ani ti, kdo kancelářskou registraturu pořádali – na přední straně je dobová poznámka „*P[an] Kundrát Krumpach*“, na rubu německý regist „*Intercession an die Stende in Behamb Wilhelm von Grumpach zu einen Landtman anzunemen*“. Korunu celé absurditě dodává skutečnost, že Vilém z Grumbachu byl ve skutečnosti do země přijat již v roce 1593! Jakákoliv interpretace tohoto podivného dokumentu je výrazně spekulativní. Je kupříkladu

⁴²² SM, sign. J 21/J 13, i.č. 1530, kart. 1013, sign. J 21/K 72, i.č. 1531, kart. 1016, sign. J 21/L 8, i.č. 1531, kart. 1017, sign. J 21/T 20, i.č. 1540, kart. 1033.

⁴²³ SM, sign. J 21/M 36, i.č. 1533, kart. 1020.

⁴²⁴ SM, sign. J 21/M 23, i.č. 1533, kart. 1020; RG, i.č. 114, fol. 121v – 122r, č. 8.

⁴²⁵ SM, sign. J 21/W 80, i.č. 1543, kart. 1038.

možné, že příslušný písař si v roce 1596 vzal jako předlohu starší intercesi za Viléma (dodnes nedochovanou) a mechanicky ji opsal včetně jména; při následné korektuře pak sice došlo k úpravám, ale nedůsledným. To je ale jen jeden z možných scénářů, nevysvětlující ovšem všechny aspekty věci – tak Meinlové z Hiršpachu byli měšťané, nikoli příslušníci „starožitného“ rytířského, tím méně pak panského stavu (mezi vyšší šlechtu se ostatně nepočítal ani Grumbach), navíc Konrád byl bez bratra Jiřího přijat do země až v roce 1602! Nezbyvá tedy než vnímat tuto písemnost jako příklad úředního šlendriánu, který zřejmě i v předbělohorské době v úřadech tu a tam panoval.⁴²⁶

V některých případech se stávalo, že kancelář z důvodu zefektivnění své činnosti vyhotovovala jeden přímluvný list pro více žadatelů. Tak kupříkladu 17. ledna 1570 je datován koncept společné přímluvy pro Jana z Hohenvartu, Jindřicha Gravingara ze Saleku a Jana Rerychta z Hubru,⁴²⁷ společné přímluvy se v roce 1609 dostalo také příbuzným a později úhlavním nepřátelům Teobaldovi a Janovi Hokům z Zweibrücken.⁴²⁸ Standardní ale bylo, že jeden každý žadatel o udělení inkolátu předstupoval před zemský sněm se svou vlastní přímluvou. Mělo to ostatně i svou logiku z hlediska zdůvodnění, které bylo přeci jen u každého žadatele do jisté míry individuální. Velmi pěkně to ukazuje příklad, také avizovaný již Klecandou: v roce 1595 (20. února) byl v kanceláři zpracován koncept přímluvného listu pro Julia Caesara ze Strassoldu „*pro jeho šlechetný rod a dobré chování*“ a zároveň bylo písařům dáno za úkol vyhotovit čtyři obdobné, avšak odlišně argumentované přímluvy – pro Dr. Bartoloměje Petze (Pezzu) z Ulrikskirchen („*In simile mutatis mutandis o doktora Pecza, však jeho platné a vzácné služby, též titul doložit*“), Tiburcího Himlreicha ze Šorfenberku („*Item o sekretáře Tiburciusa Himelreicha z Šarfenbergu, též jeho dávné a platné služby, též titul doložit*“), Dr. Ondřeje Scholia z Elsauфу („*Item o Andease Scholiusa, lékaře, pro jeho ctné a šlechetné chování*“) a Dr. Pavla Zikmunda z Grunova, přičemž u něj původně samostatné zdůvodnění nebylo („*Item o doktora Pavla Zimunda z Grunova*“). Tato lakonická shrnutí zásluh a vlastností, jimiž mělo být přijetí za obyvatele justifikováno, byla pak ještě rozvedena dalšími přípisky sekretáře.⁴²⁹ Ke konceptu jedné přímluvy pak mohl být

⁴²⁶ SM, sign. J 21/M 51, i.č. 1533, kart. 1020.

⁴²⁷ SM, sign. J 21/H 71, i.č. 1529, kart. 1012.

⁴²⁸ SM, sign. J 21/H 74, i.č. 1529, kart. 1012.

⁴²⁹ SM, sign. J 21/S 159, i.č. 1539, kart. 1032; V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 460. Tak u JUDr. Petze mělo stát, že je říšským dvorským radou a je přijímán „*pro jeho věrné i platné nám i všemu křesťanstvu, jsouce oratorem Našim při císaři tureckém mnoho let pořád, prokázané služby*“, Tiburcí Himelreich měl být zemskému sněmu doporučen „*pro jeho dávné, věrné a platné služby*“ a MUDr. Zikmund „*pro jeho již od několika let pořád při dvoře Našem císařském činěné služby*“. Avšak jindy ani tyto nuance nebyly řešeny, takže na intercesi za Jana Jakuba Kynyga z Kynygsfeldu z roku 1615 stojí prostě: „*In simile Janovi Baptistovi Eisnovi, obojích práv doktoru a radě nad apelacemi. In simile slovuťnému Janovi Kundrátovi z Amštadu*“. SM, sign. J 21/K 41, i.č. 1531, kart. 1015.

v registratuře připojen další samostatný list s poznámkou o tom, že má být in simili psáno i pro dalšího žadatele.⁴³⁰

Konečně lze poukázat na případ Karla Jergera, svobodného pána z Toletu. Ten usiloval o přijetí do země již v roce 1614 a v české dvorské kanceláři byl vyhotoven koncept s datem 4. února, jímž se císař Matyáš přimlouval za Karla a současně i jeho staršího bratra Jiřího Viléma. V následném čistopisu byl ale Karel vynechán a přímluvy se dostalo pouze Jiřímu Vilémovi,⁴³¹ který byl také o měsíc později (7. března) skutečně do země přijat.⁴³² Kuriózní je, že původní koncept byl ve své prvotní verzi také koncipován jen pro Jiřího Viléma a Karel byl do něj teprve posléze doplněn. Každopádně v roce 1615 požádal Karel o přijetí znovu, přičemž ve své suplice vysvětloval, že neměl tušení, že pro každého uchazeče musí být vydán samostatný promotoriál („*ich zwar kein Wissen gehabt, dergleichen Intercession auf jeden Praetendenten absonderlich bewilligt und ausgefertigt zu werden pflegt*“). Shodou okolností se i tentokrát na kancelář obraceli dva příslušníci Jergerů – vedle Karla to byl také jeho strýc Jan. Vše již ale v tomto případě proběhlo správně – v dochované registratuře je koncept přímluvy za Jana Jergera, k níž je připojen dovětek „*In simili Karlovi Jergerovi na Toletu, Kepachu, Štafu, Gryspachu, Pernštejně, Šernštejně, Libenštejně a Molperštorfu, dědičné[m]u zemské[m]u hofmistru arciknížetství Našeho Hořejších Rakous*“.⁴³³

Jazykem přímluvných listů byla zásadně čeština. Jediná známá výjimka je shodou okolností opět spojena s rodem Jergerů: právě shora jmenovanému Janovi Jergerovi byl s datem 12. srpna 1615 vyhotoven přímluvný list německý. Na jeho rubu se ovšem nachází s datem 1. září poznámka „*Poručení v českém jazyku žádá*“. V registratuře je pak zachována další intercese, tentokrát již česká, vyhotovená 11. září.⁴³⁴ Co vedlo pracovníky kanceláře k tomu, že se odchýlili od zažitého zvyku a upřednostnili v Janově případě němčinu, těžko odhadovat. Jeho žádost byla samozřejmě německá, to ale platí pro celou řadu dřívějších žadatelů, jimž byl přesto vydán promotoriál český.⁴³⁵ Zjevně šlo o nedopatření, které ale

---

⁴³⁰ Srovnej list se stručným pokynem napsat přímluvu pro MUDr. Mořice Stromayera, jež měla být datována 4. března 1590. SM, sign. J 21/S 182, i.č. 1539, kart. 1032. Ke které intercesi se toto „*in simili*“ vztahovalo, nelze určit, neboť v roce 1590 byla na sněmu přijata celá řada uchazečů a sám dochovaný list papíru žádné vodítko nedává.

⁴³¹ SM, sign. J 21/J 13, i.č. 1530, kart. 1013.

⁴³² DZSt 53, fol. M 10v – M 12r.

⁴³³ SM, sign. J 21/J/13, i.č. 1530, kart. 1013.

⁴³⁴ SM, sign. J 21/J 13, i.č. 1530, kart. 1013.

⁴³⁵ V případě Jana Veise ze Selmic bylo v roce 1585 na německou supliku poznamenáno „*fiat přímluva*“ a následně – zjevně jako určení, které oddělení kanceláře má promotoriál zpracovat – byla připojena lakonická glosa „*Bohemica*“. SM, sign. J 21/W 24, i.č. 1543, kart. 1036. V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 460, uvedl, že na žádosti je nápis „*fiat přímluva, expedicio bohemica*“, slovo „*expedicio*“ ale dnes není patrné.

v kontextu sněmovních jednání v roce 1615, v jejichž rámci byl mimo jiné schválen dobře známý „zákon na ochranu českého jazyka“, muselo nechtěně působit jako drzá provokace.

Vladimír Klecanda uvedl ve své studii, která je v české literatuře skutečně jediným – zato velmi kvalitním – informačním materiálem o přímluvných listech, že pro tyto písemnosti „byl ustálený formulář“ a že „na konceptech nebývalo z téže příčiny zpravidla nic měněno, jen tu a tam, pochybil-li písař ve jméně nebo v titulu, byl koncept opraven a ... znova schválen“.⁴³⁶ Toto tvrzení, jakkoliv vycházející z plošného studia archiválií, uložených ve fondu Stará manipulace, se ale jeví poněkud zkreslující. Jednak, již výše bylo konstatováno (a lze to doložit celou řadou příkladů), že prvotní koncepty byly celkem běžně upravovány, a to v některých případech i opakovaně. Na tom nic nemění skutečnost, že šlo vesměs o marginální jazykové úpravy, jejichž smyslem bylo vycizelovat text po stránce gramatické, popřípadě z hlediska souslednosti informací.

Stejně tak lze jako relativní vnímat tvrzení, že přímluvné listy měly ustálený formulář.⁴³⁷ To totiž platilo pouze do té míry, že existovala jeho stabilní struktura, která se skutečně důsledně zachovávala u všech žadatelů. Na druhou stranu si ale nelze představit, že všechny listy byly psány podle jednotného „mustru“, v němž se obměňovala toliko jména osob, za něž se panovník ke sněmu přimlouval. Poměrně jasně to ostatně dokazuje i citovaný příklad z roku 1595, kdy se sice jeden koncept stal základem i pro další listy, v každém z nich byly ale provedeny určité úpravy, individualizující zásluhy konkrétní osoby, za níž byla přímluva vyhotovena. V tomto duchu je také třeba rozumět přípiskům „*ut forma*“,⁴³⁸ resp. „*ut in forma communi*“.⁴³⁹ Písař, který dostal příslušnou písemnost na starosti, se měl držet obvyklého rámce listiny, co do konkrétních formulací ale neměl úplně svázané ruce. O tom, že podoba promotoriálu se do jisté míry podřizovala i textu obsaženému v podané žádosti kandidáta, svědčí poznámka na rubu německy psané supliky Jana Jakuba Kurce ze Senftenova „*scribatur in intentiam*“.⁴⁴⁰

Na počátku promotoriálů stála pochopitelně **intitulace** panovníka. V prvotních konceptech se zpravidla uvádělo pouze samotné jméno panovníka, na čistopisech – a lze

⁴³⁶ V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 460.

⁴³⁷ Klecandu patrně k tomuto tvrzení svedly některé kancelářské písemnosti, v nichž se se standardní podobou promotoriálů počítá. Tak např. když měla být v roce 1605 vydána přímluva císařskému lékaři Oktaviánovi Roboretovi, dostal písař pokyn sepsat „*intercesi životnímu lékaři J[eho] M[ilosti] c[ísařské] Octavianovi Roboretovi ke všem stavuom království českého, aby ho za obyvatele v tomto království přijali ut in forma communi*“. SM, sign. J 21/R 38, i.č. 1538, kart. 1025. Uvedenou „formu communi“ je ovšem třeba chápat nikoli jako ustálený a neměnný textový formulář, ale jako obecnou intenci, v níž se císařské přímluvy pohybovaly.

⁴³⁸ SM, sign. J 21/K 64, i.č. 1531, kart. 1016. Na rubu žádosti Martina Krusia je pokyn „*fiat přímluva ut forma*“.

⁴³⁹ SM, sign. J 21/R 38, i.č. 1538, kart. 1025. Zde je na rubu latinsky psané žádosti MUDr. Oktaviána Roboreta pouze „*fiat*“, přiložen je samostatný list s pokynem psát *intercesi „ut in forma communi“*.

⁴⁴⁰ SM, sign. J 21/K 72, i.č. 1531, kart. 1016.

předpokládat, že tomu tak bylo i u expedovaných přímluv, ostatně obdobně jako na jiných listech poselacích – se již objevovala poněkud rozvedená, avšak stále ještě redukováná intitlace, obsahující titul císařský (ve spojení s tradičním označením „rozmnožitel říše“) a královské tituly uherský a český.⁴⁴¹ Chyběly tedy jak další tituly spojené s vládou v českých zemích (markrabě moravský, vévoda slezský a lucemburský, markrabě Horních a Dolních Lužic), tak pochopitelně i plná titulatura se všemi tituly vztahujícími se k územím říšským. Tak jako u jiných poselacích listů, není ani u dochovaných čistopisů intercesí titulatura uvozena zájmenem „My“.

Za intitlací následovala **salutace**, v tomto případě ovšem v podobě prostého oslovení adresátů, bez jakékoliv pozdravné formulace. Vzhledem k tomu, že přímluvné listy byly adresovány všem stavovským osobám shromážděným na zemském sněmu, šlo o výčet titulárních oslovení, pečlivě reflektujících tehdejší poměrně pestrou skladbu stavovské společnosti.

V prvních dochovaných textech, vydaných po polovině 16. století, se objevuje výčet „*Osvícení, uro[zení], sta[teční], slo[vutní], poctiví a opatrní, v[ěrní] N[aši] m[ilí]*“.⁴⁴² Ten se postupně vztahuje na urozené pány (stav panský), statečné rytíře (stav rytířský), slovatné vладыky (osoby přijaté do rytířského stavu a jejich potomci do třetího kolene, nepožívající plných korporativních práv⁴⁴³) a poctivé a opatrné měšťany (stav měšťanský). První uvedený výraz „Osvícení“ pak souvisí s výsledkem prestižního sporu, probíhajícího v polovině padesátých let 16. století mezi knížaty z Plavna a pány z Rožmberka. Stručně shrnuto, do zemského zřízení z roku 1549 byl zahrnut článek A 9, který sice konstatoval, že v Čechách mají existovat pouze tři stavy, panský, rytířský a měšťanský, zároveň ale poněkud nejasně dodával, že „*kníže Hendrich pán z Plavna, poněvadž jest rodič tohoto království od starodávna, důstojenství svého knížecího i s dědici svými, tolikéž místa i titule, jako na kníže náleží, užiti má*“.⁴⁴⁴ Na něj pak navázal článek A 13, příznávající knížatům z Plavna v zemském soudu výsadní místo hned po pravé ruce panovníka.⁴⁴⁵ V roce 1554 (po smrti nejvyššího kancléře Jindřicha z Plavna) zahájil ovšem jihočeský magnát Vilém z Rožmberka spor o neplatnost těchto ustanovení, nepřijatelně (přinejmenším z jeho subjektivního pohledu)

---

⁴⁴¹ Namátkou přímluva Rudolfa II. za Jiřího Ehrenpreise z Ehrneku z roku 1608 („*Rudolf Druhý, z Boží Milosti volený římský císař, po všechny časy rozmnožitel Říše, a uherský, český etc. král etc.*“) či Matyáše za Augustina Hoka z roku 1615 („*Matyáš, z Boží milosti volený římský císař, po všechny časy rozmnožitel Říše a uherský, český etc. král etc.*“). SM, sign. J 21/E 9, i.č. 1526, kart. 1008, sign. J 21/H 74, i.č. 1529, kart. 1012.

⁴⁴² Např. v přímluvách Maxmiliána II. za Kašpara Colonu z Felzu a Adama Hohenvartera z Gerlachštejnu z roku 1561. SM, sign. J 21/F 39, i.č. 1527, kart. 1009, sign. J 21/H 70, i.č. 1529, kart. 1012.

⁴⁴³ Srovnej CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 145, čl. A 23, ZZ 1564, s. 505, čl. A 15.

⁴⁴⁴ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 138–141, čl. A 9.

⁴⁴⁵ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 141–142, čl. A 13.

narušujících tradiční výsady rožmberského rodu, jehož vladařům bylo prestižní soudní křeslo přiznáno již dříve, v době jagellonské. Spor skončil v roce 1556 kompromisním výrokem Ferdinanda I., vynesným na generálním sněmu a s odkazem na stanovisko širší královské rady: knížata z Plavna si podle něj podržela čestné místo na zemském sněmu a v královské radě, zatímco Vilémovi z Rožmberka bylo navraceno přednostní postavení v zemském soudu a při sněmovních relacích k zemským deskám, v nichž by šlo o dispozici zemskou pečeti.⁴⁴⁶ Pokud se tedy některý z Jindřichových synů objevil na zemském sněmu, bylo nutno začít oslovení výrazem „osvícený“, příslušejícím knížatům.

Na rozdíl od kancléře Jindřicha, který byl klíčovým hráčem české politické scény, jeho synové se ovšem pohybovali spíše v říšském prostředí a českým záležitostem věnovali jen velmi málo pozornosti, navíc již v roce 1572 tato rodová linie pánů (resp. knížat) z Plavna vymřela. Od počátku sedmdesátých let byl naopak nekorunovanou hlavou české stavovské obce právě Vilém z Rožmberka, zastávající od roku 1570 úřad nejvyššího pražského purkrabího, tedy neformálního „předsedy zemské vlády“.⁴⁴⁷ Vzhledem k tomu, že mimořádné postavení rožmberských vladařů v rámci české šlechty bylo reflektováno i právem na (v českém prostředí v té době výjimečné) oslovení „vysoce urozený“, ustálila se v návaznosti na to salutace na dlouhá desetiletí do podoby „*Vysoce urozený, urození, stateční, slovutní, poctiví a opatrní, věrní Naši milí*“.⁴⁴⁸ Teprve po vymření Rožmberků v roce 1611 bylo oslovení redukováno na „*Urození, stateční, slovutní, poctiví a opatrní, věrní Naši milí*“,⁴⁴⁹ jež zůstalo standardem v nedlouhé době do vypuknutí českého stavovského povstání.

Za oslovením adresátů pokračovaly přímlyvné listy bezprostředně **narací** (s ohledem na pragmatickou povahu listů a jejich neslavnostní charakter tedy absentovala jak arena, tak promulgate). Její podstatou bylo ve všech přímlyvných listech konstatování, že se na panovníka obrátil zájemce o nabytí českého občanského práva a požádal ho o přímlyvu, která je v tomto ohledu nezbytná. V některých případech byla tato skutečnost konstatována bez jakéhokoliv úvodu, jako např. v přímlyvě za Jana z Hohenvartu, Jindřicha Gravingara ze Saleku a Jana Rerychta („*Prosili jsou Nás ve vsí poniženosti*“),⁴⁵⁰ Hoky z Zweibrücken

⁴⁴⁶ SOA Třeboň, Cizí rody, Listiny, sign. z Rožmberka 15/12a–c, i.č. 438–440, kart. 71, sign. z Rožmberka 3/48, i.č. 441, kart. 53. Výrok je rovněž editován SČ, díl II., s. 744–751, č. 254. K celému sporu podrobně J. PÁNEK, Zápas o vedení české stavovské obce v polovině 16. století, s. 855–884.

⁴⁴⁷ K Vilémově osobě podrobně především J. PÁNEK, Vilém z Rožmberka, passim. Jmenování nejvyšším purkrabím viz SOA Třeboň, Cizí rody, Listiny, sign. z Rožmberka 3/49, i.č. 481, kart. 53; koncept je též v SM, sign. O 13/1/I, i.č. 2532, kart. 1564, fol. 9r – 10r.

⁴⁴⁸ Např. již společný přímlyvný list za tři žadatele ze 17. ledna 1570. SM, sign. J 21/H 71, i.č. 1529, kart. 1012. Z pozdější doby ještě např. přímlyva za Teobalda a Jana Hoky (1609). SM, sign. J 21/H 74, i.č. 1529, kart. 1012.

⁴⁴⁹ Opět lze připomenout např. přímlyvy za Augustina Hoka či příslušníky rodu Jergerů z let 1614–1615. SM, sign. J 21/H 74, i.č. 1529, kart. 1012, sign. J 21/J/13, i.č. 1530, kart. 1013.

⁴⁵⁰ SM, sign. J 21/H 71, i.č. 1529, kart. 1012.

(„Vznesli jsou na Nás ve vsí poníženosti poctiví Theobald a Jan Hogové z Cvapruku“)⁴⁵¹ či Kryštofa Oldřicha z Burksdorfu („Jaká jest ponížená prozba slo[vutného] Kryštofa Voldřicha z Burksdorfu na Terci a Vutěnově“),⁴⁵² jindy bývala ještě uvedena různými stylistickými obraty. Nejčastěji se jednalo o prosté „Věděti vám milostivě dáváme“,⁴⁵³ popřípadě lakonické „Vězte“.⁴⁵⁴ Zejména královská registra a kancelářská registratura doby rudolfinská pak dosvědčují užívání obratů „Milostivě vás tejna nečiníme“,⁴⁵⁵ „Milostivě vás tejna činiti neráčíme“⁴⁵⁶ či jen „Tejna vás činiti neráčíme“.⁴⁵⁷

Skutečnost, že byla předložena žádost o přímluvu, je zpravidla sdělována prozaickým tónem, bez zbytečných příkras a květnatých opisů. Tak tomu bylo namátkou u Adolfa Hoga z Hagen (1581 – „že jsme od slo[vutného] Adolfa z Hagen, věrného Našeho milého, k vám za milostivú přímluvu Naši císařskou, aby mezi vás za obyvatele království tohoto českého přijat byl, ve vsí poníženosti prošení“)⁴⁵⁸ či Volfa Cíglera z Kliphauzu (1605 – „že sme od poctivého Volfa Ciglera z Kliphauzu, v[ěrného] N[ašeho] m[ilého], ve vsí poníženosti za milostivou přímluvu Naši, abyste ho za obyvatele království tohoto českého přijali, snažně prošení“).⁴⁵⁹ Někdy došlo k rozložení informace do dvou vět, z nichž druhá zdůrazňovala význam přímluvy pro úspěšné dovršení přijímacího procesu. Jako příklady takové narace lze uvést intercese za Pavla z Krauseneku (1605 – „Vězte, že jest na Nás poníženě vznesl statečný Pavel z Krauseneku, rada Naše komory dvorské a hejtman panství krumlovského, věrný milý, že jest oumyslu toho při vás náležitě při nynějším sněmu, abyste jej za obyvatele království tohoto českého přijali, vyhledávati. Však pro podstatnější fedruňk nás k vám za milostivou přímluvu Naši císařskou poníženě prosíce“)⁴⁶⁰ či Martina Crusia a jeho syna a vnuky (1606 – „Věděti vám milostivě dáváme, že jest na Nás poníženě vznesl poctivý Martin Krusius, kterak by oumyslu byl, toho při vás náležitě vyhledávati, abyste jej s synem jeho Danielem Krusiušem léta majícím, též s syny téhož Daniele Gabrielem a Janem Václavem, let dospělých nemajícími, za obyvatele královst[ví] tohoto českého přijali. Však pro snadnější a

⁴⁵¹ SM, sign. J 21/H 74, i.č. 1529, kart. 1012.

⁴⁵² SM, sign. J 21/B 102, i.č. 1523, kart. 1005.

⁴⁵³ Např. v přímluvě za Linhartu Cholovského z Korkyně (1614). SM, sign. J 21/K 48, i.č. 1531, kart. 1016.

⁴⁵⁴ Např. v přímluvě za Pavla z Krauseneku (1605) či za Jiřího Bastu hraběte z Hustu (1606). SM, sign. J 21/B 10, i.č. 1523, kart. 1003, sign. J 21/K 55, i.č. 1531, kart. 1016, RG, i.č. 114, fol. 119v, č. 1; RG, i.č. 115, fol. 46r, č. 23.

⁴⁵⁵ Přímluva za Volfa Cíglera z Kliphauzu (1605). SM, sign. J 21/Z 24, i.č. 1544, kart. 1039; RG, i.č. 114, fol. 9r, č. 23.

⁴⁵⁶ Přímluva za hraběte Štěpána Milessima (1605). SM, sign. J 21/M 36, i.č. 1533, kart. 1020; RG, i.č. 114, fol. 24v, č. 1.

⁴⁵⁷ Přímluva za Jiřího Prantla (1605). SM, sign. J 21/P 71, i.č. 1536, kart. 1023; RG, i.č. 114, fol. 31r, č. 22.

⁴⁵⁸ SM, sign. J 21/H 11, i.č. 1529, kart. 1011.

⁴⁵⁹ RG, i.č. 114, fol. 9r, č. 23.

⁴⁶⁰ SM, sign. J 21/K 55, i.č. 1531, kart. 1016; RG, i.č. 114, fol. 119v, č. 1.

podstatnější fedruňk *Nás k vám za milostivou přímluvu Naši císařskou ve vši poniženosti prosí*).⁴⁶¹

Jen ve výjimečných případech měla narace složitější strukturu a jazykově barvitější charakter. Zde lze vyzdvihnout především přímluvy za šlechtice, kteří bránili Uhry proti tureckým nájezdům. Příkladem může být přímluva za Jiřího Bastu hraběte z Hustu (1606)⁴⁶² či Ferdinanda Koloniče (1607), v níž se výslovně zdůrazňovalo, že se žadatel nechal potřebovat k vojenské službě „*pro obhájení Nás, krále a pána svého, tudíž vás, obyvatelův země této i jiných kní náležitých*“.⁴⁶³ O rok později, když se císař přimlouval za podplukovníka Ondřeje z Meihe, zdůrazňoval obdobně, že se žadatel „*od začátku války uherské až do tohoto času vedle jiných soldátův proti nepříteli Turku věrně a pilně pro dobré království tohoto českého potřebovati dal*“.⁴⁶⁴

U jmen žadatelů byly zpravidla uvedeny jejich dvorské úřady (hodnosti), popřípadě jiné posty zastávané v panovnických službách (pochopitelně za předpokladu jejich aktivního působení na tomto poli). Někdy byly také letmo zmíněny jejich zásluhy – například u Kryštofa Oldřicha z Burksdorfu se za jménem uvádělo, že je císařským truksasem a že „*od šestnácti let ustavičně při dvoře Našem v službách trvá*“.⁴⁶⁵ Podobně u císařského komorníka Filipa Langa se konstatovalo, že císařskému domu slouží „*od třidceti osmi let*“ a že „*větší díl věku svého počestně strávil*“ ve službách zesnulého arciknížete Ferdinanda.⁴⁶⁶ Šlo ale o rozvinutí spíše výjimečná.

Neobvykle byla textově vystavěna obsáhlá intercese za braniborského šlechtice Petra z Libntálu, která ve své více než stránku dlouhé naraci primárně odkazovala nikoliv na jeho žádost, ale na přímluvný list braniborského kurfiřta Jáchyma Bedřicha.⁴⁶⁷

Odkaz na text samotné žádosti kandidáta v intercesi za Hektora Veisse z Miflinku dokazuje, že minimálně v některých případech bylo zemskému sněmu jako doplněk

⁴⁶¹ SM, sign. J 21/K 64, i.č. 1531, kart. 1016.

⁴⁶² SM, sign. J 21/B 10, i.č. 1523, kart. 1003 („*Vězte, že jest na Nás ve vši poniženosti vznesl urozený Jiří Basta, hrabě z Hustu, věrný Náš milý, oznamujíc, kterak jest pro královst[vi] toto Naše české a jiné země k němu příslušející a sumou pro dobré všeho křesťanstva v království Našem uherském proti nepříteli Turku po několik let s vynaložením zdraví a života svého (s čímž dobře spokojeni býti ráčíme) se potřebovati dal a posavad, pokudž by toho potřeba ukazovala, se potřebovati dáti a Nám sloužiti se zakazuje. Jsouce oumyslu zde v královst[vi] tomto českém pod residencí a šťastným panováním Naším se osaditi, Nás v tom za milostivé Naše císařské povolení a k vám za přímluvu, abyste jej za jednoho obyvatele královst[vi] tohoto českého, připovídajíc od sebe i dědicův svých všeckna práva a chvalitebné dobré zvyklosti zachovávatí, přijali*“); RG 115, fol. 46r, č. 23.

⁴⁶³ SM, sign. J 21/K 43, i.č. 1531, kart. 1015; RG, i.č. 116, fol. 83r – 83v, č. 50. Obdobný text se objevuje i v přímluvě za hraběte Jiřího Bedřicha z Hohenlohe v roce 1607. RG, i.č. 116, fol. 70r – 70v, č. 5.

⁴⁶⁴ SM, sign. J 21/M 24, i.č. 1533, kart. 1020.

⁴⁶⁵ SM, sign. J 21/B 102, i.č. 1523, kart. 1005.

⁴⁶⁶ SM, sign. J 21/L 8, i.č. 1531, kart. 1017.

⁴⁶⁷ SM, sign. J 21/L 76, i.č. 1532, kart. 1019. Narace v tomto případě rovněž opakovaně upozorňovala na Petrovu dvorskou službu i vojenské zásluhy v taženích proti Turkům.

k panovníkově přimluvě dáváno k dispozici (pravděpodobně v originálu) i samotné podání, které vydání přimlavy vyvolalo.⁴⁶⁸ Šlo ale patrně spíše o výjimku než pravidlo.

V některých případech mohla být narace zcela potlačena, jako tomu bylo například v přimluvě za Ondřeje z Ostešova, v níž odkaz na žádost (ačkoliv je v registratuře zachována) zcela absentuje.⁴⁶⁹

Samotnou **dispozici** intercese představovalo kladné stanovisko panovníka k předložené žádosti, avizované v naraci. Opět platí, že dochované listiny zdaleka nesvědčí o jednotně užívaném formuláři, ale vykazují značnou variabilitu, pokud jde o jazykové vyjádření této skutečnosti. Minimálním obsahem dispozice bylo konstatování, že se panovník za kandidáta přimlouvá (většinou vyjádřené obratem, že kladnému vyřízení jeho suppliky nemůže „slušně odepřítí“), žádost, aby ho stavy, pokud se na ně obrátí, přijaly do země (zpravidla se v této souvislosti odkazuje na „chvalitebný pořádek a obyčej“ země), a vyjádření očekávání, že tím stavy naplní císařskou vůli.⁴⁷⁰ Jestliže v jiných pramenech se běžně hovoří o královském „povolení“, které bylo podmínkou udělení inkolátu, pak toto povolení bylo implicitně zahrnuto v dotyčné přimluvě. Jen velmi výjimečně bylo do textu přimlavy zahrnuto výslovně.⁴⁷¹

Někdy, ale ne pravidelně, se zdůrazňovalo, tak jako je tomu např. v citované přimluvě za Zikmunda Bátoryho, že kandidát inkolátu má postupovat podle obyčeje, tj. stavy ho mají přijmout, „*když toho při vás náležitě hledati a za to žádati bude*“. Postupem času se stále častěji a nakonec vcelku pravidelně objevuje i explicitně formulované očekávání, že osoba, za

---

⁴⁶⁸ RG, i.č. 101, fol. 73v, č. 32; editováno v SČ, díl VII., s. 410, č. 264 („*Jaká jest ponižená prozba slovatného Hektora Weisa z Miflinku, aby při nynějším sněmu za obyvatele do království českého od vás přijat byl a My se za něho k vám přimluviti ráčili, tomu z příležitosti suplikací jeho širěji vyrozumíte*“).

⁴⁶⁹ SM, sign. J 21/O 6, i.č. 1535, kart. 1021. Pouze v závěrečné části dispozice je tu letná zmínka o Ondřejově sňatku, jímž se, „*jakž spravuje*“, spřiznil s českou šlechtou.

⁴⁷⁰ Takto poměrně stručně je dispozice formulována třeba v přimluvě za bývalého sedmihradského knížete Zikmunda Bátoryho (1604) či hamrmistra Jiřího Prantla (1605). SM, sign. J 21/B 8, i.č. 1523, kart. 1003 („*Protož se k vám za téhož Bathoryho milostivě přimlouvati i také vás žádati ráčíme, abyste, když toho při vás náležitě hledati a za to žádati bude, jeho za obyvatele tohoto království podle svobod vašich a starobylého chvalitebného pořádku a obyčeje mezi sebe přijali a této Naší císařské a královské přimlavy, kteréž se nemálo těší, jakž o vás pochybovati neráčíme, jemu skutečně užiti dali*“); sign. J 21/P 71, i.č. 1536, kart. 1023 („*Kdež znajíce My žádost a poniženou prozbu nadepsaného Jiříka Prantla slušnou a náležitou býti, k vám se za něho milostivě přimlouvati ráčíme, že jej mezi sebe za obyvatele královst[vi] tohoto českého přijíti odporni nebudete, nýbrž jemu této milostivé přimlavy Naší císařské, kteréž se on těší, vskutku užiti dáte*“). Poněkud komplikovanější je textová stavba v přimluvě za Pankráce z Windischgrätzu z roku 1574, viz SM, sign. J 21/W 49, i.č. 1543, kart. 1037 („*Kdež znajíc My touž prozbu nadepsaného Pangráce z Windišgracu slušnú býti ... k vám se za něho přimlouvati a milostivě žádati ráčíme, abyste prohlídna k tomu, že se tu od něho nic neslušného neb nebývalého nehledá, nýbrž toho, což jest jiné mnohé potkávalo, jeho Pangráce z Windišgracu mezi sebe do spolku svého za obyvatele království českého vedle starobylého chvalitebného pořádku a obyčeje, kterýž se v tom zachovává, přijali a této přimlavy, kteréž za něho z obzvláštní milosti Naší císařské činíme, a k vám hned žádné naděje, než že ta konečně svůj průchod jmiti bude, bejti nemůžeme, vskutku užiti dali*“).

⁴⁷¹ Srovnej například přimluvu za hraběte Jiřího Bastu z roku 1607, v níž Rudolf II. uvedl, že „*k tomu milostivě povolovati a k vám se tolikéž zaň přimlouvati ráčíme, že jej za jednoho obyvatele královst[vi] tohoto českého ... přijíti odporni nebudete*“. SM, sign. J 21/B 10, i.č. 1523, kart. 1003; RG, i.č. 115, fol. 46r, č. 23.

níž se panovník přimlouvá, vykoná všechny právně předpokládané kroky. Tak například za Augustina Hoka se panovník přimlouval v tom smyslu, že ho stavy mají přijmout, „*když toho při vás náležitě vyhledávati bude, a to, co Nám jakožto králi a pánu, též zemi náleží, vykoná*“.⁴⁷² Stojí ovšem za připomenutí, že vystavení reverzu a přiznání k zemi následovaly až po sněmovním přijetí, což znamená, že stavy fakticky nemohly naplnění takto nastavené podmínky zajistit. V některých případech byla také avizována pokora – ať již skutečná, nebo formální – s níž osoba, za níž se panovník přimlouval, do přijímacího procesu vstupovala. Kupříkladu u Reinharta Viléma z Mekbachu císař upozorňoval stavy, že se „*všelijakou uctivost k vám zachovávati uvoluje a připovídá*“.⁴⁷³

Výjimečný byl konkrétní pokyn, aby přijetí kandidáta bylo řádně intabulováno, objevující se v přímluvě za Kamila Martinelliho v roce 1605.⁴⁷⁴

Naopak častý byl na konci dispozice připojený dovětek, že císař hodlá kladné vyřízení své přímluvy v budoucnu stavům oplácet svou přízní a milostí. Šlo o obraty typu „*My vám to milostivě spomínati ráčíme*“⁴⁷⁵ či „*My vám to milostí Naší císařskou spomínati a nahrazovati ráčíme*“⁴⁷⁶ a podobně.

Pokud měl žadatel za sebou službu panovníkovi a byly zde zásluhy, jež přímluvu odůvodňovaly, bývala zmínka o nich zařazena na samotný počátek dispozice. Většinou se jednalo jen o stručný, paušální a v zásadě nekonkrétní odkaz na existenci takových dřívějších služeb, jako tomu bylo třeba v případě dvorského komorního rady a hejtmana krumlovského panství Pavla z Krauseneku (1605).⁴⁷⁷ V případě dlouhodobě zasloužilých rodin mohly být na scénu vytaženy i zásluhy kandidátových předků – zde lze jako příklad uvést přímluvu za Jana Jergera z Toletu.⁴⁷⁸ Zajímavý byl případ Jana Jakuba Kurce ze Senftenova, který se sám zásluhami pyšnit nemohl, zato však jeho otec zastával vlivné posty císařského tajného rady a místokancléře dvorské kanceláře. V přímluvném listu Rudolf II. tyto dlouholeté služby petentova otce vypíchl s tím, že jeho přímluva má mladého Jana Jakuba motivovat, aby kráčel

---

⁴⁷² SM, sign. J 21/H 74, i.č. 1529, kart. 1012. Obdobně též v přímluvě za Petra z Libntálu: „*když to, což Nám jakožto králi české[m]u a potom zemi náleží, vykoná*“. SM, sign. J 21/L 76, i.č. 1532, kart. 1019.

⁴⁷³ SM, sign. J 21/M 23, i.č. 1533, kart. 1020.

⁴⁷⁴ SM, sign. J 21/M 24, i.č. 1533, kart. 1020 („*aby ste ho ... za obyvatele království tohoto přijali, to dckami zemskýmými zapsali a jemu této přímluvy ... užítí dali*“).

⁴⁷⁵ Tak v přímluvě za Kryštofa Oldřicha z Burksdorfu (1601). SM, sign. J 21/B 102, i.č. 1523, kart. 1005.

⁴⁷⁶ V přímluvě za Adolfa Hoga z Hagen (1581). SM, sign. J 21/H 11, i.č. 1529, kart. 1011.

⁴⁷⁷ SM, sign. J 21/K 55, i.č. 1531, kart. 1016 („*Kdež prohledajíce My k jeho věrným, pilným, platným a k milostivému zalíbení Našemu činěným službám, k vám se za něho milostivě přimlouvati a žádati ráčíme*“).

⁴⁷⁸ SM, sign. J 21/J 13, i.č. 1530, kart. 1013 („*Kdež jsouce My nadepsanému Janovi Jergerovi pro věrné a pilné služby jeho netoliko Nám k milostivému zalíbení, ale i slavné paměti předkům Naším, císařům římským a králům českým, též slavnému domu Našemu rakouskému, od předkův jeho činěné služby, milostí Naší císařskou a královskou nakloněni, k vám se za něho milostivě přimlouvati ráčíme*“).

ve šlépějích svého předka.⁴⁷⁹ Skladba listu se zde nápadně blíží standardním obrátům užívaných v nobilitačních privilegiích.⁴⁸⁰ U Linharta Chlovského z Korkyně, který zásluhy za panovnický majestát ve svém curiculu neměl, zmiňuje přímluva alespoň úřednickou službu jiným „vzácným osobám“.⁴⁸¹

Každopádně jen výjimečně byly služby prokázané v minulosti žadatelem poněkud specifikovány a ani v těch případech promotoriál nenabízel skutečně detailní náhled na ně. Příkladem lze uvést Jana Dyenberga z Rehmen, u něhož císař v přímluvě ocenil zahraniční diplomatické aktivity ve službách arciknížat Matyáše a Maxmiliána,⁴⁸² či bratry Pergery z Pergu, z nichž jeden působil v české dvorské kanceláři a druhý měl za sebou pestrou dráhu vojenskou.⁴⁸³ Pokud se císař Matyáš přimlouval v roce 1615 za Ondřeje z Ostešova s tím, že působil za vlády Rudolfa II. ve správě panství Přerov nad Labem a Chlumeck nad Cidlinou a v okamžiku vystavení intercese je hejtmanem na Křivoklátě,⁴⁸⁴ šlo patrně o maximální konkrétnost, jaká se v přímluvných listech objevuje.

Výjimečné bylo také vypíchnutí budoucího přínosu přijímané osoby pro České království. Tak u Kašpara Colony z Felzu zdůrazňoval král Maxmilián již v naraci jeho dosavadní vojenské služby a v dispozici v návaznosti na to upozornil, že v těchto záležitostech bude moci být velmi platný i Českému království.⁴⁸⁵

---

⁴⁷⁹ SM, sign. J 21/K 72, i.č. 1531, kart. 1016 („Kdež prohlídajíce My k mnohým věrným, pilným a platným službám někdy statečného Jakuba Kurce, otce jeho, kteréž jest Nám jakožto tejná rada Naše a místokanclíř Sváté Říše k milostivému zalíbení Našemu císařskému až právě do smrti činil a prokazoval, tak, aby nahoře jmenovaný Jan Jakub Kurc, syn jeho, příčinu jměl (jakož tím povinen jest) šlépějí téhož otce svého následovati, Nám sloužiti i také k vám všelijakou šetrnost zachovati, protož se za něho milostivě přimlouvati ráčíme“).

⁴⁸⁰ Obdobně se motivace k dalším službám zdůrazňovala také v případě Štěpána hraběte z Milesimo. RG, i.č. 114, fol. 24v, č. 1 („Kdež jsouce My nadepsanému Štefanovi hraběti z Milesimo pro věrné služby, jakž od předkův jeho, tak od něho samého Nám se vši poddaností činěné, a aby je tím chtivěji a ochotněji vykonával (jakž pak tím povinen bude), vši milostí Naši císařskou a královskou naklonění, k vám se za něho milostivě přimlouvati ráčíme“).

⁴⁸¹ SM, sign. J 21/K 48, i.č. 1531, kart. 1016 („Jehožto ponížené prozby nemohouce oslyšeti, a prohlédajíce k tomu, že jest se vždycky šlechetně zachovávat i v službách mnohých vzácných osob po ten čas zůstávati hleděl, k vám se přimlouvati a milostivě žádati ráčíme“).

⁴⁸² SM, sign. J 21/D 17, i.č. 1525, sign. 1007 („I nemoha jemu takové žádosti jeho slušně nikoliv odepřiti a znaje to, že jest v příčinách a potřebách Našich císařských, jsouce v nich potřebován, i také do cizích zemí vyslán, pilností svou tudíž na ponížený pánův bratří Našich, Jich Lásek, Matyáše a Maximiliána, arciknížat rakouzských, v službách jim činěných a od něho prokazovaných, v mnohých jednáních a traktacích osobou a pilností svou nic sjíti nodal (sic!), nýbrž to, co jest mu kdy poručeno bylo, náležitě vyřizoval, protož se k vám za něho milostivě přimlouvati ráčíme“).

⁴⁸³ SM, sign. J 21/B 29, i.č. 1523, kart. 1003 („Jichžto ponížené prozby, poněvadž se jednomyslně oba dva v tomto království osaditi miní a chtějí, a tento Jiřík Perger, jsa na dvanácté léto pořád, jakž dotčeno, v službě Naši, povinnosti své pilně a bedlivě za dosti činí, druhý pak Bartoloměj dobré slovo o sobě má, že jest se v taženích a službách polních Jeho Lásky krále hispánského, totiž v Portugalii, potom ve Vlaších, nic méně i v Polště, jsa fendrychem, šlechetně a dobře se choval ... nemohli sme oslyšeti. A protož se k vám za ně přimlouvati a milostivě žádati ráčíme“).

⁴⁸⁴ SM, sign. J 21/O 6, i.č. 1535, kart. 1021.

⁴⁸⁵ SM, sign. J 21/F 39, i.č. 1527, kart. 1009 („A zvláště pak rozvažujíce i to, že týž Kašpar z Felzu v věcech válečných království českému dobře sloužiti a hoditi se bude moci. A protož z nahoře psaných i jiných slušných příčin za něho se k vám milostivě přimlouvati a vás za to žádati ráčíme“).

Pokud jde o jiné rozvíjející argumentační strategie, nejednou se v přímluvných listech podpůrně objevil poukaz na to, že se českého inkolátu běžně dostává i jiným osobám.⁴⁸⁶ V případě Baltazara Proka ze Sibenhirtu se císař snažil naklonit mu české stavy poukazem na to, že byl v českých zemích vychován a na Moravě se oženil,⁴⁸⁷ stejně tak se skutečnost, že je „*skrze stav svatého manželství s mnohými vzáctnými rody v království tomto spřízněn*“, objevuje v intercesi za Ondřeje z Ostešova.⁴⁸⁸ U Hektora Veise z Mifflinku byla vedle služeb samotného Hektora i jeho otce, vykonávaných ve prospěch habsburských panovníků, zdůrazněna skutečnost, že se Hektor skutečně hodlá v Čechách usadit a že „*od otce v Falcu a z mateře Česky z stavu rytířského pošlý jest*“.⁴⁸⁹ U Jiřího Kryštofa z Viršperku, rovněž z Falce, zase císař Matyáš zdůraznil, „*zvláště že již manem téhož království jest*“.⁴⁹⁰ A jak již bylo zmíněno, v některých (opět ale jen výjimečných) případech byl v dispozici i odkaz na přímluvy dalších osob, jako například kurfiřta saského v případě Adolfa Hoga z Hagen.⁴⁹¹

Ačkoliv stavovské zařazení přijímaných osob patřilo k velmi citlivým otázkám spojeným s přijímacím procesem, panovník se k němu vyjadřoval jen zcela výjimečně. Jako příklad tu lze uvést ne úplně typický promotoriál pro Petra z Libntálu, v němž Rudolf II. vyjadřoval přesvědčení, že stavové Petra přijmou do země a budou držet „*za osobu*

---

⁴⁸⁶ Jako příklad možno uvést intercese za Helmharta Jergera z Toletu, Vratislava hraběte z Fürstenberka či Ondřeje z Ostešova. SM, sign. J 21/G 19, i.č. 1528, kart. 1010 („*k vám se za něho milostivě přimlouvati ráčíme, že jemu toho, čeho jest se jiným poctivým lidem dostávalo, na jeho při vás náležité vyhledávání užiti dáte*“), sign. J 21/F 34, i.č. 1527, kart. 1009 („*k vám se za něho milostivě přimlouvati ráčíme, že jemu takové žádosti jeho neodepřete, nýbrž toho, čeho se jiným dostává, jemu tolikéž užiti dáte*“), sign. J 21/O 6, i.č. 1535, kart. 1021 („*že jemu tolikéž toho, čeho jest se jiným a dobře zachovalým osobám, služebníkům Našim, dostávalo ... užiti dáte*“). U Jana Jakuba Kurce ze Senftenova je analogický obrat obsažen již v dispozici. SM, sign. J 21/K 72, i.č. 1531, kart. 1016 („*Věděti vám milostivě dáváme, že při Nás ponížené přímluvy k vám vyhledává slovatný Jan Jakub Kurc z Šenftenova, věrný Náš milý, chtěje se zde osaditi, abyste jej za obyvatele království tohoto českého přijali a jemu toho, čeho se jiným dobře zachovalým osobám v podobné příčině propůjčuje, tolikéž užiti dali*“). Poněkud jinak je dotyčná část dispozice textově vystavěna ve výše již citované přímluvě za Pankráce z Windischratzu v SM, sign. J 21/W 49, i.č. 1543, kart. 1037 („*abyste prohlídna k tomu, že se tu od něho nic neslušného neb nebývalého nehledá, nýbrž toho, což jest jiné mnohé potkávalo, jeho Pangráce z Windišgracu mezi sebe do spolku svého za obyvatele království českého vedle starobylého chvalitebného pořádku a obyčeje, kterýž se v tom zachovává, přijali*“).

⁴⁸⁷ SM, sign. P 191/1, i.č. 2789, kart. 1912 („*Kdež znaje poníženou a s[lu]šnou p[ro]zbu je[h]o býti, poně[va]dž týž Balcar Prok z Zibenhirtu z mladosti své v k[rálovství]í Našem českém a v m[akrabství]í moravském j[es]t vychován a dobře, poctivě se choval a chová, i také v markrabství moravském se oženil a obzvláštní náchyl[n]ost má v témž k[rálovství]í neb v m[arkrabství]í moravské[m] se osaditi a statek sobě koupiti, k vám se za ně[h]o milostivě přimlouvati a žádati ráčíme*“).

⁴⁸⁸ SM, sign. J 21/O 6, i.č. 1535, kart. 1021.

⁴⁸⁹ RG, i.č. 101, fol. 73v, č. 32; editováno v SČ, díl VII., s. 410, č. 264.

⁴⁹⁰ SM, sign. J 21/W 80, i.č. 1543, kart. 1038.

⁴⁹¹ SM, sign. J 21/H 11, i.č. 1529, kart. 1011 („*I jsouce My témuž Adolfovi z Hagen milostí Naší císařskou naklonění a šetříce v tom snažnú přímluvu a žádost napředpsaného kurfiřta saského, Jeho Lásky, k Nám za něho učinění, takové pokorné prozby jsme jemu odepřiti moci neráčili. A protož se k vám za jmenovaného Adolfa z Hagen přimlouvati a za to milostivě žádati ráčíme*“).

*starožitné[h]o stavu rytířského podle takového pruovodu a Jeho Lásky kurfiršta brandenburskýho pochvaly dané“.*⁴⁹²

Text přímluvných listů byl uzavřen **datací**, která měla naprosto standardní podobu a uváděla místo vydání listiny (v drtivé většině případů Pražský hrad) a den, specifikovaný prostřednictvím kalendáře církevních svátků. Sankce a koroborace se v promotoriálech neobjevují: vzhledem k jejich obsahu nebylo prakticky komu sankcí hrozit, koroborace (oznámení o přivěšení pečeti) se pak v této době omezovalo na slavnostněji koncipované písemnosti.

Není ovšem pochyb, že na originálech přímluvných listů nechyběly ani přitištěná uzavírací pečeť, ani podpisy císaře, kancléře a místokancléře nebo sekretáře, tak, jak bylo u poselacích (zavřených) listů všeho druhu obvyklé.

Na konceptech uložených ve fondu Stará manipulace bývá uvedena též **adresa** listů, a to zpravidla hned v záhlaví, vpravo nahoře. Její podoba je opět kolísavá, od nejjednoduššího „*Stavům království českého*“⁴⁹³ resp. „*P[ánům] stavům kr[álovství] českého*“⁴⁹⁴ či „*Do sněmu kr[álovství] českého*“⁴⁹⁵ přes rozvitější podobu „*Všechněm stavům v královst[ví] českém do sněmu*“⁴⁹⁶ až po obsáhlé formulace typu „*Knížat[ó]m a stavóm k[rálovství]í če[skéh]o v středu po s[vatě]m Jeronýmu na hradě pražském shromážděný[m]*“⁴⁹⁷ „*stavuo[m] k[rálovství]í če[skéh]o na sně[m]u obecní[m] při času s[vatéh]o Pavla na víru obrácení na hradě pražském shromážděný[m]*“⁴⁹⁸ „*Stavuo[m] krá[lovství]í če[skéh]o na sněmu obecním léta [15]81. na hradě p[ra]žském shromážděným*“⁴⁹⁹ a podobně. Lze přitom předpokládat, že na expedované listy byla po jejich přeložení a zapečetění rozepsána spíše složitější varianta adresy. Zajímavé, ale zcela logické je, že „*všem třem stavům kr[álovství] českého*“ byl přímluvný list adresován i v případě, kdy k přijetí mělo dojít na sněmu generálním, jehož se zúčastňovali i zástupci ostatních korunních zemí.⁵⁰⁰

S ohledem na vše výše uvedené a shromážděné příklady lze tedy tuto pasáž věnovanou přímluvným listům uzavřít konstatováním, že nakolik lze soudit z konceptově a registraturně

⁴⁹² SM, sign. J 21/L 76, i.č. 1532, kart. 1019.

⁴⁹³ Tak na přímluvě za Augustina Hoka z Zweibrüku. SM, sign. J 21/H 74, i.č. 1529, kart. 1012.

⁴⁹⁴ Např. na přímluvě za Jiřího Viléma Jergera z Toletu. SM, sign. J 21/J 13, i.č. 1530, kart. 1013.

⁴⁹⁵ Tato varianta je na přímluvě za Jana Franka z Frankenfelzu. SM, sign. J 21/F 20, i.č. 1527, kart. 1009.

⁴⁹⁶ Např. na přímluvě za Jiřího Bastu hraběte z Hustu. SM, sign. J 21/B 10, i.č. 1523, kart. 1003.

⁴⁹⁷ Přímluva za Kašpara Colonu z Felzu, reflektující ještě – ve smyslu shora uvedeného – mimořádné postavení knížat z Plavna. SM, sign. J 21/F 39, i.č. 1527, kart. 1009.

⁴⁹⁸ Přímluva za hraběte Scipia z Archu a jeho syna Mikuláše. SM, sign. J 21/A 11, i.č. 1522, kart. 1002. Zajímavé je, že ačkoli podle salutace se i zde některý z Plavenských jednání účastnil, v adrese se to neodrazilo.

⁴⁹⁹ Přímluva za Adolfa Hoga z Hagen. SM, sign. J 21/H 11, i.č. 1529, kart. 1011.

⁵⁰⁰ Srovnej přímluvu za Jana Kynyga z Kynysfeldu z roku 1615, v níž císař Matyáš vyjadřoval přání, aby byl dotyčný přijat „*při tomto nynějším sněmu generálním*“⁵⁰⁰. SM, sign. J 21/K 41, i.č. 1531, kart. 1015.

zachovaných textů, šlo o písemnosti s pevně danou a přehlednou skladbou (intitulace – salutace – narace – dispozice – datace), ale na druhou stranu značně variabilní, pokud šlo o konkrétní jazykové prostředky a formulace.

Podobně jako u českých stavů, přimlouval se panovník prostřednictvím české dvorské kanceláře za zájemce o nabytí inkolátu i u stavů moravských. Ve fondu Moravika v Národním archivu se zachovaly koncepty přímluvných listů k celkem 28 udělením moravského obyvatelského práva z let 1561–1607.⁵⁰¹ Texty některých těchto přímluv byly přepsány i do královských register.⁵⁰² Zřejmě nedopatřením pak byla do Staré manipulace mezi materiály týkající se českého inkolátu zařazena žádost o přímluvu, kterou císaři i jménem Jana Bedřicha a Ondřeje Švejcary adresoval David Karel z Rožnova,⁵⁰³ či materiály vztahující se k přijetí Tomáše Viskelého za obyvatele Moravského markrabství.⁵⁰⁴

Interpretace uvedených písemností nemusí být jednoznačná. Panovnícká protekce se jistě mohla uplatnit, aniž by se jednalo o obligatorní právní institut jako v Čechách. A zase naopak, sněmovní usnesení z roku 1562, jímž se každému cizinci, který by se chtěl v zemi zakoupit, ukládalo, „*aby toho při stavích tohoto markrabství, aby za obyvatele přijat byl, hledal*“,⁵⁰⁵ ještě samo o sobě není dokladem toho, že by praxe královských přímluv na Moravě neexistovala. Tím spíše, že již výše byly citovány veřejnoprávní zápisy o přijetí za obyvatele na královskou „žádost“, případně přímo „přímluvu“. Případná námitka, že se přímluvné listy dochovaly jen k části osob, jež moravského inkolátu v předbělohorské době

---

⁵⁰¹ MR, i.č. 286 (Michal, Jan a František Révayové, 1561), 287 (Damián z Aryanu, 1561), 291 (Volf Štrejn ze Švarcenova, 1561), 521 (František Thahy, 1563), 522 (Baltazar Prok ze Sibenhirtu, 1563), 619 (Jan Kereczeny, 1564), 1040 (Barbora Erková, 1567), 1282 (František Schönaich ze Schönaichu, 1569), 1285 (Jan Manryko de Lara, 1569), 1288 (Ladislav Bánfy, 1569), 1292 (Michal z Černovic, 1569), 1816 (Žofie, vdova po Kryštofovi Teuflovi z Guntersdorfu, a Judita, vdova po Maxmiliánovi z Polheimu, sestry z Weisspriachu, 1573), 2037 (Barbora Kerhová, vdova po Ondřeji Tornočovi, a jejich děti, 1574), 2193 (Michal, Matyáš, Uriel a Jan Pavel Kremerové, 1575), 2650 (Šimon Forgáč, 1581), 2662 (Jošt Josef z Thurnu, 1581), 2676 (Ferdinand Hoffman z Grynpihlu, 1581), 2769 (Jan a Karel Ruberové z Pixendorfu, 1582), 2894 (Stanislav Rogovský z Rohozníka, 1584), 3177 (Ludvík a Laelius Colloredové z Walsee, 1587), 3190 (Mikuláš a František Dersfyové, 1587), 3304 (dr. Petr Weinzinger, 1588), 4750 (Zuzana Cyriaková, vdova po Janu Topolčanym, 1602), 4892 (Štěpán Šmíd z Freyhofen, 1603), 5472 (Jan Losenny z Losenny, 1607, zachována též žádost o přímluvu), 5529 (Karel David z Rožnova a Jan Bedřich a Ondřej Švejcary, 1607), 5624 (Jakub z Altensteigu, 1607) a 5640 (Petr a Pavel Apponyové, 1607).

⁵⁰² V knize misivů z roku 1607 lze nalézt přímluvy za Jana Losennyho z Losenny, Karla Davida z Rožnova a Jana Bedřicha a Ondřeje Švejcary, Jakuba z Altensteigu i bratry Appony. RG, i.č. 116, fol. 115v – 116, č. 56 (Losenny), fol. 162v, č. 42 (z Rožnova a Švejcary, původně psána na fol. 91r – 91v, č. 79, zde jen začátek textu s poznámkou „*Zjinačeno*“), fol. 187r – 187v, č. 45 (Altensteig, zároveň i přímluva o přijetí do stavu rytířského), fol. 217v – 218r, č. 62 (Apponyové). Vedle toho je v RG, i.č. 110, fol. 94v (kniha misivů z roku 1601) přímluva za Tomáše Viskelého.

⁵⁰³ SM, sign. J 21/R 64, i.č. 1538, kart. 1026; přímluva je v RG, i.č. 116, fol. 162v, č. 42 (původně psána na fol. 91r – 91v, č. 79, zde jen začátek textu s poznámkou „*Zjinačeno*“).

⁵⁰⁴ SM, sign. J 21/V 8, i.č. 1542, kart. 1035 (je zde uložena Viskelého žádost a koncept na ni navazující přímluvy).

⁵⁰⁵ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 187; J. JANIŠOVÁ – D. JANIŠ, Postavení cizinců a inkolát podle moravského zemského práva v 16. a na počátku 17. století, s. 196.

nabyly, je celku irelevantní, neboť kompletní soubor panovnických promotoriálů se nedochoval ani z prostředí českého. S nevyhnutelnou opatrností tak lze konstatovat, že zřejmě i na Moravě byla podle českého vzoru panovnická přímluva pevnou, byť pouze obyčejovou, součástí přijímacího procesu. Zajímavé je, že na počátku šedesátých let 16. století vydával tyto přímluvné listy ještě za života svého otce formálně českým králem již korunovaný následník trůnu Maxmilián.⁵⁰⁶ Na souboru listů, které adresoval jednotlivým představitelům moravské stavovské obce v roce 1587 arcikníže Arnošt, lze pak dokumentovat právně nezávaznou, v praxi ale jistě nikoli bezvýznamnou protekci dalších příslušníků vládnoucího roku, která mohla do přijímacího procesu vstupovat jako další faktor.⁵⁰⁷

Text přímluvného listu do Opolsko-ratibořského vévodství pro Ondřeje Dzierzanowského, dochovaný v královských registrech,⁵⁰⁸ je jasným dokladem toho, že minimálně v některých slezských knížectvích nalezly česká a moravská administrativní praxe svůj odraz. Také při přijetí Karla ze Štrasoldu za obyvatele Opavského knížectví v roce 1618 se v obsáhlém zápisu v knize sněmovních protokolů zmiňuje „*přímluvčí psaní*“ Ferdinanda II., v té době již korunovaného českého krále.⁵⁰⁹ Dochovány jsou též dvě verze konceptu listu císaře Matyáše opavským stavům z roku 1611, aby mezi sebe přijali za obyvatele a zároveň i do stavu rytířského sekretáře české dvorské kanceláře Pavla Michnu z Vacínova a jeho nezletilého bratra Jiřího. Je sice pravděpodobné, že ani jedna z nich z kanceláře nevyšla, i tak je ovšem lze vnímat jako doklad o poskytování přímluv do tohoto knížectví.⁵¹⁰ Stejně jako česky psanou žádost uherského šlechtice Jana Jiřího Trieglera z Iglertu, úředníka na Branné (Koldštejně) a někdejšího buchhaltera v Košicích, prezentovanou v české dvorské kanceláři 13. dubna 1613. Žadatel v ní rekapituloval služby, které císaři prokázal on i jeho předkové,

---

⁵⁰⁶ Jeho jménem byly v roce 1561 vydány přímluvy za bratry Révaye a Damiána z Aryanu. MR, i.č. 286 a 287. Zajímavý je případ Volfa Štrejna ze Švarcenova: zde je dochován koncept Maxmiliánovy přímluvy, datovaný 26. května 1561, a již zpečetěný přímluvný list Ferdinanda I., který nakonec ale vypraven nebyl a posloužil rovněž jako písemnost konceptního charakteru. Zajímavé je, že byla přeškrtnuta datační formule „*v středu po svatý[m] Bartoloměji léta etc. LXT^o*“ (tedy 27. srpna 1561) a byla nahrazena pouze slovem „*sobotu*“, přičemž v registratuře byl list opatřen na rubu z nejasných důvodů datem „*29. Novemb[ris] 1561*“. Celá situace je o to zmatenější, že list byl adresován moravským stavům, „*kteří při nynějším soudu zemském v Brně o svatě Kunhutě shromáždění jsou*“. Svatokunhutský soudní termín ale přitom spadal do měsíce března. Sluší se ještě dodat, že uvedená přímluva Ferdinanda I. již byla dle svého textu přímluvou opakovanou („*Jakož jsme vám předešle psaní o urozeného Volfa Štrejna z Švarcenova a z Hertnštejna, věrné[h]o Našeho milého, učiniti a k vám se za něho milostivě přímluviti ráčili, abyste jeho i se dvěma syny jeho za obyvatele markrabství Našeho moravského přijali. I oznámil jest Nám týž Štrejn, že jest tehdaž od vás žádné jisté a gruntovní odpovědi nedostal. Nás k vám opět za toto milostivé připsání s pokorou prosíce, čehož jsme My jemu, vzhlednúc na jeho i také synuov jeho věrné služby, a také majíc správu, že by s vámi některými osobami zpřízněn býti měl, odepřiti nemohli. A protož se k vám za něho ještě přimlouvati a vás za to žádati ráčíme, že téhož Volfa z Štrejnu i s dědici jeho mezi sebe připustíte, za obyvatele přijmete a této milostivé přímluvy Naši jemu užiti dáte*“). MR, i.č. 291.

⁵⁰⁷ MR, i.č. 3177.

⁵⁰⁸ RG, i.č. 115, fol. 15v, č. 11.

⁵⁰⁹ ZA Opava, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318–1850, i.č. 987, fol. 206v – 207r.

⁵¹⁰ MR, i.č. 5770.

oznamoval svůj úmysl usadit se příležitostně v Opavském knížectví nebo Moravském markrabství a prosil panovníka, „že se za mne k stavům nadepsaného knížetství opavského skrze milostivé psaní císařské, abych sobě netoliko v témž knížetství zakoupení učiniti a všelijakou příležitost ohlédati, ale také mezi ně za spoluobyvatele přijat a tak všech a všelijakých práv, svobod, řádův, privilegií, obyčejův a chvalitebných pořádkův země jejich oučasten a od jednoho každého za takového spoluobyvatele držán býti mohl, přimluviti ráčíte“.⁵¹¹ To, že se v širší míře prozatím nepodařilo ve slezském prostoru ingerenci ze strany panovníka zachytit, je tak patrně třeba přičíst nedostatečnému probádání, případně torzovité zachovalosti relevantních archivních fondů.⁵¹²

Na závěr lze ještě pro pořádek doplnit, že žadateli o udělení v Čechách byli zásadně muži a jim jsou také adresovány veškeré dochované přímělné listy. Naproti tomu na Moravě byl zřejmě přístup k šlechtičnám poněkud benevolentnější, a tak se mezi dochovanými intercesemi objevuje i přímělna Maxmiliána II. z roku 1573 (7. dubna) za Žofii a Juditu, sestry z Weisspriachu, vdovy po Kryštofovi Tejvlovi z Gunersdorfu a Maxmiliánovi z Polheimu,⁵¹³ které na něj vznesly žádost „aby za obyvatelkyně markrabství moravského i s dítkami svejmi let nemajícími přijaty byly“. S ohledem na služby jejich zesnulých manželů se za ně císař přimluvil, „že jmenované vdovy i s dítkami jejich do spolka za obyvatelkyně markrabství moravského přijmete a je ve všem slušném a náležitém jakožto osiřalé, s vámi mnohý[m]i zpřízněné sobě poručena jmíti budete“.⁵¹⁴ Nakonec byl ale inkolát v markrabství udělen nikoli Žofii a Juditě, ale Žofiiným synům Jiřímu Kryštofovi, Janu Kryštofovi a Volfu Matyášovi Tejvlům.⁵¹⁵ O tom, že udělení inkolátu ženě nebylo na Moravě právně ani fakticky vyloučeno, svědčí ovšem výmluvně skutečnost, že ho v roce 1600 obdržela hraběnka Ester z Hardeka.⁵¹⁶

2.2.2 Sněmovní přijetí

Rozhodnutí zemského sněmu o udělení inkolátu byla v předbělohorské době intabulována do deskových knih (kvaternů), nazývaných „kvaterny relací krále Jeho Milosti, pánův jich

---

⁵¹¹ SM, sign. T 201/1, i.č. 3825, kart. 2434. Tvar rodového jména je upraven podle J. PILNÁČEK, Staromoravští rodové, s. 391, č. 1459.

⁵¹² Nejasné je, zda přímělvami nebyly také listiny, které nazývá „inkolatem“ W. GOJNICZEK, Urzędy książece i ziemskie w ustroju księstwa cieszyńskiego (1477-1653), s. 202–203.

⁵¹³ K jejich genealogickému zařazení J. WITTING, Der Niederösterreichische Landständische Adel, II. Teil, s. 531.

⁵¹⁴ MR, i.č. 1816.

⁵¹⁵ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 96.

⁵¹⁶ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 99.

milosti a vladyk z plného soudu zemského“, zkráceně též jen „kvaterny relací“.⁵¹⁷ Šlo o knihy, do nichž se v zásadě střídaly tři základní druhy zápisů: v názvu avizované relace, tj. stručné zápisy o rozhodnutích přijatých zemským soudem, doslovné transkripce vybraných panovníkových listů, adresovaných vesměs jednotlivým zemským úředníkům, a konečně relace o dílčích usneseních zemského sněmu (finální sněmovní usnesení, vydávaná následně tiskem, byla přepisována do jiných kvaternů⁵¹⁸). V rámci této naposledy uvedené skupiny se pak mimo jiné objevují zápisy o udělení obyvatelského práva, stejně jako o přijetích do šlechtických stavovských korporací.

Stanovit, kdy se tato administrativní praxe vytvořila, není možné s ohledem na již opakovaně zmíněnou torzovitou zchovalost písemností z doby před požárem Pražského hradu v roce 1541. Zdá se jisté, že tomu tak ještě rozhodně nebylo v období vrcholného středověku a zřejmě ani po husitských válkách, kdy v průběhu 15. století vznikla řada památných kvaternů (*libri memoriarum*), do nichž se zapisovala některá sněmovní usnesení a rozhodnutí zemského soudu.⁵¹⁹ Buď se tedy jedná o novinku epochy jagellonské,⁵²⁰ nebo spadá založení relačních kvaternů až do období vlády Ferdinanda I. S tím, že je dosti dobře možné, že vznikly právě až v roce 1541, kdy tzv. obnova desk nepochybně přinesla řadu novinek.

Jinou, neméně závažnou otázkou je, kdy vůbec začalo probíhat standardní sněmovní přijímání, jak je známé z dochovaných pramenů. V tomto ohledu se sluší připomenout pozapomenutý list krále Ludvíka Jagellonského z 23. dubna 1524, jímž přijal hraběte Jana z Hardeka „*za poddaného Našeho a obyvatele království českého*“.⁵²¹ Ten se totiž zdá vypovídat spíše o tom, že zemský sněm pevně uchvátil rozhodující slovo v inkolátních záležitostech teprve po nástupu Ferdinanda I. na český trůn. Lze namítnout, že naproti tomu dochované reverzy bratrů ze Salhausen z let 1515 a 1522, podle nichž byli tito Sasové do Čech přijati „*od krále Jeho Milosti i také od stavuov panského, rytieřského a městského*“,⁵²² jasně ukazují i na souhlasné stanovisko všech stavů, které mohlo být jen těžko generováno na

⁵¹⁷ Jen velmi stručně je charakterizuje P. BURDOVÁ, *Desky zemské*, s. 395.

⁵¹⁸ Pro dobu předbělohorskou jde o kvaterny DZSt 1–5.

⁵¹⁹ Pro pořádek je ovšem nutno doplnit, že dochované památné kvaterny z let 1541–1620 plnily zcela odlišnou funkci a z badatelského hlediska jsou významné v první řadě jako rezervoár in extenso dochovaných textů smluv o převodech šlechtických statků. Podrobněji opět P. BURDOVÁ, *Desky zemské*, s. 374–375.

⁵²⁰ Zdá se pravděpodobné, že sněmovní relace byla zapsána již při přijetí Haugolda ze Šlejnic v roce 1485, o němž se zmiňuje zápis z roku 1570 v DZV 16, fol. O 24v – O 25r. Podrobněji ale administrativní pozadí Haugoldova přijetí neodhaluje.

⁵²¹ ČG-L, i.č. 850, sign. L II 704/1. Ostatně obdobný byl případ Janova bratra Oldřicha, který v roce 1501 vykonal přísahu králi Vladislavovi a byl od něj přijat za poddaného, což mělo být zaneseno do zemských desk. A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, díl VII., s. 100.

⁵²² V této podobě se text dochoval v reverzu Janově, reverz jeho bratra obsahuje podrobnější titulaturu krále Ludvíka a marginální odchylky v transkripci některých slov. AČK, č. 1905 a 1943.

jiném fóru než právě na zemském sněmu. Nicméně autoritativně formulovaný dokument krále Ludvíka se zdá naznačovat, že klíčovou roli hrál v této době ještě panovník a že sněm pouze vyslovoval svůj souhlas, aniž by ale bylo možné říci, že cizince do země sám přijímal.

S tím koresponduje i výše nastíněný vývoj normativní úpravy. Podle soudního nálezu z roku 1486 mělo být usazení cizince v zemi vázáno na panovníkovu vůli, ve Vladislavském zřízení zemském se pak vedle ní hovoří navíc o zemském povolení.⁵²³ Ačkoliv tento text byl již nadále beze změn přebírán i do dalších zemských zřízení po celé 16. století, jeho interpretace nepochybně vykazovala nemalou dynamiku. K tomu možno dodat, že i spojení „*i také*“ před souhlasem stavů v citovaných reverzech rytířů ze Salhausen je možné vnímat jako signál o primární úloze panovníka a naopak sekundárním, byť jistě ne marginálním vlivu stavů na udělování obyvatelského práva. Podoba stavovského „povolení“ a jeho případné intabulace se tak dozajista lišila od praxe doložené po roce 1541. V této době se již v reverzech hovoří o přijetí s „*vůli a vědomím*“ panovníka, přičemž právě vložení slova „*vědomí*“ se zdá být zřetelným odrazem oslabení jeho pozice.

Velmi ilustrativní je ostatně i případ Kryštofa Gendorfa z Gendorfu, který se dostal do centra pozornosti českých stavů poté, co přijal z rukou Ferdinanda I. úřad vrchního horního hejtmána. Rozhořčené stavy si panovníkovi okamžitě stěžovaly a na následně konaném zemském sněmu znovu zdůraznily, že byl tento postup „*zjevně ku potupě našim svobodám a znamenité újmě*“. Vzhledem k mezitím proběhlé výměně stanovisek pak sice projevily ochotu „*prohlídajice k žádosti J[eho] M[ilosti] kr[álovské], pána našeho milostivého, jeho Kryštofa Jandorfera za obyvatele tohoto království ... přijíti*“, zároveň ale trvaly na tom, že Kryštof nesmí v Čechách zastávat žádný úřad, ani působit v královské radě.⁵²⁴ Zde již těžko oddiskutovat, že panovník byl pouhým přímluvcem a rozhodnutí o přijetí cizince do země třímalo pevně v rukou reprezentativní stavovské shromáždění. Přičemž lze znovu zopakovat tezi, že tento mocenský posun je třeba spojovat především se střídáním panovníků a dynastií v roce 1526.

Formálně se relace o přijetí cizinců za obyvatele Českého království ničím neliší od jiných typů deskových zápisů, které se vztahují k agendě zemského sněmu. Všechny zápisy, tak, jak bylo obvyklé a také právem požadované, byly vedeny česky, a to bez ohledu na národnost přijímaných osob. Relace byly psány souvisle, jen výjimečně se stalo (což se tu a tam objevuje i u jiných typů deskových vkladů), že zápis byl dokončen o řadu folií dále, než

⁵²³ AČ, díl V., s. 427–428, č. 32; P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 222–223, čl. 432.

⁵²⁴ SČ, díl I., s. 327–332, č. 220 (zde s. 330).

byl započat.⁵²⁵ Občas byl text zápisu doplňován vsuvkami, psanými po stranách,⁵²⁶ popřípadě pozdějšími juxtami.⁵²⁷ Mezi nimi zcela výjimečná je juxta u intabulace udělení inkolátu Ondřejovi z Ostešova v roce 1615: podle ní Ondřej po třech letech splnil svou povinnost, uloženou sněmovními usneseními z let 1610 a 1615, a prokázal svou příslušnost k rytířskému stavu.⁵²⁸

K podobně ojedinělému pochybení došlo v roce 1604, kdy písař zapsal do relačního kvaternu přijetí Jana Oldřicha Šoblocha z Lindavy a o dvě folia dále začal psát stejný zápis znovu. Teprve těsně před jeho dokončením nedopatření zjistil a druhý zápis škrtl.⁵²⁹

Zprvu bylo spíše obvyklé, zahrnovat do jednoho zápisu všechny osoby, které byly přijaté na jednom sněmu – tak lze v deskách nalézt jednu relaci o pěti osobách, jimž bylo obyvatelské právo uděleno v roce 1545,⁵³⁰ v roce 1546 je v jednom zápise vyjmenováno osm osob,⁵³¹ v roce 1552 znovu pět.⁵³² V roce 1554 byl dokonce intabulován jeden zápis o osobách přijatých na posledních dvou sněmech⁵³³ – zde se ale nepochybně jednalo o nápravu opomenutí z předešlého roku. Částečný ústup od této praxe lze sledovat od šedesátých let 16. století. Tak poprvé na sněmu v roce 1564 bylo nejprve samostatně zapsáno udělení obyvatelského práva hraběti Scipionovi z Archu a jeho synovi Mikulášovi, tři dny nato pak následuje obsáhlý zápis obsahující jména ne méně než dvaceti (!) osob.⁵³⁴ Analogickou situaci lze nalézt v zápisech ze sněmu z roku 1571: nejprve je tu relace o přijetí uherského magnáta Ladislava Bánffyho z Alsó Lindvy se dvěma syny, na ní pak bezprostředně navazuje relace

---

⁵²⁵ Viz zápis o přijetí Kašpara Bernaura z Felburku v roce 1588 či zápis o přijetí Leopolda ze Štralendorfu a jeho synů, „roztrhaný“ dokonce natřikrát. DZSt 47, fol. N 19v – N 20r, N 30r – N 30v; DZSt 52, fol. D 2v, B 29r – B 29v, M 27v – M 28r.

⁵²⁶ Např. v roce 1558 při přijetí Ondřeje Tejvla z Encesfeldu. DZSt 44, fol. C 4r – C 4v.

⁵²⁷ Např. téhož roku relace o udělení inkolátu hraběti Juliovi z Hardeka a MUDr. Ondřejovi Gallovi. DZSt 44, fol. E 8v – E 9r.

⁵²⁸ DZSt 54, fol. B 13r („*Léta šestnáctistého osmnáctého v pondělí po neděli Oculi Ondřej z Ostešova, na onen čas hejtmán panství křivoklátského, vedle vyměření řádu stavu rytířského a vladyckého provedl jest dostatečně dávní starožitnost rytířskou a vladycskou rodu svého a předků svých, po otci čtyry štíty a po mateři též čtyry štíty, v přítomnosti a na schválení nejvyšších úředníkův a soudcův zemských, rad J[eho] M[ilosti] c[ísařské], a jiných od stavu rytířského a vladyckého k tomu nařízených osob z obce. Kterýžto průvod jeho Ondřeje z Ostešova nahořepsaný nejvyšší úředníci a soudcové zemští z stavu rytířského a vladyckého schválili a že všech regálií a svobod stavu rytířskéh[o] a vladyckého užívati má, oznámiti a pro budoucí paměť dskami zemský[m]i zapsati poručiti ráčili“).*

⁵²⁹ DZSt 51, fol. E 9r – E 10v, E 12v.

⁵³⁰ DZSt 42, fol. F 10r, podle nové foliace E 10r.

⁵³¹ DZSt 42, fol. H 22r, podle nové foliace G 20r.

⁵³² DZSt 43, fol. E 8r.

⁵³³ DZSt 43, fol. J 8r. Šlo o Ludvíka z Tovarů a Jiřího Krejštana z Krejštanu, přijaté v roce 1553, a čerstvě inkolátem obdařené Jana Vavřince Šradýna ze Šorndorfu, Bedřicha z Lenu, Volfa Štanpergera ze Štanpergu a Vavřince Gyglingara z Knejslštejna.

⁵³⁴ DZSt 45, fol. B 4v – B 5v a B 6v – B 7v. Ve skutečnosti se zápis týkal dokonce 22 osob, neboť tu bylo vynecháno místo pro doplnění jmen dalších dvou přijatých, bratří Mikuláše a Rudolfa Karloviců z Karlovic (toto doplnění nicméně provedeno nebylo).

druhá, týkající se čtyř dalších kandidátů.⁵³⁵ Vzhledem k tomu, že obě intabulace byly provedeny současně, pod týmž datem, odpadá hypotéza nabízející se snad v případě předchozím, totiž že rozdělení osob do dvou zápisů vychází z chronologie jejich postupného přijetí. Spíše se zdá, že písař – ať již z vlastního uvážení, nebo na jejich žádost – separoval osoby, které ze skupiny novopečených inkolů vyčnívaly svým sociálním statutem a ekonomickým zázemím a věnoval jim samostatný zápis.

V sedmdesátých letech se pak postupně stalo standardem zapisovat přijaté cizince spíše jednotlivě, s tím, že společné zápisy se omezovaly jen na případy, kdy bylo přijímáno více členů jedné rodiny (typicky otec se syny,⁵³⁶ bratři⁵³⁷ či kolaterální příbuzní,⁵³⁸ v případě svobodných pánů Trautsonů otec s oběma syny a nejstarším vnukem⁵³⁹). Poprvé jsou ze sněmu z roku 1574 dochovány dva samostatné, opět na sebe bezprostředně navazující zápisy o Kašparovi ze Šenberku a Janovi starším Tucharovi ze Šoverova.⁵⁴⁰ Několikrát ale ještě ze zápisů probleskla starší praxe. V roce 1575 bylo nejprve 6. června do relačního kvaternu vepsáno přijetí hraběte Kašpara z Ladronu, z 27. června jsou dva samostatné, bezprostředně na sebe navazující relace týkající se Jetřicha Manštejna z Pupnhejmu a Tomáše Leštinského z Podhájic, načež 6. července bylo intabulováno udělení inkolátu dalším dvanácti osobám. Nadto pak ještě 26. srpna bylo zapsáno přijetí bratří z Althanu a 16. září byly vloženy dvě samostatné relace týkající se v prvním případě Jiřího Finka z Finkenštejna, ve druhém hraběte Julia ze Salmu a bratří z Rogndorfu.⁵⁴¹ Celkově je tedy zřetelná tendence zápisy separovat, což ostatně korespondovalo s faktem, že k přijímacím aktům docházelo postupně ve velmi dlouhém časovém rozpětí (sněm se v tomto roce odehrával od 21. února až do 27. září). Zápis o dvanácti osobách z 6. července byl ale reminiscencí na předchozí období. Podobnou souhrnnou relaci pak lze nalézt ještě v roce 1579 (osm osob)⁵⁴² a naposledy byly dvě nepříbuzné osoby do jednoho zápisu spojeny v roce 1583 (Jan Jakub Herbrota z Estinku a

---

⁵³⁵ DZSt 45, fol. J 11r – J 12r.

⁵³⁶ Ladislav Pethe z Hethes se syny Martinem, Jirím a Štěpánem (1599) či známý císařský komorník Filip Lang z Langenfelsu se syny Ferdinandem a Ondřejem (1606). DZSt 49, fol. O 19v – O 20r; DZSt 51, fol. O 17v – O 19r.

⁵³⁷ Jan Vilém a Jiří Ehrenreich svobodní páni z Rogndorfu (1575) či Jiří a Bartoloměj Pergerové z Pergu (1589) DZSt 46, fol. A 18v – A 19v; DZSt 48, fol. B 12r – B 13r.

⁵³⁸ Jan Bedřich a Jan Adam, „*strejcové*“ Hoffmanové z Grynpihlu (1590) či Jan nejstarší Popp a jeho „*strejcové*“ Jan Popp starší a Jan Popp nejmladší (1598). DZSt 48, fol. C 30r; DZSt 49, fol. M 23r – M 23v.

⁵³⁹ DZSt DZSt 47, fol. C 2r – C 3v. Také přijetí Krusiů z Krausentalu v roce 1606 se vztahovalo na tři rodové generace – otce, syna a dva vnuky. DZSt 51, fol. O 14r – O 15v.

⁵⁴⁰ DZSt 45, fol. M 19r – M 21r.

⁵⁴¹ DZSt 45, fol. O 7v – O 8v, O 13r – O 15r, O 17v – O 18v; DZSt 46, fol. A 5v – A 6r, A 17r – A 17v, A 18v – A 19v.

⁵⁴² DZSt 46, fol. J 21r – J 22v.

Desiderius L'Abbe).⁵⁴³ Jinak se už od osmdesátých let striktně dodržovalo, že o každém přijatém jednotlivci či rodině je vykonávána relace samostatná.

Nabízí se hypotéza, že důvodem k prosazení této praxe byly v první řadě fiskální zájmy a že tu šlo o poplatky (taxy), které cizinci za tuto relaci měli hradit. Pak by totiž spojování více osob do jedné relace celkem zjevně poškozovalo příslušné úředníky. Opět se sluší připomenout debatu vedenou na sněmu v roce 1575, jaké poplatky by měli dostávat nejvyšší kancléř, dvorský sudí a nejvyšší písař, „*když se kdo přijetím do země nebo do stavů ve dsky vpisuje*“.⁵⁴⁴ To, že není znám její výsledek, rozhodně neznamená, že podobná položka do pomyslného taxovního řádu nebyla zavedena. Navíc se zdá jisté, že se nově přijatí obyvatelé museli vyrovnat i s administrativními pracovníky, kteří intabulaci reálně zajišťovali.⁵⁴⁵ Dosvědčuje to i (pravda ojedinelá) strohá juxta „*Non solutum*“ u zápisu o přijetí Jana staršího Tucharu ze Šoverova a jeho synů v roce 1574⁵⁴⁶ a vlastně i obdobný přípis u deskového přiznání Jiřího a Jana Čirnu z Čirnu z roku 1548, kde stojí „*No[n] terminatu[m] nec lectu[m], není dáno místopísaři ani od relace*“.⁵⁴⁷

Je třeba zdůraznit, že jen málokdy byla intabulace do relačního kvaternu provedena v den, kdy došlo ke sněmovnímu usnesení o udělení inkolátu. Je tedy důležité nevnímat datum, jímž je relace opatřena (toto datum je někdy přímo nad relací, někdy ale také již nad některým z předchozích zápisů), jako moment přijetí dotyčného cizince do země. Dosti často byly relace prováděny v den ukončení sněmu, kdy se relátoři vydávali k deskám potvrdit finální usnesení (artikuly), ani to ale nebylo pravidlem. Od roku 1588 se součástí sněmovního zápisu stal i údaj o datu zavření sněmu, což znamená, že finalizovaný zápis musel být do desk zanesen skutečně až po skončení sněmu. Na druhou stranu se ale objevují četné případy, kdy intabulace nese navzdory tomu datum dřívější. Velmi ilustrativní jsou v tomto ohledu relace z dlouhého sněmu započatého 25. května 1609 a skončeného teprve 23. února 1610. V zápisech o udělení inkolátu na tomto sněmu je tento rozsah bez výjimky zachycen, samotné zápisy ale nesou data 28. prosince 1609 (Alexandr Tebner, Hokové z Zweibrücken, Rietmanové z Dolního Štarchenberku), resp. 20. února 1610 (Lazar mladší Henkl z Donrsmarku).⁵⁴⁸ Nejlogičtější, ba víceméně jediné možné vysvětlení je takové, že písař po sněmovním přijetí vynechal na příslušné zápisy místo, popřípadě je pouze zahájil, a po skončení sněmu byl text

⁵⁴³ DZSt 47, fol. C 3v – C 4r.

⁵⁴⁴ SČ, díl IV., s. 318–392, č. 88 (zde s. 340).

⁵⁴⁵ Také V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 464, uvedl, avšak bohužel bez odkazu na zdroj, že „*za vepsání relace musel nově přijatý obywatel zaplatiti u desk*“.

⁵⁴⁶ DZSt 45, fol. M 20r – M 21r.

⁵⁴⁷ DZV 8, fol. K 12r.

⁵⁴⁸ DZSt 52, fol. L 20r – L 23r, L 30r – L 30v.

doplňen do úplné podoby. To by také vysvětlovalo některé nedokončené, respektive stěží započaté zápisy, které se v deskách rovněž dochovaly (viz dále).

Přesná data přijímacích aktů tak lze stanovit pouze v nemnoha případech, a to jedině díky dochovaným deníkovým zápiskům některých aktérů vrcholné české politiky. Tato data pak samozřejmě není bez zajímavosti komparovat s daty deskových zápisů.

Jednání sněmu v roce 1575 zachytil poměrně podrobně ve svém „Diáriu“ Sixt z Ottersdorfu. K datu 3. června zaznamenal udělení inkolátu hraběti Kašparovi z Ladronu, 16. září byli podle jeho zápisků do země přijati bratři z Rogndorfu. Vedle toho je ještě zajímavý zápis ze 4. července, kdy o přijetí do země žádali Jindřich hrabě ze Starhemberka, Kryštof z Althanu i na místě svých dvou nepřítomných bratrů a pro své čtyři mladší syny Volf Šenberk ze Šenberku, přičemž „všem do zejtrího jest odloženo“.⁵⁴⁹ Zápisy o přijetí nesou datum 6. června (Ladron), 6. července (Starhemberk, Althan a Šenberkové) a 16. září (Rogndorfové).⁵⁵⁰ Což je celkem dobrým vysvědčením pro rychlost písařů – Rogndorfové byli skutečně zapsáni hned v den svého přijetí, v červenci došlo k intabulaci podle všeho s prodlevou jednodenní a také třídní prodlevu u hraběte Ladrona lze vnímat jako uspokojivou.

Poněkud liknavější byli zřejmě kompetentní úředníci v době rudolfínské, soudě alespoň dle stručných kalendářových zápisků Adama mladšího z Valdštejna. Na jejich základě lze datovat přijetí knížete Zikmunda Bátoryho (24. února 1604), Františka Gonzagy, markraběte z Castiglione, a svobodného pána Volfa Unversagta (19. února 1605), hraběte Jiřího Bedřicha z Hohenlohe (18. května 1607), Jiřího Zikmunda z Lamberka (a s ním jeho syna Jana Zikmunda), Helmharta Jergera z Toletu, Leopolda ze Štralendorfu a Ferdinanda Koloniče (21. května 1607) a konečně hraběte Vratislava z Fürstenberka a svobodného pána Jiřího Viléma Jergera z Toletu (19. února 1614).⁵⁵¹ Přijetí Helmharta Jergera a Leopolda ze Štralendorfu (společně se dvěma syny) bylo intabulováno neprodleně,⁵⁵² u Bátoryho se tak stalo po dvou dnech, 26. února,⁵⁵³ v ostatních případech už je ale zpoždění o poznání větší – u Hohenloha týden (25. května)⁵⁵⁴ a u posledních dvou uvedených ještě o pár dní více (7. března).⁵⁵⁵

⁵⁴⁹ SČ, díl IV., s. 318–392, č. 88 (zde s. 342, 359, 387).

⁵⁵⁰ DZSt 45, fol. O 7v – O 8v; DZSt 46, fol. A 18v – A 19v.

⁵⁵¹ M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (ed.), Deník rudolfínského dvořana, s. 81, 102, 140 a 209. Osoby přijaté v roce 1607 zaznamenal (ovšem s jiným denním datem, 14. května) také Mikuláš Dačický – viz A. REZEK (ed.), Paměti Mikuláše Dačického z Heslova, sv. I., s. 213–214.

⁵⁵² DZSt 52, fol. D 1r – D 2r (Jerger) a D 2v, B 29r – B 29v, M 27v – M 28r (rozkousovaná relace týkající se Štralendorfa a jeho synů).

⁵⁵³ DZSt 51, fol. E 4r – E 5v.

⁵⁵⁴ DZSt 52, fol. B 14v – B 16r.

⁵⁵⁵ DZSt 53, fol. M 8v – M 12r.

Gonzagu, Unversagta, Lamberka a Koloniče dokonce vůbec nelze v deskách nalézt, ačkoli není důvod nedat Valdštejnovu zápisu víry (tím spíše, že u markraběte Františka dává snaha získat inkolát dvojnásob smysl s ohledem na jeho spříznění s předními českými aristokratickými rodinami prostřednictvím sňatku s Bibianou z Pernštejna). Jejich přijetí je ostatně možno podpůrně dokázat jinými prameny.⁵⁵⁶

V každém případě tyto sondy dávají tušit, že interval mezi skutečným přijetím do země, rozhodnutím zemského sněmu a zápisem o tom do relačního kvaternu zemských desk se (minimálně ve většině případů) počítal v řádu dnů. Mohlo to ale trvat i déle, což vyplývá z porovnání dat intabulací s daty reverzů, které cizinci po svém přijetí do země obligatorně vystavovali (viz dále). Tento krok musel být z logiky věci realizován až následně, v řadě případů je ale pořadí dat obrácené. Tím je jednak možné upřesnit terminus ad quem sněmovního rozhodnutí, a jednak v návaznosti na to i délku prodlevy s provedením příslušného deskového zápisu. Upozornit je v tomto kontextu možno například na Mikuláše Fictuma z Ekštetu, jehož reverz nese datum 13. března 1579, relace ale až 14. dubna (sněm byl zahájen 9. února),⁵⁵⁷ nebo Ferdinanda Geyera z Ostrburku, kde je odstup mezi oběma daty ještě větší: reverz byl zpečetěn již 28. srpna 1589, ale zápis v deskách lze nalézt pod datem 24. října!⁵⁵⁸

Jen zcela výjimečně se mohla intabulace zpozdit – nepochybně vinou liknavosti deskových úředníků – o řadu měsíců či dokonce několik let. Tak Ludvík z Tovarů a Jiří Krejřtan z Krejřtanů byli přijati za obyvatele v roce 1553, informace o tom je ale obsažena až v relaci z následujícího roku, zahrnující zároveň i osoby přijaté toho roku.⁵⁵⁹ A svobodnému pánovi Ferdinandovi Albrechtovi Hoyosovi byl sice inkolát udělen již koncem roku 1583, k relaci ale nedošlo a do desk bylo udělení obyvatelského práva zapsáno až v únoru 1585, za čímž hned následovala další relace o osobách, vůči nimž zemský soud projevil svou vstřícnost na právě ukončeném sněmu.⁵⁶⁰

Již z výše uvedeného je dobře patrné, že spolehlivost úředníků pohybujících se okolo desk zemských nebyla zdaleka stoprocentní a stejně jako je tomu ve veřejné správě dodnes,

---

⁵⁵⁶ V případě Jiřího Zikmunda z Lamberka bylo nabytí českého inkolátu výslovně zmíněno, když jej za spoluobyvatele akceptovali i stavové moravští. F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 100. Kromě toho se dochoval i přímluvný list Rudolfa II. českým stavům (což ale ještě samo o sobě není dokladem toho, že k žádanému sněmovnímu usnesení skutečně došlo). RG, i.č. 116, fol. 82v – 83r, č. 48.

⁵⁵⁷ RZ, i.č. 68; DZSt 46, fol. J 21r – J 22v.

⁵⁵⁸ RZ, i.č. 127; DZSt 48, fol. C 12v – C 13v.

⁵⁵⁹ DZSt 43, fol. J 8r.

⁵⁶⁰ DZSt 47, fol. G 6v – G 7r (Hoyos), G 7r – G 8r (dalších 11 osob, přijatých v roce 1585). Přesné datum přijetí Ferdinanda Albrechta Hoyosa je zachyceno v záznamech rožmberského kronikáře Václava Březana – viz J. PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků*, díl I, s. 315.

mohlo i zde zafungovat selhání lidského faktoru. A nešlo zdaleka jen o nepřiměřené prodlevy při intabulaci zápisů, či drobné písařské chyby, které ovšem musely být někdy opravovány na pokyn zemského soudu. A to v případech, kdy došlo ke zkomolení jména přijatých osob – tak bratry Pergery z Pergu zapsal písař v roce 1589 jako „*Pergkary z Pergku*“, načež na základě soudního rozhodnutí z roku 1594 došlo ke škrtnutí této části textu a vepsání správného tvaru rodového jména.⁵⁶¹ Objevovala se ovšem, a zdaleka ne výjimečně, i pochybení závažnějšího rázu.

První z nich spočívala v tom, že písař zapsal do desk standardní text vážící se k udělení občanského práva, nechal v něm ale vynechané místo pro doplnění jména či jmen přijaté osoby (osob). Tak je v zápise o přijetí Jana Čirna z Čirnu (1545) uvedeno, že se přijímá i se synem, a je vynecháno místo pro doplnění jeho křestního jména, k čemuž ale již nedošlo.⁵⁶² Zápis z roku 1564 pak obsahuje osm jmen a vynechané místo, na které očividně měli být (avšak nebyli) dopsáni bratři Mikuláš a Rudolf z Karlovic.⁵⁶³ Trochu jiný, ale systémově podobný je případ relace o přijetí brandýského forstmistra Alexandra z Ordelyku: zápis byl stejně jako další obdobné v tomto roce proveden ještě během sněmovních jednání a písař si tu nechal místo, aby doplnil datum ukončení („zavření“) sněmu, na což ale v tomto jediném případě zapomněl.⁵⁶⁴ Dá se přitom předpokládat, že „technika“ vynechávání některých částí intabulace a její pozdější doplňování nebyla nikterak neobvyklá a dodnes dochované absence částí textu jsou tak jen špičkou ledovce, která zůstala vynořená díky tomu, že v těchto několika případech písaři nutnost doplnění přehlédli.

Častější problém než drobné vynechávky představují kupodivu zápisy nedokončené, přesněji jen letmo započaté. Již Vladimír Klecanda přitom upozornil, že zvláště při některých konkrétních sněmech byl přístup písařů velmi nedbalý.⁵⁶⁵ První neúplnost představuje zápis o přijetí bratří Hoffmanů z Grynpihlu z roku 1590, v němž chybí nejen několik posledních slov, ale také obligátně připojovaný seznam relátorů. Za ním jsou dvě volné stránky, určené podle všeho k doplnění dalšího zápisu,⁵⁶⁶ pak následuje dalších šest inkolátních relací. V roce 1593 bylo do desk vepsáno přijetí mantovského vyslance Aenease Gonzagy, z dalšího zápisu je dochováno pouze „*Páni, rytířstvo, Pražané a*“ a je vynechán celý zbytek stránky a stránka protější, kam měla očividně přijít intabulace dalšího inkolátního rozhodnutí. Následuje relace

---

⁵⁶¹ DZSt 48, fol. B 12r – B 13r (s juxtou avizující provedenou změnu a odkazující na dále citovaný zápis) a O 25v.

⁵⁶² DZSt 42, fol. F 10r, podle nové foliace E 10r.

⁵⁶³ DZSt 45, fol. B 6v – B 7v.

⁵⁶⁴ DZSt 54, fol. B 10r – B 12r.

⁵⁶⁵ V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 464.

⁵⁶⁶ DZSt 48, fol. C 30r (zápis o Hoffmaneč) a C 30v – D 1r (vakáty).

o udělení obyvatelského práva Gabrielu Štrejnovi, svobodnému pánovi ze Švarcenova, načež jsou na dalších dvou dvoustránkách opět jen torza přijímacích zápisů – v prvním případě písař dopsal pouze „*Páni, rytířstvo, Pražané a jiní poslové z měst, všickni tři stavové království českého na sněmu obecním, kterýž rozepsán byl*“ a ve druhém skončil uprostřed šestého slova: „*Páni, rytířstvo, Pražané a jiní po[slové]*“. O pár stránek dál je kompletní relace týkající se Viléma z Grumpachu.⁵⁶⁷ Přijetí některého z cizinců se týká zápis z roku 1595, kde si písař předepsal text až k místu, kdy mělo být uvedeno jméno nového obyvatele.⁵⁶⁸ Dva neúplné zápisy lze najít také ve sněmovních materiálech z roku 1601. První je doveden až ke jménu adresáta sněmovního usnesení a je tedy zjevné, že se týká Kryštofa Oldřicha z Burksdorfu, druhý text končí právě ve chvíli, kdy mělo jméno následovat. V obou případech je vynechán zbytek stránky a celý další list.⁵⁶⁹ Velmi pravděpodobně byly inkolátním relacím – přinejmenším zčásti – vyhrazeny také vakátní stránky, které se od poloviny devadesátých let 16. století mezi zápisy o sněmovních rozhodnutích objevují víceméně pravidelně.⁵⁷⁰

Posledně uvedené příklady se již limitně blíží úplnému opominutí provedení zápisu. Že i k tomu docházelo, dokazují vedle shora citovaných deníkových zápisků také složené reverzy k zemi a provedená přiznání, vztahující se k osobám, po jejichž přijetí není v relačních kvaternech ani památky. Tak pokud jde o sněm v roce 1593, vynechané stránky reprezentují tři „bezejmenné“ inkoláty, přijetí do země na tomto sněmu se ale ve svých reverzech dovolávalo hned šest osob, jejichž přijetí písař nezaznamenal. Konkrétně bratři Dětrich a Inocenc ze Staršedl, malíř Bartoloměj Špranger, MUDr. Filip Fanchelius z Banzu, Tomáš Sonner a hrabě Jan Zrinský ze Serinu.⁵⁷¹ Kromě toho se 8. listopadu 1593 přiznal u úřadu

⁵⁶⁷ DZSt 48, fol. N 14v – N 20r, N 22v – N 23r.

⁵⁶⁸ DZSt 49, fol. B 12v („*Páni, rytířstvo, Pražané a jiní poslové z měst, všickni tři stavové království českého na sněmu obecním, kderýž držán byl na hradě pražském v pondělí po neděli Inuocauit a zavřin téhož léta v pátek po smrtedlné neděli, na milostivou přimluvu Jeho Mi[l]o[s]ti císařské jakožto krále českého a snažnou žádost a přimlvy mnohé*“).

⁵⁶⁹ DZSt 50, fol. G 11r („*Páni, rytířstvo, Pražané a jiní poslové z měst, všickni tři stavové království českého, na sněmu obecním, kderýž držán byl na hradě pražském léta tisícího šestistýho prvního v pátek po svatém Pavlu na víru křesťanskou obráčení a zavřin téhož léta v pondělí po svatém Valentinu, na milostivou přimluvu Jeho Mi[l]o[s]ti císařské jakožto krále českého a snažnou žádost Kryštofa Voldřicha z Burksdorfu na Terci a Vutenově, Jeho Mi[l]o[s]ti císařské truksasa*“), G 11v – G 12r (vakáty), G 14r („*Páni, rytířstvo, Pražané a jiní poslové z měst, všickni tři stavové království českého, na sněmu obecním, kderýž držán byl na hradě pražském léta tisícího šestistýho prvního v pátek po svatém Pavlu na víru křesťanskou obráčení a zavřin téhož léta v pondělí po svatém Valentinu na milostivou přimluvu Jeho Mi[l]o[s]ti císařské jakožto krále českého a snažnou žádost*“, G 14v – G 15r (vakáty).

⁵⁷⁰ Viz DZSt 49, fol. B 13r – B 14r (1595), E 20r – E 20v (1596), H 22v – H 25r (1597), M 25v – 27r (1598); DZSt 50, fol. M 2r – M 5v (1602); DZSt 51, fol. E 13r – E 18v (1604), J 10r – J 16v (1605); DZSt 52, fol. L 23v – L 27v (1609–1610); DZSt 52, fol. L 23v – L 25v (následující list je očíslován již jako L 28, což znamená, že možná došlo k vytržení dvou listů). Naproti tomu nedopařením (otočením dvou listů) vznikly vakáty uprostřed zápisu o přijetí císařského svícníka Jeronýma Puchfeldera. DZSt 50, fol. G 17v – G 18r.

⁵⁷¹ RZ, i.č. 149, 151, 154, 155 a 166.

desk zemských Jan Vilém (Pašek) z Lamrštorku,⁵⁷² jehož reverz se sice nedochoval,⁵⁷³ těžko ale pochybovat, že i jemu bylo obyvatelské právo uděleno. A to s největší pravděpodobností v uvedeném roce.⁵⁷⁴ Podobně přijetí Julia z Volfšperku v roce 1595 (?) dosvědčuje pouze jeho deskové přiznání.⁵⁷⁵ Reverzy k zemi dále dokazují absenci zápisů o přijetí Karla Ungnada, svobodného pána ze Suneku (1596), Jana Bedřicha, Volfa Šebestiána a Ferdinanda bratří Hoffmanů, svobodných pánů z Grynpihlu (1597), Ondřeje Grosveinara z Vajsnbachu (1602), Virgilia Tandla z Eckenfeldu (1602), hraběte Kryštofa z Fürstenberka (1602), Jana Platejze z Platenštejna (1604), Jana Jakuba Kurce ze Senftenova (1610) či Ondřeje z Meihe (1611?).⁵⁷⁶ Jistě ale nebude od věci předpoklad, že byla v deskách vynechána i řada dalších přijetí, o nichž ale nepodává svědectví ani komplementární archivní materiál. Tak, jako tomu bylo u shora jmenovaných Františka Gonzagy, Volfa Unversagta, Jiřího Zikmunda z Lamberka a Ferdinanda Koloniče.

Naopak, v roce 1575 bylo do společné relace původně vepsáno devět osob, nakonec byla ale poslední z nich – Melichar Mates z Vacenštejna – na obou místech v textu škrtnuta.⁵⁷⁷ Jde o opačný případ než shora již uvedené vynechávání míst na dopsání dalších osob, jejichž jména písař v okamžiku vyhotovování zápisu neznal, nebo si jimi nebyl jistý. Proč byl ale Melichar na poslední chvíli ze seznamu nových inkolů vypuštěn, o tom lze nanejvýš spekulovat. Jiným dokladem administrativního „selhání“ je zápis o přijetí říšského místokancléře a císařského tajného rady Leopolda ze Štralendorfu a jeho synů z roku 1607: ten byl v příslušném relačním kvaternu rozepsán na foliu D 2, pokračuje o několik listů nazpět, na foliu B 29, a dokončen je až ke konci kvaternu, na foliích M 27 – M 28.⁵⁷⁸ Ze dvou oddělených textových částí je nutno složit také relaci o přijetí Kašpara Bernaura z Felburku (1590).⁵⁷⁹

Velmi zajímavé je sledování vývoje dochovaných sněmovních relací po obsahové stránce.⁵⁸⁰ Na rozdíl od přímluvných listů ovšem platí, že se postupně měnil formulář relace,

---

⁵⁷² DZV 27, fol. B 1r.

⁵⁷³ Vystaven ale nepochybně byl, protože v roce 1595 zemský soud rozhodl o doplnění příjmení „Pašek“ jak do jeho deskového přiznání, „též také v reversu od něho ke dskám zemským složené[h]o“. DZSt 49, fol. B 1r.

⁵⁷⁴ Ostatně i kdyby se tak stalo dříve, nic by to neměnilo na tom, že zápis o něm byl v relačním kvaternu z nedbalosti vynechán.

⁵⁷⁵ DZV 27, fol. M 15v – M 16r.

⁵⁷⁶ RZ, i.č. 163, 171, 198, 201, 204 a 205, 222, 247, 251.

⁵⁷⁷ DZSt 46, fol. J 21r – J 22v.

⁵⁷⁸ DZSt 52, fol. D 2v, B 29r – B 29v, M 27v – M 28r.

⁵⁷⁹ DZSt 47, fol. N 19v – N 20r, N 30r – N 30v.

⁵⁸⁰ První stručnou analýzu provedl opět již V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 463–467.

v jednotlivých obdobích mezi změnami měly ale texty přijímacích aktů víceméně jednotnou podobu.

Nejstarší dvě dochované relace o přijetí do země pocházejí z let 1543–1544 a shodou okolností se obě týkají téže osoby, Jana Kryštofa, syna polského magnáta, hraběte Jana Amora Tarnovského. První je datována 22. května 1543, byla ale následně samotným panovníkem škrtnuta, a to kvůli zpochybnění platnosti přijímacího aktu ze strany městského stavu.⁵⁸¹ Proto došlo následujícího roku k opětovnému přijetí Jana Kryštofa a opětovnému zápisu této skutečnosti do relačního kvaternu, tentokrát pod datem 11. ledna.⁵⁸² Je ovšem potřeba říci, že šlo o příklad značně atypický – přijímán byl nezletilec, žádost za něj podával jeho otec, který ovšem sám o nabytí inkolátu neusiloval, a od toho se v druhé, podrobněji formulované relaci odvíjely i některá atypická ustanovení – Jan Kryštof měl navzdory svému věku neprodleně vydat reverz, další pak měl vydat hned po dosažení zletilosti. Přiznání k zemi měl na jeho místě vykonat úředník panství Roudnice nad Labem, které Tarnovští získali, avšak i zde měl Jan Kryštof tuto obligátní podmínku splnit osobně, jakmile dosáhne let.

Pokud jde tedy o hledání prvotní standardní podoby deskových relací, je lépe přidržen se zápisu o přijetí Lukáše Solce, do relačního kvaternu zaneseného 19. ledna 1544.⁵⁸³

„Je[ho Mil]o[s]t k[rálovsk]á, páni jich [mil]o[s]t, rytířstvo, Pražané a jiní poslové z měst na plném sněmu, kterýž držán byl na hradě p[ra]ž[ské]m při přítomnosti Je[ho Mil]o[s]ti k[rálovsk]é léta etc. XLIII. v pondělí po svatých Třech králich, s povolení[m] Je[ho Mil]o[s]ti k[rálovsk]é Lukáše Solce, králové Její [Milos]ti kuchaře, do země krá[lovstv]ie če[skéh]o za obyvatele téhož krá[lovstv]ie přijali, však tak, aby týž Lukáš podle práva a zřízení zemské[h]o se k králi Je[ho Mil]o[s]ti a k království tomuto a k stavuom zachoval. Relátorové na to byli jsú z plného sně[m]u Zdeslav Berka z Dubé etc., nej[vyš]ší hofmistr krá[lovstv]ie če[skéh]o, Jaroslav z Šelmberka a z Kosti etc., nejvyšší komor[ní]k krá[lovstv]ie če[skéh]o, Hendrych z Švamberka na Bechyni a Ludvík Košátecký z Kolo[vra]t z pánuov, Volf z Vřesovic na Doubravské Hoře, králové Její [Milos]ti podkomoři a hajtma[n] hradu p[ra]ž[skéh]o, Humprecht z Hrádku na Řenci, Petr Malovec z Chejno[v]a na Vintrberce, Jindřich Beřkovský z Šebířova z vladyk“.

⁵⁸¹ DZSt 42, fol. B 27r.

⁵⁸² DZSt 42, fol. C 18v.

⁵⁸³ DZSt 42, fol. C 19r. Zároveň byla tamtéž zapsána samostatná relace i o přijetí míšeňského rytíře Jindřicha z Maltic.

Již z tohoto zápisu lze odvodit základní strukturu, která byla dodržována po celý zbytek předbělohorského období a kterou lze vyjádřit následovně: na počátku stál výčet stavů, které byly aktéry sněmovního rozhodnutí,⁵⁸⁴ dále odkaz na konkrétní sněm, na němž k přijetí došlo (přibližná datace), označení osoby, které se přijetí týkalo plus konstatování jejího přijetí a panovnického povolení, resp. přímluvy, vymezení podmínek, za nichž k přijetí dochází, a konečně seznam relátorů, kteří svou přítomností při zápisu demonstrovali pravdivost a platnost zapsaného textu.

Pokud jde o **výčet stavů**, zde jsou intabulace prakticky jednotné. Zprvu byla užívána enumerace „*Páni jich milost, rytířstvo, Pražané a jiní poslové z měst*“, jak je tomu již ve shora uvedené relaci o Ludvíkovi Solcovi. V roce 1557 došlo k doplnění této části formuláře do podoby „*Páni jich milost, rytířstvo, Pražané i jiní poslové z měst království českého*“,⁵⁸⁵ která zůstala zachována až do konce předbělohorské doby. Výjimečné odchylky od tohoto standardizovaného počátku přijímacích intabulací se objevují jen v prvních letech po obnově desk. Přijetí Jana Kryštofa Tarnovského v roce 1543 začíná obratem „*S povolením Jeho královské Milosti*“ (následuje výčet stavů),⁵⁸⁶ následující zápisy z roku 1544 uvádějí osobně přítomného panovníka jako spolurozhodovatele ještě před stavy („*Je[ho Mil]o[s]t k[rálovsk]á, páni jich [mil]o[s]t, rytířstvo, Pražané a jiní poslové z měst na plném sněmu*“).⁵⁸⁷ Stejně začínal i zápis o přijetí Mechlrodu a Čirnů v roce 1545, zde ale byla úvodní slova „*Jeho Milost královská*“ následně škrtnuta.⁵⁸⁸ Zápisy z let 1546 a 1548 opět začínají textem „*S povolením Jeho královské Milosti*“,⁵⁸⁹ který je jinak zpravidla v této nebo jiné podobě obsažen až dále v textu (viz níže). V roce 1552 se pak sněmu účastnil i nejvyšší kancléř Jindřich z Plavna, jemuž bylo krátce předtím s důrazem na jeho knížecí titul přiznáno v rámci stavovské obce výsadní postavení (viz výše), a proto relace začíná „*Osvícené kníže, páni jich [mil]o[s]t, rytířstvo, Pražané a jiní poslové z měst*“.⁵⁹⁰ Po brzké Jindřichově smrti ale již jeho synové nikdy tímto způsobem nadřazení tradiční stavovské tripartitě nebyli, jakkoliv jim smírčí výrok Ferdinanda I. výsadní postavení na zemském sněmu (na rozdíl od zemského soudu) nadále garantoval.⁵⁹¹

⁵⁸⁴ Zmínka o panovníkovi se objevuje právě jen v zápisech z let 1543–1544. DZSt 42, fol. C 18v, C 19r.

⁵⁸⁵ Poprvé v zápise o udělení inkolátu hraběti Juliovi z Hardeka a dr. Ondřeji Gallovi. DZSt 44, fol. E 8v – E 9r.

⁵⁸⁶ DZSt 42, fol. C 18v.

⁵⁸⁷ DZSt 42, fol. C 19r.

⁵⁸⁸ DZSt 42, fol. F 10r, podle nové foliace E 10r.

⁵⁸⁹ DZSt 42, fol. H 22r a J 21r – J 21v, podle nové foliace G 20r a H 19r – H 19v.

⁵⁹⁰ DZSt 43, fol. E 8r.

⁵⁹¹ SČ, díl II., s. 744–751, č. 254. Zde by ovšem bylo nutno podrobit důkladnému zkoumání, do jaké míry kancléřovi stejnojmenní synové v následujících necelých dvou desetiletích na sněmovních jednáních skutečně participovali. Již výše byla zmínka o oslovení „*osvícení*“, nacházejícím se na královských přímluvných listech

Za výčetem stavů se nacházel **odkaz na sněm**, tedy konstatování, že k zapisovanému právnímu aktu došlo na zemském (obecním) sněmu, připojeno bylo datum a před ním někdy též místo konání. Zpočátku byla tato informace organicky spojena s předchozím textem, posléze se stalo zvykem výčet stavů ukončit tečkou a tuto část formulovat jako samostatnou větu zahájenou obratem „*Jakož jsou na sněmu obecním*“. Poprvé se tato změna ve formuláři objevila již v roce 1552, kdy bylo navíc užito výrazu „*na plném sněmu obecním*“.⁵⁹² V roce 1577 se opět objevila původní struktura textu⁵⁹³ a od roku 1588 již definitivně zůstává úvodní část relace v podobě „*Páni a rytířstvo, Pražané a jiní poslové z měst, všickni tři stavové království českého, na sněmu obecním*“.⁵⁹⁴ Jako „sněm obecní“ bylo stavovské shromáždění v zápisech označeno i v případech, kdy se jednalo o společný generální sněm všech zemí České koruny. Jedinou výjimku představuje až poslední relace ve sledovaném období, týkající se falckého kurfiřtského rady dr. Ludvíka Cameraria – zde se skutečně uvádí, že k přijetí došlo „*na sněmu generálním*“.⁵⁹⁵ To bylo ovšem v době, kdy generální sněm získal v důsledku vydání České konfederace zcela nové ústavněprávní postavení, takže bylo nanejvýš logické ho v zápise správně označit. Na druhou stranu se sluší dodat, že i v době krátké vlády Bedřicha Falckého spadalo udělování inkolátu do kompetence sněmu zemského, což je pravděpodobně důvodem, proč v zápisech do té doby nebyl celokorunní charakter příslušných shromáždění avizován – přijímací usnesení beztak i v těchto případech přijímali pouze zástupci Českého království.

V zápise z ledna 1544 byla výslovně zmíněna přítomnost krále Ferdinanda I. na sněmovním jednání. Tento motiv se následně objevil už jen jedinkrát, při přijetí Štubenberků a Berbištorfů v roce 1546.⁵⁹⁶ V dalších letech již uvedený obrat nebyl používán, a to ani u sněmů, při jejichž zahájení panovník přítomen byl. Dozajista to souviselo s omezením aktivní účasti panovníka na sněmovních jednáních.

Následovala specifikace sněmu, na němž k přijetí došlo. Opět již na výše citovaném usnesení o Lukášovi Solcovi lze demonstrovat, že zpravidla se v textu uvádělo, že šlo o sněm konaný na Pražském hradě (pouze v roce 1614 byla tato tradice porušena a sněm se odehrával, jak to reflektují i příslušné zápisy, „*v městě Českých Budějovicích*“⁵⁹⁷) a následoval

---

z roku 1561. Na druhou stranu, v seznamu relátorů sněmu v tomto roce se ani jeden z Jindřichů, knížat z Plavna, neobjevuje. SČ, díl III., s. 51–74, č. 28 (zde s. 72).

⁵⁹² DZSt 43, fol. E 8r.

⁵⁹³ DZSt 46, fol. E 13r – E 15r.

⁵⁹⁴ DZSt 47, fol. N 18v – N 19v, N 19v – N 20r, N 30r – N 30v. Poslední užití předchozí varianty je v relacích z roku 1585. Ibid., fol. G 7r – G 9r.

⁵⁹⁵ DZSt 54, fol. M 15r – M 16v.

⁵⁹⁶ DZSt 42, fol. H 22r, podle nové foliace G 20r.

⁵⁹⁷ DZSt 53, fol. M 8v – M 16r.

den, kdy se sněm konal. Vzhledem k tomu, že sněmovní jednání zpravidla trvala delší dobu (od několika dnů až po řadu měsíců, to ale pouze v několika extrémních případech), reprezentuje uvedená datace vždy zahájení sněmu, tedy den, kdy se sněmovníci poprvé sešli a byla jim čtena královská propozice. Jen zcela výjimečně byl v roce 1554 vynechán údaj o místě konání sněmu.⁵⁹⁸ Ze zápisu o přijetí Petra Pavla z Grangie pak vypadlo denní datum a uveden byl pouze rok sněmování (1597), přičemž se očividně jednalo o nedopatření.⁵⁹⁹ Stejně jako když bylo v zápise o přijetí Jeronýma Puchfeldera z Presotu naopak vynecháno datum roční.⁶⁰⁰ Písař, který měl na starosti zápisy ze sněmů v letech 1570–1571 pak tuto část zcela vynechal a sněm, na němž k přijetí došlo, není v příslušných třech zápisech vůbec specifikován.⁶⁰¹

Denní datum bylo vyjadřováno zásadně odkazem na církevní kalendář, roční datum bylo ve většině případů omezeno na poslední dvě cifry a buď bylo rozepisováno slovně,⁶⁰² nebo uváděno ve formě římských číslic.⁶⁰³ Spíše výjimečné je použití číslic arabských. Poměrně málo obvyklé bylo v 16. století rozepsání celého letopočtu, v zásadě vždy slovní.⁶⁰⁴ Pouze v roce 1552 se naprosto výjimečně objevila arabská čísla⁶⁰⁵ a v zápisech z roku 1590 zajímavá kombinace datace slovní a římskými číslicemi („v pondělí po svatém Matěji léta Božího tisícého pětistého LXXXo“).⁶⁰⁶ Naopak od roku 1600 se z pochopitelných důvodů datum rozepisovalo celé, přičemž obvyklá byla forma slovní; písaři se ale dosti často uchýlovali též k letopočtu vyjádřenému arabskými číslicemi.⁶⁰⁷ Někdy zápis mimoděk zdůrazňoval, že se přijetí stalo „léta tohoto“, za čímž následovala datace.⁶⁰⁸ Pokud jde o pořadí chronologických údajů, v zásadě je možné je označit za kolísavé – zprvu se, tak jako v případě Lukáše Solce, uváděl nejprve rok a pak den, od poloviny padesátých let nejprve denní datum a teprve následně rok (poprvé v roce 1557 – „v pondělí po neděli postní Oculi

⁵⁹⁸ DZSt 43, fol. J 8r.

⁵⁹⁹ DZSt 49, fol. H 21r – H 22r.

⁶⁰⁰ DZSt 50, fol. G 17r – G 19r.

⁶⁰¹ DZSt 45, fol. G 29v – G 31r, J 11r – J 11v.

⁶⁰² Tak v přijetí Kašpara z Ladronu v roce 1575 („v pondělí po svatých Filipu a Jakubu léta etc. sedmdesátého pátého“). DZSt 45, fol. O 7v – O 8v.

⁶⁰³ Zápis o přijetí Jetřicha Manštejna z Pupnhejmu v témže roce („v pondělí po svatých Filipu a Jakubu léta etc. LXXV“). DZSt 45, fol. O 13r – O 13v.

⁶⁰⁴ Např. při přijetí různých osob v roce 1561 („ve čtvrtek po s[svatě]m Jeronýmu léta tisícího pětistého šedesátého prvního“) či Eduarda Kelleyho v roce 1589 („léta tisícého pětistého vosmdesátého devátého v pondělí po svatém Medardu“). DZSt 44, fol. H 27r – H 28v; DZSt 48, fol. B 8r – B 9r.

⁶⁰⁵ Udělení inkolátu různým osobám v roce 1552 („léta 1552. v pondělí po novém létě“). DZSt 43, fol. E 8r.

⁶⁰⁶ DZSt 48, fol. C 30r, D 1v – D 10r (celkem sedm relací).

⁶⁰⁷ Např. při přijetí Jiřího Prantla v roce 1605 („léta tohoto 1605. v pátek po Hromnicích“). DZSt 51, fol. J 7v – J 8v.

⁶⁰⁸ Srovnej např. relace z roku 1597. DZSt 49, fol. H 16r – H 19v, H 21r – H 22r, H 26r – H 26v.

léta etc. padesátého sedmého“),⁶⁰⁹ načež se v průběhu dalších desetiletí pořadí ještě několikrát převrátilo.

Poměrně zásadní inovaci přinesl rok 1588, kdy začalo být do sněmovní datace za datum zahájení sněmu připojováno ještě datum jeho ukončení (zavření). Poprvé se s tím lze setkat v zápise o udělení inkolátu Šimonovi Ungnadovi ze Suneku (*„kterýž držán byl na hradě pražském léta etc. LXXXVIIIo v pondělí po památce svatého Pavla na víru křesťanskou obrácení a zavřin v středu po památce stolování svatého Petra“*).⁶¹⁰ S výjimkou zápisů z roku 1590, které se v tomto ohledu ještě přidržely staršího formuláře, se pak toto intervalové vymezení doby trvání příslušného sněmu stalo standardem.

Ve struktuře sněmovních relací následovalo **jméno cizince**, jemuž byl inkolát udělen, a samotné **konstatování přijetí** s nezbytným **souhlasem panovníka** s tímto aktem. Pořadí těchto údajů bylo přitom kolísavé, aniž by to ale cokoliv změnilo na obsahové stránce relací. Ve výše citovaném usnesení vztahujícím se na Lukáše Solce bylo nejprve zmíněno královské povolení, po němž následovalo Jindřichovo jméno a samotné konstatování přijetí. V relaci o udělení inkolátu hrabatům z Archu v roce 1564 je souhlasný akt panovníka zmíněn naopak až za jejich jmény, což bylo standardem zejména ve druhé polovině osmdesátých let 16. století.⁶¹¹ Po dalším kolísání vykrystalizovala nakonec struktura intabulací sněmovních usnesení na počátku 17. století tak, že písař nejprve zmínil panovníkův souhlas, pak jméno osoby (osob), jíž se českého inkolátu dostalo, a nakonec připojil zásadní právní obrat, že tato osoba byla přijata do země.

Vymezení úlohy panovníka v deskových relacích zaznamenalo poučný vývoj. Ve čtyřicátých letech se užívalo obratu o přijetí *„s povolením“* krále, v čemž stále ještě doznívá relativně silná ingerence panovníka do inkolátních záležitostí z doby jagellonské. V intabulaci z roku 1552 se objevuje zmínka o přijetí zde vyjmenovaných osob *„na žádost a přímluvu“*, což byl obrat, který lze pak znovu číst v roce 1564.⁶¹² Mezitím, v letech 1554–1561, textace sněmovních usnesení úlohu panovníka na přijímacím aktu vůbec nereflektovaly, stejně jako druhá relace zapsaná do desk v roce 1564.⁶¹³ Nepochybně šlo o zcela úmyslný přístup, protože v roce 1561 písař začal psát *„na milostivou žádost nejjasnějšího“* a tato slova následně škrtnul. V roce 1570 se objevila nová formulace, omezující se na konstatování, že k udělení

⁶⁰⁹ DZSt 44, fol. A 16r – A 16v.

⁶¹⁰ DZSt 47, fol. N 18v – N 19v.

⁶¹¹ DZSt 45, fol. B 4v – B 5v; DZSt 45, fol. O 17v – O 18v; DZSt 46, fol. A 5v – A 6r, A 17r – A 17v, A 18v – A 19v; dtto 1577 fol. E 14r – E 15r, dtto 1579 J 21r – J 22v; 1581 O 4v – O 7r.

⁶¹² DZSt 43, fol. E 8r; DZSt 44, fol. B 4v – B 5v.

⁶¹³ DZSt 43, fol. J 8r; DZSt 44, fol. A 16r – A 16v, C 4r – C 4v, E 8v – E 9r, H 27r – H 28v; DZSt 45, fol. B 6v – B 7v.

inkolátu došlo „na milostivou přímluvu“ panujícího českého krále.⁶¹⁴ Dále v sedmdesátých letech a v první polovině osmdesátých let 16. století převažovaly relace, v nichž není panovníkova přímluva zmíněna.⁶¹⁵ Teprve v roce 1585 se u souhrnné sněmovní relace znovu hovoří o přijetí „na milostivou J[eho] M[ilosti] c[ísařské] jakožto krále če[skéh]o přímluvu“⁶¹⁶ a tento obrat se pak již stal trvalou součástí relačního formuláře. Pouze v roce 1609, jak již bylo uvedeno výše, byl nejvyšší lajtnant Alexandr Tebner do země nedopatřením přijat bez přímluvy císaře Rudolfa a tato skutečnost našla svůj odraz ve vypuštění této jinak standardní pasáže z příslušné intabulace.⁶¹⁷ Linhartovi Helfridovi z Meggau, přijatému v pohnutém období střídání vlády, pak stavy český inkolát udělily „na milostivou přímluvu J[eho] M[ilosti] krále uherského a čekance království českého“.⁶¹⁸

Šíře panovníkovy titulatury na příslušných místech zápisů (byla-li přímluva uváděna) zpočátku rovněž kolísala. V prvním období inklinovali písaři ke stručnosti, jako v roce 1552, kdy písař zmínil souhlasné stanovisko „krále Je[ho] Mil]o[s]ti, pána naše[h]o milostivé[h]o“.⁶¹⁹ V roce 1570 byla naopak titulatura Maxmiliána II. naprosto výjimečně podrobně rozepsána, navíc byl – pro české prostředí zcela atypicky – zakončena titulem tyrolského hraběte („na milostivou přímluvu nejjasnějšího a nejnepřemoženějšího knížete a pána, pana Maximiliána, římského císaře, uherského, českého etc. krále, arciknížete rakouského, markrabí moravského, lucemburského a slezského knížete, lužického markrabí, kníže burgunské a hraběte tyrolského“).⁶²⁰ Ale i následujícího roku se objevilo obsáhlé „na milostivou přímluvu nejjasnější[h]o knížete a pána Maximiliána Druhé[h]o, volené[h]o římské[h]o císaře a uherské[h]o, české[h]o etc. krále jakožto krále české[h]o“.⁶²¹ Od osmdesátých let pak, jak již bylo řečeno výše, nebylo zvykem uvádět ani jméno, ani konkrétní vladařské hodnosti panovníka a psalo se mechanicky o přímluvě císaře jakožto krále českého.

Již od padesátých let 16. století bylo zvykem zapisovat do relace i vcelku samozřejmou skutečnost, že k přijetí do země došlo na žádost příslušné osoby. Poprvé se tak stalo v případě salcburského arcibiskupa, knížete Arnošta Bavorského v roce 1547.⁶²² Již předtím, v případě nezletilého Jana Kryštofa Tarnovského, uznal písař za vhodné do první relace o jeho přijetí

⁶¹⁴ Poprvé při přijetí do země ostrožského knížete Jana. DZSt 45, fol. G 29v – G 31r.

⁶¹⁵ Srovnej četné relace z let 1574–1585. DZSt 45, fol. M 19r – M 21r, O 7v – O 8v, O 13r – O 15r, O 17v – O 18v ; DZSt 46, fol. A 5v – A 6r, A 17r – A 17v, A 18v – A 19v, E 14r – E 15r, J 21r – J 22v, L 16v – L 17v, O 4v – O 7r; DZSt 47, fol. C 2r – C 4r, G 6v – G 7r.

⁶¹⁶ DZSt 47, fol. G 7r – G 8r.

⁶¹⁷ DZSt 52, fol. L 20r – L 21r.

⁶¹⁸ DZSt 53, fol. A 26r – A 27r.

⁶¹⁹ DZSt 43, fol. E 8r.

⁶²⁰ DZSt 45, fol. G 29v – G 31r.

⁶²¹ DZSt 45, fol. J 11r – J 12r.

⁶²² DZSt 42, fol. J 21r – J 21v, podle nové foliace H 19r – H 19v.

zdůraznit, že k němu došlo „na žádost pana Jana Tarnovské[h]o hraběte z Tarnov, castellana krá[lovstv]ie polského a nejvyššího hajtmána polní[h]o“.⁶²³ V roce 1552 byli žadatelé přijati do země „na přímlyvy“ blíže neurčených osob,⁶²⁴ ve druhé polovině padesátých a první polovině šedesátých let se několikrát objevil obrat o udělení obyvatelského práva „na žádost jich i přátel jejich“, resp. v singuláru „na žádost jeho a přátel jeho“.⁶²⁵ Žádost a přímlyvy byly zkombinovány v textaci relace z roku 1558 („na žádost jich a přímlyvy mnohé“).⁶²⁶ V roce 1564 byla jedním dechem s přímlyvou panovníkovou zmíněna ještě přímlyva králova syna a českého místodržícího Ferdinanda Tyrolského.⁶²⁷ Jinak se ale již od poloviny padesátých let stávají čtenějšími případy, kdy byly všechny varianty uvedených obrátů z textu intabulací vypuštěny. V sedmdesátých a na počátku osmdesátých let to bylo pravidlem.⁶²⁸ Z větší části jde o období, kdy byl formulář redukován i o odkaz na panovnickou přímlyvu, a je tak možno hovořit o jistém minimalismu v této pasáži relací.

Když zapisoval písař přijetí svobodných pánů z Trautsonu v roce 1583, vrátil se k obratu, že k tomu došlo „na snažnou žádost a přímlyvy mnohé“,⁶²⁹ což bylo v roce 1585 doplněním přivlastňovacího zájmena upřesněno „na snažnou žádost jeho a přímlyvy mnohé“⁶³⁰ (v první polovině devadesátých let bylo zájmeno opět vynecháváno⁶³¹). Jinak se jednalo o ustálenou formulaci, figurující v zápisech bezvýjimečně po další dvě desetiletí. Teprve u zápisů z let 1604–1605 došlo k určitému kolísání⁶³² a nakonec byl na sklonku předbělohorské doby odkaz na jiné přímlyvy cíleně vypuštěn.⁶³³ Lze soudit, že tím mělo být demonstrováno, že stavy mají naprostou svobodu o přijetí do země rozhodovat a že jakákoliv přímlyva (včetně panovnické, která ale z úcty k majestátu součástí relací zůstala) není v tomto ohledu právně relevantní.

---

⁶²³ DZSt 42, fol. B 27r.

⁶²⁴ DZSt 43, fol. E 8r.

⁶²⁵ Např. DZSt 44, fol. A 16r – A 16v; DZSt 45, fol. B 4v – B 5v.

⁶²⁶ DZSt 44, fol. E 8v – E 9r.

⁶²⁷ DZSt 45, fol. B 4v – B 5v.

⁶²⁸ Jedinou výjimku představuje formulaci i kontextem atypický zápis o přijetí Linharta staršího a Linharta mladšího, svobodných pánů z Harrachu, v roce 1570. U nich byla volena formulace o přijetí „na žádost jich“. DZSt 46, fol. E 13r – E 14r.

⁶²⁹ DZSt 47, fol. C 2r – C 3v.

⁶³⁰ DZSt 47, fol. G 7r – G 8r.

⁶³¹ DZSt 48, fol. C 30r, D 1v – D 10r, N 14v – N 15r, N 16v – N 17r, N 22v – N 23r.

⁶³² V zápise o přijetí Jonáše Pausta z Libštátu se objevuje namísto zájmena „jeho“ jméno nového obyvatele, u Jana Tонера z Trupachu došlo k netradičnímu poskládání částí věty („na milostivou přímlyvu Jeho Mi[l]o[s]tí císařské jakožto krále českého a přímlyvy mnohé za obyvatele království tohoto českého Jana Tонера z Trupachu, Jeho Mi[l]o[s]tí císařské při apelacích radu, i také na snažnou žádost jeho přijiti jsou ráčili“), u Jiřího Prantla byly vypuštěny další přímlyvy. DZSt 51, fol. E 5v – E 7r, E 10v – E 12r, J 7v – J 8v.

⁶³³ Naposledy se „přímlyvy mnohé“ objevují v relaci o přijetí Linharta Helfřida z Meggau na počátku roku 1611. DZSt 53, fol. A 26r – A 27r.

Vzhledem k tomu, že deskové zápisy byly psány zásadně česky, objevují se v nich i jména přijatých osob v počeštěné formě. U křestních jmen to z hlediska badatelského nepředstavuje problém, poněkud obtížnější výzvu představuje interpretace rodových jmen a predikátů. Je ale pravda, že ve většině případů šlo pouze o jemné přizpůsobení zahraničních jmen a predikátů české transkripci – tak v roce 1561 přijaly české stavy do země Mikuláše „hrabí z Zolmu“ (von Salm),⁶³⁴ četní příslušníci míšeňského rodu rytířů von Schönberg (1564, 1574–1575) byli zapsáni jako „z Šemberku“ či „z Šenberku“,⁶³⁵ „Kryštofa z Altnhamu a Koltperka a na Murštat“ je třeba ztotožnit se svobodným pánem Althanem (Althann von und zu Goldberg und Murstetten),⁶³⁶ původem italský hraběcí rod Montecucculi byl v roce 1590 počeštěn na „Monte Kukulí“,⁶³⁷ predikát Jiřího Filipa von Berlichingen je v zemských deskách transkribován „z Berlichingu“,⁶³⁸ Volf „Cígler z Kliphauzu“ je příslušník rodu Ziegler von Klipphausen,⁶³⁹ hrabě Vratislav von Fürstenberk zapsal písař jako „hraběte z Firštenberku“⁶⁴⁰ a tak dále. Na tom nic nemění drobná zkomolení jako např. u Ferdinanda „Geiera z Ostroburku“,⁶⁴¹ přičemž správný predikát rakouských Geyerů byl „von Osterberg“. V některých případech je zkreslení o něco větší, ani tak ale není obtížné identifikovat Volfa a jeho syny „z Šumberku“ v roce 1546 jako příslušníky rodu von Stubenberg⁶⁴² či rozklíčovat, že „kníže ostrovské“ je rurikovský kníže Jan z Ostrogu (tedy česky správně Ostrožský).⁶⁴³

V dalších případech se písaři od cizojazyčného originálního jména odpoutali poněkud dál, takže chvíli trvá identifikovat „Erazima z Bindišgrazuo“ jako svobodného pána von Windischgrätz,⁶⁴⁴ „Baltazara Botiana z Botianu“ jako uherského magnáta Bathyányho⁶⁴⁵ a „Julia Cesara z Konzaku“ lze jako příslušníka knížecí dynastie Gonzagů určit především díky italsky znějícímu jménu.⁶⁴⁶ Pokud jde o „Hendrycha Štormberkýře z Štormberka“, rozpoznat v něm rakouského svobodného pána von Starhemberg je možné vlastně jen díky tomu, že písař rozepsal jeho titulaturu i dále („a na Vildrperce, Rydeku a Lobenštejně, římského císaře Jeho [Milos]ti dvorskou říšskou radu“).⁶⁴⁷ Z tohoto pohledu lze považovat za přinejmenším

⁶³⁴ DZSt 44, fol. H 27r – H 28v.

⁶³⁵ DZSt 45, fol. B 6v – B 7v, M 19r – M 20r; DZSt 47, fol. G 7r – G 8r.

⁶³⁶ DZSt 45, fol. O 17v – O 18v.

⁶³⁷ DZSt 48, fol. D 1v – D 2v.

⁶³⁸ DZSt 49, fol. M 24r – M 24v.

⁶³⁹ DZSt 51, fol. J 8v – J 9v.

⁶⁴⁰ DZSt 53, fol. M 8v – M 10v.

⁶⁴¹ DZSt 48, fol. C 12v – C 13v.

⁶⁴² DZSt 42, fol. H 22r, podle nové foliace G 20r.

⁶⁴³ DZSt 45, fol. G 29v – G 31r.

⁶⁴⁴ DZSt 44, fol. A 16r – A 16v.

⁶⁴⁵ DZSt 45, fol. B 6v – B 7v.

⁶⁴⁶ DZSt 47, fol. G 7r – G 8r.

⁶⁴⁷ DZSt 45, fol. O 17v – O 18v.

kuriózní, že zemský soud považoval za nutné nechat opravit relaci, v níž písař jmenoval bratry Jiřího a Bartoloměje „*Pergkary z Pergku*“, na správnější, nicméně dosti podobný tvar „*Pergery z Pergu*“.⁶⁴⁸

Při bližším pohledu na titulaturu osob, jimž byl inkolát udělen, je možné konstatovat, že zatímco hraběcí titul byl zapisován vždy,⁶⁴⁹ jako svobodné pány označují relace jen některé z rakouských a německých šlechticů, kteří na toto označení měli nárok. Tak ho lze najít v zápisech týkajících se Ungnadů ze Suneku, Rogndorfů, Harrachů, Trautsonů, Ferdinanda Albrechta Hoyosa, Gabriela Štrejna ze Švarcenova, Helmharta Jergera z Toletu či Linharta Helfřída z Meggau.⁶⁵⁰ Naproti tomu ale již výše uvedené citace ukazují, že v řadě jiných případů k zápisu tohoto titulu nedošlo – kromě Althanů, Windischgrätze či Starhemberka lze upozornit např. na další příslušníky rakouského evangelického rodu Jergerů z Toletu.⁶⁵¹ Na první pohled by mohla překvapit absence knížecího titulu u obou příslušníků mantovské dynastie Gonzagů, to lze ale snadno vysvětlit tím, že oba pocházeli z vedlejších rodových linií a jejich nárok na knížecí titul byl přinejmenším sporný. Navíc poněkud devalvované italské tituly nebyly ve středoevropském prostředí obecně přijímány bez jistého podezření.

U osob méně urozených, avšak univerzitně graduovaných byl uváděn doktorský titul. U doktorů práva byl zpočátku titul uváděn před jménem, aniž by ovšem bylo specifikováno, v jakém oboru byl udělen (Ludvík Šradýn ze Šorndorfu, Jan Velingar z Fehinku).⁶⁵² Juristické vzdělání lze u nich nicméně snadno doložit dalšími prameny, resp. vyplývá již ze samotných úředních funkcí, které zastávali. Později naopak titul chybí před jménem, za jménem je ale uveden včetně vazby na studovaný obor. U Desideria L'Abbe je výslovně uvedeno jeho přijetí jako „*doktora obojích práv a advocata*“,⁶⁵³ u Jana Barvicia jako „*doktora v právích*“⁶⁵⁴ a u Jana Eisena (1615) „*obojích práv doktora*“.⁶⁵⁵ Obdobný vývoj lze zaznamenat u lékařů: Ondřeje Galla z Gallis (1558) přijímaly stavy jako „*doctora Galla, Jeho [Milos]ti arciknížete*

⁶⁴⁸ DZSt 48, fol. B 12r – B 13r (sněmovní relace) a O 25v (rozhodnutí zemského soudu o provedení opravy).

⁶⁴⁹ DZSt 42, fol. C 18v (Jan Kryštof Tarnovský, 1544); DZSt 44, fol. A 16r – A 16v (Ludvík z Ebrštejna, 1557), E 8v – E 9r (Hardekové, 1558), H 27r – H 28v (Thurnové, Mikuláš ze Salmu, 1561); DZSt 45, fol. B 4v – B 5v (Scipio a Mikuláš z Archu), O 7v – O 8v (Kašpar z Ladronu, 1575); DZSt 46, fol. A 18v – A 19v (Julius ze Salmu, 1575); DZSt 48, fol. D 1v – D 2v (Alfons z Monte Cuculi, 1590); DZSt 52, fol. B 14v – B 16r (Jiří Bedřich z Hohenlohe, 1607); DZSt 53, fol. M 8v – M 10v (Vratislav z Fürstenberka, 1614). Titul „*hraběte salatského*“ uvádí i relace o přijetí Ladislava Bánffyho v roce 1571, v tomto případě se ale jedná o ne zrovna šťastné zachycení jeho úřední funkce správce zalajské župy (komitátu). DZSt 45, fol. J 11r – J 11v.

⁶⁵⁰ DZSt 45, fol. B 6v – B 7v; DZSt 46, fol. A 18v – A 19v; E 13r – E 14r; DZSt 47, fol. C 2r – C 3v, G 6v – G 7r, N 18v – N 19v; DZSt 48, fol. N 16v – N 17r; DZSt 52, fol. D 1r – D 2r; DZSt 53, fol. A 26r – A 27r.

⁶⁵¹ DZSt 53, fol. M 10v – M 12r (Jiří Vilém, 1614); DZSt 54, fol. A 26v – A 29r (Jan, 1615), A 29r – B 1r (Karel, 1615).

⁶⁵² DZSt 43, fol. E 8r (Ludvík Šradýn, 1552), H 27r – H 28r (Jan Velingar, 1561).

⁶⁵³ DZSt 47, fol. C 3v – C 4r (1583). Sluší se ovšem připomenout, že slovo „advokát“ mělo v té době úplně jiný význam než dnes.

⁶⁵⁴ DZSt 49, fol. H 16r – H 17r.

⁶⁵⁵ DZSt 54, fol. B 15v – B 17v.

Ferdinanda etc. životní[h]o lékaře“,⁶⁵⁶ v dalších případech již titul před jménem chybí a lze číst o přijetí Bartoloměje Guarinona (1590), „*Jeho Mi[l]o[s]ti císařské životného doktora*“,⁶⁵⁷ Mořice Stromayera (1590), „*v lékařství doktora*“⁶⁵⁸ a konečně Ondřeje Scholia z Elsauфу (1595), „*umění lékařského doktora*“.⁶⁵⁹

U významnějších šlechtických osob byl za predikát zapisován i jejich domicil, tedy zahraniční statky, které tvořily jejich mocenskou základnu. U nich lze stejně jako u rodových jmen a predikátů mutatis mutandis konstatovat jistou kolísavou míru zkreslení v důsledku české transkripce. Spíše jako osvěžující kuriozita působí opakovaný překlad německého jména Neusorge v obou relacích o přijetí Volfa ze Šenberku a „*na Nové Starosti*“.⁶⁶⁰ Je ovšem třeba upozornit, že absence domicilu nemůže být bez dalšího vnímána jako doklad o tom, že by dotyčný cizinec někde mimo České království statky nadržel, čehož dokladem mohou být např. nerozvinuté zápisy o Volfovi ze Štubenberka či Erazimovi z Windischgrätzu. Obecně přitom platí, že pozdější zápisy jsou, pokud jde o držbu přijatých osob, informačně poněkud bohatší než zápisy z poloviny 16. století.

Někdy se již objevuje i odkaz na statky české, které cizinci nabyli – zjevně v rozporu s právem – již před svým přijetím do země. Tak se Jiří Krejštan z Krejštanu v relaci z roku 1554 píše „*na Popovicích*“,⁶⁶¹ Jan Tuchar ze Šoverova ze svými syny v roce 1574 „*na Novém Sedliši*“,⁶⁶² Tomáš Leštinský z Podhájí o rok později „*v Ouběnicích*“⁶⁶³ a Jan nejstarší Popp v roce 1598 „*na Kynšperku a Šenpachu*“.⁶⁶⁴ Na druhou stranu je možno podotknout, že právě získání dotyčného statku byl v těchto případech důvodem, proč jmenované osoby o nabytí inkolátu usilovaly, takže je pochopitelné, že k těmto excesům bylo ze strany příslušných orgánů přistupováno tolerantně.

Za jménem byly uváděny případné hodnosti, které do země přijatý cizinec zastával a které v dobovém prestižním diskurzu reprezentovaly nanejvýš cennou a náležitě na odívávanou formu sociálního kapitálu. Jen výjimečně se tyto údaje v zápisech neobjevily, jako v případě hraběte Františka z Thurnu, zapsaného do desk pouze jako „*France hrabí z Turnu*“,⁶⁶⁵ ačkoliv jeho následně vydaný reverz vypovídá o tom, že se rozhodně měl čím

---

⁶⁵⁶ DZSt 44, fol. E 8v – E 9r.

⁶⁵⁷ DZSt 48, fol. D 4v – D 5r.

⁶⁵⁸ DZSt 48, fol. D 9v – D 10r.

⁶⁵⁹ DZSt 49, fol. B 11r – B 11v.

⁶⁶⁰ DZSt 45, fol. B 6v – B 7v, O 17v – O 18v.

⁶⁶¹ DZSt 43, fol. J 8r. V téže relaci lze nalézt i Ludvíka z Tovarů na Encesfeldu a Kašperce, tento případ ale nemá váhu, neboť jde o zápis vykonaný až po roce od Ludvíkova přijetí.

⁶⁶² DZSt 45, fol. M 20r – M 21r.

⁶⁶³ DZSt 45, fol. O 14r – O 15r.

⁶⁶⁴ DZSt 49, fol. M 23r – M 23v.

⁶⁶⁵ DZS, fol. H 27r – H 28v.

chlubit: v titulatuře vypočítává, že v té době byl „nejvyšší dědičný hofmistr knížetství kraňského, císaře Jeho Mi[l]o[s]ti římského rada, komorník a hejtman knížeckého hrabství Goritze a Tulminu, Jeho Milosti arciknížete Ferdinanda etc. nejvyšší hofmistr“.⁶⁶⁶

Již na této jeho vlastní intitulaci je patrné, že přistěhovalci z rakouských dědičných zemí kupodivu největší váhu přisuzovali dědičným zemským úřadům, které jim v jejich domovině byly přiznány. Tak si Thurn více cenil dědičného hofmistrovství v poněkud provinčním Kraňsku než úlohy císařského rady a komorníka. Podobně Linharta staršího z Harrachu zapsali do zemských desk, jistě po konzultaci s ním, jako „dědičného štolmistra Dolejších Rakous a Jeho [Milos]ti císařské tejnou radu“,⁶⁶⁷ ačkoliv členství v tajné radě bylo vyhrazeno několika málo jednotlivcům, reprezentujícím okruh nejbližších politických spolupracovníků vlády. Dalšími nositeli těchto dědičných zemských úřadů byli Julius hrabě z Hardeka (dědičný šenk arciknížectví rakouského a dědičný truksas ve Štýrsku),⁶⁶⁸ Jan Vilém z Rogndorfu (zemský maršálek a nejvyšší dědičný hofmistr arciknížectví rakouského),⁶⁶⁹ páni z Trautsonu (dědiční maršálci okněžněného hrabství tyrolského)⁶⁷⁰ a Jergerové z Toletu (dědiční hofmistři v Horních Rakousích).⁶⁷¹

Ne zcela jednotně naopak poměřovali význam dvorských hodností a zemských úřadů přistěhovalci uherští. Tak se lze dočíst o přijetí Mikuláše Pálffyho z Erdödu, „království uherského komorníka, Jeho Mi[l]o[s]ti císařské radu, komorníka a nejvyššího všech bánských a mezních měst v království uherském“,⁶⁷² a vzápětí nato Františka z Nadásdy, „Jeho Mi[l]o[s]ti císařské radu a nejvyššího štolmistra království uherského“.⁶⁷³ Ladislav Bánffy se nechal do desk zapsat jako císařský rada a nejvyšší kamermajstr Uherského království, oběma těmto položkám svého curricula ale ještě nechal předřadit titul „hraběte salatského“, tedy správce zalajské župy.⁶⁷⁴ Důvodem byl bezpochyby zvuk, který měl hraběcí titul (byť zde šlo jednoznačně o funkci úřední) ve středoevropském prostoru.

Jestliže v roce 1544 přijaly české stavy za obyvatele Ludvíka Solce, „králové Její [Milos]ti kuchaře“,⁶⁷⁵ šlo o zápis na dlouhou dobu dosti výjimečný, protože jinak se

---

⁶⁶⁶ RZ, i.č. 33.

⁶⁶⁷ DZSt 46, fol. E 13r – E 14r.

⁶⁶⁸ DZSt 44, fol. E 8v – E 9r.

⁶⁶⁹ DZSt 46, fol. A 18v – A 19v.

⁶⁷⁰ DZSt 47, fol. C 2r – C 3v.

⁶⁷¹ DZSt 52, fol. D 1r – D 2r; DZSt 54, fol. A 26v – B 1r. Zajímavé je, že na rozdíl od zbylých tří jeho příbuzných byla u Jiřího Viléma Jergera tato část intitulace vynechána. Nepochybně šlo ale jen o nedopatření. DZSt 53, fol. M 10v – M 12r.

⁶⁷² DZSt 49, fol. H 17r – H 18r.

⁶⁷³ DZSt 49, fol. H 18v – H 19v.

⁶⁷⁴ DZSt 45, fol. J 11r – J 11v.

⁶⁷⁵ DZSt 42, fol. C 19r.

v intabulacích objevovaly pouze tituly skutečně významné a prestižní.⁶⁷⁶ Snad jen Baltazara Bathányiho (1564), „*řím[skéh]o, uher[skéh]o, české[h]o etc. krále etc. šenka*“,⁶⁷⁷ lze považovat za výjimku potvrzující toto pravidlo. Přitom z reverzů k zemi (o nich viz dále) je patrné, že celá řada přijatých cizinců byla do habsburských dvorských struktur integrována. Po nástupu císaře Rudolfa II. se ale naopak stalo zvykem zdůrazňovat jakékoliv funkční zařazení do císařského či jiného „hofštátu“, a to i na posty mírně řečeno marginální.

Mezi přijatými se podle titulatury objevují císařští tajní radové (1577 Linhart starší z Harrachu,⁶⁷⁸ 1583 Jan Trautson,⁶⁷⁹ 1607 Leopold ze Štralendorfu⁶⁸⁰), říšští dvorští radové (1585 Volf Arnošt z Viršperku,⁶⁸¹ 1593 Gabriel Štrejn ze Švarcenova,⁶⁸² 1597 Jan Barvicius,⁶⁸³ 1607 Petr Jindřich ze Štralendorfu⁶⁸⁴), radové dvorské komory (1605 Pavel z Krauseneku,⁶⁸⁵ 1609 Jan Rietman z Dolního Starchenberka⁶⁸⁶), dvorský válečný rada (1607 Jiří Bedřich z Hohenlohe⁶⁸⁷) a radové bez bližšího vymezení (1577 Linhart mladší z Harrachu,⁶⁸⁸ 1597 Mikuláš Pálffy⁶⁸⁹ a František z Nadásdy,⁶⁹⁰ 1611 Leonard Helfrid z Meggau⁶⁹¹). Pavel Sixt z Trautsonu přijatý v roce 1583 byl dokonce prezidentem říšské dvorské rady a zároveň nejvyšším maršálkem císařského dvora,⁶⁹² Leopold ze Štralendorfu pak nejen tajným radou, ale též říšským kancléřem. Po nástupu císaře Matyáše se pak v roce 1614 do této elitní společnosti přidali ještě prezident dvorské komory (Jiří Vilém Jerger

---

⁶⁷⁶ Hrabě Julius z Hardeka byl v roce 1558 přijat jako císařský rada, hrabě Scipio z Archu v roce 1564 jako císařský rada a nejvyšší komorník. Císařským radou byl také, jak již bylo uvedeno výše, Ladislav Bánffy a tímž titulem se v roce 1575 pyšnil hrabě Kašpar z Ladronu. Mezi přijatými v tomto roce lze také nalézt dvorského říšského radu Jindřicha ze Starhenberka a dvorského komorního radu Kryštofa z Althanu. Titulace Kryštofova bratra Volfá Viléma jako dvorského služebníka je již předzvěstí doby rudolfinské. DZSt 44, fol. E 8v – E 9r; DZSt 45, fol. B 4v – B 5v, J 11r – J 11v, O 7v – O 8v, O 17v – O 18v; DZSt 46, fol. A 5v – A 6r.

⁶⁷⁷ DZSt 45, fol. B 6v – B 7v.

⁶⁷⁸ DZSt 46, fol. E 13r – E 14r.

⁶⁷⁹ DZSt 47, fol. C 2r – C 3v.

⁶⁸⁰ DZSt 52, fol. D 2v, B 29r – B 29v, M 27v – M 28r.

⁶⁸¹ DZSt 47, fol. G 7r – G 8r.

⁶⁸² DZSt 48, fol. N 16v – N 17r.

⁶⁸³ DZSt 49, fol. H 16r – H 17r.

⁶⁸⁴ DZSt 52, fol. D 2v, B 29r – B 29v, M 27v – M 28r.

⁶⁸⁵ DZSt 51, fol. L 16r – L 17v.

⁶⁸⁶ DZSt 52, fol. L 22r – L 23r.

⁶⁸⁷ DZSt 52, fol. B 14v – B 16r.

⁶⁸⁸ DZSt 46, fol. E 13r – E 14r.

⁶⁸⁹ DZSt 49, fol. H 17r – H 18r.

⁶⁹⁰ DZSt 49, fol. H 18v – H 19v.

⁶⁹¹ DZSt 53, fol. A 26r – A 27r.

⁶⁹² DZSt 47, fol. C 2r – C 3v.

z Toletu⁶⁹³) a další dva císařští radové (Jan Matyáš z Glouchova,⁶⁹⁴ Jáchym Huber⁶⁹⁵). Jako tajného radu krále Bedřicha tituluje relace Ludvíka Cameraria v roce 1620.⁶⁹⁶

Vedle těchto velmi vlivných osob, podílejících se významným způsobem na řízení zemí, v nichž Habsburkové vládli, lze ale na druhou stranu nalézt dvorského kvartýrmistra (1583 Jan Jakub Herbrot z Estinku⁶⁹⁷), císařského svícníka (1601 Jeroným Puchfelder z Presotu⁶⁹⁸), truksasy (1589 Ferdinand Geyer z Ostrberka,⁶⁹⁹ 1601 Kryštof Oldřich z Burksdorfu⁷⁰⁰), četné komorní služebníky (1585 Porfirius Bosso,⁷⁰¹ 1588 Kašpar Bernaur z Felburku,⁷⁰² 1590 Jeroným z Kaprýn,⁷⁰³ 1598 Jan nejstarší Popp⁷⁰⁴ a Maxmilián Bertold ze Sachsengangu⁷⁰⁵), císařské služebníky bez bližší specifikace (1596 Karel Magno,⁷⁰⁶ 1597 Petr Pavel z Grangie⁷⁰⁷) či císařské dvořany (1598 Petr Roder,⁷⁰⁸ 1601 Petr z Libntálu⁷⁰⁹) a pažáta (1607 Volf Leopold ze Štralendorfu⁷¹⁰).

Zdůrazňována ale nebyla jen vazba na císaře jako českého krále, ale případně i na další členy panovnické dynastie. Ostatně již v padesátých letech lze v deskových zápisech najít zmínky o úřadech při dvoře českého místodržícího Ferdinanda Tyrolského (1557 nejvyšší štolmistr Ondřej Tejvl z Encesdorfu,⁷¹¹ 1558 nejvyšší maršálek a rada Julius z Hardeka⁷¹²) a Ludvík Ungnad ze Suneku byl v roce 1564 přijímán jako nejvyšší maršálek dvora dědice trůnu, již korunovaného krále Maxmiliána (II).⁷¹³ V době rudolfínské, či přinejmenším v její první fázi, se stalo uvádění dvorských hodností u císařových bratrů a příbuzných standardem:

---

⁶⁹³ DZSt 53, fol. M 10v – M 12r.

⁶⁹⁴ DZSt 53, fol. M 12r – M 14r.

⁶⁹⁵ DZSt 53, fol. M 14r – M 16r.

⁶⁹⁶ DZSt 54, fol. M 15r – M 16v.

⁶⁹⁷ DZSt 47, fol. C 3v – C 4r.

⁶⁹⁸ DZSt 50, fol. G 17r – G 19r.

⁶⁹⁹ DZSt 48, fol. C 12v – C 13v.

⁷⁰⁰ DZSt 50, fol. G 11r.

⁷⁰¹ DZSt 47, fol. G 7r – G 8r.

⁷⁰² DZSt 47, fol. N 19v – N 20r, N 30r – N 30v.

⁷⁰³ DZSt 48, fol. D 3r – D 4r.

⁷⁰⁴ DZSt 49, fol. M 23r – M 23v.

⁷⁰⁵ DZSt 49, fol. M 24v – M 25r.

⁷⁰⁶ DZSt 49, fol. E 18r – E 19v.

⁷⁰⁷ DZSt 49, fol. H 21r – H 22r.

⁷⁰⁸ DZSt 49, fol. M 22r – M 22v.

⁷⁰⁹ DZSt 50, fol. G 12v – G 13v.

⁷¹⁰ DZSt 52, fol. D 2v, B 29r – B 29v, M 27v – M 28r. Volf Leopold byl přijat společně se svým otcem, tajným radou a říšským kancléřem, a starším bratrem, říšským dvorským radou. Uvedení jeho pážecí služby, byť v kontrastu s jejich prestižními funkcemi vyznívá pramálo impozantně, je jasným dokladem snahy zdůraznit i v jeho případě službu dynastii, jakkoliv sotva začínající.

⁷¹¹ DZSt 44, fol. A 16r – A 16v. Zajímavé je, že v opakovaném zápisu z následujícího roku je již tato funkce vynechána. Ibid., fol. C 4r – C 4v.

⁷¹² DZSt 44, fol. E 8v – E 9r.

⁷¹³ DZSt 45, fol. B 6v – B 7v.

komorníkem arciknížete Arnošta byl Ferdinand Albrecht Hoyos (1583),⁷¹⁴ arciknížete Maxmiliána Antonína Trautson (1583)⁷¹⁵ a později též Jiří Vilém Jerger z Toletu (1614).⁷¹⁶ Maxmiliánovým truksasem byl Petr z Libntálu (1601), u nějž ale v příslušném zápise na prvním místě figuruje titul císařského dvořana.⁷¹⁷ U dalších dvou šlechticů byla v intabulaci avizována jejich vazba na císařova strýce Ferdinanda Tyrolského, nadále občas do českých záležitostí zasahujícího: Jan Albrecht ze Sprinzenštejna byl jeho tajným radou (1585),⁷¹⁸ Baltazar Trautson radou (1583).⁷¹⁹ Jan Bedřich starší Hofman z Grynpihlu byl radou dalšího císařova strýce, arciknížete Karla Štýrského.⁷²⁰ Poněkud exoticky na první pohled znějící titul „*Její Mi[l]o[s]ti královny francký nejvyššího štolmistra*“, s nímž byl v roce 1590 do země přijat hrabě Alfons z Monte Cuculi,⁷²¹ odkazuje na jeho úřad při skromném dvoře císařovy ovdovělé sestry Alžběty, někdejší manželky francouzského krále Karla IX. Na sklonku Rudolfovy vlády, v roce 1611, jen několik dní před korunovaci Matyáše, byl za obyvatele přijat jeho tajný rada Linhart Helfríd z Meggau.⁷²² Zajímavé je, že titul císařského rady byl ale navzdory Rudolfovu ústupu do pozadí předřazen vazbě na nastupujícího krále, ačkoliv obecně měl titul tajného rady mnohem větší váhu než prosté označení radou, které v zásadě ani nemuselo znamenat, že dotyčný skutečně uplatňuje na svého chlebodáře nějaký vliv.

Zatímco do poloviny sedmdesátých let 16. století lze mezi osobami, jimž byl udělen inkolát, vesměs najít skutečné cizince, na sklonku vlády Maxmiliána II. a tím více v době rudolfínské mezi nimi figurují četné osoby, které sice z ciziny pocházely, do Čech se ale přistěhovaly již dříve a působily tu, někdy i dlouhá léta, v císařské administrativě. Prvními vlašťovkami byli v tomto směru Jetřich Manštejn z Pupnhajmu a Tomáš Leštinský z Podhájic, přijatí v červnu 1575. První z nich byl forštmistrem komorního pardubického panství, druhého zápis označuje za „*císařské staršího ouředníka nad hajnými*“, aniž by ale uvedl, že jeho funkce byla omezena na další komorní panství Dobříš.⁷²³ K lesní správě měl úzký vztah též Dětrich Švenda ze Švendy (známý ovšem spíše kvůli své pozdější službě vojenské), který byl v době svého přijetí v roce 1579 nositelem úřadu nejvyššího jágrmistra, vztahujícího se – přinejmenším formálně – na všechny země České koruny, a vedle toho též hejtmanem na

---

⁷¹⁴ DZSt 47, fol. G 6v – G 7r.

⁷¹⁵ DZSt 47, fol. C 2r – C 3v.

⁷¹⁶ DZSt 53, fol. M 10v – M 12r.

⁷¹⁷ DZSt 50, fol. G 12v – G 13v.

⁷¹⁸ DZSt 47, fol. G 7r – G 8r.

⁷¹⁹ DZSt 47, fol. C 2r – C 3v.

⁷²⁰ DZSt 48, fol. C 30r.

⁷²¹ DZSt 48, fol. D 1v – D 2v.

⁷²² DZSt 53, fol. A 26r – A 27r.

⁷²³ DZSt 45, fol. O 13r – O 13v, O 14r – O 15r.

Lysé nad Labem,⁷²⁴ panství, které rovněž skýtalo bohatství lesů a bylo oblíbeným cílem loveckých kratochvílí panovníka. Později, za Matyáše, byl do země přijat také Alexandr z Ordelryku, forštmistr panství Brandýs nad Labem a Přerov nad Labem.⁷²⁵

Titulatura obsažená v přijímacích relacích dále upozorňuje na působení úspěšných kandidátů v české dvorské kanceláři (1579 Michal Kastner z Gýnu, služebník⁷²⁶), české komoře (1604 Jan Oldřich Šobloch z Lindavy, rada nad počty v buchhalterii,⁷²⁷ 1614 Jan Matyáš z Glouchova, rentmistr⁷²⁸), apelačním soudu (dva přísedící z „doktorské“ lavice, 1604 Jan Toner z Trupachu⁷²⁹ a 1615 Jan Eisen z Lehrberka⁷³⁰), v úřadu pražského purkrabství (1590 Konrád Mayer z Pokštorfu, hejtman⁷³¹) či ve stavitelské službě na Pražském hradě (1579 Oldřich Aostalo de Sala, stavitel,⁷³² 1585 Michal Kek ze Švarcbachu, stavební písař⁷³³). Písaři neopomněli poznamenat ani další hejtmanské úřady na komorních panstvích, a to jak v roce 1615 u Ondřeje z Ostešova, pro něhož byla správa panství Křivoklát jedinou profesní náplní,⁷³⁴ tak o deset let dřív u Pavla z Krauseneku, u něhož byla několikaleté hejtmanování na Českém Krumlově (kde dohlížel na císařova nemanželského syna Julia) pouze doplňkem k působení v kolegiu radů dvorské komory.⁷³⁵

To, že Česká koruna byla v nemalé míře dotčena trvalými válkami s „dědičným nepřítelem všeho křesťanstva“, Osmanskou říší, nalezlo svůj odkaz i v reflexi vojenských hodností některých uchazečů. Tak Volfa Arnošta z Viršperku označuje relace v roce 1585 jako „*nařízeného nejvyššího nad rejтары na Bocfeldu, Haudhofu, Lowerstetu, Ronšperku a Waltsaxu*“, ⁷³⁶ Ladislava Petheho z Hethes zapsal písař pro změnu jako „*Jeho Mi[l]o[s]ti císařské hajtmana nad jízdními v Košicích*“.⁷³⁷ Na počátku 17. století se pak v intabulacích objevují ještě další dva nositelé důstojnické hodnosti – hrabě Jiří Bedřich z Hohenlohe nebyl jen dvorským válečným radou, ale též „nejvyšším“ nad 2 000 jezdců⁷³⁸ a konečně Alexandra Debnera lze zaznamenat jako „*nejvyššího lejtnanta*“.⁷³⁹

---

⁷²⁴ DZSt 45, fol. J 21r – J 22v.

⁷²⁵ DZSt 54, fol. B 10r – B 12r.

⁷²⁶ DZSt 45, fol. J 21r – J 22v.

⁷²⁷ DZSt 51, fol. E 9r – E 10v.

⁷²⁸ DZSt 53, fol. M 12r – M 14r.

⁷²⁹ DZSt 51, fol. E 10v – E 12r.

⁷³⁰ DZSt 54, fol. B 15v – B 17v.

⁷³¹ DZSt 48, fol. D 6v – D 9r.

⁷³² DZSt 45, fol. J 21r – J 22v.

⁷³³ DZSt 47, fol. G 7r – G 8r.

⁷³⁴ DZSt 54, fol. B 13r – B 15r.

⁷³⁵ DZSt 51, fol. L 16r – L 17v.

⁷³⁶ DZSt 47, fol. G 7r – G 8r.

⁷³⁷ DZSt 49, fol. O 19v – O 20r.

⁷³⁸ DZSt 52, fol. B 14v – B 16r.

⁷³⁹ DZSt 52, fol. L 20r – L 21r.

Jestliže všechny shora zmíněné části intitulací byly vcelku logické a z hlediska českého prostředí relevantní, není úplně jasné, proč se lze v jednotlivých relacích setkat i s dalšími, jen málo příhodnými odkazy na jiné funkce novopečených obyvatel. Šlo o působení ve správních úřadech rakouských (1575 Eustach z Althanu, dolnorakouský vládní rada,⁷⁴⁰ 1585 Sebald z Plavna, rakouský komorní rada⁷⁴¹) či uherských (1595 Tiburcí Himelreich ze Šorfenberku, sekretář⁷⁴²), někdy dokonce i správu jednotlivých hradů a panství. Tak u Jana a jeho staršího syna Baltazara z Trautsonu (1583), ačkoliv zápis obsahoval celou řadu zvučnějších titulů, písař poznamenal, že byli oba hejtmany v Roveretu a Steinu, první z nich navíc purkrabím na Tyrolu.⁷⁴³ Podobně bohatá titulatura Leonarda Helfřída z Meggau (1611) ho nakonec označovala jako „*úřadu nejvyššího hofmistrství místodržícího, hejtmana hrabství Šorchtenštejna a panství Eisenstat*“.⁷⁴⁴ Jan Adam Hoffman z Grynpihlu (1590) byl podle intabulace purkrabím ve Štýru.⁷⁴⁵ U Vavřince Šittera neopomněl písař v roce 1596 připojit, že byl císařským třicátníkem v Uherském Altenburku.⁷⁴⁶ Znamý a v jednu dobu všemocný císařský komorník Filip Lang z Langenfelsu byl do relace zapsán nejen jako císařský rada, ale též (nominální) hejtman měst Křemže a Stein.⁷⁴⁷

Za značně překvapivou lze považovat skutečnost, že v několika případech se do deskových zápisů dostaly i funkce vykonávané ve prospěch jiného suveréna, než byli habsburští vládci: Viléma z Grumpachu evidují v roce 1593 desky zemské jako „*Jeho Milosti knížete bamberského hejtmana na Štyfenperku*“,⁷⁴⁸ současně přijatý Aeneas Gonzaga byl u císařského dvora oratorem (vyslancem) svého příbuzného Vincenta, vévody mantovského.⁷⁴⁹

Dva velmi zajímavé tituly lze najít v relaci z roku 1575, vztahující se na větší množství osob. Mezi jinými přijaly české stavy za obyvatele království také Volfa ze Šenberku, „*hejtmana vrchního Jeho [Milos]ti kurfiřta saského nad horními městy*“ a také Gintera z Býnu, „*ouředníka na Planknštejně*“.⁷⁵⁰ V prvním případě jde opět o odkaz na výkon funkce ve prospěch jiného zeměpána, byť její výkon se vázal k oblasti těsně sousedící s českými hranicemi, mnohem zajímavější je ale titul druhý: majitelem panství Blansko (Blankenštejn) byl totiž jiný příslušník rozvětveného rodu rytířů z Býnu a Ginter tak nebyl ničím více, než

---

⁷⁴⁰ DZSt 46, fol. A 5v – A 6r.

⁷⁴¹ DZSt 47, fol. G 7r – G 8r.

⁷⁴² DZSt 49, fol. B 14v – B 15r.

⁷⁴³ DZSt 47, fol. C 2r – C 3v.

⁷⁴⁴ DZSt 53, fol. A 26r – A 27r.

⁷⁴⁵ DZSt 48, fol. C 30r.

⁷⁴⁶ DZSt 49, fol. E 17r – E 18r.

⁷⁴⁷ DZSt 51, fol. O 17v – O 19r.

⁷⁴⁸ DZSt 48, fol. N 22v – N 23r.

⁷⁴⁹ DZSt 48, fol. fol. N 14v – N 15r.

⁷⁵⁰ DZSt 45, fol. O 17v – O 18v.

vrchnostenským úředníkem svého šťastnějšího příbuzného. Z neobvyklých přídavků k rodovému jménu pak lze zmínit ještě zápis o přijetí Jiřího Prantla, „*hamermistra na Dolejším a Hořejším Waltenrytu*“, v roce 1605.⁷⁵¹

Velmi rozkolísaná podoba intulací, v nichž se střetávají odkazy na funkce nejrůznějšího charakteru, od naprosto klíčových v širokém geografickém měřítku až po zcela marginální, je logicky vysvětlitelná jediným způsobem: podoba relace byla ovlivněna samotnými kandidáty, kteří se nějakým způsobem sami podíleli na tom, jaká specifikace bude u jejich jména v deskovém zápise uvedena. Hypoteticky lze nejspíše uvažovat o tom, že výchozí determinantou byl v tomto směru přímluvný list panovníka, ten byl ale pro změnu ovlivněn žádostí, podávanou samotným kandidátem. Otázkou je, zda tento mohl ještě přímo v průběhu sněmovních jednání, resp. při intabulaci jejich výsledku nějakým způsobem „prodat“ to, co považoval za důležité a co podle jeho názoru nemělo v deskách chybět. A naopak, z neznámých důvodů mohlo dojít i k redukci titulatury, obsažené v přímluvném listu. Tak když se v roce 1561 král Maxmilián přimlouval za Kašpara Colonu z Felzu, je tento v konceptu promotoriálu označen jako „*Je[ho Mil]o[s]ti c[ísařsk]é, pána a otce Naše[h]o nejmilejší[h]o rada a Je[h]o Lásky arciknížete Karla, pana bratra Našeho nejmilejšího nejvyšší komorník*“.⁷⁵² Žádný z těchto titulů se ale v deskové relaci neobjevil, podle zápisu stavy přijaly prostě „*Kašpara a Kryštofa Maurice strejce z Felzu*“.⁷⁵³ I s ohledem na tuto nepřilíš pochopitelnou redukci se tedy sluší zdůraznit, že zapsané sněmovní relace nelze považovat za příliš spolehlivý materiál, pokud se jedná o rozsah pozemkové držby a zastávané úřady přijatých osob.

U samotného konstatování přijetí do země lze v prvních dochovaných zápisech sledovat určitou neustálenost – v roce 1545 byl použit obrat, že stavové jmenované osoby „*do země krá[lovstv]ie če[skéh]o za obyvatele téhož k[rálovstv]ie přijali jsou*“,⁷⁵⁴ o rok později Štubenberky a Berbištorfy „*ráčili sou přijíti za obyvatele do země a do Koruny české a do téhož království*“.⁷⁵⁵ V roce 1547 se opakuje formulace z roku 1545,⁷⁵⁶ v padesátých letech se pak již formulář relací ustálil do jednotné podoby s nepatrnými jazykovými mutacemi. Tak se lze nejčastěji dočíst, že české stavy žadatele „*za obyvatele do království tohoto české[h]o přijíti jsou ráčili*“,⁷⁵⁷ v pozdější době je z formulace vypuštěna předložka „do“ a stavy je „za

⁷⁵¹ DZSt 51, fol. J 7v – J 8v.

⁷⁵² SM, sign. J 21/F 39, i.č. 1527, kart. 1009.

⁷⁵³ DZSt 44, fol. H 27r – H 28v.

⁷⁵⁴ DZSt 42, fol. F 10r, podle nové foliace E 10r.

⁷⁵⁵ DZSt 42, fol. H 22r, podle nové foliace G 20r.

⁷⁵⁶ DZSt 42, fol. J 21r – J 21v, podle nové foliace H 19r – H 19v.

⁷⁵⁷ DZSt 43, fol. E 8r.

obyvatele království tohoto českého přijíti jsou ráčili“.⁷⁵⁸ Jiné varianty textace znějí např., že stavy cizince „za obyvatele království tohoto přijíti ráčili“,⁷⁵⁹ případně je „za obyvatele tohoto království české[h]o přijali“, resp. „za obyvatele do krá[lovství] tohoto české[h]o přijíti jsou ráčili a přijali“,⁷⁶⁰

S výjimkou ojedinělého zápisu z roku 1546 byly přijímací akty explicitně vztaženy vždy jen na České království, u Štubenberků a Berbištorfů jde o anomálii, kterou lze přičíst spíše na vrub písaře, než v ní hledat hlubší smysl. Vzato kolem a kolem, tím, že se stali obyvateli Českého království, stali se dotyční šlechtici skutečně i obyvateli České koruny. Na druhou stranu jim ale nevzniklo obyvatelské právo i v ostatních korunních zemích, takže předmětná formulace byla do jisté míry zavádějící, byť ne nepravdivá.

Rozumělo se samo sebou, že obyvatelské právo nebylo udělováno ad personam, ale mělo dopad i na právní postavení potomstva přijatého cizince (s výjimkou dále uvedenou v pojednání o podmínkách přijímacích aktů). Jestliže tedy v relacích z let 1575–1579, 1583 a 1585 bylo zapsáno, že se osoby, o nichž se na sněmu jednalo, přijímají „i s dědici jeho“, resp. „i s dědici jich“,⁷⁶¹ šlo o obrat nadbytečný a k žádnému obsahovému posunu ve smyslu textu jeho zařazením nedošlo. Další praxe se jeví jako velmi kolísavá: na konci 16. století se uvedené obraty vesměs nevyskytují, s výjimkou několika zápisů z let 1596–1598.⁷⁶² Zmínka o dědicích absentuje v této části formuláře i na počátku 17. století, výjimkou je pouze relace týkající se Konráda Meinla z Hirpšachu, u něhož bylo zapsáno, že byl přijat „s dědici jeho obojího pohlaví“.⁷⁶³ Změnu pak přinesla relace o přijetí Lazara mladšího Henkla z Donrsmarku, přijatého v roce 1610 „s dědici a budoucími jeho, kteréž nyní má aneb potom ještě míti bude“.⁷⁶⁴ Tato netradiční, významově ovšem nikam neposunutá dikce se již v dalších intabulacích z poslední předbělohorské dekády neobjevila, na druhou stranu se ale do těchto dalších zápisů vesměs vrátil obrat „s dědici a budoucími jeho“.⁷⁶⁵

⁷⁵⁸ DZSt 46, fol. N 18v – N 19v.

⁷⁵⁹ DZSt 46, fol. J 21r – J 22v.

⁷⁶⁰ Obě varianty se poprvé objevily v relaci z roku 1554, zahrnující i osoby přijaté roku předchozího. DZSt 43, fol. J 8r.

⁷⁶¹ DZSt 45, fol. O 17v – O 18v; DZSt 46, fol. A 5v – A 6r, A 18v – A 19v, E 13r – E 15r, J 21r – J 21v; DZSt 47, fol. C 2r – C 4r, G 7r – G 9r.

⁷⁶² Intabulace z roku 1596 obsahují tento text obě, v roce 1597 ho lze nalézt ve všech zápisech s jednou výjimkou, naproti tomu v roce 1598 je tomu přesně naopak, zmíněný obrat se objevuje v jediném ze čtyř zápisů. Srovnej DZSt 49, fol. E 17r – E 19v, H 16r – H 19v, H 21r – H 22r, H 26r – H 26v, M 22r – M 25r.

⁷⁶³ DZSt 50, fol. L 30r – M 1v.

⁷⁶⁴ DZSt 52, fol. L 30r – L 30v.

⁷⁶⁵ Tak již v roce 1611 u Linhartu Helfřída z Meggau. DZSt 53, fol. A 26r – A 27r.

Poněkud odlišně působí tři intabulace z roku 1575, v nichž bylo doplněno, že stavy každého z jejich aktérů přijaly do země „*i s dědici jeho v království tomto splozenými*“.⁷⁶⁶ Takto specifický obrat se totiž zdá nasvědčovat nějakému hlubšímu zámyslu shromážděných stavovských reprezentantů. Bohužel za současného stavu vědomostí je jen stěží možné rozklíčovat, jakému. Zejména s ohledem na to, že ani u jednoho z uvedených cizinců není známo, že by v době svého přijetí měli (v cizině narozené) potomky. U těch, kteří by se narodili v budoucnu, pak nebylo důvodu místo narození zkoumat. Nanejvýš by se tu mohlo jednat o jistou zakuklenou formu nátlaku, aby se dotyční tři adresáti sněmovního rozhodnutí (Jetřich Manštejn, Tomáš Leštinský a Jiří Fink) v Čechách skutečně usadili. Leč i tato hypotéza ztrácí na přesvědčivosti u vědomí toho, že Manštejn i Leštinský již v Čechách řadu let žili a působili v císařských službách.⁷⁶⁷ A tak se nakonec zdá přeci jen nejpravděpodobnější, že uvedený obrat v textu předmětných intabulací není odrazem cíleného rozhodnutí stavů, ale pouze písarskou invencí, z níž nelze žádné právně relevantní závěry vyvozovat.

V roce 1558 při udělení inkolátu hraběti Juliovi z Hardeka a MUDr. Ondřejovi Gallovi bylo juxtou (v citaci zvýrazněna podtržením) doplněno jiné omezení – shromáždění sněmovníci je „*za obyvatele do království tohoto če[skéh]o i s dědici jich zejména let majícími a těmito léta nemajícími, však na ten způsob, když k letuom přijdou, aby tolikéž povinnost, chtějí-li toho užítí, učinili, přijítí jsuo ráčili*“.⁷⁶⁸ Zde se již ovšem jedná o přenesení podmínek přijetí do části textu, konstatující přijetí, a tato juxta bude po obsahové stránce rozebrána o něco níže, v jiné části analýzy.

Suspenzivní podmínkou byla v roce 1547 odložena účinnost přijetí salcburského arcibiskupa, knížete Arnošta Bavorského, „*na ten způsob, jestliže by zboží Kladska od Jana z P[er]nštej[n]a vyplatil aneb se s ní[m] o ně smluvil*“.⁷⁶⁹ Stavy celkem pochopitelně nebyly příliš nakloněny přijímat do svého středu říšská knížata,⁷⁷⁰ neboť zde nevyhnutelně muselo docházet ke střetu zájmů. Navíc šlo i o problém z hlediska existující stavovské hierarchie –

⁷⁶⁶ Do zápisu o udělení inkolátu Jetřichovi Manštejnovi z Pupnhajmu byl tento upřesňující text doplněn juxtou, v intabulacích týkajících se Tomáše Leštinského z Podhájí a Jiřího Finka z Finkenštejna ho již písař zařadil plynule. DZSt 45, fol. O 13r – O 13v, O 14r – O 15r; DZSt 46, fol. A 17r – A 17v.

⁷⁶⁷ Viz příslušná hesla v následující kapitole.

⁷⁶⁸ DZSt 44, fol. E 8v – E 9r.

⁷⁶⁹ DZSt 42, fol. J 21r – J 21v. Tatáž podmínka je i ve sněmovních artikulech, viz SČ, díl II., s. 498–516, č. 168 (zde s. 512).

⁷⁷⁰ Proto se také ani s poměrně intenzivní podporou císařů Ferdinanda a Maxmiliána nepodařilo později získat inkolát Arnoštovu dědici, bavorskému vévodovi Albrechtovi V. Pro zajímavost lze v této souvislosti připomenout i argumentaci Viléma z Rožmberka při jeho sporu s knížaty z Plavna v roce 1556, vystihující nepochybně převládající názor mezi českou šlechtou: „*byly by věci nebezpečné, aby knížata říšská, kupující v tomto království statky, měli hlasu knížecího v soudech a sněmích užívatí, a také v říši hlasy své majíce, tam věci své podle vuole své vykonávali*“.⁷⁷⁰ SČ, díl II., s. 744–751, č. 254 (zde s. 746).

v době Arnoštova přijetí dvojnásob citlivý s ohledem na novou textaci zemského zřízení z roku 1549. Na druhou stranu, chtěli vyjít vstříc Janovi z Pernštejna, který se s ohledem na své dluhy zoufale potřeboval Kladska zbavit a získat hotovost na alespoň částečné vyrovnání svých závazků.⁷⁷¹ Proto v tomto jediném případě byly ochotny učinit výjimku, tím spíše, že s ohledem na Arnoštovu funkci (byť vykonávanou bez nutného vyššího svěcení!) bylo zjevné, že nezanechá legitimní potomky. Stejný model byl použit ještě o dva roky později, kdy byli bratři Jiří a Jan Hartyšové přijati „*na ten zpuosob, jestliže by díl statku od Šebestiána z Vaitmile na Chomuto[v]ě koupili a s ním se o něj smlu[vi]li*“.⁷⁷² Hodně podobně se o další tři roky později sněm postavil i k projektu odprodeje části rodových statků Janem z Veitmile na Chomutově Volfovi Rylkovi z Lindy. Také tento odjinud neznámý cizinec byl přijat podmíněně, „*jestližebý od dotčeného Jana z Vajtmile a strejcuov jeho o zástavu neb koupení téhož statku se smluvil*“.⁷⁷³ V tomto případě ale samotná relace o Volfově přijetí do země žádnou podrobnější specifikaci neobsahovala. Jakousi inverzi těchto případů představuje sněmovní usnesení z roku 1543, povolující zadluženému Janovi z Fictum prodat své statky Volrabovi z Vacdorfu, „*však on Volrot aby se podle starobylého pořádku a vyměření zachoval a povinnost králi J[eho] M[ilosti] jakožto králi českému a koruně a stavuom učinil*“ (z prodeje ovšem nakonec sešlo),⁷⁷⁴ a dále pak opakovaně se objevující povolení dalším dlužníkům z řad české šlechty prodat statky cizincům, pokud jim udělí inkolát zemský soud, který k tomu byl příslušnými usneseními zmocněn.⁷⁷⁵

Další mimořádná relace se váže opět k osobě, pyšníci se knížecím titulem: v roce 1604 přijali stavové bývalého sedmihradského vládce Zikmunda Bátoryho „*za obyvatele království tohoto českého předně, nic méně taky do společnosti stavu panského a tovary[š]stva svého toliko, poněvadž mimo ty tři stavy v království českém vedle zřízení zemského žádný jiný a*

---

⁷⁷¹ K pernštejnské zástavě Kladska stručně J. ŠŮLA, Počátek a konec pernštejnské zástavy hrabství kladského, s. 74–76; podrobněji v širším kontextu Janova majetkoprávního postavení P. VOREL, Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna v 15.-17. století, s. 29–33, TÝŽ, Páni z Pernštejna, s. 159–161, 166–167, 186.

⁷⁷² DZSt 42, fol. L 27v, dle nové foliace K 25v; SČ, díl II., s. 568–577, č. 204 (zde s. 573).

⁷⁷³ SČ, díl II., s. 631–638, č. 226 (zde s. 635).

⁷⁷⁴ SČ, díl I., s. 558–567, č. 309 (zde s. 567).

⁷⁷⁵ SČ, díl I., s. 473–477, č. 277 (zde s. 476 – povolení pro Švihovské z Rýzmburka, Adama Lva z Rožmitálu a Jana Trčku z Lípy, omezené na tři roky); SČ, díl II., s. 20–30, č. 5 (zde s. 27 – povolení pro Jana z Pernštejna a bratry Švihovské z Rýzmburka, 1546) s. 650–660, č. 235 (zde s. 657 – povolení pro Jana z Veitmile, 1553), díl IV., s. 269–310, č. 86 (zde s. 300 – povolení pro Kryštofa z Karlovic na Červeném Hrádku, 1575), s. 550–571, č. 134 (zde s. 567 a 568, povolení pro Karla z Bibrštejna na Děvině a Jiřího Mehla ze Střelic na Grabštejně a pro bratry Ludvíka a Hanuše ze Šenfildu na Markvarticích, 1576). Obdobně již v roce 1530 povolily stavy králi Ferdinandovi, že může své statky a důchody v Čechách dát až na dva roky do zástavy, a to i cizincům, „*na takový způsob: že toho každého za obyvatele tohoto království přijmeme*“.⁷⁷⁶ SČ, díl I., s. 327–332, č. 220 (zde s. 329). Srovnej k této problematice také V. KLECANDA, Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského, s. 70–71; M. STARÝ, „A tak ve všech povinnostech se srovnati mám s obyvateli téhož království českého a země české“, s. 184–185.

vyšší byti nemůže“.⁷⁷⁶ Pokud jde o poslední část citace, je zjevné, že směřovala proti jakémukoliv nadřazování knížat v rámci českého panského stavu a opět byla reakcí na kontroverzní článek, prosazený nejvyšším kancléřem Jindřichem z Plavna do kodifikace zemského práva v roce 1549. Podobné zdůraznění omezení stavovské struktury v Čechách na tři stavy a popření jakýchkoliv mimořádných privilegií spojených s knížecí hodností lze ostatně nalézt již v zápise o udělení inkolátu Janovi Ostrožskému v roce 1570, ovšem až v následující části textu, věnované podmínkám přijetí do země.⁷⁷⁷

I když stavovské zařazení přijatých osob bylo dozajista vždy předmětem zájmu sněmujících, což posléze vyústilo v přijetí obecných sněmovních usnesení v letech 1610, resp. 1615, v textu relací o něm zpravidla zmínky nejsou. Kromě usnesení, týkajících se dvou výše zmíněných knížat, představuje výjimku ještě zápis z roku 1564, v němž bylo u Ludvíka Ungnada ze Suneku a Baltazara Bathyányho výslovně uvedeno, že jde o pány,⁷⁷⁸ a dále několik intabulací, zdůrazňujících příslušnost přijaté osoby k nižší šlechtě. Poprvé se tak stalo v roce 1589, při udělení inkolátu všeobecně dobře známému alchymistovi Eduardu Kelleymu. Vzhledem k jeho poněkud exotickému a nejistotou obestřenému původu bylo do textu usnesení výslovně vepsáno, že jde o příslušníka „rodu a domu rytířského řečeného Jmaymi v hrabství Conaghaku z království irlandského“.⁷⁷⁹ Další relace atypické v naznačeném směru spadají do úzkého intervalu let 1595–1597. Tak v roce 1595 byl přijat sekretář uherského království Tiburcí Himlreich ze Šorfenberku „jakožto osoba stavu rytířského“ a totéž stojí o rok později v zápise o udělení obyvatelského práva císařskému služebníkovvi Karlovi Magno.⁷⁸⁰ Konečně pak Lukáše Trnovanského z Vořešan přijaly stavy v roce 1597 do svého středu „jakožto osobu rytířskou, proti nepříteli Turku udatně zachovalou“.⁷⁸¹ V dalších letech se pak již tyto specifikace stavovské příslušnosti z formuláře zápisů o sněmovním přijetí opět vytratily.

---

⁷⁷⁶ DZSt 51, fol. E 4r – E 5v.

⁷⁷⁷ DZSt 45, fol. G 29v – G 31r („S takovou přítom znamenitě další vejmkou. Poněvadž v Koruně král[ovství] če[ské]o od starodávna toliko tři stavové sou, že on kníže Jan i s dědici svými v tomto král[ovství] če[ské]m nemá a motci nebude na budoucí časy v žádných obecních a zemsk[ých] jednáních a nebo věcech důstojenství, hlasu ani místa knížecího užívati. Než jestližeby se kdy v časích budoucích trefilo, že by on kníže Jan a nebo dědicové jeho v jakých obecních a nebo zemsk[ých] jednáních bejti měli, v tom ve vše[m] ne jinak než jako jiná osoba stavu panského starožitná se chovati a za to držán bejti má. Zachovávajíc místa po letech, hlasu, všecken řád, pořádek, zvyklost a vobyčej starobylej stavu panského, jakž zřízení zemské a majestát krále Vladislava slavné paměti ve všech punktích, artykulích a klauzulech v sobě dále vzní a zavírá“).

⁷⁷⁸ DZSt 45, fol. B 6v – B 7r.

⁷⁷⁹ DZSt 48, fol. B 8r – B 9r. Pozoruhodné je, že teprve následujícího roku 1590 obdržel Kelley od císaře majestát na rytířský stav. K. F. FRANK, *Standeserhebungen und Gnadeakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823*, 3. Band, s. 17.

⁷⁸⁰ DZSt 49, fol. B 14v – B 15r (uvedený obrat byl doplněn opravou na okraji textu), E 18r – E 19v.

⁷⁸¹ DZSt 49, fol. H 26r – H 26v.

Konečně se lze se zcela originálním obratem setkat v intabulaci sněmovního usnesení o nabytí obyvatelského práva Linhartem starším a jeho synem Linhartem mladším, svobodnými pány z Harrachu. Těmto rakouským šlechticům stavy v roce 1577 inkolát udělily, „*prohlídajíc k tomu, že sou předkové od starodávna jich předešle Čechové bývali*“.⁷⁸² Skutečně, prapůvod rakouských Harrachů ležel v Čechách, již ve 13. století se ale vystěhovali a českému prostředí se zcela odcizili.⁷⁸³ Povědomí o příbuzenství s českými rodovými liniemi ale zůstalo a podpořil ho Jan Hřebenář z Hřebene (a Harachu), který si po polovině 16. století s rakouskými Harachy o jejich společném původu dopisoval.⁷⁸⁴

Nejzajímavější z právního, resp. právně historického hlediska jsou samozřejmě **podmínky přijetí**, které se – jak to ostatně sdostatek vyplynulo i z výše provedeného rozboru pramenů normativních – v průběhu času stále více kumulovaly.⁷⁸⁵

První relace ze čtyřicátých let byly v tomto ohledu spíše málomluvné. V již výše citovaném zápise o udělení inkolátu Lukášovi Solcovi se prostě požadovalo, aby „*podle práva a zřízení zemské[h]o se k králi Je[ho Mil]o[s]ti a k království tomuto a k stavuom zachoval*“ a stejný obrat lze nalézt i v několika dalších, časově následujících intabulacích.⁷⁸⁶ Pouze v roce 1545 u Mechlrodů a Čirnů byl k této obligátní větě doplněn – opět velmi vágní – kumulativní požadavek, aby „*povinnosti náležité podle dotčené[h]o zřízení zemské[h]o učinili*“.⁷⁸⁷ Mnohem obširnější je ovšem specifická relace z roku 1544, vztahující se k osobě nezletilého Jana Kryštofa hraběte Tarnovského. Také v ní se objevila výzva, „*aby týž pan Jan podle práva a zřízení zemské[h]o se k králi Je[ho Mil]o[s]ti, k království tomuto a k stavuom zachoval a povinnosti náležité, jakž by k letuom dospělým přišel, podle dotčené[h]o zřízení zemské[h]o učinil*“. Ta byla ale následně rozvedena do konkrétních bodů, velmi přesně dokumentujících, co je za obecnými formulacemi třeba spatřovat. Jan Kryštof měl navzdory své nezletilosti okamžitě vykonat přiznání k zemi „*listem pod svú pečeti*“ a jeho úředník roudnického panství, Jan Hrzek ze Mšena, měl „*hned povin[n]ost na místě dotčené[h]o pana Jana Kryštofa učiniti, že se s tím panstvím a zbožím k Je[ho Mil]o[s]ti k[rálovsk]é, k krá[lovstv]ie a k stavuo[m] zachová, jakž jsú se předešlí držitelé tétož panství zachovávali*“. Jinými slovy, mělo být vykonáno přiznání k zemi jak písemně, formou tradičního reverzu, tak

---

⁷⁸² DZSt 46, fol. E 13r – E 14r.

⁷⁸³ Otův slovník naučný, díl X., s. 905; J. KIRNBAUER, Niederösterreichischer Adel, I. Abteilung, s. 166–168.

⁷⁸⁴ A. SEDLÁČEK, Hrad, zámek a tvrze království Českého, díl III., s. 263.

⁷⁸⁵ Opět je zde možno odkázat na základní analýzu textů zápisů, kterou provedl V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 465–467.

⁷⁸⁶ DZSt 42, fol. C 19r (Lukáš Solc, 1544), fol. H 22r, podle nové foliace G 20r (Štubenberkové a Berbištorfové, 1546), fol. J 21r – J 21v, podle nové foliace H 19r – H 19v (Arnošt Bavorský, 1547, pouze s odkazem na sněmovní artykul, který se této záležitosti týkal, v závěru relace); L 27v (Hartyšové, 1547).

⁷⁸⁷ DZSt 42, fol. F 10r, podle nové foliace E 10r.

zápisem do desk zemských.⁷⁸⁸ A není pochyb o tom, že stejné byly povinnosti, jež měl Jan Kryštof znovu realizovat po dosažení dospělých let.

Změna přišla v následujícím relačním kvaternu, kde již první zápis z roku 1552 volil poněkud obsáhlejší formulaci. Osobám v něm uvedeným byl inkolát udělen „*na takový zpuosob, aby povinnost všecku, kteráž králi Jeho [Milos]ti a stavuom krá[lovstv]ie tohoto náleží, jakožto jiní obyvatelé podle zřízení zemské[h]o o cizozemcích ukazuje, učinili a jakž pořádek krá[lovstv]ie české[h]o a desk jest se v tom všickni zachovali*“.⁷⁸⁹ Šlo ovšem pouze o změnu formulační, nikoli obsahovou – rozsah konkrétních požadovaných povinností se na počátku padesátých let 16. století v žádném směru nezměnil a nově volená textace pouze zdůraznila vazbu přijímacího aktu a s ním spojených dalších právních aktů na příslušný článek zemského zřízení (jehož nová redakce byla vydána v roce 1549), stejně jako na obyčejovou praxi, dodržovanou při úřadu zemských desk.

Od poloviny padesátých let začaly zápisy v zemských deskách také výslovně reflektovat náboženskou roztržičnost, která v českých zemích panovala. První vlašťovkou se stal zápis o udělení obyvatelského práva Ludvíkovi hraběti z Ebrštejna, Erazimovi z Windischgrätzu a Ondřeji Tejvlvi z Encesfeldu v roce 1557, do nějž bylo nad rámec shora zmíněných požadavků vtěleno, že se přijímají „*s takovouto přito[m] další vejminkuo (sic!), že oni Ludvík hrabě z Ebrštejnu, Erazim z Bindišgrazuo (sic!) a Vondřej Tejvl tak, jak v tomto království českém od starodávna bejvalo i také zřízením zemský[m] o tom vyměřeno j[es]t buď pod jednou, a neb pod obojí víry byli a žádných jiných nových mimo ty dvě na svých panstvích, kteréž by jměli, nedopouštěli a administrátory pod jednou neb pod obojí se spravovali a kněží na fary jakž od starodávna, který víry z těch dvou jsou bývali, je podávali, ty kteří jsou pod poslušenstvím administrátoruov a žádných jiných*“.⁷⁹⁰

V dalších dvou intabulacích z roku 1558 tato pasáž opět schází, formulář textu přijímacího usnesení se ale k této otázce vrátil v roce 1561, kdy se v něm objevil text mírně odlišný: „*s takovouto přit[om] další vejminkou, že oni, svrchu psané osoby i jeden každý z nich mají a povini budou, tak, jakž v to[m]to království od starodávna bývalo i také zřízení zemský[m] a předešlými sněmy vyměřeno j[es]t, ve víře pod jednou a nebo pod vobojí zpuosobou přijímajících se srovnati i také kněžstve[m] pořádný[m] buď pod kapitolou kostela hradu praž[skéh]o, anebo konsistoři pražské, kdeříž se poslušenství[m] zpravují, se*

---

⁷⁸⁸ DZSt 42, fol. C 18r.

⁷⁸⁹ DZSt 43, fol. E 8r.

⁷⁹⁰ DZSt 44, fol. A 16r – A 16v.

zpravovati a jináče nic“.⁷⁹¹ Tento text pak napevno v přijímacích relacích zakotvil (pouze od roku 1583 bylo vypuštěno koncové „a jináče/jináč nic“), jeho občasné vynechání lze opět připsat spíše nedůslednosti písařů než nějakému hlubšímu, právně relevantnímu úmyslu. Ostatně nešlo tu o nic více než snahu udržet náboženské poměry v zemi ve stávající podobě a smysl této klauzule byl spíše deklaratorní vzhledem k tomu, že na všechny obyvatele země (tedy i nově přijaté) pochopitelně dopadala ustanovení zemských zřízení z let 1549 a 1564, soustředěná v rubrice „*O víře pod jednou i pod obojí spůsobou*“.⁷⁹² Na první pohled by se mohlo zdát pozoruhodné, že se text sněmovních relací nijak nezměnil poté, co se evangelická náboženská většina v průběhu druhé poloviny 16. století věroučně rozdrobila a obyvatelé země se již zdaleka nedělili jen na katolíky a utrakvisty. Ba dokonce ani poté, co vydáním Rudolfova Majestátu byl tento stav s ojedinělou velkorysostí legalizován.⁷⁹³ Ale všechny tyto změny nesetřely základní dichotomii mezi katolíky na jedné a evangelíky na druhé straně a text sněmovního usnesení tak zásadní změny vlastně nevyžadoval. Pouze od roku 1609 bylo v souladu s reorganizací evangelické církevní správy za „konsistoře pražské“ doplňováno „*hořejší neb dolejší*“.⁷⁹⁴

Od počátku osmdesátých let 16. století se pak ještě do uvedené pasáže doplňovalo, že dotyčný cizinec je povinen se v náboženských otázkách s českým prostředím srovnat „*i s dědici svými*“.⁷⁹⁵ Poprvé se to objevuje v intabulacích z roku 1581.⁷⁹⁵ Na počátku 17. století se někdy objevoval poněkud obsáhlejší, v zásadě ovšem synonymický obrat „*s dědici a budoucími svými*“.⁷⁹⁶ Vzhledem k tomu, že avizované „srovnání“ nepředstavovalo závazek k nějakému aktivnímu jednání, ale šlo pouze o zdržení se takového chování, které by bylo se zemskými zřízeními, respektive jinými normativními soubory v rozporu, praktický význam tohoto doplňku byl – i s ohledem na výše uvedené – prakticky nulový.

Velmi záhy se zmínka o dědicích objevila i v předchozí části textu, kde se od cizinců obecně požadovalo splnění základních povinností vůči panovníkovi a zemi. Poprvé to lze zaznamenat v relacích z roku 1585.⁷⁹⁷ V zásadě se ale nejednalo o novinku. Do této doby se, jak již bylo uvedeno výše, v intabulacích psalo, že dochází k přijetí konkrétní osoby i s jejími

⁷⁹¹ DZSt 44, fol. H 27r – H 28v.

⁷⁹² CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 160–162, čl. B 17 – B 19, ZZ 1564, s. 508–509, čl. A 32 – A 34.

⁷⁹³ K náboženským poměrům v Čechách a zejména k Rudolfovu tolerančnímu privilegii blíže např. J. MALÝ, Vymození Rudolfova majestátu od stavů českých r. 1609, passim; K. KROFTA, Majestát Rudolfa II., passim; J. JUŠT, 9. 7. 1609. Rudolfův Majestát, passim; J. HAUSENBLASOVÁ – J. MIKULEC – M. THOMSEN (eds.), Religion und Politik im frühneuzeitlichen Böhmen, passim.

⁷⁹⁴ Poprvé na sklonku roku 1609 u Alexandra Debnera. DZSt 52, fol. L 20r – L 21r.

⁷⁹⁵ DZSt 46, fol. O 4v – O 5r (Jan z Manryku), O 5r – O 5v (Oktavián Spinola), O 6r (Jefřich Šveryn ze Šverynu) a O 6v – O 7r (Adolf Hog z Hagen).

⁷⁹⁶ Např. při přijetí Jana Oldřicha Šoblocha z Lindavy v roce 1604. DZSt 51, fol. E 9r – E 10v.

⁷⁹⁷ DZSt 47, fol. G 6v – G 7r (Ferdinand Albrecht Hoyos), G 8v – G 9r (František Renon z Kremony).

dědici. Nyní se tento dovětek začal vynechávat a namísto toho se konstatovalo, že má tato osoba i se svými dědici (od počátku 17. století rovněž „*dědici a budoucími*“) splnit příslušné povinnosti. Pro ilustraci lze citovat zápis o přijetí hraběte Alfonse z Monte Cuculi v roce 1590 – písař v zápise konstatoval jeho přijetí (bez zmínky o dědicích) a další text měl následující podobu: „*Na takový způsob, aby on s dědici svými povinnost všecku, kderáž J[eho] M[ilosti] c[ísařské] jakožto králi českému náleží, a jako jiní obyvatelé podle zřízení zemského o cizozemcích, když se do země přijímají, ukazuje, učinil, a to konečně v šesti nedělích pořad zběhlých, listy příznávací ke deskám zemským složil, též i zápis dckami zemskými vykonal. A jakž pořádek království tohoto českého a desk jest, v tom se ve všem zachoval, řád a právo podnikl, ničímž se nevymlouvajíc ani nezastírajíc. S takovouto přitom další vejminkou, že on svrchu psaný Alfonsus hrabě z Monte Kukuli i s dědici svými má a povinen jest, tak, jakž v tomto království od starodávna bejvalo, i také zřízením zemským zapsáno a předešlými sněmy vyměřeno jest, v víře pod jednou a neb pod obojí způsobou přijímajících se srovnati i také kněžstvem pořádným, bud' pod kapitolou kostela hradu pražského, a neb konsistoře pražské, kteří se poslušenstvím spravují, se spravovati*“.⁷⁹⁸

V souvislosti s opakujícími se a na různá místa textu rozmístěnými zmínkami o dědicích je vhodné pozastavit se u poměrně zásadní otázky, nakolik se přijímací usnesení automaticky vztahovalo i na potomky přijímané osoby. Potažmo nakolik se jejich právní postavení měnilo v návaznosti na další, navazující právní akty, touto osobou vykonanými (reverz k zemi, přiznání u zemských desk). Přímočará jazyková interpretace formuláře přijímacích usnesení by totiž vedla k představě, že plnění zákonných povinností se vyžadovalo nejen od osob, o nichž se zemský sněm usnesl, ale také od jejich potomků. To by ale bylo poměrně přísné opatření, navíc doložená praxe takovémuto chápání relačního formuláře neodpovídá. Pokud se stal cizinec na základě panovnického i sněmovního povolení českým obyvatelem, přenášel se tento jeho právní status bez dalšího i na jeho potomky. Pouze několik zápisů signalizuje, že náhled na tuto problematiku mohl být poněkud kolísavý.

První z uvedených zápisů pochází z roku 1558 a byla o něm již učiněna zmínka. Hrabě Julius z Hardeka a MUDr. Ondřej Gallus byli podle textu zápisu přijati i se svými zletilými i nezletilými potomky, ovšem s výhradou, že tito mají po dosažení dospělosti sami složit reverz a vykonat přiznání u desk („*i s dědici jich zejména let majícími a těmito léta nemajícími, však na ten způsob, když k letuom přijdou, aby tolikéž povinnost, chtějí-li toho užiti, učinili, přijíti jsuo ráčili*“).⁷⁹⁹ Julius vzápětí vydal reverz a učinil deskové přiznání, přičemž druhý z aktů se

⁷⁹⁸ DZSt 48, fol. D 1v – D 2v.

⁷⁹⁹ DZSt 44, fol. E 8v – E 9r.

explicitně vztahoval na tři jeho starší, již zletilé syny.⁸⁰⁰ Tři mladší, v roce 1558 nezletilí, povinnosti nikdy nevykonali a s přihlédnutím k textu relace tak nikdy zisk inkolátu nedovršili. Prvorozený Bernard ale posléze statky v Čechách získal, aniž by sám reverz k zemi vystavil. Podle všeho na něj tedy byly vztaženy účinky příznávacího listu otcova, ačkoliv ten naopak výslovně sliboval, že se zletilí synové do příštího svatého Havla přiznají při deskách zemských osobně („*tolikéz za syny své, kteříž sou let došli, zejména tito Bernarta, Zikmunda a Hendrycha, připovídám, že tak se zachovati a při dckách zemských, jakž obyčej jest a jakž sem já se sám přiznal, také přiznati mají, a to konečně mezi tímto časem a svatým Havlem najprve příštím*“).

Podobným způsobem byl v roce 1575 přijat saský šlechtic Volf ze Šenberku se šesti jmenovitě uvedenými syny, „*tak, že ti synové jeho léta mající i nemající, přijda potom k letům, mají a sou povinni touž nižší psanou povinnost učiniti*“.⁸⁰¹ In margine lze podotknout, že Volf se dvěma dospělými syny byl přijat již v roce 1564⁸⁰² a opětovné přijetí o jedenáct let později bylo vyvoláno jeho žádostí o přijetí mladších synů, na základě které se zjistilo, že Volf se doposud řádně k zemi nepřiznal.⁸⁰³ Z uvedených šesti synů pak Jan Volf a Jiří složili reverzy a vykonali ústní přiznání v roce 1578,⁸⁰⁴ další dva, Kryštof a Dětrich, se nechali v roce 1585 znovu (de iure nadbytečně) přijmout do země,⁸⁰⁵ předepsané povinnosti ale ani napodruhé nesplnili.

Těžko soudit, co bylo v uvedených případech důvodem, že na sněmu shromáždění příslušníci stavovské společnosti uložili vystavení reverzů k zemi a realizaci ústního přiznání u zemských desk individuálně všem mužským potomkům přijatých osob. Dozajista se ale nejednalo o standardní pořad dobového práva. Objevuje se totiž jen úplné minimum případů, kdy se descendentí přijatých osob k zemi skutečně samostatně přiznávali. V případě pánů z Tovarů šlo navíc o omyl – Bernard Ludvík zpečetil v roce 1580 reverz s poukazem na to, že jeho předci „*z příčiny, že sou brzy prostředkem smrti z tohoto světa sešli, povinnost podle zřízení zemského, jakž v sobě vyměřuje, učiniti nemohli*“.⁸⁰⁶ Ve skutečnosti ale reverz k zemi složil a ústní přiznání k zemi vykonal již v letech 1553–1554 jeho otec Ludvík.⁸⁰⁷

⁸⁰⁰ RZ, i.č. 21; DZV 13, fol. F 10r – F 10v.

⁸⁰¹ DZSt 45, fol. O 17v – O 18v.

⁸⁰² DZSt 45, fol. B 6v – B 7v.

⁸⁰³ SČ, díl IV., s. 318–392, č. 88 (zde s. 359).

⁸⁰⁴ RZ, i.č. 67; DZV 20, fol. E 6r.

⁸⁰⁵ DZSt 47, fol. G 7r – G 8r; edice SČ, díl VI., s. 548, č. 325.

⁸⁰⁶ RZ, i.č. 80.

⁸⁰⁷ RZ, i.č. 12; DZV 11, fol. H 11v.

V roce 1590 přijaly stavy za obyvatele Jana Bedřicha staršího Hoffmana z Grynpihlu,⁸⁰⁸ který ale vzápětí zemřel, aniž vystavil reverz a přiznal se u zemských desk. Přesto jeho synové (ačkoliv šlo o případ velmi podobný jako u Tovarů) z jeho přijetí netěžili, ale sami v roce 1597 před zemský sněm předstoupili a o udělení inkolátu – úspěšně – požádali.⁸⁰⁹ Pak museli samozřejmě i navazující právní akty vykonat svým jménem. Tím spíše, že to jejich otec sám nestihl. Konečně se pak v roce 1607 k zemi přiznal Ondřej Hoffman z Grynpihlu, který ve svém reverzu uváděl, že jeho otec Ferdinand „*napřed do markrabství moravského a potom do království českého za obyvatele přijat byl*“.⁸¹⁰ Ve skutečnosti se ale Ferdinand jakožto obywatel moravského markrabství v Čechách pouze přiznal k zemi a sněmovnímu přijetí se nepodrobil. Šlo tedy skutečně o samostatné přiznání otce a jeho syna, nikoli ovšem ve vazbě na sněmovní přijetí.

Za upozornění dozajista stojí také případ augšpurské kupecké rodiny Tucharů ze Šoverova, která se v Čechách nejprve usadila protiprávně, když Jan starší Tuchar koupil statek Nové Sedliště. Teprve následně se rozhodl faktický stav právně konvalidovat a požádal o sněmovní přijetí, k němuž došlo v roce 1574. Stavy tehdy udělily inkolát výslovně Janovi „*se dvěma syny jeho, Remundem a Jonášem*“,⁸¹¹ zatímco na dva další, starší syny, Jana (mladšího) a Filipa Jakuba, se přijetí nevztahovalo. Jan získal později obyvatelské právo samostatně, Filip Jakub zůstal v Augšpurku a on ani jeho potomci se de iure Čechy nestali.

Tento naposledy uvedený případ je ovšem třeba chápat tak, že explicitním uvedením jmen pouze některých potomků Jana staršího Tuchara byli zároveň zbylí jeho synové implicitně z nabytí českého inkolátu vyloučeni (*argumentum a contrario*). Rozhodně ho není možné zobecňovat například v tom duchu, že by se přijímání omezovalo na nezletilé potomky.

Pozoruhodnou součástí přijímacích zápisů bylo i stanovení lhůt pro splnění uložených podmínek. Již výše, v úvodní podkapitole, bylo upozorněno, že v normativních textech se časové omezení pro složení přiznávacího reverzu a vykonání přiznání ústního, stejně jako splnění dalších povinností, objevilo teprve v usnesení zemského sněmu konaného v letech 1609–1610. Avšak v konkrétních přijímacích aktech se takovéto lhůty objevily mnohem dříve. Poprvé v již výše citovaném rozhodnutí stavů z roku 1558, vztahujícím se na hraběte Julia z Hardeka a dr. Ondřeje Galla s jejich potomky. Oběma jmenovaným bylo explicitně

---

⁸⁰⁸ DZSt 48, fol. C 30r.

⁸⁰⁹ Relace v zemských deskách se nedochovala, ale že byli přijati osobně a neodvolávali se na udělení inkolátu svému zesnulému otci, jasně dokládá jejich reverz – viz RZ, i.č. 171.

⁸¹⁰ RZ, i.č. 229.

⁸¹¹ DZSt 45, fol. M 20r – M 21r.

uloženo, aby „konečně ve dvou nedělích pořad zběhlých listy přiznávací ke dckám zemským a též i zápisy dckami vykonali a složili“.⁸¹² Vzhledem k tomu, že uvedený text byl do intabulace doplněn juxtou, je ohledně jeho autenticity na místě jistá opatrnost. Je ale pravdou, že jak Julius, tak Ondřej přikročili k splnění obou povinností velmi rychle, což v této době (a ostatně ani později) nebylo pravidlem.⁸¹³

Přípisek k intabulaci z roku 1558 zůstal ovšem na dlouhou dobu pověstným výkřikem do tmy, který v letech bezprostředně následujících nenalezl pokračování. Řada dalších relací totiž žádné časové omezení pro potenciální nové obyvatele neobsahovala. Teprve v roce 1583 byl čtyřem pánům Trautsonům znovu předložen požadavek, „aby oni povinnost všecku, kteráž Jeho [Mil]o[s]ti císařské jakožto králi českému náleží, jako jiní obyvatelé podle zřízení zemského o cizozemcích, když se do země přijímati mají ukazuje, učinili, a to konečně v šesti nedělích pořad zběhlých listy přiznávací ke dckám zemským složili a též i zápisy dckami zemskými vykonali“.⁸¹⁴ Od této chvíle se již časové omezení pro složení reverzu a vykonání ústního přiznání při úřadu desk zemských stalo stabilní součástí sněmovních rozhodnutí. Jedním dechem je ovšem třeba dodat, že v praxi nebyla uvedená lhůta mnohdy dodržována, a šlo tedy více o formální než fakticky očekávaný a právně vynucovaný požadavek.

Nová textace také zároveň výslovně specifikovala povahu administrativních kroků, které se od osob, jimž byl na sněmu inkolát udělen, očekávaly. Tedy obě formy přiznání k zemi, písemně i ústně. V tomto ohledu šlo ale pouze o pojmenování procesů, které se na zvykové bázi odehrávaly již dlouhá desetiletí. Zajímavé je, že ve většině zápisů, jež se týkaly jediného cizince, se požadovalo, aby „listy přiznávací složil“.⁸¹⁵ Použití plurálu ale postrádalo smysl, neboť reverz k zemi byl k úřadu desk zemských odváděn v jediném exempláři a jiné písemnosti obdobného charakteru novopečení obyvatelé vystavovat nemuseli. V několika případech si to také písaři či jiní úředníci, kteří s deskami zemskými manipulovali, uvědomili a koncové „y“ škrtnli – lze to pozorovat např. v zápisech o přijetí Mořice Stromayera (1590) či Tiburcího Himlreicha ze Šorfenberku (1595).⁸¹⁶ Teprve v poslední předbělohorské dekádě se ale administrativní praxe zhoupla k věcně správnému singulárnímu „list přiznávací složil“.⁸¹⁷

---

⁸¹² DZSt 44, fol. E 8v – E 9r.

⁸¹³ Podrobněji V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 465–466.

⁸¹⁴ DZSt 47, fol. C 2r – C 3v.

⁸¹⁵ Namátkou DZSt 47, fol. G 6v – G 7r (Ferdinand Albrecht Hoyos, 1585); DZSt 48, fol. C 12v – C 13v (Ferdinand Geyer z Ostrburku, 1589); DZSt 49, fol. B 11r – B 11v (Ondřej Scholius z Elsaufu, 1595); DZSt 50, fol. G 15v – G 16v (Jan Port z Arlsperku, 1601); DZSt 51, fol. E 4r – E 5v (Zikmund Bátorý ze Somlió, 1604); DZSt 52, fol. B 14v – B 16r (Jiří Bedřich z Hohenlohe, 1607).

⁸¹⁶ DZSt 48, fol. D 9v – D 10r; DZSt 49, fol. B 14v – B 15r.

⁸¹⁷ „Listy přiznávací“ byly požadovány ještě sněmovní relací o přijetí Leonarda Helfrida z Meggau z roku 1611. DZSt 53, fol. A 26r – A 27r. Teprve v zápisech z let 1614, 1615 a 1620 je již stabilně uváděn „list přiznávací“.

Kromě složení reverzu a vykonání deskového přiznání požadovaly sněmovní relace od roku 1583 také, aby se noví obyvatelé řídili zemským právem – konkrétně aby „řády a právo podnikali, ničímž se nevymlouvajíc a nezastírajíc“,⁸¹⁸ respektive „řád a právo podnikali, ničímž se nevymlouvajíc ani nezastírajíc“.⁸¹⁹

V roce 1599, při přijetí hejtmana Ladislava Petheho z Hethes a jeho synů, byl na samý závěr zápisu o sněmovním přijetí poprvé doplněn text, požadující, aby Ladislav a jeho synové koupili do půl roku v Čechách nějaký statek.⁸²⁰ Šlo o výjimečný případ, řada dalších sněmovních relací uvedenou větu neobsahovala. Napevno byl tento požadavek do standardního formuláře deskového zápisu o udělení inkolátu zakomponován teprve v roce 1607, přičemž lhůta pro zakoupení statku byla v těchto případech stanovena na jeden rok a byla stanovena i minimální hodnota statku, jenž měl být zakoupen, a sice 10 000 kop míšeňských grošů. Ve čtyřech zápisech z uvedeného roku byla navíc připojena douška: „poněvadž pak i předešle některé osoby do země též přijaty sou a ty až posavad žádného statku zde v království tomto sou nekoupily, ani mnozí reversův až posavad od sebe sou neodvedli, že ty tolikéž v to se pojímají a to učiniti, jakž se nadpisuje, povinny budou a sou“.⁸²¹ Jedná se o juristicky mimořádně zajímavou situaci, kdy do individuálních aktů, vztahujících se ke konkrétním osobám, byla zahrnuta i obecná právní věta, jež měla dopadat na obecně vymezený okruh dalších osob. V dalších letech byl již tento obecný dodatek opět vypuštěn. Každopádně, do individuálních sněmovních aktů byla takto vnesena povinnost, která se v normativní rovině opět objevila až s časovým odstupem, v roce 1610, a to ještě v poněkud mlhavější podobě (nebyla zde totiž specifikována minimální částka, kterou byl nový obyvatel do deskového statku v Čechách povinen investovat).

K poslednímu zásahu do podoby intabulací sněmovních relací došlo v roce 1614. Lhůta pro zakoupení statku byla znovu zkrácena na půl roku. Částka 10 000 kop míšeňských grošů zůstala zachována, přibylo ale alternativní řešení pro případ, že by koupě nebyla z důvodů nezáviselých na vůli nově přijatého obyvatele realizována. Uvedená částka měla být v těchto

---

⁸¹⁸ DZSt 47, fol. C 2r – C 3v.

⁸¹⁹ DZSt 47, fol. G 7r – G 8r. Kromě spojek „a“ a „ani“ oscilují zápisy také mezi dokonavým a nedokonavým videm slovesa podniknout („podnikl“, „podnikli“ versus „podnikal“, „podnikali“) a negací či kladným tvarem slovesa zastírat (většinou „nezastírajíc“, někdy ale také „zastírajíc“).

⁸²⁰ DZSt 49, fol. O 19v – O 20r („S takovouto přitom další vejminkou, že on svrchu psaný Ladislav Pethe z Hethes s týmiž syny svými má a povinen jest, tak, jakž v tomto království od starodávna bejvalo i také zřízením zemským zapsáno a předešlými sněmy vyměřeno jest, v víře pod jednou aneb pod obojí způsobou přijímajících se srovnati i také kněžstvem pořádným, buď kapitolou kostela hradu pražského, aneb konsistoře pražský (sic!), kteří se poslušenstvím spravují, se spravovati a v puol létě pořád zběhlém sobě statek pozemský v království tomto koupiti“). Tohoto zápisu si nepovšiml V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 466, podle něhož se pasáž vyžadující zakoupení statku objevuje až v relacích z roku 1607.

⁸²¹ DZSt 52, fol. B 14v – B 16r, B 29r – B 29v, C 20v – C 21r, D 1r – D 2v, M 27v – M 28r.

případech složena do depozice k úřadu desk zemských. V této podobě byla relace intabulována u všech inkolátů udělených v letech 1614 a 1615⁸²² a nakonec i při přijetí falckého rady Ludvíka Cameraria v roce 1620.⁸²³ Naproti tomu požadavek znalosti českého jazyka, jíž novopečeným obyvatelům, resp. jejich potomkům ukládala sněmovní usnesení z let 1609–1610 a 1615, se již do formuláře deskových relací nestačil promítnout.

Deskové zápisy byly ukončovány seznamy relátorů, kteří byli intabulaci přítomni a potvrzovali její autentičnost. Ti byli řazeni v obvyklém pořadí – přednost měli zemští úředníci za panský stav, následovali ostatní páni podle věku a podle stejného klíče byli postupně zaznamenáváni i zástupci nižší šlechty. Pokud relátoři asistovali u více zápisů, nemuselo k jejich opětovnému jmenování dojít a písař pouze odkázal na relaci předchozí.⁸²⁴

Je tedy možno konstatovat, že právě u zápisů o přijetí jednotlivých cizinců v relačních kvaternech zemských desk je obecnější normativní úprava významně dokreslována individuálními akty, z nichž lze „odečíst“ další, obyčejová pravidla, jimiž byl proces udělování českého inkolátu ovládán. Je přitom těžké odpovědět na otázku, proč tato pravidla nebyla přenesena do usnesení legislativního charakteru. Každopádně teprve studium textů jednotlivých relací umožňuje získat na celou záležitost komplexní náhled a z metodického hlediska jasně dokumentuje, že právněhistorická práce se skutečně nemůže omezovat na pouhou reprodukci a případně též analýzu textů normativních, ale musí se vždy opírat i o pragmatické písemnosti, dokládající reálnou právní praxi.

Pokud jde o další země, tvořící v předbělohorské době české soustátí, na Moravě se přijímání obyvatel do země konstitovalo ve velmi podobné podobě, jako tomu bylo v Čechách.⁸²⁵ O právních normách, kterými se moravský inkolát řídil, bylo již pojednáno výše. Také na Moravě byl primárním orgánem, poskytujícím cizincům inkolát, zemský sněm, častěji než v Čechách zde ale vstupoval do hry také zemský soud. V něm ovšem zasedali pouze příslušníci vyšší a nižší šlechty, zatímco na zemském sněmu přijímaly cizince všechny

---

⁸²² Poprvé v relaci o přijetí hraběte Vratislava z Fürstenberka. DZSt 53, fol. M 8v – M 10v („*I také aby statek v království tomto v půl létě pořád zběhlým od zavření sněmu tohoto, a to nejmíně za deset tisíc kop míšeňských, byl povinen koupiti a nebo té sumy, dokudž by téhož statku nekoupil, za zemí nechati a ke dskám zemským do depozicí složiti a dáleji jakž předešlymi sněmy vyměřeno jest, se zachovati povinen byl*“). Dále viz ibid., fol. M 10v – M 16r; DZSt 54, fol. A 26v – B 5v, B 10r – B 12r, B 13r – B 18v.

⁸²³ DZSt 54, fol. M 15r – M 16v.

⁸²⁴ Tak např. hned při přijetí Jindřicha z Maltic v roce 1544 stojí na konci zápisu pouze „*Relátorové jakž na druhé straně z plného sněmu byli jsú osoby napřed jmenovaný zejměna. Actu[m] ut s[upra]*“.⁸²⁵ DZSt 44, fol. C 19r. Podobně lze číst v zápisu ze 14. prosince 1583 „*Poslové na to byli sou z plného sněmu při přítomnosti nejvyšších ouředníkův zemských ut s[upr]a*“.⁸²⁵ DZSt 47, fol. C 3v – C 4r.

⁸²⁵ Ke zdejšímu poměrům především F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 84–102; J. JANIŠOVÁ – D. JANIŠ, Postavení cizinců a inkolát podle moravského zemského práva v 16. a na počátku 17. století, s. 191–201.

čtyři stavy.⁸²⁶ Jak již bylo demonstrováno výše, byla tu na rozdíl od Čech jednoznačně normativně zakotvena taxa za zápis přijetí do země (prováděl se do sněmovních památek) ve výši 1 % z celkového majetku přijaté osoby.

Dále je praxe přijímání na zemském sněmu doložena i z Horního Slezska, které bylo poměrně ovlivněno zemským právem moravským. Neoddiskutovatelně k němu docházelo v Opavském knížectví, které se původně od Moravy oddělilo – zde je možno upozornit např. na zápis o udělení inkolátu Ferdinandu Bastovi, hraběti z Hustu, synovi známého protitureckého válečníka, v roce 1613 na zemském sněmu v Opavě.⁸²⁷ Nedávno vydané prameny k dějinám raně novověkého sněmovnictví opolsko-ratibořského ukazují, že i na jejich půdě šlo na sklonku 16. a počátku 17. století o vcelku běžnou praxi.⁸²⁸

2.2.3 Reverzy k zemi

Jak již bylo v předchozím textu demonstrováno, požadovalo se po cizincích přijímaných do země od samého počátku, aby se přiznali k zemi. Poprvé je tato povinnost zmíněna ve sněmovním usnesení z roku 1497, podle nějž měli zájemci o český inkolát „*povinnost králi J[eho] M[ilos]ti listem i vsí Koruně slíbiti*“.⁸²⁹ Tentýž text byl převzat i do Vladislavského zemského zřízení.⁸³⁰ V dalších zákonících šlechtického práva z let 1549 a 1564 pak byla volena poněkud odlišná dikce, kdy měl každý do země přijatý cizinec před zakoupením deskového statku „*ujistiti to dskami zemským i listem pod pečeti svou, ten ke dskám položíc*“.⁸³¹

I když je uvedené obraty nutno považovat za poněkud vágní, dochovaná pramenná základna dokazuje, že v 16. století již existovala velmi stabilní praxe, spočívající v tom, že každý nový obyvatel byl povinen složit k úřadu desk zemských zpečetěný list, označovaný jako reverz k zemi. V něm činil některé přísliby ohledně svého dalšího chování, především

⁸²⁶ Zdůraznili to J. JANIŠOVÁ – D. JANIŠ, Postavení cizinců a inkolát podle moravského zemského práva v 16. a na počátku 17. století, s. 196. Viz některé dochované koncepty přímluvných listů, adresovaných do zemského soudu, např. MR, i.č. 286, 287, 291, 619, 1040 atd.

⁸²⁷ ZA Opava, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318–1850, i.č. 987, fol. 126v („*Na žádost pana Ferdinanda hraběte z Hustu skrz psaní na pány stavy vznesenú, držíce on v zástavě zámek opavský [s] jeho příslušenstvím, jich mi[l]o[s]ti páni obyvatelé jeho za pana obyvatele přijímati ráčí. A poněvadž pan otec panský v království českém mezi stav panský spolu s syny svými přijat jest, tolikéž tím vším spůsobem toho zde také se pozůstavuje*“).

⁸²⁸ O. KNIEJSKI – R. SĘKOWSKI, Uchwały sejmiku powszechnego księstw opolskiego i raciborskiego w latach 1564 – 1678, s. 126, č. 4, s. 127, č. 4, s. 128, č. 3, s. 131, č. 9 a 10, s. 132, č. 2, s. 134, č. 2, s. 135, č. 2, s. 144, č. 13.

⁸²⁹ AČ, díl V., s. 465–477, č. 51, C (zde s. 470).

⁸³⁰ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 222–223, čl. 432.

⁸³¹ CIB, Tomi IV. Pars 1. Sectio 1., ZZ 1549, s. 156–158, čl. B 15, ZZ 1564, s. 506, čl. A 18. Ukládání reverzů u deskového úřadu dosvědčuje třeba i text přiznání hraběte Jiřího Bedřicha z Hohenlohe (1607), učiněném „*podle zapsání ... listem pod pečeti jeho přivěšenou, ke dskám zemským složeným*“ . DZV 133, fol. J 4v.

pokud jde o podřízení se svrchovanosti českého krále a respektování norem českého zemského práva. Jak bude doloženo dále, rozsah a formulace těchto příslibů se v čase do jisté míry proměňovaly – zčásti v návaznosti na změny legislativy, zčásti bez zjevné vazby na ně.

Kde jsou počátky této praxe, nelze s jistotou říci. Usnesení z roku 1497 mohlo být totiž stejně tak dobře konstitutivním aktem, zakládajícím nové právní poměry, jako pouhou písemnou fixací dosavadní obyčejové praxe. Bohužel, současné vědomosti o administrativním pozadí usazování cizinců v Čechách ve 14.–15. století neumožňují formulovat v tomto ohledu jasné a argumentačně podepřené stanovisko.⁸³²

Nejstarší listina, která se blíží klasickým reverzům k zemi, jak jsou známy z doby předbělohorské, pochází z roku 1502, kdy se hrabě Oldřich z Hardeka přiznal k zemi se svými statky Helfenburk, Rýzmbek a Kladsko.⁸³³ Listina je bohužel velmi zásadně degradovaná, i tak je ale zřejmé, že její text se od běžného formuláře pozdějších reverzů znatelně liší. Ostatně celý případ Hardeků byl značně specifický, což korunovala listina císaře Maxmiliána I., jenž osvobodil Oldřicha od všech povinností, které má vůči němu jako rakouskému arcivévodovi.⁸³⁴

Snad právě v návaznosti na tuto kauzu vykristalizovala nicméně podoba písemných přiznání k zemi, jak je doložena již na sklonku jagellonské epochy. A to existencí čtyř reverzů, uložených v Národním archivu ve fondu Archiv České koruny. Konkrétně se jedná o pergameny nesoucí zpečetěná přiznání Jana ze Salhausen (4. června 1515),⁸³⁵ Bedřicha ze Salhausen (19. července 1522)⁸³⁶ a bratří Jana, Mikuláše a Děpolta z Těchvic (rovněž 19. července 1522).⁸³⁷ Do značné míry specifické a výjimečné je pak přiznání Jindřicha z Gutštejna (23. července 1522).⁸³⁸ Archivář František Beneš konstatoval v inventáři k fondu Reverzy k zemi, že „*reversy měly být původně ukládány v archivu České koruny, zůstávaly však uloženy v registratuře úřadu desk zemských, kterémužto úřadu byly zasílány jenom proto, aby revers byl zanesen do kvaternu zemských desk*“.⁸³⁹ Ve skutečnosti je ale výskyt uvedených čtyř listin v Archivu České koruny spíše dílem náhody, respektive subjektivního

---

⁸³² Vladimír Klecanda soudil, že reverz k zemi položil dozajista již Haugold ze Šlejnic v roce 1485. Pozdější zápis v zemských deskách, kterým se snažil tuto hypotézu dokumentovat, ale ve skutečnosti Haugoldovo písemné přiznání žádným způsobem nedokládá. OPVK, sign. IIIa, i.č. 14, kart. 2, s. 42b; DZV 16, fol. O 24v – O 25r.

⁸³³ AČK, č. 1833.

⁸³⁴ SOA Třeboň, sign. Cizí rody, sign. z Hardeka 1, i.č. 304, kart. 12.

⁸³⁵ AČK, i.č. 1905.

⁸³⁶ AČK, i.č. 1943.

⁸³⁷ AČK, i.č. 1944.

⁸³⁸ AČK, i.č. 1945.

⁸³⁹ F. BENEŠ, Archiv českých stavů 2. Reversy k zemi. Inventář, s. III.

uvázení pozdějších manipulátorů archivního materiálu.⁸⁴⁰ Zdá se totiž nepochybné, že již v době jagellonské byly reverzy primárně ukládány při zemských deskách. Ne proto, že by byly do desk přepisovány – taková administrativní praxe není doložena a nebyla by ani příliš logická. Úřad desk zemských byl prostě pro deponování obdobných písemností ideálním místem. Ovšem jen do roku 1541, kdy Pražský hrad zachvátil ničivý požár, v jehož důsledku jak desky zemské, tak společně s nimi přechovávané písemnosti padly ohni za obět.⁸⁴¹

Mezi těmito písemnostmi je možné předpokládat těžko odhadnutelné množství reverzů od dalších osob, které se v době jagellonské (a možná i dříve) v Čechách v návaznosti na přijetí do země usadily. Zmíněné čtyři reverzy pak unikly zkáze jen díky tomu, že v době požáru se neznámých důvodů fyzicky nacházely jinde. Podobně, jako se díky šťastné náhodě dochoval jediný kvatern zemských desk, který měl u sebe komorníci starosta.⁸⁴²

To, že reverzů z doby před rokem 1541 bylo při zemských deskách uloženo povícero, dosvědčují nezvratně i obnovené reverzy, vydávané po tomto datu. Stejně jako docházelo k obnovování deskových vkladů,⁸⁴³ přistoupili nedávno přijatí cizinci ve dvou případech k opětovnému písemnému přiznání k zemi, zřejmě aby se předešlo jakýmkoliv pozdějším pochybnostem o tom, zda se v Čechách usadili způsobem právně bezvadným. Tak vydali v roce 1543 obnovený reverz bratři z Býnu⁸⁴⁴ a ještě v roce 1557 také Florián Gryspek z Gryspachu.⁸⁴⁵ V obou případech nový reverz výslovně upozorňoval, že k náležitému přiznání již v minulosti, před požárem Pražského hradu došlo.

Reverzy vydané po roce 1541 jsou soustředěny v samostatném fondu, rovněž uloženém v Národním archivu v Praze. Jedná se celkem o 1 253 listin, z nichž nejstarší pochází z 20. prosince 1541 (reverz Jindřicha z Vidpachu) a nejmladší z 8. května 1847 (reverz hraběnky Karoliny z Bergen, morganatické manželky hessenského kurfiřta Viléma II.) Tyto listiny, některé společně s dalším doprovodným materiálem (což se ale týká až mladších reverzů z druhé poloviny 18. a první poloviny 19. století), byly uchovávány v registratuře úřadu desk zemských a v roce 1869 byly při extradici spisů českého zemského soudu vzhledem k zřetelné

⁸⁴⁰ Samostatnou studii věnoval těmto reverzům M. STARÝ, Čtyři reverzy k zemi z doby jagellonské ve fondu Archiv České koruny, s. 97–107.

⁸⁴¹ Uvedené listiny nepostřehl Vladimír Klecanda, jenž si ve svých přípravných materiálech ke katalogu reverzů zapsal, že „nejstarší zachovalý revers je onen obnovený Hendrycha z Vidpachu z roku 1541“. OPVK, sign. IIIa, i.č. 14, kart. 2, s. 43.

⁸⁴² V. KLECANDA, Obnovení desk zemských po požáru r. 1541, s. 12.

⁸⁴³ Podrobně k tomu zejména výše citovaná monografie V. KLECANDA, Obnovení desk zemských po požáru r. 1541, passim.

⁸⁴⁴ RZ, i.č. 2 („tak, jakž někteří prve před shořením desk zemských, tak zase nyní všickni tímto listem slibujem“).

⁸⁴⁵ RZ, i.č. 19 („poněvadž z dopuštění Pána Boha všemohúcího dsky zemské a takové mé dskami i listovní přiznání i jiné lidské spravedlivosti sou shořely, a protož podle nového o dskách nařízení a vyzdvižení desk to sobě i dědicuom svým obnovuji a zase takové přiznání činím“).

stavovské provenienci převzaty zemským archivem a manipulovány jako součást Archivu českých stavů.⁸⁴⁶ Dnes se jedná o samostatný archivní soubor.

Nabízející se představa, že na základě tohoto souboru lze celkem bez nesnází rekonstruovat množinu osob, jimž byl v předbělohorské době český inkolát udělen, je ale bohužel mylná. Pro dobu předbělohorskou totiž platí, že jsou ve fondu smíšeny dva druhy textově obdobných, avšak de iure významně odlišných reverzů. A sice ty, které skutečně vydávali cizinci, jimž bylo české obyvatelské právo na sněmu uděleno, a vedle toho ovšem také reverzy Moravanů, Slezanů a Lužičanů, kteří se v Čechách rozhodli usadit na základě jednostranné, svobodné vůle, a složením reverzu a deskovým přiznáním odstraňovali právní překážku, jež jim bránila v nabývání zdejších deskových statků. Z 287 reverzů, které spadají do let 1541–1620, jich tak lze po podrobném zkoumání vytřídit pouhých 170, které skutečně vznikly v návaznosti na předchozí sněmovní přijetí.

Platí navíc, že ani tento rozsáhlý soubor nepředstavuje úplný soubor reverzů, které byly ve své době vystaveny. Zdá se totiž zcela nesporné, že se k zemi písemně přiznali i někteří další cizinci, jejichž listiny se přitom v uvedeném fondu nenachází. Nejde přitom vůbec o to, že neexistují komplementární reverzy k celé řadě sněmovních přijetí, zapsaných do relačních kvaternů zemských desk. Mnozí z přijatých totiž podle všeho předepsané právní kroky nepodnikli, a svůj proces nabytí obyvatelského práva tak z nejrůznějších důvodů nedovedli ke zdárnému konci. Avšak v několika případech je v deskách zemských zapsáno přiznání, skládané ústně před úředníky desk zemských, aniž by k němu bylo možno přiřadit reverz, uložený v příslušném fondu v Národním archivu. Konkrétně jde o přiznání Jana Viléma Paška z Lamrštorku (1593),⁸⁴⁷ Julia Volfa z Volšperku (1595),⁸⁴⁸ Jiřího Filipa z Berlichingen (1598)⁸⁴⁹ a Pavla z Krauseneku (1610).⁸⁵⁰ S ohledem na obvyklou souslednost obou aktů je přitom nutno předpokládat, že bez předložení reverzu by menší deskoví úředníci vykonání ústního přiznání neumožnili. Ostatně se v těchto přiznáních odkaz na předchozí písemný akt také výslovně objevuje.⁸⁵¹

V případě Pavla z Krauseneku navíc archivní bádání přineslo překvapivé zjištění, že jeho reverz (datovaný 25. února 1610) se ve skutečnosti dochoval. Z nejasného důvodu ale nebyl manipulován do příslušného fondu, ale zůstal v registratuře Úřadu desk zemských,

---

⁸⁴⁶ F. BENEŠ, Archiv českých stavů 2. Reversy k zemi. Inventář, s. III–IV.

⁸⁴⁷ DZV 27, fol. B 1r.

⁸⁴⁸ DZV 27, fol. M 15v.

⁸⁴⁹ DZV 128, fol. M 25v.

⁸⁵⁰ DZV 135, fol. C 25r.

⁸⁵¹ Konkrétně v případě Jiřího Filipa z Berlichingen soudil Klecanda, že k vystavení reverzu nedošlo a že se Jiří Filip obyvatelem království nestal. Jak text deskového přiznání („*Že podle zapsání svého listem pod pečeti jeho přivěšenou*“), tak logika věci ale nasvědčují opaku. DZV 128, fol. M 25v.

konkrétně ve sbírce listin, v podskupině „Varia“.⁸⁵² Vedle něj se tu nachází ještě reverz Jana Zikmunda Paugara z Rejcnšlaku (1589), přičemž v tomto případě se ale jedná o přiznání obyvatele některé z vedlejších korunních zemí, jehož usazení v Čechách nepodléhalo panovníkovu ani sněmovnímu souhlasu. Paugarův reverz navíc není opatřen pečeti, což může být způsobeno jejím pozdějším odtržením (jak je předpokládáno v poznámce na obalu listiny), ale stejně tak není ani vyloučeno, že listina představuje čistopis, k jehož ověření pečeti již nedošlo.⁸⁵³ Každopádně ale nepochybný originál Krausenekova standardního přiznání potvrzuje hypotézu, že potenciálně lze výskyt reverzů k zemi očekávat i mimo fond Reverzy k zemi.

V zásadě bylo obvyklé, že se jeden každý cizinec k zemi přiznával samostatným reverzem. Výjimku mohly – ale nemusely – představovat případy, kdy zemský sněm udělil inkolát několika členům jedné a téže rodiny. Již výše přitom bylo uvedeno, že v některých případech sněmovní usnesení požadovalo, aby se synové přijatého cizince posléze přiznali sami za sebe. K tomu ale v praxi nedocházelo – ve dvou výše citovaných případech z roku 1558 složili hrabě Julius z Hardeka a dr. Ondřej Gallus reverzy i za své syny, přičemž pouze ústní přiznání u zemských desk měl podle jejich textu vykonat každý z potomků sám za sebe.⁸⁵⁴ Podobně skládal reverz za svých sedm synů v roce 1564 Kryštof Cedvic z Cedvic,⁸⁵⁵ v roce 1599 se za dva (nebo možná tři) syny přiznal Ladislav Pethe z Hethes.⁸⁵⁶ Hrabě Kryštof z Fürstenberka vystavil v roce 1603 oba své reverzy jménem svým i syna Vratislava⁸⁵⁷ a o tři roky později podobně pečetil komorník Filip Lang i za oba své syny Ferdinanda a Ondřeje.⁸⁵⁸

V mnoha případech byly účinky otcova reverzu na syny vztaženy implicitně, aniž by docházelo k jejich jmenování. Dokonce i tam, kde sněmovní usnesení syny jmenovalo a očekávalo jejich samostatné přiznání. Tak byl v roce 1546 za obyvatele Českého království

---

⁸⁵² ÚDZ-L, i.č. 3797, kart. 97.

⁸⁵³ ÚDZ-L, i.č. 3792, kart. 97. O obou reverzech M. STARÝ, Dva reverzy k zemi ve fondu Úřad desk zemských, s. 45–59.

⁸⁵⁴ RZ, i.č. 21 („A tolikéž za syny své, kteříž sou let došli, zejména tito Bernarta, Zigmunda a Hendrycha připovídám, že tak se zachovati a při dckách zemských, jakž obyčej jest a jakž sem já se sám přiznal, také přiznati mají, a to konečně mezi tímto časem a svatým Havlem najprve příštím. I tolikéž také za ty syny, kteříž sou let nedošli, totiž Voldřicha, Juliusa a Ferdinanda, připovídám, když by Pán Buoh jim let dojiti dal, že tolikéž také jako i já a jiní bratři jich dckami přiznati se mají, ač budou-li chtíti tohoto přijetí užiti“) a 22 („A tolikéž za syny své, kteříž sou let došli, zejména tito Viléma a Juliusa, připovídám, že tak se zachovati a při dckách zemských jakž obyčej jest a jakž sem já se sám přiznal také přiznati mají. A to konečně mezi tímto časem a svatý[m] Havlem najprve příštím. I tolikéž také za toho syna, kterýž jest let nedošel, totiž Ludvíka, připovídám, když by Pán Buoh jemu let dojiti dal, že tolikéž také jako i já a jiní bratři jeho dckami přiznati se má, ač bude-li chtíti tohoto přijetí užiti“).

⁸⁵⁵ RZ, i.č. 40.

⁸⁵⁶ RZ, i.č. 181.

⁸⁵⁷ RZ, i.č. 204 a 205. Blíže M. STARÝ, Dva reverzy hraběte Fürstenberka, s. 36–40.

⁸⁵⁸ RZ, i.č. 226.

přijat štýrský pán Volf ze Štubenberka se syny Janem, Volfem, Jakubem a Bedřichem a sněmovní usnesení požadovalo, „aby týž Volf z Štumberku a synové jeho ... podle p[ra]va a zřízení zemského se k králi Je[ho Mil]o[s]ti a k království tomuto a k stavuo[m] zachovali“.⁸⁵⁹ Tato podmínka byla ale považována za dostatečně splněnou tím, že reverz vydal sám Volf. O jeho synech se tu vůbec nečiní zmínka.⁸⁶⁰ Aniž by to bylo na překážku dalšímu působení Štubenberků v severovýchodních Čechách, kde jim patřilo až do Bílé hory panství Nové Město nad Metují... Podobný byl i případ hrabat z Archu: sněmovní usnesení jmenovalo Scipia a jeho syna Mikuláše, reverz ale vydal za oba Scipio, Mikulášovo jméno se v něm vůbec nevyskytuje.⁸⁶¹ A konečně lze zmínit reverz Jana Rietmana z Dolního Štarchenberku z roku 1610, z jehož textu není v žádném směru patrné, že sněmovní rozhodnutí se vztahovalo nejen na něj, ale též na jeho syna Jana Rudolfa.⁸⁶² Jiří Kryštof z Viršperku sice ve svém reverzu zmínil, že byl do země přijat i se synem Janem Oldřichem, v intitulaci reverzu ale stojí pouze jeho jméno.⁸⁶³

Poměrně unikátní byl případ dalšího vlivného císařského komorníka Jana Poppa nejstaršího. Ten, jsa bezdětný, si jako dědice vyhlédl dva své stejnojmenné, nezletilé synovce, prosadil, že byli spolu s ním přijati do země a následně vydal i na jejich místě pod svou pečeti patřičné přiznání.⁸⁶⁴ V zásadě tu tedy vystupoval v klasické „otcovské“ roli, i když genealogicky byli Jan starší a Jan nejmladší Poppové pouze jeho kolaterálními příbuznými.

Velmi výjimečně vydali otec a jeho zletilý syn společný reverz a každý z nich k němu přivěsil vlastní pečeť. Z doby předbělohorské jsou takové případy známy pouze tři. Nejstarší představuje přiznání Jiřího Čirna a jeho syna Jana z roku 1546, u nějž se ale zachovala jen jedna ze dvou původně přivěšených pečetí, navíc nepřiliš dobře čitelná.⁸⁶⁵ Velmi zajímavý je „třígenerační“ reverz rodiny Krusiů (Krausů) z Krausenberka, který v roce 1606 společně zpečetili otec Martin a syn Daniel, přičemž druhý jmenovaný tak výslovně učinil i za své syny Gabriela a Jana Václava.⁸⁶⁶ Hned následujícího roku pak vystavili společný reverz císařský rada a říšský dvorský kancléř Leopold ze Štralendorfu a jeho synové Petr Jindřich a Volf Leopold. Pozoruhodné je, že k listině jsou sice přivěšeny tři pečeti, ale všechny jsou zcela totožné.⁸⁶⁷

---

⁸⁵⁹ DZSt 42, fol. H 22r, podle nové foliace G 20r.

⁸⁶⁰ RZ, i.č. 7.

⁸⁶¹ DZSt 45, fol. B 5r – B 5v; RZ, i.č. 35.

⁸⁶² DZSt 52, fol. L 22r – L 23r; RZ, i.č. 244.

⁸⁶³ RZ, i.č. 268.

⁸⁶⁴ DZSt 49, fol. M 23r – M 23v; RZ, i.č. 177.

⁸⁶⁵ RZ, i.č. 8.

⁸⁶⁶ RZ, i.č. 224.

⁸⁶⁷ RZ, i.č. 230.

Minimum je případů, kdy otec a zletilý syn (synové) vydali každý sám za sebe vlastní reverz. Společně se Štubenberky byl v roce 1546 přijat do země Kryštof z Berbištorfu, přičemž relace rovněž jmenovala oba jeho syny, zletilého Volfa a nezletilého Jiřího. Kryštof a Volf vydali následně dva samostatné reverzy.⁸⁶⁸ Ačkoliv Kryštof plnění všech uložených povinností vztahoval i na své dědice, zpečetil o čtvrtstoletí později, v roce 1571, vlastní přiznání k zemi i Jiří.⁸⁶⁹ Důvodem byl zřejmě značný časový odstup mezi jeho přijetím a reálným usazením v zemi. Také zde byla otcova pečeť přivěšena k reverzům obou synů, a to i přes obrovskou časovou propast, která dělila přiznání mladšího z nich. Konečně v roce 1577 byly zpečetěny (opět týmž pečetidlem) samostatně přiznací listy Linharta staršího a jeho syna Linharta mladšího z Harrachu.⁸⁷⁰

Jako zdánlivě podobný Berbištorfům se může na první pohled jevit ještě případ Tucharů ze Šoverova. V roce 1575 vydal reverz Jan Tuchar ze Šoverova se dvěma nejmladšími syny (k listině jsou ovšem přivěšeny tři různé pečeti) a v roce 1579 pak samostatně také nejstarší syn Jan.⁸⁷¹ V daném případě šlo ale o to, že Jan starší Tuchar byl skutečně explicitně přijat jenom s některými syny a Janovi mladšímu české stavy udělily inkolát samostatně právě až v roce 1579.

Pokud byli do země přijímáni dospělí bratři, eventuálně jiní blízcí příbuzní, lze shledat uplatnění obou možných modelů – jak samostatného vydávání reverzů na straně jedné, tak poněkud častějšího společného přiznávání na straně druhé. I v posledně uvedených případech ale každý z nových obyvatel plnil svou povinnost formálně samostatně, což je patrné z toho, že každý přivěšoval k listině vlastní pečeť. Společné přiznání pod jediným sigilem není z předbělohorské doby doloženo a ostatně by ani nebylo logické.

Samostatně se přiznali v roce 1575 bratři Jan Vilém a Jiří Ehrenreich z Rogndorfu,⁸⁷² a v roce 1585 Baltazar a Pavel Sixt z Trautsonu,⁸⁷³ stejně tak i v roce 1561 dva příslušníci rodu Colonů z Felzu (Kašpar a Kryštof Mořic) ve vzájemném příbuzenském poměru strýc – synovec.⁸⁷⁴ Konečně je možno zmínit, že vlastní reverz vydal každý ze čtyř příslušníků rodu Jergerů z Toletu, jimž české stavy udělily inkolát postupně v letech 1607–1615.⁸⁷⁵

---

⁸⁶⁸ RZ, i.č. 5 a 6.

⁸⁶⁹ RZ, i.č. 45.

⁸⁷⁰ RZ, i.č. 65 a 66.

⁸⁷¹ RZ, i.č. 50 a 72.

⁸⁷² RZ, i.č. 62 a 63.

⁸⁷³ RZ, i.č. 105 a 106.

⁸⁷⁴ RZ, i.č. 25 a 26.

⁸⁷⁵ RZ, i.č. 259, 260, 266 a 267. V tomto případě je ale třeba podotknout, že vzhledem k tomu, že každý z nich byl přijat samostatně, nemělo společné vystavení reverzu opodstatnění.

Naproti tomu společný reverz s vlastními pečetěmi předložili po svém přiznání bratři z Býnu (1543),⁸⁷⁶ Althanové (1575),⁸⁷⁷ Šenberkové ze Šenberku (1578),⁸⁷⁸ Pergerové z Pergu (1589),⁸⁷⁹ Staršedlové (1593)⁸⁸⁰ a Hofmanové z Grynpihlu (1597). Poslední případ je ojedinělý tím, že listinu vydali Jan Bedřich a Volf Šebestián i jménem nezletilého Ferdinanda, přivěšeny jsou ovšem pouze dvě pečeti, za oba starší bratry.⁸⁸¹ Ze vzdálenějších příbuzných se takto společně přiznali k zemi strýcové Proyové z Geiselsberku (1601)⁸⁸² a Hokové z Zweibrücken (1610).⁸⁸³

Reverzy k zemi byly pečetěny poté, co došlo ke sněmovnímu přijetí. Již výše bylo zdůrazněno, že právě díky listovým přiznáním je v některých případech možné upřesnit dataci sněmovního rozhodnutí, popřípadě ho dokonce i doložit v případech, kdy relace nebyla nedopatřením do zemských desk zapsána. V zásadě se zároveň očekávalo, že k složení reverzu dojde bezprostředně po udělení inkolátu. V tomto směru ale praxe záhy ukázala, že absence písemné normy je na škodu věci, neboť v řadě případů se odstup mezi oběma akty protáhl ne na měsíce, nýbrž na roky. Výše již byl zmíněn Jiří z Berbištorfu, přijatý v roce 1546, který své přiznání zpečetil teprve dlouho po dosažení dospělosti, v roce 1571. Ale i plnoletí cizinci, kterým se na sněmu dostalo svolení, někdy nespěchali. Tak otec a syn Čirnové, přijatí v roce 1545, zpečetili společný reverz až o tři roky později.⁸⁸⁴ Téměř tři roky vyčkával i Jan Vavřinec Šradýn ze Šorndorfu, přijatý v roce 1554.⁸⁸⁵ Dokonce sedm let otálel od udělení inkolátu v roce 1552 Jan ze Štansdorfu.⁸⁸⁶ Na počátku 17. století pak osvědčili nejvíce „trpělivosti“ Oktavián Roboreto z Frajberku, u nějž jsou oba akty odděleny více než tříletou odmlkou (1605–1608),⁸⁸⁷ Pavel z Krauseneku, jenž dosáhl sněmovního souhlasu v roce 1605, jeho reverz je ale datován až rokem 1610,⁸⁸⁸ a Helmhart Jerger z Toletu, vydavší

---

⁸⁷⁶ RZ, i.č. 2.

⁸⁷⁷ RZ, i.č. 57. Jen o několik týdnů dříve zpečetil reverz další jejich bratr Kryštof. RZ, i.č. 55. I zde bylo ale toto rozdělení způsobeno tím, že Kryštof a následně Eustach a Volf Vilém byli zemským sněmem přijati samostatně. DZSt 45, fol. O 17v – O 18v; DZSt 46, fol. A 5v – A 6r.

⁸⁷⁸ RZ, i.č. 67.

⁸⁷⁹ RZ, i.č. 124.

⁸⁸⁰ RZ, i.č. 149.

⁸⁸¹ RZ, i.č. 171. Zde stojí za zmínku, že Volf Šebestián (stejně jako Ferdinand) nebyl formálně do země vůbec přijat, sněmovní usnesení z roku 1590 se týkalo pouze nejstaršího bratra Jana Bedřicha, říšského dvorského rady. DZSt 48, fol. C 30r.

⁸⁸² RZ, i.č. 194.

⁸⁸³ RZ, i.č. 245.

⁸⁸⁴ DZSt 42, fol. F 10r, podle nové foliace E 10r; RZ, i.č. 8.

⁸⁸⁵ DZSt 43, fol. J 8r; RZ, i.č. 18.

⁸⁸⁶ DZSt 43, fol. E 8r; RZ, i.č. 23.

⁸⁸⁷ Zápis o přijetí do země se v Oktaviánově případě nedochoval, avšak lze ho datovat na základě textu reverzu. RZ, i.č. 232.

⁸⁸⁸ DZSt 51, fol. L 16r – L 17v; ÚDZ-L, i.č. 3797, kart. 97.

svůj list až sedm let po přijetí (1607–1614).⁸⁸⁹ Především se ale mnoho přijatých cizinců nepřiznalo vůbec, protože tento úkon zjevně pragmaticky odkládali až na dobu, kdy pro ně bude mít dovršení inkolátního procesu hmatatelný přínos. To byl důvod, proč se lhůta pro skládání reverzů k úřadu desk zemských objevila nejprve v konkrétních sněmovních usneseních a následně i v rozhodnutích normativního charakteru (viz výše). Došlo k tomu ale teprve na počátku 17. století.

Mohlo se ovšem také stát, že cizinec, jemuž byl inkolát udělen, záhy nato zemřel a své povinnosti nemohl vykonat z objektivních důvodů. Výjimečně pak mohlo dojít k tomu, že proces nabytí obyvatelského práva posléze dovršil některý z jeho potomků. Tak byl v roce 1575 přijat za obyvatele Jindřich ze Starhemberka,⁸⁹⁰ jenž ale zesnul ještě téhož roku. Po čtyřiceti letech (!) pak zpečetil s odkazem na tuto relaci reverz k zemi jeho syn Erazim starší ze Starhemberka.⁸⁹¹ Podobně se svým reverzem z roku 1580 pokusil Bernard Ludvík z Tovarů konvalidovat to, že jeho děd a otec „z příčiny, že sou brzy prostředkem smrti z tohoto světa sešli, povinnost podle zřízení zemského, jakž v sobě vyměřuje, učiniti nemohli“.⁸⁹² Ve skutečnosti se ale k zemi řádně přiznal již jeho otec Ludvík v roce 1554⁸⁹³ a Bernardova příkladná iniciativa tak byla de iure nicotná.

Reverzy k zemi byly v předbělohorské době bez výjimky sepsány na pergamenu. Tato praxe zůstala ostatně zachována i po změně právních poměrů v důsledku potlačení stavovského povstání – právní rámec inkolátu se znatelně změnil, reverzální praxe ale zůstala zachována a nezměnila se ani látka, na níž byla požadovaná přiznání spisována. Teprve na konci 18. století byl pergamen nahrazen papírem,⁸⁹⁴ který se v novověku postupně stal materiálem naprosto dominantním. Velikost reverzů i šíře plíky byly v předbělohorské době kolísavé a zjevně se v tomto směru o žádné standardizaci neuvažovalo.

Opakující se rukopisy, jimiž jsou reverzy sepsány a s nimiž se lze setkat i při studiu zemských desk, signalizují více než přesvědčivě, že většina cizinců přijatých na sněmu využila při plnění této své právní povinnosti některého z pražských menších úředníků desk

---

⁸⁸⁹ DZSt 52, fol. D 1r – D 2r; RZ, i.č. 260.

⁸⁹⁰ DZSt 45, fol. O 17v – O 18v.

⁸⁹¹ RZ, i.č. 265. Zajímavé je, že ačkoliv vydával Erazim reverz vlastním jménem, v naraci se ich formou mluví o sněmovním přijetí v roce 1575, jehož aktérem byl ve skutečnosti jeho otec („*Jakož sem s povolením nejjasnějšího knížete a pána, pana Maximiliána Druhého, z Boží milosti voleného římského císaře, uherského a českého krále etc. jakožto krále českého na sněmu obecním ode všech tří stavův království českého za obyvatele téhož království i s dědici a budoucími svými přijat*“).

⁸⁹² RZ, i.č. 80.

⁸⁹³ RZ, i.č. 12.

⁸⁹⁴ První papírový reverz vystavil v roce 1785 (v květnu) hrabě Linhart z Aueršperka. Další dva reverzy z roku 1786 byly opět pergamenové a dále od konce tohoto roku již byly vydávány výhradně listiny papírové. RZ, i.č. 1093–1096.

zemských. Podrobnější diplomatická analýza autorství jednotlivých reverzů nebyla předmětem zájmu této práce a zůstává výzvou pro další výzkum.⁸⁹⁵ Rozhodně se ale sluší upozornit v této souvislosti na reverz známého alchymisty (a bohužel též podvodníka) Eduarda Kelleyho z roku 1589, na jehož plíce se zespondu zvěčnil autor, registrátor desk zemských Adam Skála ze Zhoře.⁸⁹⁶ Využití deskových úředníků bylo ostatně zcela logickým krokem. Reverzy musely být totiž podle obyčejové normy obligatorně sepsány česky, jiný jazyk pro ně naprosto nepřicházel v úvahu. Velká část přijatých osob se přitom pohybovala kolem císařského dvora a zároveň jen nemnozí zřejmě vládli češtinou – požadavek jazykové znalosti inkolovaných se v zemském právu objevil teprve ve sněmovním usnesení z roku 1615 (v tzv. „jazykovém zákoně“) a jen krátce předtím, na sněmu probíhající v letech 1609–1610, bylo čerstvě přijatým cizincům uloženo dát česky učit alespoň své potomky. Za tohoto stavu věcí bylo přirozené, že se zájemci o usazení v Čechách (či přinejmenším formální zařazení do české stavovské společnosti) obraceli právě na úředníky, kteří působili na Pražském hradě a s inkolátní agendou měli bohaté praktické zkušenosti. A z tohoto důvodu byl o jejich služby jistě zájem i mezi těmi, kteří byli přijati ještě před přesídlením císaře Rudolfa II. do Prahy, respektive se neřadili k panovníkovu dvorskému okruhu. Pokud vydavatelé využili vlastních písařů, je to zpravidla patrné na jejich obsahu (neobvyklé stylizace), případně do jisté míry i vnější úpravě.⁸⁹⁷

V souvislosti s udělením inkolátu bývalému sedmihradskému knížeti Zikmundovi Bátorymu, přijatému do země v roce 1604, si nejvyšší hofmistr Kryštof mladší Popel z Lobkovic do svých kalendářových zápisků poznamenal: „*reuers Batoryho corigovan*“.⁸⁹⁸ A to k datu 26. února, které odpovídá dataci na Zikmundově dochovaném písemném přiznání. Tato lakonická glosa dokazuje mimo jakoukoliv pochybnost, že reverzy do země přijatých cizinců – přinejmenších těch, které lze vnímat jako politicky výrazněji exponované – procházely před jejich přijetím ze strany úřadu desk zemských nějakým kontrolním procesem a mohlo být případně požadováno jejich doplnění či upravení do podoby, která se čelním představitelům české stavovské obce jevila jako uspokojivá.

---

⁸⁹⁵ Příklady jedné písařské ruky, propojující vybrané reverzy se zápisy relací v deskách zemských, uvádí Klecanda v OPVK, sign. IIIa, i.č. 14, kart. 2, s. 52.

⁸⁹⁶ RZ, i.č. 125.

⁸⁹⁷ OPVK, sign. IIIa, i.č. 14, kart. 2, s. 51–52.

⁸⁹⁸ L. TŮMOVÁ, Svět Kryštofa Popela mladšího z Lobkovic optikou jeho deníků, s. 207.

Všechny reverzy bez výjimky byly opatřeny přivěšenou pečetí vystavitele, popřípadě vystavitelů. Drtivá většina se jich do dnešní doby dochovala, jen několik se ztratilo či podlelo postupem času zkáze.⁸⁹⁹

Již výše byla zmínka o případech, kdy u přiznání více osob byla za každého z nich použita tatáž pečeť. Velmi vzácně se ale mohlo stát, že byla přivěšena pečeť úplně jiná. Tak na přiznání Helmharta Jergera z Toletu z roku 1614 lze nalézt pečeť jeho příbuzného Jiřího Viléma Jergera, což Helmhart v koroboraci listiny vysvětlil tím, že „*nemaje pečeti své na ten čas při sobě, dožádal jsem se urozeného pána, pana Jiřího Viléma Jergera z Toletu a Kepachu etc., pana strejce svého, že jest pečeť svou k témuž reversu na místě mém (však sobě, dědicům a budoucím svým beze škody) přitiskl*“.⁹⁰⁰ Naopak zcela bez vysvětlení opatřil o rok později Jan Konrád z Amštatu svůj reverz pečetí své sestry Anny Juliany z Amštatu, provdané Beřkovské ze Šebířova. Přitom v tomto případě se v koroboraci mluví obligátně o tom, že nechal „*pečeť mou vlastní k tomuto listu přitisknouti a přivěsiti*“.⁹⁰¹ V každém případě ale platí, že ani u jednoho z obou případů nebyl tento krajně netradiční postup, pokud jde o jeho právoplatnost, zpochybněn.⁹⁰² Přitom české stavy dokázaly být velmi striktně formalistické – když zpečetil svůj reverz v roce 1603 hrabě Kryštof z Fürstenberka, rozhodli vzápětí páni a rytíři na zemském soudu, že tak musí učinit znovu a musí v nové listině jednak užít i své druhé křestní jméno, jednak má připojit svoji obvyklou pečeť, v níž jsou na erbu tři helmy.⁹⁰³ O trojím využití jediného pečetidla u otce a synů Štralendorfů již byla zmínka.

V drtivě většině případů ověřili vydavatelé reverzů jejich pravost svou velkou osobní pečetí. Opět jen výjimečně byl tu a tam použit sekret (malá osobní pečeť) – celkem lze tento typ pečeti najít na osmi reverzech, jejichž vystaviteli byli (v chronologickém pořadí) Scipio z Archu (1564), Baltazar Batyány z Batyány (1564), Mikuláš z Karlovic (1564), jeho bratr

---

⁸⁹⁹ Na reverzech do země přijatých cizinců schází dohromady pouze čtyři pečeti. Na reverzu pěti bratří z Býnu (1541) absentuje první zleva, patřící Jindřichovi staršímu, stejně tak chybí levá pečeť i na reverzu Jiřího Čirna z Čirnu a jeho syna Jana (1548). Z pečeti Jindřicha Pfeřkorna z Otopachu (1575) zbyly jen dva nepatrné úlomky misky, pouze miska zbyla také z pečeti Volfa Šebestiána Hoffmana z Grynichlu, jenž vydal reverz společně se starším bratrem Janem Bedřichem i na místě nejmladšího bratra Ferdinanda (171). Viz RZ, i.č. 2, 8, 56 a 171.

⁹⁰⁰ RZ, i.č. 260.

⁹⁰¹ RZ, i.č. 269.

⁹⁰² Dva obdobné případy lze nalézt také u reverzů, vydávaných obyvateli vedlejších korunních zemí (nepodléhajících sněmovnímu přijímání). Tak Jiří Přepyský z Rychmburka přivěsil ke svému přiznání z roku 1596 rovněž pečeť své sestry, v tomto případě již zesnulé Kateřiny (po níž majetek v Čechách zdědil), Bohuslav Jaroslav z Náchoda pak v roce 1607 použil pečetidlo svého otce Jindřicha. RZ, i.č. 164 a 227. Viz též OPVK, sign. IIIa, i.č. 14, kart. 2, s. 53–54.

⁹⁰³ DZSt 51, fol. B 4r – B 4v („*jakož jest týž Kryštof Eusebius hrabě z Firštenberku revers vedle zřízení zemského učinil, v kterémžto reversu to jméno Eusebius jest vypuštěno a pečeť s jedním helmem k němu jest přitištěna, aby týž revers zase napravil a jiný pod týmž datum ke dskám zemským složil a týmž zápisem dskami zemskými srovnán byl a pečeť tu, kderouž užívá, se třemi helmy, aby přitištěna byla*“). Zemský soud zároveň požadoval, aby druhé jméno Eusebius bylo doplněno i do Kryštofova deskového přiznání, tato oprava ale provedena nebyla. K celé kauze blíže M. STARÝ, Dva reverzy hraběte Fürstenberka, s. 36–40.

Rudolf z Karlovic (1565), Oldřich Aostalo de Sala (1579), Jan Manryko de Lara (1581), Mikuláš Pálffy z Erdödu (1597) a František z Nadásdy (1597).⁹⁰⁴ Klecanda soudil, že se tak stávalo, jestliže „*cizozemec v Praze neusedlý neměl u sebe velké pečeti*“,⁹⁰⁵ což se zdá být logickým vysvětlením. Velikost pečeti byla kolísavá, nicméně povětšinou byly rozměrově srovnatelné. Pochopitelně to neplatí pro pečeti sekretní, jež byly o poznání menší.⁹⁰⁶ Opačný extrém představuje pečeť Arnošta Bavorského – ten jakožto říšský kníže užil svoji majestátní pečeť o průměru 90 mm, tedy násobně převyšujícím obvyklý standard.⁹⁰⁷

Několik cizinců si nechalo pro účely ověření reverzu zhotovit nový typář. Hrabě Vratislav z Fürstenberka demonstroval své odhodlání se v Čechách skutečně usadit tím, že jeho nové pečetidlo neslo český opis (se zkomoleným křestním jménem – WRATILSAW•HRABIE•Z•FYRSTENBERG),⁹⁰⁸ Dominik Vinar z Muránu si pak nechal na pečetidlo vyrýt rok svého přijetí (SIGIL+DOMINICI+WIDNER+1•5•6•1) a Kryštof Lindner z Lindnaru dokonce i přesné denní datum (CHRISTOF*LINDENER*A1579•8•AP).⁹⁰⁹ Podobné „datované“ pečeti lze nalézt i na reverzech některých obyvatel vedlejších korunních zemí, kteří se chtěli v Čechách usadit.⁹¹⁰

Všechny přivěšené pečeti jsou buď z červeného, nebo černého vosku. Použitá barva v zásadě odpovídala stavovské příslušnosti, kdy vyšší šlechta pečetila voskem červeným, nižší šlechta a měšťané černým. Bezvýhradně ale toto pravidlo neplatilo, neboť mezi císařskými dvořany byla řada osob neurozených, resp. čerstvě nobilitovaných, které ovšem obdržely speciální privilegium červeného vosku používat (Rotwachsfreiheit, resp. latinsky *ius cerae rubeae*). Pečeti byly přivěšeny v miskách z přírodního vosku na pergamenových prouzcích. Pouze bavorský vévoda Arnošt nechal svoji majestátní pečeť přivěsit na proplétaných hedvábných šňůrkách (stříbrné, černé, červené a modré),⁹¹¹ podobně je tomu u pečeti Ondřeje z Meyhe (zde jsou barvy bílá, červená, zlatožlutá a fialová).⁹¹² Pečeť Filipa Langa

---

⁹⁰⁴ RZ, i.č. 35, 38, 39, 44, 70, 88, 168, 169.

⁹⁰⁵ OPVK, sign. IIIa, i.č. 14, kart. 2, s. 55.

⁹⁰⁶ Z tohoto pohledu je poněkud nejasná interpretace pečeti Jana Jakuba Kurce ze Senftenova, použité v roce 1610 – velikostně odpovídá běžným pečetím, avšak namísto opisu má po stranách rodového erbu pouze písmena H[ans] I[akob] K[urz] v[on] S[enftenau], což je řešení odpovídající právě pečetím sekretním. RZ, i.č. 247.

⁹⁰⁷ RZ, i.č. 9.

⁹⁰⁸ RZ, i.č. 258.

⁹⁰⁹ RZ, i.č. 30 a 74.

⁹¹⁰ Viz RZ, i.č. 134, 280, 286. Tyto případy snesl již Klecanda, viz OPVK, sign. IIIa, i.č. 14, kart. 2, s. 55–56.

⁹¹¹ RZ, i.č. 9.

⁹¹² RZ, i.č. 251.

z Langenfelsu pak visí na šňůrce, upletené ze žlutého drátku a žluté hedvábné niti.⁹¹³ Značně atypické bylo rovněž chránění pečeti dřevěnými uzavíratelnými krabičkami.⁹¹⁴

Vedle pečeti, které byly v raném novověku stále ještě vnímány jako dominantní ověřovací prostředek, byly mnohé reverzy opatřeny také vlastnoručním podpisem vystavitelů. Zpočátku, v polovině 16. století šlo spíše o jev méně obvyklý, byť zdaleka ne ojedinělý (nejstarší podepsaný reverz je přiznání dr. Ludvíka Šradýna ze Šorndorfu z roku 1552⁹¹⁵), naopak na počátku 17. století se již jednalo o standard, i když i zde se lze setkat s reverzy nepodepsanými. Umístění inskripce je přitom zcela nahodilé a odvíjí se do značné míry také od rozložení textu na pergamentu – některé podpisy jsou přímo pod textem, ještě nad plikou, některé byly po přehnutí spodního okraje a zpečetění plikou zakryty. Jindy se naopak vydavatel podepsal až po zpečetění reverzu a jeho podpis se tak nachází přímo na plíce, popřípadě ji překrývá pouze částečně. Jan Toner z Trupachu se podepsal na pergamenovou stužku, na níž je přivěšena jeho pečeť.⁹¹⁶ Ojedinělou kuriozitu představuje reverz Ladislava Bánffyho z roku 1571, na jehož plíce se namísto podpisu objevuje (dozajista pozdější) text „Bože! smiluj se nad námi!“, jehož interpretace je ovšem bohužel prakticky nemožná. Podpisy jsou naprosto individuální a pohybují se na širokém spektru mezi prostým jménem, mnohdy dokonce kráceným⁹¹⁷ a rozvláchnou titulaturou vystavitele.⁹¹⁸

Na počátku reverzu stála zásadně **intitulace**. Zatímco u sněmovních relací byla specifikace přijatých osob věcí deskových písařů, textaci reverzů jistě alespoň v základních obrysech ovlivňovali sami vystavitelé. V některých (ovšem nemnohých) případech, kdy se inkolátu dostalo osobám s významnějším veřejným postavením, tak mohla být intitulace reverzů oproti zápisům o přijetí o poznání květnatější. Velmi plasticky to lze demonstrovat například na osobě hraběte Františka z Thurnu – zatímco relace z roku 1561 ho označuje prostě jako „*France hrabí z Turnu*“,⁹¹⁹ v reverzu se nechal zvěčnit jako „*Frantz hrabě a svobodný pán z Turnu a na Kříži rytíř, nejvyšší dědičný hofmistr knížetství kraňského, císaře Jeho Mi[l]o[s]ti římského rada, komorník a hejtman knížeckýho hrabství Goritze a Tulminu,*

---

⁹¹³ RZ, i.č. 226.

⁹¹⁴ Jsou na pečetích Floriána Gryspeka z Gryspachu, Kašpara Colony z Felzu, Dominika Vinara z Muránu, Kryštofa Cedvice z Cedvic, Ferdinanda Hofmana z Grynichlu, Eduarda Kelleyho, Vavřince Šittera a Ondřeje z Meyhe. RZ, i.č. 19, 25, 30, 40, 97, 125, 158, 251. Nalézt je lze i na některých pečetích na reverzech vystavovaných obyvateli vedlejších korunních zemí.

⁹¹⁵ RZ, i.č. 10.

⁹¹⁶ RZ, i.č. 215.

⁹¹⁷ Srovnej např. RZ, i.č. 19 („*Flor. Griespek*“) či 24 („*H. Ygl z Hertn.*“).

⁹¹⁸ Zde lze jako určitý extrém zmínit především shora zmíněný reverz dr. Ludvíka Šradýna, který se podepsal „*Ludwig Schradin von Schorndorf etc., SS. Canonum Legumque Doctor etc. Augustissimi Ferdinandi I. Romanorum, Hungar. Bohaemorum etc. regis, consiliarius, ipse manu mea haecomnia contestor*“.

⁹¹⁹ DZSt 44, fol. H 27r – H 28v.

Jeho Milosti arciknížete Ferdinanda etc. nejvyšší hofmistr“.⁹²⁰ Podobně zároveň s ním přijatý a v relaci pouze jménem a predikátem zachycený Kašpar (Colona) z Felzu je v reverzu titulován „*Kašpar, svobodný pán z Felzu a pán v Šenkberku etc., dědičný komorník biskupství most[s]kého, císaře římského Jeho Milosti rada a arciknížete Karla etc. Jeho Milosti nejvyšší komorník*“.⁹²¹ Je ovšem třeba přiznat, že jde o jedny z mála extrémních případů. Povětšinou totiž intitulace reverzů textu sněmovních relací vcelku odpovídaly.

Mutatis mutandis tak lze opakovat to, co již bylo řečeno výše v rámci textového rozboru přijímacích zápisů. Cizinci jsou i v přiznávacích listech zásadně uváděni s českými jmény a více či méně počestnými rodovými jmény a predikáty.⁹²² Důsledně byla užívána titulatura hraběcí, zpravidla i titul svobodných pánů.⁹²³ Výjimečný je reverz Arnošta Bavorského, v němž je užito majestátního plurálu („*My, Arnošt, z Boží milosti potvrzený k arcibiskupství nadání salcpurského, legát Stolice římské, pfalckrabě na Rejně, kníže v Horních i Dolních Bavorích*“).⁹²⁴ Naproti tomu jiný říšský kníže, Zikmund Báthory, užil ve svém reverzu běžného singuláru („*Já, Zikmund Bathory z Somlió etc.*“).⁹²⁵ Další součástí intitulace bývaly domicil (opět obvykle počestný),⁹²⁶ odkazy na různé dvorské hodnosti (ať již u dvora císařského, či při dalších, solitérních dvorech dalších příslušníků a příslušnic habsburského rozrodu), případně též zemské úřady zastávané v zemích, ze kterých příslušní cizinci do Čech přicházeli. Právníci užívali doktorského titulu (ovšem odkazovali na něj až za jménem),⁹²⁷ absolventi studia medicíny akcentovali své lékařské povolání.⁹²⁸ Ojedinelé je odvolání na otce

---

⁹²⁰ RZ, i.č. 33.

⁹²¹ RZ, i.č. 25. Biskupstvím „mostským“ je třeba rozumět diecézi se sídlem v Brixenu.

⁹²² Jestliže výše bylo upozorněno na dosti zásadní zkreslení jména svobodného pána Jindřicha ze Stahremberka v deskovém zápisu, pak reverz jeho syna Erazima obsahuje vcelku přijatelný tvar „z *Štarmberka*“. RZ, i.č. 265.

⁹²³ Ludvík z Tovarů (1553), Kašpar a Kryštof Mořic z Felzu (1561), Ludvík Ungnad ze Suneku (1564), Kryštof, Eustach a Volf Vilém z Althanu (1575), Jiří Ehrenreich a Jan Vilém z Rogndorfu (1575), Linhart starší a Linhart mladší z Harrachu (1577), Ferdinand Albrecht z Hoyos (1585), Pavel z Krausenu (1610). RZ, i.č. 12, 25, 26, 41, 55, 57, 62, 63, 65, 66, 108; ÚDZ-L, kart. 97, i.č. 3797. Titul svobodného pána naproti tomu chybí u Bernarda Ludvíka z Tovarů (1580). RZ, i.č. 80.

⁹²⁴ RZ, i.č. 9.

⁹²⁵ RZ, i.č. 212.

⁹²⁶ Jako na kuriozitu tu lze opět upozornit na míšeňské Šenberky, jejichž rodovým sídlem bylo Neusorge: jestliže v přijímací relaci bylo užito českého překladu „na *Nové Starosti*“ (viz výše), pak ve svém reverzu se bratři Jan Volf a Jiří v roce 1578 titulovali „na *Novém Sorkově*“. RZ, i.č. 67. I zde také platí, že ti cizinci, kteří nabyli protiprávně českých statků již před svým přijetím, se nikterak nerozpakovali je ve svých přiznáních zmiňovat. Viz RZ, i.č. 3 („*Jan Kryštof hrabě z Starnova a na Roudnici etc.*“), 13 („*Jiřík Krejřtan z Krejřtanu a na Popovicích*“), 50 („*Jan Tuchar starší z Šoverova na Novém Sedlišti*“), 54 („*Tomáš Leštinský z Podhájic a v Ouběnicích*“), 68 („*Mikuláš Fictumb z Ekřtetu na Svaté Kateřiny hoře*“).

⁹²⁷ RZ, i.č. 10 („*Ludvík Šradin z Šorndorfu, obojích práv doctor*“), 98 („*Desideriáš Labbe etc., doktor obojích práv a aduocat*“), 170 („*Jan Barvitijs, doktor v právích*“). Jan Velingar z Fehingu kupodivu ve svém přiznání na dosažený akademický gradus neodkázal, stejně tak Jan Eisen z Lehrberku. RZ, i.č. 32, 273. Posledně jmenovaný ho ale demonstroval alespoň opisem na své pečeti (IOHAN•BAPTISTA•EISSEN•V•L•D, přičemž poslední písmeno nepochybně reprezentuje titul „*Doctor*“).

⁹²⁸ RZ, i.č. 22 („*Vondřej Gallus z Gallis, Jeho Milosti císařské a Jeho Milosti arciknížete Ferdinanda životní lékař*“), 132 („*Mauricij Stromar, v lékařství doktor*“), 133 („*Bartoloměj Quarinon, Jeho Milosti římského císaře*“).

v případě bratří z Býnu v roce 1541 („synové někdy Rudolfa z Bynu“), které je ale v daném případě plně funkční, neboť další text reverzu odkazuje na to, že byli vystavitelé přijati do země spolu s ním.⁹²⁹ Na přijetí svého otce na sněmu před čtyřmi desetiletími se v neobvykle dlouhé intitulaci odvolával také Erazim starší ze Starhemberka.⁹³⁰

Další částí formuláře reverzu byla **promulgace**. Používána byla celá řada alternativních, byť do značné míry podobných obrátů: tak v nejstarším dochovaném reverzu Jana ze Salhausen z roku 1515 se píše „oznamuji tímto listem všem vuobec i jednomu každému zvlášť“.⁹³¹ V reverzech vydaných po roce 1541 pak lze nalézt dikce „vznávám tímto listem obecně přede všemi, kdež čten nebo čtúci slyšán bude“,⁹³² „známo činím tímto listem všem, kdež čten nebo čtúci slyšán bude“,⁹³³ „známo činím tímto listem obecně přede všemi, kdež koli čten nebo čtúci slyšán bude“.⁹³⁴ Po polovině 16. století se stal nejrozšířenějším obrat „známo činím tímto listem obecně přede všemi“,⁹³⁵ přičemž další vývoj formuláře tendoval k rozvinutější formě „známo činím tímto listem obecně přede všemi a zvláště tu, kdež náleží“,⁹³⁶ respektive (při vynechání slova „obecně“) „známo činím tímto listem přede všemi a zvláště tu, kdež náleží“.⁹³⁷ Až těsně před vypuknutím stavovského povstání, v roce 1615, byl do promulgací vložen odkaz na to, že vydávaná listina se označuje jako reverz. Tak lze číst v příznání Jana Jergera z Toletu „známo činím tímto listem, jenž revers slove, obecně přede všemi a zvláště tu, kdež náleží“⁹³⁸ a stejný obrat obsahuje i několik dalších reverzů vydaných

---

životní doktor“), 154 („Filip Fanchelius z Banzu, v umění lékařském doktor“), 156 („Andreas Scholius, v umění lékařském doktor“), 232 („Octavian Roboreta z Frajperku a na Vostrově, Jeho Milosti císařské komorní lékař“).⁹²⁹ RZ, i.č. 2.

⁹³⁰ RZ, i.č. 265 („Já, Erazim starší z Štarmberka na Vildperce, Rydeku a Lobenštejně, pán hrabství čaumberského, panství Eferdynku, římského císaře Jeho Milosti zemská rada v arciknížetství Hořejších Rakousích jakožto syn a dědic po někdy Hendrychovi Štarnberkýři z Štarmberka na Vildperce, Rydeku a Lobenštejně, římského císaře Jeho Milosti dvorské říšské radě pozůstalý, kterýž jest na sněmu obecním, kterýž držán byl na hradě pražském v pondělí po svatých Filipu a Jakubu léta pominulého etc. 75. ode všech tří stavův království českého i s dědici jeho za obyvatele téhož království českého přijat, jakž o tom relací v kvaternu relací bílém krále Jeho Mi[l]o[s]ti, pánův jich mi[l]o[s]ti vладыk [z] plného soudu zemského léta etc. 75. v středu den svatého mistra Jana Husi O 18 plněji svědčí“).

⁹³¹ AČK, i.č. 1905. Stejně i v reverzu jeho bratra Bedřicha z roku 1522. Ibid., i.č. 1943. Oba reverzy jsou editovány v M. STARÝ, Čtyři reverzy k zemi z doby jagellonské ve fondu Archiv České koruny, s. 103–104.

⁹³² RZ, i.č. 1.

⁹³³ RZ, i.č. 5.

⁹³⁴ RZ, i.č. 15.

⁹³⁵ RZ, i.č. 12.

⁹³⁶ RZ, i.č. 68.

⁹³⁷ RZ, i.č. 228. Neobvyklý úvod promulgace „Vznávám a známo činím“ je na reverzech Sebalda z Plavna, Bartoloměje Sprangera a Tomáše Sonnera. RZ, i.č. 111, 151, 155.

⁹³⁸ RZ, i.č. 266.

v období let 1615–1620.⁹³⁹ Jen výjimečně u několika příznávacích listů z 16. století promulgace zcela schází.⁹⁴⁰

Narace reverzů spočívala v konstatování, že byl vystavitel listiny přijat do země se souhlasem panovníka a s povolením všech tří stavů na zemském sněmu.⁹⁴¹ V dochovaných reverzech z doby jagellonské byla přítom úloha panovníka více akcentována – v listině Jana ze Salhauzen se píše, že byl „*přijat od krále Jeho Milosti i také od stavuov panského, rytieřského a městského za obyvatele tohoto královstvie českého*“.⁹⁴² Naproti tomu nejstarší příznávací list, vydaný v roce 1541 po požáru Pražského hradu Jindřichem z Vidpachu, mluví o přijetí s vůlí a vědomím krále Ferdinanda, a to na zemském sněmu rozhodnutím všech tří stavů, v souladu se zemským zřízením („*Jakož s vůlí a vědomím najjasnějšího knížete a pána, pana Ferdinanda, římského, uherského, českého etc. krále, infanta v Hispánii, arciknížete rakúského a markrabí moravského etc., lucemburského a slezského knížete etc. jakožto krále českého, a k tomu zemským povolením podle zřízení zemského ode všech tří stavuov království českého za obyvatele téhož království přijat jsem*“).⁹⁴³ Takto nastavená narace pak byla nadále s nevelkými odchylkami používána po celé předbělohorské období.

Úloha panovníka byla zásadně postihována obratem „*s vůlí a vědomím*“, jen velmi výjimečně se lze střetnout též s obratem „*s vůlí (vůlí) a vědomostí*“.⁹⁴⁴ Teprve na sklonku sledované epochy, v roce 1608, došlo znenadání ke změně formuláře a v posledních předbělohorských reverzech se píše o přijetí „*s povolením*“ císaře Rudolfa II., resp. posléze Matyáše a v případě Ludvíka Cameraria také krále Bedřicha Falckého.⁹⁴⁵ Ačkoliv šlo na první pohled o značný významový posun, nezdá se, že by měl být této změně v textu narací (kterou nelze dávat do souvislosti s žádným aktem normativního charakteru) připisován nějaký hlubší, právně relevantní význam. Rozhodně také nejsou doloženy žádné procedurální změny, které by se v oblasti udělování inkolátu objevily. Výjimečné je použití obratu „*s dovolením*“ císaře Rudolfa II. v písemném příznání knížete Zikmunda Bátoryho.⁹⁴⁶

⁹³⁹ RZ, i.č. 267–269, 287. V písemném příznání Erasma staršího ze Starhemberka, rovněž z roku 1615, stojí pouze „*známo činím tímto listem, jenž revers slove*“.
RZ, i.č. 265.

⁹⁴⁰ RZ, i.č. 8 (Jiří a Jan Čirnové z Čirnu), 50 (Tucharové ze Šoverova), 80 (Bernard Ludvík z Tovarů).

⁹⁴¹ Výjimku samozřejmě představuje shora již zmíněný reverz Bernarda Ludvíka z Tovarů, v němž se odkazuje na přijetí jeho předků („*Jakož jest pan Ludvík, pan děd, i pan Ludvík z Tovarů, pan otec muoj, za obyvatele království tohoto přijati*“). RZ, i.č. 80. U Erazima staršího ze Starhemberku je odkaz na přijetí jeho otce již v intitulaci a narace má podobu obvyklou.

⁹⁴² AČK, i.č. 1905. Prakticky totožná je i formulace v listu jeho bratra Bedřicha, vydaném o sedm let později. Ibid., i.č. 1943.

⁹⁴³ RZ, i.č. 1.

⁹⁴⁴ RZ, i.č. 3, 49.

⁹⁴⁵ Poprvé se tato formulace objevuje v reverzu Jana Dyenberga z Remen z 16. ledna 1608. RZ, i.č. 231. Dále viz Ibid., i.č. 242–247, 250, 251, 258–260, 262, 266–273, 287.

⁹⁴⁶ RZ, i.č. 212.

Před jméno příslušného panovníka bylo standardně připojováno oslovení „nejjasnější kníže a pán“, v šedesátých a sedmdesátých letech 16. století pak některé reverzy hovořily o vůli a vědomí „nejjasnějšího a nejnepřemoženějšího knížete a pána“.⁹⁴⁷ Pozoruhodné je, že toto oslovení se později prakticky neobjevuje v listinách z doby rudolfínské, ačkoliv právě Rudolf II. přívlastku „nejnepřemoženější“ s oblibou užíval.⁹⁴⁸ Titulatura za jménem se zprvu objevovala v poměrně rozvinuté podobě: Ferdinand I. je v nejstarších listinách ze čtyřicátých let uváděn jako římský, uherský a český král, španělský infant, rakouský arcivévoda, moravský markrabě a lucemburský a slezský kníže.⁹⁴⁹ Z těžko postižitelného důvodu byl vynechán titul lužického markraběte, který začal být později připojován.⁹⁵⁰ Již ve čtyřicátých letech se ale objevuje též minimalistická verze titulatury, zahrnující pouze tři královské tituly (římský, uherský, český).⁹⁵¹ Poté, co se Ferdinand I. stal v roce 1558 císařem Svaté říše římské, byl výčet titulů této skutečnosti samozřejmě přizpůsoben. Od té doby jsou v jednotlivých reverzech nepravidelně střídány tyto dvě verze panovnické titulatury. Zcela výjimečně se objevily též odkazy na další hodnosti habsburských panovníků – tak v reverzu Jiřího Krejřtana z Krejřtana je Ferdinand I. označen též jako král dalmátský a chorvatský⁹⁵² a tytéž tituly společně s titulem knížete burgundského dal jeho synovi Maxmiliánovi II. Jindřich Gravingar ze Saleku.⁹⁵³ Vždy bylo ale za titulaturou doplněno, že se jedná o souhlas dotyčného panovníka „jakožto krále českého“,⁹⁵⁴ aby bylo zcela jasné, která z uvedených panovnických hodností je pro poskytnutí kladného stanoviska k udělení inkolátu relevantní. Někteří pečetitelé za vlády Ferdinanda I. a Maxmiliána II. navíc užili za titulaturou zdvořilostního obratu „pána mého milostivého“,⁹⁵⁵ resp. „pána mého nejmilostivějšího“.⁹⁵⁶ V době rudolfínské se už ale tento text neobjevuje.

⁹⁴⁷ Poprvé v reverzech ze 17.–18. října 1561. RZ, i.č. 24–28.

⁹⁴⁸ Jako „nejjasnějšího a nejnepřemoženějšího knížete“ označili Rudolfa II. pouze Šimon Ungnad ze Suneku a Jan Platejs z Platenštejna. RZ, i.č. 117, 222.

⁹⁴⁹ RZ, i.č. 1–3.

⁹⁵⁰ Poprvé v RZ, i.č. 5.

⁹⁵¹ RZ, i.č. 4, 8.

⁹⁵² RZ, i.č. 13 („pana Ferdinanda, římského, uherského, českého, dalmatského, charvatského etc. krále, infanta v Hispánii, arciknížete rakouškého, markrabě moravského, lucemburského a slezského knížete a markrabě lužického etc. jakožto krále českého“).

⁹⁵³ RZ, i.č. 49 („pana Maximiliána Druhého, voleného římského císaře a uherského, českého, dalmatského, charvatského etc. krále, arciknížete rakouškého, knížete burgundského, markrabě moravského, lucemburského a slezského knížete a lužického markrabě etc.“).

⁹⁵⁴ Tento obrat se objevuje prakticky ve všech reverzech, vynechán je jen výjimečně – viz např. RZ, i.č. 18, 114, či 118.

⁹⁵⁵ RZ, i.č. 3, 49.

⁹⁵⁶ RZ, i.č. 19, 20, 29, 55, 57, 60–63.

Pokud jde o úlohu stavů, standardně byla používána vazba, že vystavitel reverzu byl přijat se zemským povolením ode všech tří stavů na zemské sněmu.⁹⁵⁷ Odkaz na všechny tři stavy zůstal součástí formuláře i po roce 1549, kdy nová redakce zemského zřízení zakotvila výsadní postavení knížat z Plavna⁹⁵⁸ – jediný Jiří Krejřtan z Krejřtanu v roce 1553 nový normativní stav reflektoval a uvedl, že byl přijat do země „s zemským povolením podle zřízení zemského od knížete Jeho Milosti i ode všech tří stavuov království českého“.⁹⁵⁹ Výjimečně se namísto povolení psalo pouze o „vědomí“ stavů,⁹⁶⁰ avšak tato nepřesnost nic neměnila na tom, že základem pro nabytí inkolátu bylo i v těchto případech autoritativní sněmovní rozhodnutí. Zmínka o zemském povolení byla vypuštěna v reverzu Jana Vavřince Šradýna ze Šorndorfu, což ale nemělo žádnou právní relevanci, a stejně tak tím nebyla okumentována žádná odchylka v přijímacím procesu.⁹⁶¹ Na samém konci předbělohorského období pak došlo k tomu, že zmínka o „zemském povolení“ byla z formuláře reverzů najednou bez zjevného důvodu vypuštěna a zůstalo pouze o přijetí „ode všech tří stavův království českého“.⁹⁶²

Zcela neustálená byla praxe, pokud je o výslovné zmiňování potomků pečetitele. Již výše byly sumarizovány případy, kdy reverz jmenoval explicitně i některé syny. V některých dalších listech se konstatovalo, že byla dotyčná osoba přijata „i s dědici svými“,⁹⁶³ popřípadě „i s dědici a budoucími svými“, což se stalo normou formuláře od roku 1608.⁹⁶⁴ V jiných zmínka o tomto širším dopadu sněmovního přijetí scházela. Obsahově ale nemělo toto

---

⁹⁵⁷ Příkladem může být list Volfa ze Štubenberka. RZ, i.č. 7 („s zemským povolením podle zřízení zemského ode všech tří stavuov království českého za obyvatele téhož království českého přijat“). V jednotlivých dokumentech se užívají předložky „s zemským povolením“ i (zřídka) „z zemským povolením“, případně se text objevuje bez předložkové vazby (tedy pouze „zemským povolením“). RZ, i.č. 3, 8, 14. Nepochybně písarskou chybou je odkaz na přijetí „ode všech tří stavuov a (sic!) království českého“ v příznávacím listu Kryštof Dornhajma z Dornhajmu. RZ, i.č. 43.

⁹⁵⁸ Blíže k tomu J. PÁNEK, Zápas o vedení české stavovské obce v polovině 16. století, s. 855–884; zásahem do tradiční stavovské struktury byl článek A 9 a několik navazujících norem. CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 138–142, čl. A 9, A 13, A 15.

⁹⁵⁹ RZ, i.č. 13.

⁹⁶⁰ RZ, i.č. 114 (Porfirius Bosso, 1586) a 118 (Kašpar Bernaur z Felburku, 1588).

⁹⁶¹ RZ, i.č. 18.

⁹⁶² Naposledy je zemské povolení zmíněno v roce 1607 u hraběte Jiřího Bedřicha z Hohenlohe. RZ, i.č. 228. Novou podobu narace ukazuje příznání Jana Dyenberga z Rehmen z počátku roku následujícího. Ibid., i.č. 231 („Jakož sem s povolením nejjasnějšího knížete a pána, pana Rudolfa Druhého, z Boží milosti voleného římského císaře, uherského a českého etc. krále etc., jakožto krále českého na sněmu obecním, kterýž držán byl na hradě pražském léta 1607. v outerej po neděli Jubilate a zavřín téhož léta v středu po neděli Prosebné, ode všech tří stavův království českého za obyvatele téhož království i s dědici a budoucími svými přijat“).

⁹⁶³ Poprvé to lze číst v reverzu Mikuláše z Karlovic z roku 1564. RZ, i.č. 39. Dále též i.č. 42, 44, 58 atd.

⁹⁶⁴ RZ, i.č. 231, 232, 242–247, 250, 251, 258–260, 262, 266–273, 287. Velmi podrobně nechal tuto část reverzu formulovat v roce 1605 Jan Platejz z Platnštejna, který byl podle svého příznání přijat „i s dědici a budoucími svými, kteréž nyní mám, neb napotom ještě mítí budu“. RZ, i.č. 222. Tak, jako v případě sněmovních relací, je i zde nutno upozornit na výjimečnou textaci v reverzech Konráda Meinla z Hiršpachu a Virgilia Tandla z Eckenfeldu, jež byli podle svého vyjádření přijati „za obyvatele téhož království s dědici svými obojího pohlaví“. RZ, i.č. 200, 201.

kolísání žádnou relevanci. Mutatis mutandis tu lze opakovat to, co bylo podrobněji konstatováno již výše, v souvislosti s textací sněmovních relací.

Postupem času se stalo zvykem specifikovat, na kterém sněmu k přijetí došlo. Poprvé se tento údaj objevuje v roce 1549 v reverzu Arnošta Bavorského,⁹⁶⁵ za standardní součást formuláře ho lze považovat od roku 1558.⁹⁶⁶ Specifikace byla standardně prováděna odkazem na den, kdy byl sněm zahájen. Zajímavé jsou v tomto ohledu reverzy hraběte Scipia z Archu a Baltazara Proka ze Sibenhirtu, z nichž první uvedl, že byl do země přijat „*na sněmu obecním, kderýž držán byl na hradě pražském léta Páně tisícého pětistého šedesátého čtvrtého v sobotu po Hrom[n]icích*“ (tedy 5. února)⁹⁶⁷ a druhý „*na sněmu obecním, kderýž držán byl na hradě pražském léta Páně tisícého pětistého šedesátého čtvrtého v outerý po svaté Dorotě*“ (8. února).⁹⁶⁸ Ve skutečnosti byl ale sněm toho roku zahájen již 27. ledna, jak je ostatně uvedeno v ostatních relevantních reverzech.⁹⁶⁹ Lze tedy předpokládat, že v těchto dvou případech, ačkoliv tomu dikce nenasvědčuje, bylo do reverzu pojata datum samotného sněmovního přijetí.⁹⁷⁰ Naproti tomu, pokud spojil Tiburcí Himlreich své přijetí se sněmem, jenž se měl konat „*léta Páně tisícého pětistého devadesátého v pátek po svaté Dorotě*“,⁹⁷¹ je třeba to vnímat jako klasické selhání lidského faktoru – z datace totiž vypadlo slovo, sněm, na němž byl tento královský uherský sekretář přijat, se konal v roce 1595, jak nezvratně dokazuje i relace o Himlreichově přijetí do země.⁹⁷² In margine lze upozornit, že zatímco revrz i závěrečné sněmovní usnesení správně uvádějí jako den zahájení sněmu pátek 10. února, relace o přijetí Tiburcího i dvou dalších osob kladou zahájení sněmu na pondělí po neděli Invocavit, tedy 13. února.⁹⁷³

---

⁹⁶⁵ RZ, i.č. 9.

⁹⁶⁶ Odkaz na přijetí „*na sněmu obecním, kterýž držán byl na hradě p[ra]ž[ské]m v pondělí po novém létě léta Páně tisícého pětistého padesátého osmého*“ se objevuje v reverzech všech tří na tomto sněmu přijatých cizinců. RZ, i.č. 20–22. I později byl údaj o konkrétním sněmu v některých reverzech vynechán (viz RZ, i.č. 49, 50), šlo ale o málo obvyklé opomenutí. Atypická je formulace o časovém zařazení sněmu v reverzech osob přijatých roku 1593 („*na sněmu obecním, kterýž položen byl na hradě pražském léta M^o VC devadesátého třetího k středě po neděli Reminiscere a zase k sobotě po svatém Lukáši rozepsán a držán byl*“). RZ, i.č. 149, 151–155. Výjimku představuje Jan Zrinský, který reverz vydal až v roce 1597 a odkázal se na sněm „*kterýž rozepsán byl na hradě pražském k středě po neděli Reminiscere léta Božího M^o VC devadesátého třetího a zavřin téhož léta v středu po památce všech svatých*“. RZ, i.č. 166.

⁹⁶⁷ RZ, i.č. 35.

⁹⁶⁸ RZ, i.č. 36.

⁹⁶⁹ RZ, i.č. 37–44.

⁹⁷⁰ U hraběte z Archu by bylo možno váhat, zda nejde o datum vystavení reverzu, které je skutečně totožné. Avšak u Baltazara Proka je v textu odkaz na 8. únor, zatímco datační formule odpovídá 9. únoru. V obou případech jde ovšem také o datum shodné s datací relace o přijetí v zemských deskách.

⁹⁷¹ RZ, i.č. 161.

⁹⁷² DZSt 49, fol. B 14v – B 15r.

⁹⁷³ Viz též relaci o přijetí Ondřeje Scholia z Elsaufru a následující nedokončený zápis, neobsahující jméno přijatého cizince. DZSt 49, fol. B 11r – B 11v a B 12v.

Ve spíše výjimečných případech, kdy reverz byl vydáván až s větším časovým odstupem po skončení příslušného sněmu, objevil se v příznávacím listu údaj o celém časovém rozsahu sněmovních jednání. Jako příklad může posloužit příznání známého císařského komorníka Filipa Langa z roku 1607.⁹⁷⁴ Velmi atypicky, avšak v zásadě dostatečně konkrétně se na svých pergamenech dovolali Ludvík z Tovarů (1553) a Volf Štanperger ze Štanpergu (1554) přijetí „na sněmu obecním nyní jminulém“.⁹⁷⁵ Zajímavé je, že opět na samém konci vlády Rudolfa II., přestaly být najednou odkazy na konkrétní sněm do textu reverzů zahrnovány.⁹⁷⁶

Atypicky textovány jsou některé již svou povahou výjimečné reverzy, o nichž byla řeč výše. V první řadě lze upozornit na obnovený reverz Floriána Gryspeka, jehož narace je uvedena zmínkou o tom, že k přijetí došlo ještě před požárem desk zemských. Za větou o přijetí je pak vložen ještě přímý odkaz na požár a na sněmovní usnesení o obnově desk.⁹⁷⁷ Zmínkou o přijetí společně se zesnulým otcem Rudolfem pak skutečnost, že se jedná o reverz obnovený, nepřímo avizovali také bratři z Býnu.⁹⁷⁸ Zcela specificky pak tuto část svého příznání formuloval v roce 1580 Bernard Ludvík z Tovarů, jenž (mylně) připomněl skutečnost, že jeho předci nestačili vinou předčasného úmrtí reverz k zemi vydat, a demonstroval svoji vůli naplnit požadavky zemského práva.⁹⁷⁹

Kníže Zikmund Bátorý, přijatý na sněmu v roce 1604, vtělil do narace svého reverzu obdobnou klauzuli, která se objevila i v samotném sněmovním přijetí, totiž že byl přijat „za

---

⁹⁷⁴ RZ, i.č. 226 („Jakož sem s vůlí a vědomím nejjasnějšího knížete a pána, pana Rudolfa Druhého, z Boží milosti voleného římského císaře, uherského a českého etc. krále etc., arciknížete rakouského, markrabí moravského, lucemburského a slezského knížete a lužického markrabí, jakožto krále českého a k tomu i s zemským povolením na sněmu obecním, kterýž držán byl na hradě pražském léta tisícího šestistého šestého v sobotu po svatém Matěji a zavřín téhož léta v středu po květné neděli, podle zřízení zemského ode všech tří stavův království českého za obyvatele téhož království přijat“).

⁹⁷⁵ RZ, i.č. 12, 16.

⁹⁷⁶ Na reverzech z roku 1608 ještě tento údaj v souladu s dosavadní uzuancí figuruje, v reverzech cizinců přijatých v letech 1609–1610 náhle mizí, aniž by se již dále objevil. Hypoteticky lze uvažovat o tom, že v tomto případě šlo o záměrné vypuštění chronologické specifikace, neboť podle nově přijatých normativních pravidel mělo k vystavení reverzu docházet neprodleně, v šestinedělní lhůtě (viz podkapitolu 2.1).

⁹⁷⁷ RZ, i.č. 19 („Jakož sem před shořením desk zemských s vůlí a vědomím najjasnějšího knížete a pána, pana Ferdinanda, římského, uherského a českého krále etc., pána mého najmilostivějšího, jakožto krále českého a k tomu zemským povolením na sněmu obecním podle zřízení zemského ode všech tří stavův království českého za obyvatele téhož království českého přijat. Ale poněvadž z dopuštění Pána Boha všemohúcího dsky zemské a takové mé dskami i listovní příznání i jiné lidské spravedlivosti sou shořely, a protož podle nového o dskách nařízení a vyzdvižení desk to sobě i dědicuom svým obnovuji a zase takové příznání činím“).

⁹⁷⁸ RZ, i.č. 2 („Jakož jsme podle nadepsaného někdy Rudolfa, otce svého, s vůlí a vědomím najjasnějšího knížete a pána, pana Ferdinanda, římského, uherského a českého etc. krále, infanta v Hispánii, arciknížete rakouského a markrabí moravského etc., lucemburského a slezského knížete etc. jakožto krále českého, a k tomu z zemským povolením podle zřízení zemského ode všech tří stavův království českého za obyvatele téhož království če[skéh]o přijat“).

⁹⁷⁹ RZ, i.č. 80 („Jakož jest pan Ludvík, pan děd, i pan Ludvík z Tovarů, pan otec muoj, za obyvatele království tohoto přijati. A z příčiny, že sou brzy prostředkem smrti z tohoto světa sešli, jsou povinnost podle zřízení zemského, jakž v sobě vyměřuje, učiniti nemohli. I protož já, chtíc tomu zřízení a vedle obyčeje a řádu království českého ve všem zadosti učiniti a spolu s obyvateli téhož království v řádích a prácích se srovnati, oznamuji“).

osobu stavu panského, v společnost a tovaryšstvo jich milostí pánův téhož stavu panského“.⁹⁸⁰ Obava české šlechty, že by mohla být jeho osobou (stojí za připomenutí, že šlo o někdejšího suverénního sedmihradského vládce) narušena tradiční stavovská tripartita, byla nepochybně dosti silná.⁹⁸¹

Konečně lze poukázat na další naprosto ojedinělý případ Kryštofa z Karlovic, který byl za obyvatele Českého království přijat v roce 1555 na půdě zemského soudu, jenž k tomu byl zmocněn sněmovním usnesením z roku 1553. Tomu odpovídá i zcela atypický text narace, v němž také mimo jiné absentuje odkaz na svolení panovníka a namísto toho je zmínka o vůli a vědomí českého místodržícího, králevo druhorozeného syna, arciknížete Ferdinanda (Tyrolského) a o přijetí ze strany zemského soudu, který k tomu byl zplnomocněn sněmovním usnesením.⁹⁸²

Obsahem **dispozice** přiznávacích reverzů byly samotné závazky pečetitelů, jejichž dodržování svými listinami slavnostně slibovali. Rozsah těchto závazků se v průběhu času poněkud rozšiřoval, takže je třeba dát plně za pravdu Klecandovi, podle něhož se formulář reverzů „*vyvíjí zcela analogicky jako relace činěná stavy ze sněmu k deskám zemským od jednoduché stylisace až k obšírnějšímu výčtu převzatých povinností*“.⁹⁸³

Neplatí to ale beze zbytku. Pokud se vedle sebe položí reverzy z doby před nastoupením Habsburků na český trůn a první dochovaná přiznání, vystavená po obnovení zemských desk v roce 1541, lze spíše sledovat určité zkrácení a zjednodušení textu. Demonstrovat to lze na reverzech Jana ze Salhausen z roku 1515 a Jindřicha z Vidpachu z roku 1541. První z nich obsahuje závazek nemít jiného pána kromě korunovaného českého krále, nedržet statky v jiných zemích a ve všem se srovnat s jinými obyvateli Českého království, s výslovným dovětkem, že pokud jde o dědické nápady, mají se řídit příslušnými ustanoveními zemského zřízení.⁹⁸⁴ Ve druhém již nelze nalézt závazek týkající se držby za hranicemi České koruny,

---

⁹⁸⁰ RZ, i.č. 212.

⁹⁸¹ Hypoteticky lze předpokládat, že stejný obrat by se byl objevil i v reverzu knížete Jana Ostrožského, přijatého v roce 1570. Ten ale k vydání reverzu nikdy nepřikročil.

⁹⁸² RZ, i.č. 17 („*Jakož jsem s vůlí a vědomím najjasnějšího knížete a pána, pana Ferdinanda, arciknížete rakouzkého na místě Jeho Milosti královské a k tomu s zemským povolením podle zřízení zemského od jich mi[[o]s]ti pánuov a vladyk, najvyšších pánuov ouřednikuov a soudců zemských, majících moc od knížete a všech tří stavuov království českého sobě sněmem danú, kterýžto sněm držán byl na hradě pražském léta Páně tisícého pětistého padesátého třetího v první pondělí v postě, jinak před stolováním svatého Petra, jakž týž artykul sněmovní to v sobě šíře obsahuje, za obyvatele království českého přijat*“).

⁹⁸³ OPVK, sign. IIIa, i.č. 14, kart. 2, s. 46.

⁹⁸⁴ AČK, i.č. 1905 („*Že slibuji tímto listem žádného pána jiného za pána dědičného nejmieti než najjasnějšíe knieže a pána pana Vladislava uherského a českého etc. krále etc., pána mého milostivého, Jeho Mi[los]t, a Jeho Milosti dědice a budoucí krále české korunované a v jiných zemiech žádného zbožie a zámkuov že mieti nemám mimo zřízení zemské téhož královstvie českého a všecku poddanost Jeho Mi[los]t i a zemi učiniti a s obyvateli se srovnati země české, a tak se zachovati k králi Jeho Milosti, Jeho Milosti dědicóm i budoucím králóm českým korunovaným i také zemi české a s obyvateli v ní se srovnati, právo obhajovati, právo trpěti i dopomáhati i*

ani speciální ustanovení o nápadech, kromě toho je dikce této části textu celkově poněkud redukována.

V reverzech ze čtyřicátých a první poloviny padesátých let tak dispozice sestává pouze ze dvou závazných příslibů pečtitelů. Prvním je přijetí svrchovanosti českého krále, ve Vidpachově reverzu vyjádřené obratem „*Že sem slíbil a tímto listem sľubuji, že žádného jiného za pána dědičného jmíti nemám, mimo zřizení zemské kráľovstvie českého, nežli krále českého korunovaného*“. Tato dikce zůstala zachována po celou dobu předbělohorskou a jen velmi zřídka doznala nějakých formulačních či dokonce obsahových úprav. Kolísaly pouze slovosled a literace některých slov, odkaz „mimo zřizení zemské kráľovství českého“ byl často oddělován závorkami.⁹⁸⁵ Postupem času se stalo zvykem, že vystavitel listiny také zdůrazňoval, že slib činí „*i za dědice své*“, ⁹⁸⁶ „*i za dědice a budoucí své*“, ⁹⁸⁷ resp. „*za sebe i za dědice a budoucí své*“. ⁹⁸⁸ Posledně uvedené znění (před než bylo začleněno ještě slovo „*sám*“, se stalo standardní součástí ustálené formulářové dikce v roce 1610.⁹⁸⁹ Netřeba ovšem dodávat, že příslušné závazky se vztahovaly na potomky, jež nabyli inkolát, zcela samozřejmě, i bez zařazení těchto formulačních obrátů.

Pouze u Jana Kryštofa z Tarnova v roce 1544 a Jindřicha Gravingara ze Saleku v roce 1572 se objevil dovětek, že tento slib činí „*s toho statku, který v kráľovství českým sem obdržel a mám, tak jako obyvatel kráľovství českého*“.⁹⁹⁰ Šlo o pozoruhodné odchyľky, které vlastně relativizovaly smysl dotyčného příslibu, neboť umožňovaly zachovat si zároveň – řečeno moderní terminologií – i jinou státní příslušnost a být zavázán věrností i jinému panovníkovi. V případě hraběte z Tarnova, jehož rozsáhlé statky se nacházely v Polsku, šlo o naprosto logický významový posun. Méně pochopitelné je převzetí této dikce do reverzu Gravingarova – tento šlechtic totiž žil od mládí v Čechách a žádné zahraniční statky, nakolik je známo, nedoržel. K tomu lze připomenout, že zemské zřizení z roku 1549 odstranilo z původní normativní úpravy zákaz držet statky v zemích podléhajících svrchovanosti jiných panovníků. Pokud tedy v případě hraběte Tarnovského reverz modifikoval (patrně na základě

---

všecku povinnost učiniti jako panský, rytieřský a měšťský stavové, z těch stavuov každý podle stavu svého, povinni jsú učiniti, krom nápadu, to zuostaň při zřizení zemském téhož kráľovství českého“).

⁹⁸⁵ V některých reverzech docházelo v úvodní pasáži dispozice k jisté duplikaci, když bylo uvedeno, že sliby jsou činěny „*tímto listem a zápisem*“. Srovnej např. RZ, i.č. 19, 20, 29, 37 aj. V pozdější době pak bylo zvykem slibovat, že přijatí cizinci nebudou uznávat jiného pána „*nežli Jeho Milost krále českého korunovaného*“, resp. „*nežli krále českého Jeho Milost korunovaného*“. RZ, i.č. 226, 231.

⁹⁸⁶ RZ, i.č. 39, 42, 44, 86 atd. Poslední, kdo do této části nezahrnul zmínku o dědicích, byl v roce 1604 kníže Zikmund Báthory, před ním pak v roce 1585 Sebald z Plavna a Michal Kek ze Švarcпахu. RZ, i.č. 11, 113, 212.

⁹⁸⁷ RZ, i.č. 117

⁹⁸⁸ RZ, i.č. 204, 205, 217, 230. Výjimečně užil Jonáš Paust z Libštátu obratu „*za sebe i za dědice a budoucí potomky své*“. Ibid., i.č. 213.

⁹⁸⁹ RZ, i.č. 242–247, 250, 251, 258–260, 262, 265–273, 287.

⁹⁹⁰ RZ, i.č. 3, 49.

sněmovního souhlasu, který ovšem nenalezl explicitní vyjádření v příslušném deskovém zápisu) obecně platný model, pak u Jindřicha Gravingara postrádal i v tomto ohledu smysl. Nejspíše lze tedy soudit, že písař, který sepisoval Gravingarovo přiznání, si vzal za vzor právě reverz Jana Kryštofa Tarnovského.

Druhou část dispozice v její základní podobě tvořil všeobecný příslib dodržovat zemské právo a svá právní jednání přizpůsobit normám závazným pro ostatní obyvatele Českého království. Tak slíbil Jindřich z Vidpachu v nejstarším reverzu vystaveném po požáru Pražského hradu, že „*ve všech povinnostech se srovnati mám s obyvateli země české, řád a právo podniknouti, je trpěti i je obhajovati, tak jako všickni tři stavové téhož království českého se zachovati jsou povinni*“.⁹⁹¹ V podstatě všechny další reverzy pak v příslušných pasážích představují variace na tuto dikci, přičemž drobné jazykové odchylky na významu ničeho nemění. Z výraznějších specifík lze zmínit několik přiznávacích listů, v nichž se namísto o „podniknutí“ práva hovoří o „obvyknutí“ práva,⁹⁹² na přelomu 16. a 17. století se pak navíc začalo slibovat ještě „dopomáhání“ právu.⁹⁹³ Poslední část, slibující zachovat se stejně jako čeští stavové, bývala později řazena až za sankci (viz dále).

V roce 1557, v reverzu Jana Vavřince Šradýna ze Šorndorfu, se poprvé objevil nový závazek, který se týkal náboženských záležitostí.⁹⁹⁴ Velmi záhy nato se ustálila dikce, podle níž byl vystavitel povinen se srovnat „*ve všech povinnostech s obyvateli království českého nebo země české, též v víře buď pod jednou, neb pod obojí spůsobou přijímajících*“, přičemž teprve nato byla připojena pasáž o podniknutí (obvyknutí), trpění, obhajování a dopomáhání práva.⁹⁹⁵ Nové doplnění bylo vyvoláno změnou formuláře přijímacích zápisů, v nichž se právě od roku 1557 od přijatých cizinců srovnání ve víře pod jednou nebo pod obojí vyžadovalo (viz výše). Ze stereotypního vyjádření tohoto požadavku nápadně vybočuje skupina reverzů, především z přelomu 16. a 17. století, v nichž víra pod obojí byla předřazena

---

⁹⁹¹ RZ, i.č. 1.

⁹⁹² RZ, i.č. 19, 20, 29, 55, 57.

⁹⁹³ Poprvé se tento obrat objevuje v reverzu Jeronýma Caprina z roku 1590. RZ, i.č. 131.

⁹⁹⁴ RZ, i.č. 18 („*A také ve všech povinnostech se srovnati s obyvateli království českého nebo země české, též i v víře svatě křesťanské pod jednu neb pod obojí spůsobou a nejinak než jako věrný křesťan*“).

⁹⁹⁵ RZ, i.č. 24–28, 30–44 atd. Obecně lze říci, že se příslib srovnání ve víře objevoval ve valné většině přiznávacích listů, v některých případech byl ale vynechán, aniž by to vzbudilo pozornost. Zřejmě v tom není možné hledat úmysl písaře ani vystavitele, ale spíše prosté opomenutí. Povinnost podřídít se náboženským pravidlům vyplývala samozřejmě v první řadě z normativních aktů, výslovné přiznání k této povinnosti nebo naopak její opomenutí nemělo z tohoto pohledu žádnou váhu. Vladimír Klecanda upozornil, že Jan Vavřinec Šradýn byl sice přijat již v roce 1554, před zavedením nové podoby sněmovní relace, avšak písař mu ho o tři roky později „*vepsal též do reversu, věda dobře, že jsou tím všickni obyvatelé království Českého stejně vázání*“. OPVK, sign. IIIa, i.č. 14, kart. 2, s. 47.

vyznání katolickému.⁹⁹⁶ K výše citované větě pak býval dosti často, avšak zdaleka nikoli vždy, připojován dovětek, že se má nově přijatý obyvatel srovnat také s „*kněžstvem pořádným, buď kapitolou kostela hradu pražského, aneb konsistoří pražskou, kteříž se poslušenstvím spravují*“.⁹⁹⁷ Ten se naposledy objevil v roce 1607,⁹⁹⁸ nadále se přiznání omezovalo na příslib týkající se samotné víry.

Další povinností, s níž se lze v době vlády Rudolfa II. v písemných přiznáních k zemi setkat, bylo zakoupení statku v zemi. Již výše bylo konstatováno, že jako obecně závazná norma se tento požadavek stal součástí zemského práva teprve díky sněmovnímu jednání v letech 1609–1610, v jehož usnesení se nachází článek „*O přijímání cizozemcův do země*“, požadující pro osoby obdrževší inkolát zakoupení statku v (poněkud šibeniční) lhůtě 6 týdnů od přijetí. V individuálních případech byla obdobná povinnost konkrétním cizincům ukládána sněmovními relacemi – poprvé v roce 1599 (se lhůtou půl roku), znovu a soustavně od roku 1607. Zde již s určením minimální částky, jež měla být v Čechách investována (10 000 kop míšeňských grošů). Lhůta na zakoupení byla prodloužena na jeden rok. V roce 1614 byla ale opět zkrácena na půl roku, přičemž připojena byla alternativa složení uvedené částky do depozita.⁹⁹⁹ Pokud budou z tohoto úhlu pohledu sledovány dispozice pergamenových reverzů, pak závazek „*statek pozemský sobě v témž království českém v půl létě pořád zběhlém koupiti*“ do svého přiznání jako první zahrnuli Ladislav Pethe z Hethes a jeho synové v roce 1599 (jimž jako prvním tuto povinnost také zemský sněm uložil).¹⁰⁰⁰ Tentýž slib, spojený rovněž s půlroční lhůtou, se objevuje i v dalších reverzech z počátku 17. století.¹⁰⁰¹ Jinými slovy, do reverzů se povinnost demonstrovat příslušnost k zemi vlastnictvím deskového statku dostala

---

⁹⁹⁶ Toto opačné pořadí je možné zaznamenat v reverzech Jiřího a Bartoloměje Pergerů z Pergu (1589), Eduarda Kelleyho (1589), Hektora Weise z Miflinku (1590), Konráda Mayera z Pokštorfu (1590), Alfonse hraběte z Monte Cuculi (1590), Jeronýma Caprina (1590), Mořice Stromayera (1590), Bartoloměje Guarinonih (1590), Vavřince Šittera (1596), Karla Magna (1596), Karla Ungnada ze Suneku (1596), Petra Pavla z Grangie (1598), Petra Roderu (1598), Petra z Libntálu (1601), Jana Porta z Arlsperku (1601), Jeronýma Puchfeldera z Presotu (1601), Ondřeje Grosveinera z Vajsbachu (1602), Konráda Meinla z Hiršpachu (1602), Virgilia Tandla z Eckenfeldu (1602), Jana Toneru z Trupachu (1604), Leopolda ze Štralendorfu a jeho synů (1607) a pochopitelně i Ludvíka Cameraria (1620), jehož přijetí jediné spadá do období vlády evangelického krále Bedřicha Falckého a platnosti České konfederace, důrazně preferující evangelictví. RZ, i.č. 124, 125, 128–133, 158, 162, 163, 175, 178, 191–193, 198, 200, 201, 215, 230, 287. Nezdá se ale, že by tato změna pořadí nějak zjevně souvisela s vyznáním konkrétních přijímaných osob.

⁹⁹⁷ RZ, i.č. 24–28, 30–34 atd. Ze starších reverzů, hovořících pouze o srovnání ve víře, ale nikoli s kněžstvem lze odkázat např. na RZ, i.č. 35–43. Zajímavé je, že i v těch reverzech, kde byla víra pod obojí předřazena pod jednou (viz výše), bylo následně stejně uvedeno nejprve kněžstvo katolické a teprve následně evangelické.

⁹⁹⁸ RZ, i.č. 230.

⁹⁹⁹ Viz podrobnější výklad v předchozí podkapitole.

¹⁰⁰⁰ RZ, i.č. 181. Opět lze konstatovat, že této novinky si (stejně jako v případě sněmovní relace vztahující se na tyto uherské šlechtice) nepovšiml Vladimír Klecanda, podle něhož se příslib zakoupit v zemi statek v reverzech objevuje teprve od roku 1601. OPVK, sign. IIIa, i.č. 14, kart. 2, s. 47.

¹⁰⁰¹ RZ, i.č. 191–194, 196, 198, 200, 201, 204, 205, 213, 217, 230.

dřív, než ji začaly standardně požadovat sněmovní relace, a teprve o několik dalších let později přišlo i její legislativní zakotvení.

Vladimír Klecanda o novém požadavku, který na sebe pečetitelé reverzu výslovně přebírali, soudil, „že to nebyla v roce 1601 nějaká novota, nýbrž že se tím jen písemně zachytila zvyklost už po léta ustálená“.¹⁰⁰² Jedná se ale o tvrzení značně odvážné: jeho pravdivost nedosvědčují ani komplementární prameny (v nichž se uvedená povinnost objevuje později než v samotných reverzech), ani praxe. Ke koupi deskového statku přistoupil totiž, jak bude ještě dále demonstrováno, jen malý počet do země přijatých cizinců.

Výjimečný dovětek se objevil v reverzech Julia hraběte z Hardeka a dr. Ondřeje Galla z Gallis v roce 1558: oba slíbili, že se jejich zletilí synové sami přiznají při zemských deskách do nejbližšího svátku svatého Havla a že po dosažení let tak učiní i jejich synové v příslušné chvíli nezletilí.¹⁰⁰³ Ve skutečnosti ale vzápětí vykonali přiznání sami – Ondřej Gallus i jménem všech tří synů, hrabě z Hardeka za sebe i za své dědice, z nichž byli „zejména“ v přiznání uvedeni tři starší, zletilí synové.¹⁰⁰⁴ Kníže Zikmund Bátorý i do dispozice znovu vložil závazek se „toliko za pána odbývati a titule stavu panského a ne jiného v tomto království českém užívati“.¹⁰⁰⁵

Dispozice přiznávacích listů byla těsně propojena se **sankcí**. Ta měla ovšem velmi všeobecný charakter. Již nejstarší reverz z období po požáru Pražského hradu obsahuje konstatování Jindřicha z Vidpachu, že má „tomu všemu dosti učiniti i s dědici mými a pod těmi pokutami, jakž svolení a zřízení zemská ukazují“.¹⁰⁰⁶ Povaha těchto „pokut“ nebyla ovšem v žádném z reverzů specifikována. Od roku 1557 došlo k drobné gramatické úpravě citované věty, nadále byl preferován tvar „A tomu všemu, což se svrchu píše, i s dědici svými dosti učiniti mám pod těmi pokutami, jakž svolení a zřízení zemská ukazují“.¹⁰⁰⁷ K tomu byl

¹⁰⁰² OPVK, sign. IIIa, i.č. 14, kart. 2, s. 48.

¹⁰⁰³ RZ, i.č. 21 („A tolikéž za syny své, kteříž sou let došli, zejména tito Bernarta, Zigmunda a Hendrycha připovídám, že tak se zachovati a při dckách zemských, jakž obyčej jest a jakž sem já se sám přiznal, také přiznati mají, a to konečně mezi tímto časem a svatým Havlem najprve příštím. I tolikéž také za ty syny, kteříž sou let nedošli, totiž Voldřicha, Juliusa a Ferdinanda, připovídám, když by Pán Buoh jim let dojíti dal, že tolikéž také jako i já a jiní bratři jich dckami přiznati se mají, ač budou-li chtíti tohoto přijetí užítí“), 22 („A tolikéž za syny své, kteříž sou let došli, zejména tito Viléma a Juliusa, připovídám, že tak se zachovati a při dckách zemských jakž obyčej jest a jakž sem já se sám přiznal také přiznati mají, a to konečně mezi tímto časem a svatý[m] Havlem najprve příštím. I tolikéž také za toho syna, kterýž jest let nedošel, totiž Ludvíka, připovídám, když by Pán Buoh jemu let dojíti dal, že tolikéž také jako i já a jiní bratři jeho dckami přiznati se má, ač bude-li chtíti tohoto přijetí užítí“).

¹⁰⁰⁴ DZV 13, fol. E 13v, F 10r – F 10v.

¹⁰⁰⁵ RZ, i.č. 212.

¹⁰⁰⁶ RZ, i.č. 1. V dochovaných reverzech z doby jagellonské se toto sankční ustanovení nevyskytuje.

¹⁰⁰⁷ RZ, i.č. 18. V reverzech se nepravdělně střídají odkazy na „zemské zřízení“ a „zemská zřízení“, použití singuláru či plurálu ale zjevně nebylo motivováno nějakými hlubšími významovými motivy.

někdy připojován dovětek „jináče nečiníc“,¹⁰⁰⁸ šlo ale spíše o výjimky než pravidlo. Od roku 1590 byla za tuto větu přidávána ještě další část, původně řazená do dispozice, v níž pečetitel sliboval chovat se „tak, jakž všickni tři stavové téhož království českého se zachovati povinni jsou“.¹⁰⁰⁹

Na sklonku předbělohorské doby se sankční pasáž přestala ve formuláři reverzů objevovat. Naposledy se s ní lze setkat v roce 1608 v příznání Oktaviána Roboreta z Freibergu,¹⁰¹⁰ z reverzů vydaných na počátku roku 1610 byla již vypuštěna a při tom zůstalo. Logicky se nabízí hypotéza, že uvedená změna souvisela s normativními změnami, to jest v první řadě sněmovním článkem „O přijímání cizozemcův do země“, který s nesplněním celé řady předepsaných povinností v šestitýdenní lhůtě výslovně a bez pardonu spojoval zánik platnosti přijímacího usnesení.

Závěr reverzu byl již zcela standardní a odpovídal běžné diplomatické produkci své doby. Nikdy nechyběla **koroborace**, tedy odkaz na prostředky, osvědčující pravost listiny. Hlavním a v mnoha reverzech zároveň jediným tímto prostředkem byla přivěšená pečeť vydavatele – koroborační formule pak mohla znít např. „Tomu na svědomí a jistotu pečeť mou vlastní jistým mým vědomím a s celým i plným příznáním dal jsem přivěsiti k tomuto listu dobrovolně“.¹⁰¹¹ V některých příznáních se lze již v sedmdesátých letech 16. století dočíst, že vydavatel dal svou pečeť k reverzu „přitisknouti“, a tento obrat se posléze stal na několik desítek let naprosto dominantním.¹⁰¹² V roce 1590 poprvé Jeroným Caprinis užil obratu „Tomu na svědomí pečeť mou vlastní k tomuto listu s jistým a celým mým příznáním přitisknouti a přivěsiti sem dal“¹⁰¹³ a spojení infinitivů „přitisknouti a přivěsiti“ se pak stalo vývojově poslední formulářovou verzí, užívanou od roku 1607.¹⁰¹⁴ Je ovšem třeba říci, že na

---

¹⁰⁰⁸ Poprvé v reverzu Heřmana Igla z roku 1561. RZ, i.č. 24. V reverzu Sebalda z Plavna se čte „jináče nic“. RZ, i.č. 111.

¹⁰⁰⁹ Poprvé v reverzech vystavených v březnu roku 1590 – viz RZ, i.č. 128–131. Variantně se objevovaly na první pohled odlišné, významově však prakticky totožné obraty. Například „tak, jakž všickni tři stavové téhož království českého se zachovati povinen sem“; „tak, jakž všickni tři stavové tohoto království českého se zachovávají, též se zachovati povinen sem“ apod. RZ, i.č. 177, 179, 212, 220, 222, 242–247 aj.

¹⁰¹⁰ RZ, i.č. 232.

¹⁰¹¹ V této podobě např. v reverzu Volfa z Berbištorfu z roku 1546. RZ, i.č. 6.

¹⁰¹² Jako první použil tento obrat Jindřich Gravingar ze Saleku v roce 1572, dále ho obsahují čtyři reverzy z let 1577–1578 a stejně tak i řada listin pozdější. RZ, i.č. 49, 64–67, 76, 80, 82, 98 atd. Sloveso „přivěsiti“ se samotné objevuje již jen ojediněle, viz např. RZ, i.č. 191 a 192.

¹⁰¹³ RZ, i.č. 131.

¹⁰¹⁴ RZ, i.č. 228, 231, 232, 242–247, 250, 251, 258, 259, 262, 265–273, 287. Pouze u Leopolda ze Štralendorfu a jeho synů se ještě v roce 1607 mluví o pouhém přivěšení pečeti a u Helmharta Jergera z Toletu o přitisknutí pečeti jeho strýce Jana Viléma. RZ, i.č. 230, 260. V reverzu Bartoloměje Guarinonih z roku 1590 pak došlo k přehození obou sloves („přivěsiti a přitisknouti sem dal“). RZ, i.č. 133.

reverzech se lze setkat výhradně s pečeti visutými, takže původní textová varianta byla rozhodně nejpřiléhavější.¹⁰¹⁵

Vedle pečetí se, jak již bylo uvedeno výše, na některých reverzech objevují také vlastnoruční podpisy vystavitelů a tato forma doplňujícího ověření pravosti listin se postupem času stále více prosazovala. To našlo svůj odraz i v koroboračních formulích: poprvé se zmínka o podpisu na reverzu objevuje na reverzu Floriána Gryspeka z Gryspachu v roce 1557¹⁰¹⁶ a dále pak na řadě příznání z šedesátých a sedmdesátých let 16. století.¹⁰¹⁷ Pak se ovšem tento obrat na dlouhá léta vytratil a je možno se s ním zcela ojediněle setkat jen v letech 1585, 1588 a 1599 na listech Sebalda z Plavna, Michala Keka ze Švarcpachu, Šimona Ungnada ze Suneku a Ladislava Pethe z Hethes.¹⁰¹⁸ Od roku 1608 se pak koroborační formule náhle ustálila a měla podobu „*Tomu na svědomí pečeť mou vlastní k tomuto listu s mým jistým a celým příznáním přitisknouti a přivěsiti sem dal a v něm se též svou vlastní rukou podepsal*“, popřípadě jinou, nepatrně odlišnou, avšak významově zcela totožnou.¹⁰¹⁹ Dlužno ovšem doplnit, že podpisy lze nalézt i na řadě dalších reverzů, aniž by o tom byla v jejich koroboraci zmínka.¹⁰²⁰ Naopak, text reverzu Šimona Ungnada byl v roce 1588 koncipován podle nějakého staršího vzoru a obsahuje obrat „*pečeť svou vlastní k tomuto listu přivěsiti a přitisknouti s jistým a celým mým příznáním sem dal a rukou svou v něm se podepsal*“. Vydavatelův podpis ale ve skutečnosti na listině připojen není.¹⁰²¹

Úplně poslední část formuláře příznávacích listů tvořila **datace**, zakomponovaná do závěrečné věty. Ta byla zprvu uvozována obratem „*Jenž jest dán*“¹⁰²² či „*Jenž jest dán a psán*“,¹⁰²³ popřípadě lakonickým „*Dán*“¹⁰²⁴ nebo „*Datum*“.¹⁰²⁵ V šedesátých letech 16. století dominovaly v příznávacích listech datační formule „*Stalo se*“,¹⁰²⁶ popřípadě „*Jenž se stalo*“.¹⁰²⁷ Od sedmdesátých let lze pozorovat jakoukoliv zákonitost postrádající oscilaci mezi výše uvedenými obraty; nejčastější výskyt lze zaznamenat u variant „*Stalo se*“ a postupně

---

¹⁰¹⁵ U „přitištění a přivěšení“ lze uvažovat, že tím bylo míněno otištění typáře a následně přivěšení pečeti, každopádně ale není úplně jasné, proč byla opuštěna původní jednoduchá a dozajista výstižná dikce.

¹⁰¹⁶ RZ, i.č. 19 („*Tomu na svědomí pečeť svou vlastní k listu tomuto sem dal přivěsiti a rukou svou v něm sem se podepsal*“).

¹⁰¹⁷ RZ, i.č. 20, 28, 29, 35–44, 55, 57, 60, 69.

¹⁰¹⁸ RZ, i.č. 111, 113, 117, 181.

¹⁰¹⁹ RZ, i.č. 231, 232, 242–247, 250, 251, 258–260, 262, 265–273, 287.

¹⁰²⁰ Platí to hned pro nejstarší podepsaný reverz Ludvíka Šradýna ze Šorndorfu z roku 1552. RZ, i.č. 10.

¹⁰²¹ RZ, i.č. 117.

¹⁰²² RZ, i.č. 1.

¹⁰²³ RZ, i.č. 3. V několika reverzech se objevilo i opačné pořadí sloves „*Jenž jest psán a dán*“. RZ, i.č. 12, 16, 52.

¹⁰²⁴ RZ, i.č. 19.

¹⁰²⁵ RZ, i.č. 21.

¹⁰²⁶ RZ, i.č. 24.

¹⁰²⁷ RZ, i.č. 30.

převládajícího „Dán“. V roce 1579 se ojediněle objevilo uvozovací „*Jehož datum*“¹⁰²⁸ a v roce 1594 pak rozšířená verze „*Jehož jest datum*“,¹⁰²⁹ která se pak stala standardem v reverzech vydávaných od počátku 17. století až do vypuknutí stavovského povstání.

V některých reverzech bylo v datační formulí obsaženo i místo vydání dokumentu. Zpočátku šlo o jev ojedinělý – v prvních třech desetiletích po obnově zemských desk se s ním lze setkat pouze v příznáních Jana Kryštofa Tarnovského, který reverz zpečetil v polském Petrkově (Piotrków),¹⁰³⁰ a salcburského arcibiskupa Arnošta Bavorského, jenž svůj list vystavil na Pražském hradě.¹⁰³¹ Teprve v roce 1572 se v příznání Jindřicha Gravingara ze Saleku objevilo konstatování, že byl jeho list vystaven v Praze,¹⁰³² totéž určení pak bylo zahrnuto do textu reverzů vystavených v roce 1575¹⁰³³ a následně se stalo obvyklou, byť ne stoprocentně dodržovanou uzuancí. A to až do roku 1608, kdy se s ním lze naposledy setkat v reverzu Jana Dyenberga z Rehmen.¹⁰³⁴ Mladší datační formule z doby předbělohorské se už k místu vydání listu nevyjadřovaly,¹⁰³⁵ kromě reverzu Jana Jakuba Kurce ze Senftenova, jenž byl v roce 1610 zpečetěn „*na hradě pražském*“.¹⁰³⁶ Kromě výše zmíněného Petrkova se vedle Prahy objevuje jediná další alternativa: Dětrich ze Švendy vydal své příznání ve svém úředním působišti, a sice v Lysé nad Labem („*na zámku lyském*“).¹⁰³⁷

Pokud jde o samotné vyjádření data vydání reverzů, zprvu bylo běžné, že se uváděl rok a teprve následně den, později pořadí nahodile kolísalo. Roční datum se obvykle vyjadřovalo slovně, v některých případech byl vypouštěn údaj o století.¹⁰³⁸ V roce 1571 se poprvé objevila „kombinovaná“ varianta, kdy první část letopočtu (tisíciletí a století) byla vyjádřena římskými číslicemi a zbytek rozepsán („*léta M^o V^{Co} sedmdesátého prvního*“).¹⁰³⁹ Toto řešení se pak objevovalo i později, přičemž největší míru obliby zaznamenalo v polovině osmdesátých let 16. století.¹⁰⁴⁰ Zcela vzácné bylo výhradní užití římských číslic: lze se s ním setkat pouze v reverzech Jiřího a Jana Čirnů z roku 1548 a hraběte Kryštofa Fürstenberka z roku 1603,¹⁰⁴¹

¹⁰²⁸ RZ, i.č. 73.

¹⁰²⁹ RZ, i.č. 154.

¹⁰³⁰ RZ, i.č. 3.

¹⁰³¹ RZ, i.č. 9.

¹⁰³² RZ, i.č. 49.

¹⁰³³ RZ, i.č. 51–55, 57–63. V jednom z reverzů z tohoto roku se objevuje též varianta „*na hradě pražském*“. RZ, i.č. 50. Pouze jediná datační formule v reverzu z roku 1575 místo neobsahuje. RZ, i.č. 56.

¹⁰³⁴ RZ, i.č. 231.

¹⁰³⁵ RZ, i.č. 232, 242–246, 250, 251, 258–260, 262, 265–273, 287.

¹⁰³⁶ RZ, i.č. 247.

¹⁰³⁷ RZ, i.č. 69.

¹⁰³⁸ RZ, i.č. 12 („*Jenž jest psán a dán v sobotu po neděli postní, jenž slove Oculi, léta etc. padesátého třetího*“), obdobně též RZ, i.č. 31, 80.

¹⁰³⁹ RZ, i.č. 46.

¹⁰⁴⁰ RZ, i.č. 76, 96, 98, 107, 109, 110, 114, 118, 170.

¹⁰⁴¹ RZ, i.č. 8 („*léta M^o V^C XLVIII°*“), 204 a 205 („*léta M VI^C III°*“).

respektive ve dvou přiznáních bratří Trautsonů z roku 1585, kde se omezilo na poslední dvě číslice letopočtu.¹⁰⁴² Punc výjimečnosti neslo také vyjádření ročního data arabskými číslicemi, s nímž se lze pro změnu setkat u Volfa Cíglera z Kliphauzu (1605).¹⁰⁴³ Každopádně, v době, kdy se formulář přiznacího listu po polovině první dekády definitivně ustaloval, vzala na sebe definitivní podobu i podoba datační formule: od roku 1606 následovalo roční datum vždy za denním a mělo podobu slovní, přičemž rozepisován byl celý, nekrácený letopočet.¹⁰⁴⁴

Denní datum bylo ve všech reverzech vyjádřeno prostřednictvím církevního kalendáře, tedy uvedením dne v týdnu a jeho specifikací vztahem k některému z blízkých církevních svátků. Jedinou anomálií, jejíž původ je ovšem nepochybně nutno hledat v opomenutí písaře, představuje reverz Bernarda Ludvíka z Tovarů z roku 1580, daný „*po svatým Šťastným léta etc. vosmdesátého*“.¹⁰⁴⁵ Absence konkrétního dne v týdnu v textu pochopitelně neumožňuje přesnou dataci, dovoditelné je pouze datum post quem: jestliže svátek svatého Felixe připadá na 14. ledna, pak reverz mohl být vydán nejdříve následující den. Z kontextu pak vyplývá, že nejzazším termínem je 18. leden, kdy Bernard Ludvík předstoupil před úředníky desk zemských a vykonal tu své ústní přiznání.¹⁰⁴⁶

Svérázně se svého úkolu zhostil deskový písař, který v říjnu 1561 vyhotovoval reverzy jedincům, krátce předtím přijatým do země. Ve čtyřech z listin, které tehdy vznikly, je datum uvedeno ve výše popsané podobě a nadto ještě navíc i uvedením číselného pořadí dne v měsíci. Bohužel se ale autor textu dopustil chyby a datoval je „*v sobotu po svatém Havle, to jest sedmnáctého dne měsíce Octobra jinak října*“, čímž dnešnímu badateli prokázal vpravdě medvědí službu.¹⁰⁴⁷ Problém je totiž v tom, že sobota vyšla v tom roce až na 18. října...¹⁰⁴⁸ Což je pravděpodobnější, avšak nejisté datum skutečného vzniku těchto reverzů.¹⁰⁴⁹ Znovu

---

¹⁰⁴² RZ, i.č. 105 a 106 („*léta etc. LXXXV°*“).

¹⁰⁴³ RZ, i.č. 219.

¹⁰⁴⁴ K tomu možno podotknout, že kolísavé bylo vyjádření ročních dat i v těch reverzech, v nichž se výslovně uvádělo, na kterém sněmu byl cizinec do země přijat. Nikoli nevyhnutelně musela být ale forma obou dat totožná – viz reverz bratří Pergerů z Pergu z roku 1589, v němž se píše, že byli přijati „*na sněmu obecním, kterýž držán byl na hradě pražském léta M^o V^{co} LXXXIX° v pondělí po svatém Medardu*“, přičemž listina je uzavřena datační formulí „*Jehož datum v úterý po svatém Medardu léta tisícího pětistého osmdesátého devátého*“. RZ, i.č. 124.

¹⁰⁴⁵ RZ, i.č. 80.

¹⁰⁴⁶ DZV 20, fól. B 15r.

¹⁰⁴⁷ RZ, i.č. 24–27.

¹⁰⁴⁸ G. FRIEDRICH, Rukověť křesťanské chronologie, s. 161.

¹⁰⁴⁹ Podporuje to skutečnost, že k těmto dnům, tj. sobotě po svatém Havlu, položil stejný písař i další dva reverzy, v nichž už ale druhou formu datace (uvědomiv si chybu?) nepoužil. RZ, i.č. 28, 29.

byla tato paralelní datace využita již jen jedinkrát, v roce 1579, kdy jsou již obě data totožná.¹⁰⁵⁰

České a moravské zemské právo si byly (nejen) v době předbělohorské velmi blízké, jisté rozdíly ale vykazovaly. V oblasti inkolátního práva bylo jedním z nich právě vystavování reverzů, které se na Moravě ve srovnání s Čechami před třicetiletou válkou nerozvinulo. Namísto nich tu fungoval jiný, do značné míry ovšem analogický právní institut, jež představovaly tzv. příznávací listy k zemskému míru (landfrídu).¹⁰⁵¹ Reverzy k zemi byly na Moravě podle českého vzoru zavedeny teprve v pobělohorské době, kdy landfrýd ztratil svůj právní význam – konkrétně jsou v samostatném archivním fondu dochovány od roku 1633.¹⁰⁵²

Zmínky o reverzech, jež měli vystavovat do země přijatí cizinci, se naproti tomu v předbělohorské době objevují v prostředí hornoslezském – tak na Opavsku (jehož příslušnost k Slezsku byla ale v této době ještě předmětem sporů¹⁰⁵³) se zemské stavy v roce 1612 usnesly, „v příčině těch, kteříž se vnově do knížetství tohoto vkoupili, mají listy příznávací panu hejtmanovi podle připsu ihned oddati (sic!)“¹⁰⁵⁴ a v obsáhlém zápisu o udělení opavského inkolátu Karlovi ze Strassoldu v roce 1618 stavové tomuto komorníkovi vratislavského biskupa a příslušníkovi starobylého gorického rodu uložili, „aby neprodleně list aneboližto reverß podle jednomyslného snešení jich mi[lostí] pod pečetí svú vedle obyčejnej notulae jemu udělenej, zemi učinil a jeho mi[losti] panu hejtmanu odvedl“.¹⁰⁵⁵ Stejně tak se o povinnosti vystavení reverzu zmiňuje usnesení zemského sněmu opolsko-ratibořského z roku 1584.¹⁰⁵⁶ Podobné soubory listin, které jsou k dispozici v Čechách a na Moravě a jejichž prostřednictvím lze proces usazování cizinců a udělování obyvatelského práva velmi dobře mapovat, však ze slezského prostředí bohužel známy nejsou.

---

¹⁰⁵⁰ RZ, i.č. 69 („den památný v středu v půstě po neděli kteráž slove Judica, 8. dne měsíce Aprilis léta Páně etc. sedmdesátého devátého“).

¹⁰⁵¹ K zemským mírům na Moravě v moderní české historiografii především D. JANIŠ, K úloze institutu landfrýdu v moravském zemském právu na prahu novověku, s. 7–28; Z. BERAN, Landfrýdní hnutí v zemích České koruny, zejm. s. 48–54, 66–67, 101–103, 114–121, 134–138.

¹⁰⁵² Jedná se o fond MZA Brno, A 2 – Reversy k zemi. Povinnost vystavovat reverzy byla nově ukotvena v Obnoveném zřízení zemském pro Moravu z roku 1628. Viz H. JIREČEK (ed.), Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Markgrafthums Mähren. Obnovené zřízení zemské dědičného markhrabství moravského 1628, s. 24–29, čl. X., odst. 19. Podle inventáře k fondu, zpracovaného v roce 2010, bylo v letech 1633–1769 vystaveno celkem 235 reverzů.

¹⁰⁵³ Srovnej především R. FUKALA, Státoprávní spor o Opavsko v letech 1529–1606, s. 69–82; prakticky totožný text byl znovu publikován v Z. JIRÁSEK a kol., Slezsko v dějinách českého státu 1490–1763 II., s. 59–67.

¹⁰⁵⁴ ZA Opava, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318–1850, i.č. 987, fol. 118v.

¹⁰⁵⁵ ZA Opava, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318–1850, i.č. 987, fol. 206v – 207r.

¹⁰⁵⁶ O. KNIEJSKI – R. SĘKOWSKI, Uchwały sejmiku powszechnego księstw opolskiego i raciborskiego w latach 1564 – 1678, s. 119, č. 11.

2.2.4 Přiznání k zemi

Poslední administrativní krok, který byl od nově do země přijatých cizinců požadován po celou druhou polovinu 16. století (teprve později, těsně před Bílou horou, byly de iure doplněny povinnosti prokázat stav, zakoupit statek atd.), představovalo druhé, v tomto případě ústní přiznání k zemi. Přívlastek „poslední“ je zde použit ve smyslu chronologickém – dotyčné přiznání přicházelo z logiky věci do úvahy až po sněmovním přijetí do země, stejně tak ale bylo jeho podmínkou předchozí zpečetění reverzu, který byl při jeho realizaci nepochybně odevzdáván příslušným úředním osobám.

Tuto skutečnost potvrzuje i srovnání časových údajů uváděných v reverzech, respektive deskových přiznáních jednotlivých osob, jimž byl inkolát ve sledovaném období udělen. Lze konstatovat, že zpravidla je intabulace v deskách datována o několik dní později než reverz. S ohledem na skutečnost, že sepsáním reverzů byli začasté pověřováni právě deskoví úředníci, objevují se nezdávkou i případy, kdy došlo k vykonání obou forem přiznání tentýž den.¹⁰⁵⁷ Pokud oba akty dělil delší časový odstup, pak pouze v řádu týdnů, nanejvýš měsíců. Jen výjimečně uplynul mezi zpečetěním reverzu a ústním přiznáním více než rok,¹⁰⁵⁸ zcela extrémním případem jsou pak čtyři roky v případě Oty z Nejdeku (1553–1557)¹⁰⁵⁹ a více než pět let u hraběte Mikuláše ze Salmu (1561–1567).¹⁰⁶⁰

Jen pouhé tři celé případy v celém sledovaném období se zdají na první pohled vyvracet tuto tezi. Přiznání Jiřího a Jana Čirnů z Čirnu byla v roce 1548 do desk zapsána pod datem 16. dubna („v pondělí po s[vaté]m Tiburci“),¹⁰⁶¹ jejich reverz je ale datován teprve následující den, 17. dubna („v úterý po svatém Tiburci“).¹⁰⁶² Bratři z Rogndorfu datovali své reverzy „v středu po svatým Lampertu“, tedy 21. září 1575,¹⁰⁶³ v zemských deskách je ale jejich přiznání zaznamenáno již „v sobotu po povýšení s[vaté]ho Kříže“, tedy 17. září (datum je ovšem uvedeno nikoli před jejich zápisy, ale již před předchozím přiznáním hraběte Julia ze Salmu).¹⁰⁶⁴ A konečně u Helmharta Jergera z Toletu lze na reverzu z roku 1614 číst, že byl

¹⁰⁵⁷ Z cizinců, kteří vystavili reverz a hned týž den se přiznali u desk, lze namátkou jmenovat Arnošta Bavorského (1549), malíře Bartoloměje Sprangera (1593) či hraběte Kryštofa z Fürstenberka (1603). RZ, i.č. 9, 151, 204 a 205; DZV 9, fol. C 14v; DZV 27, fol. A 24v; DZV 131, fol. K 6r.

¹⁰⁵⁸ Tak u Ludvíka z Tovarů (1554–1555), Jiřího Krejštana z Krejštanu (1554–1555), Mikuláše z Karlovic (1564–1565), Rudolfa z Karlovic (1564–1565), Dětricha Švendy ze Švendy (1579–1580), Mikuláše Fictuma z Ekštetu (1579–1580), Oldřicha Aostala de Sala (1579–1581), Mikuláše Keka ze Švarcpachu (1585–1586), Baltazara Trautsona (1585–1586). U Baltazara Proka ze Sibenhirtu činí odstup zhruba dva a půl roku (1564–1567).

¹⁰⁵⁹ RZ, i.č. 11; DZV 12, fol. J 30r.

¹⁰⁶⁰ RZ, i.č. 29; DZV 16, fol. A 30v – B 1r.

¹⁰⁶¹ DZV 8, fol. K 12r.

¹⁰⁶² RZ, i.č. 8.

¹⁰⁶³ RZ, i.č. 62 a 63.

¹⁰⁶⁴ DZV 18 O 13v – O 14r.

vydán „*v pátek po svatém Matěji*“, tedy 28. února,¹⁰⁶⁵ deskové přiznání je ale zaneseno pod časovou specifikací „*ve středu po svatém Matěji*“, tedy 26. února. Zde se ale zároveň nachází vysvětlení celé nesrovnalosti: v doušce zápisu je upřesněno, že se Helmhart přiznal v Českých Budějovicích, kde se zemský sněm odehrával, před místokomorníkem Humprechtem Černínem z Chudenic a úředníkem králové Janem Voračickým z Paběnic, a to „*v pátek po neděli Reminiscere*“, tedy právě 28. února.¹⁰⁶⁶ Na základě těchto případů není tedy nutné tezi o obligatorním předložení reverzu při ústním přiznání zpochybňovat či zcela negovat¹⁰⁶⁷: deskoví písaři jednoduše nenadepsali příslušné přiznávací zápisy správným datem a ty tak figurují pod datem, kdy došlo o několik dní dříve k předchozí, deskami zaznamenané právně relevantní události. Ostatně ve všech třech deskových přiznáních se uvádí, že se jejich aktéři přiznali „*podle zapsání jich listem pod pečeti přivěšenou*“, resp. „*podle zapsání svého listem pečeti jeho přivěšenou*“.¹⁰⁶⁸ O tom, že byl reverz deskovým úředníkům při této příležitosti fyzicky předložen, tak nemůže být pochyb.

V každém případě je ale nutno zdůraznit, že texty přiznání byly skutečně svědectvím o samostatném právním aktu. Rozhodně tedy nešlo o pouhé přepsání reverzu – i když je pravda, že po obsahové i formulační stránce se písemná i ústní přiznání do velké míry vzájemně blížila.

K vykonání ústního přiznání docházelo obligatorně na Pražském hradě, v prostorách úřadu desk zemských, přičemž k jeho přijetí byli kompetentní menší zemští úředníci (úředníci desk zemských). Jen ve výjimečných případech vážili příslušní úředníci za cizincem, který měl přiznání absolvovat, cestu.¹⁰⁶⁹ Formálně se tak dělo s poukazem na jeho nemoc, což byl důvod, kvůli němuž tyto výjezdy (a to i pro jiné případy právních aktů, které měly být za normálních okolností vykonány při zemských deskách) připouštělo i zemské zřízení.¹⁰⁷⁰ Samozřejmě se ale nabízí hypotéza, že minimálně v některých z těchto případů šlo o pohodlí přiznávajících se a údajnou nemocí byla pouze formálně legalizována cesta menších úředníků, primárně motivovaná jiným způsobem. Další ojedinělou výjimku představuje případ hraběte Vratislava (staršího) z Fürstenberka a Jiřího Viléma a Helmharta Jergerů z Toletu, kteří byli

¹⁰⁶⁵ RZ, i.č. 260.

¹⁰⁶⁶ DZV 136, fol. O 18v.

¹⁰⁶⁷ Vladimír Klecanda v rukopisu knihy o českém inkolátu, uloženém v jeho pozůstalosti, uvedl, že „*výjimkou se nový obyvatel dříve přiznal u desk než položil revers k zemi*“ a jako příklady uvedl Adama Hohenvartera z Gerlachštejnu a Františka hraběte z Thurnu, kteří se u desk přiznali k zemi měsíc předtím, než odevzdali reverz. Ve skutečnosti ale jejich reverzy nesou datum 25. listopadu 1561 a přiznání 27. listopadu téhož roku.

¹⁰⁶⁸ DZV 8, fol. K 12r; DZV 136, fol. O 18v.

¹⁰⁶⁹ Například hrabě Julius z Hardeka se v roce 1558 přiznal ve svém domě na Malé Straně, známý alchymista Eduard Kelley pak pro změnu na zámku v Třeboni, kde pobýval u Petra Voka z Rožmberka. DZV 13, fol. F 10r – F 10v; DZV 25, fol. B 19v – B 20r.

¹⁰⁷⁰ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 253, čl. H 6, ZZ 1564, s. 563, čl. E 34.

přijati v roce 1614 na zemském sněmu konaném netradičně v Českých Budějovicích a hned v Budějovicích se také před úředníky zemských desk přiznali. Vzhledem k tomu, že šlo o odchylku od zažité praxe, byla i tato skutečnost do zemských desk náležitě poznamenána.¹⁰⁷¹

Podobně, jako byly v řadě případů vydávány společné reverzy více osob, lze se v deskách setkat i se společnými přiznáními, přičemž personálně se tyto případy do značné míry překrývají. Ne ovšem zcela – například u hrabat z Archu lze konstatovat, že zatímco reverz vydal sám hrabě Scipio, přiznání u desk vykonal podle intabulace „*i s synem svým Mik[ulášem]*“, jehož se přijetí do země výslovně týkalo.¹⁰⁷² Zcela totožný je i případ Jana Rietmana z Dolního Starchenberku a jeho syna Jana Rudolfa z roku 1610. Zde lze ovšem číst, že Jan, rada dvorské komory, vykonal přiznání „*i na místě Jana Rudolfa, syna jeho let nemajícího*“.¹⁰⁷³ Do třetice pak lze uvést Jiřího Ehrnpreisa z Ehrneku, vystavivšího reverz samostatně, avšak přiznavšího se i jménem nezletilých synů Ferdinanda a Maxmiliána.¹⁰⁷⁴ V daném případě není sněmovní relace dochována, takže není jisté, zda se sněmovní přijetí (podobně jako v obou předchozích případech) vztahovalo jmenovitě i na syny, nebo nikoliv.

Distinkce mezi oběma citovanými texty (sledovatelná i v dalších konkrétních případech společných přiznání) zároveň ukazuje, že písaři zemských desk v konkrétních případech pečlivě vážili právní subjektivitu mužských potomků a zatímco zletilí synové byli prostě zapsáni za otce, u synů nezletilých se v textaci odrážel institut jakéhosi zákonného zastoupení (tedy úkon realizoval sám otec i jménem potomků, nedisponujících plnou právní subjektivitou).¹⁰⁷⁵ Otázkou, dnes již těžko rozřešitelnou, je, zda se u zletilých synů vyžadovala osobní přítomnost před úřadem desk zemských, nebo (což lze spíše považovat za pravděpodobné) byli i v tomto případě zastoupeni hlavou rodiny. Popřípadě starším nezletilým bratrem, jako tomu bylo u přiznání bratří Hofmanů z Grynpihlu, které v roce 1597 vykonal Jan Bedřich a Volf Šebestián i jménem nezletilého Ferdinanda.¹⁰⁷⁶

In margine lze poukázat na případ dr. Ondřeje Galla a hraběte Julia z Hardeka, zmíněný již v předchozích kapitolách. Sněmovní relace jim ukládala, aby se přiznali společně se zletilými syny, zatímco nezletilí se měli přiznat sami po dosažení zletilosti.¹⁰⁷⁷ Když Ondřej vydal po dvou týdnech reverz, učinil tak ovšem také za zletilé syny Viléma a Julia i

¹⁰⁷¹ DZV 136, fol. O 17r – O 18v.

¹⁰⁷² RZ, i.č. 35; DZV 14, fol. Q 1r – Q 1v; DZSt 45, fol. B 5r – B 5v.

¹⁰⁷³ RZ, i.č. 244; DZV 135, fol. B 26r; DZSt 52, fol. L 22r – L 23r.

¹⁰⁷⁴ RZ, i.č. 243; DZV 135, fol. A 21v.

¹⁰⁷⁵ Kromě obratu „*na místě*“ pak lze sledovat i užití předložky „*za*“ – viz přiznání císařského komořího Filipa Langa v roce 1607 („*přiznává za sebe i Ferdinanda a Ondřeje, syny své*“).

¹⁰⁷⁶ DZV 128, fol. C 3r.

¹⁰⁷⁷ DZSt 44, fol. E 8v – E 9v.

nezletilého Ludvíka¹⁰⁷⁸ A ačkoliv v reverzu výslovně uvedl, že se již při deskách zemských přiznal a že jeho starší synové se mají sami přiznat do 16. října 1559 a nejmladší Ludvík až po dosažení zletilosti, bylo o další dva dny později do desk zapsáno přiznání, které vykonali „Vondřej Gallus z Gallis, Jeho Milosti císařské a Jeho Milosti arciknížete Ferdinanda životní lékař, a Vilím, Julius, Ludvík, synové a dědicové svrchu psaného Gallusa odtudž z Gallis“).¹⁰⁷⁹ Mezi zletilými a nezletilým synem se tu tedy nijak nerozlišovalo. Pokud jde o hraběte z Hardeku, jeho přiznání bylo zapsáno tak, že ho realizoval „s dědici svými, zejména Bernart, Zikmund a Hendrych léta mající“.¹⁰⁸⁰ Šlo ovšem o případ značně specifický, z něhož patrně nelze hlubší právní konsekvence vyvozovat.

Jinak lze shodně jako u reverzů konstatovat, že zde nebyli v některých případech společně s otcem výslovně přijatí synové v přiznáních jmenování a že pokud jde o společně přijaté sourozence, přiznávali se někdy každý zvlášť (Rogndorfové, Trautsonové¹⁰⁸¹), jindy společně (např. Šenberkové, Staršedlové¹⁰⁸²). Společné přiznání mohli přitom realizovat i osoby vzdáleněji pokrevně spřízněné, jako např. strýcové Proyové z Geiselberku či Hokové z Zweibrücken.¹⁰⁸³

Přiznání k zemi byla z nejasných příčin zapisována do trhových kvaternů, jinak primárně vyhrazených zápisům majetkoprávní povahy. Za provedení zápisu se odváděla taxa, jejíž výše činila podle listu Ferdinanda I. Arnoštovi Bavorskému v polovině 16. století nikoli malou částku 300 zlatých.¹⁰⁸⁴ Existenci obyčejově zakotvené platební povinnosti dokládají nepochybně také občasná postranní poznámky, z nichž vyplývá, že aktérům přiznání se ne vždy chtělo platit. Tak lze glosu „*non solutum*“ číst u zápisu o přiznání Jindřicha z Maltic (1544), které je dokonce přeškrtnuto,¹⁰⁸⁵ stejně jako u přiznání bratří Jana Viléma a Jiřího Ehrenreicha z Rogendorfu (1575).¹⁰⁸⁶ U druhého z nich byla ale v roce 1620 dopsána juxta, dokládající, že ke splnění taxovní povinnosti po mnoha letech přeci jen došlo. Škrtlé „*Non solutum*“ figuruje také po straně zápisu o přiznání takové osoby, jakou byl císařský dvorský

---

¹⁰⁷⁸ RZ, i.č. 22.

¹⁰⁷⁹ DZV 13, fol. E 13v.

¹⁰⁸⁰ DZV 13, fol. F 10r – F 10v.

¹⁰⁸¹ DZV 18, fol. O 13v a O 14r; DZV 22, fol. N 5v; DZV 23, fol. E 8r.

¹⁰⁸² DZV 20, fol. E 6r; DZV 27, fol. C 9r. Jakýsi „kombinovaný“ případ představují – stejně jako v případě reverzů – tři bratři Althanové, z nichž Kryštof se přiznal samostatně, Eustach a Volf Vilém společně. DZV 18, fol. N 29v – N 30r.

¹⁰⁸³ DZV 130, fol. H 21r; DZV 135, fol. A 30v – B 1r.

¹⁰⁸⁴ SM, sign. J 21/S 180, i.č. 1539, kart. 1032. Tuto částku si měli rozdělit jak nejvyšší zemští úředníci, tak menší úředníci desk zemských.

¹⁰⁸⁵ DZV 5, fol. F 24v.

¹⁰⁸⁶ DZV 18, fol. O 13v – O 14r.

maršálek a místodržící prezidentství říšské dvorské rady Pavel Sixt Trautson.¹⁰⁸⁷ Juxta „*non terminatum*“ byla pro změnu připojena k přiznání Jana Manryko de Lara v roce 1581.¹⁰⁸⁸ Konečně lze připsat „*No[n] terminatu[m] nec lectu[m], není dáno místopisaři ani od relace*“, nalézt i u přiznání Jiřího Čirna z Čirnu a jeho syna Jana v roce 1548.¹⁰⁸⁹

Podobně jako u sněmovních relací, i u zápisů o ústních přiznáních lze v některých případech zaznamenat pochybení administrativního personálu úřadu zemských desk. V první řadě lze důvodně předpokládat, že alespoň v některých případech, kdy se dodnes dochoval reverz k zemi, nikoli ovšem deskové přiznání, bylo na vině selhání ingrosátorů, ačkoliv ve skutečnosti k vykonání předepsaného individuálního právního aktu z logiky věci došlo.

Jiný příklad nevalné kvality plnění úředních povinností představuje zápis o přiznání k zemi, zanesený do trhového kvaternu pod datem 25. června 1601. Podle původního textu se k zemi přiznal Matyáš Štubík z Kynygštejna společně se svými syny Jiřím, Tobiášem, Bedřichem a Samuelem.¹⁰⁹⁰ Avšak ti rozhodně nebyli přijati „*do země a Koruny české s povolením nejjasnějšího knížete a pána, pana Rudolfa Druhého ... ode všech tří stavův Koruny české za obyvatele*“, neboť šlo o Moravany, kteří se svým reverzem přiznali k zemi jednostranně, aniž by se k tomu zemský sněm vůbec vyjadřoval.¹⁰⁹¹ Na základě povolení (zároveň ale de facto i příkazu) zemského soudu, poskytnutého téhož roku 23. října,¹⁰⁹² byla k původnímu zápisu doplněna juxta, nahrazující původně uvedená jména Štubíků jmény obou Proyů.¹⁰⁹³

Vzhledem k tomu, že zemské desky prakticky kompletně shořely při požáru Pražského hradu v roce 1541, pochází nejstarší dochované přiznání z 10. května 1542. Jeho aktérem byl saský rytíř Jindřich z Vidpachu. Jednalo se o jediné přiznání „obnovené“, jak dosvědčuje zmínka o tom, že „*jakž prve před shoření[m] desk slíbil j[es]t, tak i nyní tímto zápise[m] slibuje*“.¹⁰⁹⁴ Ostatní cizinci, přijatí před rokem 1541, již k opětovnému přiznání nepřikročili.

---

¹⁰⁸⁷ DZV 22, fol. N 5v.

¹⁰⁸⁸ DZV 20, fol. O 25r.

¹⁰⁸⁹ DZV 8, fol. K 12r.

¹⁰⁹⁰ DZV 130, fol. H 21r.

¹⁰⁹¹ Reverz Štubíků viz RZ, i.č. 195. Základní informace o této původem jihlavské měšťanské rodině shromáždil J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 227, č. 733.

¹⁰⁹² DZSt 50, fol. K 16v.

¹⁰⁹³ DZV 130, fol. H 21r (juxta – „*Páni jich milost a vladyky na plném soudu zemském ráčili omyl v tomto naproti psaném přiznání stalý napraviti. A to v tom, kdež stojí napsáno: Maty[áš] Štubík z Kynygštejnu, Jiřík, Tob[íáš], Fridrich a Sam[uel], bratři vlastní Štubíkové odtudž z Kynygštejnu, synové vlastní nadepsaného Matyáše Štubíka z Kynygštejnu. Že mají místo těch slov státi tato jména: Kryštof, hejtman kláštera oseckého, a Pangrác, strejcové vlastní Progové z Kaslšperku etc. Tak, jakž relací jich milostí v kvaternu relací telném krále Jeho Milosti, pániův jich milostí a vladyk z plného soudu zemského léta M VI^C I^C*“).

¹⁰⁹⁴ DZV 1, fol. H 13v.

Poněkud překvapivě to platí i pro bratry z Býnu, kteří přitom znovu zpečetili pergamenový příznávací list (reverz).

Již Vidpachovo přiznání je ale do značné míry ilustrativní, pokud jde o strukturu a obsah všech dalších obdobných právních aktů. Platí totiž, že formulář zápisu o ústním přiznání byl v kontextu celé předbělohorské epochy ze všech sledovaných písemností, vážících se k udělování inkolátu, jednoznačně nejstabilnější a lze v něm zaznamenat pouze drobné a po obsahové stránce zcela marginální odchylky.

V čele zápisu stálo vždy **jméno cizince**, který přiznání vykonal. Zde – ostatně stejně jako v dalším textu – vycházeli deskoví písaři podle všeho z reverzů, které při svém ústním přiznání kandidáti českého inkolátu (kteří již prošli sítím zemského sněmu) skládali. Patrné je to například u hraběte Františka z Thurnu (1561): v deskovém zápisu je obsažena rozvitá titulatura, odpovídající jeho příznávacímu listu, nikoli minimalistická specifikace, jíž lze nalézt v zápise o přijetí do země v relačním kvaternu.¹⁰⁹⁵ Z počátku 17. století lze upozornit například na lékaře Oktaviána Roboreta z Frajberku, u něhož deskový písař vlastně ani neměl šanci řídit se jiným vzorem, neboť sněmovní relace nebyla do desk vůbec zanesena...¹⁰⁹⁶ U Leonarda Helfrida z Meggau, který byl přijat a skládal reverz jako tajná rada, nejvyšší komorník a místodržící nejvyššího hofmistrství krále Matyáše, byla v tituluře zohledněna mezitím proběhlá změna na trůně a namísto „*čekance království českého*“ bylo u Matyáše doplněno „*na onen čas čekance království českého a již nyní krále českého*“. Jinak zůstala poměrně dlouhá a složitá titulatura beze změn.¹⁰⁹⁷ Na druhou stranu lze ale zaznamenat i případy, kdy došlo ke krácení květnaté titulatury, jako to lze sledovat u svobodného pána Kašpara Colony z Felzu, přijatého v roce 1561 společně s Thurny.¹⁰⁹⁸ Jako výrazně atypické lze hodnotit přiznání Jindřicha Gravingara ze Saleku, za jehož jméno bylo doplněno „*i s dědici svými*“,¹⁰⁹⁹ ačkoliv v jiných případech tato vsuvka nefiguruje a ve sněmovní relaci ani v intitulační reverzu k zemi není o dědicích zmínka.

Za jménem následuje vždy slovo „*Přiznal*“, obvykle v zápise krácené na písmeno „*P.*“, výjimečně lze pak nalézt rozvinutý text „*Přiznal se před úředníky pražskými*“.¹¹⁰⁰

Podobně jako v zápisech o přijetí do země, následovalo **konstatování přijetí**, a to se **souhlasem panovníka i stavů**. Tato pasáž byla přitom z větší části pouhou gramatickou

¹⁰⁹⁵ DZV 14, fol. E 29r – E 29v; RZ, i.č. 33; DZSt 44, fol. H 27r – H 28v.

¹⁰⁹⁶ DZV 134, fol. C 12r; RZ, i.č. 232.

¹⁰⁹⁷ RZ, i.č. 250; DZV 135, fol. J 4r. V tomto případě se rozvinutý soubor titulů objevuje i v relaci o sněmovním přijetí, viz DZSt 53, fol. A 26r – A 27r.

¹⁰⁹⁸ DZV 14, fol. L 13v; RZ, i.č. 25; DZSt 44, fol. H 27r – H 28v.

¹⁰⁹⁹ DZV 17, fol. K 8v – K 9r.

¹¹⁰⁰ Tato věta figuruje např. v přiznání Pavla Sixta Trautsona (1585). DZV 22, fol. N 5v.

transpozicí narace reverzů, takže i její textový vývoj se nesl v podobném duchu, jako tomu bylo u nich. V nejstarším dochovaném zápisu o přiznání Jindřicha z Vidpachu měla tato pasáž podobu „*Jakož j[es]t s vůlí a vědomím najjasnějšího knížete a pána, pana Ferdinanda, římské[h]o, uher[skéh]o a če[skéh]o krále etc. jakožto krále če[skéh]o na sně[m]u obecní[m] ode všech tří stavuov kr[álovstvi]e tohoto za obyvatele přijat*“¹¹⁰¹ a prakticky totožný je i text následujícího přiznání Jindřicha z Maltic v roce 1544.¹¹⁰² Avšak již v roce 1546, kdy bylo do desk zapsáno přiznání Kryštofa z Berbištorfu a jeho syna Volfa, došlo k úpravě formuláře. A to po stránce formální i obsahové. Z prvního uvedeného pohledu se změnilo uspořádání textu, pokud jde o souslednost informací: na první místo bylo předsunuto konstatování toho, že byl dotyčný přijat do země, a teprve za toto konstatování byla zařazena pasáž o tom, že k tomuto přijetí došlo na základě souhlasného stanoviska panovníka i stavů. Právě v této pasáži pak došlo k očividným posunům obsahovým. Zatímco v reverzech se až do počátku 17. století udržel obrat o udělování inkolátu „s vůlí a vědomím“ panujícího krále, v přiznávacích deskových zápisech se již v polovině 16. století napevno uchytila významově poněkud odlišná formulace, podle níž k tomu došlo „s povolením“ krále.¹¹⁰³

Především se ale v obou berbištorfských přiznáních praví, že byli jejich aktéři přijati „*za obyvatele do země a Koruny české ... ode všech tří stavuov Koruny české*“. Jedná se o mimořádně zajímavý posun, v němž se zrcadlí sebevědomí českých stavů (zejména šlechtických), které se cítily v jistém slova smyslu nadřazeny stavovským reprezentacím tzv. vedlejších zemí České koruny.

Zatímco první část uvedeného obratu není vysloveně nepravdivá, jen do značné míry zavádějící (přijetím za obyvatele Českého království se cizinec skutečně stával obyvatelem České koruny, nikoli ovšem celé, nýbrž pouze jedné z jejích součástí), druhá už je vysloveně falešná. Vzhledem k tomu, že sněm v roce 1546 byl sněmem zemským, jehož se zástupci vedlejších zemí neúčastnili (minimálně ne v roli spolurozhodujících), stěží mohl kdokoliv vážně tvrdit, že se na přijetí Berbištorfů podílely stavy všech korunních zemí. Nehledě na to, že ve vedlejších zemích nebyla stavovská struktura zpravidla tripartitní, jako tomu bylo v Čechách. Pokud se tedy dikce o přijetí ze strany všech tří stavů Koruny české ve formuláři deskového přiznání napevno zabydlela,¹¹⁰⁴ je třeba to vnímat jako jeden ze

---

¹¹⁰¹ DZV 1, fol. H 13v.

¹¹⁰² DZV 5, fol. F 24v.

¹¹⁰³ Jen občas se v zápisech přiznání objevil starší obrat, jako to lze nalézt např. u přiznání dr. Filipa Fanchelia z Banzu v roce 1594 či Jana Platejze z Platňštejna v roce 1605. DZV 27, fol. D 29r; DZV 132, fol. R 8v – R 9r.

¹¹⁰⁴ Jen výjimečně se objevila přesnější formulace o přijetí ze strany „*všech tří stavův krá[l]o[vs]t[ve] českého*“, jako tomu bylo např. v níže citovaném případě dr. Ludvíka Šradýna ze Šorndorfu či při zápisu přiznání dr. Filipa Fanchelia z Banzu v roce 1594. Srovnej DZV 27, fol. D 29r.

vcelku neškodných projevů českého bohemocentrismu a dotyčný obrat „překládat“ v tom smyslu, že šlo o přijetí ze strany tří stavů Českého království. Za pozornost stojí, že v některých případech došlo k pozoruhodné úpravě textu a bylo konstatováno přijetí dotyčné osoby „*ode všech tří stavů a Koruny české*“, ¹¹⁰⁵ resp. (častěji) „*ode všech tří stavův a Koruny české*“. ¹¹⁰⁶ Zde je celkem zjevné, že uvedené tři stavy jsou stavy české, dovětek týkající se České koruny je pak zcela bezobsažný. Naprostou výjimku pak představuje zápis o přiznání dr. Ludvíka Šradýna ze Šorndorfu, jenž byl podle deskového textu přijat „*od knížete a všech tří stavuov krá[lovstv]ie tohoto*“. ¹¹⁰⁷ Jde o ojedinělou reflexi nové redakce zemského zřízení z roku 1549, zakotvujícího v článku A 9 výjimečné postavení knížete Jindřicha z Plavna a jeho potomků. ¹¹⁰⁸

Pokud jde o panovníka, zpravidla bylo užíváno oslovení „*nejjasnějšího knížete pána*“, ¹¹⁰⁹ resp. častěji „*nejjasnějšího knížete a pána*“, ¹¹¹⁰ v některých případech pak též „*nejjasnějšího a nejnepřemoženějšího knížete pána*“. ¹¹¹¹ Titulatura se v přiznávacích zápisech objevovala vždy v redukované podobě – nebylo užíváno dlouhého výčtu, zahrnujícího vládu ve vedlejších zemích Koruny české, stejně tak nebyly do desk intabulovány ani panovnické hodnosti vztahující se k dědičným zemím rakouským. Standardem byla intitlace panovníka jako voleného římského císaře, uherského a českého krále, spojená s dovětkem „*jakožto krále českého Jeho Milosti*“. Někdy bylo ještě mezi jménem císaře a před výčtem titulů připojeno obligátní „*z Boží Milosti*“, častěji ale absentovalo. ¹¹¹² V některých případech pak byla tato část formuláře ještě dále minimalizována – tak například u hraběte Julia z Hardeka lze číst o přijetí „*s povolením nejjasnější[h]o knížete a pána, pana Ferdinanda, římské[h]o císaře Je[ho Mil]o[s]ti jakožto krále če[skéh]o*“ (vynechán je tedy i titul uherského krále) ¹¹¹³ a u

¹¹⁰⁵ Např. DZV 20, fol. M 19v; DZV 22, fol. O 23v.

¹¹⁰⁶ Např. DZV 18, fol. N 30v; DZV 23, fol. E 10v; DZV 127, fol. E 7v aj.

¹¹⁰⁷ DZV 10, fol. H 8v.

¹¹⁰⁸ Lze rozhodně vnímat jako zajímavou skutečnost, že v Ludvíkově reverzu zmínka o knížeti z Plavna absentuje. Stejně jako v deskovém přiznání Jindřicha Krejštana z Krejšťanu, který ho naopak zmiňuje ve svém přiznávacím listu. RZ, i.č. 10, 13; DZV 11, fol. H 14v.

¹¹⁰⁹ DZV 13, fol. E 13v (1558); DZV 19, fol. G 24v (1577); DZV 22, fol. D 13v (1584) aj.

¹¹¹⁰ Namátkou DZV 11, fol. H 11v (1554); DZV 14, fol. Q 2v – Q 3r (1564); DZV 22, fol. C 18r – C 18v (1583); DZV 127, fol. K 25v (1597); DZV 133, fol. N 2r (1608); DZV 137, fol. L 24r (1615) a mnohé další zápisy.

¹¹¹¹ DZV 18, fol. N 29v (1575); DZV 24, fol. B 23v (1588); DZV 25, fol. F 10r (1590), DZV 127, fol. B 29r (1596); atd. I zde se vyskytuje varianta se spojkou „a“ („*nejjasnějšího a nejnepřemoženějšího knížete a pána*“) – viz např. DZV 132, fol. M 24r (1605).

¹¹¹² Zde lze jako příklad obou variant uvést dvě přiznání Jergerů z Toletu, zapsaná do desk společně v roce 1614: zatímco u Jiřího Viléma se konstatovalo, že byl přijat „*s povolením nejjasnějšího knížete a pána, pana Matyáše, z Boží milosti voleného římského císaře, uherského a českého krále etc. jakožto krále českého Jeho Milosti*“, u Helmharta, jemuž sněm inkolát udělil již v rudolfínské epoše, lze číst „*s povolením nejjasnějšího knížete a pána, pana Rudolfa Druhého, voleného římského císaře, uherského a českého krále etc. jakožto krále českého Jeho Mi[l]o[s]ti*“.

¹¹¹³ DZV 13, fol. F 10r – F 10v.

Ludvíka Šradýna ze Šorndorfu se intabulace omezila dokonce na velmi strohé „s povolení[m] krále Je[ho Mil]o[s]ti“.¹¹¹⁴ To už jsou ale opět jen výjimky potvrzující pravidlo. Stejně jako celkově atypické přijetí Kryštofa z Karlovic, realizované zemským soudem, kdy v příznávacím zápisu se jako zástupce císaře Ferdinanda objevil jeho stejnojmenný syn, jenž v Čechách působil jako místodržící („s povolením nejjasnějšího knížete pána, pana Ferdinanda, arciknížete rakouského, na místě nejjasnějšího knížete a pána, pana Ferdinanda, římského, uherského a českého etc. krále jakožto krále če[skéh]o“).¹¹¹⁵

Jako naprosto ojedinělé lze vnímat přiznání sekretáře německé expedice české dvorské kanceláře Jana Platejze z Platenštejna, který k obvyklému formuláři doplnil, že byl přijat s královským povolením ode všech tří stavů „vedle jisté relací z plného sněmu na to ke deskám zemským učiněné“.¹¹¹⁶ Každopádně ale nutno zdůraznit, že na rozdíl od písemných příznávacích listů se v zápisech o ústním přiznání zásadně neobjevovala informace o tom, na kterém konkrétním sněmu k udělení inkolátu ze strany stavů došlo. Při výčtu textových anomálií v naracích nelze opomenout bývalého sedmihradského knížete Zikmunda Bátoryho, v jehož deskovém přiznání se – podobně jako v reverzu – uvádí, že „jest přijat za obyvatele tohoto království, toliko za osobu stavu panského, v společnost a tovaryšstvo jich mi[l]o[s]ti pánův stavu panského, do země a Koruny české“.¹¹¹⁷

Opět platí, že přijetí se implicitně vztahovalo na všechny ženské a nezletilé mužské potomky přijímaného. Avšak jen výjimečně lze číst konstatování, že autor slibu byl přijat „i s dědici svými obojího pohlaví“.¹¹¹⁸

Klíčovou pasáž příznávacích zápisů tvořily pochopitelně samy **závazky promitentů**. Na rozdíl od reverzů k zemi, kde – jak bylo vyloženo výše – se jejich soubor postupně rozšiřoval, desková přiznání se po celou předbělohorskou dobu omezovala na dva základní sliby. Ty korespondovaly s formulářem reverzů, přičemž není bez zajímavosti, že do deskových zápisů byly pojímány v opačném pořadí.¹¹¹⁹

Na prvním místě se objevovala věta, že se příslušný do země přijatý cizinec uvedeným zápisem přiznal, že „podle zapsání jeho listem pod pečeti jeho přivěšenou chce právo trpěti a

---

¹¹¹⁴ DZV 10, fol. H 8v.

¹¹¹⁵ DZV 11, fol. K 7v.

¹¹¹⁶ DZV 132, fol. R 8v – R 9r.

¹¹¹⁷ DZV 132, fol. E 28v.

¹¹¹⁸ Srovnej zápis o přiznání Haubolta ze Staršedl v roce 1594. DZV 23, fol. J 8r – J 8v.

¹¹¹⁹ Pouze ve dvou nejstarších dochovaných přiznáních Jindřicha z Vidpachu (1542) a Jindřicha z Maltic (1544) je zachováno stejné pořadí jako v reverzech, tj. na prvním místě je příslib podřízení se korunovanému českému králi a teprve potom obecný závazek srovnat se s ostatními obyvateli království v právních záležitostech. DZV 1, fol. H 13v, DZV 5, fol. F 24v. Již v přiznáních Kryštofa a Volfa z Berbištorfu v roce 1546 se ale pořadí obrací a tento nový úzus byl zachován po celou dobu předbělohorskou. DZV 8, fol. A 12r.

práva obhajovati i také dopomáhati i všecko učiniti jako jiní obyvatelé království tohoto českého učiniti povinni sou.¹¹²⁰ Nepatrné formulační odchylky, které se případně v textech zápisů objevily, na významu tohoto příslibu ani v nejmenším ničeho neměnily.¹¹²¹ O srovnání ve víře či později uzákoněných povinnostech na čele s nutností zakoupit v zemi deskový statek se v příznávacích deskových zápisech nikdy nehovořilo.

Prakticky uniformně byl ve všech příznávacích zápisech formulován druhý závazek, totiž že nově přijatý obyvatel nebude uznávat jiného panovníka než korunovaného českého krále. Původní podoba, nastavená po polovině čtyřicátých let 16. století, zněla: „*A žádného jiného za pána nemá jmíti nežli krále českého korunovaného*“¹¹²². V padesátých letech došlo k doplnění na „*pána dědičného*“, čímž došlo k textovému sjednocení s dikcí reverzů,¹¹²³ na počátku 17. století pak byl příslušný obrat obohacen ještě o titulaturu „*Jeho Milost*“ (tak např. v zápise o přiznání strýců Proyů z Geiselsberku z roku 1601 – „*A žádného jiného za pána dědičného jmíti nemají nežli krále českého Jeho Milost korunovaného*“¹¹²⁴). Opět se lze setkat jen s marginálními distinkcemi ve slovosledu či transkripci. I z uvedeného případu je krom toho patrná skutečnost, že se nutně musela gramaticky lišit dikce v případech přiznání individuálních, nebo společných. Z výjimečných obrátů lze upozornit na přiznání dr. Ludvíka Šradýna ze Šorndorfu z roku 1552, v němž se namísto slovesa „*nemá*“ objevilo „*nechce*“.¹¹²⁵

Mimořádné společenské postavení knížete Zikmunda Bátoryho a obavy české šlechty, aby nebyla narušena konzistentnost panského stavu, našly svůj odraz nejen v úvodní části intabulace jeho přiznání, ale též v ojedinělém závazku, že se chce v Čechách považovat za pána a titulovat se členem stavu panského.¹¹²⁶

¹¹²⁰ Srovnej např. DZV 22, fol. N 6r; DZV 27, fol. D 29r; DZV 131, fol. K 6r a celou řadu dalších zápisů.

¹¹²¹ Jako nejmarkantnější příklad odchylného textu lze opět uvést rozvitě přiznání Jana Platejze z Platenštejna z roku 1605, v němž je navíc zmíněna skutečnost, že jeho reverz byl vlastnoručně podepsán, uvedeno datum, kdy byl vydán, a konstatováno, že se uvedené závazky týkají nejen jeho, nýbrž také jeho dědiců. DZV 132, fol. R 8v – R 9r („*Že jest se sám za sebe i za též dědice a budoucí své, kteréž nyní má, neb napotom míti bude, přiznal a tímto zápisem přiznává. Že podle zapsání svého listem pod pečeti jeho přivěšenou a podpisem též ruky jeho vlastní k týmž dskám zemským složeným a odvedeným, jehož jest datum v pondělí po provodní neděli léta tohoto šestnáctistého pátého, chce a chtějí rád a právo trpěti a práva obhajovati i také dopomáhati i všecko učiniti, jako jiní obyvatelé království tohoto českého učiniti povinni jsou*“). Další odchylky oproti shora uvedenému modelovému textu se týkaly například slovosledu, dokonavého či nedokonavého vidu slovesa „*činit*“, transkripce slovesa *sou*/jsou a podobně.

¹¹²² V této podobě se objevuje již ve shora uvedeném přiznání obou Berbištorfů z roku 1548 a řadě následných analogických aktů. DZV 8, fol. A 12r.

¹¹²³ Poprvé se o „*pánovi dědičném*“ ovšem hovoří již v přiznáních Jindřicha z Vidpachu (1542) a Jindřicha z Maltic (1544). DZV 1, fol. H 13v, DZV 5, fol. F 24v. Teprve v padesátých letech se ale uvedený přívlástek stal nedílnou součástí formuláře intabulací v trhových kvaternech.

¹¹²⁴ DZV 130, fol. H 21r.

¹¹²⁵ DZV 10, fol. H 8v.

¹¹²⁶ Celá tato část přiznání zněla v jeho případě následovně: „*Že j[es]t se přiznal a tímto zápisem přiznává, že podle zapsání svého listem pod pečeti jeho přivěšenou ke dckám zemským složeným chce právo trpěti, jeho obhajovati i také dopomáhati a toliko za pána odbejvati a titule stavu panského a ne jiného v tomto*

Závěr zápisu tvořila **sankce**, ovšem značně neurčitě formulovaná: její standardní textace zněla „*A to má zachovati pod těmi všemi pokutami jakž zřízení zemská ukazují*“.¹¹²⁷ V drtivé většině případů bylo přitom skutečně použito plurálu, někdy se ale hovořilo o zřízení zemském v jednotném čísle.¹¹²⁸ To lze vnímat jako reflexi poněkud neujasněného vztahu mezi jednotlivými zemskými zřízeními, mezi nimiž nefungoval jednoduchý derogační vztah; nové zřízení sice na základě zásady *ius posterior derogat priori* částečně zneplatňovalo zákoníky předchozí, některé normy např. z Vladislavského zřízení však mohly být aplikovatelné i po roce 1564, kdy došlo v Čechách k poslední redakci zákoníku zemského práva.¹¹²⁹ Na poněkud rozvitou dikci obecného sankčního ustanovení lze opět narazit u Jana Platejze z Platňštejna.¹¹³⁰ V nejstarším dochovaném přiznání Jindřicha z Vidpachu se pak objevuje i odkaz na jeho reverz, v němž ale žádné sankce obsažené nejsou.¹¹³¹

Ve vedlejších zemích Koruny české se deskové zápisy o přiznáních k zemi nevyskytují, což bylo mimo jiné dáno i poněkud odlišnou strukturou a administrativní úlohou tamních zemských desk (pokud zde vůbec existovaly). Lze ovšem předpokládat, že příchod nového šlechtice do země, doprovázený navíc poměrně slavnostním přiznáním písemným, předpokládal i zde absolvování určitého přechodového rituálu, dost možná spektakulární povahy. Naznačuje to zápis o přijetí Karla ze Strassoldu za obyvatele Opavského knížectví v roce 1618: novopečený nositel tamního inkolátu se podle jeho textu měl zachovávat „*podle svého slibu rukú dáním jeho mi[losti] panu hejtmanu a všechněm jich mi[lostem] nyní přítomným*“.¹¹³² Očividně došlo v tomto konkrétním případě ke složení slavnostního slibu, adresovaného celé stavovské obci a doprovázeného podáním ruky jako aktu utvrzujícího nonverbálně platnost příslušných závazků. Bohužel, jde pouze o nahodilou pramennou zmínku, kterou nelze bez dalšího zevšeobecnit a vydávat za standardní právní mechanismus (jakkoliv to lze, minimálně pro počátek 17. století, považovat za vcelku pravděpodobné).

---

krá[l]o[vs]t[v]í českém užívati a to všecko jako jiní obyvatelé tohoto krá[l]o[vs]t[v]í českého činiti povinni sou učiniti a žádného jiného za pána dědičného jmíti nemá nežli Jeho [Mil]o[s]t krále českého korunovaného“. DZV 132, fol. E 28v.

¹¹²⁷ Například v přiznání hraběte Julia z Hardeka z roku 1559. DZV 13, fol. F 10r – F 10v.

¹¹²⁸ Viz např. přiznání Filipa Fanchelia z Banzu z roku 1594. DZV 27, fol. D 29r.

¹¹²⁹ Jednotlivá zemská zřízení (případně se hovoří o redakcích zemského zřízení) neměla vůči sobě navzájem obecný derogační účinek. K českým zřízením naposledy přehledně J. JANIŠOVÁ – D. JANIŠ, *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. a na začátku 17. století*, s. 51–65.

¹¹³⁰ DZV 132, fol. R 8v – R 9r („*A to má a mají učiniti a zachovati pod těmi všemi pokutami, jakž zřízení zemské ukazuje a v sobě šířeji obsahuje a zavírá*“).

¹¹³¹ DZV 1, fol. H 13v („*A tomu vše[m]u dosti uč[ini]ti i s d[ědici] s[vými] pod těmi všemi pokutami, jakž svolení a zřízení zem[sk]é o tom vyměřuje a jakž dále list přiznávaci na pergameně pod pečeti je[h]o Hendrycha ke dcká[m] položený o tom p[lně]ji s[vědč]í a v so[b]ě zavírá“). Viz též RZ, i.č. 1.*

¹¹³² ZA Opava, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318–1850, i.č. 987, fol. 206v – 207r.

Celkově lze desková přiznání po obsahové stránce považovat za nejméně přínosná ze všech typů pramenů, jež jsou s procesem udělování českého inkolátu spojeny. A to vzhledem k vysoké míře jejich uniformity, stejně jako užívání matoucí formulace o udělování inkolátu ze strany stavů České koruny, což je obrat neodpovídající realitě. Přesto ale platí, že tato přiznání představují důležitý materiál komplementární a v některých (byť nemnohých) případech vstupují jejich prostřednictvím na scénu osoby, jejichž nabytí českého občanského práva není z jiných typů pramenů dostatečně či vůbec patrné. I ony proto zasluhují náležitou pozornost.

3 Jiné způsoby nabývání inkolátu a jeho pozbývání

Již výklad v předchozí kapitole naznačil, že udělení ze strany zemského sněmu nebylo jediným způsobem, jak se českého obyvatelského práva dobrat. Konkrétně zde byli zmíněni obyvatelé vedlejších korunních zemí, kteří se mohli v Čechách usazovat na základě svého jednostranného rozhodnutí a k nabytí inkolátu jim stačilo splnit některé předepsané povinnosti (v zásadě podobné, jaké byly vyžadovány i od cizinců přijatých do země). Kromě toho je zjevné, že pokud se jeho nabytím cizinci stejně jako Moravané, Slezané a Lužičané dostávali – nadále ovšem s určitými omezeními – na stejnou právní pozici jako domácí, v zemi rození obyvatelé, musel inkolát i v jejich případě jakožto soubor subjektivních práv vznikat na základě určité právní skutečnosti.¹¹³³ Následující podkapitola je proto věnována přehledu právních titulů vzniku obyvatelského práva v Čechách 16. a počátku 17. století. S tím, že pro účely přehlednosti a žádoucí právní systematizace je možno uvažovat – podobně jako u nabývání vlastnictví, byť jde o jevy do jisté míry nesouměřitelné – o nabývání originárním či derivativním.

U originárního nabývání šlo o takový proces, kdy obyvatelské právo vzniklo z iniciativy zainteresované osoby, která se přitom nezaštiťovala obyvatelským právem osoby jiné. Sem patří v první řadě výše podrobně analyzované udělování inkolátu cizincům ze strany zemského sněmu a dále přiznání k zemi a přijetí do některého ze šlechtických stavů, což byly způsoby vyhrazené v Čechách obyvatelům vedlejších korunních zemí. Do roku 1575 mohli pak cizinci inkolátu nabýt i usazením v některém z českých královských měst (přesněji řečeno, získáním tamního měšťanského práva).

Derivativní nabývání spočívalo v jakémsi „rozšíření“ obyvatelského práva z jeho stávajícího nositele i na další osobu jemu blízkou. Toto rozšíření však bylo jen vedlejším produktem, nikoli cílem. Rozhodující roli v těchto případech hrála právní skutečnost, jež měla buď charakter objektivní, na vůli dotyčného subjektu nezávislý (narození, byl-li nositelem obyvatelského práva otec, popřípadě originární nabytí inkolátu mužským ascendentem), nebo subjektivní, v podobě volního aktu, jenž ovšem nebyl snahou o získání obyvatelského práva primárně motivovaný (sňatek, při němž se obyvatelské právo z manžela přenášelo i na manželku). Pod tímto úhlem pohledu budou jednotlivé způsoby dále rozebrány, přičemž

---

¹¹³³ Je ovšem nutno zdůraznit, že nepoužíval-li se v předbělohorské době latinský termín „inkolát“ v pramenech vůbec, pak pro domácí, v zemi narozené obyvatele se nepoužíval ani později v době barokní, kdy se již o udělování inkolátu cizincům hovoří celkem běžně. Rodilý zemský původ by mohl spíše vyjadřovat pojem „indigenát“, odvozený od původem řeckého termínu „indigenus“, tedy „uvnitř zrozený“. Ten byl ale právními normami i právní vědou užíván dosti kolísavě a jeho užití pro předbělohorské poměry by bylo zcela nepřipadné. K tomu především B. BAXA, Inkolát (a indigenát) v zemích Koruny české od roku 1749–1848, zejm. s. 7–10.

s ohledem na četnost osob, které se tímto způsobem obyvateli Českého království staly, bude nejprve pojednáno o způsobech derivativních.¹¹³⁴

3.1 Inkolát jako dědičný status

Zřejmě nejobvyklejším a zcela přirozeným způsobem nabytí inkolátu bylo narození, a to v případě, že v rozhodném okamžiku byl subjektem obyvatelského práva otec právě narozeného dítěte. Je zjevné, že pokud jde o výkon majetkových a případně i politických práv, které obyvatelům Českého království podle jejich stavovské příslušnosti náležely, bylo možné je vykonávat až posléze. Neznamená to ovšem, že by právě narozenému potomkovi českého inkoly hned při narození obyvatelské právo nenáleželo. Pouze jeho realizace byla suspendována s ohledem na nedostatečnou právní způsobilost novorozence.

Pokud měl šlechtic či měšťan za otce cizince a matku obyvatelku českého království, samo o sobě to k nabytí inkolátu nestačilo, neboť právní status se zásadně dědil v mužské linii. Zpravidla ovšem byl takovýto český původ po přeslici přesvědčivým argumentem k tomu, aby došlo k udělení obyvatelského práva na sněmu.

Ačkoliv o obecné platnosti tohoto konstatování není důvod pochybovat, sluší se upozornit na dvě rozhodnutí českého zemského soudu, která o dobovém chápání pojmů obyvatel a cizinec a o možnosti derivace inkolátu v mateřské linii vypovídají poněkud odlišnou řečí.

Prvním z těchto rozhodnutí je výpověď ve sporu mezi Konrádem Kečem z Kečova a Jáchymem Bedřichem z Ebrnic. Tato pře byla již v minulosti podrobně popsána,¹¹³⁵ s ohledem na úplnost výkladu se nicméně sluší stručně nastínit hlavní její momenty.

Šlo v podstatě o spor rodinný, neboť Konrád Keč, královský purkrabí v Tachově a držitel blízkého lenního statku Tisová, měl za manželku Jáchymovu sestru Kateřinu z Ebrnic. Další Kateřinin bratr, Litolt z Ebrnic, zapsal krátce před svou smrtí v roce 1553 Konrádovi, Kateřině a jejich dětem ve 100 kopách českých grošů svůj pozemský majetek, polovinu statku Ošelín. Proti tomu ale vznesl Jáchym Bedřich protest a domáhal se u zemského soudu rozhodnutí, že jelikož ani Konrád, ani jeho děti nebyli přijati do země a nemohou tím pádem nabývat deskových statků, je předmětný zápis nicotný a polovina Ošelína má připadnout jemu jakožto nejbližšímu pokrevnímu příbuznému.

---

¹¹³⁴ Výklad se v této části opírá o již dříve publikovanou studii M. STARÝ, „A tak ve všech povinnostech se srovnati mám s obyvateli téhož království českého a země české“, s. 181–207.

¹¹³⁵ V. KLECANDA, Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského, s. 80–86.

Soud dal Jáchymovi za pravdu, že Konrád není nositelem českého inkolátu, a smetl ze stolu všechny argumenty, jimiž se rytíř z Kečova snažil prokázat opak. Konrádovi nepomohlo ani to, že držel již řadu let manský statek Tisová a že po jeho získání byl nucen slíbit věrnost a poddanost českému králi, ani to, že mu král Ferdinand I. a jeho místodržící, arcikníže Ferdinand Tyrolský, svěřovali různé úkoly ve veřejném zájmu. V tomto směru měli soudci jasno: pokud Konrád řádně neprokázal, že by byl do země formálně přijat zemským sněmem (což prokázat nemohl, neboť k tomu nikdy nedošlo), nebyl de iure Čechem a nemohl práva, vyplývající ze švagrova odkazu, uplatňovat.

Přesto ale vyzněla kauza jednoznačně ve prospěch rodiny Kečů. A to vzhledem k tomu, že Leopold svůj statek vedle Konráda odkázal též „*manželce téhož Keče, Kateřině z Ebrnic, sestře své, a dětem jejím, kteříž v tomto království zrozeni jsou*“. Proto podle názoru zemského soudu nic nebránilo tomu, aby držba statku přešla na Kateřinu a po její následné smrti s odkazem na zemské zřízení cestou intestátní posloupnosti na její děti.¹¹³⁶ Polovina Ošelína tedy zůstala v držbě Konrádových synů, k velké nelibosti Jáchyma Bedřicha z Ebrnic, který ještě ve své závěti z roku 1570 zavile přikazoval, aby jeho druhá polovina pod sankcí neplatnosti takové transakce nebyla nikdy v budoucnu prodávána právě Kečům.¹¹³⁷

Odkaz na zemské zřízení, obsažený v nálezů zemského soudu ohledně ošelínského statku, směřoval očividně k článku F 25. Ten rozvíjel původní privilegium krále Vladislava II. Jagellonského z roku 1497, jímž bylo minimalizováno královské právo odúmrti. V zemském zřízení z roku 1549 se již objevila propracovanější textace, konstatující, že „*po materi věno aneb statek její, když by bez zřízení umřela, na její děti připadnouti má*“.¹¹³⁸ Avšak vedle toho se zde objevily i právní věty, které byly obsaženy jak v deskovém zápisu z roku 1497,¹¹³⁹ tak následně ve Vladislavském zřízení zemském, vydaném o tři roky později,¹¹⁴⁰ a které nejsou ve svém vzájemném vztahu zcela souladné.

Podle Vladislavova „obdarování“ a následně i jednotlivých zemských zřízení mohlo dědictví připadnout „*toliko na ty, kteříž by byli v království nebo z království českého, z markhrabství moravského, z knížetství slezského a z země lužické, než na cizozemce nic*“. Na první pohled jde o prostý výčet jednotlivých zemí, tvořících stát Koruny české, dosti nejasné ale je, které osoby se rozumějí těmi, „*kteří by byli v království*“. Zvláště v kontrastu s následně uvedeným „*nebo z království českého*“, přičemž se zdá, že spojku „*nebo*“ je tu logicky třeba

¹¹³⁶ V. KLECANDA, Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského, s. 85.

¹¹³⁷ DZV 17, fól. F 17v.

¹¹³⁸ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 226–227, čl. F 25.

¹¹³⁹ AČ, díl V., s. 465–477, č. 51, B (zde s. 467).

¹¹⁴⁰ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (eds.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 238–239, čl. 480.

vnímat v poměru vylučovacím. Navíc hned následující věta připouští, aby i cizinci dědictví přeci jen nabyli: „*Pakli by kdo kde rodilý chtěl se na jaký statek po příbuzenství táhnouti, ten s tím statkem v zemi zuostaň a v zemi se osad', ale z země aby ho nenesl'*“.

U posledně uvedené věty lze stěží pochybovat o tom, že „osazení“ v zemi reprezentovalo standardní proces nabytí inkolátu, spojený se získáním panovníkovy přímluvy, následného sněmovního přijetí a konečně vystavení reverzu k zemi a ústní přiznání k zemi u zemských desk. Jinak řečeno, i cizinec mohl dědit, bylo ale nutné, aby (zřejmě neprodleně) podstoupil takové právní kroky, aby de iure cizincem být přestal.

Jak ale správně interpretovat normu předchozí? Dost možná se vysvětlení skrývá v žel poněkud lakonickém nálezu z roku 1559: přinejmenším nápadné je, že soudci v tomto případě zdůraznili, že Kateřina z Ebrnic i její děti „*v tomto království zrozeni jsou*“. To by napovídalo tomu, že vedle iure sanguinis mohlo být v raném novověku obyvatelské právo do jisté míry konstruováno i na základě ius soli. A sice v těch případech, kdy se v Čechách narodily děti, jejichž otcem byl sice cizinec (myšleno v právním slova smyslu) zatímco matka pocházela z rodu českého. Tuto hypotézu lze podpořit i nepřímým argumentem: v pobělohorské době bylo vydáno hned několik panovníckých normativů, které zdůrazňovaly, že cizinec, který se do Čech přiznání a vyžení majetek sňatkem s vdovou, která je nositelkou obyvatelského práva, je povinen sám inkolát získat. Stejně předpisy byly vydány i pro Slezsko, přičemž k získání inkolátu stanovily roční lhůtu.¹¹⁴¹ Opakované zdůrazňování tohoto požadavku signalizuje, že nebyl ve společnosti považován za samozřejmý. Což by zase mohlo naznačovat, že tím spíše byly zemské stavovské obce ochotny přistupovat tolerantně k dětem, které se z takovýchto svazků v zemi narodily.

Pro přesnost je ještě nutno upozornit, že pokud se o inkolátu uvažuje a hovoří jako o právu dědičném, je třeba tuto formulaci správně interpretovat. Šlo totiž o výrazně osobnostní subjektivní právo, které vznikalo již samotným narozením (jinou otázkou je, že samostatně mohly osoby deskovými statky disponovat teprve od okamžiku dosažení, resp. propůjčení zletilosti) a smrt předka, od něhož byl inkolát odvozován, byla z tohoto pohledu právní skutečností zcela irelevantní. Jinými slovy, obyvatelské právo se nabývalo přirozenou cestou pokrevního příbuzenství v přímé linii (podobně jako například šlechtictví, resp. stavovská příslušnost), rozhodně ale nebylo možné ho „dědit“, tj. nebylo v žádném směru předmětem pozůstalosti ascendentů.

---

¹¹⁴¹ J. BRŇOVJÁK, Šlechticem z moci úřední, s. 114, 118–120.

K dosti podobnému výsledku jako v ošelínské kauze se zemský soud dobral i o několik desetiletí později, když řešil spor o podkrkonošské zboží Jilemnice. Pan Adam z Újezdce zpochybnil v roce 1586 nároky jeho stávajícího držitele Albrechta Bohumíra Křineckého z Újezda a namítal, že tento nemohl dědit deskový majetek „*nejsa v tomto království zplozenej ani do země přijat*“.¹¹⁴² Na první pohled by se mohlo zdát, že tato argumentace směřovala proti skutečnosti, že se Albrecht Bohumír narodil v cizině. Jenže pro nabytí obyvatelského práva narozením byl klíčový status otce, samo místo narození představovalo údaj zcela podružný. Již výše bylo sice upozorněno na to, že ve třech sněmovních relacích z roku 1575 byli cizinci přijati do země pouze s potomky „*v království tomto splozenými*“.¹¹⁴³ Smysl této neobvyklé restrikce je ovšem nejasný. Rozhodně však nezakládá hypotézu, že by obecně bylo pro nabytí českého inkolátu nutné narodit se uvnitř hranic Českého království.

Skutečná podstata problému a pochybností o právoplatnosti Albrechtova vlastnictví spočívala v něčem úplně jiném, než bylo místo jeho narození. Jeho otec Vilém patřil k čelním představitelům stavovského odboje v roce 1547, po jeho zhroucení uprchl ze země a byl v nepřítomnosti mimořádným tribunálem odsouzen ke ztrátě hrdla, cti a statků.¹¹⁴⁴ Což z pohledu českého zemského práva znamenalo ztrátu právní způsobilosti, a tedy i obyvatelského práva. Soudě dle výše citovaného pŕihonu, mladší syn Albrecht Gotfrid se Vilémovi narodil až v cizině, když už Vilém de iure nositelem českého inkolátu nebyl. Proto ho také nemohl přenést na svého syna. Přesněji než Adam z Újezdce tedy argumentoval karlštejnský purkrabí Jáchym Novohradský z Kolovrat, který měl se zemským právem bohaté praktické zkušenosti jako jeden z přísedících zemského soudu,¹¹⁴⁵ a soudil, že Albrechtova matka Anna z Újezdce nemohla statek odkázat svému synovi „*jakožto cizozemci, kterýž žádnou povinností zemi české ani Jeho [Milos]ti císařské jakožto králi českému zavázán ani také za obyvatele do země přijat nebyl a není*“.¹¹⁴⁶

To, že Albrecht Bohumír proces ustál a vlastnictví jilemnického zboží obhájil (ačkoliv na straně žalující stál jeden z vlivných aristokratů),¹¹⁴⁷ se může zdát překvapivé. Méně už ale, pokud si čtenář uvědomí, že šlo ve skutečnosti o podobný případ, jaký reprezentuje shora uvedený spor o polovici Ošelína. I zde totiž nakonec sehrála rozhodující roli skutečnost, že Albrechtova matka, po které Jilemnici zdědil, nepochybně Češkou byla.

---

¹¹⁴² DZV 21, fol. M 26''v.

¹¹⁴³ DZSt 45, fol. O 13r – O 15r; DZSt 46, fol. A 17r – A 17v.

¹¹⁴⁴ Srovnej akta o jeho odsouzení, otištěná v SČ, díl II., s. 334-359, č. 131.

¹¹⁴⁵ M. STARÝ, Přední klenot zemský, s. 189–191, 362 (č. 10).

¹¹⁴⁶ DZV 21, fol. M 25v – M 26r.

¹¹⁴⁷ A. SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl V., s. 244.

Z uvedených případů nelze jistě vyvozovat, že by bylo obecně uznáváno (prakticky nekontrolovatelné) nabývání obyvatelského práva v ženské linii. Zemský soud prostě jen v obou uvedených případech seznal, že stávající držitel je natolik „srostlý“ s českým prostředím, že se mu patrně nezdálo spravedlivé jeho příslušnost k české stavovské společnosti (i s ohledem na četné příbuzenské svazky) popřít. Bohužel, zdůvodnění soudních nálezů bývala více než lakonická a není tedy možné abstrahovat nějaké jednoznačné ratio decidendi (tím méně pak obiter dictum), o něž se zemský soud při uváděných rozhodnutích opřel.¹¹⁴⁸ Bez zajímavosti není v této souvislosti fakt, že nejstarší Kateřinin syn Jan Leopold Keč z Kečova požádal několik let nato české stavy o přijetí do země a nechal si inkolát v únoru 1564 udělit a následně se i přiznal k zemi a složil k úřadu desk zemských zpečetěný reverz.¹¹⁴⁹ Vzhledem k tomu, že nález zemských soudců zpřed několika let ho za rodilého Čecha uznal, realizace obvyklých právních kroků, které se vyžadovaly od cizinců, nedávala (minimálně de iure) žádný smysl. Určitě je ale třeba vnímat ji jako projev opatrnosti ve vztahu ke skutečnosti, že se uvedený nález poněkud odchýlil od toho, jak se k otázce nabývání inkolátu v zemském právu tradičně přistupovalo.

Na první pohled by se mohlo zdát, že podobný charakter měl i případ, řešený pro změnu zemským soudem v markrabství moravském na počátku roku 1610.¹¹⁵⁰ Šlo v něm o hraběte Vejkarta ze Salmu, jemuž byla svěřena funkce místosudího Moravského markrabství. Diskutovalo se zde ale nikoli o Vejkartově inkolátu, který byl nezpochybnitelný, ale o tom, zda jako osoba narozená v cizině (konkrétně v Uhrách) může či nemůže zastávat jeden z nejvyšších zemských úřadů. Podstatu sporu vystihl ve svých Zápiscích Karel starší ze Žerotína, sám vynikající znalec moravského zemského práva: „*poněvadž hrabě se narodil v Uhrách, byla otázka, může-li ten ouřad na sobě míti, majíce my takové obdarování, že ouředníci nižší v stavu panském mají být rodiči království neb markrabství moravského*“.¹¹⁵¹ Připomenout lze v této souvislosti, že i v Čechách zemský sněm krátce nato v roce 1615 velmi nesmlouvavě zakázal, aby zemské i městské úřady zastávali nejen do země přijatí cizinci, ale i jejich potomci do třetího kolene.¹¹⁵² Zde šlo ale již o jakési vnitřní odstupňování rozsahu politických práv zemských obyvatel, které na samotnou podstatu věci ani na rozsah práv nabývat deskových statků nemělo žádný vliv. Moravská kauza nakonec vedla vzhledem k nejednotě přítomných členů zemského soudu do ztracena: ad hoc mu bylo právo vykonávat

¹¹⁴⁸ Podrobněji rekapituloval jilemnickou kauzu M. STARÝ, *Cizinec nebo našinec?*, s. 333–342.

¹¹⁴⁹ DZSt 45, fol. B 6v – B 7v; RZ, i.č. 37; DZV 14, fol. Q 2v.

¹¹⁵⁰ Blíže k tomu M. STARÝ, *Případ hraběte Vejkarta ze Salmu*, s. 11–27.

¹¹⁵¹ V. BRANDL (ed.), *Spisy Karla staršího ze Žerotína*. Oddělení I., svazek 2., s. 14.

¹¹⁵² DZSt 5, fol. E 28v; NK Praha, sign. 54 C 152, 1615, s. CCXXXVIII.

úřad zemského sudího (který na něj jako na svého místodržícího delegoval řádně jmenovaný sudí Maxmilián Lev z Rožmitálu) přiznáno, ovšem s „protestací“, která byla v podobě obsáhlého zápisu zanesena do tzv. Knih památných.¹¹⁵³

Nevyužíváním subjektivních práv, jež v sobě inkolát zahrnoval, pochopitelně nedocházelo k jeho zániku (šlo o osobní právo nepromlčitelné). Pokud ale několik generací rodu žilo mimo české země, mohla ale ohledně existence obyvatelského práva později nastat pochybnost. Z doby předbělohorské lze jako příklad takové situace uvést míšeňské Šlejnice, jimž ale stačilo v roce 1570 prokázat, že jsou přímými potomky do země před téměř sto lety přijatého Haugolda († 1485).¹¹⁵⁴ Později byl takto inkolát deklaratorně potvrzen např. Konrádu Baltazarovi ze Starhemberka v roce 1667.¹¹⁵⁵

Odlišně přistoupily české stavy k rakouským svobodným pánům z Harrachu, v přímé rodové linii pocházející od jihočeských vladyků. Protože se ale jejich předci vystěhovali z Čech již na konci 13. století, postupovalo se v jejich případech způsobem obvyklým u skutečných cizinců a zemský sněm jim znovu obyvatelské právo formálně udělil. A to navzdory tomu, že povědomí o jejich českém původu bylo stále ještě silné, což se ostatně odrazilo i v textu sněmovního usnesení, explicitně konstatujícího, „že sou předkové od starodávna jich předešle Čechové bývali“.¹¹⁵⁶

Závěrem této podkapitoly se sluší zdůraznit, že obyvatelské právo (ačkoliv se to nikde výslovně nezmiňuje) přecházelo po otci (a v ojedinělých případech i po matce) nejen na syny, ale též na dcery. Také ony měly právo nabývat deskových statků, a i když jejich právní způsobilost byla v některých směrech poněkud omezená,¹¹⁵⁷ v zásadě není důvod je jako nositelky inkolátu nevnímat.

¹¹⁵³ MZA Brno, A 3 – Stavovské rukopisy, i.č. 778, fol. 151v – 152v; V. BRANDL (ed.), Spisy Karla staršího ze Žerotína. Oddělení I., sv. 2., s. 14–15; M. STARÝ, Případ hraběte Vejkarta ze Salmu, s. 11–27.

¹¹⁵⁴ DZV 16, fol. O 24v – O 25r („Jakož sou Hanuš starší, Kryštof a Jan Haugolt a Abrahám, strejce a bratři Šlejnicové z Šlejnic na Šlejnic, Graupeci a Hofu skrze svou suplikaci na Jeho Mi[l]o[s]t císaršskou při sněmě nynějším vnesli, že dobré paměti někdy Haugolt Šlejnic, děd Hanuše staršího Šlejnice, praděd jich bratří a též praděd Haugolta, Jana, Arnošta a Hendrycha, bratří Šlejniců z Šlejnic na Tolenštejně a Šluknově, synů někdy Jiříka Šlejnice, sem do království tohoto z Mišně za obyvatele přijat byl a potom potomci jeho až dosavad desk zemských i dvorských společně že sou užívali. Však když jest pád skrze voheň na dcky přišel, což toho bylo, to že jest shořelo. Však potom zase společný zápisy a smlouvy a nápady po vyzdvižení desk zemských týmiž dckami že sou sobě konali a tvrdili a jich že sou požívali. A toho sou jistoty vejписы spečetěnými od desk zemských i dvorských ukázali. A aby kdy zase od země odpuštění vzali nebo kderej z nich, toho že se nenachází, nýbrž ve všech povinnostech svých vždycky hned od přijetí svého do země posloupně po předcích svých až dosavad všickni že sou zůstávali a trvali a s dědici a budoucími svými zůstati a trvati miní. Protož stav panský a rytířský, majíce sobě to od Jeho Mi[l]o[s]ti císaršské podáno a nahlédše v to, tomu sou porozuměti a je strejce a bratří Šlejnice, všecky tři strany i jejich dědice, při takovém jich předkův sem do království tohoto přijeti i také užívání desk zemských, smluv, trhův a nápadův zůstavovati ráčí“).

¹¹⁵⁵ SAL, kniha č. 79, i.č. 32, fol. 286r – 289r.

¹¹⁵⁶ DZSt 46, fol. E 13r – E 14r; SČ, díl V., s. 82–83, č. 52.

¹¹⁵⁷ Obširně k této problematice zejména A. KOZÁKOVÁ, Právní postavení ženy v českém právu zemském, passim.

3.2 Nabytí inkolátu ascendentem a jeho dopad na potomky

Jestliže se zdá neoddiskutovatelné, že děti narozené cizinci přijatému v Čechách či na Moravě za obyvatele získávaly již samotným narozením k zemi formalizovaný inkolátní vztah, je na místě si položit otázku, jak to bylo s případnými dětmi, které se narodily ještě předtím, než ke vzniku obyvatelského práva (ať již udělením na půdě zemského sněmu, nebo přiznáním k zemi v případě obyvatel vedlejších korunních zemí – viz dále) došlo. Tedy do jaké míry i jim otcova (či ve výjimečných případech dědova) změna právního statusu umožňovala považovat se za privilegované obyvatele země s právem nabývat zemských deskových statků a případně též aktivně působit v jejích mocensko-politických strukturách.

Vzhledem k tomu, že o této problematice bylo poměrně podrobně pojednáno již výše, v souvislosti s obsahovou analýzou přijímacích usnesení zemského sněmu, postačí na tomto místě rekapitulovat hlavní závěry. Přijetí do země se vždy vztahovalo na nezletilé potomky adresáta sněmovního usnesení. Ve spíše výjimečných případech se od nich výslovně požadovalo, aby po dosažení zletilosti sami vykonali předepsané právní akty (tj. složili reverz k zemi a vykonali přiznání deskami zemskými). To lze v zásadě interpretovat dvěma možnými způsoby. Buď jim obyvatelské právo společně s otcem nevzniklo, neboť se na ně přiznávací akty otce nevztahovaly a proces nabytí obyvatelského práva se u nich úspěšně uzavřel teprve jejich vlastním splněním explicitně požadovaných povinností. Druhá možnost je, že otec svými právními úkony zajistil obyvatelské právo celé rodině, avšak u nezletilých dětí se tak stalo s rezolutivní podmínkou, vztahující se k momentu jejich dospělosti – tehdy měli buď svůj inkolát „obnovit“ vlastním reverzem a přiznáním, nebo ho pozbyvali. V zásadě lze ovšem sledovat, že potomci osoby, která reverz k zemi složila, se po dosažení dospělosti tak či onak nepřiznávali, aniž by naráželi na odpor stavovské obce a aniž by tím byla omezena volnost jejich právního jednání na půdě Českého království. Pokud se Jiří z Berbištorfu v roce 1571 přiznal k zemi a navázal tak na přijetí, které se mu jako nezletilému dostalo v roce 1546 společně s otcem Kryštofem a zletilým bratrem Volfem,¹¹⁵⁸ šlo o čestnou výjimku potvrzující pravidlo...

Právně irelevantní byly podle všeho také nahodilé textové odchylky přijímacích zápisů (například z roku 1575, kdy byli Jetřich Manštejn z Pupnhajmu, Tomáš Leštinský z Podhajic a Jiří Fink z Finkenštejna přijati každý „i s dědici jeho v království tomto zplozenými“¹¹⁵⁹),

¹¹⁵⁸ DZSt 42, fol. H 22r (podle nové foliace G 20r); RZ, i.č. 45; DZV 17, fol. F 4v – F 5r.

¹¹⁵⁹ DZSt 45, fol. O 13r – O 13v, O 14r – O 15r; DZSt 46, fol. A 17r – A 17v.

jakkoli mohly na první pohled vzbuzovat dojem, že se za nimi skrývá snaha o zakotvení odlišného právního režimu.

Jiná byla situace u mužských potomků zletilých: na ně se obecně přijetí otců nevztahovalo a museli být do země přijati samostatně, nebo alespoň jmenovitě společně s ním. Očekávalo se také, že samostatně realizují navazující právní akty (reverz k zemi, přiznání při deskách zemských). Jen zcela výjimečně a zřejmě spíše nedopatřením nebylo vyžadováno, aby se tito zletilí synové v textu reverzu a přiznání před úřadem desk zemských explicitně objevili, čehož příkladem jsou štyrští Štubenberkové: v relačním kvaternu jsou vyjmenováni všichni čtyři synové Volfa ze Štubenberku, který se v Čechách hodlal zakoupit, v dalších dvou navazujících právních aktech se o nich již ale nečiní zmínka.¹¹⁶⁰ To, že uvedený případ nevzbudil žádnou negativní odezvu, lze také zřejmě připsat tomu, že k němu došlo v polovině čtyřicátých let 16. století, tedy v době, kdy se administrativní praxe přijímacího procesu ještě dostatečně nezažila. Za zmínku stojí, že shodou okolností zároveň byl přijat i Kryštof z Berbištorfu se dvěma syny, z nichž zletilý Volf vydal samostatně reverz a samostatně se také přiznal před deskovými úředníky.¹¹⁶¹ Později už bylo pravidlem, že se zletilí synové v textu relací objevovali (někdy byli společně s nimi jmenováni i jejich sourozenci nezletilí) a že se k zemi skutečně přiznávali, a to buď společně s otcem (ovšem s tím, že reverz byl opatřen i jejich pečeti),¹¹⁶² anebo zcela samostatně.¹¹⁶³ Bez těchto aktů k nabytí obywatelského práva dojít nemělo. Opět lze ale najít výjimky.¹¹⁶⁴

Jiné právní pozadí lze pochopitelně hledat za případy, kdy se za nezletilé příbuzné k zemi přiznávali starší sourozenci, popřípadě jiní příbuzní.¹¹⁶⁵ Zde nešlo o přenesení účinků

---

¹¹⁶⁰ DZSt 42, fol. H 22r (podle nové foliace G 20r); RZ, i.č. 7; DZV 8, fol. K 1r.

¹¹⁶¹ DZSt 42, fol. H 22r (podle nové foliace G 20r); RZ, i.č. 6; DZV 8, fol. A 12r.

¹¹⁶² Exemplárním příkladem jsou Tucharové ze Šoverova – Jan starší Tuchar byl v roce 1574 přijat i se dvěma nejmladšími syny Rajmundem a Jonášem, společný reverz je opatřen třemi pečeti a také deskové přiznání obsahuje všechna tři jména. K tomu možno dodat, že nejstarší Janův syn Jan mladší obdržel inkolát v roce 1579 a sám za sebe se téhož roku přiznal k zemi písemně i ústně. DZSt 45, fol. M 20r – M 21r; DZSt 46, fol. J 21r – J 22v; RZ, i.č. 50 a 72; DZV 18, fol. L 7r; DZV 20, fol. B 27v – B 28r.

¹¹⁶³ Zde možno jmenovat například Linharta staršího a jeho syna Linharta mladšího, svobodné pány z Harrachu. RZ, i.č. 65 a 66; DZV 19, fol. G 25r – G 25v. V případě saských Šenberků došlo dokonce k tomu, že byl Volf ze Šenberku přijat v roce 1575 se všemi syny, zletilými i nezletilými (s výjimkou druhorozeného Kašpara, který inkolát získal sám pro svou osobu již o rok dříve), k zemi se ale nakonec přiznali a proces nabytí obywatelského práva řádně dovršili jen dva synové, Jan Volf a Jiří. DZSt 45, fol. O 17v – O 18v; RZ, i.č. 67; DZV 20, fol. E 6r.

¹¹⁶⁴ Tak slíbil hrabě Julius z Hardeka ve svém reverzu, vydaném pouze vlastním jménem, že se jeho tři zletilí synové při deskách přiznají ve lhůtě necelého jednoho roku a tři mladší synové tak učiní následně po dosažení dospělosti, pokud budou chtít účinků sněmovního přijetí užít. Žádný ze synů se sice písemně ani ústně nepřiznal, nejstarší Bernard a jeho potomci ale několik let české statky drželi a byli za obyvatele Českého království považováni.

¹¹⁶⁵ Tak Moravan Václav Procek Cetenský z Cetně složil v roce 1593 reverz a přiznal se k zemi i ve jménu svého nezletilého bratra Pavla. Podobně bratři Jan Bedřich a Volf Šebestián Hoffmanové z Grynichlu vykonali v roce 1597 oba právní akty i na místě nezletilého bratra Ferdinanda (pro zajímavost lze doplnit, že sněmovní relace ovšem jmenuje pouze samotného Jana Bedřicha a jeho příbuzného Jana Adama, který se naopak k zemi

přijetí jedné osoby na jinou, ale o běžné případy zastoupení při právním jednání, k jehož samostatné realizaci nebyl nedostatečně svéprávný jedinec aktivně legitimován.

Pokud jde o dcery, za celou dobu předbělohorskou se pouze jednou jedinkrát (a opět hned na počátku sledovaného období) objevuje explicitní zmínka o tom, že se jich rozhodnutí stavů na zemském sněmu týkalo: konkrétně šlo o přijetí Jana Purkarta staršího z Mechlrodu i „s Dorotou dcerú jeho“.¹¹⁶⁶ Jinak ale není důvod pochybovat o tom, že jak zletilé, tak nezletilé dcery se přijetím svého otce do země stávaly „Češkami“. Důležité to bylo zejména s ohledem na jejich případné budoucí dědické nároky, popřípadě možnost přebírat poručenství nad nezletilými, v Čechách žijícími příbuznými; pokud jde o politická práva, která byla fakultativní součástí inkolátu, těch jim samozřejmě dopřáno nebylo.

3.3 Sňatek

Platilo-li v českém právu po dlouhá staletí, že provdáním žena přebírá právní status svého manžela, není důvod nevztáhnout toto pravidlo i na soubor práv nazývaných inkolátem. Potvrzuje to ostatně skutečnost, že řada českých šlechticů se oženila s cizinkami, pocházejícími z rodů, které českým inkolátem zcela nepochybně nedisponovaly. Přesto ale bez sebemenších známek odporu po smrti svých manželů vystupovaly v roli poručnic sirotčího statku, disponovaly svým vdovským věnem, pojištěným na českých statcích a případně prováděly různé majetkové transakce.¹¹⁶⁷

O opaku by mohl naproti tomu na první pohled svědčit spor o děčínské a blanské panství, který v letech 1554–1557 vedly Anežka Trmická a Barbora z Býnu proti svým bratrům Jindřichovi staršímu a Ginterovi z Býnu. Do této právní pře, v níž šlo primárně o to, zda jsou nositeli inkolátu oba mužští příslušníci rodu, vstoupil jako vedlejší účastník též královský prokurátor Petr Chotek z Vojnína. Podle jeho právního názoru nesvědčilo obyvatelské právo nikomu ze zúčastněných, neboť „žádného z[emského] z[řízení] se neukazuje, aby jaké o tom bylo, která se cizozemkyně sem vdá, proto Českú býti a nápaduov tudy užítí jměla“, a oba sporné statky tak měly spadnout jakožto odúmrtí na panovníka. Ostatně i v argumentaci Jindřicha a Gintera se objevila věta, že Anežka, která své obyvatelské právo odvozovala od sňatku s Mikulášem Trmickým z Miliny, „nikdá není do království

---

nepřiznal). Jménem obou, v tomto případě ovšem výslovně přijatých synovců, jednal v roce 1598 i císařský „kamrdýner“ Jan nejstarší Popp. RZ, i.č. 145, 171 a 177; DZV 26, fol. K 23r; DZV 128, fol. C 3r a L 18r; DZSt 48, fol. 30r; DZSt 49, fol. M 23r – M 23v.

¹¹⁶⁶ DZSt 42, fol. F 10r (podle nové foliace E 10r).

¹¹⁶⁷ Ke stejnému závěru dospěl též V. KLECANDA, *Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského*, s. 88–89.

českého přijata od J[eho] M[ilos]ti královské ani od stavův“. Šlo o skutečně mimořádně zajímavé impulzy, které mohly výraznou měrou přispět k odstranění nejasností, které český inkolát vinou nedostatečně podrobné legislativní úpravy opřádaly. Avšak větší zemský soud, kterému se do meritorního rozhodnutí zjevně příliš nechtělo (takže ho v roce 1557 musel císař Ferdinand napomínat, aby při nejbližším termínu byl konečně vynesena rozsudek, neboť pře „ode všech stran dovedena a zavřína jest, toliko že o to vejповěd' učiněna býti má“¹¹⁶⁸), se nakonec přiklonil k názoru, že bratři z Býnu jsou obyvateli Českého království. Neměl tudíž důvod vyjadřovat se k tomu, zda a z jakého titulu (díky přijetí otce, nebo sňatku s českým šlechticem) mohou být za Češky považovány jejich sestry.¹¹⁶⁹

Poněkud překvapivá je také skutečnost, že se v roce 1593 formálně přiznala v Čechách k zemi a složila zpečetěný reverz známá moravská šlechtična Kateřina z Ludanic, manželka posledního Rožmberka Petra Voka.¹¹⁷⁰ Překvapivá v tom smyslu, že s ohledem na výše uvedené se obyvatelkou Českého království stala již okamžikem sňatku, uzavřeného v roce 1580. Mezi českou a moravskou šlechtou byly přitom vztahy dvojnásob blízké a v jiných případech se rodilé Moravanky za plnoprávné Češky nepochybně jen na základě uzavřeného sňatku považovaly.¹¹⁷¹ Netradiční a de iure nicotné Kateřininy právní kroky tak je potřeba vnímat v kontextu: krátce předtím jí Petr Vok zapsal v částce 1 000 kop českých grošů celou rožmberskou doménu a přiznání k zemi tak směřovalo k preventivnímu odstranění námitek, jež by mohly být proti tomuto kroku eventuálně činěny.¹¹⁷²

Lze tedy konstatovat, že cizinky i obyvatelky vedlejších korunních zemí, ačkoliv to normativní prameny výslovně nekonstatovaly (a ovšem ani nepopíraly), se uzavřením sňatku s nositelem českého inkolátu stávaly Češkami ve specifickém právním slova smyslu.

3.4 Přiznání k zemi

Jak již sdostatek vyplynulo z předchozího výkladu, obyvatelé vedlejších korunních zemí nebyli povinni podstupovat přijímací proceduru na zemském sněmu. Neexistovalo sice,

¹¹⁶⁸ RG, i.č. 60, fol. 214v – 215r.

¹¹⁶⁹ Rekapitulace sporu včetně argumentace účastníků a samotného nálezu je v DZM 230, fol. J 2r – J 9r. Podrobně o něm pojednal též V. KLECANDA, Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského, s. 86–96.

¹¹⁷⁰ RZ, i.č. 148; DZV 26, fol. M 16r – M 16v.

¹¹⁷¹ Tak je možno jmenovat Kateřinu Přepyskou z Rychmburka, jež se provdala za českého rytíře Viléma staršího Malovce z Malovic. Přiznání k zemi nikdy nevykonala, bez překážky ale po manželově smrti spravovala své statky. Když měl ale po ní dědit bratr Jiří Přepyský, musel příslušné právní akty v roce 1596 vykonat. Viz RZ, i.č. 164, DZV 127, fol. F 11r.

¹¹⁷² Tuto motivaci Kateřinina přiznání identifikoval již V. KLECANDA, Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského, s. 89–90.

v rozporu s tím, co často tvrdí starší literatura, společné obyvatelské právo pro celý český stát, zároveň se ale na obyvatele Moravy, Slezska a Lužic nenahlíželo jako na cizince. Základem pro tento svým způsobem kompromisní přístup se stalo často citované usnesení zemského soudu z roku 1486. Již v něm se požadovalo, aby obyvatelé vedlejších zemí, kteří získají v Čechách statek, vykonali „*slib a povinnost*“ českému králi a aby jejich statky v Čechách podléhali právě jen českému panovníkovi.¹¹⁷³

Uvedené opatření bylo v době přijetí usnesení velmi zásadní s ohledem na skutečnost, že Česká koruna byla roztržena a nominálně existovali dva čeští králové – Vladislav Jagellonský a Matyáš Korvín, pod jehož vládu spadaly právě vedlejší korunní země. To, že svými českými statky budou rezidenti „*korvínovských*“ zemí podřízeni Vladislavovi, bylo vcelku logickým předpokladem funkčnosti tohoto modelu dělené vlády v českém státě.

Ačkoliv došlo po brzké smrti krále Matyáše a volbě Vladislava Jagellonského králem uherským k opětovnému spojení vlády ve všech korunních zemích (byť nějakou dobu pokračovaly spory o to, zda vedlejší země přináležejí ke Koruně české, nebo uherské), převzali autoři Vladislavského zřízení zemského do článku věnovaného otázce usazování cizinců v Čechách starší normativní text beze zbytku, včetně poslední věty o podřízení nabytých statků českému králi. Navíc ho obohatili suspenzivní podmínkou, podle níž nemělo dojít k postoupení koupených (a per analogiam nepochybně stejně tak ani jiným způsobem nabytých) statků, dokud nebudou požadované povinnosti splněny. V doplněné pasáži se přitom objevil dosti významný posun, když tyto povinnosti neměli být realizovány pouze ve vztahu ke králi, ale též „*všie zemi*“.¹¹⁷⁴ Zemské zřízení z roku 1549 pak pouze výslovně a taxativně vypočítalo, že se norma vztahuje na obyvatele Moravy, Slezska a Horní i Dolní Lužice, a to na kupování zámků, tvrzí i vsí (nepochybně se jednalo toliko o výčet

---

¹¹⁷³ AČ, díl V., s. 227–228, č. 32 (zde s. 428 – „*Toto však znamenitě se vymieňuje, že obyvatelé markrabství moravského ani jiných zemí obyvatelé, kteříž jsou dědičně a mocně k království českému připojeni a vtěleni, že se ti za cizozemce nepokládají ... Jestliže by který obyvatel těch zemí svrchu psaných kteréhož koli zboží a zámku vedle práva země české došel, ten má králi českému nynějšímu neb budoucímu z toho slib a povinnost učiniti jakožto jiní obyvatelé v k[rálovství] č[eském] a s takovým zbožím aby žádného jiného za pána neměl nežli krále českého korunovaného pod pokutami svrchu psanými*“).

¹¹⁷⁴ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 222–223 (čl. 432 – zde s. 223: „*To však znamenitě se vymieňuje, že obyvatelé markrabství moravského ani jiných zemí obyvatelé, kteříž sú dědičně a věčně k království českému připojeni a vtěleni, že se ti za cizozemce nepokládají. Jestliže by který obyvatel z těch zemí svrchu psaných kteréhož koli zboží a zámku vedle práva země české došel, ten má králi českému nynějšímu neb budoucímu z toho slib a povinnost učiniti jakožto obyvatelé jiní v království českém a s takovým zbožím. A nemá jemu toho statku a zboží koupeného postúpeno býti, leč by prve slib a povinnost králi Jeho Milosti i všie zemi učinil podle zpuosobu svrchu psaného, aby žádného jiného za pána neměl nežli krále českého korunovaného pod pokutami svrchu psanými*“).

demonstrativní).¹¹⁷⁵ Tentýž článek lze pak již beze změny najít i v poslední redakci českého zemského zákoníku z roku 1564.¹¹⁷⁶

Všechna zemská zřízení ohledně slibu, který měli obyvatelé vedlejších zemí skládat, shodně konstatovala, že se tak má dít „*podle zpuosobu svrchu psaného*“. Vzhledem ke struktuře příslušných článků se tak zjevně odvolávala na procedurální pravidla, vztahující se na usazování skutečných cizinců. I zde se tedy očekávalo, že dojde ke složení zpečetěného pergamenového reverzu k zemským deskám a provedení ústního přiznání, jež bude řádně intabulováno.

Uvedená administrativní praxe se ale z blíže nejasných důvodů uchycovala velmi zvolna. Prvním obyvatelem vedlejších zemí, který se takto v Čechách formálně přiznal k zemi, byl císařský rada a český místokancléř Jiří Mehl ze Střelic, pocházející ze Slezska. Jeho reverz nese datum 4. července 1579,¹¹⁷⁷ deskové přiznání pak 7. července,¹¹⁷⁸ přičemž na ně navazuje vlna obdobných, písemně zachycených právních aktů z let 1579–1580. Zdá se tedy nepochybné, že teprve právě tehdy začalo být dodržování relevantních právních norem ze strany Moravanů, Slezanů a Lužičanů důsledně vyžadováno. Svědčí o tom konec konců dosti výmluvně již sama skutečnost, že místokancléř Mehl vydal reverz náhle mnoho let poté, co byl v Čechách usazen (již v první polovině šedesátých let skoupil jednotlivé díly severočeského panství Grabštejn, které mu císař Maxmilián následně nechal převést z manského na zpupné¹¹⁷⁹). Těžko si lze představit, že ho k tomuto kroku mohlo vést něco jiného než změněné právní poměry, resp. nové tendence v administrativní praxi. Vedle toho lze upozornit i na dva další Mehlovi souputníky, v jejichž reverzech se explicitně objevilo omluvné konstatování, že teprve se zpožděním naplňují požadavky právního řádu, „*o tom prve nevěděvši*“. Konkrétně se jedná o další dva Slezany: Baltazara ze Sališ, hejtmána na Plané, který koupil již v roce 1574 díly několika vsí a teprve 21. srpna 1579 složil reverz a o

---

¹¹⁷⁵ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 156–158, čl. B 15 (zde s. 158 – „*To však znamenitě se vymieňuje, že obyvatelé markhrabství moravského, knížectví slezského, markhrabství lužického, horního i dolního, v kupování zámkuov, tvrzí, ani vsí, kteříž jsou dědičné a věčně k království českému připojeni a vtěleni, ti se za cizozemce nepokládají. Jestliže by který obyvatel z těch zemí svrchu psaných kterého koli zboží a zámkův vedle práva země české došel: ten má králi českému nynějšímu i budoucímu z toho slib a povinnost učiniti, jakožto obyvatelé jiní v království českém s takovým zbožím. A nemá jemu toho statku a zboží koupeného postoupeno býti, leč by prve slib a povinnost králi J[eho] M[ilos]ti i vsí zemi učinil, podlé zpuosobu svrchu psaného, aby žádného jiného za pána dědičného neměl, nežli krále českého korunovaného, pod pokutami svrchu psanými*“).

¹¹⁷⁶ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1564, s. 506, čl. A 18.

¹¹⁷⁷ RZ, i.č. 75.

¹¹⁷⁸ DZV 20, fol. M 2r.

¹¹⁷⁹ A. SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl X., s. 231.

den později se přiznal při zemských deskách,¹¹⁸⁰ a komorního radu Pavla z Lidlova, jehož reverz je datován 25. června 1580 a přiznání v trhovém kvaternu 28. června téhož roku.¹¹⁸¹

Pro úplnost nutno dodat, že absence jakýchkoliv písemností o usazování obyvatel vedlejších korunních zemí v Čechách v letech 1541–1579 rozhodně není způsobena tím, že by k tomuto jevu nedocházelo.¹¹⁸²

Za součást Českého království bylo pro účely nabývání inkolátu považováno i Kladské hrabství, jak o tom svědčí přiznání císařského lékaře Jana Crata z Kraftheimu, který od Rudolfa II. obdržel statek Vyserov.¹¹⁸³ K odpovědi na otázku, zda zde byly příslušné normy uplatňovány skutečně důsledně, by byl potřebný další podrobnější výzkum.¹¹⁸⁴

Povinnosti, jimiž byli přistěhovalí obyvatelé vedlejších korunních zemí v Čechách obtíženi, byly natolik podobné povinnostem ukládaným cizincům, že se tyto dvě skupiny nerozlišovaly důsledně ani ve své době. Jako příklad tu může sloužit rukopis Vavřince Koutného ze Zářečné, ingrosátora při zemských deskách, který krátce před vypuknutím stavovského povstání zpracoval pro Karla staršího ze Žerotína seznam sněmovních usnesení a seznam osob přijatých do země, do panského stavu a do rytířského stavu, přičemž do rubriky nadepsané „*Stavové království českého na sněmích obecních po shoření desk zemských do země za obyvatele téhož království tyto osoby níže položené přijíti jsou ráčili*“ zahrnul i Moravany, Slezany a Lužičany, kteří se v inkriminovaném období 1541–1615 přiznali k zemi.¹¹⁸⁵ Celkem signifikantní je i fakt, že reverzy vystavené obyvateli vedlejších korunních zemí jsou dnes součástí téhož fondu jako reverzy cizozemců a nejsou nijak formálně odlišeny.¹¹⁸⁶

¹¹⁸⁰ RZ, i.č. 77; DZV 20, fol. M 22v.

¹¹⁸¹ RZ, i.č. 85; DZV 21, fol. A 21v. Zajímavé je, že v Pavlově přiznání byl v roce 1593 původní text „*podle zřízení zemského tímto zápisem se přiznává*“ doplněn na „*podle zřízení zemského tímto zápisem se přiznává sám za sebe a za své dědice a budoucí*“, ačkoliv se v řadě jiných zápisů toto výslovné rozšíření působnosti příslušného právního aktu rovněž neobjevilo a o inkolátu potomků přesto nenastaly nejmenší pochybnosti.

¹¹⁸² Namátkou lze upozornit na Moravana Zdeňka Meziríčského z Lomnice († 1566), který se oženil s Barborou Leděčskou z Říčan († 1556) a po její smrti zdědil panství Leděč nad Sázavou, aniž by o český inkolát usiloval. Základní data viz A. SEDLÁČEK, Hradky, zámky a tvrze království Českého, díl XII., s. 99.

¹¹⁸³ RZ, i.č. 83 („*Jakož sem statku vyserovského v hrabství kladském, k království tomuto českému náležitý[m], se vším k témuž statku příslušenstvím od nejjasnějšího a nejnepřemoženějšího knížete a pána, pana Rudolfa, voleného římského císaře, uherského a českého etc. krále etc. v držení*“); DZV 20, fol. Q 23r („*Jakož v království tomto českém statek vyserovský v hrabství kladském ležící s jeho příslušenstvím drží*“).

¹¹⁸⁴ Tak např. v roce 1549 dostal od Arnošta Bavorského kladský statek Homole jako léno jeho nemanželský syn Eustach z Landfrýdu, který nositelem českého obywatelského práva nebyl. Přesto se ho po celou dobu své držby nepokusil nabýt, a když statek v roce 1561 prodal, nebyla tato transakce zpochybněna.

¹¹⁸⁵ Manuskript je uložen v Ústřední církevní archiv Českobratrské církve evangelické. Rukopis č. 79. Velmi podobný rukopis je uložen též v ANM Praha, Sběrka rukopisů, č. 68 (stará sign. III A 35).

¹¹⁸⁶ RZ, i.č. 1–287 (další inventární čísla již spadají do doby po roce 1620). Poněkud nepochopitelně vydal stejný reverz jako obyvatelé vedlejších zemí také dvorský sekretář Pavel Michna z Vacínova, rodák z Budyně nad Ohří. Ibid, i.č. 255. Půl roku po něm se pak stejným způsobem přiznali k zemi i na místě nezletilých synů bratří

Velmi podstatný rozdíl ale spočíval právě v tom, že Moravané, Slezané a Lužičané nemuseli být přijímáni na půdě zemských sněmů, ale stávali se nositeli českého inkolátu na základě svého vlastního jednostranného rozhodnutí a na něj navazujících právních úkonů. Stačilo tedy dostavit se k úřadu desk zemských, odevzdat úředníkům pergamenový reverz standardního znění, opatřený visutou pečetí, a vykonat přiznání, které bylo následně zapsáno do zemských desk.

Srovnání formulářů uvedených písemností s reverzy a přiznáními skutečných cizozemců, kteří byli přijímáni zemským sněmem, vykazuje opravdu vysokou míru podobnosti. Pomine-li se výjimečná narace v reverzu Oty ze Staršedl, který zdůraznil svou hornolužickou zemskou příslušnost,¹¹⁸⁷ byl rozdíl prakticky pouze v naraci: namísto odkazu na přijetí zemským sněmem, k němuž v těchto případech nedocházelo, se tu objevoval odkaz na důvod, proč se dotyčný Moravan, Slezan či Lužičan v Čechách k zemi přiznává, což bývala pravidelně skutečnost, že v Čechách nabyt deskových statků. Lišil se ovšem právní titul tohoto nabytí a také míra konkrétnosti, se kterou byl v reverzu reflektován. Tak v případě koupě se vystavitel mohl omezit na obecnou zmínku o ní,¹¹⁸⁸ stejně jako mohl příslušný statek explicitně jmenovat.¹¹⁸⁹ V některých reverzech se objevuje zmínka pouze o úmyslu statek v Čechách v budoucnu zakoupit.¹¹⁹⁰ Druhou obvyklou cestou, jíž se tyto osoby do Čech dostávaly, bylo dědictví. A tak lze v některých reverzech číst buď obecně o nabytí statku po předcích,¹¹⁹¹ nebo o nabytí statku po konkrétním příbuzném,¹¹⁹² popřípadě i s výslovným

---

Fruvajnové z Podolí; ti ale pocházeli z Horní Falce a měli stejně jako jiní přistěhovalci z této oblasti správně projít přijímací procedurou na zemském sněmu. Ibid., i.č. 256.

¹¹⁸⁷ RZ, i.č. 281 („*Já, Ota z Staršedl na Rederu, Gotě a Dolejším Neunkirchu, obyvatel markrabství Horních Lužic*“).

¹¹⁸⁸ RZ, i.č. 188 (Jiří Vik z Vikova, 1600 – „*Jakož sem sobě statek v království tomto českém koupil, a neb že bych sobě ještě více koupiti chtěl*“). Mohlo se objevit též konstatování, že byl statek koupen od panovníka, avšak bez jeho specifikace – tak srovnej např. RZ, i.č. 101 (Daniel starší Pilgram z Pilgramu, 1584 – „*Jakož sem statek v království tomto českém od nejjasnějšího a nejnepřemoženějšího knížete a pána, pana Rudolfa, voleného římského císaře, uherského a českého etc. krále etc. trhem koupil, kderež mně do desk vložen a postoupen bejti má*“).

¹¹⁸⁹ RZ, i.č. 75 (Jiří Mehl ze Střelic, 1579 – „*jakož sem v království tomto českém statek a panství Grabštejn koupil*“), i.č. 99 (Jan hrabě z Rozdražova, 1584 – „*jakož sem v království tomto českém statek dědičnej, totiž zámek Blatnou s jeho příslušenstvím, kderyž mně do desk zemských vložen bejti má, trhem koupil*“).

¹¹⁹⁰ Tak tomu bylo – s takřka totožnou dikcí – v případě dvou příslušníků moravského rodu Žerotínů na počátku osmdesátých let – RZ, i.č. 104 (Jan Jetřich starší ze Žerotína, 1585 – „*Jakož sem toho oumyslu statek v království tomto českém sobě koupiti*“) a 116 (Bedřich ze Žerotína, 1587 – „*Jakož sem oumyslu toho statek v království českém koupiti*“).

¹¹⁹¹ RZ, i.č. 91 (Ferdinand Lokšan z Lokšan, 1582 – „*Jakož v království tomto českém statky a zboží po předcích svých držím*“), 92 (Jan starší ze Žerotína, 1582 – „*Jakož v království tomto českém statek po předcích svých držím*“).

¹¹⁹² RZ, i.č. 112 (František ze Sališ, 1585 – „*Jakož j[es]t nápadem na mně statek po někdy Baltazarovi z Sališ, bratru mém vlastním, v království tomto českém přišel a připadl*“), 136 (Mořic ze Sepotendorfu, 1591 – „*Jakož na mne nápadem statek zde v království tomto po panu otci mém milém, dobré paměti panu Távovi z Sebotendorfu etc. připadl, jehož v držení na ten čas sem*“).

uvedením, o který statek se jedná.¹¹⁹³ Velmi specifické je (již výše zmíněné) přiznání původem moravské šlechtičny Kateřiny z Ludanic, jíž její manžel Petr Vok z Rožmberka zapsal v roce 1593 ve fiktivním dluhu 1 000 kop českých grošů rodové statky pánů erbu červené pětিলisté růže.¹¹⁹⁴ V některých reverzech nemusel být právní titul držby uveden vůbec.¹¹⁹⁵

Dosti často byl součástí narace také dovětek, že se písemné přiznání vztahuje i na statky, kterých by pečetitel eventuálně nabyt v budoucnu.¹¹⁹⁶ Posléze se standardem stala dikce, v níž pečetitel prohlašoval svoji vůli statek v Čechách koupit a účinky svého přiznání vztahoval i na jinými způsoby, zejména dědictvím, nabyté statky.¹¹⁹⁷ Velmi podrobně se v tomto směru ve

---

¹¹⁹³ RZ, i.č. 103 (Václav Strnad z Tryskovic, 1584 – „*Jakož mám statek pozemský zde v tomto království, totižto tvrž a ves Pitkovice se vším k tomu příslušenstvím, kterejž jest na mne po někdy Janovi Šťastným Strnadovi z Tryskovic etc., strejci mém vlastním, případl^o*“), 221 (Pavel Šenovc z Ungersverdu, 1605 – „*Jakož jest po někdy dobré paměti panu Baltazarovi Šinovicovi z Ungersberdu, otci mém milém, díl statku Frydnavy v témž království českém ležícího na mne právem dědictvím přišel a případl, kteréhožto dědictví (dosáhše já již vedle zřízení zemského téhož království českého let svých spravedlivých) se ujíti a od kohož náleží žádati mínim^o*“).

¹¹⁹⁴ RZ, i.č. 248 („*Jakož mám sobě od vysoce urozeného pána, pana Petra Voka z Rožmberka na Českém Krumlově, vladaře domu rožmberského, pana manžela mého nejmilejšího, v dluhu jednom tisíci kopách groších českých některé statky zápisem desk zemských království českého zapsané, jakž týž zápis v kvaternu větším zápisném brunátném léta tisícího pětistého devadesátého třetího v pátek po Božím těle H XI plněji svědčí, aneb pokudž by mi se jaký statek buď odkazem, a neb jakýmkoli právem v témž království dostal^o*“).

¹¹⁹⁵ Tak uvedl císařský lékař Jan Crato z Kraftheimu ve svém reverzu z roku 1580, že získal od Rudolfa II. v Kladském hrabství statek Vyserov, z textu ale nelze dovodit, zda se jednalo o koupi, dar či jinak právně konstruovanou formu postoupení. RZ, i.č. 83 („*Jakož sem statku vyserovského v hrabství kladském, k království tomuto českému náležítý[m], se vším k témuž statku příslušenstvím od nejjasnějšího a nejnepřemoženějšího knížete a pána, pana Rudolfa, voleného římského císaře, uherského a českého etc. krále etc. v držení^o*“). Damián z Peicelsdorfu v roce 1590 pouze konstatoval, že již v Čechách statek drží, aniž by upřesnil, jakým způsobem se do jeho rukou dostal. RZ, i.č. 134 („*Jakož v království tomto českém statek svůj pozemský držím, a neb že bych ještě více statku koupiti chtěl^o*“). Podobný text je i v reverzu Zikmunda Belvice z Nostvic z následujícího roku. RZ, i.č. 138 („*Jakož mám a držím statek v království tomto českém, a neb že by mi se ještě jaký buď odkazem, a neb jakýmkoliv právem dostal^o*“). Lakonickou variantu představuje narace v přiznání Jana Kergela z Karlšpachu z r. 1602: „*Jakož v království tomto českém statek dědičný držím a mám^o*“. RZ, i.č. 197.

¹¹⁹⁶ Tak již nejstarší dochovaný reverz tohoto druhu vystavil Jiří Mehl ze Střelice v roce 1579 byl vystaven ze „*statku grabštejnského, kderéhož v tomto království českém v držení sem, a nebo kderéhož bych sobě v tomto království koupil i jinak sobě pořádně přivlastňoval^o*“. RZ, i.č. 75. Podrobněji je to formulováno v reverzu Marka Lidla z Lidlova z roku 1590 („*Jakož v království tomto českém statek mám, a nebo že bych sobě jaký statek koupil, buď odkazem a neb jakým koliv právem v tomto království dostal, a neb nápadem že by na mne přišel^o*“).

¹¹⁹⁷ Na ukázkou lze citovat text obsažený v přiznání Jindřicha mladšího Kurcpacha z Trachenburku z roku 1590 („*„Jakož sem oumyslu toho statek v království českém koupiti, a nebo že by na mne nápadem aneb jakýmžkoli způsobem přijíti jměl^o*“), Jáchyma Malcana z roku 1591 („*„Jakož sem úmyslu toho statek v království českém koupiti, a neb pokudž by mi se jaký buď odkazem, a neb jakýmkoliv právem dostal^o*“), Jakuba staršího z Horneku z roku 1592 („*„Jakož sem umínil sobě statek v království českém koupiti, a neb že by mně ještě nějaký jakýmžkoli právem neb nápadem případl, v témž království českém se osaditi^o*“) či v reverzech z roku 1609, vystavených Zikmundem Matějem Venclíkem z Vrchovišť, Janem z Černhauzu, Štěpánem Šmídem z Frajhofu („*„Jakož sem úmyslu toho v království tomto českém sobě statek koupiti, aneb pokudž by mi se jaký buď odkazem, neb jakýmkoliv právem dostal, v témž království se osaditi^o*“). Mírně odlišně se téhož roku přiznal Václav z Radostína („*„Jakož sem té vůle v království tomto českém sobě statek koupiti, aneb pokudž by se mi jaký statek buď odkazem, aneb jakýmkoliv právem v tomto království českém dostal, aneb nápadem že by na mně přišel^o*“). RZ, i.č. 135, 137, 141, 238–241. Poněkud rozvitější je text ve společném přiznávacím listu bratří Martina a Benjamína Fruvajňů z Podolí, učiněném i jménem jejich nezletilých synů Jana Ladislava, Eliáše a Jana Abraháma („*„Jakož sme úmyslu toho buď společně, neb jeden každý z nás obzvláštěně v království tomto českém sobě statek dědičný neb jakýmžkoli jiný koupiti, a neb pokudž by nám jaký buď odkazem, aneb jakýmkoliv právem se dostal, v témž království se osaditi^o*“). Ibid., i.č. 256. Zajímavá je potenciální formulace úmyslu zakoupit statek

svém reverzu rozepsal svobodný pán Kašpar Vilém Minkvic z Minkvicburku, který po otci Kašparovi zdědil v Čechách movitý majetek a zároveň deklaroval svoji vůli koupit zde případně i statek nemovitý.¹¹⁹⁸

Štěpán z Eitzinku a Ludvík Colloredo z Walsee, kteří se obyvateli Moravského markrabství stali na základě sněmovního přijetí a svým původem k moravské šlechtě nepatřili, neopomněli své přijetí na Moravu v naraci svých reverzů zdůraznit.¹¹⁹⁹

Konečně bylo obvyklou součástí narace odvolání na článek A 18 zemského zřízení z roku 1564, který představoval z hlediska právní úpravy inkolátu jakousi ohniskovou právní normu. Obvykle se jednalo o poukaz na to, že „*zřízení zemské pod literou A XVIII to v sobě zjevně, jak se jeden každý v tom zachovati má, vyměřuje*“,¹²⁰⁰ a vyjádření ochoty učinit tomuto normativnímu požadavku zadost.¹²⁰¹ Pokud jde o dispozici, sestávala stejně jako u písemných přiznání sněmem přijatých cizinců z příslibu uznávat jako dědičného pána korunovaného českého krále, srovnat se v právech a povinnostech s jinými obyvateli Českého království a podporovat právní řád.¹²⁰² Zatímco ale u přijatých cizinců byl tento text, jak bylo ukázáno

---

v reverzech Václava Procka Cetenského z Cetně, vydaném i jménem jeho nezletilého mladšího bratra Pavla, a Jana Návoje z Důlného z roku 1593 („*Jestliže bych kdykoli toho oumyslu byl, statek v království českém koupiti, a nebo že by na mne nápadem jakýmžkoli případl*“) a v mírně odlišné podobě též bratří Šliviců ze Šlivic („*Jestli bychom kdy toho úmyslu byli, statek v království tomto českém koupiti, a neb pokudž by se nám neb jednomu z nás jaký bud' odkazem, a neb jakýmkoliv právem dostal, v témž království se osaditi. A poněvadž zřízení zemské...*“). Ibid., i.č. 145–147. Nutno dodat, že těmito ukázkami není variabilita dikcí v žádném případě vyčerpána.

¹¹⁹⁸ RZ, i.č. 176 („*Jakož mi po urozeném pánu, panu Kašparovi Minkvicovi z Mikvic etc., panu otci mém milém, jakožto synu a dědici po něm zůstalému statek na jistotách, zápisích, klenotech, hotových peněžích, svrščích a nábytcích v tomto království českém náleží a já toho oumyslu sem, v témž království českém sobě statek koupiti, a jestliže by mně se jaký bud' odkazem, a neb jakýmžkoliv právem kdykoliv dostal, v témž království se osaditi*“).

¹¹⁹⁹ RZ, i.č. 79 (Štěpán z Eitzinku, 1579 – „*Jakož sem v markrabství moravském s předky svými za obyvatele od stavuov téhož markrabství do země přijat a od dávních let tam statky měvše osedlí sme byli. A jsouce toho oumyslu sobě statek v království českém též koupiti*“), 150 (Ludvík Colloredo z Walsee, 1593 – „*Jakož sem v markrabství moravském za obyvatele přijat, a jsouce toho úmyslu v království českém se osaditi a statek koupiti, i pokudž bych jaký statek sobě zde koupil a neb ho jakýmkoliv právem dostal*“). Stejnou cestou se dostal do Čech i Volf Zikmund z Losenštejna v roce 1611. V jeho reverzu ale udělení moravského inkolátu, k němuž došlo v roce 1608, reflektováno není. RZ, i.č. 249; A. DOERR, Verzeichniss der inkolats-Ertheilungen und Aufnahmen in den Herrenstand in Mähren aus den Jahren 1531–1620, s. 8, č. 101; F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 100.

¹²⁰⁰ Např. RZ, i.č. 92. Jiný, atypický obrat lze nalézt v reverzu Jakuba Berveka z Kunvaldu z roku 1581 („*poněvadž zřízení zemské království českého A vosumnáctý, jakž by se Moravané a Lužičané, kteří cizozemci nejsou, nežli by se dědiny jich do desk vložili, zachovati jměli, zjevně vyměřuje*“). Ibid., i.č. 90.

¹²⁰¹ Srovnej např. reverz dvorského rady Bohumíra Hertla z roku 1612 („*Protož já, spočátku psaný Gotfríd Hertl etc., chťice tomu zřízení zemskému vedle obyčeje a řádu království českého ve všem zadosti učiniti*“). RZ, i.č. 254.

¹²⁰² Shodnou dispozici („*oznamuji, že sem slíbil za sebe i za dědice své, že žádného jiného za pána dědičného mítí nemám nežli krále českého korunovaného. A tak ve všech povinnostech se srovnati mám s obyvateli téhož království českého a země české, řád a právo podnikati, je trpěti a obhajovati, tak, jakž všickni tři stavové téhož království českého se zachovati povinen jsem*“ je možno nalézt například v reverzech všech tří pánů ze Žerotína, kteří se v Čechách postupně přiznali k zemi v letech 1582, 1585 a 1587. RZ, i.č. 92, 104, 116.

výše, s postupující dobou obohacován o další závazky, u obyvatel vedlejších korunních zemí se po celou dobu předbělohorskou udržel prakticky v původní podobě.¹²⁰³

Pochopitelně i přiznání obyvatel vedlejších korunních zemí se vztahovalo i na jejich potomky. Spíše jako kuriozitu tak lze vnímat koncept listu Rudolfa II. úředníkům desk zemských s datem 9. dubna 1608, v němž panovník (fakticky ovšem česká dvorská kancelář) upozorňoval, že Jiří Štubík z Königštejnu je ve svém reverzu k zemi zmíněn sám „*a o dědicích jeho žádné zmínky učiněno není*“, načež milostivě poručil, aby účinky přiznání byli pro futuro vztahovány i na tyto dědice a aby o tom byl do desk zemských učiněn náležitý zápis.¹²⁰⁴ Na druhou stranu, o „budoucích svých“ hovořil v textu svého reverzu i kardinál Ditrichštejn, u něhož byla zplození legálních descendantů zcela vyloučeno.¹²⁰⁵

Také u Moravanů, Slezanů a Lužičanů vycházel text ústních přiznání, zapisovaných do trhových kvaternů zemských desk, primárně z textu reverzů, které k úřadu desk zemských skládali. Vzhledem k relativní pestrosti narací používaných v písemných přiznáních lze tuto souvztažnost dokumentovat ještě lépe. Co příklad mohou být uvedeni tři páni ze Žerotína, kteří se v Čechách přiznali k zemi v průběhu osmdesátých let 16. století: každý z nich použil poněkud odlišnou naraci a u každého z nich byla zvolená dikce použita deskovým písařem jako východisko pro formulaci zápisu o ústním přiznání v trhovém kvaternu, i když ve všech případech došlo k určitému rozšíření a zpřesnění původních obrátů.¹²⁰⁶ Pokud jde o dispozici, i zde figurují ty samé základní přísliby, které se objevují v reverzech a konec konců i v přiznáních do země přijatých cizinců (a opět v opačném pořadí, než v reverzech – nejprve tedy přichází srovnání se v právech a povinnostech a podpora právního řádu, teprve potom poslušnost korunovanému českému králi).¹²⁰⁷

¹²⁰³ Srovnej poslední předbělohorské reverzy z let 1618–1619. RZ, i.č. 281–286.

¹²⁰⁴ SM, sign. J 21/S 168, i.č. 1539, kart. 1032.

¹²⁰⁵ RZ, i.č. 282.

¹²⁰⁶ Tak srovnej u Jana staršího ze Žerotína v roce 1582 („*Jakož v království tomto českém statek po předcích svých držím*“ x „*Jakož v království tomto českém statky a zboží po předcích svých drží a pokudž by ještě co budoucně koli statku a zboží v tomto království koupil*“), Jana Jetřicha staršího ze Žerotína v roce 1585 („*Jakož sem toho oumyslu statek v království tomto českém sobě koupiti a nebo že by nápadem a neb jakýmž koli právem na mně připadl*“ x „*Jakož jest té vůle v království tomto českém sobě statek aneboližto zboží koupiti a neb pokudž by se jemu jaký statek bud' odkazem a neb jakým koliv právem v tomto království českém dostal a neb nápadem že by na něj přišel*“) i Bedřicha ze Žerotína v roce 1587 („*Jakož sem oumyslu toho statek v království českém koupiti*“ x „*Jakož jest té vůle v království tomto českém sobě statek koupiti a neb pokudž by se jemu jaký statek bud' odkazem a neb jakým koliv právem v tomto království českém dostal a neb nápadem že by na něj přišel*“). RZ, i.č. 92, 104, 116; DZV 21, fol. J 28v – J 29r; DZV 22, fol. M 10v – M 11r; DZV 23, fol. K 11v.

¹²⁰⁷ Namátkou viz zápisy o přiznání Štěpána z Eitzinku („*že jest se přiznal a tímto zápisem přiznává, že podle zapsání jeho listem pod pečeti přivěšenou chce právo trpěti a práva obhajovati i také dopomáhati i všecko učiniti jako jiní obyvatelé tohoto království českého učiniti sou povinni. A žádného jiného za pána dědičného jmíti nemá nežli krále českého korunovaného*“), Viléma z Donína („*Že s těmi se všemi statky podle zřízení zemského jest se přiznal a tímto zápisem přiznává, že podle zapsání jeho listem pod pečeti přivěšenou chce právo trpěti, jeho obhajovati i také dopomáhati i všecko učiniti jako jiní obyvatelé tohoto království činiti povinni sou. A žádného jiného za pána dědičného jmíti nemá nežli krále českého Jeho [Milos]t korunovaného*“), Karla z Lichtenštejna

Pro úplnost je na tomto místě záhodno připomenout, že podobně se i na Moravě Češi, Slezané a Lužičané mohli usazovat libovolně, i zde ale museli nejprve vydat příznávací list – formálně ovšem nikoli k zemi, nýbrž k landfrídu.¹²⁰⁸

Do podobné právní situace jako obyvatelé vedlejších zemí se mohli dostat Češi, kteří vzali odpuštění od krále i země a usadili se mimo hranice českého státu, následně se ale rozhodli do Čech opět vrátit. Na základě prvního z obou uvedených kroků se stali *de iure* cizinci, a zemské zřízení po nich proto požadovalo, „*aby se přiznali, že všecku poddanost učiniti mají králi J[eho] M[ilos]ti, právo podniknouti a trpěti i obhajovati, tak, jako všickni tři stavové a ... takové přiznání učiniti mají osobně před úředníky u desk zemských a oni takové přiznání dskami zemskými zapsati mají*“.¹²⁰⁹ Přeci jen tak byl i nadále respektován specifický vztah těchto osob k rodné zemi a byla jim dána možnost usadit se v Čechách za stejných podmínek, jaké se vztahovaly na obyvatele vedlejších korunních zemí. Je ovšem nutno podotknout, že dochované pragmatické písemnosti nenavědčují tomu, že by byl uvedený postup po polovině 16. století aplikován v praxi.

Jediný zdokumentovaný případ, kdy se k zemi přiznal rozený Čech, spadá ještě do doby jagellonské. Došlo k němu tedy řadu desetiletí předtím, než byla výše citovaná norma do zemského zřízení zakomponována. Hlavním aktérem celé kauzy byl Jindřich, druhorozený syn Buriana (II.) z Gutštejna, řečeného příznačně Bohatý, pocházejícího ze starobylého českého rodu s erbem trojího černého jeleního paroží ve zlatém štítě.¹²¹⁰ Jeho český původ i vrozená zemská příslušnost byly tedy mimo jakoukoliv pochybnost a po otcově smrti držel v Čechách postupně různé části jeho rozsáhlého majetku, především zástavní panství Tachov.

V neklidných poměrech na počátku 16. století se Jindřich velmi výrazně zapojil do vnitřních nepokojů a záští na česko-bavorském pomezí a „úspěšně“ si vytvářel nepřátele na všech stranách, takže se o něm ve starých letopisech v souvislosti se sjezdem konaným v roce

---

(„*že s těmi se všemi statky podle zřízení zemského jest se přiznal a tímto zápisem přiznává, že podle zapsání jeho listem pod pečeti přivěšenou chce právo trpěti, jeho obhajovati i také dopomáhati, i všecko učiniti jako jiní obyvatelé tohoto království činiti povinni jsou. A žádného jiného za pána dědičného jmíti nemá nežli krále českého Jeho Milost korunovaného*“) či Bedřicha z Černhauzu („*že podle zapsání svého listem pod pečeti jeho k němu přivěšenou a ke dskám zemským složeným chce právo trpěti, jeho obhajovati i také dopomáhati a to všeckno učiniti, což jiní všickni obyvatelé království tohoto činiti povinni sou. A žádného jiného za pána dědičného míti nemá nežli Jeho Milost krále českého korunovaného*“). DZV 20, fol. Q 16v (Štěpán z Eitzinku, 1580), DZV 24, fol. G 25v – G 26r (Vilém z Donína, 1588), DZV 131, fol. D 25r – D 25v (Karel z Lichtenštejna, 1602), DZV 136, fol. O 16r (Bedřich z Černhauzu, 1614).

¹²⁰⁸ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 85.

¹²⁰⁹ CIB, Tomi IV. pars I. sectio I., ZZ 1549, s. 405, čl. U 19; ZZ 1564, s. 596, čl. K 39.

¹²¹⁰ Jindřichovu biografii zpracoval velmi podrobně J. JÁNSKÝ, Hroznatovci a páni z Gutštejna, zejm. s. 210–275.

1511 v Plzni uvádí, že s ním „žádný z pánův mluviti nechtěl, ani s jeho služebníky“.¹²¹¹ Kráček tedy ve šlépějích svých bratrů: z nich Jan byl již v roce 1506 odsouzen ke ztrátě hrdla za napadení komorníků zemského soudu a o dva roky později byl stejný rozsudek vynesen nad nejstarším Kryštofem (pro nerespektování zemského soudu). Jetřich, Jan a Volf pak v roce 1509 propadli (Jan již podruhé!) hrdlem i statkem za neprokázané osočení Albrechta Rendla z Oušavy jako jednoho z členů zemského soudu. Nejvyššímu trestu se sice Gutštejnové ve všech případech dokázali vyhnout, ne tak ale citelnému postihu na svých majetcích.¹²¹²

V roce 1505 získal Jindřich z Gutštejna v Horní Falci panství Schwarzenburg a sousední Treffelstein a naopak se zbavil majetku v Čechách.¹²¹³ František Palacký konstatoval, že Jindřich „vyhostil se byl ze země české“,¹²¹⁴ a Jiří Jánský výslovně uvedl, že Jindřich v Čechách „v důsledku svých záští ztratil i inkolát“.¹²¹⁵ Je ovšem otázkou, jakým způsobem (a zda vůbec) inkolátu pozbyl. Zemské právo nepochybně již v té době umožňovalo příslušníkům šlechtických stavů vzít „odpuštění od krále“ a tím se zbavit jak závazku vůči českému králi, tak zemské příslušnosti, ačkoliv legislativní garance tohoto práva „vedle svobody tohoto království“ proběhla teprve v uvedeném roce 1549.¹²¹⁶ Uvedenou cestu odchodu ze země volil ostatně již v roce 1510 Jindřichův bratr Jetřich.¹²¹⁷ U Jindřicha ale tento krok doložen není. Nabízela by se hypotéza, že na něj mohl být aplikován právě ten článek Vladislavského zemského zřízení, podle něhož měl ztratit všechny statky (a případně i čest) každý, kdo by v cizích službách bojoval proti českému králi nebo proti zemi.¹²¹⁸ Doklady o podobném rozhodnutí však absentují (otázkou je, zda by tyto právní následky mohly nastat ipso facto), navíc v roce 1514 koupil Jindřich bez jakéhokoliv odporu v západních Čechách statek Kočov.¹²¹⁹

---

¹²¹¹ F. PALACKÝ (ed.), *Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých* vydané, s. 329.

¹²¹² Blíže nejnověji J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, s. 207, 246, 284–287, 300. Rozhodnutí ve sporu Gutštejnů s Albrechtem Rendlem je uloženo v ÖStA Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, fond Urkundenabschriften, kart. 86, č. 1535. Invektivy Jindřicha z Gutštejna vůči některým zemským úředníkům a soudcům v roce 1508 byla vydány v AČ, díl XI., s. 132–133, č. 1185–1187.

¹²¹³ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, s. 224, 228.

¹²¹⁴ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, svazek XII., s. 89.

¹²¹⁵ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, s. 283.

¹²¹⁶ Ve Vladislavském zřízení je obsažen pouze text, řešící protiprávnost služby cizím panovníkům, kteří by se dostali do konfliktu s Českým královstvím. P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Edice, s. 221 (čl. 429).

¹²¹⁷ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, s. 288.

¹²¹⁸ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (eds.): *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Edice, s. 221 (čl. 429).

¹²¹⁹ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, s. 260. O několik let později Jindřich statek opět prodal. Z. PROCHÁZKA – J. ÚLOVEC, *Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov 1*, s. 59.

V roce 1522 (23. července) vydal ale Jindřich náhle reverz k zemi, dodnes dochovaný ve fondu Archiv České koruny.¹²²⁰ Listina je výrazně degradovaná a úplná rekonstrukce jejího textu tím pádem není možná. Zdá se, že je plně srovnatelný s texty dalších reverzů pocházejících z této doby,¹²²¹ nelze ale s jistotou prohlásit, zda navazuje na Jindřichovo sněmovní přijetí, nebo jde o přiznání jednostranné, jež by dokládalo starší obyčejové kořeny modelu, zakotveného v zemském zřízení z roku 1549. Každopádně je ale zjevné, že o Jindřichově příslušnosti k Českému království panovaly na počátku dvacátých let 16. století vážné pochybnosti a chtěl-li se pán z Gutštejna spolu s dalšími sourozenci ujmout dědictví po bratru Janovi, zemřelém na počátku roku 1521, potřeboval je nutně rozptýlit.¹²²²

Také ve vedlejších korunních zemích bylo možno nabýt obyvatelského práva jednostranně, jestliže se jednalo o migraci v rámci České koruny. Jednoznačně doloženo je to na Moravě, kde podobně jako v Čechách platilo, že se obyvatelé Českého království, slezských knížectví a lužických markrabství nepokládají za cizince.¹²²³ Celá řada šlechtických rodů měla ostatně odedávna majetky ve více korunních zemích a žádná striktní hranice, zejména mezi šlechtou českou a moravskou, tedy neexistovala, byť de iure tvořili šlechtické stavy každé země uzavřené korporace. Pokud tedy Češi, Slezané či Lužičané projevíli zájem usadit se na Moravě, nebyly jim do cesty kladeny překážky a podobně jako v Čechách vystačili s jednostranným právním úkonem, jímž bylo v tomto případě vydání přiznacího listu k zemskému míru (landfrýdu). Zřejmě spíše výjimečně, v případě cizinců, kteří byli teprve nedávno přijati v Čechách za obyvatele, procházela celá záležitost zemským sněmem, jako tomu bylo například u Jiřího Zikmunda z Lamberka, který se dva roky po svém přijetí v Čechách ohlásil v roce 1608 na Moravě. Poté, co byla dosvědčena existence jeho inkolátu českého, usnesli se sněmovníci, že mu „rádi přejí“, aby „v zemi této spoluobyvatelem a landfrýdníkem bejti mohl“ a uložili mu pouze, „aby neprodleně list k landfrýdu podle pořádku

¹²²⁰ AČK, i.č. 1945.

¹²²¹ Souhrnně o nich M. STARÝ, Čtyři reverzy k zemi z doby jagellonské ve fondu Archiv České koruny, s. 97–107.

¹²²² Smlouva o vypořádání dědictví mezi Jindřichem a Volfem je datována 15. února 1521. Nejisté Jindřichovo postavení v této době se odrazilo v tom, že zděděné statky měl pět let spravovat Volf, zatímco Jindřich měl nárok na pravidelný roční plat a naturální deputát. Po uplynutí této lhůty, nepochybně určené k odstranění právních překážek držby, měl být dědický podíl vydán Jindřichovi nebo jeho dědicům. SOA Třeboň, Cizí rody, sign. z Gutštejna I. Jak již bylo konstatováno výše, je Jindřichův následně vydaný reverz vinou degradace materiálu částečně nečitelný, Jindřichova dřívější příslušnost k Českému království v něm ale dozajista není žádným způsobem reflektována. K tomu je pak dále zapotřebí dodat, že navzdory explicitnímu závazku v reverzu obsaženému se Jindřich nezbavil svých zahraničních statků v Horní Falci.

¹²²³ Poprvé to bylo výslovně konstatováno v sněmovním usnesení z roku 1523. AČ, díl XI., s. 341–345, č. 123 (zde s. 343, čl. 5); D. JANIŠ (ed.), Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518–1570. 1. Památky sněmovní I, s. 105–106, č. 94. Norma pak byla převzata do všech zemských zřízení. F. ČÁDA (ed.), Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným, s. 112–113, čl. 100; D. JANIŠ (ed.), Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545, s. 208, čl. 228; J. JANIŠOVÁ (ed.), Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604, s. 388–389, čl. 140.

od sebe dáti, J[eho] M[ilos]ti panu hejtmanovi jej odvésti a s nejvyšším panem písařem o taxy se srovnati povinen byl¹²²⁴. Možno doplnit, že právě proti těmto „novým“ Čechům zřejmě směřovala výhrada, v praxi ovšem nevyužívaná, že „mohla by taková osoba býti, že by ji páni z hodných příčin nemohli přijíti“.¹²²⁵

Určitou stopu k hypotéze, že i v Čechách mohlo být přiznání obyvatele vedlejších zemí podrobena předběžnému projednání, představuje dochovaný originál listu kardinála Františka Ditrichštejna, adresovaný 28. ledna 1618 „Vysoce urozeným pánům pánům N. N., Jeho císařské Milosti místodržící[m]u, radám a nejvyšším ouředníkům zemským království českého, pánům ujcům, švagřům a přátelům Našim zvláště milým“. Jeho meritem bylo poděkování za přijetí za „spoluobyvatele“ Českého království, oznámení, že odesílatel listu již složil očekávaný revers k zemi a příslib budoucího poskytování všemožných služeb.¹²²⁶ Vzhledem k tomu, že ke sněmovnímu přijímání Moravanů v Čechách skutečně nedocházelo, jak ostatně jasně vyplývá i z dikce Ditrichštejnova reverzu z 25. ledna,¹²²⁷ není interpretace této

¹²²⁴ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 85 a 100.

¹²²⁵ AČ, díl XI., s. 341–345, č. 123 (zde s. 343, čl. 5); D. JANIŠ (ed.), Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518–1570. 1. Památky sněmovní I, s. 105–106, č. 94; F. ČÁDA (ed.), Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným, s. 112–113, čl. 100; D. JANIŠ (ed.), Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545, s. 208, čl. 228; J. JANIŠOVÁ (ed.), Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604, s. 388–389, čl. 140.

¹²²⁶ SM, sign. J 21/D 14, i.č. 1525, kart. 1007 („Službu a pozdravení Naše přátelské i jiné všeckno nejlepší dobré vašim mi[l]o[s]tem vzkazujeme, vysoce urození páni páni, ujcové, švagrové a přátelé Naši zvláště milí. Že ste Nás tak laskavě a dobrotivě za spoluobyvatele slavného království českého přijíti ráčili, vašim mi[l]o[s]tem z takové lásky a k Nám mající náchylnosti velice a přátelsky děkujeme. A poněvadž jsme pak i již dle chvalitebného obyčeje revers zhotovený od sebe odvedli, tehdy na jiném nejsme, anobř k vaši[m] mi[l]o[s]tem se tímto psaním pronášíme a ohlašujeme, že všeckno to, což slavné království české za právo má, netoliko podniknouti, mnohejm i víceji vašim mi[l]o[s]tem a všem pánům stavům, i též celému království českému dle své nejvyšší možnosti Naší, v tom statku, zboží, ano i života svého nelitujíce, každého času prospěšně sloužiti se všelijak snažiti budeme, načež se dokonale z (sic!) ubezpečiti moci ráčíte. A přitom dáleji vaši[m] mi[l]o[s]tem jak osobu svou, tak i strejce a budoucí potomky Naše k lásce a dobrotivosti vašich mi[l]o[s]tí poručena činíme, jiné naděje nejsou, toliko že ta upřímná náchylnost, láska a dobrotivost, kterouž jsme každého času od vašich mi[l]o[s]tí vskutku seznali, ještě dáleji k Nám i tolikéž k strejci Našemu, kterežto jako i My vašim mi[l]o[s]tem k službám zavázán jest, prokazována a budoucně upevněna bude. S tím ochrana a milost Boží s námi se všemi bejti rač. Datum na zámku Našem žďárském 28. dne Januarii léta 1618. František z Boží mi[l]o[s]ti kardinál z Dytrychštejna, biskup olomoucký etc. kníže, J[eho] c[ísařské] M[ilosti] tejná rada“).

¹²²⁷ RZ, i.č. 282 („My, František, z Buoží milosti svatého římského kostela titule svatého Silvestra kardinál z Dytrychštejna, kníže biskup olomoucký, královské kapli české hrabě, Jeho Milosti císařské tejná rada a království a zemí Jeho Milosti protector. Znám činíme tímto listem, jenž revers slove, obecně přede všemi a zvláště tu, kdež náleží. Jakož sme úmyslu toho v království tomto českém sobě statek koupiti, a nebo pokudž by se Nám jaký bud' odkazem, aneb jakýmkoliv právem dostal, v témž království se osaditi. A poněvadž zřízení zemské A 18, jak se jeden každý v tom zachovati má, to v sobě zjevně vyměřuje. Protož My, spočátku psaný František z Dytrychštejna etc., chtěce tomu zřízení zemskému vedle obyčeje a řádu království českého ve všem zadosti učiniti, oznamujem, že sme slíbili a tímto zápisem slibujem za Nás i za budoucí Naše, že žádného jiného za pána dědičného míti nemáme nežli Jeho Milost krále českého korunovaného. A také ve všech povinnostech s obyvateli téhož království a země české se srovnati, řád a právo podnikati, je trpěti a obhajovati i také dopomáhati, tak, jak všickni tři stavové téhož království českého se chovají, též se zachovati. A tomu všemu, což se svrchu píše, i s budoucími Našimi pod těmi všemi pokutami, jakž svolení a zřízení zemské ukazuje, dosti učiniti máme a povinni sme. Tomu na svědomí pečeť Naši vlastní k tomuto listu přivěsiti sme dali a v něm se vlastní rukou Naši podepsali. Kteréhož jest datum ve čtvrtek den obrácení svatého Pavla na víru křesťanskou léta šestnáctistého osmnáctého“).

písemnosti jednoznačná. Nejpravděpodobněji lze nicméně uvažovat o tom, že Ditrichštejnovo přiznání k zemi bylo předběžně prodiskutováno (na půdě zemského soudu?) a kardinál, s českými právními poměry zřejmě důvěrně neobeznámený, chápal kladný výsledek této debaty jako „přijetí“. Což by znamenalo, že minimálně v některých případech nedošlo k zapsání přiznání Moravanů, Slezanů a Lužičanů k zemi dříve, než se k němu české stavy kladně vyjádřily. Potvrzuje to také dobová poznámka na rubu reverzu Oty ze Staršedl, datovaného 8. ledna: „*Tento revers i přiznání Oty z Staršedl etc. k zemi jest na přednešení toho od úředníkův praž[ských] men[ších] d[esk] zemských jich mi[l]o[st]em nejvyšším pánům úředníkům zemským z jistého uvážení a povolením jich mi[l]o[s]tí ke dskám zemským přijato. Act[um] v středu po s[vatý]ch Třech králích léta 1618.*“¹²²⁸ Avšak na těchto dvou písemnostech, vzniklých nota bene prakticky v tomtéž okamžiku, je asi přeci jen stěží možné budovat nějaký obecnější model úředního postupu.

Podle vzoru českého se přistěhovalci z jiných korunních zemí přiznávali k zemi i na Opavsku.¹²²⁹ Pokud se opavské stavy v roce 1612 usnesly „*o ty novotné stavu rytířského a kteří se vnovu do země vkoupili, má jim v tý příčině Jeho Milosti (sic!) pan hejtman psaní učiniti*“, respektive „*v příčině těch, kteříž se vnově do knížetství tohoto vkoupili, mají listy přiznávací panu hejtmanovi podle připsu ihned oddati (sic!)*“,¹²³⁰ nelze s jistotou určit, zda se to vztahovalo na úplné cizince (kteří statky koupili, aniž by jim byl udělen inkolát), nebo na přistěhovalé obyvatele okolních korunních zemí. Nejpravděpodobněji lze soudit, že usnesení směřovalo vůči oběma těmto skupinám. Naprosto jednoznačné je ale další sněmovní usnesení z roku 1618, požadující „*reverß p[ana] Jana Odkolka pod pečetí zemi učiněný mezi jiné reverße aby položen byl, oddán (sic!) jest panu Šeborovi Pražmovi v soudnej světnici*“.¹²³¹ Zmíněný Jan Odkolek z Újezdce byl totiž příslušník rytířského rodu původem českého (z Mladoboleslavska) a na Opavsko se přistěhoval z Moravy.¹²³² Podobně se několik let před ním (v roce 1615) přiznal na Opavsku k zemi další Moravan, Václav Adam Podštatský z Prusinovic.¹²³³ Situace ve slezských knížectvích a v Lužici je prozatím neprobádaná, ani zde ale patrně nebyly přistěhovalci z jiných korunních zemí kladeny vážnější překážky.

---

¹²²⁸ RZ, i.č. 281.

¹²²⁹ Ačkoliv jinak bylo opavské zemské právo úzce vázáno na moravské, v případě usazování Čechů a Moravanů je třeba hledat vzor spíše v právu českém, neboť se vyžadovalo nikoli přiznání k landfrýdu (který se v opavském právu prakticky nevyskytuje), ale vystavení reverzu k zemi.

¹²³⁰ ZA Opava, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318-1850, i.č. 987, fol. 109v – 110r, 118v.

¹²³¹ ZA Opava, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318-1850, i.č. 987, fol. 203r.

¹²³² Ottův slovník naučný, díl XVIII., s. 629.

¹²³³ Ottův slovník naučný, díl XIX., s. 1033.

3.5 Přijetí do panského nebo rytířského stavu

Pro obyvatele vedlejších zemí (nikoli ovšem pro skutečné cizince) se v Čechách otvírala ještě jedna specifická cesta k nabytí inkolátu. Šlo o přijetí do některé ze šlechtických stavovských korporací. Podobně jako udělování inkolátu, odehrávaly se i tyto procesy na půdě zemského sněmu. Rozhodnutí však nebylo v těchto případech v rukou plného sněmu jakožto reprezentativního shromáždění, sestávajícího v Čechách ze tří kurií, ale spadalo do výhradní kompetence příslušného stavu. Šlo o jednu ze „svobod“, které si páni i rytíři rezervovali již na sklonku 15. století, kdy se česká stavovská společnost institucionálně dotvářela.¹²³⁴

Pokud jde o přijímání do stavu panského, potřeba jeho právní úpravy vyvstala zřejmě především v souvislosti s liberální nobilitační politikou císaře Bedřicha III. Habsburského, již využívali i šlechtici z českých zemí.¹²³⁵ Do poloviny 15. století bylo povyšování na pána podle všeho královským prerogativem, využívaným jen velmi umírněně, takže nebudilo žádné větší vášně. Pokud bude pominuto pouze narativně doložené a obsahově do určité míry nejasné povýšení „vší chvály hodného Hovory“, legendárního předka rozrodu Ronovců, zaslouživšího se na počátku 11. století o osvobození knížete Jaromíra z rukou Vršovců,¹²³⁶ pak první nezpochybnitelný doklad o udělení panského stavu představuje listina Karla IV. pro Dětricha mladšího z Portic, již byl adresátovi udělen erb vymřelých hrabat z Leuchtenberka a byl povýšen „*in statum nobilium baronum regni nostri et corone Bohemie*“.¹²³⁷ Na údajný majestát vydaný Karlem IV. se při své cestě vzhůru odvolávali – ovšem až ve druhé polovině 15. století – Veitmilarové,¹²³⁸ z doby Václava IV. pochází formulářový text o povýšení jeho oblíbence Jíry z Roztok,¹²³⁹ Zikmund Lucemburský sice provozoval poměrně aktivní

---

¹²³⁴ Přijímání do rytířského stavu zpracoval ve srovnávací perspektivě i se seznamem všech doložených přijetí V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 1–125. Pokus o podobný přehled, pokud jde o rozšiřování panského stavu (ovšem bez komparativních ambicí), představuje studie M. STARÝ, Rytíři přijatí do českého panského stavu v době předbělohorské, s. 240–278.

¹²³⁵ Upozornil na to mj. R. NOVOTNÝ, Uzavírání panského stavu a problematika nobilitací v pozdním středověku, s. 297–298.

¹²³⁶ Zmiňuje se o něm Kosmas – *Fontes rerum Bohemicarum*, Tom. II., kniha I., odst. 34, s. 50–51. Blíže R. NOVOTNÝ, Povýšení vší chvály hodného Hovory, s. 396–403; srovnej také TÝŽ, Od veřejné prezentace k zlistinění, od rituálu k formalizaci, s. 75–83.

¹²³⁷ RBM, Pars VII, Fasc. 2, s. 307–308, č. 479; M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, Českomoravská heraldika [I], s. 88.

¹²³⁸ B. PAPROCKÝ, Diadochos id est Successio, O stavu panském, s. 342 („že rod urozených lidí z Waytmile z krve korouhevních pánův pošel a ten titul, který se od císařských velebností korouhevním pánům podle práva dává tomu rodu z Waytmile že jest dávno dán, což majestát císaře Karla světle ukazuje“); viz též A. SEDLÁČEK, Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův, s. 9.

¹²³⁹ F. PALACKÝ (ed.), Ueber Formelbücher zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte, II. Lieferung, s. 112–114, č. 125.

nobilitační politiku, mezi české pány ale nikoho nevyzdvihl.¹²⁴⁰ Po polovině 15. století ale přišel zásluhou císaře Bedřicha III. (a možná v menší míře též i Jiřího z Poděbrad) skutečný „boom“ stavovského povyšování, který vyvolal pochopitelnou rezistenci a vedl české a moravské pány k tomu, že vyvinuli nemalé úsilí, aby vytvořili „jasná pravidla, která by konečné rozhodnutí o přijetí vyhradila vyšší šlechtě“.¹²⁴¹

Zatímco na Moravě se panský stav „uzavřel“ již v roce 1479, kdy bylo do brněnských i olomouckých zemských desk vepsáno „Zřízení o sedání panském“, explicitně a taxativně jmenující šlechtické rody, jejichž příslušníci měli užívat panského stavu (přičemž další mohli být přijímáni výhradně se souhlasem starožitných pánů),¹²⁴² v Čechách se obdobné normativní řešení poněkud opozdilo. Teprve na květnovém sněmu v roce 1497 bylo mezi mnoha dalšími články přijato i usnesení o nabývání panského stavu, podle něhož „kdož by koli v panský stav chtěl vkročiti, ten i jeho dědicové bez povolení krále J[eho] M[ilo]st[i] a panského a přijetí na soudu zemském žádným obdarováním řádu panského [aby] užití nemohl, lečby jeho král J[eho] M[ilo]st a páni na soudu zemském přijíti ráčili, seznajíce hodnost a služby jeho, kteréž by království českému platné činil“.¹²⁴³ Proti jakýmkoliv snahám domáhat se příslušnosti k vyšší šlechtě poukazem na panovnická privilegia pak směřovalo další rozhodnutí z 5. června 1497.¹²⁴⁴ Zajímavé je, že zatímco tento druhý článek byl do

¹²⁴⁰ R. NOVOTNÝ, Uzavírání panského stavu a problematika nobilitací v pozdním středověku, s. 302.

¹²⁴¹ R. NOVOTNÝ, Uzavírání panského stavu a problematika nobilitací v pozdním středověku, s. 302–303. Ze strany Bedřicha III. došlo k povýšení bratrů z Lobkovic (1459), bratrů Tunklů z Brnička (1465), Jindřicha Smiřického ze Smiřic (1475), bratrů z Veitmile (1475), Jana z Kunovic (1490) a bratrů Venclíků z Vrchovišť (1492), přiřadit k nim lze s jistou opatrností též Jošta z Einsidle a pány z Ludanic. Tato problematika by si rozhodně zasloužila podrobné kritické zpracování. Pokud jde o Jiřího z Poděbrad, žádná nobilitační listina není zachována, již R. URBÁNEK, Věk poděbradský IV., s. 53–54, pozn. 164, předpokládal Jiřího aktivitu při vzestupu Zdeňka Kostky z Postupic a Prokopa z Rabštejna. Stejně s odkazem na něj i R. NOVOTNÝ, Uzavírání panského stavu a problematika nobilitací v pozdním středověku, s. 303. V případě Prokopa z Rabštejna je ovšem možno upozornit na listinu Bedřicha III., danou 20. března 1452 v Římě, již byl Prokopovi z Rabštejna a jeho bratrům udělen nový erb. J. CHMEL (ed.), Regesta chronologico-diplomatica Friderici IV. romanorum regis (imperatoris III.), s. 285, č. 2788; TÝŽ (ed.), Materialien zur österreichischen Geschichte. II. Band, s. 1–2, č. I. Otázkou je, zda s tímto novým erbem nespojovat i vzestup Rabštejnů, který by tím pádem bylo rovněž spojit s osobou císaře, nikoli krále Jiřího (tím spíše, že v roce 1453 obdržel od Bedřicha III. také palatinátní práva).

¹²⁴² Usnesení z 6. září 1479 bylo intabulováno až o rok později, edičně je zpřístupněno v MZD II OL, kniha XII., s. 3–4, č. 2; MZD II BR, kniha XV. (XI.), s. 3–5, č. 2. Zde je také na s. 2 v pozn. 2 zdůvodněna správná datace usnesení, často mylně kladeného až do roku 1480. Oba zápisy se poněkud liší, brněnský je o něco delší, není na rozdíl od olomouckého nadepsán a je v něm navíc uvedena pasáž o pánech z Veitmile, kteří v olomoucké verzi nefigurují. Zato do ní byla později vepsána věta o přijetí Jana ze Žerotína na Fulneku. Zápis je (podle olomoucké verze) editován též v AČ, díl V., s. 399–402, č. 20. Ustanovení byla převzata i do Knihy Tovačovské – viz V. BRANDL (ed.), Kniha Tovačovská, s. 37–41, kapitoly 53–60.

¹²⁴³ AČ, díl V., s. 468–470, č. 51, C (zde s. 468); J. EMLER (ed.), Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum, Tom. II., s. 487.

¹²⁴⁴ AČ, díl V., s. 474–476, č. 51, F (zde s. 474); J. EMLER (ed.), Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum, Tom. II., s. 491 („Item což se pak dotýče těch osob, kteříž chtí za pány odbývati, buď nějakými pruvody anebo listy, kteréž jsou sobě jednali a vyprosili, a takoví že od krále J[eho] M[ilo]sti ani od pánuov přijati nejsou, ti řádu a stavu panského neužívajte, dokudž by nebyli od krále J[eho] M[ilo]sti a od pánuov přijati“).

následně vydaného Vladislavského zemského zřízení přejat beze změny,¹²⁴⁵ první byl redukován na pouhé konstatování, že „*což se pánuov nových dotýče, ktož by v to vjíti chtěl, ten toho hled' na králi J[eho] M[ilos]ti a pániech podlé obyčeje starodávnieho*“.¹²⁴⁶ Na platnosti původního znění, představujícího základ vnějšího uzavření panského stavu, se tím ale pochopitelně nic nezměnilo.

Specifickou normativní nástavbu k výše citované legislativě pak představoval Řád stavu panského, přijatý v roce 1501. Z pohledu právně teoretického, resp. systematického ho lze nejspíše označit za předpis statutární. Možnost vytváření obdobných aktů se přitom opírala o závěrečný článek Vladislavského zřízení zemského, v němž „*těž ještě sobě oba dva stavové svobodu pozuostavují, očby se kolivěk ty dva stavy na obecniem sněmu svolili, budú moci práva [svého] přičiniti aneb ujieti*“.¹²⁴⁷ I když se tato normativní věta primárně vztahovala na možnost dále zemské zřízení měnit a doplňovat, byla v ní bezpochyby zároveň obsažena i možnost upravovat vnitřní organizaci obou šlechtických stavů.¹²⁴⁸

Panské rody byly Řádem rozděleny do dvou skupin – na tzv. starožitné (starobylé) a novožitné (nově povýšené).¹²⁴⁹ Zásadně přitom platilo, že příslušníci první skupiny mají při všech příležitostech prestižní přednost před těmi, kdo spadají do skupiny druhé. V rámci takto vydělených skupin byli páni hierarchicky řazeni „*po letech*“, tj. podle svého stáří. Je potřeba zdůraznit, že šlo o stáří konkrétní fyzické osoby, nikoli o starobylost jejího panství. To znamená – neporovnávalo se, který rod dříve dosáhl panského statusu (v rámci kategorie starožitných rodů nebyl tento moment ostatně u řady rodů vůbec dohledatelný, neboť se k vyšší šlechtě řadily odnepaměti). Stejným způsobem byli seřazeni i páni novožitní, přičemž řád obzvláště zdůrazňoval, že „*nemají se v to táhnúti, ani se lety ani jiným nad tyto rody staré žádnou vymyšlenou věcí ani úřady výšiti*“. Individuální výjimky z tohoto pravidla byly připuštěny pouze u „*roduov panských před tímto zřízením přijatých*“. Tedy u těch, které

¹²⁴⁵ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 180, čl. 247.

¹²⁴⁶ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 239, čl. 481. V této podobě se norma dostala již do tzv. Zůstání přešpurského, viz AČ, díl V., s. 496–516, č. 65 (zde s. 498).

¹²⁴⁷ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 266, čl. 576.

¹²⁴⁸ Blíže M. STARÝ, Autonomní normotvorba stavovských korporací v předbělohorských Čechách, s. s. 2695–2704.

¹²⁴⁹ Seznam 47 panských rodů, které byly považovány za starožitné, byl v roce 1501 vepsán do zemských desk, jak dosvědčuje tzv. Talmberský kodex, uložený v Knihovna Národního muzea, sign. I A 1, fol. 215v. Seznam do literatury uvedl již F. PALACKÝ, Zběrky ze starožitnosti československé, s. 169–174. Tentýž seznam je obsažen i v tzv. Hořovickém kodexu – viz Knihovna Národního muzea Praha, sign. II C 2, fol. 395r. Připojena je zmínka o přijetí pánů Roupovských z Roupova a Zmrzlíků ze Svojšína v roce 1501 a Firšců z Nabdína o rok později. Právě tyto rody měly tedy tvořit onu nově zavedenou prostřední kategorii. Zajímavé je, že mezi starožitné byly zařazeny i rody, u nichž se o starobylosti dalo v pravém slova smyslu jen stěží hovořit, jelikož byly do panského stavu přijaty v roce 1479 – páni z Lobkovic, z Ronšperka, ze Smiřic a z Veitmile.

nebyly považovány za starožitné, nicméně jejich příslušnost k panskému stavu byla založena ještě před schválením a intabulací Řádu. Ty měly „*při to[m] zuostaveni a zachováni býti, při čemž jsou prve před tímto zapsáni[m] zachováni byly*“. Jinými slovy, byla ponechána v platnosti individuální subjektivní práva, případně jejich příslušníkům přiznaná při jejich přijímání. Další výjimku z výše popsané hierarchie představovali nejvyšší zemští úředníci, kteří při všech příležitostech předcházeli (bez ohledu na svůj věk či rodovou příslušnost) všechny ostatní členy panské korporace.¹²⁵⁰

Již na první pohled je patrné, že ustanovení Řádu se víceméně držela v hranicích právních norem, které se k těmto záležitostem vztahovaly již ve Vladislavském zřízení zemském. Již v něm se totiž konstatovalo, že „*což se panských roduov starých dotýče, ti sedajte jedni nad druhými podle let*“ a „*což se pánuov nových dotýče, ti sedajte pod starými rody panskými a nad staré rody se netřete, a to též vedle let sedajte mezi sebu*“.¹²⁵¹ Vnucuje se tudíž otázka, zda z věcného hlediska bylo vůbec nutné, aby se páni tímto způsobem exponovali. Zřejmě nebylo. A právě proto lze uvažovat o tom, že hlavním smyslem Řádu bylo v nově nastoleném právním prostředí výrazně demonstrovat samostatnou normotvornou kompetenci panské stavovské korporace.

Po deseti letech, 13. května 1511, byl Řád doplněn dodatkem, který zdůrazňoval, že „*kteríž by páni po tomto času po dnešní den byli v panský stav přijati, se také nad ty, kteríž jsou před tímto časem přijati, nemají se nad ně po letech ani po ničemž jiné[m] tříeti a výžšiti, než po nich též pořád po letech sedati a místa držeti*“. Interpretace uvedené věty není úplně jednoznačná: jazykový výklad by nejspíše směřoval k tomu, že osoby přijaté do panského stavu v letech 1501–1511 (tedy v mezidobí mezi přijetím Řádu a schválením jeho dodatku) se neměly povyšovat nad příslušníky starožitných rodů. To se ale celkem nepochybně rozumělo již z textu samotného Řádu a explicitně to zdůrazňovat jeho dodatkem jaksi postrádalo smysl. Jiný možný výklad je takový, že dodatek rozdělil de iure kategorii novožitných pánů na dvě, takže po starožitných rodech měly následovat rody přijaté do panského stavu do roku 1511 a teprve po nich ostatní, nabyví panství až po přijetí dodatku.

---

¹²⁵⁰ Panskému stavu příslušelo v Čechách 8 z 12 nejvyšších zemských úřadů, a sice: 1. nejvyšší purkrabí, 2. nejvyšší hofmistr, 3. nejvyšší maršálek, 4. nejvyšší komorník, 5. zemský sudí, 6. nejvyšší kancléř, 7. dvorský sudí, 8. purkrabí karlštejnský. Určitou výjimku z tohoto fixního pořadí představovaly pouze zápisy do zemských desk, v nichž se uváděli přítomní členové zemského soudu při jednotlivých zasedáních. Zde byli jako první uvedeni komorník a zemský sudí (a za nimi ještě nejvyšší písař, jímž byl dle zemského práva příslušník nižší šlechty) a pak teprve ostatní „panští“ úředníci.

¹²⁵¹ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 180, čl. 245 a 246. Dotyčné články jsou převzaty z obecného nálezu krále Vladislava Jagellonského z 5. června 1497 – viz AČ, díl V., s. 474–476, č. 51, část F.

Vedle výše zmíněného řešil dodatek k Řádu i otázku budoucího rozšiřování panského stavu. Ta byla ve velmi obecné rovině normována již ve Vladislavském zřízení zemském, podle něhož mohli panského stavu užívat pouze ti, kdo byli „*od krále Jeho Milosti a od pánuov přijati*“, přičemž jejich panský stav nezakládaly „*pruovody anebo listy, kteréž sú sobě jednali a vyprosili*“.¹²⁵² V jiné části zmíněné kodifikace pak bylo opakováno, že kdo se chce stát pánem, „*ten toho hled' na králi Jeho Milosti a pániech podle obyčeje starodávnieho*“.¹²⁵³ Nyní došlo k právně pozoruhodné situaci, kdy byl tento obecný zemský zákon proveden usnesením jednoho ze zemských stavů. Mechanismus normotvorby samosprávných celků, pohybující se v mezích předpisu vyšší právní síly, tu představuje poměrně lákavou analogii. Páni konkrétně rozhodli, že o vstup mezi nejurozenější elitu království smí usilovat pouze ten, kdo by „*stav svojej vladyccký do čtvrtého kolena před námi provedl*“, druhou podmínkou pak byla jeho neposkvrněná čest.

Na rozdíl od Moravy, český vnitřní statut panského stavu vůbec neřešil otázku přechodu šlechtických rodů z kategorie „*novožitných*“ do „*starožitných*“ pánů. Zajímavá je tato skutečnost zejména v tom světle, že moravští páni přijali podobný řád se souhlasem krále Matyáše již o více než dvě desetiletí dříve, 6. září 1479.¹²⁵⁴ V něm bylo hned v úvodu explicitně jmenováno čtrnáct starodávných rodů, tvořících privilegovanou elitu panského stavu.¹²⁵⁵ Za zemskými úředníky měli sedět – od nejstaršího k nejmladšímu – senioři těchto rodů a za nimi měli být podle téhož klíče seřazeni ostatní jejich příslušníci. Pánům z Doubravice a Tvorkovským z Kravař, „*kterýchž jsú předkové dokonale panství nepoživali a ke dskám poslové nebývali*“, byla dána možnost svou starožitnost dokázat a přiřadit se k první skupině, v opačném případě měli být řazeni do skupiny rodů novožitných společně s dalšími třemi rody, jejichž příslušníci „*z kterýchž koli příčin za panoše držáni byli léta některá ... a za krále Jiřího teprv své rody vyvedli a do stolic jsú uvedeni*“.¹²⁵⁶ I zde bylo klíčem pro určování pořadí ve sněmech a soudech i při jiných veřejných příležitostech datum narození jednotlivých pánů, bez ohledu na to, ke kterému rodu příslušeli.¹²⁵⁷ Novožitní páni pak měli povinnost „*netřít se*“ nad starožitné pány „*až do časův těch, jakož obyčej v zemi jest, až do*

¹²⁵² P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 180, čl. 247.

¹²⁵³ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 239, čl. 481.

¹²⁵⁴ MZD II OL, kniha XII., s. 3–4, č. 2; MZD II BR, kniha XV. (XI.), s. 3–5, č. 2.

¹²⁵⁵ Páni z Cimburka, z Lipé, z Lomnice, z Hradce, z Pernštejna, ze Šternberka, z Lichtenštejna, z Boskovic, z Kunštátu, z Lichtenburka, z Valdštejna, z Vlašimi, ze Sovince a z Krajku.

¹²⁵⁶ Páni z Landštejna, z Miličina a z Ludanic.

¹²⁵⁷ Formulace „*tí také již pod rody staršími sedajte a způsob svojej mějte vedle let svých jakožto rodové starí*“ přitom nasvědčuje tomu, že i zde měla přednost skupina rodových seniorů, formulace je ale poněkud nejasná a připouští obojí výklad.

pokolení třetího“, avšak bylo jim umožněno, aby ve třetí generaci „*v rody staré též přijati byli*“. Totéž platilo pro nově přijaté pány z Veitmile a Tunkly z Brníčka i všechny v budoucnu přijaté pány – i o nich usnesení pravilo: „*ti mají se též zachovati do třetího pokolení a jim se též staň po třetím pokolení*“. Relativně podrobně byla popsána i procedura přijetí nových pánů včetně textu přísahy, kterou museli skládat. Přijímání se mělo odehrávat na zemském soudu, uvedení novopečeného pána do soudní lavice pak bylo úkolem zemského komorníka.¹²⁵⁸

Procedurálně probíhalo přijetí do panského stavu v Čechách i na Moravě na zemském sněmu, přičemž o něm rozhodovali pouze shromáždění zástupci panského stavu. O tom, že mezi nimi existovala jistá koordinace, vypovídá velmi přesvědčivě list předních českých aristokratů, Petra z Rožmberka, nejvyššího purkrabího Jana z Janovic, nejvyššího hofmistra Viléma z Pernštejna, nejvyššího komorníka Jindřicha z Hradce, nejvyššího sudího Půty z Rýzmburka, nejvyššího kancléře Jana ze Šelmberka a jiných, nejmenovaných pánů království českého, jejich moravským kolegům z 1. října 1501.¹²⁵⁹ Šlo v něm o Hanuše Haugvice z Biskupic, za jehož vpuštění do řad vyšší šlechty se u moravských pánů krátce předtím přimlouval král Vladislav.¹²⁶⁰ Čeští páni v návaznosti na to oznámili svým moravským kolegům, že i oni jsou ochotni přijmout na královu žádost Hanuše Haugvice z Biskupic do svého středu a zároveň je prosili, aby zajistili, že Hanuš provede přiznání podle obyčeje. Součástí listu byl též návrh, aby v budoucnu probíhala mezi českým a moravským panským stavem výměna informací o přijímání nových pánů.

Dalším důkazem kontaktu mezi oběma stavovskými korporacemi je např. list čelních představitelů českého panského stavu moravským kolegům z 3. listopadu 1576 o přijetí Žibřida z Promnic do panského stavu Českého království, v němž bylo vyjádřeno přání, že ho

---

¹²⁵⁸ K přijímání pánů na Moravě blíže zejména F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 29–42.

¹²⁵⁹ MZA Brno, A 1 – Stavovské listiny, sign. 602 (staré č. 646 – „*Službu naší vašim milostem vzkazujem. Urození páni, páni bratři, švagrové a přátelé naši milí. Jakž jste nám list od krále Jeho Milosti pána našeho milostivého, kterýž jest nám o urozeného a statečného rytíře, pana Hanuše Haugvice z Biskupic psáti ráčil, Jeho královská Milost oznamuje, že jest jemu a dědicóm od něho poslým panství od krále římského Jeho Milosti zjednati ráčil, přitom Jeho královská Milost svú vuoli Nám oznamuje téhož od nás žádaje, abychme i my k tomu povolení své dali, kdež přitom tak to na nás vznášíte i Jeho Milosti psaní. Též k vám král Jeho Milost o to učiniti ráčil i panu Hanušovi hodnost oznamujete, žádajíce, aby od nás v panský stav přijat byl. Kdež my prvotně krále Jeho Milosti pána Našeho milostivého znajíc povolení a vaši vuoli v tom i žádost a páně Hanušovo zachování chceme jeho v své tovaryšstvo přijíti. Však proto věřice vám jakožto pánóm přátelóm svým milým, že to tak opatříte, aby on přísahu a tu povinnost učinil podle obyčeje a zřízení země naší, tak, aby potomně nám i vám skrze takové přijímání rodóm starožitným k újmě jich předešlosti nebylo. A my kohož bychom kdy mezi se v stav panský přijali i vám oznámiti chceme. Jakož ted' oznamujem, že jsme pány Roupovské všechny bratry i s jich dědici od nich rádně poslými v své tovaryšstvo přijali. A jestliže byste vy kdy koho v své tovaryšstvo přijíti jměli a chtěli, věřime vám, že nám to oznámíte.*“

¹²⁶⁰ MZA Brno, A 1 – Stavovské listiny, sign. 601 (staré č. 645). List je datován 13. srpna 1501 a pozoruhodné je, že v něm český král výslovně deklaroval, že Hanušovi povýšení do panského stavu „zjednal“ u římského krále Maxmiliána I.

„mezi sebou za pána držeti a k němu jako osobě téhož stavu panského náležitou poctivost přátelsky chovati ráčíte“.¹²⁶¹ Podobně psali čeští páni o několik let později (27. května 1583) o přijetí Jana Leskovce z Leskovce a v závěru listu obdobně vyjádřili přesvědčení, že ho i moravští páni budou „podle takového od nás jej do stavu panského přijetí za pána jmíti, držeti a k němu, jako osobě téhož stavu panského, náležitou poctivost přátelsky chovati“.¹²⁶² Zároveň ale uvedené dokumenty nade vší pochybnost dokládají neudržitelnost teze, kterou formuloval Josef Kalousek a která dodnes rezonuje odbornou literaturou, totiž že „šlechta obou zemí, jmenovitě vyšší, tvořila uzavřítý sbor jeden“.¹²⁶³

Podobně jako udělování inkolátu cizincům, je i přijímání do panského stavu v Českém království dodnes dokumentováno dvěma typy zápisů v zemských deskách. V relačních kvaternech se nacházejí rozhodnutí panské kurie zemského sněmu. Nejstarší z nich pochází z roku 1549 a týká se moravského pána Václava Tetoura z Tetova a jeho synovce Jana. Jedná se o velmi krátký text, v němž se pouze konstatuje, že k přijetí došlo na „žádost“ krále Ferdinanda a přímluvu nejvyššího kancléře Jindřicha z Plavna „a jiných přátel mnohých“, že se vztahuje i na legitimní potomstvo obou přijatých a že vše se odehrává v souladu s výše zmíněným Řádem stavu panského.¹²⁶⁴ Zmínky o knížeti z Plavna jako konkrétním (ve své době ovšem velmi mocným) přímluvci stejně jako o panovníkově žádosti jsou dosti atypické. V dalších relacích se stalo standardem zmínit „milostivou přímluvu“ panujícího krále a „snažnou žádost“ kandidátů a jejich blíže neindividualizovaných přátel. Jinak zůstával formulář přijímacího zápisu velmi strohý,¹²⁶⁵ případně obohacený – spíše kurtoazně – o

¹²⁶¹ DZM 128, fol. K 13v – K 14v.

¹²⁶² DZM 95, fol. A 2r – A 2v, editováno v SČ, díl VI., s. 308–309, č. 192.

¹²⁶³ J. KALOUSEK, České státní právo, s. 148.

¹²⁶⁴ DZSt 43, fol. A 15v („Páni jich [mil]o[s]t podle svobody stavu svého na žádost nejjasnějšího knížete a pána pana Ferdina[n]da, římské[h]o, uh[erskéh]o a česk[éh]o krále, infanta v Hispánii, arciknížete rakouské[h]o a markrabí moravského etc. a na přímluvu osvíceného knížete Henricha s[vat]é římské říše purkrabí v Míšni, hraběte z Har[te]nštejna a z Plavna, nejvyšší[h]o kancléře království česk[éh]o, a jiných přátel mnohých do téhož stavu svého panského ráčili sou přijíti za pány Václava Tetoura z Tetova a na Malenovicích a Jana Tetoura odtudž z Tetova a na Zlíně, s dědici jich, kderěz mají neb ještě jmíti budou, od nich řádně a manželsky pošlými, tak a na ten spuůsob všecek, jakž rád stavu panského dskami zemskými památnými zapsaný ukazuje a v sobě zavírá“).

¹²⁶⁵ Minimalistickou variantu představuje např. zápis o přijetí do panského stavu rytíře Viléma Trčka z Lípy v roce 1562, v němž ani není zmíněna panovníkova přímluva. DZSt 45, fol. A 15v – A 16r („Páni jich milost podle svobody stavu svého na žádost, kderúz jest na jich milost Vilím Trčka z Lípy a na Veliši i s přáteli svými vzložil, ráčili sou jej, znajíce jeho ctné a šlechetné chování i také starožitnost rodu jeho stavu rytířského, i také pro mnohá přátelská spríznění, ve kderémž on s stavem panským jest, i s dědici a budoucími jeho v stav svůj panský přijíti, tak a na ten všecken zpuosob, jakž rád stavu panského ve dckách zemských v kvaternu památném léta čtyřicáté[h]o druhého ve čtvrtek v vigilji Boží[h]o křtění vložený to v sobě šire drží a zavírá bez přerušení“).

obecné důvody vedoucí k přijetí (osobní zachovalost, starožitné šlechtictví, příbuzenské spříznění s panskými rody).¹²⁶⁶

Velmi velkorysé rozšíření českého panského stavu proběhlo především v roce 1607, kdy bylo (14. května) mezi vyšší šlechtu přijato hned 13 rytířů.¹²⁶⁷ V příslušných relacích byl k dosavadnímu formuláři připojen nový dovětek, podle něhož byli tito novopečení členové vyššího šlechtického stavu povinni se do osmi týdnů přiznat ke stavu u zemských desk a zároveň před zástupci stavu panského prokázat svůj dostatečně starodávný šlechtický původ. V příslušných zápisech byla přitom tato druhá povinnost retroaktivně vztažena i na osoby přijaté do stavu již dříve.¹²⁶⁸ V roce 1610 se pak zemský sněm usnesl, že podmínkou přijetí do panského stavu bude prokázání zachovalosti cti a tří generací šlechtických předků a do splnění této podmínky nebude o přijetí do stavu vůbec rozhodováno.¹²⁶⁹ Toto usnesení bylo zapracováno do návrhu nového zemského zřízení, které však již před Bílou horou vydáno nebylo.¹²⁷⁰ Nová normativní praxe se promítla i do textu zápisu o přijetí Václava a Jiřího Hrzáňů z Harasova v roce 1615.¹²⁷¹

---

¹²⁶⁶ Tak např. zápis o přijetí Štěpána Španovského z Lisova v roce 1588. DZSt 47, fol. N 16v – N 17r („Páni jich mi[los]t podle svobody stavu svého na sněmu obecním, kterýž držán byl na hradě pražském léta LXXXVIII v středu po památce svatého Pavla na víru křesťanskou obrácení, na milostivou přimluvu nejjasnějšího knížete a pána, pana Rudolfa Druhého, z Boží milosti voleného římského císaře, uherského a českého etc. krále etc. a na snažnou žádost, kderouž jest na jich milost Štefan Španovský z Lisova a na Loutkově i s přáteli svými vzložil, ráčili sou jej, znajíce jeho ctné a šlechetné chování i také starožitnost rodu jeho stavu rytířského, a nic méně pro přátelské spříznění, v kderémž on [s] stavem panským jest, jeho Štefana Španovského i s dědici a budoucími jeho v stav svůj panský přijíti sou ráčili a přijímají, však tak a na ten způsob, jakž řád stavu panského ve dskách zemských v kvaternu památném černým léta XLII ve čtvrtek v vigilji Božího křtění B 25 vložený to v sobě šíře drží a zavírá bez přerušení“). Textově totožné jsou i zápisy následující, vztahující se k dalším nově přijatým členům panské korporace.

¹²⁶⁷ K tomu podrobně M. STARÝ, Rozšíření českého panského stavu v roce 1607, s. 69–87.

¹²⁶⁸ Na prvním místě mezi relacemi vážící se k roku 1607 stojí přijetí Volfa Ilburka z Vřesovic. DZSt 52, fol. C 19r – C 20r („Páni jich milost podle svobod stavu svého na sněmu obecním, kderýž držán byl na hradě pražském léta tohoto 1607. v outerý po neděli Jubilate a zavřin téhož léta v středu po neděli prosebné, na milostivou přimluvu nejjasnějšího knížete a pána, pana Rudolfa Druhého, z Boží milosti voleného římského císaře, uherského a českého etc. krále, a snažnou žádost, kterouž jest na jich milost Volf Ilburk z Vřesovic a z Doubravské Hory na Podsedicích a Vchynicích nejvyšší s přáteli svými vzložil. I znajíce jich milost jeho ctné, dobré a šlechetné chování i také starožitnost rodu jeho stavu rytířského a nic méně pro přátelské spříznění, v kterémž on s stavem panským jest, jeho Volfa Ilburka z Vřesovic i s d[ědici] a b[udoucími] jeho v stav svůj panský přijíti sou ráčili a přijímají. Však tak a na ten způsob, jakž řád stavu panského ve dckách zemských v kvaternu památném černém léta 42. ve čtvrtek v vigilji Božího křtění B 25 vložený to v sobě drží a zavírá. S touto přitom další vejvinkou, aby všecken řád stavu panského zachovati, z něho nevykračovati, revers nejděleji v osmi nedělích pořád zběhlých ke dskám zemským od sebe odvésti, v týchž osmi nedělích starožitnost a vejvod rodu svého před osobami k tomu nařízenými prokázati povinen byl. A poněvadž pak předešle některým osobám jest oznámeno bylo, aby vejvod rodu svého před osobami k tomu nařízenými ukázaly, protož toho se přitom zůstavuje, pokudž by chtěli stavu panského užívati, aby to neprodleně sobě k místu a konci vedly. Act[um] v pátek po neděli Cantate Anno 1607“).

¹²⁶⁹ DZSt 3, fol. M 8v – M 9v; NK Praha, sign. 54 C 152, 1609–1610, s. LXXXIII – LXXXIV.

¹²⁷⁰ J. GLÜCKLICH (ed.), Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním, s. 48–49, čl. A 52a.

¹²⁷¹ DZSt 54, fol. B 30v – C 1v („Páni jich milost podle svobod stavu svého na sněmu obecním, kterýž držán byl na hradě pražském léta tohoto 1615. v pondělí po svatě Trojici a zavřin téhož léta v sobotu po svatém Jeronýmu, na milostivou přimluvu nejjasnějšího knížete a pána, pana Matyáše, z Boží milosti voleného římského císaře,

V mladších zápisech byly k sněmovním relacím o přijetí do panského stavu připojovány juxty, jimiž bylo dosvědčováno, že k průvodu zachovalosti cti a urozeného původu skutečně došlo. Nejstarší z nich pochází z roku 1589 (10. března) a je připojena k zápisu o přijetí Hertvíka Zejdlice ze Šenfeldu.¹²⁷²

Kromě toho se nově přijatí členové panského stavu přiznávali ke stavu při úřadu zemských desk a tato jejich přiznání byla zapisována (stejně jako přiznání cizinců k zemi) do kvaternů trhových. Podstatou uvedeného přiznání byl příslib zachovávat a ve vši uctivosti respektovat „*pořádek v stavu panském*“, tedy vnitřní regulativy, ať již psané (Řád panského stavu) či zvykové povahy.¹²⁷³

---

uherského a českého etc. krále etc., a snažnou žádost, kterouž jsou na jich milost Václav a Jiří, bratři vlastní Hrzáňové z Harasova na Sovínkách a Vrutici, i s přáteli svými vzložili. I znajíce jich milost jich ctné, dobré a šlechteté chování, i také strožitnost rodu jejich stavu rytířského, a nic méně pro přátelské zpříznění, v kterémž oni s stavem panským jsou, je Václava a Jiřího, bratří vlastní Hrzáně z Harasova, i s d[ědicí] a b[udoucími] jejich v stav svůj panský přijíti jsou ráčili a přijímají, poněvadž jsou starožitnost a vejvod rodu svého před osobami k tomu nařízenými dostatečně provedli a prokázali. Však tak a na ten způsob, jakž řád stavu panského ve dskách zemských v kvaternu památném černém léta 1542. ve čtvrtek v vigilji Božího křtěni B 25 vložený to v sobě šíře drží a zavírá. S touto přitom další vejvinkou, aby všecken řád stavu panského zachovati, z něho nevykračovati, revers nejděleji v osmi nedělich pořád zběhlých ke dskám zemským od sebe odvésti povinni byli“. Naproti tomu ale v relaci o přijetí Viléma staršího z Klenové a Janovic o rok dříve tato nová úprava reflektována není. DZSt 53, fol. M 16r – M 17v.

¹²⁷² DZSt 47, fol. L 17v – L 18r (juxta – „*Léta vosmdesátého devátého v pátek po přenesení svatého Václava Hertvík Zejdlic z Šenfeldu a na Zvoleněvsi, Jeho [Milos]ti císařské rada a vrchní hejtman všech panství Jeho [Milos]ti v království českém v této relaci naproti psané jmenovaný, vedle vyměření řádu panského provedl jest dostatečně dávný starožitnost rytířskou rodu svého a předkův svejch v přítomnosti a na schválení nejvyšších úředníkův, soudcův zemských, rad Jeho [Milo]sti císařský, a jiných pánův z obce k tomu povolanejch, kterejžto průvod jeho nahore psaní nejvyšší úředníci zeměští schváliti a že všech regálí a svobod stavu panského užívati má oznámiti a pro budoucí paměť dckami zemskými zapsati poručiti ráčili. Stalo se ut supra“).* Ve starší studii M. STARÝ, Rytíři přijatí do českého panského stavu v době předbělohorské, s. 259, je uvedeno, že první zápis, k němuž byla připojena juxta o provedení urozeného původu a zachovalosti cti, se týká Karla Záruby z Hustiřan. To platí (Karel se do panského stavu dostal již v roce 1586), avšak tato juxta byla dopsána později než v případě o dva roky později přijatého Hertvíka Zejdlice.

¹²⁷³ Pro ilustraci lze poukázat na nejstarší dochované přiznání Václava a Jana Tetourů z Tetova z roku 1549 a na druhé straně poslední předbělohorské přiznání Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic z roku 1617. Druhý text je poněkud obsáhlejší, především díky konkrétnímu odkazu na relaci o sněmovním přijetí, co do rozsahu slibu činěného aktéry ale k žádnému posunu nedošlo. Srovnej DZV 9, fol. C 1r („*Václav Tetour z Tetova a na Malenovicích a Jan Tetour odtudž z Tetova a na Zlíně strýci. P. Jakož sou na žádost najjasnějšího knížete a pána, pana Ferdinanda, římského, uherského a českého krále, infanta v Hispanii, arciknížete rakúského a markrabě moravského, lucemburského a slezského knížete a lužického markrabě etc., také na přimluyv osvíceného knížete Henricha svatě římské říše purkrabě v Mišni hrabě z Hartenštejna a z Plavna, nejvyššího kancléře království českého, a jinejch přátel jich, od pánuov stavu panského za pány do téhož stavu panského i s dědici svejmi přijati tak a na ten způsob, jak relací o tom od téhož stavu panského ke dskám zemským oznámena plněji svědčí, že sou slíbili a zápisem tímto za sebe i za své dědice slibují, že ten všecek pořádek v stavu panském, kderýž se v tomto království zachovává, držeti a zachovati a v té vši uctivosti a povinnosti i s dědici svými státi chtí, tím vším způsobem, jakž řád stavu panského v dsky zemský památný v kvaternu černém léta 1542. ve čtvrtek v vigilii božího křtěni vložený to vše v sobě šíře drží a zavírá bez přerušeni“); DZV 138, fol. N 8r („*Kryštof Harant z Polžic na Petce a Vildštejně. P[řiznal]. Jakož jest na milostivou přimluyvu nejjasnějšího knížete a pána, pana Rudolfa Druhého, z Boží milosti voleného římského císaře, uherského a českého krále, jakožto krále českého, a na snažnou žádost, kterouž jest na jich milost pány s přáteli svými vzložil, znajíce jeho Kryštofa Haranta z Polžic ctné, dobré a šlechteté zachování, i také starožitnost rodu předkův jeho stavu rytířského a nic méně pro přátelské zpříznění, v kterémž on s stavem panským jest, od pánův stavu panského za pána do téhož stavu panského i s dědici a budoucími svými přijat, tak a na ten způsob, jakž relací z plného sněmu na to od téhož stavu panského ke d[skám] z[emským] učiněná v kvaternu relací stříbrném krále Jeho [Mil]o[s]ti, pánův**

Je ovšem nutno zdůraznit, že adresáty přijímání do panského stavu byli v Čechách primárně čeští rytíři. Přijímání šlechticů z vedlejších zemí, kteří se tím zároveň nevyhnutelně stávali obyvateli Českého království, bylo podstatně méně obvyklé a celkem ho podstoupilo všeho všudy 18 osob z celkových 55.¹²⁷⁴ K čemuž lze dodat, že příslušnost těchto jedinců k české šlechtě zůstala povětšinou ve zcela formální rovině, to jest v zemi se nezakoupili a do jejich vnitřních poměrů nezasahovali. Důvodem jejich úsilí o přijetí mezi českou aristokracií tak podle všeho byl utilitární kalkul, že v návaznosti na tento krok bude pro ně podstatně snadnější dosáhnout uznání své příslušnosti k vyšší šlechtě ve svých rodných zemích. Zpravidla totiž tento krok následoval v nedlouhé době poté, co obdrželi královský majestát, jenž je do panského stavu povyšoval. Avšak ten neměl v českých zemích navzdory velmi sebevědomé textaci právní platnost a polepšení stavu bylo vázáno až na souhlasný krok příslušné stavovské korporace.

Velmi pozoruhodným dokumentem je ve světle výše uvedeného konceptu císařského listu českému panskému stavu ze 17. května 1572, omlouvajícího prezidenta slezské komory Žibřida z Promnic, že se kvůli službám vykonávaným císaři nedostaví k nejbližšímu zemskému soudu a nebude zde moci vykonat „*to všecko, jakž náleží*“. Jedná se o čistopis s několika ryze marginálními opravami, v němž se explicitně uvádí, že Žibřid „*na jminulém sněmu obecním od stavuov království českého na milostivú přimluvu Naši za obyvatele a mezi vás do stavu panského přijat jest*“.¹²⁷⁵ Tento obrat na první pohled vzbuzuje dojem, že se stal Žibřid

---

jich mi[[o]s]ti a vladyk léta 1607. v pátek po Božím vstoupení B 18 plněji svědčí a to vše v sobě šířeji obsahuje a zavírá. Že jest slíbil a tímto zápisem slibuje za sebe, dědice a budoucí své, že ten všecken pořádek v stavu panském, kterýž se v tomto království zachovává, držeti, zachovati a v té vši uctivosti a povinnosti i s dědici a budoucími svými státi chce, tím vším způsobem, jakž rád stavu panského ve dskách zemských památných v kvaternu památném černém léta 1542. ve čtvrtek vigilji Božího křtění B 25 vložený to v sobě šíře drží a zavírá etc.“).

¹²⁷⁴ Konkrétně se jednalo o následující moravské a slezské šlechtice: Burian a Jiří Žabkové z Limberka (1538/9), Jan a Václav Tetourové z Tetova (1549), Jan z Oppersdorfu (1554), Zikmund Helt z Kementu (1556), Jan mladší, Jiří a Kašpar Pruskovští z Pruskova (1562), Jan Tomáš ze Zvole (1570), Jiří Braun z Ottendorfu (1575), Žibřid z Promnic (1576), David a Jindřich z Logau (1605), Kryštof z Logau (1606), Baltazar, Jan a Jiří Metychové z Čečova (1606). Úplný seznam všech osob přijatých do českého panského stavu v předbělohorské době publikoval M. STARÝ, Rytíři přijatí do českého panského stavu v době předbělohorské, s. 275–277; s důrazem na přijímání obyvatel vedlejších korunních zemí blíže TÝŽ, Přijímání moravských a slezských šlechticů do panského stavu Království českého v 16. a 17. století, s. 251–288.

¹²⁷⁵ SM, sign. J 21/P 93, i.č. 1536, kart. 1024 („*Maximilián Druhý, z Boží milosti volený římský císař, po všecky časy rozmnožitel Říše a uherský, český etc. král etc. Vysoce urození a urození, věrní Naši milí. Za jakými příčinami urozený Seyfrid z Prumnic na Blštině, Žagáních a Žoravi, rada a president Naš komory Naši slezské, věrný milý, kterýž na jminulém sněmu obecním od stavuov království českého na milostivú přimluvu Naši za obyvatele a mezi vás do stavu panského přijat jest, k nyní přístímu soudu zemskému před vámi najíti se dáti nebude moci, v čemž jest Nás, abychom ho při vás milostivě omluvna učiniti ráčili, poníženě prosil, tomu z příležití suplikací jeho šířeji vyrozumíte. A poněvadž nadepsaný Seyfrid z Prumnic ne z oumysla, nébrž za jistými a slušnými příčinami a potřebami Našimi císařskými, kderěž rovně toho času, jakž v té suplikací své dokládá, z poručení Našeho vykonati má, a Nám na tom nemálo záleží, před vámi se najíti dáti nebude moci, k vám se za něho přimlouvati a milostivě žádati ráčíme, že z takových slušných příčin jemu toho až do druhého potom přístího soudu zemského svatojeronýmského, při kderémž se před vámi konečně najíti dá a to všecko, jakž*

v květnu 1571 objektem dvou sněmovních usnesení: udělení českého inkolátu a zároveň i přijetí do českého panského stavu. Avšak udělení inkolátu není jinými prameny doloženo a systémově by bylo zcela protismyslné, jelikož obyvatelského práva se v těchto případech nabývalo právě přijetím do stavu a hlavně, obyvatelům vedlejších korunních zemí – jak bylo snad dostatečně prokázáno výše – se inkolát sněmovním rozhodnutím neuděloval a postačilo jejich jednostranné přiznání k zemi. Jediná přijatelná interpretace dokumentu tak vyznívá v tom duchu, že byl Žibřidovo přijetí za obyvatele bylo implicitně obsaženo v jeho přijetí do stavu panského. I tak vzbuzuje ale koncept určité pochybnosti, protože v relačním kvaternu je Žibřidovo přijetí zaneseno až v roce 1576. Z textu relace sice plyne, že sám Žibřid o ně žádal a císař Maxmilián se za něj přimlouval před nějakou (blíže nespecifikovanou) dobou, rozhodně ale k samotnému rozhodnutí panské korporace došlo nade vší pochybnost až v uvedeném roce 1576.¹²⁷⁶

Podobně jako v Čechách fungovalo přijímání do panského stavu i na Moravě, kde – jak již bylo uvedeno výše – došlo k jeho uzavření ještě dříve než v Čechách, v roce 1479. S tím rozdílem, že vedle zemského sněmu mohl být fórem pro toto přijetí zemský soud – v obou případech se ale rozhodování omezovalo na přítomné příslušníky panského stavu. Komunikací s žadatelem byl přitom pověřen zemský komorník. V případě kladného rozhodnutí, které se vztahovalo vždy jen na žadatele a jeho přímé potomstvo, nikoli kolaterální příbuzné, došlo neprodleně k vykázání příslušného místa – buď mezi sněmovníky, nebo ve šraňcích. Podle českého vzoru došlo pak v roce 1612 k přijetí podrobných pravidel, jimiž se mělo přijímání do budoucna řídit. V tomto „Zřízení panském“, schváleném panskou kurií na brněnském zemském sněmu, byla stanovena povinnost prokázat vývod z osmi starožitných rytířských (případně v ženské linii samozřejmě i panských) předků a složit předepsanou přísahu. Originální bylo naopak zřízení v tom, že stanovilo minimální počet dvaceti dospělých a pozemský statek držících pánů, kteří museli být rozhodování účastni a z nichž nadpoloviční většina musela vyslovit svůj souhlas, a tím, že výslovně stanovilo, „aby

---

náleží, jsouce s tím se vším na hotově, vykonati chce, odložili. A to tak opatřili, aby se mu takové bezelstné nepostavení jeho k žádné újmě nevztahovalo a bejtí nemohlo. Jakž pak to znajíc, že Nám na tom obzvláštní vděčnost za příčinami nahoře dotčenými, Nás vlastně se dotekajícimi, učiníte, budete věděti, jak opatřiti. Dán v Ebrštorfě v sobotu po Božím nanebevstoupení léta etc. LXXII° a království Našich římského desátého, uherského devátého a českého čtyrmečítmého“. Adresováno „Stavu panskému v králov[ství] české[m]“.

¹²⁷⁶ DZSt 46, fol. D 6v – D 8r. Důvodem pro odložení Žibřidova přijetí byly patrně nejasnosti ohledně jeho původu, které Žibřid ještě před samotným přijímacím aktem rozptýlil provedením vývodu z osmi předků a předložením majestátu císaře Ferdinanda I. na panský stav, který Promnicové obdrželi (v roce 1559). Tento předběžný „průvod“ byl v uvedené době dosti výjimečný a odpovídá praxi, jež měla být zavedena teprve na základě sněmovního usnesení z roku 1610.

žádný nebyl přijímán ihned po první žádosti, než aby mu to bylo doloženo do dvou, do tří let“.¹²⁷⁷

Na Moravě byli do panského stavu přijímáni především tamní rytíři, popřípadě Slezané a Lužičané.¹²⁷⁸ Čechům, kteří již panského stavu dosáhli v Čechách, bylo toliko vykazováno místo a nerozhodovalo se o nich.¹²⁷⁹ Nicméně i zde se prostřednictvím přijetí do stavu panského několik cizinců k obyvatelskému právu dopracovalo – příkladem budiž František (Ferenc) Nyáry z Benedeku, přijatý do stavu panského v roce 1546.¹²⁸⁰ V některých případech ale přijetí do panského stavu bylo jen návazným krokem k přijetí za obyvatele, jako tomu bylo třeba v případě Jiřího Tejvla z Gundersdorfu v roce 1567.¹²⁸¹ Specifikem Moravy, pro něž nelze v Čechách nalézt obdobu, bylo přijímání „novozitných“ panských rodů mezi „starozitné“, k němuž docházelo po třech generacích od přijetí prvního člena rodu do panského stavu.¹²⁸²

O situaci ve Slezsku se opět lze na základě nedostatečně probádané pramenné základny spíše dohadovat. Avšak v nedávno vydaných sněmovních materiálech Opolsko-ratibořského knížectví se již na sklonku předbělohorské doby objevily zmínky o přijetí do panského stavu: k roku 1610 lze nalézt zmínku „*páni Kochtičtí i pan Chrystof Henryk Beess titulem stavu panského obdaření*“, v roce 1615 pak již interpretačně poměrně jednoznačný zápis „*páni z Rederu za stav panský přijati*“.¹²⁸³ Krátce po Bílé hoře, v roce 1625, pak bylo přijato obecné usnesení „*O těch, kteří v stav panský a rytířský přijímati se budou*“.¹²⁸⁴ K podrobnostem se nelze vyjádřit, ale to, že i na půdě některých slezských knížectví stavovské přijímání existovalo, se zdá být zcela nepochybné. Méně jasné je, zda mohli jeho prostřednictvím nabýt obyvatelského práva cizinci.

---

¹²⁷⁷ F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 31–34, edice textu zřízení je na s. 751–752, č. 104.

¹²⁷⁸ Seznamy přijatých sestavili A. DOERR, *Verzeichnis der inkolats-Ertheilungen und Aufnahmen in den Herrenstand in Mähren aus den Jahren 1531–1620*, s. 3–9; F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 35–38.

¹²⁷⁹ Srovnej příklad Zikmunda Čertorejského z Čertorej, původem z moravského rytířského rodu. Ten zdědil statky v Čechách a v červenci roku 1607 byl přijat do českého panského stavu. DZSt 51, fol. O 22r – O 22v; DZV 133, fol. K 1v – K 2r. Následně předstoupil v listopadu před moravský zemský sněm a s poukazem na toto přijetí požádal moravské pány, aby mu na sněmu vykávali místo v panských lavicích, k čemuž také skutečně došlo. F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 32 a 37.

¹²⁸⁰ A. DOERR, *Verzeichnis der inkolats-Ertheilungen und Aufnahmen in den Herrenstand in Mähren aus den Jahren 1531–1620*, s. 4; F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 35.

¹²⁸¹ F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 35.

¹²⁸² F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 32–33, 39–42.

¹²⁸³ O. KNIEJSKI – R. SĘKOWSKI, *Uchwały sejmiku powszechnego księstw opolskiego i raciborskiego w latach 1564 – 1678*, s. 140, č. 4, s. 145, č. 12.

¹²⁸⁴ O. KNIEJSKI – R. SĘKOWSKI, *Uchwały sejmiku powszechnego księstw opolskiego i raciborskiego w latach 1564 – 1678*, s. 161, č. 4.

Pokud jde o přijímání do rytířského stavu, velmi podrobně ho pro Čechy (a do značné míry i pro Moravu) svého času zmapoval Vladimír Klecanda.¹²⁸⁵ Původně šlo o proces, který měl pevně ve svých rukou panovník. Ke vstupu mezi nižší šlechtu totiž stačilo udělení příslušné povyšovací listiny. Na rozdíl od poměrů říšských, kde se v kancelářské praxi důsledně rozlišovalo mezi prostými erbovními listy (Wappenbrief) a nobilitacemi, v Čechách byly vydávány výhradně erbovní listy, jejichž příjemci byli ovšem bez dalšího považováni za osoby šlechtické. Tento právní stav konstatoval ještě na sklonku 15. století Viktorin Kornel ze Všehrd, když v *Knihách devaterých* napsal, že každý, kdo obdrží od panovníka erb, má právo nabývat zemskodeskových statků – stejně jako kterýkoliv jiný šlechtic.¹²⁸⁶ Tomu odpovídala i ustálená dikce českých erbovních listů, v nichž se v 16. století standardně uvádělo, že udělený erb neboli znamení vladectví mohou jejich adresáti využívat při všech příležitostech jako jiní vladykové.¹²⁸⁷ Český termín „vladyka“ se přitom v pramenech tohoto období používá v první řadě jako jedno z alternativních označení pro příslušníka nižší šlechty.¹²⁸⁸ K tomu je in margine možno dodat, že v 19. století při vytváření výše zmíněných *Salbuchů* si jejich pořadatelé nevěděli s ohledem na odlišnou nobilitační praxi té doby s klasickými raně novověkými erbovními listy zřejmě příliš rady, a v mnoha případech je proto v záhlaví opisu k termínu *Wappenbrief* připojena ještě poznámka tužkou „Adelstand“.

Právě v době Všehrdově došlo ale k dosti zásadnímu posunu. Libovůli panovníka při vydávání erbovních listů sice potvrdilo sněmovní usnesení z roku 1497, stejně jako na něj navazující prešpurské zůstání z roku 1499 a konečně následujícího roku i Vladislavské zřízení zemské,¹²⁸⁹ královská privilegia ale ztratila svou někdejší funkci a stala se pouze jedním z předpokladů, nikoli právním titulem ke vstupu do šlechtické společnosti. Právě zemský sněm konaný v létě 1497 totiž dosavadní praxi velmi zásadně změnil, neboť rozhodl, že každý příjemce erbovního listu musí napříště na zemském soudu požádat o zapsání do desk a teprve jeho plnoletí, po udělení erbu narození potomci mohou desk užívat. Jinými slovy teprve jim může být do desk vloženo vlastnické právo k šlechtickým statkům. Kromě toho jim usnesení ukládalo povinnost zanechat hned po nabytí takového statku městského způsobu života,

¹²⁸⁵ V. KLECANDA, *Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku*, s. 1-125.

¹²⁸⁶ CIB, Tomi III. pars 3., kniha IV., kap. 5, odst. 14, s. 174.

¹²⁸⁷ Formální rozbor vnitřní skladby erbovních listů v předbělohorském období provedl M. FIALA, *Tři studie k české renesanční heraldice*, s. 8–19.

¹²⁸⁸ Srovnej zejména J. MACEK, *Vladyka*, s. 677–691; TÝŽ, *Jagellonský věk v českých zemích 1–2*, s. 384–392; nověji též B. VYKYPĚL, *O staročeském slově vladyka čili o etymologii jako pomocné vědě historické*, s. 41–43.

¹²⁸⁹ AČ, díl V., s. 465–477, č. 51 (zde s. 468) a s. 496–516, č. 65 (zde s. 498); P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Edice, s. 239 (čl. 482).

případně také výkonu řemesla, a žít „po rytířsku“.¹²⁹⁰ Erbovní list tak již sám o sobě šlechtictví nezakládal, jeho příjemce mohl nicméně na základě svého jednostranného jednání členství v rytířské korporaci dosáhnout. Ovšem až pro své potomky. Již v tomto momentu se tedy začala konstituovat kategorie „erbovníků“ nebo též „erbovních měšťanů“, kteří stáli kdesi na rozhraní měšťanské a šlechtické společnosti.¹²⁹¹ Zajímavé je, že přípravné usnesení z roku 1497 se do následujícího tzv. Prešpurského zůstání (dohody mezi panovníkem a šlechtou o podobě připravované kodifikace) a finálního zemského zákoníku z roku 1500 dostalo ve značně redukované formě a zmíněná omezení do něj z nějakého důvodu inkorporována nebyla. To ale s ohledem na skutečnost, že sněmovní usnesení mělo závazný a časově neomezený charakter, nebylo de iure významné.

Není těžké si domyslet, že načrtnutý posun souvisel s rostoucím napětím mezi městy a šlechtou, v němž čerství povýšenci hráli skutečně či latentně roli jakési páté kolony, rozkládající vnitřně rytířský stav a neztotožňující se s jeho zájmy. Již v roce 1502 proto nižší šlechta ve sněmovním usnesení prohlásila, že měšťané, kteří do rytířského stavu pronikli, avšak v probíhajících konfliktech se angažují na straně měst, ztratili ipso facto své právo užívat desk a statky, které jim byly intabulovány dříve, mají být použity k obecnému dobrému. Obdobná usnesení se objevila znovu v letech 1513 a 1516, v roce 1520 pak byla pohrůžka ztrátou šlechtictví pro změnu vztažena na ty, kdo by společně s ostatními příslušníky vyšších stavů neodváděli ze svého majetku dohodnutou berni.¹²⁹² A nezůstalo pouze u proklamací – v roce 1516 byl z rytířského stavu skutečně vyloučen Václav z Řepnice.¹²⁹³

Právě tento akt je nepochybným dokladem toho, že rytířský stav již na sklonku jagellonské epochy fungoval korporativně a členství v něm se mohlo stát předmětem administrativních aktů. Klasický proces přijímání nových členů v této době ale ještě podle všeho nefungoval a byl zaveden – zřejmě podle vzoru stavu panského – teprve po nástupu Habsburků na český trůn, na konci dvacátých let 16. století. Bohužel, sněmovní agenda z této doby je kvůli shoření zemských desk při velkém požáru Pražského hradu v roce 1541 známa jen částečně.¹²⁹⁴ Dá se nicméně předpokládat, že nejstarší doložená rozhodnutí

¹²⁹⁰ AČ, díl V., s. 465–477, č. 51 (zde s. 468); RT, Tomus II., s. 487.

¹²⁹¹ K erbovníkům blíže V. KLECANDA, Tři kapitoly o českomoravských erbovnících, s. 69–96; naposledy přehledově M. STARÝ, Erbovník, s. 341–344.

¹²⁹² V. V. TOMEK, Dějepis města Prahy, díl X., s. 319–320 a 424–426; V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 8–9.

¹²⁹³ Podrobnosti k jeho kauze snesl J. LIPPERT, Geschichte der Stadt Leitmeritz, s. 227–260.

¹²⁹⁴ Materiály ke sněmům z let 1526–1541 jsou shromážděny v SČ, díl I., passim.

shromážděných rytířů o přijetí erbovních měšťanů do svých řad, spadající do roku 1528,¹²⁹⁵ stojí skutečně na samém počátku nových pořádků. Ty se velmi záhy rozšířily i na Moravu, kde je přijímání do rytířského stavu doloženo od roku 1535.¹²⁹⁶ Málo známá je v tomto směru situace v Slezsku a Lužicích. Z různých pramenných zmínek lze ale dovodit, že přinejmenším v oblasti Horního Slezska se na počátku 17. století praxe přijímání do rytířského stavu rovněž rozvinula.¹²⁹⁷

Je zajímavé, že v textech normativní povahy se přijímání do rytířského stavu objevuje teprve ve čtvrtém a posledním českém zemském zřízení, vydaném v předbělohorské době, v roce 1564. Nikoli ovšem jako meritorní problém, ale pouze jako marginální zmínka. Konkrétně došlo k novelizaci článku A 23 zemského zřízení z roku 1549, který stanovil, že sám adresát erbovního listu a jeho potomci do třetí generace nemají být považováni za rovnocenné s příslušníky tradičních rytířských rodů, což mělo mít vnější odraz v tom, že měli být titulováni nikoli „urození vladykové“, ale „slovutní panoši“.¹²⁹⁸ Zatímco původní text bylo nejspíše možno vykládat tak, že posledně jmenované oslovení přísluší erbovníkovi již od obdržení královského majestátu, do textu novějšího zřízení (přesunutého systematicky do článku A 15) bylo výslovně doplněno, že nárok na něj vzniká teprve „od přijetí do stavu“.¹²⁹⁹

Absence explicitní úpravy v zemských zřízeních ovšem neznámá, že by proces přijímání do rytířského stavu nebyl právně regulován. Základní parametry pravděpodobně obsahovala dodnes již nedochovaná sněmovní usnesení, významnou roli též sehrávala

---

¹²⁹⁵ V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 13 a 88 (zde č. 1 a 2).

¹²⁹⁶ K moravským poměrům blíže zejména F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 42–55, V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 43–45, a M. ŠVÁBENSKÝ, Knihy přijímání do rytířského stavu Moravského markrabství, s. 250–267.

¹²⁹⁷ Přijímání do rytířského stavu je doloženo např. v knížectví opolsko-ratibořském, neboť v císařských registrech je v roce 1607 poznámka o přímluvném listu tamnímu rytířskému stavu, aby mezi sebe přijal některé osoby. List sice nakonec expedován nebyl, těžko lze ale pochybovat, že odráží reálné poměry v těchto knížectvích. RG, i.č. 116, fol. 95v, č. 2. Již v roce 1605 byl podle opolsko-ratibořských sněmovních materiálů „*P[an] Adam Haygel za stav rytířský a za obyvatele přijat*“, v tomto případě vzniklo ale obyvatelské právo udělením inkolátu a přijetí do rytířského stavu bylo krokem souvisejícím, řešícím stavovskou příslušnost nového obyvatele. Teprve v roce 1625 přijal opolsko-ratibořský sněm výše již citované usnesení „*o těch, kteří v stav panský a rytířský přijímati se budou*“ a v roce 1629 je v sněmovních materiálech výslovně uvedeno přijetí Jana Wolfa do stavu rytířského, aniž by se činila zmínka o udělení inkolátu. O. KNIEJSKI – R. SEJKOWSKI, Uchwały sejmiku powszechnego księstw opolskiego i raciborskiego w latach 1564 – 1678, s. 135, č. 2, s. 161, č. 4, s. 171, č. 23. Také na Opavsku je přijímání do rytířského stavu nepřímě doloženo přímluvnými listy císaře Matyáše pro Pavla a Jiřího Michny z Vacínova, kteří měli být přijati do země a zároveň do stavu rytířského. MR, i.č. 5770. Otázkou sice zůstává, zda zmíněná přímluva z kanceláře skutečně vyšla, každopádně je ale nade vše pochybnost odrazem dobových poměrů a administrativní praxe, jež se rozšiřování rytířského stavu dotýkala. Ve sněmovních materiálech Opavského vévodství se kromě toho v roce 1612 objevilo usnesení „*o ty novotné stavu rytířského a kteří se vnovu do země vkoupili*“, z něhož je jasné patrné, že přijímání do země a přijímání za rytíře byly dva odlišné administrativní procesy. ZA Opava, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318–1850, i.č. 987, fol. 109v – 110r.

¹²⁹⁸ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 145, čl. A 23.

¹²⁹⁹ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1564, s. 505, čl. A 15.

relativně ustálená administrativní praxe, která díky svému všeobecnému uznání a dodržování začala postupně plnit roli právního obyčeje. Od těch, kteří s patřičnou „uctivostí“ žádali o přijetí mezi nižší šlechtu, se očekávalo, že předloží kromě samotného erbovního listu doklady o řádném zachování (tedy manželském původu a nepoškozené cti) svém i obou svých rodičů a že učiní u úřadu zemských desk přiznání k rytířskému stavu, jehož jádrem byl příslib chovat se v souladu s psanými i obyčejovými pravidly, zachovávanými rytířskými osobami. Obyčejová praxe přijímacího procesu byla posléze promítnuta do Řádu stavu rytířského a vladyckého, který rytířská kurie schválila na zemském sněmu v říjnu 1609 (intabulován byl následně v únoru 1610). Výše uvedené podmínky přijetí v něm byly zpřísněny v tom směru, že bylo zapotřebí prokázat řádný (tj. manželský) původ též prarodičů přijímané osoby.¹³⁰⁰ Na sklonku předbělohorské doby se tak podoba přijímání do rytířského stavu víceméně připodobnila již delší dobu normativně zakotvenému analogickému procesu přijímání do stavu panského.

Řád stavu rytířského se dotkl také problematiky erbovního strýcovství, tedy institutu spočívajícího v tom, že stávající nositelé erbu a predikátu povolili jejich užívání další osobě. Šlo tedy vlastně o jakousi quasiadopci, fingující příslušnost k erbu přijatého „strýce“ do původní šlechtické rodiny, nezakládající ovšem konkrétní příbuzenské vztahy.¹³⁰¹ Nepochybně již v 15. století bylo zvykem, že tato soukromá povolení posvěcoval svou konfirmací panovník. Právě citovaný Řád ale konstatoval, že se stalo běžným jevem, že k takovému erbovnímu strýcovství dochází bez povolení panovníka a že novopečení uživatelé znaků se v některých případech snaží vystupovat jako příslušníci rytířského stavu. Proto bylo jednoznačně stanoveno, že k platnosti erbovního strýcovství je vždy zapotřebí patřičné konfirmace a že ta sama o sobě pouze umožňuje užívat predikátu a erbu – k příslušnosti k rytířskému stavu bylo nutno absolvovat standardní přijímací proceduru na zemském sněmu.

Otázkou je, nakolik bylo v 16. století ještě možné, aby si bohatí měšťané zakoupení na venkovských statečích sami osvojili erb a predikát a jejich rody postupně splynuli s nižší šlechtou. Nepochybně se tak dělo ve středověku (připomenout lze například takový vzestup některých patricijských rodin pražských), v habsburské epoše už by ale takový pokus zřejmě

---

¹³⁰⁰ DZV 183, fol. A 26v – A 29v. Znění příslušného deskového zápisu vydal i s německým překladem již A. GINDELY, Die Entwicklung des böhmischen Adels und der Inkolatsverhältnisse seit dem 16. Jahrhunderte, s. 33–34, znovu pak V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 85–87, č. 4.

¹³⁰¹ Na první pohled je tu určitá podobnost s adopcí „minus plena“, již uzákonil v roce 530 císař Justinián. Významný rozdíl je ale v tom, že přijetí za erbovního strýce nezakládalo ipso facto jeho dědická práva, což byl jeden z hlavních charakteristických znaků adopce.

narazil na nepřekonatelné překážky. A to navzdory tomu, že počet rytířských rodin byl dosti značný a jejich evidence prakticky neexistovala. Příklady uváděné Vladimírem Klecandou¹³⁰² se v tomto směru zdají málo přesvědčivé, neboť se za nimi může skrývat stejně dobře i nedochování relevantních pramenů, popřípadě tu může jít o odraz samovolného vzestupu, spadajícího ještě do 15. století.

Přijetí do rytířského stavu v sobě často implicitně neslo i vznik obyvatelského práva, neboť jeho adresáty byli v drtivě většině případů čeští měšťané (a to zpravidla měšťané erbovní). Ti z nich, kteří příslušeli ke Starému Městu či Novému Městu pražskému nebo ke Kutné Hoře, měli právo zakupovat deskové statky i předtím, stejně jako ti, kterým toto právo poskytl panovník. Těm ostatním, stejně jako osobám poddanského původu (s tím, že předchozí propuštění z poddanství tu ale bylo podmínkou sine qua non, aby mohlo k přijetí dojít) vznikalo uvedené právo teprve momentem přijetí do nižšího šlechtického stavu a stejně tak se jim v jeho důsledku otevírala i nová škála práv politických. Nepochybně je tedy lze od tohoto momentu považovat za nositele inkolátu.

Seznam osob, které byly v době předbělohorské v Čechách do mezi rytíře vpuštěny,¹³⁰³ ukazuje jasně, že rytíři z Moravy, Slezska a Lužic se touto cestou českými obyvateli běžně nestávali. V jejich případě bylo obvyklou cestou k českému inkolátu přiznání k zemi (viz předchozí podkapitulu). Pokud jde o skutečné cizince, v řadě případů – zejména v pozdější fázi předbělohorské epochy – se stávalo, že byli na sněmu přijati do země a zároveň i do rytířského stavu. Prvním příkladem tohoto postupu je JUDr. Ludvík Šradýn ze Šorndorfu (1552),¹³⁰⁴ patrně nejznámějším pak císařský komorník Filip Lang z Langenfelzu (1606).¹³⁰⁵ Inkolát ale v tomto případě nepochybně vznikal prvním z uvedených usnesení (respektive následným osobním přiznáním písemnou i ústní formou). Vzhledem k tomu, že cizincům, jejichž urozenost nebudila pochybnosti, byl sněmovním usnesením pouze udělován inkolát (a do stavu samostatně přijímání nebyli), je třeba tuto kombinaci právních aktů interpretovat tak, že z pohledu české stavovské společnosti nesplňovali tito jedinci kritéria pro uznání za

---

¹³⁰² V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 9–11.

¹³⁰³ Sestavil ho V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 88–108, příloha č. 5. Seznam obsahuje celkem 237 osob.

¹³⁰⁴ Ludvíka Šradýna přijaly stavy za obyvatele a stav rytířský za člena v lednu 1552. Relace o udělení inkolátu je datována 13. ledna, o přijetí mezi nižší šlechtu dokonce již 12. ledna. DZSt 43, fol. E 5v – E 6r a E 8r. Přiznání k zemi i ke stavu vykonal Ludvík u zemských desk 29. srpna 1552. DZV 10, fol. H 8v – H 9r.

¹³⁰⁵ Přijetí Filipa Langa a jeho synů Ferdinanda a Ondřeje do země i do rytířského stavu s datem 16. března je zachyceno v bezprostředně navazujících relacích v DZSt 51, fol. O 17v – O 20r, takřka přesně po roce, 15. března 1607, se Filip přiznal k zemi i ke stavu. DZV 133, fol. G 26r – G 27r.

rytířské osoby, a tak byli přijati do země ve stavu městském a vzápětí ovšem vyzdviženi do řad nižší šlechty.

Zcela výjimečný je případ apelačního rady JUDr. Jana Tonera z Trupachu, jehož čeští rytíři přijali mezi sebe na jarním sněmu v roce 1596 (sněmovní relace nese datum 11. března).¹³⁰⁶ Dr. Tonner se pak osobně přiznal u desk 8. února 1597.¹³⁰⁷ Je jen logické, že jako příslušník českého rytířského stavu musel být považován za obyvatele království. Ale přesto mu byl náhle na sněmu v únoru 1604 formálně udělen inkolát.¹³⁰⁸ Jan pak složil k deskám reverz a učinil předepsané ústní přiznání.¹³⁰⁹ Ačkoliv to v příslušných písemnostech není nikde uvedeno, zdá se, že důvodem této ojedinělé souslednosti právních aktů bylo opomenutí na samém začátku – při Janově přijetí do rytířského stavu si zřejmě nikdo neuvědomil, že ačkoliv již v Čechách působí dlouhá desetiletí (přísahu do doktorské lavice v apelačním soudu vykonal již v roce 1567¹³¹⁰), nepřijal tu městské právo, a tudíž na něj nebylo možno aplikovat obvyklý postup, jímž se do stavu dostávali čeští erbovní měšťané. Teprve po několika letech, když tato skutečnost zřejmě vyplula při nějaké příležitosti na povrch, došlo ke konvalidaci tohoto opomenutí a Janovi byl udělen inkolát, přičemž o jeho další příslušnosti k rytířskému stavu samozřejmě nemohlo být pochyb. Z uvedené kauzy pak lze dovodit, že přijímání do obou šlechtických stavů bylo skutečně omezeno na osoby reálně v zemi usedlé, v případě stavu panského pak také na obyvatele vedlejších korunních zemí, avšak cizinci se touto cestou k inkolátu dopracovat nemohli.

Otazníky budí také osoba Jana Gyglingara z Knejslštejna, který byl do českého rytířského stavu přijat v roce 1567.¹³¹¹ Ten se již o tři roky dříve ucházel o český inkolát,¹³¹² žádný doklad o jeho udělení se ovšem nedochoval. Za současného stavu poznání tak nelze rozhodnout, zda obywatelského práva rozhodnutím zemského sněmu před přijetím do rytířského stavu přeci jen nabyl, nebo zda (což se zdá pravděpodobnější) byl pouze přijat mezi rytíře, a tím implicitně získal také český inkolát. Každopádně on i jeho potomci se k české nižší šlechtě počítali a jejich příslušnost k zemi nikdy zpochybněna nebyla.

Velmi obdobně jako v Čechách se přijetí do rytířského stavu odehrávalo na Moravě.¹³¹³ Doložené je tu ale teprve od roku 1535, kdy se na zemském sněmu došlo k prvním přijímacím

¹³⁰⁶ DZSt 49, fol. E 23v, edice SČ, díl IX., s. 251, č. 193.

¹³⁰⁷ DZV 127, fol. K 14v.

¹³⁰⁸ DZSt 51, fol. E 10v – E 12r; zkráceně editováno v SČ, díl X., s. 580–581, č. 451.

¹³⁰⁹ RZ, i.č. 215; DZV 132, fol. G 16v – G 17r.

¹³¹⁰ K. WOITSCHOVÁ, „...což slušného a spravedlivého jest fedrovati...“, s. 53, č. 36.

¹³¹¹ DZSt 45, fol. D 25r – D 25v; DZV 16, fol. B 26r – B 26v.

¹³¹² OPVK, kart. 2, sign. IIIa, i.č. 14 (s. 13, č. 14).

¹³¹³ Podrobněji zejména F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 42–55; V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 43–45.

aktům.¹³¹⁴ V této souvislosti lze upozornit na kauzu Jiřího z Dráсту, který se v roce 1589 obrátil na císaře Rudolfa se stížností, v níž mimo jiné uvedl, že přijímání do stavu je na Moravě (relativní) novinkou, neboť bylo zavedeno před čtyřiceti lety.¹³¹⁵

Písemná agenda o vpouštění měšťanů mezi nižší šlechtu byla vedena bokem, mimo zemské desky i sněmovní zápisy.¹³¹⁶ Teprve někdy kolem roku 1566 došlo zásluhou nejvyššího moravského písaře Matyáše z Hartunkova k přepsání starších zápisů do zvláštních register – Knihy přijímání.¹³¹⁷ To, že panovnické obdarování na rytířský stav nezakládalo samo o sobě stavovskou příslušnost a nezbavovalo adresáta nutnosti projít přijímací procedurou na zemském sněmu, bylo potvrzeno sněmovním usnesením rytířské kurie v roce 1556. V něm se rovněž objevilo pravidlo, že nově přijatí rytíři a první dvě generace jejich potomků nemají být titulováni „urozený“, ale pouze „slovutný vladyka“.¹³¹⁸

Podmínkou přijetí bylo i na Moravě předložení královského majestátu, popřípadě jiný důkaz o udělení takového privilegia, plus složení slibu a od roku 1550 poněkud pozměněné přísahy, jejichž jádrem byl závazek „netřít se“ po tři generace mezi starožitné rody a řádně se chovat tak, aby nedošlo ke zlehčení celého stavu.¹³¹⁹ Od roku 1575 mohlo k přijetí dojít pouze tehdy, shromáždilo-li se na sněmu přinejmenším 30 příslušníků starožitných rytířských rodů.¹³²⁰

Přijímání byli především erbovní měšťané moravští, v menším množství také obyvatelé vedlejších korunních zemí. V několika případech je ale doloženo, že byl do rytířského stavu přijat přímo cizinec, který se tímto způsobem domohl i zemského inkolátu.¹³²¹

Pokud jde o Slezsko, opět si nelze než povzdechnout, že tamní poměry jsou dosud jen zcela nedostatečně probádány. Z pramenů se tak jen čas od času vynoří zmínka, dokládající,

---

¹³¹⁴ M. ŠVÁBENSKÝ, *Knihy přijímání do rytířského stavu Moravského markrabství*, s. 255, č. 1–9.

¹³¹⁵ Rytířský stav ovšem toto tvrzení ve zvláštním listu popřel. Viz F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 690–691, č. 68.

¹³¹⁶ Srovnej kupříkladu zápisy o sněmu z roku 1535, jež otiskl D. JANIŠ, *Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518–1570. 1. Památky sněmovní I*, s. 274–284, č. 406–425. Zde není o přijetích do rytířského stavu ani zmínka, přitom je ale doloženo přijetí hned devíti osob.

¹³¹⁷ Kniha, uložená v MZA Brno, G 12 – Cerroniho sbírka, sign. Cerr II 223, i.č. 326, byla vedena do r. 1618. Svázána byla sice podle letopočtu na deskách již v roce 1556, zápisy do ní ale byly provedeny až zhruba o deset let později – k tomu blíže M. ŠVÁBENSKÝ, *Knihy přijímání do rytířského stavu Moravského markrabství*, s. 251, 254.

¹³¹⁸ F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 46.

¹³¹⁹ F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 45–46; V. KLECANDA, *Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku*, s. 43–44.

¹³²⁰ F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 46–47.

¹³²¹ Seznam přijatých rytířů publikoval již F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 48–55. Přesnější a úplnější přehled sestavil na základě originálu *Knihy přijímání M. ŠVÁBENSKÝ, Knihy přijímání do rytířského stavu Moravského markrabství*, s. 255–267 (na rozdíl od Kameníčka, který skončil rokem 1618, dovedl Švábenský seznam až do roku 1650, tj. zahrnul do něj i další *Knihu přijímání*, vedenou pro léta 1628–1650).

že přinejmenším v Horním Slezsku, ovlivněném výrazněji moravským právem, se zřejmě uplatňovaly analogické mechanismy. V královských registrech z roku 1604 je zanesen text missivu, jímž se Rudolf II. přimlouval za „*Adama Hejle z Šenperku, služebníka a rentmistra Naše[h]o v knížetství Našich opolském a ratibořském*“, aby byl přijat do stavu rytířského těchto knížectví. Poukazoval přitom na to, že byli nobilitováni jeho otec Tomáš a strýc Adam a že takové nobilitace „*netoliko na toho samé[h]o, ale i na dědice a budoucí je[h]o řádně a manželsky splozený se vztahují*“.¹³²² Na základě této přimluvy byl „*p[an] Adam Haygel za stav rytířský a za obyvatele přijat*“.¹³²³ Zde jde ale o kombinaci dvou aktů – přijetí do země a přijetí do stavu, přičemž ke vzniku inkolátního práva nepochybně vedlo první z uvedených rozhodnutí. Samostatné přijímání mezi rytíře se ve sněmovních materiálech objevuje až ve dvacátých letech 17. století, tedy po Bílé hoře.¹³²⁴ Zřejmě se ale vztahovalo spíše na domácí obyvatele, než na skutečné cizince.

3.6 Přijetí za měšťana

Posledním originálním způsobem nabývání inkolátu, jemuž je nutno věnovat pozornost, bylo nabytí měšťanského práva v některém z českých královských měst. Za určitých podmínek a v určité době, jak bude dále rozvedeno, mohla i tato změna právního statusu implikovat nabytí českého obywatelského práva. Právě uvedený způsob je zároveň možné chápat jako doklad skutečnosti, že obywatelské právo nebylo de iure vyřešeno zcela konzistentně a jeho rozsah a obsah nemusel být ani ve své době chápán jednoznačně.

Již výše bylo konstatováno, že sněmovního udělení obywatelského práva se v Čechách dočkala i řada měšťanů. Tato sociální vrstva se ale proměňovala mnohem dynamičtěji, neboť o přijímání nových sousedů mohlo každé královské město rozhodovat samostatně, přičemž toto rozhodnutí se nacházelo v rukou příslušné městské rady. Slabé místo systému přitom v 16. století představoval článek G 40 zemského zřízení z roku 1549 (a textově nepatrně odlišný, obsahově nicméně totožný článek E 28 v mladší variantě kodexu zemského práva), podle kterého si měšťané mohli svobodné statky kupovat a klást je do zemských desk, ovšem s královskou relací.¹³²⁵ Staré i Nové Město pražské a Kutná Hora a jejich měšťané, jak již bylo výše uvedeno, se přitom těšili tradičnímu privilegii, že v jejich případě nebylo

¹³²² RG, i.č. 113, fol. 209r – 209v, č. 33.

¹³²³ O. KNIEJSKI – R. SEKOWSKI, Uchwały sejmiku powszechnego księstw opolskiego i raciborskiego w latach 1564 – 1678, s. 135, č. 2. Je možno dodat, že na Moravě byl Adam do rytířského stavu přijat již v roce 1590. M. ŠVÁBENSKÝ, Knihy přijímání do rytířského stavu Moravského markrabství, s. 259, č. 111.

¹³²⁴ O. KNIEJSKI – R. SEKOWSKI, Uchwały sejmiku powszechnego księstw opolskiego i raciborskiego w latach 1564 – 1678, s. 161, č. 4 (1625 – „*O těch, kteří v stav panský a rytířský přijímají se budou*“), s. 171, č. 23 (1629 – „*p[an] Jan Wolff do stavu rytířského přijat*“).

¹³²⁵ CIB, Tomi IV. pars I. sectio I., ZZ 1549, s. 251, čl. G 40, ZZ 1564, s. 561, čl. E 28.

královského souhlasu zapotřebí. Znamená to, že měšťané královských měst získávali přístup k deskám – což bylo primární a de facto nejdůležitější subjektivní právo, tvořící základ inkolátu – pouze na základě rozhodnutí příslušné městské rady, případně následného souhlasu panovníka (u ostatních měst s výjimkou tří vyjmenovaných), každopádně ale bez jakékoli spoluúčasti zemského sněmu.

Vzhledem k tomu, že tímto způsobem se mohly řady nositelů českého inkolátu rozšiřovat v podstatě nekontrolovatelně, stala se tato skutečnost nevyhnutelně centrem kritiky šlechty, jejíž stavovské korporace hrály na zemském sněmu dominantní úlohu. Nepochybně právě z podnětu šlechty přijal zemský sněm v září 1575 usnesení „*O cizozemcích do země dostalých a osazených*“, v němž se sice městům ponechávalo právo přijímání nových měšťanů, avšak zároveň bylo jasně stanoveno, že pokud by tito noví měšťané chtěli zakoupit deskové statky, budou stejně povinni požádat zemský sněm o přijetí do země a splnit všechny související podmínky. Šlo o tak zásadní normu, že na okraj usnesení bylo připsáno, že má být inkorporována do příští redakce zemského zřízení.¹³²⁶ Do vypuknutí stavovského povstání již sice k vydání nového kodexu zemského práva v Čechách nedošlo, to ale samozřejmě nic nemění na skutečnosti, že samo sněmovní usnesení mělo závazný charakter a bylo nutno se jím řídit.¹³²⁷

Nabývání inkolátu udělením městského práva, popřípadě následnou královskou relací, tak ztratilo v roce 1575 právní relevanci a pro futuro bylo zcela vyloučeno. Na konkrétních případech z praxe pak je možno demonstrovat, že skutečně existovali cizinci, kteří se usadili v českých (v podstatě ovšem výhradně pražských) městech a později byli zemským sněmem formálně přijati za obyvatele Českého království, nadále ovšem jakožto příslušníci stavu městského.¹³²⁸

---

¹³²⁶ SČ, díl IV., s. 269–310, č. 86 (zde s. 275).

¹³²⁷ Je ovšem zajímavé, že návrh nového zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním na toto závazné usnesení nereflktuje. Viz též J. GLÜCKLICH (ed.), *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*, s. III–IV.

¹³²⁸ Jako příklad je možno uvést císařského svícníka Jeronýma Puchfeldera z Presot či Jana Matyáše z Glouchova. První z nich se stal v roce 1597 měšťanem Starého Města pražského a inkolát na sněmu obdržel o čtyři roky později. AHMP, Sbírká rukopisů, i.č. 535, fol. 298v; DZSt 50, fol. G 17r – G 19r. Druhý se v Praze usadil rovněž v roce 1597, když mu bylo městské právo uděleno na Malé Straně. Obyvatelem s právem zakupovat deskové statky se ovšem stal teprve v roce 1614. AHMP, Sbírká rukopisů, sign. 567, fol. 47v; DZSt 53, fol. M 12r – M 14r.

3.7 Zánik inkolátu

Zatímco nabývání obyvatelského práva bylo – jak vyplývá ze shora provedeného výkladu – záležitostí poměrně složitou, v případě jeho zániku je situace o něco jednodušší. I zde ale existovala relativně pestrá škála právních titulů, které k němu směřovaly.

Za ten nejpřirozenější lze dozajista považovat **smrt**. Bylo-li obyvatelské právo právem subjektivním, vážícím se ad personam ke konkrétní fyzické osobě (a na tom nic nemění ani to, že od ní mohly postupně svůj inkolát odvozovat i dlouhé generace jejích potomků), pak je jasné, že fyzický zánik jeho nositele vedl zcela nevyhnutelně i k zániku práva jako takového.

Již normativní prameny z 15. století zahrnovaly také možnost, že příslušnost k zemi může zaniknout **vyprodáním ze země**. Je přitom třeba zdůraznit, že v reáliích předbělohorské doby byla imigrace do Čech neporovnatelně častějším jevem než emigrace jakožto proces protisměrný. A to zejména v době rudolfínské, kdy se příliv cizinců do Čech jakožto sídelní země habsburského císaře ještě výrazně zintenzivnil. Zatímco se v Čechách usazovaly desítky či spíše stovky osob z přilehlých, ale i vzdálenějších zemí, případů, kdy české šlechtické rody získaly majetek za hranicemi České koruny, bylo poměrně málo. Pokud se tak již stalo, šlo zpravidla o panství ležící nedaleko za jejími hranicemi, v habsburských dědičných zemích, které bylo toliko součástí rodového majetku, dále z určité části situovaného v komplexu českých zemí.¹³²⁹ Rodů, které Čechy opustily a zcela splynuly s cizím prostředím, se najde skutečně poskrovnu. Jedná se přitom zpravidla jen o jednu rodovou větev.¹³³⁰ Rozhodně trefná byla proto kousavá poznámka Mikuláše Dačického z Heslova, vztahující se na chudého braniborského pána Petra z Libntálu. Tento málo významný šlechtic byl na počátku 17. století přijat do Čech a získal značný majetek sňatkem s Kateřinou z Veitmile, bohatou vdovou po Janovi ze Šelmberka. „*Čechové v Němcích takového štěstí nemají,*“ glosoval to lakonicky Dačický...¹³³¹

Zemské právo s možností „vyprodání a vyhoštění ze země“ počítalo a chápalo je jako svébytné privilegium příslušníků vládnoucích vrstev stavovské feudální společnosti. Ti tedy

---

¹³²⁹ Základní teze o majetkoprávním prorůstání české a zahraniční šlechty formuloval P. MAŤA, Svět české aristokracie (1500–1700), s. 141–154. Zejména otázka zakupování české šlechty mimo hranice korunních zemí by ovšem zasloužila další, hlubší a detailnější rozbor.

¹³³⁰ Tak z Čech v době předbělohorské zmizel zchudlý panský rod Herštejnských z Velhartic, když Tobiáš Herštejnský vstoupil r. 1600 do služeb Wittelsbachů. Posléze se stal zemským maršálkem knížectví Falck-Neuburg a jeho potomci žili v Bavorsku. Již dříve se z Čech vyprodal Vilém Janovský z Janovic († 1562), který se usadil ve Württembergu a založil německou rodovou linii, jež se rozšířila i do Francie. Jihočeský rytíř Petr Mrakeš z Noskova získal v roce 1528 rakouské panství Litschau a jeho potomci, nesoucí hraběcí titul, zcela splynuli s rakouskou šlechtou. Základní údaje k těmto rodům přináší Ottův slovník naučný, díl XI., s. 213; díl XIII., s. 29; díl XVII., s. 808–809. K Herštejnským z Velhartic v Bavorsku přehledově V. KNOLL, Páni z Velhartic, s. 253–256; osudy francouzské větve Janovských zmapoval v základních obrysech již Martin Kolář v Ottův slovník naučný, díl XIII., s. 29.

¹³³¹ A. REZEK (ed.), Paměti Mikuláše Dačického z Heslova, sv. II., s. 102.

měli právo, aby je český král propustil ze své svrchovanosti, která by jim usazení v cizině mohla komplikovat. Zároveň ale bylo nutné, aby šlechtic či měšťan nejprve učinil před úředníky desk zemských přiznání (jež mělo být vzápětí intabulováno), že jakékoliv nároky vůči obyvatelům Českého království, jejichž vznik je datován do doby před jeho vyprodáním, má uplatňovat před českým králem anebo zemskými soudy. Dokud by toto přiznání neučinil, nebyl panovník oprávněn ho z poddanosti propustit. Případné propuštění v rozporu s tímto ustanovením by bylo považováno za absolutně neplatné. Zemské zřízení také celkem logicky vyžadovalo, aby byla dotyčná osoba před vyprodáním ze země povinna dostát všem svým závazkům vůči jejím obyvatelům. Sankce, spojená s nedodržením tohoto požadavku, tj. nezapsání výše uvedeného přiznání do zemských desk ze strany menších zemských úředníků, byla ovšem jen stěží prakticky uplatnitelná, neboť nebylo v moci úředníků dodržení zmíněného požadavku přezkoumat, a stejně tak neexistovala cesta, jak by vyrovnání všech závazků prokázal sám autor přiznání.¹³³² Jen nedostatečný prostředek představovalo v tomto směru zajištění publicity „odpuštění“ z poddanosti, kdy královský místodržící na ně měl upozornit krajské hejtmány a ti pak měli informaci dále šířit ve svěřených územně správních celcích.¹³³³ Šlo totiž o mechanismus, který se uplatnil až po skončení celého procesu, tedy v době, kdy přiznání vystěhovalce bylo již bez překážky zaznamenáno v deskách.

To, že vyprodání ze země skutečně bylo chápáno jako ztráta inkolátu, je jasně patrné z dalšího článku zemského zřízení, v němž se vyžadovalo, aby „*kteří by odpuštění od krále J[eho] M[ilos]ti vzali a od země, ti aby konečně bytu v zemi české neměli*“. Pokud by v Čechách chtěli přeci jen bydlet, pak bylo nutno, „*aby se přiznali, že všecku poddanost učiniti mají králi J[eho] M[ilos]ti, právo podniknouti a trpěti i obhajovati, tak, jako všickni tři stavové a ... takové přiznání učiniti mají osobně před úředníky u desk zemských a oni takové přiznání dskami zemskými zapsati mají*“.¹³³⁴

Jedná se mimo jakoukoliv pochybnost o článek nadmíru zajímavý z hlediska právní systematiky. Ačkoliv se osoba, jež byla propuštěna z poddanosti vůči českému králi a vyprodala se ze země, považovala za cizince, přeci jen byl respektován její zvláštní vztah k Českému království. Pro případ, že by se znovu chtěla v zemi usadit, byly proto v kodexu zemského práva mírně pozměněnými slovy reprodukovány obecné podmínky pro přiznání k

---

¹³³² CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 404–405, čl. U 18, ZZ 1564, s. 596, čl. K 38; J. GLÜCKLICH (ed.), Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním, s. 247–248, čl. K XXXVIII.

¹³³³ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 405, čl. U 20; ZZ 1564, s. 596, čl. K 40; J. GLÜCKLICH (ed.), Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním, s. 249, čl. K XL.

¹³³⁴ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., s. 405, čl. U 19; s. 596, čl. K 39; J. GLÜCKLICH (ed.), Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním, s. 248–249, čl. K XXXIX.

zemi ze strany obyvatel vedlejších korunních zemí, jimž tedy byla takováto osoba de facto postavena na roveň.

Zdá se ovšem, že veškeré shora citované články byly mnohem spíše mrtvou literou zákona, než reálně aplikovanými normami. Toto konstatování by mohlo být vyvráceno nalezením pramenů, dokládajících postup v uvedených intencích, rozhodně se ale dá prohlásit s jistotou, že nešlo o jev významněji rozšířený.

Jestliže bylo obyvatelské právo nevyhnutelně spjata s určitým společenským statutem, pak je nasnadě, že muselo zanikat také se **změnou stavu**, byl-li nový stav s inkolátem de iure neslučitelný.

Změna společenského statusu (stavu) byla v raně novověké společnosti, v níž byl jednatel relativně pevně ukotven ve svém sociálním prostředí, velmi málo obvyklým jevem. Když už, šlo ve stavovské hierarchii častěji o posun vzhůru: poddaní byli propouštěni z človecenství (tzv. výhostním listem) a pokud nešlo, což bylo nejčastější, o propuštění na jiné panství, mohl být takový bývalý poddaný jako osoba nyní již osobně svobodná přijat za obyvatele (měšťana) některého královského města. Eventuálně mohl být přijat přímo do rytířského stavu, obdržel-li později po svém propuštění od panovníka erbovní list;¹³³⁵ jinak byla ale cesta mezi nižší šlechtou otevřena v první řadě erbovními měšťanům. O přijímání za rytíře i za pána bylo již poměrně podrobně projednáno výše. Je ale jasné, že těmito cestami mohlo obyvatelské právo vznikat, nikoli ovšem zanikat.

Spíše teoreticky mohl inkolát zaniknout, pokud měšťan některého ze dvou hlavních pražských měst či Kutné Hory vzal „odpuštění“ od městského práva a přestěhoval se do jiného města, jehož obyvatelům právo nabývat deskových statků nesvědčilo. Naopak u toho, komu bylo toto právo uděleno ad personam panovníkem, neměly změny domicilu na jeho trvání žádný vliv.

Pozoruhodnou otázku představuje další sociální zařazení osob, které byly v 16. a na počátku 17. století vyloučeny z rytířského stavu. Toto významné sankční opatření si rytířská korporace opakovaně vyhradila již na počátku 16. století¹³³⁶ a také ho skutečně několikrát využila. Jako prvního postihlo toto opatření Václava z Řepnice (1516),¹³³⁷ později také Jana

---

¹³³⁵ Z bývalých poddaných, kteří absolvovali poměrně strmý společenský vzestup až mezi nižší šlechtou, je patrně nejznámější postavou Samuel Nejepínský z Nejepína. O něm i dalších z poddanství mezi rytíře vzešlých jednotlivců blíže V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 22–24.

¹³³⁶ Konkrétně sněmovními usneseními z let 1502, 1513, 1516 a 1520. V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 7–9.

¹³³⁷ V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 8.

Človíčka z Popovic (1573)¹³³⁸ a na počátku 17. století Rudolfovi komorníky Jeronýma Makovského z Makové (1605)¹³³⁹ a Filipa Langa z Langenfelzu (1609).¹³⁴⁰ Normativní akty odpověď na otázku, jaké mělo být následné sociální zařazení osob, jež takové rozhodnutí postihlo, neřešily a stejně tak ji nenabízela ani konkrétní usnesení o vyloučení z řad nižší šlechty. Z logiky věci se ale měl restituovat jejich status před přijetím do stavu, tj. mělo se na ně pro futuro nahlížet jako na erbovní měšťany, osoby neurozené, avšak osobně svobodné. U těch, kteří byli před přijetím mezi nižší šlechtu měšťany některého královského města, se tento status zřejmě automaticky obnovoval.¹³⁴¹

Zda s sebou mělo vyloučení z rytířského stavu zároveň přinášet zánik inkolátu vyloučené osoby, nelze přitom s určitostí rozhodnout. Za zmínku jistě stojí, že když byl vyloučen nenáviděný Filip Lang, byl v zemských deskách mřežován zápis o jeho přiznání k rytířskému stavu, nikoli ovšem o přiznání k zemi.¹³⁴² Logické se tedy zdá, že další existence inkolátu měla být v jednotlivých případech posuzována v návaznosti na nový status dotyčné osoby. V praxi tento problém řešen nebyl, neboť žádný z výše uvedených rytířů, resp. následně exrytířů deskové statky nedržel. Výjimkou byl pouze Jeroným Makovský, jenž na počátku 17. století koupil drobné statky Dubeč a Bříza a dvůr ve Velké Vsi. To vše mu ale bylo konfiskováno, neboť vyloučení z rytířského stavu bylo až následnou reakcí na rozsudek zemského soudu, jímž byl za četné delikty v roce 1603 větším zemským soudem odsouzen ke ztrátě hrdla, cti i statků.¹³⁴³

K ztrátě šlechtického stavu docházelo v předbělohorské době i na Moravě, přičemž důvodem byl v těchto případech rovněž životní styl, neodpovídající šlechtickým standardům, popřípadě provinění proti cti či zlehčování rytířského stavu. František Kameníček uvedl jako příklad kauzu Jiřího Hejdy, jinak Junka, který sice prokázal svůj rytířský původ, ale protože se již jeho otec usadil na vsi, plnil poddanské povinnosti a nechal se slyšet, „že o zemanství nestojí“, rozhodl moravský zemský soud, že Jiří není rytířského stavu a vydal ho pod pravomoc velehradského opata jakožto vrchnosti vsi Jalubí, kde Jiří žil.¹³⁴⁴ Rozsudek je ovšem dozajista třeba interpretovat jako deklaratorní, tj. ke ztrátě šlechtictví došlo ipso facto již chováním, neodpovídajícím nárokům na členy rytířského stavu kladené. Dokazují to i

¹³³⁸ DZV 17, fol. P 15v – P 17r.

¹³³⁹ DZV 132, fol. M 22r – M 23v.

¹³⁴⁰ DZV 134, fol. P 4v – P 7r.

¹³⁴¹ Viz případ Jana Človíčka, jenž byl po vyloučení z rytířského stavu dále považován za staroměstského měšťana, jímž byl před přijetím do této šlechtické korporace. Srovnej též J. TEIGE, *Základy starého místopisu Pražského (1437-1620)*. Oddíl I. Staré Město pražské. Díl I., s. 625.

¹³⁴² DZV 133, fol. G 26r – G 27r.

¹³⁴³ Blíže k osudům Jeronýma Makovského populární formou V. BŮŽEK, *Rytíři renesančních Čech*, s. 86–93.

¹³⁴⁴ F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 44–45.

některé zápisy o přijímání potomků rodin, které již druhy rytířské byly. Tak když byl v roce 1585 přijat do stavu Jan Pacovský z Počernic, bylo do register poznamenáno, že „*předkové jeho stavu rytířského užívali a z toho se pro chudobu vyvedli*“.¹³⁴⁵ Ještě ilustrativnější je případ Víta Trnky, spadající do roku 1602: zde s dovětkem, že „*předkové jeho stavu rytířského mnohá léta užívali, potomci pak jejich snad skrze svou nedbanlivost a sprostnost z toho se vyvedli*“.¹³⁴⁶

Velmi zajímavý pokus o vměšování panovníka do stavovských záležitostí dokazuje v registrech a zároveň i v konceptu dochovaný list Rudolfa II. moravskému zemskému písaři z roku 1603 (12. června) „*O vymazání z register stavu rytířské[h]o Jakuba Kunderata Praetoriusa*“. Panovník v něm vyjadřoval svou nevoli nad tím, že se dotýčný MUDr. Jakub Konrád Praetorius z Perlenperku (stejně jako někteří další) při skládání přísahy ke stavu odmítl zaštitit Pannou Marií a všemi svatými, ačkoliv to bylo požadováno zemským zřízením, a nabádal zemského písaře, aby všechny takové „*skutečně k tomu měl a přidržel, aby se tak zachovali a tůž přísahu vedle zřízení zemského ... vykonali*“. Zajímavé je, že navzdory nadpisu listu ale císař nenařizoval vymazání Praetoria z register, ale naopak stanovil, že napříště by ti, kteří přísahu v předepsané podobě nesložili, neměli být do register zapisováni.¹³⁴⁷ Praetorius na sebe totiž zároveň upozornil i tím, že spáchal jakousi výtržnost při katolickém procesí, takže hned následující den adresoval císař další list moravskému zemskému hejtmanovi a ukládal mu, aby věc vyšetřil, a pokud bude uvedená výtržnost Praetoriovi prokázána, má mu být nařízeno, aby se v šesti nedělích „*z města Brna vyprodal a zhostil*“.¹³⁴⁸ Podle všeho ale Jakub členem rytířského stavu zůstal a stejně tak držel nadále brněnský dům, který byl po Bílé hoře ponechán jeho dětem.¹³⁴⁹

Jako relativně nejběžnější způsob zániku inkolátu v důsledku změny stavu je tak v době předbělohorské třeba vnímat nerovnorodé sňatky příslušnic rytířského stavu. Již bylo vzpomenu, že zemsko-deskových statků mohly v Čechách nabývat i ženy, a to v zásadě ve stejném rozsahu jako muži. Totožné byly rovněž předpoklady, pokud se jednalo o stavovskou příslušnost – „*Landtaffel-fähigkeit*“ se týkala pouze šlechticů, měštek tří privilegovaných

¹³⁴⁵ M. ŠVÁBENSKÝ, *Knihy přijímání do rytířského stavu Moravského markrabství*, s. 259, č. 107. Zmínku o starobylosti šlechtictví nepostřehl J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 273, č. 909, pokládající Pacovské za příslušníky „*rodiny asi novoštitné neb cizí*“.

¹³⁴⁶ M. ŠVÁBENSKÝ, *Knihy přijímání do rytířského stavu Moravského markrabství*, s. 260, č. 128. O rodině J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 97, č. 242.

¹³⁴⁷ RG, i.č. 111, fol. 177v, č. 49; MR, i.č. 4965.

¹³⁴⁸ RG, i.č. 111, fol. 178r – 178v, č. 51; MR, i.č. 4967.

¹³⁴⁹ J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 439, č. 1801. Zápis o Jakobově přijetí z 9. dubna 1603 zůstal v registrech a není u něj ani žádná zmínka o tom, že by se rytířský stav panovníkovou žádostí seriózně zabýval. M. ŠVÁBENSKÝ, *Knihy přijímání do rytířského stavu Moravského markrabství*, s. 261, č. 131.

měst (Starého a Nového Města pražského, Kutné Hory) a in eventum dalších příslušnic městského stavu, jimž by toto privilegium výslovně udělil král. Avšak na rozdíl od mužů, ženy mohly v průběhu života celkem snadno (a to i opakovaně) svůj stav měnit v návaznosti na sňatky, které uzavíraly. Platilo totiž pravidlo, že pokud jde o sociální status, „*žena stavu nedává, než po muži jej bere*“.¹³⁵⁰ Pokud se tedy příslušnice rytířského rodu¹³⁵¹ provdala za měšťana, přijímala stav svého muže a ztrácela tím příslušnost k šlechtě. Pokud její manžel nebyl nositelem obyvatelského práva, pozbývala zároveň i ona sama práva vlastnit desková zboží a tím de iure i samotného inkolátu. Ze 16. století je přitom doloženo několik případů, kdy byla soudně konstatována změna stavu a na ni navazovala např. ztráta nároků na otcovské dědictví či možnost zastávat poručenství nad šlechtickými osobami.¹³⁵²

Výše prezentované úvahy o důsledku vyloučení z rytířského stavu mohou být zároveň jakousi ouverturou k výkladu o takovém pozbývání inkolátu, které lze z hlediska společenské funkčnosti vnímat jako sankční. Ztráta inkolátu totiž mohla být také formou **trestu**. Zatímco dnes zásadně platí, že jedinec nemůže být státními orgány zbaven svého občanství a může jej pozbýt toliko na vlastní žádost či na základě jiného volního aktu, s nímž je v legální úpravě zánik tohoto institutu spojen, v historii se tento princip tak samozřejmě neuplatňoval. Není ani nutno se vracet příliš daleko zpátky – odnětí občanství jako formu sankce, uplatňovanou zejména proti politickým odpůrcům vládnoucího režimu, znalo i československé socialistické právo před rokem 1989.¹³⁵³

Obyvatelského práva bylo možno pozbýt rozhodnutím orgánu veřejné moci stejně tak již v období raného novověku. V několikrát již citovaném článku B 15 zemského zřízení z roku 1549 (a následně A 18 zřízení z roku 1564), který představuje základní „inkolátní“ normu v kodexu zemského práva, byla řešena situace, kdy by obyvatel českého království převedl vlastnictví či držbu deskového statku na cizozemce. Důsledky takového jednání měly velmi drsně zasáhnout obě zúčastněné strany: zatímco cizinec měl bez náhrady statku pozbýt a ten měl spadnout na krále, ten, kdo na něj statek převedl, měl ztratit čest a jakožto psanec a zhoubece království měl být ze země navždy vypovězen, přičemž zákon výslovně

---

¹³⁵⁰ V. BRANDL (ed.), *Spisy Karla Staršího z Žerotína*. Oddělení I., sv. 1., s. 141. Srovnej též A. KOZÁKOVÁ, *Právní postavení ženy v českém právu zemském*, s. 16–17.

¹³⁵¹ U rodů panských nelze tyto případy s ohledem na příliš velkou sociální propast zaznamenat.

¹³⁵² Srovnej V. KLECANDA, *Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku*, s. 31–33.

¹³⁵³ Srovnej především § 7 zákona č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého státního občanství (zrušen byl teprve 28. března 1990 zákonem č. 88/1990 Sb., kterým se mění a doplňují předpisy o nabývání a pozbývání československého státního občanství). Viz též F. EMMERT, *Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti*, s. 103–121.

stanovil, že tato sankce nemůže být později žádným způsobem zrušena.¹³⁵⁴ Takto se tedy dotýčný stával de iure cizincem a inkolátu logicky pozbyl.

Podobnou sankcí (ztrátou všeho majetku a cti, prohlášením za zemského zhoubce) měl být podle zemského zřízení postižen také ten, kdo by se zbraní v ruce sloužil proti zemi nebo jejímu panovníkovi a neuposlechl by obeslání, jímž by byl vyzván k návratu a jež by mu bylo pod královskou nebo zemskou pečeti adresováno. Sankce se pak měla vztahovat i na každého, kdo by zhoupci pomáhal nebo mu na svých statcích poskytl útočiště. Teoreticky mohla takto inkolátu pozbyt nejen fyzická osoba, ale i město, případně klášter. Pokud by se obyvatel českého království usadil vně země a v případě vojenského konfliktu mezi svým novým pánem a českým králem se ho aktivně neúčastnil, avšak na obeslání se nevrátil do Čech, nemělo to být na újmu jeho cti, avšak i v tomto případě měl v Čechách pozbyt všech statků i nápadů a tedy i on měl být považován za non-rezidenta, nedisponujícího obyvatelským právem.¹³⁵⁵ Pozoruhodně bylo toto ustanovení doplněno sněmovním usnesením, přijatým na sněmu konaném v letech 1609–1610. Na jednu stranu bylo výslovně vztaženo i na cizince, jimž byl udělen inkolát a u nichž byla zřejmě v tomto směru pocíťována vyšší míra rizika. Na stranu druhou měla ovšem v jejich případě být sankcí ztráta cti a hrdla, nikoli ovšem statků.¹³⁵⁶

Obecněji lze ztrátu inkolátu shledat ve všech případech, kdy byl jeho nositel odsouzen ke ztrátě cti, cti a statků, případně i hrdla, cti a statků, neboť bylo jasné, že jakožto osoba na cti snížená nebude moci v budoucnu deskových statků nabývat (tím méně vykonávat nějaká práva politická) a právně tak bude v tomto ohledu postaven na roveň cizozemcům. S ohledem na osobní povahu obyvatelského práva se ovšem ve všech případech jednalo o sankci vztahující se ad personam a nepostihující (alespoň formálně) descendenty odsouzeného, kteří byli v době jeho postihu naživu. Otázkou je, jak s dětmi, které by se mu narodily v budoucnu, po ztrátě inkolátu. Logické se zdá, že by již de iure za Čechy považovány býti nemohly.

Před českým zemským soudem byla tato otázka skutečně v praxi řešena, a to na konci 16. století v souvislosti se složitým právním sporem o podkrkonošské panství Jilemnice. Po smrti Závíše z Újezdce a Kounic v roce 1577 převzala tento statek jeho sestra Anna, vdova po

---

¹³⁵⁴ AČ V., s. 427–428, č. 32 (zde s. 428); P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (ed.), Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, s. 222–223, čl. 432; CIB IV.1.1., s. 156–158, čl. B 15 (zde s. 157), s. 506, čl. A 18.

¹³⁵⁵ CIB, Tomi IV. pars 1. sectio I., ZZ 1549, s. 403–404, čl. U 17, ZZ 1564, s. 596, čl. K 37.

¹³⁵⁶ DZSt 3, fol. M 2v – M 3r („že žádný ze všech tří stavův i také obyvatelův, kteří do tohoto království na snažné vyhledávání jich přijati jsou, v ni žádných službách proti J[e]hoj M[ilosti] královské, budoucím králům českým a stavům tohoto království jezdit, chodit i nikterakž pod žádným vymyšleným způsobem potřebovati se dáti nemá pod stracením cti a hrdla svého“).

Vilémovi Křineckém z Ronova.¹³⁵⁷ Ta zemřela v roce 1583 a statek odkázala svým synům Dobromyslovi a Albrechtovi Gotfrídovi.¹³⁵⁸ Její závěť ovšem byla v roce 1586 před zemským soudem napadena, přičemž původ (tj. žalobce), Jáchym Novohradský z Kolovrat, argumentoval mimo jiné i tím, že Anna polovinu panství odkázala svému mladšímu synovi Albrechtovi Gotfrídovi „jakožto cizozemci, kterýž žádnou povinností zemi české ani Jeho [Milos]ti císařské jakožto králi českému zavázán ani také za obyvatele do země přijat nebyl a není“ a on „neměl jest též takového odkázání od ní někdy Anny Křinecké z Újezdce a z Kunic, matere své, k sobě proti zřízení zemskému přijímati“.¹³⁵⁹ Také další претенdent, Annin bratranec Adam z Újezdce, se připojil s poukazem na to, že Albrecht Gotfríd nemohl dědit deskový majetek „nejsa v tomto království zplozenej ani do země přijat“.¹³⁶⁰

Dotyčný argument vypadá patrně na první pohled podivně, neboť Křinečtí z Ronova jako příslušníci jedné z větví rozrodu Ronovců se tradičně řadili k české vyšší šlechtě, byť nepatřili mezi nejužší aristokratickou smetánku. Zde je ovšem třeba upozornit na to, že Annin manžel Vilém patřil k čelním představitelům stavovského odboje v roce 1547, po jeho zhroucení uprchl ze země a byl v nepřítomnosti odsouzen mimořádným tribunálem ke ztrátě hrdla, cti a statků.¹³⁶¹ Soudě dle výše citovaného půhonu, mladší syn Albrecht Gotfríd se mu narodil až v cizině. Pokud tedy Jáchym Novohradský z Kolovrat (který byl jakožto karlštejnský purkrabí a přisedící zemského soudu dobrým znalcem zemského práva) namítal, že jako cizinci mu vůbec nemůže být kladeno do desk, po formálně právní stránce měl nepochybně pravdu. Kupodivu, zemský soud, často inklinující k vysloveně formalistickým rozhodnutím, neřešícím jádro projednávaného sporu, v tomto případě tuto možnost nevyužil, ba dokonce oprávněný poukaz jednoho ze svých členů nezohlednil a Albrecht Gotfríd obhájil svoji pozici alodního vlastníka jilemnického panství.¹³⁶² Nezdá se ale, že by bylo toto rozhodnutí možno chápat jako precedent, jímž bylo obyvatelské právo přiznáno i budoucím potomkům osoby, která český inkolát ztratila v důsledku soudního rozhodnutí trestně právní povahy.

Velmi zajímavý právní případ se váže také k falcké rodině Hoků z Zweibrücken. Když byli v roce 1618 její dva příslušníci, Teobald a Jan, pro „nešlechtnost, faleš a podvody“, především padělání dokumentů prokazujících jejich urozený původ, odsouzeni ke ztrátě cti a

¹³⁵⁷ Ovšem již tento přechod byl právně sporný a Anna musela své právo před zemským soudem obhajovat – viz DZM 4, fol. C 3v – C 4v, C 6r – C 10v, D 6r, G 14r – G 15r, J 12r – J 12v.

¹³⁵⁸ Annina závěť byla 27. února 1583 intabulována do DZV 21, fol. M 23r – M 27r.

¹³⁵⁹ DZV 21, fol. M 25v – M 26r.

¹³⁶⁰ DZV 21, fol. M 26Cv.

¹³⁶¹ Srovnej akta o jeho odsouzení, otištěná v SČ, díl II., s. 334–359, č. 131.

¹³⁶² A. SEDLÁČEK, Hrad, zámky a tvrze království Českého, díl V., s. 244. Podrobněji k této kauze M. STARÝ, Cizinec, nebo našinec?, s. 333–342.

statků (a Teobald ještě navíc k trestu smrti),¹³⁶³ bylo k deskovému zápisu o jejich přiznání k zemi doplněno juxtou, „*že takové přiznání se jejich k zemi jako by nikdá od nich Teobalda a Jana vykonáno nebylo přetrženo a z desk zemských vymazáno býti má*“. K tomuto přetržení také skutečně následně došlo.¹³⁶⁴

Na první pohled by se nabízela hypotéza, že pokud strýcové Hokové nabyli českého inkolátu s pomocí falšovaných listin, mělo by být jejich přijetí od samého počátku neplatné a že spíše než o sankční ztrátu inkolátu se zde jednalo o vyslovení absolutní neplatnosti jeho nabytí. Tento logický konstrukt ovšem poměrně závažným způsobem zpochybňují dvě skutečnosti. Za prvé, uvedené dokumenty (tj. starší erbovní listy) se při přijetí do země nepředkládaly. Hokové měli k dispozici nepochybně pravou přímluvu císaře Rudolfa II. a konec konců i autentický majestát z roku 1607, kterým jim tento panovník šlechtictví s predikátem „*von Zwaybrukh*“ potvrdil i pro české a rakouské dědičné země, polepšil jim erb a udělil celou řadu dalších privilegií.¹³⁶⁵ Vycházet z konstrukce, že tento posledně uvedený list jim byl vydán na základě toho, že císaře uvedli v omyl, by znamenalo podsouvat zemským soudcům velmi sofistikované právní uvažování. Navíc lze znovu opakovat, že veškeré majestáty mohly mít vliv maximálně na stavovské zařazení Hoků, nikoliv na samotnou platnost jejich přijetí. To ostatně dokládá i druhá zásadní skutečnost: zatímco přiznání Hoků bylo mřežováno, samotný zápis o sněmovním přijetí v kvaternu relací podobným způsobem zneplatněn nebyl.¹³⁶⁶ Přitom pokud by jejich přijetí mělo být neplatné od samého počátku, byl by toto jistě první akt, u něhož by se poznámka o neplatnosti měla objevit. Podle všeho tak platí, že i v tomto případě je třeba rozhodnutí zemského soudu hodnotit jako sankční, související se ztrátou cti a statků. Formulaci obracející účinky rozhodnutí jednoznačně *ex tunc* („*jako by nikdá ... vykonáno nebylo*“) se přitom dozajista táhla primárně k nabytí deskových statků, které jim byly odňaty.¹³⁶⁷

---

¹³⁶³ Materiály ke kauze Hoků jsou soustředěny především v SM, sign. H 167/1, i.č. 1369, kart. 922.

¹³⁶⁴ DZV 135, fol. A 30v (juxta).

¹³⁶⁵ K. F. FRANK, *Standeserhebungen und Gnadeakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823*, 2. Band, s. 211; A. RYBIČKA, *Poslední Rožmberkové a dědictví jich*, s. 371.

¹³⁶⁶ DZSt 52, fol. L 21v – L 21'v.

¹³⁶⁷ Z tohoto pohledu stojí za pozornost, že v berním rejstříku z roku 1620 se jak Teobald, tak Jan objevují jako vlastníci Žumberka a Chvalkova a příslušníci rytířského stavu. V. PEŠÁK (ed.), *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, s. 116, 119.

4 Vyhodnocení fenoménu imigrace a udělování inkolátu cizincům

Zdá se nanejvýš logické, že v předchozích kapitolách provedená analýza právních norem i konkrétních pragmatických pramenů, respektive poměrně bohatá data shromážděná o jednotlivých rodinách, jež se rozhodnutím zemského sněmu do Čech dostaly, by měly vyústit v závěrečné zhodnocení fenoménu stavovské imigrace po stránce kvantitativní i kvalitativní. Teprve takovéto zhodnocení totiž může objasnit skutečný význam udělování inkolátu a s ním spojeného přílivu cizinců pro raně novověké dějiny Českého království a může také vést k potvrzení či korekci tvrzení, zčásti spíše intuitivních, rezonujících (povýtce nečetnou) starší literaturou, která se těchto otázek dotkla.

Základní výchozí údaj představuje celkový počet udělených inkolátů. Ačkoliv jeho získání představuje zdánlivě jednoduchou, mechanickou operaci, v dosavadní literatuře se lze setkat s dosti odlišnými absolutními čísly, ať již vinou neúplné heuristiky, nebo odlišného metodického přístupu. Dosti ožehavou otázkou z hlediska co nejvyšší vypovídací hodnoty představuje například uchopení situací, kdy byla do země přijímána jedna rodina, avšak ve sněmovním usnesení bylo explicitně uvedeno několik jejích členů (zatímco v případech jiných jmenovaly relace pouze otce a na jejich potomky byly účinky takového přijetí vztaženy implicitně). Zapomínat nelze ani na to, že některé osoby se do Čech dostávaly přes vedlejší korunní země a sněmovní proceduře se tak mohly vyhnout. Fakticky se sice jednalo o cizince v Čechách usazené, formálně jim ale obyvatelské právo ze strany českých stavů uděleno nebylo...

Vzhledem k tomu, že sledované, bezmála stoleté období je poměrně dlouhé a vnitřně nepochybně dynamické, není možno spokojit se jen s absolutním číslem udělených inkolátů, ale je nutno ho dále chronologicky rozklíčovat. A to jednak z pohledu plynutí času jako takového, jednak s přihlédnutím ke změnám na královském trůně. Určitě se přitom na prvním místě nabízí otázka, do jaké míry se zájem o české obyvatelské právo zintenzivnil po přestěhování císařského dvora do Prahy v roce 1583.

Díky krátkým prosopografickým medailonům, jež byly o všech adresátech sněmovního přijetí a jejich rodinách sestaveny v předchozí kapitole, je možno zkoumat předně původ a stavovskou skladbu inkolovaných osob. Těžko může být pochyb o tom, že přistěhovalecká vlna byla národnostně dominantně německá a že jejím základem byla „*fluktuace mezi zeměmi uznávajícími společného panovníka*“.¹³⁶⁸ Avšak migrační proudy v evropské šlechtické

---

¹³⁶⁸ A. MÍKA, Národnostní poměry v českých zemích před třicetiletou válkou, s. 214.

společnosti v raném novověku vůči hledně zesílily a habsburský dvůr byl již v předbělohorském století nepochybně multinárodnostní a moderně řečeno i multikulturní. Zejména po jeho avizovaném přesunutí do Prahy pak bylo české prostředí náhle konfrontováno s přílivem cizinců, pocházejících bez nadsázky ze všech koutů Evropy. Někteří z těch, kteří byli s císařským „Hofstátem“ pevněji spojeni, pak nevyhnutelně hledali cestu, jak své usazení v Čechách legálně institucionalizovat. Soubor inkolovaných cizinců je tak národnostně poměrně pestrý.¹³⁶⁹ O vyhodnocení této stránky přistěhovalectví se sice již pokusil Jiří A. Kovařík,¹³⁷⁰ jím uváděným údajům ale schází (s ohledem na rozsah jeho studie více než přirozeně) justifikace. Na základě shromážděných dat je možno pokusit se o toto vyhodnocení poznovu, přičemž je ovšem nutno podotknout, že samo kritérium „původu“ je metodicky více než ožehavé.

Pokud jde o stavovské zařazení přistěhovalců, i když v jednotlivých případech o něm mohou panovat pochybnosti (což platí zejména pro případy, kdy udělení inkolátu zůstalo v čistě formální rovině a jeho adresát se v českých záležitostech neangažoval, nevyužív možností, které se mu v důsledku nabytí českého zemského „občanství“ nabízely), není to na překážku možnosti obecného zhodnocení toho, nakolik byla do Čech vpouštěna bohatá a titulárně prestižní aristokracie a nakolik se mezi přistěhovalci objevovala spíše drobná, rytířská šlechta, ať již pozemková, nebo úřednická. Navíc již při rozboru normativních pramenů bylo upozorněno, že se udělování inkolátu neomezovalo pouze na stavy šlechtické, ale že se mohlo obracet i vůči dalším, osobně sice svobodným, avšak šlechtickými privilegii neoplývající osobám, totiž měšťanům (zpravidla erbovním). A to zejména od roku 1575, kdy sněmovní usnesení i pro tyto osoby výslovně podmínilo nabývání deskových statků právě udělením inkolátu ze strany zemského sněmu. Byť je zde nutno dodat, že imigraci měšťanskou nelze na základě písemností inkolátní povahy sledovat stejně důkladně jako šlechtickou, neboť tuto cestu volily pouze nečetné osoby, pohybující se na hranicích nižší šlechty, do jejichž řad pak mnozí inkolovaní měšťané dříve či později formálně pronikli.

Udělování inkolátu zemským sněmem je možno vnímat jako formu, jíž adresáti mohli – ale nemuseli – svými dalšími kroky vtisknout obsah. Již Alois Míka trefně konstatoval, že z četných dvorských úředníků, přijatých do země v době vlády Rudolfa II., „*jen nemnoho jednotlivců a rodů zdomácnělo a získalo větší majetek*“.¹³⁷¹ Šlo tedy o to, že přijetí na sněmu bylo jen prvním, byť nezbytným krokem k tomu, aby se šlechtic či měšťan stal Čechem ne-li

¹³⁶⁹ Upozornil na to a příklady uvedl V. KLECANDA, Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského, s. 65.

¹³⁷⁰ J. A. KOVAŘÍK, Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období, s. 138–141.

¹³⁷¹ A. MÍKA, Národnostní poměry v českých zemích před třicetiletou válkou, s. 215.

v národnostním a jazykovém, pak alespoň politickém slova smyslu. Jedna věc byla realizovat navazující právní kroky (složení reverzu k zemi u úřadu desk zemských a vykonání ústního přiznání tamtéž), druhá věc skutečně se v Čechách zakoupit a naplno se do české stavovské společnosti integrovat. Vzhledem k samotné podstatě udělování obyvatelského práva i povaze zkoumaných pramenů se pak jako prvořadá otázka k prověření nabízí, nakolik se lze s inkolovanými cizinci a jejich potomky setkat v roli pozemkových vrchností, přičemž z hlediska statistického vyhodnocení je tu nepominutelným východiskem několik dochovaných berních rejstříků z 16. a zejména počátku 17. století.¹³⁷²

Jako další projev plného zařazení cizinců do české stavovské společnosti je možno vnímat jejich veřejnou činnost, spočívající v participaci na zemských sněmech a zejména výkonu jednotlivých úřadů, které – jak již bylo opakovaně zdůrazněno výše – byly *de iure* vyhrazeny pouze nositelům českého inkolátu. Na druhou stranu ovšem nelze pustit ze zřetele skutečnost, že česká šlechta usilovala o zachování svých mocenských pozic a i když formálně nebyli inkolováni cizinci z výkonu úřadů žádným způsobem vyloučení (změnu přinesl teprve tzv. „jazykový zákon“ z roku 1615), jejich možnosti skutečně se do zemských správních struktur prosadit byly značně omezené. Naproti tomu se ale mohli angažovat ve službách panovníka a mnozí tak ostatně činili již předtím, než se jim českého obyvatelského práva rozhodnutím sněmu dostalo. A dvojnásob platí tento směr kauzality pro sledování přistěhovalectví z pohledu působení novopečených inkolů u císařského dvora: zde české obyvatelské právo nepředstavovalo žádnou relevantní „konkurenční výhodu“, takže je třeba naopak zkoumat, v jaké míře se mezi adresáty sněmovních přijetí objevují císařští dvořané (případně dvořané jiných příslušníků panovnické dynastie). Čímž se znovu otevírá otázka kvalitativní proměny stavovské imigrace po přestěhování Rudolfa II. do hlavního města Českého království.

Konečně nelze upřít význam náboženské příslušnosti přistěhovalců, a to zejména ke konci sledovaného období, kdy se náboženské rozpory uvnitř české stavovské společnosti povážlivě zostřovaly a vedly nakonec až k vypuknutí neblahého a neslavný konec vzavšího povstání v letech 1618–1620. Udělování inkolátu mohlo z tohoto pohledu být i potenciálním prostředkem pro posouvání mocenského těžiště mezi stranami pod jednou a pod obojí, avšak vzhledem k tomu, že bylo vázáno na souhlas katolického panovníka i většinově evangelických stavů, nemohlo být prostředkem přímočaře jednostranným. Minuciózní

---

¹³⁷² O nich např. A. MÍKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, s. 45–47; F. X. HALAS, *Příspěvek ke kritice berních rejstříků*, s. 38–46; P. ČORNEJ – O. FELCMAN, *Rozvrstvení feudální třídy v severovýchodních Čechách v letech 1603–1656*, s. 561–567, a samozřejmě též úvodní studie jednotlivých edic.

rozklíčování věroučné preference všech přijatých osob není na základě studovaných pramenů dosti dobře možné, navíc u poměrně značného množství cizinců, kteří se v Čechách vůbec neusadili, případně působili pouze v dvorských či královských službách, nehrálo jejich vyznání významnější roli. Otázce náboženské příslušnosti inkolovaných cizinců bude proto pozornost věnována pouze do té míry, do jaké se jejich usazení v Čechách reálně promítlo do formování mocensko-politických táborů, jež spolu změřily své síly na počátku třicetileté války.

4.1 Celkový počet udělených inkolátů

První otázka, která se při studiu přistěhovalectví na půdu Českého království nepochybně nabízí, zní: kolik cizinců se v Čechách ve sledovaném období usadilo, respektive kolika byl český inkolát zemským sněmem udělen? Zdánlivě jednoduchá a snadno řešitelná otázka skrývá ale ve skutečnosti několik záluďných pastí metodického, heuristického i interpretačního charakteru, které činí odpověď na ni značně komplikovanější.

V první řadě je nutno připomenout to, co bylo podrobněji vyloženo již v souvislosti s intabulovanými sněmovními relacemi (viz podkapitolu 2.2). Totiž že na základě dochovaných pramenů patrně není možné dopracovat se k úplnému a vyčerpávajícímu seznamu všech cizinců, jež se české stavy rozhodly přijmout do svých řad jako „spoluobyvatele“ země. Administrativní rámec takového přijetí byl sice jasně určen včetně jeho odpovídající písemné evidence, podrobnější rešerše v zemských deskách ale prokázala, že lidský faktor příležitostně selhával. To znamená, že i když bylo úkolem kompetentních úředníků působících při deskách zemských zaznamenat jedno každé přijetí do kvaternu relací, zdaleka ne ve všech případech se tak skutečně stalo. Velmi přesvědčivě to ostatně signalizuje již sama existence nedokončených zápisů, z nichž je patrné, že se v nich jednalo o udělení inkolátu určitému cizinci. Tyto texty představují ale jen nepatrné torzo, chybí v nich jak jména přijatých osob, tak i jména relátorů vyslaných ze zemského sněmu. Vynechané místo přitom signalizuje, že ingrosátoři předpokládali pozdější doplnění těchto zápisů, k čemuž ale již z nějakého důvodu nedošlo.

Na tato „bílá místa“ ve sněmovních zápisech bylo upozorněno již výše. Pro připomenutí je možno poukázat na velmi ledabylé zachycení přijetí nových obyvatel na sněmu v roce 1593. Za zápisem o přijetí mantovského vyslance Aenease Gonzagy, provedeném 30. října,¹³⁷³ začíná další zápis, omezující se ovšem na „*Páni, rytířstvo, Pražané a*“. Vynechán je

---

¹³⁷³ DZSt 48, fol. N 14v – N 15r.

celý zbytek stránky a také stránka protilehlá.¹³⁷⁴ Následuje další kompletní zápis, vztahující se ke svobodnému pánovi Gabrielovi Štrejnovi ze Švarcenova,¹³⁷⁵ a pak další dvě vynechané dvoustránky, z nichž na první je pouze „*Páni, rytířstvo, Pražané a jiní poslové z měst, všickni tři stavové království českého na sněmu obecním, kterýž rozepsán byl*“¹³⁷⁶ a na druhé je ještě kratší úvodní část textu „*Páni, rytířstvo, Pražané a jiní po...*“.¹³⁷⁷ Série relací z tohoto sněmu je pak uzavřena opět kompletním zápisem o přijetí Viléma z Grumpachu.¹³⁷⁸ Zemské desky tedy informují o přijetí minimálně šesti osob (je třeba vést v patrnosti, že v řadě případů byl v jedné relaci zahrnut větší počet cizinců, jimž byl inkolát udělen současně), přičemž ale pouze tři tu vystupují konkrétně. Se dvěma nedokončenými zápisy se lze setkat i v roce 1601.¹³⁷⁹

Vedle toho je nutno počítat s tím, že některé přijímací akty se do zemských desk vůbec nedostaly. Tak v reverzu Karla Ungnada ze Suneku ze srpna 1596 se lze dočíst, že byl do země přijat na sněmu, zahájeném toho roku 14. února.¹³⁸⁰ Ve sněmovních materiálech se ovšem nacházejí pouze zápisy o přijetí dvou dalších osob, Karel se tu vůbec nevyskytuje. O rok později se k zemi přiznali tři bratři Hoffmanové z Grynpichlu, dovolávající se sněmovního přijetí z téhož roku, které ale do relačního kvaternu zaneseno nebylo.¹³⁸¹ Stejně tak udělil v roce 1602 zemský sněm obyvatelské právo hraběti Kryštofovi z Fürstenberka, který se vzápětí objevil mezi relátory finálního sněmovního usnesení.¹³⁸² V roce 1603 pak složil reverz k zemi a vzápětí vykonal i přiznání před úřadem zemských desk.¹³⁸³ A opět až text reverzu mimo jakoukoliv pochybnost dokládá, že k přijetí došlo právě v roce 1602. Jen reverzy je dále doloženo přijetí Ondřeje Grosveinera z Vajsnbachu (1602), Virgilia Tandla z Eckenfeldu (1602), Jana Platejeze z Platenštejna (1604), Jana Jakuba Kurce ze Senftenova (1610) a Ondřeje z Meihe (1611).¹³⁸⁴

Ostatně i ve výše uvedeném roce 1593 se zřejmě na některé nově přijaté osoby poněkud pozapomnělo. Tři zápisy v relačním kvaternu vztahující se k tomuto sněmu jsou jmenovité a

---

¹³⁷⁴ DZSt 48, fol. N 15v – N 16r.

¹³⁷⁵ DZSt 48, fol. N 16v – N 17r.

¹³⁷⁶ DZSt 48, fol. N 15v – N 19r.

¹³⁷⁷ DZSt 48, fol. N 19v – N 20r.

¹³⁷⁸ DZSt 48, fol. N 22v – N 23r.

¹³⁷⁹ DZSt 50, fol. G 11r, G 14r.

¹³⁸⁰ RZ, i.č. 163.

¹³⁸¹ RZ, i.č. 171; DZV 128, fol. C 3r.

¹³⁸² SČ, díl X., s. 266-293, č. 218 (zde s. 292).

¹³⁸³ RZ, i.č. 204 a 205; DZV 131, fol. K 6r. K poněkud komplikovanému procesu Kryštofova přijetí, jenž vyústil v postupné vydání dvou reverzů k zemi, blíže M. STARÝ, Dva reverzy hraběte Fürstenberka, s. 36–40.

¹³⁸⁴ RZ, i.č. 198, 201, 222, 247, 251. Komplementárně jsou dochovány i zápisy o ústním přiznání těchto osob k zemi v trhových kvaternech zemských desk, jejich formulář ale neobsahuje údaj o tom, na kterém sněmu k přijetí došlo.

tří beze jména. Reverzy k zemi složilo s odkazem na své přijetí na tomto sněmu hned osm cizinců (Filip Fanchelius z Banzu, Vilém z Grumpachu, Jan Zrinský hrabě ze Serinu, Tomáš Sonner, bratři Jetřich a Inocenc ze Staršedl, Bartoloměj Špranger, Gabriel Štrejn ze Švarcenova),¹³⁸⁵ vedle toho ale z jmenovitě přijatých Aeneas Gonzaga reverz nevystavil a v případě Jana Viléma Paška z Lamersdorfu je přijetí a přiznání doloženo pouze deskovým zápisem.¹³⁸⁶ Jinými slovy, zemský sněm se toho roku prokazatelně usnesl přinejmenším o desíti žadatelích.

K rekonstrukci co neúplnějšího seznamu osob, jimž se rozhodnutím zemského sněmu obyvatelského práva dostalo, je proto třeba využít dalších, komplementárních pramenů. Z nich v první řadě, jak je ostatně patrné i z výše řečeného, přicházejí do úvahy reverzy k zemi, alokované v Národním archivu v samostatném fondu. Určité informace mohou přinést též desky zemské, stejně jako soukromé zápisky současníků, kteří udělování inkolátů (byť selektivně) evidovali. Do jaké míry se lze touto cestou přiblížit úplnosti, je samozřejmě těžko zodpověditelná otázka. Vzhledem k pestrosti použitých komplementárních pramenů lze doufat, že pokud nějací do země přijatí cizinci z níže prezentovaného soupisu unikli, jde nanejvýš o několik málo jednotlivců.

K statistickému sledování imigrace cizinců do Čech lze využít i jinou cestu, spojenou právě s výše zmíněnými reverzy k zemi. Jestliže řada cizinců, kteří prošli sněmovní procedurou, následně nepodnikla žádné kroky k tomu, aby nabytí obyvatelského práva dovršila, je patrné, že počet sněmovních přijetí vlastně příliš nevyovídá o tom, do jaké míry se česká stavovská obec cestou imigrace skutečně rozšiřovala. Soubor dochovaných reverzů je přitom rychle a snadno uchopitelný a redukuje zájem na ty, kteří dali najevo hlubší zájem o splynutí s českým prostředím a aktivně naplnili normy zemského práva. Avšak i v souvislosti s tímto souborem lze vznést některé námitky. Předně, ačkoliv byly reverzy k zemi při úřadu desk zemských archivovány společně, což bylo zachováno při pozdější extradici v 19. století i následných manipulačních pracích, přeci jen není úplnost fondu zcela stoprocentní. Několik jednotlivin se podařilo nalézt v jiných fondech, konkrétně Archivu České koruny¹³⁸⁷ a Úřadu desk zemských,¹³⁸⁸ vyloučeno není ani jejich „zatoulání“ do jiných archivních souborů a dosti pravděpodobně lze kalkulovat i s někdejší existencí reverzů dnes již deperditních.

Ani fond Reverzy k zemi tedy nereprezentuje stoprocentně kompletní soubor, pokrývající homogenní skupinu osob, jež by se staly součástí české stavovské společnosti.

---

¹³⁸⁵ RZ, i.č. 149, 151–155 a 166.

¹³⁸⁶ DZV 27, fol. B 1r.

¹³⁸⁷ M. STARÝ, Čtyři reverzy k zemi z doby jagellonské ve fondu Archiv České koruny, s. 97–107.

¹³⁸⁸ M. STARÝ, Dva reverzy k zemi ve fondu Úřad desk zemských, s. 45–59.

Tím spíše, že ani vystavení reverzu v mnoha případech nevyústilo ve skutečné usazení v Čechách a alespoň částečné splnutí se zdejším prostředím. Řada cizinců sice ve smyslu příslušných norem zemského práva tento jednostranný krok podnikla, případně se ještě následně ústně přiznala u úřadu desk zemských, tím ale jejich aktivita skončila a reálně se jejich životní pouť s osudy Českého království neprotnula. Z čehož vyplývá, že vyhodnocovat imigraci do Čech podle reverzů k zemi znamená stejně jako v případě aktů přijímacích držet se v rovině formalismu a abstrahovat od skutečného politického, sociálního a hospodářského obsahu.

Již v předbělohorské době se objevilo několik pokusů sumarizovat počet osob přijatých do země, a to v kontextu dalších změn ve složení obou šlechtických stavovských korporací (konkrétně v nich bylo sledováno přijímání rytířů do panského stavu, resp. neurozených osob do stavu rytířského). Jeden z nich zpřístupnil ve svém díle z roku 1812 Kaspar Pilat – v jeho době byl uložen v schönfeldském muzeu ve Vídni, inkoláty jsou zde zachyceny v časovém rozsahu 1557–1598 pod nadpisem „*Přijetí do země slavného národu českého za obyvatele, a tito se přiznali*“.¹³⁸⁹ Nejrozsáhlejším, nejzdařilejším a nejúplnějším pramenem tohoto druhu zůstává ale nepochybně soupis sestavený krátce před vypuknutím stavovského povstání Vavřincem Koutným ze Zářečné, ingrosátorem při deskách zemských, pro známého moravského politika a humanistu Karla staršího ze Žerotína a zahrnující léta 1479–1615. Obsahuje jakýsi rejstřík sněmovních usnesení („*Extrakt všech sněmů*“, fol. 3r – 46v) a na něj navazují seznamy osob, jež ve sledovaném období získaly český inkolát („*Přístup. Do země za obyvatele přijetí*“, fol. 51r – 79r), resp. byly přijaty do stavu panského („*Přístup k stavu panskému*“, fol. 86r – 94v) a rytířského („*Přístup k stavu rytířskému*“, fol. 99r – 130r). Rukopis, uložený dnes v Ústředním církevním archivu Českobratrské církve evangelické,¹³⁹⁰ byl do literatury uveden v šedesátých letech 20. století¹³⁹¹ a v následující dekádě se stal pramenným východiskem pro dvě studie, zkoumající proměny ve složení vyšší a nižší šlechty,¹³⁹² na něž se česká historiografie zhusta odvolává dodnes.

---

¹³⁸⁹ K. PILAT, *Materialien zur diplomatischen Genealogie des Adels der österreichischen Monarchie*, I. Band, s. 262–273 (na s. 274–288 navazují seznamy přijatých do stavu panského a rytířského).

¹³⁹⁰ ÚCAČCE Praha, Rukopis č. 79. Úplné znění dedikace na fol. 1r zní: „*Jeho milosti vysoce urozenému pánu panu Karlovi nejstaršímu z Žerotína na hradě Přerově a Brandejse nad Orlicí etc. J. M. C. radě a komorníku, pánu mně milostivému, zdraví dlouhověkého, milosti a ochrany Boží vinšuje a žádá a na dokázání ponížené šetrnosti a křesťanské uctivosti tyto vejtahy z desk zemských království českého daruje a dedikuje Lorenc Koutný z Zářečné*“.

¹³⁹¹ Na jeho existenci upozornil v roce 1966 A. FRINTA, *Rukopisná kniha z majetku Žerotínova*, s. 286–287.

¹³⁹² J. POLIŠENSKÝ – F. SNIDER, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, s. 515–526; J. A. KOVAŘÍK, *Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období*, s. 137–164.

Další opis Koutného seznamů se nachází také v Archivu Národního muzea.¹³⁹³ Chybí zde ovšem soubor sněmovních usnesení a seznamy jsou odlišně poskládány – na prvním místě jsou přijatí do panského stavu (fol. 1v – 11v), následují přistěhovalé osoby nabyvší inkolát (fol. 32r – 61v) a nakonec jsou připojeni i novopečení členové stavu rytířského (fol. 80v – 112r). Oproti známějšímu rukopisu adresovanému Žerotínovi jsou tu na konci připojeny dvě stížnosti rytířského stavu z roku 1610 (fol. 121r – 131r). Manuskript je psán mírně odlišným rukopisem a jsou v něm doplněna některá jména, která v „Žerotínově“ rukopisu absentují a která autor zřejmě v mezidobí dohledal. Muzejní rukopis je totiž prokazatelně mladší, neboť seznam osob, jež získaly český inkolát, končí (na fol. 79r) Konrádem Purkrabím z Donína, který se k zemi přiznal teprve v roce 1616. Lze hypoteticky uvažovat o tom, že tento exemplář hodlal Vavřinec Koutný perspektivně nabídnout někomu jinému než Žerotínovi. Vzhledem k tomu, že písarská ruka není u tohoto rukopisu totožná, mohlo by se rovněž jednat o opis (nedochovaného?) originálu. Každopádně ale provedené úpravy a výše zmíněné odchylky prakticky vylučují, že by šlo pouze o opis známějšího rukopisu z Ústředního církevního archivu Českobratrské církve evangelické.¹³⁹⁴

Je ovšem třeba říci, že jako východisko jsou Koutného seznamy sice velmi praktické, přeci jen již ale představují informaci reprodukovanou, a tudíž do jisté míry zkreslenou. Ani Koutný se totiž nevyhnul určitým chybám a opomenutím. Jeho pracovní metoda spočívala v procházení trhových kvaternů zemských desk a chronologického vypisování intabulací, které se týkaly buď přijímání do panského a rytířského stavu, nebo usazování v zemi. Výjimečně (v souvislosti s přijímáním do panského stavu) použil také kvaterny relací. Vzhledem k objemu knih, které musel folio po foliu projít, se tedy nelze divit, že mu některé zápisy unikly. Na to upozornil již v jedné z avizovaných studií Jiří A. Kovařík, který s odkazem na starší studii Vladimíra Klecandy doplnil 28 osob do seznamu osob přijatých do stavu rytířského a 12 „v kategorii obyvatel“.¹³⁹⁵

Navíc je třeba říci, že tím, že vycházel z příznání v trhových kvaternech, sestavil Koutný seznamy, neodpovídající obsahem zcela svým nadpisům. Nejvýrazněji je to patrné

---

¹³⁹³ ANM Praha, Sběrka rukopisů, č. 68. Také tento rukopis je na fol. 1r signován, chybí zde ale dedikace: „*Tato knížka v sobě toto zdržuje. Jména a titule osob těch všech, kteříž jsou po shoření desk zemských království Českého totiž od léta 1541. jak do stavu panského, rytířského i do země za obyvatele přijati, s bedlivou pilností z týchž desk zemských na onen čas ode mne Lorence Koutného z Zářečné vyhledány a jakž níže následuje i vypsány*“.

¹³⁹⁴ K oběma rukopisům podrobněji M. STARÝ, Rukopisy Vavřince Koutného ze Zářečné jako pramen poznání proměn složení stavovských korporací v 16. a 17. století, s. 160–173.

¹³⁹⁵ J. A. KOVAŘÍK, Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období, s. 137; V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 109–117 (Příloha č. 6 – „Seznam cizozemců přijatých do Čech za obyvatele v stavu rytířském před vydáním OZZ“).

právě u inkolátů. Seznam jmen je v obou rukopisech uveden záhlavím „*Stavové království českého na sněmích obecních po shoření desk zemských do země za obyvatele téhož království tyto osoby níže položené přijíti jsou ráčili*“.¹³⁹⁶ Avšak hned ze dvou důvodů nelze toto vymezení považovat za šťastné. Za prvé, Koutný se prvoplánovitě soustředil na ty osoby, které se přiznaly před úřadem desk zemských. Podrobnější výzkum ale nepopíratelně dokázal, že velké množství těch osob, které prošly procedurou sněmovního přijetí, pak již k samotnému přiznání k zemi nepřikročilo. Nabytí inkolátu tak v jejich případě nebylo dovršeno, nic to ovšem nemění na skutečnosti, že Koutným formulovanému definičnímu vymezení (osoby přijaté do země na zemském sněmu) by tyto, jím nezachycené osoby nade vší pochybnost vyhověly.

Ještě závažnější je ovšem druhá nesrovnalost: v seznamu je velké množství těch, kteří vůbec obyvatelské právo neobdrželi z rozhodnutí zemského sněmu! Na vině tu je opět ingrosátorův mechanický postup při vypisování jmen z deskových přiznání. Zahrnul totiž do svého seznamu nejen ty, kteří byli skutečně do země přijati, ale i Moravany, Slezany a Lužičany, kteří v Čechách nebyli považováni za cizince a obyvatelského práva nabývali svým svobodným rozhodnutím, bez nutnosti se obrátit na sněm. Vnější forma jejich rozhodnutí se ale značně blížila tomu, co museli po svém přijetí vykonat i cizinci – i obyvatelé vedlejších zemí totiž skládali reverz a přiznávali se před úřadem desk zemských. V jejich případě byl text těchto písemností ve srovnání s analogickými akty realizovanými cizinci mírně odlišný, v zásadě šlo ale o písemnosti strukturou i obsahem velmi podobné. Koutný si sice byl vědom této dichotomie – v jeho rukopisech jsou zachyceny vzorové texty obou variant reverzů („*Revers pánův Moravanův a pánův Slezákův*“ versus „*Revers pánův cizozemcův*“¹³⁹⁷) – avšak při tvorbě seznamu do země nově přijatých obyvatel ji nezohlednil. Což znamená, že z hlediska sledování počtu skutečných cizinců, kteří se do Čech ve sledovaném období přistěhovali, má jeho soupis jen velmi problematickou hodnotu. Respektive je použitelný jen do té míry, že je nutno z něj nejprve příslušníky stavovských obcí vedlejších korunních zemí odfiltrovat.

Konečně stojí za zamyšlení, nakolik právě Koutného postup vede k reálnému obrazu přistěhovalectví do Čech v předbělohorské době. Je pravda, že se v jeho seznamech

---

¹³⁹⁶ ÚCAČCE Praha, Rukopis č. 79, fol. 53r. V exempláři uloženém v Archivu Národního muzea je slovo „položené“ nahrazeno slovem „psané“, což ale nepředstavuje žádný významový posun. ANM Praha, Sběrka rukopisů, č. 68, fol. 33v.

¹³⁹⁷ ANM Praha, Sběrka rukopisů, č. 68, fol. 32r – 33r. Naproti tomu exemplář uložený v Ústřední církevní archiv Českobratrské církve evangelické Praha, Rukopis č. 79, fol. 51r – 52v, obsahuje komplikovanější označení „*Revers, který od sebe Moravané a Slezáci obyčejně, přijdouce ke dckám zemským, dávají*“, resp. „*Revers, kterýž jeden každý cizozemec jest povinen po přijetí jeho za obyvatele na sněmu obecní[m] od sebe odvísti*“.

neobjevují ti cizinci, kteří českého inkolátu de iure nenabyli, neboť přijímací proces nedovršili svými jednostrannými akty, jejichž realizace byla právně závazná. Ale i tak lze kritéria pro zařazení do jeho seznamu hodnotit jako veskrze formální – poměrně značné množství osob, které se svých povinností náležitě zhostily, se pak v Čechách skutečně nezakoupilo a jejich příslušnost k české stavovské obci tak byla čistě nominální.

Pro úplnost nutno dodat, že o statistické zhodnocení udělování českého inkolátu se v roce 1912 pokusil též Josef Vítězslav Šimák. Ten Koutného rukopisy neznal, takže základem jeho práce se stalo jiné heuristické východisko: kombinoval údaje v edici Sněmy české s reverzy k zemi, uloženými v tehdejší zemském archivu. Ovšem podobně jako Koutný a autoři z něj vycházející, nerozlišoval skutečné cizince od obyvatel vedlejších zemí, kteří se v Čechách usazovali bez sněmovního (i panovníkova) svolení, takže se dobral – stejně jako J. Polišenský s F. Sniderem a J. A. Kovařík – podstatně vyšších čísel, než jaká odpovídají realitě.¹³⁹⁸

Vzhledem k tomu, že primárním zájmem této práce je přijímání cizinců za obyvatele Českého království v době předbělohorské, níže sestavený přehled vychází primárně ze sněmovních zápisů v relačních kvaternech zemských desk. Takto získaný seznam je na základě dochovaných reverzů k zemi doplněn o ty cizince, kteří byli do Čech prokazatelně přijati, a vinou opomenutí kompetentních úředníků nebyla tato skutečnost náležitě intabulována.

Dostí zásadní metodický problém představovalo rozhodnutí, jak tento seznam chronologicky vymezit. Konkrétně šlo o termín post quem, který se v zásadě nabízel dvojí – buď nástup Ferdinanda I. na český trůn v roce 1526, nebo rok 1541, znamenající zásadní zlom v dochovanosti relevantních archivních materiálů. Teprve od roku 1541 jsou totiž dochovány intabulace sněmovních relací a přiznání k zemi a konec konců (s výjimkou několika nahodile dislokovaných starších kusů) i reverzy k zemi, což znamená, že teprve po tomto datu lze udělování českého inkolátu sledovat skutečně systematicky. Některá přijetí z let 1526–1541 lze ovšem poměrně bezpečně dovodit ze sněmovních materiálů, popřípadě pozdějších právních aktů. S ohledem na zaměření této práce na celou dobu předbělohorskou by přitom dozajista byla škoda je z přehledu eliminovat.

Bylo zjevné, že ať už bude zvoleno kterékoliv z obou výše uvedených dat, přinese tato volba jak klady, tak i zápory. Nakonec bylo upřednostněno zachování chronologického rámce publikace a snaha o dosažení co nejvyšší míry úplnosti v kontextu sledovaného období.

---

¹³⁹⁸ J. V. ŠIMÁK, Příspěvek k výkladu zákona o zachování jazyka českého z r. 1615, s. 175–183.

S vědomím, že rozšířením záběru před rok 1541 dochází zároveň k částečnému rozmělnění vypovídací hodnoty seznamu. Pro léta 1526–1541 do něj totiž mohou být zařazeny pouze ty osoby, jež inkolátu nabyly prokazatelně.¹³⁹⁹ Je přitom možno považovat za velmi pravděpodobné, ba prakticky jisté, že se v uvedených 15 letech českého inkolátu dostalo i dalším jednotlivcům, resp. rodinám. Avšak není na druhou stranu možné, zařadit do seznamu mechanicky každou zahraniční rodinu, jejíž členové se ve sledovaném období objevili jako držitelé českých statků. Jednak s ohledem na fenomén protiprávního usazování cizinců na drobných rytířských statcích, zejména v pohraničí,¹⁴⁰⁰ jednak u vědomí toho, že v některých případech mohlo k nabytí obyvatelského práva dojít již v předcházející, jagellonské epoše. K neúplnosti seznamu v letech 1526–1541 bude následně v rámci možností přihlédnuto při statistickém vyhodnocování údajů.

Sluší se rovněž zdůraznit, že výše popsaným způsobem vygenerovaný seznam vede ke zjištění počtu osob přijatých do země na zemském sněmu, v žádném případě ho ale nelze interpretovat jako celkový počet inkolátů (obyvatelských práv), jichž cizinci v předbělohorských Čechách nabyli. A to dokonce z celé řady důvodů, navazujících na shora provedený právní výklad inkolátní problematiky.

Za prvé, přijetí do země se vztahovalo i na nezletilé potomky adresátů sněmovního usnesení, kteří až na několik málo výjimek nebyli v textu sněmovních relací zachyceni a automaticky se na ně vztahovaly i navazující jednostranné právní akty, které případně vykonali jejich ascendenti. I tito nezletilci byli ale nositeli obyvatelského práva. Stejně tak uvedené číslo nezahrnuje cizinky, které se do Čech přivdaly a staly se tak *de iure* Češkami. Dále je třeba pamatovat na to, že nešlechtici mohli do roku 1575 nabýt inkolátu také tím, že byli přijati za spoluměšťany v některém z královských měst. A to buď samotným přijetím (v případě měst, jejichž obyvatelé měli právo deskových statků nabývat, tj. Starého a Nového

---

¹³⁹⁹ Jedná se o Kryštofa Gendorfa z Gendorfu, nepochybně do země přijatého v roce 1531 (dosvědčují to sněmovní materiály), Rudolfa z Býnu a jeho pět synů (k přijetí došlo zřejmě vzápětí poté, co v roce 1534 nabyli panství Děčín, synové pak v roce 1541 po obnovení zemských desk složili společný reverz k zemi), Floriána Gryspeka z Grysparu, přijatého zřejmě v roce 1539 (a znovu vystavivšího reverz v roce 1557) a tři příslušníky rodu rytířů z Vidpachu (z nich Jindřich se po shoření desk znovu přiznal písemně i ústně). Podobně J. V. ŠIMÁK, Příspěvek k výkladu zákona o zachování jazyka českého z r. 1615, s. 176, má ve svém přehledu Kryštofa z Gendorfu (jehož přijetí klade do roku 1530), Jindřicha z Vidpachu a pět bratří z Býnu, u nichž nabytí obyvatelského práva položil k datu vydání reverzu, tedy do roku 1543. Vedle toho se zde ještě objevuje – chronologicky na prvním místě – položka „2 pp. *Bünau z Míšně, kteří koupili r. 1515 Děčín*“. K tomu je ovšem třeba dodat, že v roce 1515 koupil Děčín Salhausenové a od nich ho teprve v roce 1534 koupil Rudolf z Býnu. V roce 1526 lze spíše uvažovat o přijetí těch Býnů, kteří koupili menší statek Jílové (nedaleko Děčína). U těch ale nelze s jistotou prokázat, že k jejich přijetí nedošlo již v jagellonské epoše, a proto nebyli nakonec do níže publikovaného seznamu zařazeni.

¹⁴⁰⁰ O tom blíže V. KLECANDA, Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského, s. 64–119. Právě u některých z jím uvedených rodin ovšem nelze vyloučit, že se v Čechách usadily legálně, a to na základě dochovanými prameny nezachytitelného udělení inkolátu před rokem 1541.

Města pražského a Kutné Hory), nebo případně následným královským povolením, které však již nevyžadovalo potvrzení ze strany zemského sněmu.

Konečně je třeba upozornit na několik skutečných cizinců, kteří se do Čech legálně dostali rovněž bez vyjádření zemského sněmu, a to tím způsobem, že nabyli (zpravidla jen krátce předtím) inkolátu v některé z vedlejších korunních zemí, a to jim umožnilo se v Čechách následně jen jednostranně přiznat k zemi. Prvním z nich byl Štěpán z Eicinku († 1604), který byl v roce 1573 přijat za obyvatele Moravského markrabství,¹⁴⁰¹ načež se prostřednictvím sňatků dostal i do Čech.¹⁴⁰² V roce 1579 koupil jihočeské panství Landštejn a v souvislosti s tím vystavil 4. prosince 1579 reverz k zemi¹⁴⁰³ a 11. března 1580 vykonal i ústní přiznání.¹⁴⁰⁴ Analogickou cestu do Čech přes Moravu absolvovali také (v chronologickém pořadí) Ferdinand Hoffman z Grynpihlu († 1607), Ludvík Colloredo z Walsee († 1598), Štěpán Šmíd z Frajhofu († 1632) a Volf Zikmund z Losenštejna († 1626). První z nich obdržel moravský inkolát v roce 1581,¹⁴⁰⁵ v Čechách se přiznal písemně 27. února 1584¹⁴⁰⁶ a ústně 7. března 1584.¹⁴⁰⁷ Zakoupil se přitom jak na Moravě, kde získal v roce 1584 panství Rýmařov, tak v Čechách, kde ve stejném roce nabyl epizodicky Jinonic a posléze v roce 1586 severočeské dominium Grabštejn. Naopak Colloredo, přijatý na Moravě v roce 1587 s bratrem Loheliem († 1596),¹⁴⁰⁸ složil sice v Čechách 1. července 1593 reverz¹⁴⁰⁹ a přiznal se 5. července u zemských desk,¹⁴¹⁰ ani v jedné zemi se ale nezakoupil a teprve jeho potomci a později i kolaterální příbuzní z téhož rodu zaujali pevné místo mezi českou aristokracií.¹⁴¹¹ Pokud jde o Štěpána Šmída, původem ze Štýrska, byl za obyvatele markrabství přijat v roce 1604¹⁴¹² a o pár let později, v roce 1609, složil reverz v Čechách (29.

---

¹⁴⁰¹ A. DOERR, Verzeichnis der Inkolats-Ertheilungen und Aufnahmen in den Herrenstand in Mähren aus den Jahren 1531–1620, s. 5, č. 34; F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 96. Původem bavorští Eicinkové ale drželi některé statky na Moravě již před tímto datem – viz k tomu J. PILNÁČEK, Staromoravští rodové, s. 78, č. 174.

¹⁴⁰² První jeho manželkou byla Anna Žehušická z Nestajova, která mu před rokem 1577 porodila dceru. A. SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl I., s. 240. Druhou chotí se pak stala Anna z Bibrštejna ovdovělá Krajířová.

¹⁴⁰³ RZ, i.č. 79.

¹⁴⁰⁴ DZV 20, fol. Q 16v.

¹⁴⁰⁵ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 96–97.

¹⁴⁰⁶ RZ, i.č. 97.

¹⁴⁰⁷ DZV 22, fol. D 24v.

¹⁴⁰⁸ A. DOERR, Verzeichnis der Inkolats-Ertheilungen und Aufnahmen in den Herrenstand in Mähren aus den Jahren 1531–1620, s. 6, č. 53 (jméno mladšího bratra je tu zkomoleno na „Coelius“); F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 97.

¹⁴⁰⁹ RZ, i.č. 150.

¹⁴¹⁰ DZV 26, fol. M 26v.

¹⁴¹¹ Přehledově Ottův slovník naučný, díl V., s. 517–518; J. ŽUPANIČ – M. FIALA – F. STELLNER, Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české, s. 60–66.

¹⁴¹² F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 99.

července).¹⁴¹³ K zemi se ovšem buď nepřiznal, nebo nebylo jeho přiznání do desk zaznamenáno. Každopádně zůstal majetkově zakotven pouze na Moravě, kde koupil vzápětí po svém přijetí (a nebo možná ještě těsně před ním) Kunštát¹⁴¹⁴ a po Bílé hoře také panství Lukov, patřící dříve Albrechtovi z Valdštejna.¹⁴¹⁵ Konečně říšský dvorský rada Lozenštejn, oplývající celou řadou prestižních dvorských úřadů, získal moravský inkolát v roce 1608,¹⁴¹⁶ reverz do Čech zpečetil 15. dubna 1611¹⁴¹⁷ a ústně se k zemi přiznal 2. května 1611.¹⁴¹⁸ V jeho případě zůstaly ale oba inkoláty v ryze formální rovině.

Ještě o poznání jednodušší cesta do Čech vedla přes Slezsko, kde bylo v bezprostředních knížectvích možno obyvatelského práva nabýt pouze milostí panovníka. Tak nemusel v Čechách přijímací proceduru na zemském sněmu absolvovat Polák Jan hrabě z Rozdražova († 1585), jehož otec Stanislav († 1565) získal od Ferdinanda I. statek Pomianów (Pomsdorf) v Minstrberském knížectví. Když Jan po neúspěchu kandidatury arcivévody Maxmiliána přišel v roce 1578 do Čech, zakoupil zde panství Blatná¹⁴¹⁹ a teprve posléze, v roce 1584, vystavil nejprve (19. března) reverz k zemi¹⁴²⁰ a následně se (28. června) přiznal i ústně.¹⁴²¹ Podobná oklika zavedla do Čech pohodlně i Jana Bernarda svobodného pána z Fünfkirchen († 1626) – v roce 1602 mu bylo dvorskou komorou za 50 000 tolarů (které ovšem nemusel reálně zaplatit) prodáno panství Königsberg (Zagórze Śląskie) ve svídnickém knížectví,¹⁴²² což z něj z pohledu českého zemského práva učinilo obyvatele vedlejší korunní země. Když pak koupil následujícího roku za 80 000 kop míšeňských grošů

---

¹⁴¹³ RZ, i.č. 240.

¹⁴¹⁴ J. TENORA, Dějiny městečka Kunštátu, s. 29, datum přechodu kunštátského panství na Štěpána Šmída neupřesňuje, toliko konstatuje, že tu byl pánem již v roce 1606.

¹⁴¹⁵ Lukov koupil Štěpán Šmíd v roce 1625 za horentních 360 000 zlatých od císaře Ferdinanda II., jemuž ho předtím Valdštejn postoupil jako protihodnotu za konfiskáty, které skoupil v Čechách a jež se staly základem budoucího Frýdlantského vévodství. Viz J. JANÁČEK, Valdštejn a jeho doba, s. 253. Poněkud nekonzistentně uvedl T. KNOZ, Pobělohorské konfiskace, s. 131 a 241, že na svá panství Vsetín, Rymice a Lukov „našel Valdštejn kupce v osobě Štěpána Schmidta z Freihofenu již v listopadu roku 1621“ a zároveň že lukovské panství odkoupil sám císař Ferdinand II. „v okamžiku, kdy se Valdštejn po vypuknutí konfiskačního procesu rozhodl vyprodat z Moravy a zapojit se do honby za konfiskáty v Čechách, ve Slezsku a později i v německých zemích“. Druhé z uvedených tvrzení doplnil autor informací, že k převodu Lukova došlo v roce 1624 za částku 300 000 rýnských zlatých. V ČDKM-L, i.č. 248–249, sign. 663 M/1 a 2, jsou ovšem originály listin, z nichž vyplývá, že Lukov prodal Albrecht z Valdštejna císaři teprve 23. března 1625, a to za 200 000 rýnských zlatých ve formě obligace úročené 6 %.

¹⁴¹⁶ F. KAMENÍČEK, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III., s. 100.

¹⁴¹⁷ RZ, i.č. 249.

¹⁴¹⁸ DZV 135, fol. G 16r.

¹⁴¹⁹ A. SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl XI., s. 183.

¹⁴²⁰ RZ, i.č. 99.

¹⁴²¹ DZV 22, fol. H 11r. K osobě Jana z Rozdražova blíže C. AUGUSTYNOWICZ, Johann von Rozdradow (1539-1585), s. 107–114.

¹⁴²² H. FÜNFKIRCHEN, Die Fünfkirchen in Wien, Enns, Steinebrunn und Falkenstein im Mistelbacher Bezirk, s. 51. Uhrazení kupní ceny byl Jan Bernard zproštěn z toho důvodu, že se uvolil převzít funkci nejvyššího proviantmistra a zmíněnou částku měl využít pro její výkon.

spojená panství Mladá Vožice – Šelmberk,¹⁴²³ zpečetil 10. května 1603 reverz¹⁴²⁴ a téhož dne se přiznal u desk. Vzhledem k opomenutí ingrosátora nebylo ale toto jeho přiznání zaznamenáno a došlo k tomu, na základě pokynu zemského soudu, teprve v roce 1617.¹⁴²⁵ Také míšeňský rytíř Ota ze Staršedl se na počátku roku 1618 přiznal k zemi jakožto „*obyvatel markrabství Horních Lužic*“,¹⁴²⁶ ačkoliv jiní jeho příbuzní museli předtím přijímací proceduru na zemském sněmu absolvovat (viz příslušné heslo v předchozí kapitole).

Jmenovaní šlechtici byli ve vztahu k českému prostředí zcela nepochybně skutečnými cizinci, forma jejich nabytí českého inkolátu je ale z níže provedeného přehledu kategoricky vyřazuje. Může to vzbuzovat pochybnosti, na druhou stranu je ale nutno opakovat, že se tato práce primárně zaměřuje na udělování inkolátu zemským sněmem, a k tomu v uvedených případech nedošlo. A in margine lze dodat, že při právně historickém zkoumání není v žádném případě možné – podobně, jako je tomu v právu obecně – ignorovat formální aspekty sledovaných procesů.

Aby byl sestavený přehled co nejúplnější, přináší tabulka všechny základní informace vztahující se k procesu nabývání inkolátu. V prvním sloupci je jméno přijaté osoby, ve druhé datum přijetí. To má ve velké většině případů podobu více či méně rozevřeného časového intervalu, neboť datum relace k deskám nemuselo odpovídat (a po pravdě také zpravidla neodpovídalo) skutečnému okamžiku, kdy zemský sněm o udělení obyvatelského práva rozhodl. Uvedený interval je primárně determinován daty zahájení a uzavření příslušného zemského (případně generálního) sněmu. Vzhledem k tomu, že k zápisu sněmovní relace, vystavení reverzu a realizaci deskového přiznání mohlo z logiky věci dojít až po kladném sněmovním rozhodnutí, je terminus ad quem případně modifikován, pokud se některý z těchto aktů odehrál ještě v průběhu sněmovního jednání, před jeho uzavřením. Podobně bylo možné posunout naopak terminus post quem, pokud se zachoval koncept královského promotoriálu (přímluvy ke stavům) a je datován do doby, kdy sněm již zasedal.

Časový údaj reprezentující provedení intabulace přijímacího zápisu je připojen ve sloupci třetím, další dva sloupce pak uvádějí data, kdy byl vystaven reverz k zemi a kdy došlo k přiznání před úředníky desk zemských – pokud tedy k těmto jednostranným právním aktům došlo. V případě, že se tyto akty vztahovaly na více osob (reverzy či přiznání otců, učiněná i

---

¹⁴²³ DZV 177, fol. H 7v – H 10v.

¹⁴²⁴ RZ, i.č. 207.

¹⁴²⁵ DZV 131, fol. M 13v. Blíže k celé kauze M. STARÝ, Nařízení českého zemského soudu ohledně usazování obyvatel vedlejších korunních zemí v Čechách z roku 1617, s. 34–48 (zde je na s. 47 jako Příloha 2 přiznání Jana Bernarda editováno).

¹⁴²⁶ RZ, i.č. 281.

za syny, popřípadě společné reverzy či přiznání sourozenců), je příslušné datum uvedeno u všech osob, jichž se týkaly.

V posledních dvou sloupcích jsou údaje, které budou využity v dalším statistickém vyhodnocení souboru do země přijatých osob, a to v následujících podkapitolách. U každého jedince, který prošel sněmovní procedurou, je předně uvedena země odkud do Čech přišel. Zde je nutno upozornit, že ne u všech bylo možné tento údaj zjistit, u některých pak pro změnu nebylo úplně jasné, se kterým teritoriem je primárně spojit, pokud například drželi statky v širším geografickém rozptýlu. Podrobněji bude metodika určování těchto míst původu vysvětlena posléze, již na tomto místě se ale jeví vhodné zdůraznit, že z údaje uvedeného v tomto sloupci nevyplývá ani národnost, ani místo narození dotyčných osob. Zejména řada cizinců, kteří se do Čech dostávali z rakouských zemí, pocházela z rodů původem italských, španělských apod., přičemž někteří z nich se v těchto koutech Evropy i sami narodili a třeba si k nim i zachovali silný subjektivní vztah. Z hlediska zkoumání českého inkolátu se ale jeví důležitější, odkud bezprostředně jejich cesta na půdu Českého království vedla. Nakonec je pak zkratkou uvedeno, k jakému stavu se cizinec v českých zemích mohl počítat bezprostředně po svém přijetí – další případné korekce, k nimž došlo teprve po udělení inkolátu (přijetí do stavu rytířského, popřípadě výjimečně panského), již zohledněny nejsou.

Jak je z tabulky patrné, přijaly české stavy v období let 1526–1620 na zemských sněmech za obyvatele Českého království prokazatelně celkem 259 osob.¹⁴²⁷ Již bylo uvedeno, že nemusí jít o seznam stoprocentně úplný. S velkou pravděpodobností se ale úplnosti limitně blíží. Zároveň je nutno zdůraznit, že i když jde o číslo poměrně vysoké, je o poznání nižší, než s jakým doposud odborná literatura pracovala. Tato skutečnost je snadno vysvětlitelná právě tím, že dosavadní literatura pracovala s odlišně vymezenou skupinou nabyvatelů českého inkolátu, v níž vedle šlechticů a měšťanů, kteří byli do země přijati zemským sněmem, figurovali i v Čechách usazení obyvatelé Moravy, Slezska a obou lužických markrabství.

První alternativní sumarizaci předložil v roce 1912 J. V. Šimák, když vyčíslil počet osob, jejichž přijetí do země bylo v letech 1526–1615 zachyceno ve Sněmech českých, a

---

¹⁴²⁷ Z metodického pohledu dlužno podotknout, že nejde o počet individuálních rozhodnutí o udělení inkolátu – rozdílový fenomén představují saští Šenberkové ze Šenberku, z nichž Volf a někteří z jeho synů byli přijati opakovaně v letech 1564 a 1575, resp. 1575 a 1585.

osob, které v období let 1541–1615 složily reverz k zemi. Při vyloučení duplicit se dopracoval k počtu 343 udělených inkolátů.¹⁴²⁸

J. Polišínský s F. Sniderem, kteří jako východisko své analýzy avizovali jmenný seznam vypracovaný v roce 1615 ingrosátorem zemských desk, Vavřincem Koutným ze Zářečné, vyčíslili počet nových obyvatel Českého království za léta 1542–1615 na 273.¹⁴²⁹

Konečně J. A. Kovařík navýšil tento počet s odkazem na Klecandovu práci o přijímání do rytířského stavu na 285.¹⁴³⁰ Vyjádřil přitom přesvědčení, že doplněním 12 jmen lze Klecandův seznam *pokládat za téměř úplný*.¹⁴³¹ Ze všeho, co již bylo výše uvedeno, je ale více než patrné, že tomu tak ve skutečnosti není a že zkoumáním dalších archivních pramenů, především originálů relací v zemských deskách, se lze dopracovat i k dalším jménům. J. A. Kovařík se také, jak bude ještě uvedeno dále, zabýval otázkou původu osob, jež českého inkolátu ve sledovaném období nabyly. Pokud budou od výše uvedeného čísla odečtení Slezané (32), Moravané (27) a Lužičané (1), zůstane 225 skutečných cizinců, jimž byl inkolát v letech 1541–1615 udělen.¹⁴³²

Shodou okolností velmi blízký J. A. Kovaříkem uváděnému číslu je počet reverzů k zemi, které jsou z předbělohorského období zachovány – ve fondu Reversy k zemi v Národním archivu jich z let 1541–1620 pochází 287,¹⁴³³ další 2 originály jsou z nejasných příčin dislokovány ve fondu Úřad desk zemských – listiny.¹⁴³⁴ Opět ale platí, že fond směšuje písemná přiznání skutečných cizinců s reverzy obyvatel vedlejších zemí České koruny, kteří se v Čechách legálně usazovali bez toho, aby o nich rozhodovalo vrcholné stavovské shromáždění – zemský sněm.

K tomu je třeba dodat, že vypovídací hodnota souboru je v každém případě poněkud zkreslena do jisté míry nahodilými veličinami demografickými, popřípadě též ne vždy úplně jednotnou přijímací praxí ve vztahu k vícečetným rodinám. Již výše bylo uvedeno, že obvyklá praxe byla taková, že cizinci bývali implicitně přijímáni i s nezletilými mužskými potomky, u zletilých bylo ale naproti tomu obvyklé, že byli ve sněmovní relaci zmíněni a požadovalo se od nich i samostatné přiznání. V praxi to ovšem mohlo znamenat, že byly-li do Českého

¹⁴²⁸ J. V. ŠIMÁK, Příspěvek k výkladu zákona o zachování jazyka českého z r. 1615, s. 182.

¹⁴²⁹ J. POLIŠENSKÝ – F. SNIDER, Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století, s. 517.

¹⁴³⁰ J. A. KOVAŘÍK, Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období, s. 157–159, Příloha č. 1. Pro úplnost je třeba upozornit, že v Tabulce č. 1 na s. 140 je prezentován celkový počet 281, přičemž ve skutečnosti dílčí položky dávají součet 282.

¹⁴³¹ J. A. KOVAŘÍK, Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období, s. 137.

¹⁴³² J. A. KOVAŘÍK, Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období, s. 140, 157–159.

¹⁴³³ RZ, i.č. 1–287.

¹⁴³⁴ ÚDZ-L, i.č. 3792 a 3797, kart. 97. Blíže k nim M. STARÝ, Dva reverzy k zemi ve fondu Úřad desk zemských, s. 45–59.

království přijaty dvě stejně početné rodiny, počet osob zmíněných ve sněmovní relaci (a tím pádem statisticky reflektovaný počet inkolátů) se mohl v obou případech velmi zásadně rozcházet... Tak když byl v roce 1558 do země přijat hrabě Julius z Hardeka, ve sněmovní relaci stojí pouze jeho jméno, ačkoliv byl přijat se třemi zletilými a třemi nezletilými syny.¹⁴³⁵ Naproti tomu, když byl v roce 1575 obdobně udělen inkolát Volfovi Šenberkovi ze Šenberka a spolu s ním rovněž šesti synům, dílem zletilým a dílem nezletilým, v deskovém zápisu jsou obsažena jména všech sedmi.¹⁴³⁶ Demografický potenciál obou rodin byl prakticky totožný. Bráno ale čistě podle textu sněmovní relace, v roce 1558 se obyvatelem království stala jedna osoba, zatímco v roce 1564 sedm.

Rovněž s Kryštofem Cedvicem z Cedvic byli ve sněmovní relaci vyjmenováni všichni synové, kterých bylo dokonce sedm.¹⁴³⁷ Jak zletilý syn Volf, tak nezletilý Jiří byli také zapsáni při přijetí Kryštofa z Berbištorfu,¹⁴³⁸ do zápisu o přijetí Martina Krusia byl zanesen jak jeho zletilý syn, tak nezletilí vnukové.¹⁴³⁹ A zase naopak – když byl v roce 1553 přijímán Ludvík starší z Tovarů, v celkovém sněmovním usnesení se objevilo konstatování, že se přijímá společně se stejnojmenným (plnoletým!) synem, který však v relaci o přijetí zachycen nebyl.¹⁴⁴⁰ U Jiřího Zikmunda z Lamberka, u něhož se přijímací relace nedochovala, není vůbec jisté, zda se v jejím textu objevil i jeho syn Jan Zikmund. Pravděpodobnější se zdá, že ano, ačkoliv mu v inkriminované době byly pouhé dva roky. A ve výčtu dalších případů, kdy v analogických případech byl přístup stavů, resp. pisařů desk zemských přinejmenším rozporuplný, by bylo možno pokračovat. Ostatně i v těch případech, kdy byl do zemských desk zapsán pouze jediný dospělý jedinec, byl praktický dopad takového přijímacího aktu velmi odlišný v případech, kdy šlo o jedince bezdětného a kdy naopak o hlavu široce rozrostlé rodiny.

Veškeré úvahy o tom, jak ze sněmovních relací získaný seznam novopečených úkolů „dotvořit“ a vtisknout mu jednotná pravidla, ztroskotaly nicméně na nedostatečné znalosti genealogie velké části šlechtických rodin, které se prostřednictvím udělení inkolátu v 16. a na počátku 17. století do Čech dostaly. Zároveň je nutno uvážit skutečnost, že i když byl z dnešního pohledu postup českých stavů shromážděných na zemském sněmu neodůvodněně nejednotný, nelze vyloučit určitou, dnes již nepostřehnutelnou logiku v tom, že někdy byli do

---

¹⁴³⁵ DZSt 44, fol. E 8v – E 9v. Teprve připojená juxta doplnila, že Julius a souběžně přijatý Dr. Ondřej Gallus se do země dostávají „i s dědici jich zejména let majícími a těmito léta nemajícími“, aniž by se ale objevila konkrétní jména.

¹⁴³⁶ DZSt 45, fol. O 17v – O 18v.

¹⁴³⁷ DZSt 45, fol. B 6v – B 7v.

¹⁴³⁸ DZSt 42, fol. H 22r, podle nové foliace G 20r.

¹⁴³⁹ DZSt 51, fol. O 14r – O 15v.

¹⁴⁴⁰ SČ, díl II., s. 650–660, č. 235 (zde s. 657); DZSt 43, fol. J 8r.

sněmovní relace potomci přijímaného výslovně zahrnutí a jindy nikoliv. Z tohoto důvodu bylo nakonec rezignováno na jakékoliv korekce a seznam byl ponechán v nezměněné podobě. Tento postup lze ostatně argumentačně podpořit i tím, že z textu relací bez jakýchkoliv dalších zákazů vycházel již v 17. století Vavřinec Koutný ze Zářečné a následně i výše citovaní novodobí autoři, kteří přijímání za obyvatele v kvantitativní rovině zkoumali.

Prostřednictvím reverzů, respektive deskových přiznání lze naproti tomu v rámci souboru separovat ty, kteří nejen prošli sněmovní procedurou, ale svým aktivním jednáním – vystavením reverzu k zemi a přiznáním při úřadu desk zemských – dovršili právně předpokládaný postup a zcela nepochybně tak český inkolát získali. I když i zde vyvstává metodický problém, jak přistupovat k těm, u nichž se zachoval pouze reverz, nebo naopak pouze deskový záznam o jejich ústním přiznání.

Již výše bylo konstatováno, že menší zemští úředníci by dozajista nebyli připustili k ústnímu přiznání toho, kdo by jim nepředložil zpečetěný reverz. Jenže v zásadě lze uvažovat i opačně: pokud se ve fondu Reverzy k zemi dochovalo písemné přiznání do země přijatého cizince, pak tento dokument se do něj musel dostat primárně tím způsobem, že byl podle zvyku odevzdán při úřadu desk zemských. A není důvod pochybovat o tom, že cizinec, který se se svým reverzem na Pražský hrad dostavil, nevynechal tuto příležitost k tomu, aby složil i ústní přiznání. Případ Jana Bernarda z Fünfkirchen dosvědčuje více než výmluvně, že na zemské desky se nelze spoléhat stoprocentně a že ne jeden zápis do nich zřejmě nebyl vinou liknavosti a opomenutí úředních osob řádně zanesen (je to ostatně patrné i z absentujících relací v případě cizinců, kteří následně složili reverz a vykonali přiznání).¹⁴⁴¹ Proto je i šest osob, u nichž lze podobný nesoulad v dochovaných pramenech identifikovat, v následujícím statistickém vyhodnocení zahrnuto mezi ty, kteří své povinnosti, nezbytné pro dovršení nabytí obyvatelského práva, řádně splnili.¹⁴⁴² Pouze v případě hraběte Jana Kryštofa z Tarnova dosvědčují prameny zjevně, že ačkoliv reverz vystavil (či spíše byl vystaven jeho jménem), k ústnímu přiznání nedošlo.¹⁴⁴³ Stejně tak je úplné a bezvadné dovršení celého procesu presumováno u tří osob, u nichž je dochováno pouze deskové přiznání, nikoliv reverz.¹⁴⁴⁴ Nejistá je situace ohledně uherských Bánffyů: v roce 1571 se Ladislav Bánffy přiznal před

---

¹⁴⁴¹ K případu nezapsání přiznání Jana Bernarda z Fünfkirchen v širším kontextu M. STARÝ, Nařízení českého zemského soudu ohledně usazování obyvatel vedlejších korunních zemí v Čechách z roku 1617, s. 34–48.

¹⁴⁴² Jedná se o Heřmana Iglu (1561), Jana Gryspeka z Gryspachu (1561), Ondřeje Kýna z Kýnu (1564), Michala Kastnera z Gýnu (1579), Viléma z Grumbachu (1593) a Petra Pavla z Grangie (1597).

¹⁴⁴³ Srovnej neúspěšný pokus Jana Kryštofa nahradit ústní přiznání písemnou cestou – RG 62, fol. 364v; OPVK, kart. 2, sign. IIIa, i.č. 14 (s. 3, č. 3).

¹⁴⁴⁴ Jedná se o Jana Viléma Paška z Lamersdorfu (1593), Julia Volfa z Volšperku (1595) a Jiřího Filipa z Berlichingen (1598).

úředníky desk zemských i jménem synů Pavla a Jana,¹⁴⁴⁵ zachovaly se ale pouze reverzy vydané Ladislavem a Pavlem, nikoli ale Janem. Nejspíše ale i v jeho případě k řádnému nabytí inkolátu došlo, přičemž nejpravděpodobněji se i na jeho osobu vztahoval otcův reverz, neboť byl sám ještě nezletilý a k vydání vlastního písemného příznání tedy právně nezpůsobilý.

Z 248 osob přijatých po roce 1541 (k dříve přijatým se nelze s ohledem na torzovitou zachovalost archivního materiálu v celém rozsahu souboru kategoricky vyjádřit) jich proces nabytí českého inkolátu dovršilo celkem 206, tedy 83,1 %. Zbýlých 42 do země přijatých, avšak následně pasivních jedinců, kteří se s ohledem na tuto pasivitu nositeli českého obyvatelského práva přísně vzato nestali,¹⁴⁴⁶ tak představuje pouze 16,9 %. Není to jistě málo, avšak na druhou stranu je množství případů, kdy udělení inkolátu zemským sněmem vyvolalo předpokládanou odezvu, jednoznačně dominantní. V této souvislosti se ale sluší zopakovat, že samo úspěšné dovršení inkolátního procesu ještě v žádném případě nemuselo znamenat, že konkrétní šlechtic či měšťan se stal skutečně v pravém slova smyslu „Čechem“, tj. že začal v Čechách žít, pořídil si tu nemovitý majetek či se jiným nepochybným způsobem s českým prostředím navenek (a v ideálním případě i vnitřně) identifikoval. Tato kritéria naplnila jen část přijatých osob, což bude lépe patrné v podkapitole věnované nabývání majetku a výkonu veřejných úřadů.

4.2 Chronologické rozložení udělených inkolátů

Sledované období let 1526–1620 je poměrně dlouhé a dozajista není bez zajímavosti sledovat, do jaké míry intenzita imigrace do Čech kolísala. Jako samozřejmá se přitom nabízí hypotéza, že přesun císařského dvora do Prahy v roce 1583 zájem o české obyvatelské právo a tím pádem i příslušnou agendu zemského sněmu zásadně zintenzivnil. K tomuto závěru ostatně dospěli již svého času Alois Míka, podle něhož „*nikdy předtím nepožádalo tolik cizinců český sněm o udělení inkolátu, jako právě za vlády Rudolfovy a Matyášovy*“,¹⁴⁴⁷ a Jiří A. Kovařík,

¹⁴⁴⁵ DZV 17, fol. G 24r.

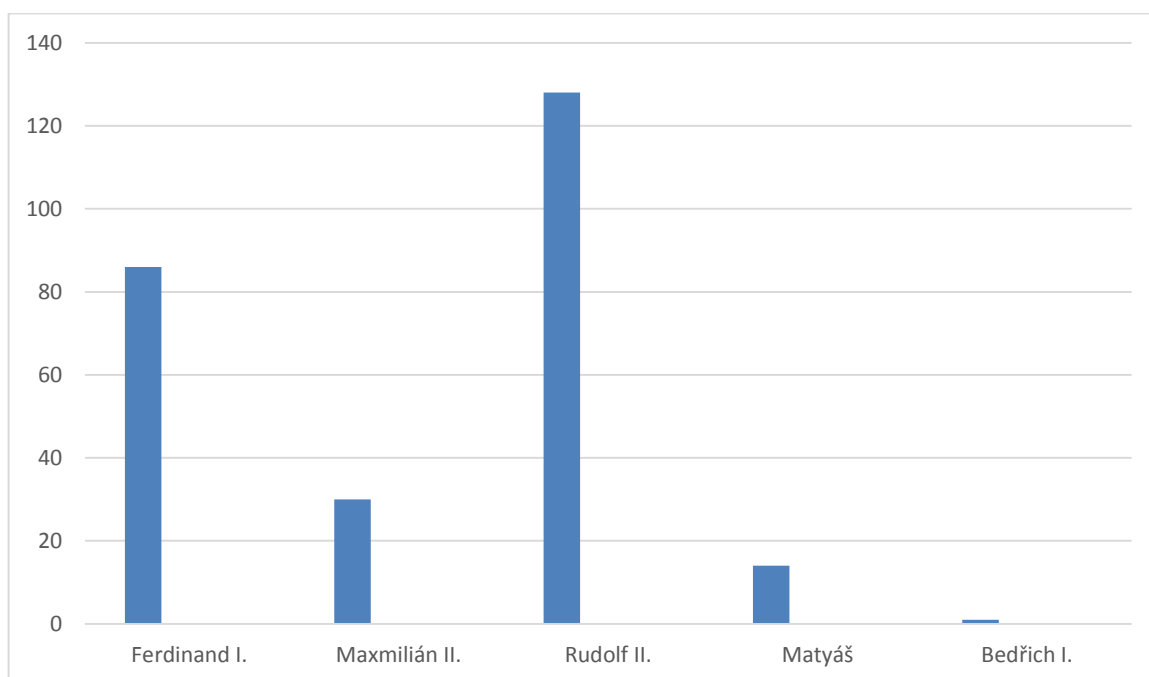
¹⁴⁴⁶ Šlo o tyto přijaté cizince (seřazeni dle data přijetí): Jan Kryštof z Tarnova (1544), Ludvík Solc (1544), Jan Purkart starší, Dorota a Jan Purkart mladší z Mechrodu (1545), Jiří a Jan Hartyšové z Hartyš (1549), Volf Ryl z Lindy (1552), Petr a Volf ze Štansdorfu (1552), Ludvík starší z Tovarů (1553), Ludvík z Eberštejna (1557), Erazim Windischgrätz (1557), Jiří a Vít Ondřej z Thurnu (1561), Volf, Kašpar, Abraham a Jindřich Šenberkové ze Šenberku (1564), Jan Ostrožský (1570), Jan Park (1571), Jan Nický z Nicky (1571), Kryštof, Jindřich, Jetřich a Ondřej Šenberkové ze Šenberku (1575), Jan a Antonín Trautsonové (1583), Julius Caesar Gonzaga (1585), Jan Albrecht ze Sprinzenštejna (1585), Jan Veis ze Selmic (1585), František Renon (1585), Jan Bedřich starší a Jan Adam Hoffmanové z Grynichlu (1590), Aeneas Gonzaga (1593), František Gonzaga z Castiglione (1605), Volf Unversagt (1605), Jiří Zikmund a Jan Zikmund z Lamberka (1607), Ferdinand Kolonič (1607), Jáchym Hueber (1614) a Augustin Hok (1615).

¹⁴⁴⁷ A. MÍKA, Národnostní poměry v českých zemích před třicetiletou válkou, s. 214.

kteřý ve vztahu k pronikání cizinců do Čech poznamenal, že je faktem „jejich zesílená infiltrace za vlády Rudolfa II.“.¹⁴⁴⁸ Na druhou stranu, již Josef Polišínským s Frederickem Sniderem dospěli ve své studii na stránkách Československého časopisu historického k tomu, že ve srovnání s rudolfínskou epochou byla statisticky vzato intenzita „přijímání k zemi“ podstatně vyšší za vlády Ferdinanda I.¹⁴⁴⁹

První základní obrázek o tom, jak se přijímání do země v běhu času po kvantitativní stránce vyvíjelo, nabízí graf, dokumentující rozložení udělených inkolátů do období vlády jednotlivých panovníků, tj. císařů Ferdinanda I., Maxmiliána II., Rudolfa II., Matyáše a konečně „zimního krále“ Bedřicha Falckého.

Graf 1: Počet inkolátů udělených za vlády jednotlivých panovníků

Jak je na první pohled patrné, nejintenzivněji byli noví obyvatelé Českého království zemským sněmem přijímáni za vlády Rudolfa II. Konkrétně se jednalo o 128 osob (č. 117–244¹⁴⁵⁰). Jedná se o výsledek víceméně předvídatelný, neboť v této epoše sídlil císařský dvůr

¹⁴⁴⁸ J. A. KOVAŘÍK, *Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období*, s. 140. Před ním naopak, akcentovali úlohu Rudolfova děda Ferdinanda I.

¹⁴⁴⁹ J. POLIŠENSKÝ – F. SNIDER, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, s. 518. K tomu je ovšem nutno dodat, že v jejich podání došlo ke smíšení dvou výrazně odlišných právních institutů, tedy přijímání cizinců do země a přijímání domácích obyvatel do panského, resp. rytířského stavu. A sluší se pro pořádek též zopakovat, že – jak již bylo konstatováno výše – obě citované práce, Polišínského se Sniderem i Kovaříkova, nerozlišují mezi přijímáním cizinců zpoza hranic České koruny a usazováním obyvatel z jejich vedlejších zemí v Čechách.

¹⁴⁵⁰ Do rudolfínské doby byly započítáni i Leonard Helfrid z Meggau a Ondřej z Meihe, přijatí na sněmu v roce 1611, v jehož průběhu došlo k abdikaci Rudolfa II. a korunovaci jeho bratra Matyáše. Je ovšem pravdou, že

z valné většiny (trvale od roku 1583) v Praze. Poměrně velký počet do země přijatých cizinců, celkem 86 (č. 1–86) lze zaznamenat také za vlády Ferdinanda I. V době panování ostatních panovníků lze zaznamenat čísla o poznání nižší: 30 za Maxmiliána II. (č. 87–116) a 14 za Matyáše (č. 245–258); pokud jde o krátkou epizodu vlády Bedřicha Falckého, jediný inkolát byl udělen Ludvíkovi Camerariovi.¹⁴⁵¹

Není ovšem těžké odhalit, že uvedená absolutní čísla jsou apriorně ovlivněna též dobou vlády jednotlivých panovníků – zatímco Ferdinand I. a Rudolf II. panovali více než tři desetiletí (38, resp. 35 let), vláda Maxmiliána II. trvala 12 a Matyáše pouhých 8 let. Míru intenzity přijímání nových obyvatel je tak třeba hodnotit relativně, např. přepočtem na 1 rok vlády. Výsledkem je konstatování, že nejvíce se inkolát skutečně uděloval za vlády Rudolfa II. (v průměru bylo přijato 3,7 cizinců ročně), následuje doba panování Ferdinanda I. (zde byl z výše naznačených důvodů výpočet omezen na léta 1541–1564, která jsou prameny dostatečně zdokumentována, průměr činí 3,1 cizince), Maxmiliána II. (2,5) a s odstupem Matyáše (1,75). Jeho krátké panování je z hlediska statistického nutno hodnotit s maximální opatrností, zdá se nicméně zjevné, že přesun císařského dvora z Prahy do Vídně měl okamžitý dopad v podobě razantního snížení zájmu o české obyvatelské právo. Zároveň je ale třeba počítat s tím, že do jisté míry tu sehrálo roli i uspokojení poptávky (tj. nasycení zájmu) v předchozích desetiletích rudolfinské periody.

Rozdělení udělených inkolátů na půdorysu střídání panování jednotlivých příslušníků habsburské dynastie (a epizodického období diskontinuity, v němž otěže vlády nepevně třímal falcký kurfiřt) je toliko jednou z možností, jak udělování obyvatelského práva sledovat z chronologické perspektivy. Jinou možnost představuje rozdělení přijímacích aktů do dekád – jde o přístup rovněž již v minulosti aplikovaný,¹⁴⁵² umožňující přeci jen poněkud podrobnější náhled na měnící se zájem cizinců o usazení v Čechách, resp. ochotu českých stavů cizince do země vpouštět. Zpracování dat je přitom opět omezeno na léta 1541–1620, aby se předešlo zkreslení, vycházejícímu z nedostatečného zdokumentování přijímacích procesů v prvních patnácti letech vlády Ferdinanda I.

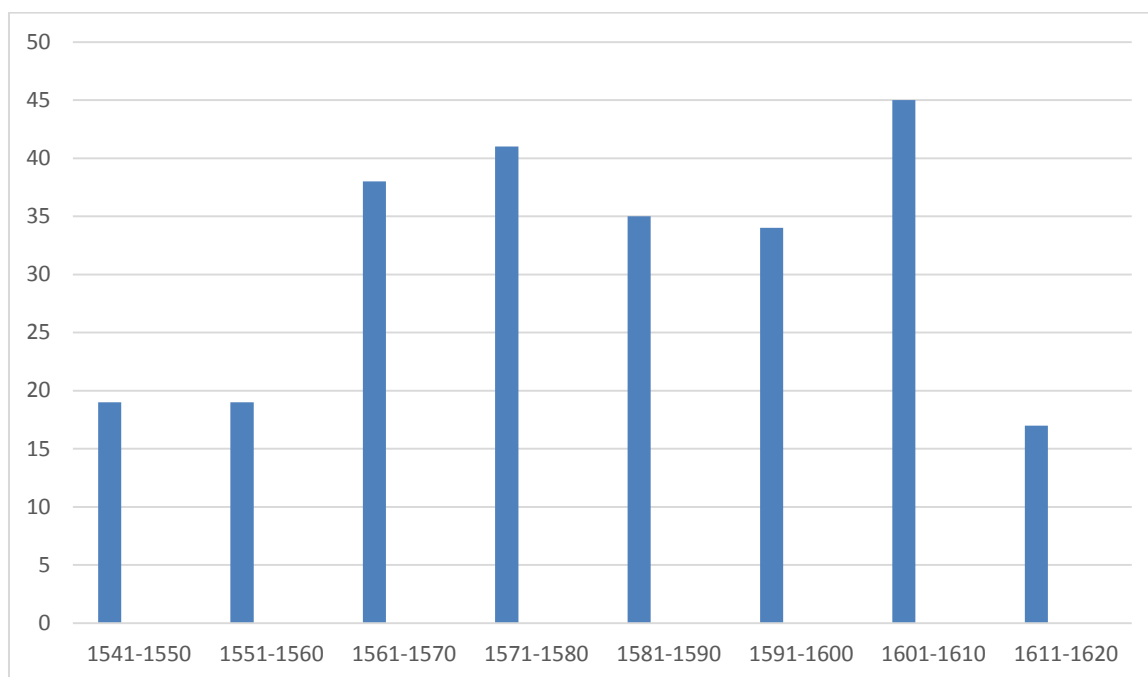
---

zatímco Ondřejovo přijetí bylo vyústěním procesu, zahájeného za Rudolfovy vlády, za Leonarda Helfrída se již k českým stavům přimlouval „čekanec“ českého trůnu Matyáš. SM, sign. J 21/M 24, i.č. 1533, kart. 1020; DZSt 53, fol. A 26r – A 27r.

¹⁴⁵¹ Poněkud odlišná jsou čísla, k nimž dospěli J. POLIŠENSKÝ – F. SNIDER, Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století, s. 517–518, a J. A. KOVAŘÍK, Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období, s. 157–158, Příloha č. 1. Prvně uvedení autoři sklouzli navíc do terminologického chaosu, když hovoří o tom, že za vlády Ferdinanda I. „bylo ‚k zemi‘ přijato 191 osob“, avšak do tohoto čísla jsou započtení nejen ti, jimž byl udělen inkolát, ale také nově přijatí do panského či rytířského stavu.

¹⁴⁵² J. POLIŠENSKÝ – F. SNIDER, Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století, s. 517 (pro jednotlivá desetiletí počínaje čtyřicátými léty 16. století jsou uváděny následující počty: 8 – 15 – 27 – 46 – 48 – 57 – 56 – 16); J. A. KOVAŘÍK, Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období, s. 159, Příloha č. 2.

Graf 2: Počet udělených inkolátů v jednotlivých dekádách 16. a počátku 17. století

Z tohoto grafu je patrné, že do roku 1560 bylo české obyvatelské právo udělováno ve značně uměřeném množství, nepřesahujícím v průměru 2 osoby za rok, přičemž se lze toliko dohadovat, nakolik se do této skutečnosti promítal vnější zájem a nakolik restriktivní inkolátní politika českých stavů. V posledních letech vlády Ferdinanda I., na počátku šedesátých let 16. století, došlo k dosti zásadnímu zlomu: tak na sněmu v roce 1561 bylo do země přijato 13 a v roce 1564 dokonce 24 osob. Tím došlo kvantitativně zhruba dvojnásobnému nárůstu počtu přijímaných a v dalších dekádách lze sledovat vcelku stabilizovanou intenzitu udělování inkolátu v rozmezí v průměru 3-4 osob ročně. Pomyslné „peaky“ přitom tvoří léta sedmdesátá (41 inkolátů) a pak ještě první dekáda 17. století (45 inkolátů). Podrobnější pohled do výše otištěné tabulky přitom ovšem snadno odhalí, že v sedmdesátých letech nejde, jak by se zřejmě nabízelo, o dopad nástupu Rudolfa II. na trůn: většině osob bylo v této dekádě obyvatelské právo uděleno na sněmech v letech 1571, 1574 a 1575. Ostatně sám nástup Rudolfa II. žádnou zásadní kvalitativní změnu neznamenal, symbióza císařského dvora s českým prostředím propukla naplno teprve v desetiletí následujícím...

4.3 Původ

O statistické vyhodnocení původu cizinců, kteří se v Čechách usazovali, resp. byli tu přijímáni za obyvatele, se v dosavadní literatuře doposud pokusil pouze Jiří A. Kovařík. Ten ve své studii prezentoval i Tabulku č. 1 „*Původ osob zapsaných v kategorii obyvatel*“ a na ni navazující Tabulku č. 2, v níž se pokusil podrobněji rozklíčovat původ těch osob, jež do Čech přicházely z dědičných habsburských zemí rakouských a z Německa.¹⁴⁵³ Tabulky uzavírají stručný hodnotící text, vůči němuž lze pohříchu vznést dvě závažné výtky. Za prvé, uvedené údaje nejsou justifikovány – autor pouze paušálně odkázal na několik základních genealogických prací, na jejichž základě původ jednotlivých inkolů určoval. Tím je ale bohužel vyloučeno reálné přezkoumání jednotlivých uváděných čísel, neboť není patrné, ke kterým konkrétním osobám se váží. Za druhé se pak autor vyhnul základnímu vymezení toho, jak vlastně pojem „původ“ ve vztahu k přistěhovalcům hodlá uchopit.

Posledně uvedený metodický problém přitom v žádném případě není možné považovat za okrajový. Původ rodu, z něhož nově přijatí obyvatelé Českého království pocházeli, totiž zdaleka nemusel korespondovat s tím, odkud konkrétní osoby do Čech přicházely. Navíc řada z nich byla majetkoprávně i rezidenčně spojena s několika zeměmi. Jednoznačně určit ono „odkud“ tak nemusí být vůbec jednoduché. Jako ilustrativní příklad je možno vybrat Ludvíka z Tovarů († 1553), nejvyššího hofmistra arcivévodů Ferdinanda Tyrolského. Tento šlechtic se narodil ve Španělsku, kde se generace jeho předků angažovali ve službách kastilských králů. V mládí ale vstoupil do služeb arcivévodů, později krále a nakonec císaře Ferdinanda I. a získal dolnorakouské panství Encesfeld. Na samém sklonku života mu pak byl v roce 1553 udělen český inkolát. I když ale jeho jméno i rodový původ vedou na Pyrenejský poloostrov, do Čech přišel jako Rakušan. Podobně hrabě Scipio z Archu († 1573/4) mohl být na první pohled považován za Itala, ještě jeho otec žil a zemřel v Mantově. Avšak jeho dlouholeté působení na dvorech rakouských arciknížat (Ferdinandovi I. sloužil jako stolník a následně jako kraječ, posléze se stal nejvyšším maršálkem Ferdinandova syna Karla Štýrského) vede opět spíše k závěru, že do Čech přišel nikoli z Itálie, ale z rakouských dědičných zemí. Stručně řečeno, před národnostními, jazykovými či historickými hledisky byla při hledání odpovědi na otázku „odkud“ dána přednost reálnému sepětí jednotlivce s konkrétní zemí, jehož podstatou byly vazby rezidenční, majetkoprávní a služební.

Jednoduché není ani vymezení země původu, a to s ohledem na komplikované a v nejednom případě proměnlivé státoprávní poměry raně novověké Evropy. Přitom je ale

---

¹⁴⁵³ J. A. KOVAŘÍK, *Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období*, s. 140–141.

nepochybné, že tyto poměry jsou pro další vyhodnocení právně regulované imigrace do Čech relevantnější než určování původu přistěhovalců podle současného geopolitického uspořádání. K tomu je třeba dodat, že u řady jedinců, jimž byl inkolát zemským sněmem udělen, jsou stávající znalosti o jejich osudech před příchodem do Čech značně mlhavé a umožňují nanejvýš jejich rámcové geografické zařazení – ostatně již starší literatura u některých rodin konstatovala pravděpodobný německý původ, aniž by ho dokázala přesněji specifikovat.

Právě oblast Německa či spíše Svaté říše římské národa německého představuje přitom z metodického hlediska největší problém. Šlo o oblast geograficky nesmírně rozsáhlou a státoprávně do jisté míry nejednoznačnou, takže spokojit se s uvedením původu „Německo“ by mělo dosti omezenou vypovídací hodnotu. Pokud budou odfiltrováni ti přistěhovalci, o jejichž přesnějším původu se informace prostě nepodařilo zjistit, pak platí, že přesnější specifikace původu ostatních naráží dále na složité vnitřní uspořádání Říše, v níž se vedle rozsáhlých teritoriálních držav světských knížat nacházela i knížectví církevní, menší, de iure však přímo císaři podléhající panství drobnějších feudálů a v neposlední řadě také svobodná říšská města, jejichž državy mnohdy výrazně přesahovaly obvod městských hradeb.¹⁴⁵⁴

Z tohoto důvodu bylo nakonec přistoupeno k akcentování geografického hlediska nad státoprávním a vymezení několika oblastí, ne zcela jednoznačně kopírujících dobové státoprávní poměry. K nim jako komplementární zbytek bylo ponecháno „Německo“. Je sice možno namítat určitou nekonzistentnost takového postupu, při němž u některých přistěhovalců z Říše je původ upřesněn, u jiných nikoliv, avšak účel v tomto případě světlí prostředky. Zdá se totiž, že tento „kombinovaný“ přístup nejlépe umožňuje postihnout, odkud se cizinci do Čech především stahovali, a zároveň se neutopit v tříšti složitých dobových poměrů.

První samostatnou oblastí, která byla z prostoru Říše vyčleněna, představují rakouské dědičné země, od 13. století postupně se rozšiřující rodová mocenská základna Habsburků. Ty jsou souhrnně subsumovány pod pojem „Rakousko“, zahrnujícího ovšem kromě Dolních a Horních Rakous též další alpské země, podléhající habsburské svrchovanosti, tedy Štýrsko, Korutansko, Kraňsko a Tyroly, eventuálně též další, menší inkorporovaná území. Je nasnadě, že v rámci počínající integrace podunajského soustátí (pozdějšího Rakousko-Uherska) byla právě tato oblast, odkud proudili přistěhovalci do českých zemí především. A to s podporou

---

¹⁴⁵⁴ Na tomto místě je opět možno vyzdvihnout přílehavost příměru Samuela von Puffendorf, který říši po polovině 17. století charakterizoval ve své pod pseudonymem vydané práci jako „*irregulare aliquod corpus, et tantum non monstro simile*“, tedy nepravidelné těleso podobné monstru. S. de MONZAMBANO, *De statu imperii Germanici ad Laelium Fratrem Dominium Trezolani*, Liber unus, s. 169.

vládnoucí dynastie, která v genealogickém prolínání aristokratických elit právem spatřovala jednu z perspektivních cest k prohlubování uvedené integrace.

Druhým poměrně kompaktním územím, které prožívalo značně svébytný vývoj a zároveň odtud do Čech směřovala ne právě zanedbatelná migrační aktivita, bylo Sasko. Pro účely statistického vyhodnocení udělování českého inkolátu se pak za tímto termínem skrývá území ovládané saskými kurfiřty z rodu Wettinů, zahrnující i oblast Míšeň a Durynska, kde tato dynastie původně vládla. Stejně tak jsou sem ale zařazena derivovaná říšská knížectví, vzniklá dělením Saska mezi příslušníky vládnoucího rodu za Askánců (knížectví sasko-lauenburské) i později za Wettinů (knížectví sasko-eisenašské, sasko-weimarské, sasko-coburgské).

Aby bylo pokrytí česko-německé hranice souvislé, třetí samostatně vymezené říšské území představuje Bavorsko. Uchopeno je spíše geograficky a do značné míry i s přihlédnutím k současnému státoprávnímu uspořádání Spolkové republiky Německo – kromě držav bavorských Wittelsbachů (kteří původně rozdělené Bavorsko sjednotili na počátku 16. století) zahrnuje též tzv. Horní či Českou Falc, která sice stále ještě zčásti formálně podléhala české svrchovanosti (feuda extra curtem), tamní obyvatelé ale přicházeli do Čech jako cizinci, a také svobodná říšská města, na něž se sice bavorská suverenita nevztahovala, která ale zeměpisně (a v pozdější době konec konců i administrativně) do Bavorska nepopíratelně patří. Z nich je nutno jmenovat zejména Norimberk a Augsburg, odkud pocházelo několik patricijských rodin, které se v Čechách v předbělohorském období rovněž usadily. Podobně jsou sem zařazeny – zejména s ohledem na současné státoprávní uspořádání Spolkové republiky Německo – i hornofrancké državy braniborských markrabat, vytvořená z původního rodového panství Hohenzollernů, tedy říšská knížectví Brandenburg-Ansbach, Brandenburg-Kulmbach a od počátku 17. století Brandenburg-Bayreuth. Konečně se pod rubrikou „Bavorsko“ skrývá i Chebsko, až do 18. století říšské území, s Čechami spojené pouze personálně a českými králi držené toliko zástavním právem.¹⁴⁵⁵ Také zdejší obyvatelům musel být v případě jejich zájmu o usazení v Čechách formálně udělen inkolát.

Zbývá německá říšská území již byla zahrnuta pod společnou kategorii Německo. Jedná se o vzdálenější kouty Říše, včetně původně slovanských území Pruska, Meklenburska a Pomořan. Statisticky je tato kategorie zřejmě poněkud nadhodnocená tím, že jsou do ní zahrnuty i ty osoby, jimž se českého inkolátu dostalo, u nichž ale nelze přesnější původ stanovit a je zjevné pouze to, že se jednalo o přistěhovalce z oblasti Říše. Nedá se totiž

---

¹⁴⁵⁵ K dějinám Chebska s důrazem na starší období přehledně zejména F. KUBŮ, Chebský městský stát, *passim*.

vyloučit, že někteří z nich přicházeli ve skutečnosti z držav habsburských, popřípadě z oblasti saské či bavorské. Avšak množství takto nepřesně zařazených jedinců by nemělo statistické výsledky výrazněji zkreslit, neboť jde skutečně jen o jednotlivé případy.

Dalším sousedním státem, z něhož přicházeli na území České koruny četní přistěhovalci, byly Uhry, respektive v širším pojetí země svatoštěpánské koruny (vedle Uher tedy též Chorvatsko, Slavonie, Dalmácie a další habsburské državy na Balkáně). Uherská šlechta a měšťané se pochopitelně usazovali především na Moravě, kde šlo s ohledem na proměnlivou kvalitu sousedských vztahů o dosti citlivou záležitost – proto tedy bylo speciálně u uherských přistěhovalců přezkoumáváno, zda se oni sami nebo jejich předci nechovali vůči moravské zemi nepřátelsky.¹⁴⁵⁶ Nechyběli ale ani tací, kteří o inkolát požádali také (nebo pouze) v Čechách, přičemž i tyto případy lze vnímat jako součást pozvolných integračních procesů, sblížujících jednotlivé země podunajského soustátí.¹⁴⁵⁷

Víceméně zanedbatelný byl – zvláště ve srovnání s Uhrami – podíl právně reglementovaného přistěhovalectví z posledního sousedního státu, Polského království. Jde o skutečnost tím překvapivější, vezme-li se v úvahu, že Habsburkové se po vymření polské linie Jagellonců (1572) opakovaně pokoušeli o získání polsko-litevského trůnu a neúspěšné vojenské kampaně se ve svých důsledcích negativně obrátily proti jejich četným přívržencům.

Pokud jde o vzdálenější oblasti, na prvním místě z nich si zřejmě zasluhuje pozornost Itálie. Ze státoprávního hlediska šlo o obyvatele četných feudálních i městských států na Apeninském poloostrově. Pro účely statistického zhodnocení je mezi ně zahrnuto i Tridento, území podléhající biskupské svrchovanosti a rozkládající se na pomezí Itálie a Tyrol, tedy na samé hranici habsburských držav. Další samostatné oblasti, pro výše uvedený účel vymezené, pak představují Francie, Španělsko, Nizozemí, přičemž toto je chápáno v širším slova smyslu, tedy v původním rozsahu, před rozdělením na osamostatněnější provincie severní a pod španělskou svrchovaností setrvávší jižní teritoria (prakticky dnešní Belgie), a Anglie.

Po vyloučení 11 osob, jejichž původ není z probádaných archivních materiálů vůbec patrný,¹⁴⁵⁸ vypadá statistické rozložení cizozemců podle směru jejich příchodu do Čech následovně:

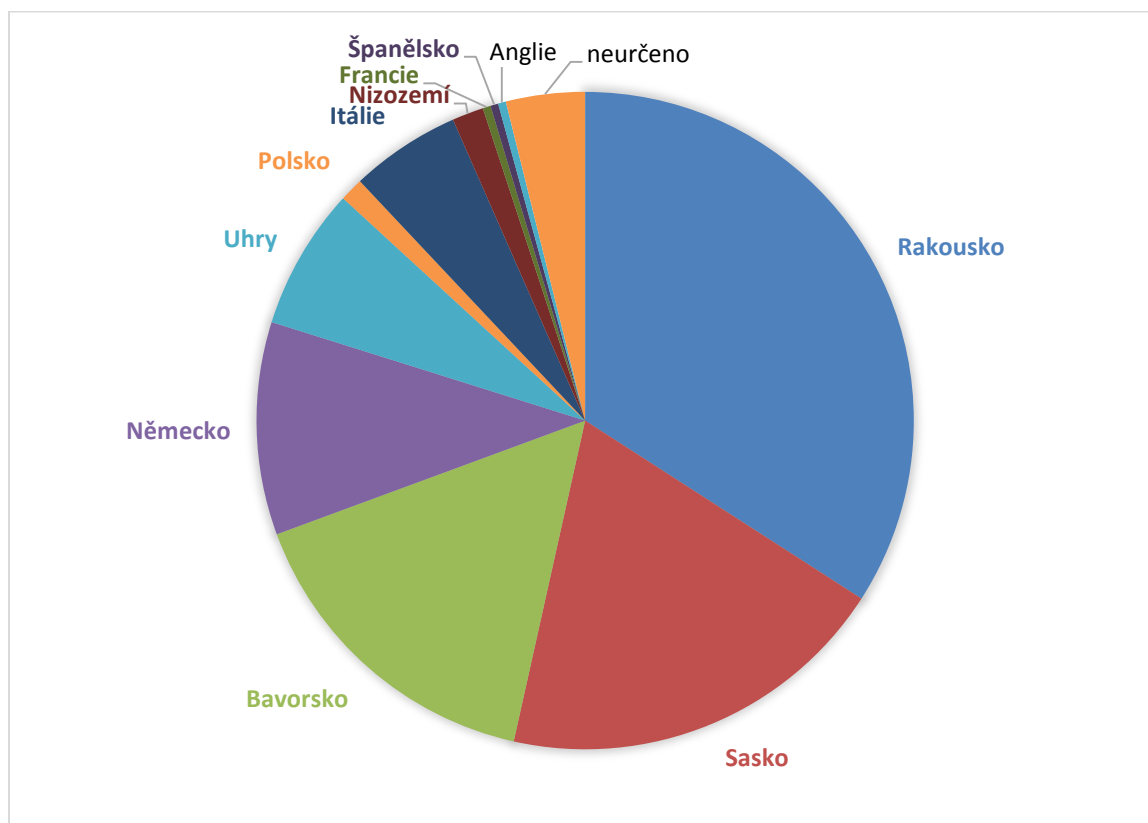
---

¹⁴⁵⁶ F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 91.

¹⁴⁵⁷ K usazování uherských aristokratů v Čechách v předbělohorském období srovnej M. STARÝ, *Uherská šlechta v Čechách v raném novověku*, s. 223–238.

¹⁴⁵⁸ Ludvík Solc, Jan Purkart starší, Dorota a Jan Purkart mladší z Mechlrodu, Volf Ryl z Lindy, Jan Park, Kryštof Lindner z Lindnaru, Jan Port z Arlšperku, Ondřej Grosveiner z Vajsnbachu, Ondřej z Meihe, Alexander z Ordelryku.

Graf 3: Původ cizinců přijatých v předbělohorském období do země

I při vědomí možných korekcí v jednotlivých případech, kdy nedostatečná znalost biografie osob, k nimž se sněmovní usnesení vázala, vedla k jejich nesprávnému zařazení, je více než patrné, že hlavní proud přistěhovalců stavovských osob směřoval do Čech skutečně ze zemí rakouských. Konkrétně se jednalo o 88 cizinců, kteří v souboru 259 udělených inkolátů reprezentují více než třetinu (34 %). Na dalším místě je Sasko, odkud bylo do Čech přijato 50 jedinců (19,3 %), následuje Bavorsko s 41 přistěhovalci (15,8 %), přičemž je ovšem nutno znovu připomenout značnou politickou roztržitost teritoria, jež bylo pod tuto kategorii subsumováno. Z ostatních koutů Svaté říše římské národa německého, popřípadě prostě odkudsi z Německa, aniž by bylo možno původ přesněji určit, přišlo do Čech dalších 27 osob (10,4 %). V součtu to znamená, že teritoriálně německá imigrace zahrnuje 206 z celkových 259 jedinců, kteří byli na zemských sněmech do Českého království formálně vpuštěni, což je podílově vyjádřeno 79,5 %, tedy o poznání více než tři čtvrtiny. Pokud tedy Josef Polišenský s Frederickem Sniderem ve své studii konstatovali, že u šlechticů přistěhovalých z ciziny

„pravidelně šlo o Němce z rakouských zemí nebo jižního Německa“,¹⁴⁵⁹ jedná se sice o simplifikaci, ale v hrubých obrysech vlastně celkem přiléhavou.

Další oblastí, z níž se ještě do Čech dostalo prostřednictvím zemského sněmu relativně větší množství osob, byly země svatoštěpánské koruny – šlo o Uhry, ale též Sedmihradsko, Chorvatsko a další balkánské državy Habsburků. Celkem byl inkolát v předbělohorském období udělen 18 příslušníkům šlechtických a měšťanských rodin z této části Evropy (6,9 %). Pokud se tento údaj spojí s počtem příchozích s rakouských zemí, je možno konstatovat, že z ostatních zemí podunajské monarchie (budoucího Rakousko-Uherska) pocházelo 106 osob, tedy 40,9 % těch, jimž byl inkolát v předbělohorském období udělen. Což jasně ukazuje, že stavovská imigrace se odehrávala primárně v hranicích habsburské svrchovanosti a propojování politicko-ekonomických elit jednotlivých zemí Habsburkům podléhajících představovalo jeden z klíčových fenoménů tohoto procesu.

Z dalších teritorií byla ještě poněkud výraznějším zdrojem přistěhovalců do Čech Itálie, odkud pocházelo 14 jedinců, tj. 5,4 %. K tomu je třeba jedním dechem dodat, že část z nich měla ovšem své kořeny v Tridentsku, které leželo na samých hranicích habsburských držav a bylo dosti úzce spojeno se sousedním Tyrolskem. V širším slova smyslu je tedy možno i na jejich příchod do Čech nahlížet jako na projev integrace v rámci zvolna se formujícího podunajského soustátí.

Z ostatních koutů Evropy se do Čech dostalo jen několik málo osob, které představují ze statistického hlediska zanedbatelnou anomálii. Vedle čtyř Nizozemců je to jeden Francouz, jeden Španěl, jeden Angličan a pak ovšem také tři Poláci. Posledně uvedené číslo si snad zasluhuje kratičký komentář. Jistě je možno považovat za poněkud překvapivé, že ze státu bezprostředně sousedícího s Českou korunou, s nímž měl český stát dlouhodobě velmi intenzivní vztahy, z nějž pocházela vládnoucí dynastie, která na českém trůně seděla až do roku 1526, a o jehož ovládnutí cestou kandidatury na tamní uprázdněný trůn se Habsburkové ve druhé polovině 16. století opakovaně pokoušeli, se do Čech dostalo jen pár šlechticů. Z nich nejhlubší stopu zanechali v českých dějinách páni z Rozdražova, jejichž předek ovšem nebyl přijat za obyvatele na sněmu, ale usadil se v Čechách svým jednostranným rozhodnutím jako obyvatel jedné z vedlejších korunních zemí.¹⁴⁶⁰ Žádný polský magnát se do Čech po odmítnutí arciknížat Arnošta (1573) a Maxmiliána (1587–1588) neuchýlil.¹⁴⁶¹

¹⁴⁵⁹ J. POLIŠENSKÝ – F. SNIDER, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, s. 518.

¹⁴⁶⁰ K jeho osobě zejména C. AUGUSTYNOWICZ, *Johann von Rozdraszow (1539-1585)*, s. 107–114.

¹⁴⁶¹ Pro úplnost lze v tomto kontextu upozornit na Petra Tarnovského z Tarnova, který ale žil v Rakousku a o český inkolát se (neúspěšně) ucházel teprve v roce 1604. Ve své žádosti o přímluvu přitom zdůrazňoval, že

4.4 Stavovská příslušnost

Již výše bylo dostatečně doloženo, že prostřednictvím zemského sněmu mohly českého obyvatelského práva nabýt nejen osoby šlechtické, ale i měšťané. Přijímání posledně uvedených pak nabylo na intenzitě v momentu, kdy sněmovní usnesení z roku 1575 zakázalo „obcházení“ sněmovní procedury a zavedlo obligatornost sněmovního přijetí i pro osoby, jež byly přijaty za spoluměšťany některého z královských měst a následně projevíly zájem o nabytí deskových statků.

V Tabulce č. 4 je u jednotlivých osob zachycena i jejich stavovská příslušnost. K tomu je ovšem třeba dodat, že ne vždy se jedná o údaj nepochybný. Povinnost prokázat svůj stav byla totiž inkolovaným cizincům legislativně uložena teprve na samém sklonku předbělohorské epochy, do té doby nebyla tato otázka zpravidla v průběhu přijímací procedury explicitně řešena. Přitom ne vždy byl stav přijímané osoby jasný, na čemž nesla vinu poněkud odlišná sociální (titulární) hierarchie v jednotlivých evropských zemích; s ohledem na směr přistěhovalectví šlo především o částečnou inkompatibilitu poměrů českých a německých (kterým v podstatě odpovídala i situace ve Slezsku a v Lužicích). Na jedné straně tu byly jemnější nuance ve vnitřní struktuře vyšší šlechty v německém prostředí (vévodové – knížata – hrabata – svobodní páni),¹⁴⁶² na straně druhé pak odlišně řešená „spodní hranice“ nižší šlechty, což byla otázka, která byla v Čechách poměrně komplikovaně řešena na přelomu 15. a 16. století.¹⁴⁶³ Zatímco první z uvedených problémů byl poměrně zanedbatelný, neboť všem přistěhovalcům s titulaturou svobodných pánů či vyšší byl panský stav v Čechách bez nesnází přiznáván¹⁴⁶⁴ a české stavy se staraly pouze o to, aby z knížecích a hraběcích titulů nebyla v žádném případě v Čechách dovozována prestižní přednost jejich nositelů před ostatními členy panského stavu, u nositelů prostého šlechtictví mohlo být v řadě případů nejasné, zda mají být vnímáni jako příslušníci nižší šlechty – rytíři, nebo jen jako erbovníci, tedy příslušníci společnosti měšťanské. Tím spíše, že zatímco v Čechách erbovní list uděloval vždy jen atributy šlechtictví (erb, predikát) a šlechtictví samo vznikalo od 16. století výhradně přijetím do rytířského stavu, v říšské kancelářské práci se vedle erbovních

---

sloužil „*Jeho Mi[los]ti arciknížeti Maximiliánu, Vaší cí[sařsk]é Mi[los]ti panu bratru ... v tom proti Polákům a vlastní své vlasti tažení*“. SM, sign. J 21/T 7, i.č. 1540, kart. 1033.

¹⁴⁶² K tomu např. P: MAŤA, Svět české aristokracie (1500–1700), s. 60–66.

¹⁴⁶³ Viz zejména V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 1–18.

¹⁴⁶⁴ Již bylo řečeno, že výjimka, na niž upozornil V. KLECANDA, Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele, s. 457, totiž zařazení Petra z Libntálu mezi rytíře, ve skutečnosti žádnou výjimkou nebyla, anžto Petr byl na svobodného pána povýšen teprve později, v roce 1609.

listů (Wappenbriefe) vydávaly též majestáty, jimiž byli adresáti povyšováni do šlechtického stavu (Adelsbriefe).¹⁴⁶⁵

U rodin, které se v Čechách usadily, není vcelku problém jejich stavovskou příslušnost dovodit – někdy (ovšem spíše zřídka) i díky účasti jejich příslušníků na zemských sněmech, zpravidla ovšem spíše skrze jiné konsekvence. U některých osob, stojících z českého pohledu někde na hranici šlechtictví, je pak situace zjednodušena tím, že kromě zápisu o jejich přijetí do země nabízejí zemské desky také zápisy o přijetí do rytířského stavu. Jak ukazuje níže uvedená tabulka, týkalo se to celkem sedmnácti jedinců, jimž byl inkolát udělen:

Tabulka 5: Inkolování cizinci přijatí do rytířského stavu

	<i>Jméno</i>	<i>Inkolát</i>	<i>Rytířský stav</i>
1.	Ludvík Šradýn ze Šorndorfu	1552	1552
2.	Vavřinec Gyglingar z Knejslštejna	1554	1554
3.	Ondřej Gallus z Gallis	1558	1561
4.	Jonáš Tuchar ze Šoverova	1574	1589
5.	Oldřich Aostalo de Sala	1579	1586
6.	Michal Kek ze Švarcpachu	1585	1585
7.	Konrád Mayer z Pokšdorfu	1590	1590
8.	Mořic Stromayer z Eberau	1590	1595
9.	Jan Popp	1598	1599
10.	Jan Toner z Trupachu	1604	1597
11.	Filip Lang z Langenfelsu	1606	1606
12.	Ferdinand Lang z Langenfelsu	1606	1606
13.	Ondřej Lang z Langenfelsu	1606	1606
14.	Jan Rietman z Dolního Štarchnberku	1609	1610
15.	Jan Rudolf Rietman z Dolního Štarchnberku	1609	1610
16.	Jiří Ehrnpreis z Ehrneku	1610	1610
17.	Ludvík Camerarius	1620	1620

¹⁴⁶⁵ Přehledně J. BRŇOVJÁK, Šlechticem z moci úřední, s. 52–54; k německým poměrům podrobně např. F. HAUPTMANN, Das Wappenrecht, s. 90–106 a 375–379; G. A. SEYLER, Geschichte der Heraldik, s. 348–381.

Zatímco v některých případech docházelo k přijetí do rytířského stavu s několikaletým, ba i mnohaletým odstupem od chvíle, kdy byl dotyčným osobám udělen inkolát, většinou byly oba přijímací akty (do země i do stavu) realizovány na jednom a tom samém zemském sněmu. Nicméně i v těchto případech je nutno volit takovou interpretaci, že konkrétní jedinec byl do země přijímán jako osoba stavu měšťského – v opačném případě by totiž přijetí do stavu postrádalo jakýkoliv smysl. Výjimkou potvrzující pravidlo je apelační rada Jan Toner z Trupachu, kterého čeští rytíři mezi sebe přijali již v roce 1597, avšak inkolát mu byl sněmovním rozhodnutím udělen teprve v roce 1604: zde se nepochybně jednalo o administrativní nedopatření, kdy si při přijímání do stavu nikdo neuvědomil, že Toner není zemským obyvatelem.¹⁴⁶⁶

V řadě dalších případů ale samostatné přijetí do stavu nenásledovalo, avšak přesto se na novopečené inkoly s ohledem na jejich starobylé šlechtictví nahlíželo i v Čechách jako na rytíře. Seznam těchto osob se pokusil sestavit Vladimír Klecanda, jehož závěry lze – s několika korekcemi – považovat za věrohodné.¹⁴⁶⁷ Ovšem jen v několika výjimečných případech byl rytířský stav přijímaných cizinců explicitně vtělen přímo do sněmovní relace.¹⁴⁶⁸ Problém nastává zejména v případě těch osob, jimž se českého inkolátu dostalo pouze nominálně a jež se v Čechách nezakoupily, či dokonce ani nevykonaly předepsaná přiznání, a nabytí obywatelského práva tak *de iure* nedovršily. Nelze proto vyloučit, že tak jako byly revidovány některé údaje Klecandovy, bude v budoucnu nutno na základě dalšího pramenného výzkumu nutno upravit i některé údaje v Tabulce č. 4 uvedené.

Rozložení inkolovaných osob podle jejich stavovské příslušnosti ukazuje následující graf. Z něj je patrné, že rozhodující část přistěhovalců tvořily osoby rytířské, jichž lze napočítat 121, tedy téměř polovinu z celkového počtu přijatých (46,7 %). Mezi vyšší šlechtu se řadilo 74 osob (28,6 %), nejméně, avšak rovněž dosti početná byla skupina erbovnicích měšťanů, jichž lze ve sledovaném souboru napočítat 58 (tj. 22,4 %). U šesti osob se nedostává informací potřebných k tomu, aby bylo možno jejich stavovské zařazení provést. Pokud by pak měl být formulován nějaký vývojový trend, jímž přistěhovalecká vlna v průběhu předbělohorské epochy procházela, pak je vcelku očividné, že zpočátku byli příslušníci nižší

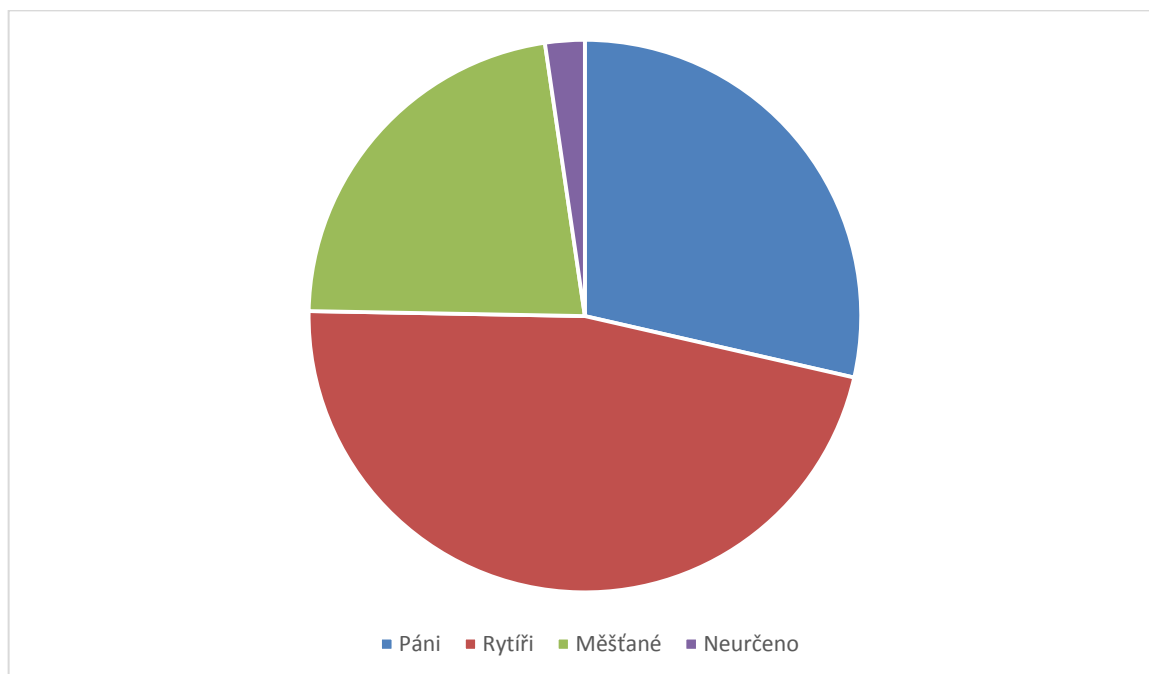
¹⁴⁶⁶ K témuž došlo patrně i v případě Jana Gylingara z Knejslštejna, přijatého mezi nižší šlechtu na sněmu v roce 1567. Inkolát obdržel totiž v roce 1554 pouze jeho bratr Vavřinec, rovněž zároveň přijatý do rytířského stavu. Viz DZSt 43, fol. J 7r – J 8r; DZSt 45, fol. D 25r – D 25v.

¹⁴⁶⁷ V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 109–117, Příloha 6. (č. 238–315).

¹⁴⁶⁸ Tak „*jakožto osobu stavu rytířského*“ přijaly stavy v roce 1595 Tiburciho Himlreicha ze Šarfenberku a o rok později Karla Magna. DZSt 49, fol. B 14v – B 15r, E 18r – E 19v. V několika dalších případech je rytířský stav přijímaného výslovně uveden v královském promotoriálu – viz např. SM, sign. J 21/L 76, i.č. 1532, kart. 1019, sign. J 21/W 24, i.č. 1543, kart. 1036.

šlechty výrazně dominantní skupinou, posléze pak začal narůstat jednak podíl urozenější složky přistěhovalců, jednak především osob neurozených. Jestliže za vlády Ferdinanda I. bylo měšťanů jen 5 z 86 přijatých (tedy 5,8 %) a za Maxmiliána II. k nim přibyli toliko Jan starší Tuchar ze Šoverova se dvěma syny (což ovšem znamenalo již 10 % z 30 přijatých), v době rudolfínské již jejich podíl razantně stoupl: ze 128 adresátů inkolátních rozhodnutí bylo měšťanů 42, tedy prakticky třetina (32,8 %)! V období vlády Rudolfova bratra Matyáše, kdy už ale, jak bylo řečeno, ustupoval zájem o český inkolát zjevně do pozadí, tvořili měšťané dokonce nejpočetnější složku mezi přijatými (7 měšťanů, 4 páni a 3 rytíři, což dává podíl měšťanů přesně 50 %).

Graf 4: Stavovská příslušnost cizinců přijatých v předbělohorské období do země

4.5 Podíl na deskových statcích

Přijímání do země mělo charakter formalizovaného právního postupu, jehož výsledkem bylo nabytí zemské příslušnosti cizincem de iure. Pokud má být posouzen význam imigrace cizinců prostřednictvím udělování inkolátu, je zapotřebí se tázat, do jaké míry se nově přijatí obyvatelé v zemi skutečně usazovali a jaký byl jejich další vliv na české vnitropolitické poměry. Jedním z ukazatelů, jimiž lze tento vliv poměřovat, je jejich majetkové (hospodářské) zázemí, neboť od něj se do značné míry odvíjely i jejich možnosti se angažovat ve veřejných záležitostech.

Dochovaná pramenná základna ovšem do značné míry limituje možnost posoudit majetkové poměry jednotlivých přistěhovalců a jejich rodin, tím spíše, že ty v průběhu času podléhaly proměnám, v některých případech velice dynamickým. Navíc i tam, kde je možné se k určité kvantifikaci dopracovat, je vypovídací hodnota izolovaného údaje značně problematická. Smysluplné závěry lze vyvozovat pouze z kontextu: tedy nikoli z čísel absolutních, ale z relativního posouzení majetkových poměrů inkolovaných přistěhovalců ve vztahu k původnímu obyvatelstvu Českého království. Což předpokládá mít k dispozici vyčíslení ekonomického zázemí všech obyvatel celé země, popřípadě určitého regionu, v jediném konkrétním okamžiku. V celozemském měřítku naplňuje tyto předpoklady ve sledovaném období vlastně jen jediný typ historického pramene, a to jsou berní rejstříky. Jejich nevýhodou – kromě pochopitelné neúplnosti údajů, již je třeba mít neustále na paměti – je především skutečnost, že jmenovitě zachycují pouze držbu deskových statků a že tím pádem z jejich zorného pole unikají četní cizinci, kteří se usazovali v královských (víceméně ovšem pouze pražských) městech a o zakoupení venkovských statků a převzetí role pozemkových vrchností neprojevovali zájem.¹⁴⁶⁹ Přes všechny možné výhrady, které jsou bezpochyby relevantní (vedle neúplnosti i tzv. kompletních rejstříků je třeba zdůraznit také úmyslné podhodnocení rozsahu statků v přiznáních některých vrchností),¹⁴⁷⁰ je ale berní rejstříky nutno hodnotit jako nesmírně cenný pramen, nabízející skutečné bohatství dat, využitelným a využívaným historiky nejrůznějšího odborného zaměření.

Z hlediska zkoumání inkolátu lze údaje v rejstřících primárně využít ve dvou směrech. Za prvé, v kontextu výše naznačeného se lze dopracovat ke zjištění, jakou část deskových statků přistěhovalci a jejich potomci v Čechách ovládli. A za druhé, je možné zjistit, do jaké míry se osoby, jimž byl v Čechách inkolát udělen (respektive i jejich potomci), skutečně infiltrovali mezi pozemkovou šlechtu.

Nakolik je dnes známo, dochovalo se z doby předbělohorské celkem pět kompletních či téměř kompletních zemských rejstříků, z nichž čtyři (z let 1557, 1603, 1615 a 1620) byly

---

¹⁴⁶⁹ Viz též J. A. KOVAŘÍK, *Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období*, s. 148, který konstatoval, že „*berní rejstříky jsou jediným zachovaným pramenem, který umožňuje zkoumat majetkové poměry české šlechty*“. K tomu lze dodat, že berní rejstříky měly ambici zachytit veškerý stavovský, později i panovnický majetek, podléhající zdanění, u městského stavu ale z pochopitelných důvodů rezignovaly na jmenovitě zachycení jednotlivých měšťanů a jejich majetkových poměrů, což bylo dáno způsobem, jakým probíhalo jejich zdaňování (města se na sněmu zavázala odvést konkrétní částku a způsob jejího shromáždění nebyl z hlediska berníků relevantní).

¹⁴⁷⁰ K spolehlivosti rejstříků srovnej zejména A. MÍKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, s. 45–47; F. X. HALAS, *Příspěvek ke kritice berních rejstříků*, s. 38–46; P. ČORNEJ – O. FELCMAN, *Rozvrstvení feudální třídy v severovýchodních Čechách v letech 1603–1656*, s. 561–567.

edičně zpřístupněny,¹⁴⁷¹ pátý (z roku 1617) na své zpracování stále ještě čeká.¹⁴⁷² Kromě toho existuje celá řada rejstříků neúplných, resp. dílčích,¹⁴⁷³ jejichž větší či menší selektivnost a torzovitost ale neumožňuje smysluplné statistické vyhodnocování. V dalších odstavcích tak budou postupně analyzovány pouze čtyři shora uvedené rejstříky úplné a dostupné v letitých, stále ale dobře použitelných edicích.

První z nich byl sestaven po polovině 16. století, v roce 1557. V té době bylo daňové zatížení stavů primárně postaveno na berní majetkové – podle usnesení generálního sněmu, který se na Pražském hradě sešel 22. března 1557, měl být v českých zemích plošně proveden odhad všemožného myslitelného majetku a následně „*jeden každý podle takového šacuňku z jednoho tisíce kop grošů českých dvanácte kop grošů českých dáti má, podle velikosti a malosti sumy a statku, a lidé poddaní naši tolikéz z jednoho tisíce kop grošů českých dvanácte kop grošů českých, též dle velikosti a malosti sumy a statku, povinni jsou učiniti*“.¹⁴⁷⁴ Jinými slovy, jednotlivé stavovské osoby měly samy ocenit statky a majetky své i svých poddaných a následně ve dvou termínech (27. května a 28. září) odvést 1,2 % z přiznané částky.

V rejstříku se, jak vyplývá z níže prezentované tabulky, objevilo celkem 11 osob, přijatých do země v letech 1531–1553. Nad tento počet je tu uveden ještě Bedřich z Lenu, který přiznával slušný majetek 9 487 kop grošů,¹⁴⁷⁵ vzhledem k tomu, že na mosteckém zámku působil ale pouze jako purkrabí, je tuto částku nutno přičíst zástavním držitelům panství, pánům z Veitmile. Dále se v rejstříku vyskytují také další příslušníci rodů, jejichž členové byli do země před rokem 1557 přijati (rytíři z Býnu, Hartyšové z Hartyš a Ungnadové

---

¹⁴⁷¹ O. PLACHT (ed.), *Odhad majetku stavů království českého z r. 1557*, s. 1–155; F. MARAT (ed.), *Soupis poplatnictva 14 krajův království českého z roku 1603*, s. 1–129; A. SEDLÁČEK (ed.), *Rozvržení sbírek a berní r. 1615 dle uzavření sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné, passim*; V. PEŠÁK (ed.), *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620, passim*.

¹⁴⁷² Na jeho existenci upozornili J. PETRÁŇ, *Zemědělská výroba v Čechách v druhé polovině 16. a počátkem 17. století*, s. 148, a A. MÍKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, s. 45. Dnes je rukopis uložen v NA Praha, Berní rula, kniha č. 61. Za pomoc při jeho dohledání zasluhuje srdečný dík PhDr. Helena Klímová.

¹⁴⁷³ Z edic je nutno zmínit zejména tyto: V. PEŠÁK (ed.), *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, s. 17–40 (rejstřík z roku 1544, zahrnující kraje hradecký, litoměřický a žatecký); J. KOLLMANN (ed.), *Berní rejstříky a berně roku 1567*, s. 169–246 (neúplný zemský rejstřík z roku 1567). Vedle toho se dochovaly berní rejstříky pro hradecký kraj z let 1597 a 1600 a pro Podbrdsko z roku 1598. Originální materiály jsou ve fondu Stará manipulace, edičně byly zpřístupněny v rámci edice *Sněmy české – viz SČ, díl IX., s. 490–492, č. 382, s. 620–621, č. 486; SČ, díl X., s. 67–70, č. 49*. K posledně uvedenému viz též M. TOŠNEROVÁ, *Berní rejstřík podbrdského kraje z roku 1598*, s. 80–91. Rejstřík z roku 1529, omezující se na panský stav a uložení v SOA Třeboň, *Historica*, i.č. 3961, byl zpracován sumárně ve studii J. HEŘMAN, *Zemské berní rejstříky z l. 1523 a 1529*, s. 248–257, seznam osob, které jsou v něm zachyceny, pak publikoval J. PETRÁŇ, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, s. 75–78. Na rejstřík pro litoměřický kraj z let 1606 – 1607 upozornil F. X. HALAS, *Příspěvek ke kritice berních rejstříků*, s. 38–39.

¹⁴⁷⁴ SČ, díl II., s. 800–812, č. 271 (zde s. 801).

¹⁴⁷⁵ O. PLACHT (ed.), *Odhad majetku stavů království českého z r. 1557*, s. 1–155; F. MARAT (ed.), *Soupis poplatnictva 14 krajův království českého z roku 1603*, s. 92, č. 22.

ze Suneku¹⁴⁷⁶), jde ale buď o přistěhovalce, kteří své statky získali v rozporu se zemským zřízením, jako cizinci, a nebo byli sice do země přijati, avšak neexistují o tom písemné doklady. Z tohoto důvodu nemohli být do tabulky zařazeni.

Tabulka 6: Do země přijatí cizinci v berním rejstříku z roku 1557

Jméno	Hodnota majetku (v kčg)	Panství	Rok přijetí do země
Arnošt Bavorský	95 808	Potštejn	1547
Volf ze Štubenberka	35 574	Nové Město n. M.	1546
Florián Gryspék z Gryspachu	33 750	Kaceřov	1539 (?)
Kryštof z Karlovic	25 805	Červený Hrádek	1555
Jan Kryštof z Tarnova	25 500	Roudnice n. L.	1544
Kryštof Gendorf z Gendorfu	20 618	Vrchlabí, Žacléř	1531
Ginter z Býnu	20 000	Děčín	1534
Ludvík z Tovarů	10 045	Kašperk	1553
Jindřich z Býnu	6 950	Blansko	1534
Kryštof z Berbištorfu	1 000	Boreč	1546
Jiří Krejřtan z Krejřtanu	960	Petřín	1553

Jednoznačně nejbohatším přistěhovalcem byl tedy králův příbuzný, říšský kníže a správce arcibiskupského úřadu v Salcburku, Arnošt Bavorský. Otto Placht ho v rámci panského stavu zařadil v celozemském měřítku na 10. místo,¹⁴⁷⁷ avšak jím prezentované pořadí je metodicky pomýlené, neboť pro účely pořadí sdružuje příslušníky jednotlivých panských rodů, ačkoliv v reálném životě vystupoval každý sám za sebe. Ve skutečnosti řadila přiznaná částka Arnošta mezi pány na třetí místo a celkově na čtvrté.¹⁴⁷⁸ Vesměs ale i ostatní osoby uvedené v tabulce

¹⁴⁷⁶ O. PLACHT (ed.), *Odhad majetku stavů království českého z r. 1557*, s. 76, č. 5 (Adam Ungnad ze Suneku na Hluboké, 84 368 kop), s. 89, č. 36 (Jindřich z Býnu na Jílovém, 3 000 kop), s. 93, č. 33 (Jiří Hartyš z Hartyš v Záluží, 850 kop). Pro zajímavost lze doplnit, že Adam Ungnad byl v pomyslném žebříčku nejbohatších českých šlechticů na 7. místě. A. MÍKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, s. 57, Tab. IX.

¹⁴⁷⁷ O. PLACHT (ed.), *Odhad majetku stavů království českého z r. 1557*, s. 19.

¹⁴⁷⁸ Před ním byli pouze dva velmoži, Vilém z Rožmberka (403 113 kop) a Jaroslav z Pernštejna (215 804 kop), a bohatý rytíř Vilém Trčka z Lípy (169 083 kop). Až za Arnoštem zůstal těsně i nejvyšší kancléř Jáchym z Hradce (86 062 kop), který by ho ovšem předskočil, pokud by se připočítal i majetek jeho matky Anny Hradecké z Rožmitálu (15 678 kop). A. MÍKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*,

(s výjimkou Kryštofa Berbištorfa a Jiřího Krejštana) držely statky, které jim umožňovaly počítat se mezi bohatší příslušníky šlechtických stavů.

Vzhledem k tomu, že suma veškerého oceněného majetku představovala v roce 1557 částku 7 197 736 kop českých grošů,¹⁴⁷⁹ představují v tabulce uvedené statky v celkové hodnotě 276 010 kop 3,8 % z uvedené částky. Zdánlivě „pouhých“, ale vezme-li se v úvahu, že v prvních desetiletích vlády Ferdinanda I. byla intenzita přistěhovalectví poměrně nízká (viz Graf 2 výše v podkapitole 5.2), nejde rozhodně o zlomek zanedbatelný.

Vzhledem k neúplnosti rejstříku z roku 1567, nemožňujícího vyčíslit úplná data za celou zemi,¹⁴⁸⁰ je problematiku zakupování deskových statků cizinci možno soustavněji sledovat až v prvních desetiletích 17. století. V té době stála ale již obecná berně na poněkud odlišných základech, neboť právě v šedesátých letech 16. století se přešlo od daně majetkové k dani „domovní“, tj. základní zdaňovanou jednotkou se stal „osedlý“, což byla jednotka reprezentující víceméně venkovskou poddanskou usedlost, popřípadě městský dům.¹⁴⁸¹

Ve sněmovním usnesení z roku 1603 bylo předně stanoveno, aby jako sbírku na postavení armády všichni bez rozdílu stavu „*kdožkoli jaké lidi poddané mají, z každého gruntu aneb z každého člověka osedlého (nepotahující téhož člověka v to, než sám každý z měšce svého vlastního) ještě za tento rok toliko po půl kopě míš[eňských] na dva termíny rozdílné ... skládali*“ a kromě toho se dále ukládalo, že „*z panství J[eho] M[ilosti] císař]ské lidé poddaní, též pánův, rytířstva, měst, osob městských i duchovních i všech jiných lidí každý poddaný osedlý, a kdyby z gruntu zběhlí byli, každá vrchnost z téhož gruntu touž sbírku týmž způsobem dávati má za tento rok po čtyrmezciťma gr[ošů] míš[eňských*“.¹⁴⁸²

U tohoto rejstříku již bylo nutno vypořádat se s otázkou, nakolik mají být reflektovány deskové statky, nacházející se ve vlastnictví žen. Nakonec byla do tabulky zahrnuta panství, patřící manželkám nově přijatých obyvatel či jejich potomků – ta je možno de facto vnímat jako majetek rodinný, na jehož správě se manželé jistě podíleli a jenž se promítal do jejich společensko-ekonomického statusu. Naopak, vydané příslušnice přistěhovalých rodů již do

---

s. 57, Tab. IX, se domníval, že rejstříkem uváděná „*Anna z Hradce etc.*“ je totožná s Jáchymovou manželkou Annou z Rožmberka a Arnošta tudíž zařadil až na 5. místo.

¹⁴⁷⁹ O. PLACHT (ed.), *Odhad majetku stavů království českého z r. 1557*, s. 11. Zde se jedná o skutečný součet položek, v editovaném seznamu uvedených. Kromě toho existuje i o něco vyšší odhad 7 661 637 kop, který publikoval M. VOLF, *Nástin správy české berně v době předbělohorské*, s. 76.

¹⁴⁸⁰ Vydal ho J. KOLLMANN (ed.), *Berní rejstříky a berně roku 1567*, s. 169–246.

¹⁴⁸¹ Podrobně zejména O. PLACHT, *Co jest usedlost v letech 1567-1654*, s. 78–86; TÝŽ, *České daně 1517-1652*, s. 30–62, 85–120; J. KOLLMANN (ed.), *Berní rejstříky a berně roku 1567*, s. 169–246; stručně a výstižně též M. VOLF, *Nástin správy české berně v době předbělohorské*, s. 80–81.

¹⁴⁸² *SC*, díl X., s. 402–423, č. 322 (zde s. 403–404).

tabulky zahrnuty nebyly, neboť jejich majetky podle stejné logiky přestaly být součástí šířeji chápaného panství rodového a dostaly se do držby příslušníků jiných šlechtických rodin.

Pro větší přehlednost jsou v tabulce běžným písmem zachyceni ti poplatníci, kteří byli osobně do země přijati, kurzivou pak potomci takto přijatých osob, tedy příslušníci další generace rodů, které se v Čechách skutečně usadily. Stejným způsobem jsou uváděny i jejich manželky, pokud byly *de iure* ony majitelkami panství, a tím pádem bylo berní přiznání podáváno jejich jménem.

Do tabulky nebyli zahrnuti ti příslušníci do země přijatých rodů, kteří sami českého obyvatelského práva dosáhli jiným způsobem než udělením ze strany zemského sněmu, popřípadě se v zemi usadili a byli tu akceptováni, ačkoliv formálně inkolátu nenabyli. Z nich lze především upozornit na Ferdinanda Hoffmana z Grynpihlu, který se v Čechách usadil jako obyvatel Moravského markrabství – ten společně se svou chotí Eliškou z Donína přiznával celkem 989 osedlých, což by ho bylo v žebříčku přistěhovalců suverénně řadilo na první místo. Kromě něj spadá do této kategorie ještě několik dalších příslušníků rytířských rodů.¹⁴⁸³

Tabulka 7: Do země přijatí cizinci a jejich potomci v berním rejstříku z roku 1603

Jméno	Počet osedlých	Panství	Rok přijetí do země
<i>Jindřich z Býnu</i>	834	Děčín	1534
Jan Zrinský ze Serinu	633	Rožmberk	1593
<i>Rudolf ze Štubenberka</i>	535	Nové Město n. M.	1546
<i>Linhart Colona z Felzu</i>	315	Andělská Hora	1561
Kryštof Jindřich Cedvic z Cedvic	280	Kynžvart	1564
<i>Václav Gryspek z Gryspachu</i>	269	Kaceřov, Libštejn	1539 (?)
Jan Bedřich Hoffman z Grynpihlu	266	Nový Želiv	1590
Haubold ze Staršedl	260	Benešov n. P., Ostrý	1585
<i>Ferdinand Gryspek z Gryspachu</i>	254	Mirošov, Kralovice	1539 (?)

¹⁴⁸³ Jednalo se o následující rytíře: Rudolf starší z Býnu na Jilovém (108 osedlých), Jan Gyglingar z Knejslštejna na Termesivech (15 osedlých), Adolf Hartyš z Hartyš na Janově (104 osedlých), Anselm Štansdorf ze Štansdorfu na Hlubanech (17 osedlých), Jan Kašpar Štansdorf ze Štansdorfu na Měchově (29 osedlých), Kašpar Štansdorf ze Štansdorfu na Miřeticích (74 osedlých). K nim lze ještě případně přiřadit i Annu, vdovu po Kašparovi Kečovi z Kečova, jež po svém choti zdělila statek Ošelin (s 36 osedlými). Vzhledem k tomu, že z manželství nevezly děti, není již tento statek možno vnímat jako rodinné jmění Kečů, a proto nebyl do tabulky zařazen.

<i>Rudolf z Býnu</i>	211	Blansko	1534
Anna Trautsonová z Lobkovic	191	Nové Hrady	1583
Dorota Fürstenberská ze Šternberka	184	Líšno	1602
<i>Blažej Gryspek z Gryspachu</i>	142	Nelahozeves	1539 (?)
<i>Gryspekové z Gryspachu (sirotci po Janu Jiřím)</i>	113	Nečtiny, Kuřivody	1539 (?)
<i>Bohuslav Gryspek z Gryspachu</i>	104	Nečtiny	1539 (?)
<i>Jiří ze Štubenberka</i>	103	Kyšperk	1546
Kateřina Libentálová z Veitmile	79	Toužetín	1601
<i>Bedřich Colona z Felzu</i>	65	Činov, Nejdek	1561
Jonáš Tuchar ze Šoverova	45	Nové Sedliště	1574
<i>Gotfrýd z Berbištorfu</i>	38	Hrušov, Újezdec	1546
<i>Agáta Švendová z Almindynku</i>	22	Hlemýždí	1579
Markéta Tonerová z Výškova	21	Dolany	1604
<i>Adam Pfefrkorn z Otopachu</i>	19	Podbradec	1571
Jan Tomáš Cedvic z Cedvic	18	Bezvěrov	1564
<i>Jan Šebestián Keč z Kečova</i>	17	Tisová	1564
<i>Albrecht Pfefrkorn z Otopachu</i>	11	Jinonice	1571
Kryštof Oldřich z Burksdorfu	10	Kladrubce	1601
<i>Jan Václav Keč z Kečova</i>	8	Trnová	1564
Konrád Mayer z Pokštorfu	6	Brníky	1590
<i>Jindřich Fink z Finkenštejna</i>	4	Měšice	1575
<i>Václav Precht z Rotmburku</i>	2	Bohdašice	1575
Jonáš Paust z Libštátu	-	-	1604
Rajmund Tuchar ze Šoverova	-	-	1574

Pokud bude získaný přehled vyhodnocen optikou klasické práce Aloise Míky, který českou raně novověkou šlechtu rozdělil podle objemu majetkového zázemí do 4 kategorií a 11 podrobněji vymezených skupin,¹⁴⁸⁴ pak pouze první tři aristokraty lze zařadit do kategorie C – bohatá šlechta. Vedle představitelů dvou rodů, kteří se v Čechách zakoupili již v první polovině 16. století a spravovali stabilizované rodové dominium (býnovský Děčín, štubenberské Nové Město nad Metují), se zde objevil také hrabě Jan Zrinský, predestinovaný

¹⁴⁸⁴ A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období, s. 45–75.

dědic posledního Rožmberka, jemuž byly ještě za jeho života postoupeny Rožmberk a některá další panství.

Celkem hojně je zastoupena kategorie B – střední šlechta. Z jmen, objevujících se v rejstříku z roku 1557, tu lze narazit na několik příslušníků rodu Gryspoků z Gryspachu, kteří si i po rozdělení rodového panství uchovali dostatečný ekonomický potenciál, blanenského Rudolfa z Býnu a Jiřího ze Štubenberka, který však svého kyšperského statku nenabyl dědictvím, ale cíleně se ve východních Čechách zakoupil. Vedle nich je tu dále několik příslušníků panského stavu – Linhart Colona z Felzu na Andělské Hoře, Jan Bedřich Hoffman z Grynichlu na Novém Želivi a prostřednictvím svých manželek dva členové říšského hraběcího stavu, Pavel Sixt Trautson a Kryštof z Fürstenberka. Nižší šlechtu reprezentují toliko dva rytíři – Kryštof Jindřich Cedvic z Cedvic, dědic panství Kynžvart, a míšeňský Haubold ze Staršedl, jenž koupil v polovině osmdesátých let 16. století od Salhauzenů Benešov nad Ploučnicí s Ostrým.

Drtivá většina osob, které inkolát získaly v mezidobí let 1557–1603, respektive jejich dědiců, se zařadila do kategorie A – drobná šlechta, tj. držící statky s méně než 100 osedlými. Přitom pouze dva berní poplatníci přiznávali více než 50 osedlých a naopak, hned devět členů přistěhovalých rodin nevlastnilo více než 20 poddanských usedlostí a dva další se přiznávali pouze z peněz půjčených na úrok a vrchnostenské pravomoci vůbec nevykonávali.

Celkový počet přiznaných osedlých v celém Českém království představoval v roce 1603 ne méně než 144 831 a ½.¹⁴⁸⁵ Z toho do země přijatí cizinci a jejich potomci přiznávali souhrnně 5 059 osedlých, což představuje z uvedené sumy nepatrně méně než 3,5 %. Na první pohled došlo tedy oproti roku 1557 ještě k úbytku. Je ovšem třeba si uvědomit, že předchozí rejstřík ze začátku druhé poloviny 16. století nezahrnoval císařská panství. Ta v roce 1603 reprezentovala 14 797 osedlých.¹⁴⁸⁶ Po jejich odečtení představuje podíl majetku nově přijatých inkolů a jejich potomků na veškerém stavovském majetku 3,9 %, což v podstatě odpovídá předchozímu údaji (3,8 %). Znamená to zároveň, že ačkoliv bylo v necelém půlstoletí dělicím oba dochované rejstříky inkolátů uděleno poměrně hodně, podíl držby českých statů přistěhovalci a jejich potomky nijak významně nevzrostl.

Další relativně kompletně dochovaný berní rejstřík pochází z roku 1615. Sněmovní usnesení přijaté toho roku se od předchozího z roku 1603 příliš nelišilo, vyjma skutečnosti, že svolení k vybírání válečné sbírky a berně bylo v tomto případě rozšířeno na dobu pěti let a

---

¹⁴⁸⁵ F. MARAT (ed.), *Soupis poplatnictva 14 krajův království českého z roku 1603*, s. 99. O. PLACHT (ed.), *České daně 1517-1652*, s. 174, uvedl poněkud odlišný údaj 148 822.

¹⁴⁸⁶ F. MARAT (ed.), *Soupis poplatnictva 14 krajův království českého z roku 1603*, s. 90.

zvýšila se daňová sazba: vrchnosti měly z každé poddanské usedlosti odvádět nikoli půl kopy, ale jeden a půl kopy míšeňských grošů a zejména se zvýšily nároky na samotné držitele usedlostí, kteří měli namísto 24 grošů rovněž odvádět kopy a půl („kdožkoli jaké lidi poddané mají, z každého gruntu neb člověka osedlého, nepotahující toho člověka v to, než každý z měšce svého vlastního, obzvláště každý rok až do vyjití těch pěti let (sněmem svolených) po půl druhé kopě míš[eňských]“ a kromě toho „z panství J[eho] M[ilosti] c[ísař]ské lidé poddaní, též pánův, rytířstva, měst, městských osob i duchovních, aby každý poddaný osedlý po půl druhé kopě míšeň[sých] ... odvésti povinen byl a byli“).¹⁴⁸⁷

Tabulka soustřeďující informace o pozemkovém vlastnictví rodin, jimž byl v 16. a na počátku 17. století udělen inkolát, je zpracována stejným způsobem jako předchozí. Opět v ní nefigurují ti příslušníci přistěhovalých rodin, u nichž není možné přijetí jich samotných či jejich předků na zemském sněmu jednoznačně doložit.¹⁴⁸⁸

Tabulka 8: Do země přijatí cizinci a jejich potomci v berním rejstříku z roku 1615

Jméno	Počet osedlých	Panství	Rok přijetí do země
<i>Anna Býnová z Miliny</i>	699	Děčín, Trmice	1534
<i>Jindřich Matyáš z Thurnu</i>	605	Veliš, Vintířov	1561
Jiří Bedřich z Hohenlohe	544	Mladá Boleslav, Kosmonosy, Krulich	1607
<i>Rudolf ze Štubenberka</i>	525	Nové Město n. M.	1546
<i>Linhart Colona z Felzu (a strýc)</i>	410	Andělská Hora, Stružná	1561
<i>Václav Gryspek z Gryspachu</i>	399	Kaceřov, Libštejn	1539 (?)
Kryštof Jindřich Cedvic z Cedvic	280	Kynžvart	1564

¹⁴⁸⁷ DZSt 5, fol. C 11v, C 12v; NK Praha, sign. 54 C 152, 1615, s. XIX – XXII.

¹⁴⁸⁸ Jindřich z Býnu, na Jílovém (100 osedlých), Jan Gyglingar z Knejslštejna na Termesivech (14 osedlých), Mikuláš Hartyš z Hartyš na Janově (54 osedlých), Mořic Jindřich Hartyš z Hartyš na Záluží (50 osedlých), Abraham a Kryštof Štandsdorfové ze Štandsdorfu na Miřeticích (68 osedlých), Jan Kryštof Štandsdorf ze Štandsdorfu na Měchově (27 osedlých), Jáchym Štandsdorf ze Štandsdorfu na Brodcích (8 osedlých), Anna Marie Štandsdorfová ze Štandsdorfu na Hlubanech (17 osedlých). K nim lze pro úplnost doplnit Sabinu Finkovou z Pantenova na Sluhách, vdovu po posledním českém Finkovi z Finkenštejna (18 osedlých) a Barboru Tucharovou z Lidlova, jež přiznávala 74 osedlých na panství Přimda; to ale pouze spravovala jako otcovská poručnice mladších sourozenců.

Anna Paustová z Libštátu	278	Benešov n. P., Ostrý, Bukovina	1604
Jan Bedřich Hoffman z Grynpichlu	250	Nový Želiv	1590
<i>Blažej Gryspek z Gryspachu</i>	238	Nelahozeves, Mirošov	1539 (?)
<i>Ginter z Býnu</i>	223	Tisá	1534
<i>Rudolf z Býnu</i>	211	Blansko	1534
Pavel Sixt Trautson	186	Nové Hrady	1583
<i>Jiří ze Štubenberka</i>	180	Kyšperk	1546
<i>Florián Gryspek z Gryspachu</i>	105	Rožmitál	1539 (?)
<i>Bohuslav Gryspek z Gryspachu</i>	101	Nečtiny	1539 (?)
<i>Anna Veronika Thurnová z Dobrše</i>	93	Olše, Staré Sedlo	1561
Jan Hok z Zweibrüken	71	Chvalkov	1609
Teobald Hok z Zweibrüken	52	Žumberk	1609
Uršula Hoková ze Šontálu	49	Měděnec	1615
<i>Jan Kašpar ml. Tuchar ze Šoverova</i>	45	Orlov, Příkřice	1574
<i>Jan Jiří Tuchar ze Šoverova</i>	29	Nové Sedliště	1574
<i>Albrecht Pfeřkorn z Otopachu</i>	22	Jinonice	1571
<i>Jan Václav Keč z Kečova</i>	21	Tisová, Trnová	1564
<i>Agáta Švendová z Almendynku</i>	20	Hlemýždí	1579
Alexandr Debner z Debneru	19	Roveň	1609
<i>Václav Gabriel Pfeřkorn z Otopachu</i>	19	Podbradec	1571
<i>Jiří Adam Cedvic z Cedvic</i>	18	Bezvěrov	1564
Petr z Libntálu	13	Nový Hrad, Kunratice	1601
Jonáš Tuchar ze Šoverova	11	Labuť	1574
Zuzana Amštatová z Leskovce	6	Tomice	1615
Mayerové z Pokštorfu (sirotci)	6	Brníky	1590
Jan Jakub Kynyg z Kynygfeldu	-	-	1615
Ondřej z Ostešova	-	-	1615

Jestliže berní rejstříky z let 1557 a 1603 dělí příliš dlouhý časový odstup na to, aby mělo valný smysl podrobit je podrobnějšímu srovnání (nehledě na odlišnou podstatu berně, kdy vzájemná relace majetkového ohodnocení a počtu osedlých může být stanovena pouze rámcově¹⁴⁸⁹), rejstříky z let 1603 a 1615 již ve svém souhrnu představují poměrně perspektivní komparativní materiál.

Především je třeba si povšimnout, že rodiny, jejichž hlavám či předkům bylo obyvatelské právo v době předbělohorské zemským sněmem prokazatelně uděleno, přiznávaly v roce 1615 celkem 5 728 osedlých. Oproti výše uvedenému údaji z roku 1603 (5 059 osedlých) se jedná o celkem zjevný nárůst, konkrétně o více než 13 %. Na první pohled by se nabízela logická hypotéza, že se na tom podepsalo intenzivní udělování inkolátu na počátku 17. století – již výše bylo konstatováno, že první jeho dekáda (1601–1610) představuje v tomto směru kvantitativní vrchol pomyslné křivky. Konkrétně bylo na sněmech v letech 1604–1615 přijato celkem 51 osob. Z nich ovšem toliko 9 se v roce 1615 objevuje v berním rejstříku a z nich jediný hrabě Jiří Bedřich z Hohenlohe se (díky majetku své choti, která mu jej zapsala pro případ smrti) řadil do Aloisem Míkou vymezené skupiny C – bohatá šlechta, když na statcích Mladá Boleslav, Kosmonosy a Krulich přiznal 544 osedlých. Mezi střední šlechtou se řadila ještě Anna, vdova po Jonáši Paustovi z Libštátu (ten se objevuje již v rejstříku z roku 1603, v té době ale ještě žádný deskový statek nedoržel a inkolát mu byl udělen až o rok později) s 278 osedlými, dalších pět rytířů (respektive ve dvou případech jejich manželky) se přiznávalo z menších statků a dva pouze z peněz.

Celkem se na statcích osob přijatých do země v mezidobí let 1603–1615 počítalo 1 019 poddanských usedlostí. Na druhou stranu, v mezidobí také zemřel rožmberský dědic Jan Zrinský ze Serinu, dva ze tří statků Paustů z Libštátu (Benešov nad Ploučnicí a Ostrý) byly odkoupeny od Haubolta ze Staršedl, figurujícího v rejstříku 1603, a v rejstříku z roku 1615 také poněkud nepochopitelně schází fürstenberské Líšno.¹⁴⁹⁰ Tyto tři položky v součtu představují 1 077 osedlých a s rezervou tedy negují držbu nových přistěhovalců. A tak ve skutečnosti uvedené sedmnáctiprocentní navýšení mezi lety 1603–1615 je nutno přičíst na vrub rozšíření majetkového portfolia již dříve do Čech přijatých rodin, přičemž hlavní rozdílovou položkou jsou mimo jakoukoliv pochybnost thurnovská dominia Veliš a Vintířov s 605 osedlými. Jejich vlastníky, budoucí tragický hrdina protihabsburského odboje Jindřich

---

¹⁴⁸⁹ Srovnej k tomu především propočty, jež publikoval J. KOLLMANN (ed.), *Berní rejstříky a berně roku 1567*, s. 220–225.

¹⁴⁹⁰ Zrovna právě tuto absenci lze vnímat jako další doklad faktu, že berní rejstříky z 16. a 17. století, a to ani ty „úplně“ zachované, nelze brát za stoprocentně věrohodné a věrně odrážející držbu deskových statků.

Matyáš hrabě Thurn, se zařadil na jedno z předních míst v žebříčku nejbohatší české aristokracie.¹⁴⁹¹

Z hlediska celkového počtu k berní přiznávaných poddanských usedlostí lze konstatovat následující. Alois Míka vyčíslil celkovou sumu u obou šlechtických stavů na 109 932.¹⁴⁹² Pokud se připočtou panství císařská, z nichž se přiznávalo 15 005 osedlých, a statky náležející městům, duchovním institucím a svobodníkům, na nichž se počítalo dalších 16 939 osedlých, vychází celkový součet za celé České království na 141 876 osedlých, což vcelku koresponduje s obdobným číslem, jež bylo výsledkem berního soupisu z roku 1603.¹⁴⁹³ Procentuálně vyjádřeno pak inkolovaní cizinci a jejich potomci drželi v Čechách 4 % deskových statků, po odečtení komorního majetku 4,5 % statků stavovských. Poměrně zřetelný nárůst byl ovšem způsoben nejen výše naznačeným absolutním nárůstem berní podléhajících poddanských usedlostí v majetku těchto osob, ale též celkovým ztenčením stavovských držav na úkor expandujících dominií komorních.

Pokud jde o majetkové rozvrstvení všech osob, které jsou do tabulky zahrnuty, pak 4 spadají do kategorie C, 12 do kategorie B a 16 do kategorie A. Nadále tedy přetrvává rozhodující podíl drobné šlechty s dominií, na nichž počet osedlých nepřevyšoval 50.

Jak již bylo uvedeno výše, dochoval se berní rejstřík i z roku 1620. O něm lze ale konstatovat, že jeho význam není vzhledem k dochovanému rejstříku z roku 1615 příliš velký. Za prvé, odstup pěti let je poměrně malý a v mezidobí nedošlo k tolika majetkovým přesunům, aby nový přehled mohl nabídnout výrazněji odlišný pohled na strukturu majetkové držby českých statků. Dále pak je třeba vzít v úvahu, že mezi léty 1615 a 1620 nepřijal zemský sněm žádné rozhodnutí o udělení inkolátu, takže stavovská společnost nebyla obohacena o žádné cizince, kteří by mohli o nabytí deskových statků usilovat. Konečně je třeba upozornit na to, že ve srovnání s rejstříkem z roku 1615 není o pět let mladší daňový přehled úplný – zcela v něm chybí kraj prácheňský, kromě toho absentují statky příslušníků panského stavu a části příslušníků rytířského stavu v plzeňském, komorní a panské statky v žateckém, rytířské, městske a duchovní ve slánském a konečně císařské, panské a rytířské v rakovnickém kraji.¹⁴⁹⁴

---

¹⁴⁹¹ A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období, s. 68, Tab. XVIII, ho zařadil na 17. místo, avšak na základě součtu 907 osedlých, do něhož zahrnul i dominium Karlštejn, které Jindřich Matyáš spravoval toliko z titulu svého úřadu karlštejnského purkrabího. To lze ale z metodického hlediska považovat za přinejmenším velmi sporné.

¹⁴⁹² A. MÍKA, Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období, s. 67, Tab. XVII.

¹⁴⁹³ Odlišný, poněkud nižší údaj 133 134, resp. 134 654 osedlých publikoval O. PLACHT, České daně 1517-1652, s. 175. Pro futuro by si berní rejstříky rozhodně zasloužily nové přezkoumání a kritické přepočítání údajů, jež by mohlo poskytnout významné historicko-demografické a historicko-ekonomické podněty.

¹⁴⁹⁴ Na neúplnost rejstříku upozornil již F. ROUBÍK, Berní rejstřík z doby českého povstání, s. 55.

Níže připojenou tabulku je tak nutno chápat pouze jako komplementární datový soubor, verifikující předchozí majetkoprávní poměry, popřípadě dokládající některé změny na tomto poli, vyvolané úmrtími dosavadních vlastníků (tak z panství Nové Město nad Metují a Roveň se přiznávaly vdovy držitelů, vystupujících v rejstříku z roku 1615, Rudolf starší z Býnu se jako poručník přiznával i ze statku Šenštejn/Libouchec, náležejícího po smrti bratra Gintera jeho nezletilým synovcům, statek Nový Želiv získal po smrti svého švagra Jana Bedřicha Hoffmana z Grynpičlu Karel Jerger z Toletu). Rozsah rodových panství se prakticky neměnil, rozdíl v údajích vztahujících se k osobě Jindřicha Matyáše z Thurnu je způsoben tím, že údaj z roku 1620 se týká pouze panství Veliš (přičemž se neliší od přiznání zpřed pěti let), zatímco druhý jeho statek Vintířov, ležící v žateckém kraji, není mladším soupisem reflektován. V jiných případech jde o odchylky v řádu jednotek poddanských usedlostí, což je patrně odraz běžných sídelně-demografických proměn české krajiny. Pokud jde o nově se objevivší pozemkové vlastníky, pak Karel Jerger z Toletu, jak již bylo řečeno, převzal statek Nový Želiv po svém švagrovi (již za jeho života mu za něj ale s předstihem vyplatil 90 000 tolarů¹⁴⁹⁵), Ondřej z Ostešova koupil v roce 1616 od tchána Šadovu Lhotici,¹⁴⁹⁶ Jáchym Cígler z Kliphauzu získal v roce 1617 Rokytnici v Orlických horách¹⁴⁹⁷ a Ernfríd z Berbištorfu koupil v témže roce nevelký statek Sluhy.¹⁴⁹⁸ Celá řada inkolovaných cizinců, respektive jejich potomků ale v tabulce vinou neúplnosti rejstříku absentuje.

Tabulka 9: Do země přijatí cizinci a jejich potomci v berním rejstříku z roku 1620

Jméno	Počet osedlých	Panství	Rok přijetí do země
<i>Rudolf starší z Býnu</i>	896	Děčín, Trmice, Tisá	1534
Jiří Bedřich z Hohenlohe	544	Mladá Boleslav, Kosmonosy, Krulich	1607
<i>Justýna Štubenberková z Celynyku</i>	524	Nové Město n. M.	1546
<i>Jindřich Matyáš z Thurnu</i>	424	Veliš	1561
<i>Václav Gryspek z Gryspachu</i>	399	Kaceřov, Libštejn	1539 (?)

¹⁴⁹⁵ DZV 190, fol. L 16r – L 18r.

¹⁴⁹⁶ DZV 295, fol. E 29v – F 1r.

¹⁴⁹⁷ P. MAŠEK, Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti, díl II, s. 493.

¹⁴⁹⁸ DZV 192, fol. B 27v – B 29v.

Karel Jerger z Toletu	252	Nový Želiv	1615
Pavel Sixt Trautson	186	Nové Hrady	1583
<i>Jiří ze Štubenberka</i>	176	Kyšperk	1546
<i>Jáchym Cigler z Kliphauzu</i>	102	Rokytnice v O. h.	1605
Jan Hok z Zweibrüken	67	Chvalkov	1609
Teobald Hok z Zweibrüken	52	Žumberk	1609
Uršula Hoková ze Šontálu	41	Měděnec	1615
Ondřej z Ostešova	33	Lhotice	1615
<i>Agáta Švendová z Almendynku</i>	20	Hlemýždí	1579
Marie Debnerová	19	Roveň	1609
Petr z Libntálu (stejně příznání vykonala i jeho choť Anna Dorota)	13	Nový Hrad, Kunratice	1601
<i>Ernfríd z Berbištorfu</i>	9	Sluhy	1546
Mayerové z Pokštorfu (sirotci)	6	Brníky	1590

Celkově lze tedy pojednání o držbě deskových statků rodinami, jejichž příslušníkům se v předbělohorském období českého inkolátu rozhodnutím zemského sněmu dostalo, uzavřít konstatováním, že přistěhovalectví neohrožovalo ekonomické postavení tradičních českých rodů. Mezi přistěhovanci se sice objevilo několik osob, jimž se podařilo vybudovat si v Čechách úctyhodné majetkové zázemí, v souhrnu se ale jejich podíl na držbě deskových statků pohyboval v rozpětí 3–4 % (respektive o něco málo více, pokud bude podíl počítán pouze ze stavovského majetku a odečtou se statky císařské).¹⁴⁹⁹ Což rozhodně nepodporuje hypotézu, že by česká šlechta měla přistěhovalectví vnímat jako zásadní hrozbu pro své tradiční mocenské pozice. Nic na tom nemění ani skutečnost, že berní rejstříky představují jen jakési jednorázové sondy do majetkových poměrů předbělohorské doby a že jejich optice uniká celá řada případů, kdy se přistěhovanci a nabyvatelé inkolátu propracovali k toliko

¹⁴⁹⁹ Prozatím se podílem inkolovaných rodů na pozemkovém majetku na základě údajů uvedených v berních rejstřících zabýval pouze Jiří A. Kovařík, který ho ale zkoumal z jiného úhlu pohledu. Ten konstatoval, že cizozemci „*pocházející z německého prostředí*“ (za jehož součást ovšem považoval i Slezsko) představují v berních soupisech z let 1603 a 1615 zhruba 2–2,5 % všech uvedených osob a zároveň upozornil, že „*u kategorie osob, tvořené z velké části cizozemci*“ (do níž ovšem neorganicky spojil skutečné cizince s přistěhovanci z vedlejších korunních zemí a dále též s osobami, které se dočkaly stavovského vzestupu, tj. byly přijaty do panského nebo rytířského stavu) se v berních rejstřících nachází toliko 10 % osob. J. A. KOVAŘÍK, *Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období*, s. 139–140, 149.

krátkodobé držbě českých statků, jež začala i skončila v mezidobí mezi sestavením těchto dochovaných rejstříků.¹⁵⁰⁰

4.6 Podíl na veřejných úřadech

Již výše bylo opakovaně konstatováno, že součástí českého zemského práva byl zákaz zastávání veřejných úřadů cizinci. Tento zákaz, jehož kořeny sahají až do lucemburské epochy, se opakoval v zemských zřízeních, stejně jako v korunovačních reverzech (resp. volebních kapitulacích) jednotlivých panovníků. Pokud byl cizinec přijat do země a stal se jejím obyvatelem, přestalo se na něj uvedené omezení de iure vztahovat. Je ale třeba si položit otázku, nakolik se možnost kariéry ve správním aparátu Českého království před nově přijatými osobami, resp. jejich potomky skutečně doširoka otevřela a nakolik byly tradiční české rody ochotny připustit tyto homines novi k zapojení do mocenských struktur, které byly jejich tradiční doménou. Těžko přitom může být svědectví výmluvnějšího, než jaké přináší sněmovní usnesení z roku 1615, podle něhož nově do země přijatí cizinci ani jejich potomci do třetí generace neměli být povoláváni na zemské, městské ani jiné úřady a stejně tak ani na místa soudcovská. Z připojených důvodů pak měl dozajista největší reálnou váhu ten poslední, totiž „*aby starožitní Čechové jakožto praví, vlastní a přirození vlasti této naši milé synové před týmiž vnově do země přijatými cizozemci jako nějakými pastorky jejími většího fedruňku a odměny za věrné a platné služby Jich Milosti králům českým a království tomuto činěné užiti mohli*“.¹⁵⁰¹

Zároveň ale z hesel, sestavených o jednotlivých do Čech přistěhovalých rodech, zjevně vyplývá, že řada nově přijatých obyvatel i jejich potomků se do české správy skutečně zapojila. V dosavadní literatuře přitom věnoval této problematice poněkud bližší pozornost pouze Jiří A. Kovařík, který ovšem vyšel z rukopisu Vavřince Koutného ze Zářečné a vedle přistěhovalých cizinců tak svůj záběr rozšířil i na rozené Čechy, kteří byli přijati do panského nebo rytířského stavu, a také na obyvatele vedlejších korunních zemí, kteří české občanské právo získali na základě svého jednostranného přiznání.¹⁵⁰² Zejména nerozlišování skutečných cizinců na straně jedné a Moravanů, Slezanů a Lužičanů na druhé v kategorii „obyvatel“ (což je poplatné Koutného pojetí) ovšem implikuje vysokou míru opatrnosti, se

¹⁵⁰⁰ Platí to samozřejmě v první řadě pro téměř půlstoleté období, dělicí rejstříky z let 1557 a 1603. Jako jeden namátkový případ tu lze upozornit na velmi dobře zdokumentovanou držbu statku Libeň alchymistou Edwardem Kellem v letech 1590–1597. Kromě toho je možno zopakovat, že i tam, kde rejstříky vzbuzují zdání úplnosti, mohou jednotlivé (zejména menší) statky chybět.

¹⁵⁰¹ DZSt 5, fol. E 28v – E 29r; NK Praha, sign. 54 C 152, 1615, s. CCXXXVIII – CCXXXIX. Na politickou motivaci sněmovního usnesení, v němž ve skutečnosti nešlo tolik ani o jazyk, ani o národnost, upozornil již J. V. ŠIMÁK, Příspěvek k výkladu zákona o zachování jazyka českého z r. 1615, s. 182–184.

¹⁵⁰² J. A. KOVAŘÍK, Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období, s. 141–147.

kteřou je jeho závěry nutno přijímat, pokud jde o zkoumání mocenského kontextu udělování inkolátu. Další metodický problém spočívá v tom, že když uvedený autor konstatoval, že „úřad či funkci nalézáme u sedmasedmdesáti osob, tj. u čtvrtiny celkového počtu obyvatel“, ¹⁵⁰³ zahrnul do této skupiny bez rozlišení nositele úřadu zemských i dvorských, čímž ovšem vypovídající hodnotu víceméně dezintegroval.

Pokud jde o **vyšší zemské úřady**, jejichž nositelé tvořili pomyslnou zemskou vládu a zároveň i základ užší i širší královské rady, ¹⁵⁰⁴ je třeba konstatovat, že žádný přistěhovalec se do tohoto elitního společenství osob, významně ovlivňujících osudy Českého království a bez nadsázky i celé České koruny nepropracoval. A platí to s jedinou výjimkou i pro mužské potomky přistěhovalců. Uvedenou výjimkou je Jindřich Matyáš hrabě Thurn († 1641), syn v roce 1561 do země přijatého hraběte Františka. V roce 1611 mu byl svěřen úřad karlštejnského purkrabího a z něj byl v roce 1617 „povýšen“ (ve skutečnosti ovšem odsunut) na post dvorského sudího. ¹⁵⁰⁵ Jedná se ovšem o velmi individuální případ, v němž ve prospěch Jindřicha Matyáše a jeho integrace do českých aristokratických kruhů hovořily četné příbuzenské svazky, držba rozsáhlého deskového statku Veliš a v neposlední řadě i výrazná politická aktivita při prosazování politických zájmů nekatolíků.

Podle Jiřího A. Kovaříka byl druhým obdobným případem Ernfríd z Berbištorfu, který měl být pražským purkrabím. ¹⁵⁰⁶ Zde se ale autor dopustil zásadního omylu – Ernfríd z Berbištorfu sice byl purkrabím pražského hradu, ale tato funkce mu byla svěřena teprve během stavovského povstání ¹⁵⁰⁷ a především: uvedený úřad se neřadil mezi nejvyšší zemské úřady, ale mezi úřady menší. I tak je ale možno konstatovat, že se jednalo o významný průlom, kdy se syn cizince, jemuž byl udělen inkolát, propracoval takto vysoko. V seznamech **menších zemských úředníků** se totiž žádný další příslušník formálně do země v předbělohorské epoše přijatého rodu nevyskytuje. ¹⁵⁰⁸

---

¹⁵⁰³ J. A. KOVAŘÍK, Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období, s. 145.

¹⁵⁰⁴ Základní přehled nositelů nejvyšších zemských úřadů v době předbělohorské viz F. PALACKÝ, Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků, s. 365–383.

¹⁵⁰⁵ M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (eds.), Deník rudolfinského dvořana, s. 181–182, 275; J. JIREČEK (ed.), Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty, II. díl, s. 56–74. F. PALACKÝ, Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků, s. 375, a podle něj též F. ROUBÍK, Místodržitelství v Čechách v letech 1577–1749, s. 583, položili u Jindřicha Matyáše výkon funkce dvorského sudího nepřesně do intervalu let 1616–1618.

¹⁵⁰⁶ J. A. KOVAŘÍK, Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období, s. 145.

¹⁵⁰⁷ V. SCHULZ, Purkrabí hradu Pražského v letech 1438–1711, s. 7.

¹⁵⁰⁸ Někteří menší zemští úředníci jsou rovněž zachyceni v citovaném díle Františka Palackého, především ale jejich podrobné seznamy sestavila P. BURDOVÁ, Úřad desek zemských, s. 328–330 (místokomorníci), 330–332 (místosudí), 333–335 (místopisaři), 335–336 (úředníci králové), 336–337 (úředníci podkomořího), 339–340 (menší písaři). Mezi menší zemské úředníky se počítal právě také místopurkrabí (purkrabí pražského hradu), který ale nebyl členem deskového úřadu. K personálnímu obsazení tohoto úřadu podrobně V. SCHULZ, Purkrabí hradu Pražského v letech 1438–1711, s. 2–13.

Pokud tvořili uvedení menší úředníci (s výjimkou místopurkrabího) základ úřadu desk zemských, pak se sluší podotknout, že ani v jeho subalterním byrokratickém personálu cizinci nefigurovali.¹⁵⁰⁹ Což lze dozajista přičíst na vrub výjimečnému respektu, kterému se zemské desky mezi českou šlechtou těšily.

Podobně klíčový byl v mocenském aparátu Českého království (nejen v době předbělohorské) význam **české dvorské kanceláře**. Také zde se do klíčových administrativních postů inkolovaní cizinci ani jejich potomci neprosadili. Na rozdíl od úřadu deskového se tu ale lze setkat s nově přijatými obyvateli v nižších úředních funkcích. Konkrétně se jednalo o Floriána Gryspeka z Gryspachu, působícího nejprve v registratuře a od roku 1532 na postu sekretáře, německým sekretářem byl také o čtvrt století později Heřman Igl, jenž se posléze, v roce 1570, dopracoval k úřadu kancléře Kladského hrabství. Do třetice byl německým sekretářem české dvorské kanceláře od roku 1602 i Jan Platejz z Platenštejna. Vedle nich lze ve druhé polovině 16. století mezi přijatými cizinci nalézt ještě další dva kancelářské služebníky: Michala Kastnera z Gýnu a Jiřího Pergera z Pergu, který vzápětí po svém přijetí zaujal post expeditora a o něco později též registrátora a taxátora.¹⁵¹⁰

Zde je ovšem třeba zdůraznit, že uvedené případy otevírají zcela nový směr zkoumání vztahu mezi udělováním inkolátu a obsazováním postů v české zemské administrativě. U všech pěti uvedených cizinců totiž platí, že své úřady v české dvorské kanceláři zaujímali již v době, kdy jim bylo české obyvatelské právo rozhodnutím zemského sněmu propůjčeno. Nešlo tedy jinými slovy o to, že by jim inkolát měl umožnit se v kancelářské službě angažovat, ale naopak, kontakty při výkonu funkce nabyté byly zúročeny k vytvoření právního pouta mezi těmito úředníky a jejich novou vlastí. I když by snad bylo možné uvažovat i o tom, že přijetím do země mělo být v jejich případě konvalidováno porušení zemského práva (tj. zastávání úřadu cizincem), po pravdě se spíše zdá, že se na ryze „českém“ obsazení české dvorské kanceláře zas až tolik nebazírovalo a že spíše než o konvalidaci šlo pouze o využití příležitosti.

Obdobně lze mezi šlechtici a měšťany přijatými do země zaznamenat i několik úředníků **české komory**. Jak již bylo uvedeno výše, platilo hned od jejího založení, že v čele komory měl stát jako prezident český šlechtic, také ostatní členové komorního pléna, tedy čtyři komorní radové, bývali příslušníky českého rytířského stavu. Výjimku představoval na

---

¹⁵⁰⁹ Srovnej opět seznamy, jež sestavila P. BURDOVÁ, Úřad desek zemských, s. 341–342 (starostové komorníci), 344 (čeští deklamátoři), 346–348 (ingrosátoři), 349–350 (depozitoři a taxátoři), 353–357 (registrátoři), 361–367 (komorníci), 369–370 (zemští měřiči).

¹⁵¹⁰ Pouze Kastnera a Pergera uvedl J. A. KOVAŘÍK, Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období, s. 145, který jejich kancelářské posty ovšem dosti problematicky hodnotí jako „nižší zemské úřady“.

počátku fungování komory Kryštof z Gendorfu, což vyvolávalo intenzivní nevoli stavů.¹⁵¹¹ Není bez zajímavosti že v bouřlivém roce 1547 se v usnesení „revolučního“ březnového sněmu objevil také článek (XVI), že do komory má panovník dosazovat dva příslušníky stavu panského a dva příslušníky stavu rytířského, „*pravé a přirozené Čechy*“, a rovněž tak že má být „*Čech přirozený*“ i komorní sekretář.¹⁵¹² I když si uvedené požadavky samozřejmě nepodržely svou zákonnou platnost, je poměrně nápadné, že v roce 1554 se českého inkolátu domohl Volf Štanperger ze Štanpergu, který byl prakticky vzápětí, následujícího roku, na tento post jmenován. Do té doby působil v komorní kanceláři jako písař, v roce 1558 se pak stal komorní radou. Signalizuje to, že císař nechtěl stavy zbytečně popouzet a ve formální rovině respektoval vyhrazení sekretářského úřadu českému obyvateli.

Podobný kariérní postup jako Štanperger zaznamenal o dvě desetiletí dříve také Florián Gryspek z Gryspachu, který byl ale sekretářem jmenován ještě jako cizinec a teprve po několika letech byl přijat do země a vystoupal rovněž k hodnosti komorního rady. Stejného postavení dosáhl rovněž hrabě Oldřich z Hardeka (1530), v jeho případě ovšem nabytí inkolátu instalování do funkce chronologicky předcházelo. Pro úplnost dlužno dodat, že rady české komory se stali také Albrecht Pfeffkorn z Otopachu a Linhart Colona z Felzu, reprezentující ovšem již druhou generaci přistěhovalých a inkolát získavších rodů.

Dva inkolovaní cizinci působili v české komoře jako rentmistři – zatímco Jiří z Berbištorfu byl ovšem do úřadu jmenován celou řadu let po nabytí obywatelského práva, Jan Matyáš z Glouchova byl již jako rentmistr do země přijímán (byť se zdá, že úřad tou dobou vykonával jen velmi krátce). Stejně tak měl za sebou působení v komoře v momentu udělení inkolátu i Jan Oldřich Šobloch z Lindavy, rada nad počty v komorní buchhalterii. Podrobnější analýza personálního složení komorního administrativního personálu by přitom nepochybně ukázala, že zde působili i další cizinci, kteří nakonec ani mezi obyvatele Českého království nepronikli.¹⁵¹³

V souvislosti s výše citovaným sněmovním usnesením z roku 1602 se sluší doplnit, že stavovský politický program zahrnoval také požadavek, aby byl pouze „*pravými, přirozenými a dobře zachovalými*“ Čechy obsazován úřad hejtmana pražského hradu.¹⁵¹⁴ Po nastoupení císaře Matyáše se ale mezi těmito „pravými“ Čechy snad objevil i relativně nedávno do země

¹⁵¹¹ Blíže V. PEŠÁK, Dějiny královské české komory od roku 1527, část 1., s. 46–47.

¹⁵¹² SČ, díl II., s. 150–160, č. 42 (zde s. 154, čl. XVI).

¹⁵¹³ Jen namátkou lze upozornit na Jiřího Himlreicha, v letech 1589–1594 písaře v komorní kanceláři, zřejmě blízkého příbuzného uherského sekretáře Tiburcího Himlreicha ze Šarfenberku. Zatímco Tiburcí byl ovšem v roce 1595 do země přijat, Jiřímu se stejného rozhodnutí nedostalo. Fungování české komory bylo v české historiografii minuciózně zpracováno zejména pro období bezprostředně následující po jejím založení, viz V. PEŠÁK, Dějiny královské české komory od roku 1527, s. 3–399.

¹⁵¹⁴ SČ, díl II., s. s. 150–160, č. 42 (zde s. 159, čl. LIII).

přijatý rytíř Ondřej Grosveiner z Vajsnbachu, ovšem pokud opravdu ano, pak jen jako místodržící tohoto úřadu.¹⁵¹⁵

Velmi ojedinělé bylo také uplatnění přistěhovalců ve správě krajské. Podle důsledně dodržovaného obyčejového práva měl panovník každý rok jmenovat jako **krajské hejtmany** jednoho pána a jednoho rytíře, a to z řad šlechty v kraji usedlé.¹⁵¹⁶ Pochopitelně ale pouze nositelé obyvatelského práva měli šanci tuto podmínku naplnit. Proti dosazování přistěhovalců přitom očividně panoval odpor, neboť teprve na počátku 17. století byli ve dvou případech na hejtmanství povoláni nedávní cizinci: v roce 1604 se hejtmanem Bechyňska stal designovaný dědic posledního Rožmberka, hrabě Jan Zrinský ze Serinu,¹⁵¹⁷ a v roce 1611 pověřil císař správou Kouřimska hraběte Kryštofa z Fürstenberka.¹⁵¹⁸ Také potomci přistěhovalců v dalších generacích pronikli do hejtmanství teprve na přelomu 16. a 17. století: tak se stal Linhart Colona z Felzu opakovaně hejtmanem Žatecka (1596, 1598, 1602, 1605, 1608) a Rudolf ze Štubenberka Hradecka (1598, 1611, 1614, 1616).¹⁵¹⁹ Ve všech případech se jednalo o aristokraty z rodin, které se v Čechách skutečně zakoupily, resp. nabyly majetku jiným způsobem. Přistěhovalé rytířské rodiny se v krajské správě vůbec neuchytily.¹⁵²⁰ Vzhledem k tomu, že výběr hejtmanů byl otázkou poměrně silné libovůle panovníka, není tato skutečnost zřejmě ani tolik dokladem o snaze tradičních rytířských rodů nepustit přistěhovalce do tohoto segmentu veřejné správy, jako spíše důsledkem toho, že jen minimum přistěhovalých nižších šlechticů se v krajích skutečně zakoupilo a vytvořilo si takový politický a ekonomický kredit, aby bylo smysluplné jim výkon hejtmanství svěřovat. Jistě lze ale počítat i s vlivem královské rady, resp. české dvorské kanceláře, kde návrhy na obsazení krajských hejtmanství reálně vznikaly a kde se dá předpokládat preference domácích rodů (podtržená příbuzenskými a klientskými vazbami na členy rady).

In margine lze poznamenat, že s výjimkou zkušeného válečníka Linharta Colony z Felzu, který byl do této funkce zemským sněmem zvolen opakovaně v letech 1596, 1598,

---

¹⁵¹⁵ Srovnej Ondřejův list z roku 1612, adresovaný královským místodržícím, v němž se v návaznosti na rezignaci místodržícího hejtmana Pražského hradu nabídl jako kandidát na tuto funkci. SM, sign. G 145/1, i.č. 1169, kart. 842.

¹⁵¹⁶ B. RIEGER, Zřízení krajské v Čechách, část I., s. 170; P. MAREŠ, Obsazování úřadu krajského hejtmana v předbělohorském období a soupis krajských hejtmanů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617, s. 18.

¹⁵¹⁷ P. MAREŠ, Obsazování úřadu krajského hejtmana v předbělohorském období a soupis krajských hejtmanů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617, s. 261.

¹⁵¹⁸ P. MAREŠ, Obsazování úřadu krajského hejtmana v předbělohorském období a soupis krajských hejtmanů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617, s. 237.

¹⁵¹⁹ P. MAREŠ, Obsazování úřadu krajského hejtmana v předbělohorském období a soupis krajských hejtmanů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617, s. 235 a 255.

¹⁵²⁰ Pouze v roce 1603 byl hejtmanem Žatecka jmenován Kašpar Štansdorf ze Štansdorfu, ten ale pocházel z rodové linie, u níž není jisté, zda jí byl formálně udělen inkolát, a pokud se tak stalo, pak zřejmě ještě v jagellonské době.

1601, 1602, 1604, 1605 a 1606, nepronikl nikdo z příslušníků přistěhovaných rodin ani do úřadu **krajského mustrhera**, pověřovaného přehlížením (kontrolou) krajské hotovosti.¹⁵²¹ Na své podrobnější zmapování a zhodnocení čeká funkce **krajských berníků**, do které snad mohli mít příslušníci do země nově přijatých rodin poněkud pootevřenější cestu.¹⁵²² Naproti tomu mezi **nejvyššími berníky**, kteří byli voleni po jednom za každý stav, se s nimi setkat nelze.¹⁵²³

Zvláštní skupinu úřadů, v nichž lze inkolované osoby, popřípadě jejich potomky nalézt, představuje **patrimoniální správní aparát** komorních statků.¹⁵²⁴ Zde je přitom zvláště patrné, že zákaz zastávání úřadů v Čechách cizinci nebyl v praxi prosazován důsledně a české stavy vcelku trpěly bez protestů, pokud panovník své statky spravoval prostřednictvím osob přicházejících zpoza českých hranic (respektive i zpoza hranic celé České koruny). Hejtmany, tedy hlavními úředníky komorních panství, byli v době svého přijetí Dětřich ze Švendy (na Lysé nad Labem), Pavel z Krauseneku (v Českém Krumlově) a Ondřej z Ostešova (na Křivoklátě, přičemž již předtím zastával tuto funkci také v Přerově nad Labem a v Chlumci nad Cidlinou), vedle nich se mezi inkolovanými osobami objevují také osoby uchycené v nižších patrech správního aparátu, zejména ve správě lesů na statcích, sloužících tradičně k loveckému povyražení panovníka. Tak Jetřich Manštejn z Pupnhajmu byl forštmistrem na panství Pardubice, Alexander z Ordelryku v Brandýse nad Labem a Tomáš Leštinský z Podhájic se ve svém reverzu tituloval jako „*Jeho [Milos]ti císařské starší ouředník nad hajnými*“,¹⁵²⁵ přičemž tuto funkci vykonával na panství Dobříš. Vzhledem k tomu, že dějiny královské patrimoniální správy nejsou zdaleka probádány do detailů, není možné vyloučit, že poskytovala obživu i dalším cizincům, kteří se posléze formálně stali obyvateli Českého království, popřípadě později jejich potomkům.

Nakolik se jedná o orgány primárně justičního charakteru, do **většího zemského soudu**¹⁵²⁶ přistěhovalci a jejich potomci po celé 16. století vůbec nepronikli – tento exkluzivní prostor pro politické uplatnění pevně kontrolovala tradiční zemská aristokracie. Teprve na

---

¹⁵²¹ Blíže P. MAREŠ, *Krajské mustrunky a krajští mustrheři v organizaci vojenské správy předbělohorských Čech (1565–1618)*, s. 298–321, zde na s. 314–320 též seznam mustrherů v uvedeném období.

¹⁵²² Ke krajským berničním úřadům srovnej základní informace, jež publikoval M. VOLF, *Nástin správy české berně v době předbělohorské*, zejm. s. 44–45, 136–141.

¹⁵²³ Jejich soupis pro léta 1527–1607 sestavil M. VOLF, *Nástin správy české berně v době předbělohorské*, s. 43–44, 92–93, 136.

¹⁵²⁴ O jejich soupis se pokusil již J. A. KOVAŘÍK, *Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období*, s. 146 (pozn. 68).

¹⁵²⁵ RZ, i.č. 54; viz též příslušné heslo v předchozí kapitole.

¹⁵²⁶ Této prvořadě instituci, jejíž záběr dalece přesahoval jen pouhou soudní agendu, je věnována nedávno vydaná monografie M. STARÝ, *Přední klenot zemský*, passim. Důraz je v ní sice položen na období vlády Rudolfa II., problematiku se nicméně snaží sledovat v širším chronologickém záběru.

samém sklonku sledovaného období, po nástupu císaře Matyáše v roce 1611 byli do zemského soudu do panské lavice povoláni i dva potomci cizinců, jimž byl inkolát udělen o půlstoletí dříve: Jindřich Matyáš hrabě z Thurnu byl jmenován karlštejnským purkrabím a mezi přísedícími se objevil i Linhart Colona z Felzu.¹⁵²⁷

Velmi podobnou situaci lze sledovat u dalších dvou celozemských šlechtických soudů, **komorního a dvorského**, které byly sice formálně rozlišovány, fakticky však (minimálně z hlediska personálního obsazení) tvořily jediné soudní těleso.¹⁵²⁸ Mezi jejich přísedícími lze opět najít pouze dva potomky inkolovaných přistěhovalců – jedním z nich byl Albrecht Pfefrkorn z Otopachu, druhým opět Linhart Colona z Felzu, jenž v něm ale zasedl jedinkrát v roce 1604.¹⁵²⁹ Pro úplnost ještě možno dodat, že byl-li **menší soud zemský** složen z menších zemských úředníků,¹⁵³⁰ pak je zjevné, že ani v něm před vypuknutím stavovského povstání přistěhovalci ani jejich potomci své místo nenalezli.

Do jisté míry obdobný model jako v případě české komory zvolil Ferdinand I. i v případě **apelačního soudu** (formálně „rady nad apelacemi“), vytvořeného v roce 1548 a reprezentujícího v českých zemích poprvé obligatorní dvojinstančnost (prozatím pouze městského) soudnictví. První instrukce vydaná apelačním radům 20. ledna 1548 sice obecným způsobem složení soudu neřešila,¹⁵³¹ avšak rozložení křesel tímto aktem nastolené se prakticky stalo závaznou normou pro další doplňování soudu. Také v čele tohoto pravidelně úřadujícího orgánu stál příslušník českého panského stavu a i místa dalších radů byla vyhrazena zástupcům české šlechty (v tomto případě měli tři křesla obsadit páni a dvě rytíři) a královských měst (zejména pražských). Kromě toho ale vnesl král do složení soudu také profesionální – možno také říci akademický – prvek, když čtyři křesla vyhradil doktorům práv. U těch pochopitelně nebylo možno příslušnost k české stavovské obci samozřejmě předpokládat. Podrobnější pohled na složení soudu, jež se nedávno dočkalo monografického zhodnocení,¹⁵³² přitom ukazuje, že i zde se své kariérní příležitosti dočkali nejen páni a rytíři čeští, ale i zástupci šlechty z vedlejších korunních zemí. Z doktorů obojího práva nabyli

¹⁵²⁷ Jmenován byl 23. června 1611. M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (eds.), *Deník rudolfinského dvořana*, s. 182.

¹⁵²⁸ Komornímu soudu v předbělohorské době je věnována monografie V. SCHULZ, *Příspěvky k dějinám soudu komorního království Českého z let 1526–1627*, passim. Obdobným způsobem pak autor zpracoval i období následující. Viz TÝŽ, *Příspěvky k dějinám soudu komorního Království českého z let 1627–1783*, passim. Zejména personálním záležitostem se věnoval v nedávno vydané práci P. MAREŠ, *Soupis přísedících komorního soudu Českého království v letech 1527–1620*, passim.

¹⁵²⁹ P. MAREŠ, *Soupis přísedících komorního soudu Českého království v letech 1527–1620*, s. 45 a 165.

¹⁵³⁰ Menší zemský soud se doposud těší jen minimálnímu zájmu české historiografie. Dotkla se ho ve svém pojednání o deskovém úřadu, s nímž byl personálně velmi úzce propojen, P. BURDOVÁ, *Úřad desek zemských*, s. 312–315. Základní fakta podává též M. STARÝ, *Přední klenot zemský*, s. 71–73.

¹⁵³¹ *SČ*, díl II., s. 545–548, č. 193.

¹⁵³² K. WOITSCHOVÁ, „...což slušného a spravedlivého jest fedrovati...“, passim.

posléze českého inkolátu sněmovním rozhodnutím dr. Ludvík Šradýn ze Šorndorfu (1552), dr. Jan Tonner z Truppachu (1604), a dr. Jan Eisen z Lehrberku (1615),¹⁵³³ všichni ale své místo v soudu získali již o řadu let dříve. Mezi zástupci českého panského, rytířského a městského stavu, které Habsburkové do apelačního soudu povolávali, se inkolovaní cizinci nevyskytují, jedinou výjimkou je Ferdinand, syn zlopověstného císařského komorníka Filipa Langa z Langenfelzu, který rok po přijetí rodiny do země a do nižšího šlechtického stavu složil přísahu do rytířské lavice.¹⁵³⁴

Z opačného úhlu pohledu je třeba udělované inkoláty zkoumat ve vztahu k držbě **dvorských úřadů**. Zde je již kauzalita zcela jednoznačná: nabytí obyvatelského práva nebylo předpokladem pro dvorskou kariéru, nýbrž jejím vedlejším produktem: Zejména v době rudolfínské se mezi osobami přijatými do země objevuje plejáda dvorských hodnostářů, kteří s Prahou spojili své osudy a z tohoto důvodu uznali dříve či později za vhodné, začlenit se formálně – a někteří i fakticky – do české stavovské společnosti.¹⁵³⁵

Je přitom třeba připomenout, že pojem „dvůr“ je mnohvrstevnatý a může být chápán značně odlišně jak z pohledu jeho samotného definičního vymezení a sociální funkce, tak svého personálního složení.¹⁵³⁶ Dodnes platné jsou úvahy britského historika Roberta J. W. Evanse, který na tuto obtížnou uchopitelnost explicitně upozornil a vymezil tři hlavní významy samotného pojmu dvůr: instituce, étos a společenství osob svázaných s panovníkem prostřednictvím služebního poměru.¹⁵³⁷ Pokud jde o funkci dvora, Jaroslava Hausenblasová ji na základě svého studia dvorských seznamů rozdělila na politicko-správní, obslužnou, reprezentační a obrannou.¹⁵³⁸

Pro účely této práce, která si neklade ambice rozkrývat politické, sociální či ekonomické mechanismy dvorské společnosti a jejího zákulisí, je jednoznačně určující poslední

---

¹⁵³³ DZSt 43, fol. E 8r; DZSt 51, fol. E 10v – E 12r; DZSt 54, fol. B 15v – B 17v; RZ, i.č. 10, 215 a 273. Jan Tonner byl ale kupodivu již v roce 1596 přijat do stavu rytířského. V. KLECANDA, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, s. 105, č. 214.

¹⁵³⁴ K. WOITSCHOVÁ, „...což slušného a spravedlivého jest fedrovati...“, s. 59, č. 74.

¹⁵³⁵ Z hlediska zkoumání udělování českého inkolátu je toto jediný smysluplný úhel pohledu, což nic nemění na tom, že habsburský panovnický dvůr byl zároveň významným integračním prvkem, jehož prostřednictvím docházelo k prolínání aristokratických elit jednotlivých Habsburky ovládaných zemí. A to zejména za vlády Ferdinanda I., který v tomto směru podnikal řadu cílevědomých kroků. Srovnej zejména přehledovou studii V. BŮŽEK, Šlechta ze zemí Koruny české na habsburských dvorech v předbělohorské době, s. 153–189.

¹⁵³⁶ Z moderních českých prací věnovaných dvorské společnosti je třeba vyzdvihnout především příslušné pasáže nadmíru zdařilých publikací J. HAUSENBLASOVÁ, Der Hof Kaiser Rudolfs II., zejm. s. 52–125; P. MAŤA, Svět české aristokracie (1500–1700), zejm. s. 364–439, v nichž je obsaženo bohatství odkazů na relevantní zahraniční literaturu. Jako „bibliografický rozcestník“ lze využít také studii V. BŮŽEK, Dvůr habsburských císařů v letech 1526–1740 a historiografie na prahu 21. století, s. 5–32, kterou později publikoval v mírně přepracované podobě TÝŽ, Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem, s. 5–37.

¹⁵³⁷ R. J. W. EVANS, The Court, s. 486.

¹⁵³⁸ J. HAUSENBLASOVÁ, Vztah mezi císařským dvorem a nejvyššími správními úřady Českého království v době vlády Rudolfa II., s. 281–282; TÁŽ, Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 53–54.

z Evansem uvedených významů – dvůr bude vnímán jako souhrn osob, obdařených určitými funkcemi, deklarujícími jejich vazbu – ať již reálnou, či pouze nominální – na osobu panovníka (případně jiného příslušníka panovnického rodu). Některé z těchto osob skutečně poskytovaly panovníkovi konkrétní služby a pohybovaly se prakticky neustále v jeho těsné či mírně vzdálenější blízkosti, jiné se do kontaktu s panovníkem dostávaly jen nárazově či velmi zřídka a jejich hodnota měla spíše hodnotu sociálního kapitálu. Umožňovala jim ale snazší přístup k panovníkovi, pokud vyvstala jeho potřeba. V moderní historiografii se proto celkem běžně pracuje s pojmy „užší“ a „širší“ dvůr,¹⁵³⁹ přičemž pro širší pojetí, zachycené v dvorských seznamech, se objevil i půvabný expresivní termín „virtuální dvůr“.¹⁵⁴⁰ Ačkoliv je ale nesporné, že dvorské seznamy skutečně neodrážely nějakou každodenně fungující strukturu a „virtuální dvůr“ se ve svém souhrnu nikdy reálně neshromáždil, nepředstavoval jen na papíře zachycenou fikci, ale reálnou a funkční společenskou formaci.¹⁵⁴¹ Proto jistě nepostrádá význam, vymezovat dvorskou společnost právě prostřednictvím dvorských seznamů, v širším pojetí.

O intenzitě svrchu naznačeného procesu, kdy se příslušníci císařského dvora „infiltrovali“ mezi českou šlechtu (a v menší míře též měšťanstvo), přináší dosavadní odborná literatura toliko nedostatečné informace. Josef Vítězslav Šimák, který přistěhovalectví zkoumal v kontextu přijetí tzv. jazykového zákona v roce 1615, rozdělil ve své studii z roku 1912 do země přijaté osoby na ty, „o nichž výslovně jest řečeno nebo známo, že byly ve službách dvora či vlády, neb aspoň, že došly inkolátu na přání a přímlovu královi“, a na ty ostatní.¹⁵⁴² Nutno ovšem říci, že jasně vymezené kritérium rozhraničující obě skupiny nebylo autorem nabídnuto, navíc jeho seznam – jak již bylo řečeno výše – obsahuje vedle skutečně inkolovaných cizinců také přistěhovalce z vedlejších korunních zemí. Pokud tedy dospěl autor k závěru, že z 343 inkolátů spadajících do let 1526–1615 jich bylo „příčiněním dvora“ uděleno 156, což je necelá polovina (přesně 45,3 %), je to třeba vnímat jako velmi orientační údaj. Tím spíše, že sám Šimák předpokládal, že uvedené procento by nepominutelně vzrostlo, „kdybychom znali bezpečně osoby, u nichž není poznamenáno, jak dosáhly obyvatelského práva“.¹⁵⁴³ Jiří A. Kovařík pak v další práci, která se udělováním inkolátu zabývala z hlediska sociálně-ekonomického, konstatoval, že u skupiny do země přijatých cizinců „úřad či funkci

---

¹⁵³⁹ Např. J. DUINDAM, *The Archduchy of Austria and the Kingdoms of Bohemia and Hungary*, s. 167–171; J. HAUSENBLASOVÁ, *Vztah mezi císařským dvorem a nejvyššími správními úřady Českého království v době vlády Rudolfa II.*, s. 281–282.

¹⁵⁴⁰ M. HENGERER, *Adelsintegration am Kaiserhof (1618–1665)*, s. 277.

¹⁵⁴¹ P. MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 365.

¹⁵⁴² J. V. ŠIMÁK, *Příspěvek k výkladu zákona o zachování jazyka českého z r. 1615*, s. 176–182.

¹⁵⁴³ J. V. ŠIMÁK, *Příspěvek k výkladu zákona o zachování jazyka českého z r. 1615*, s. 182.

nalézáme u sedmasedmdesáti osob, tj. u čtvrtiny celkového počtu obyvatel¹⁵⁴⁴. I zde je ale problém již v samotném celkovém počtu inkolátů, zahrnujícím nejen přijaté cizince, ale též přistěhovalé Moravany, Slezany a Lužičany, navíc autor do uvedeného čísla zahrnul skutečně veškeré úřady, tedy jak dvorské, tak i výše již probrané funkce v administrativním, resp. hospodářsko-správním aparátu.

Níže připojená tabulka se pokouší o úplný přehled těch osob, které v době svého přijetí za obyvatele Českého království zastávaly nějakou dvorskou funkci (zahrnutý tedy nejsou ty osoby, jejichž dvorská kariéra začala až později, popřípadě ty, které naopak již předtím dvorskou službu opustily). Primárním východiskem pro tento seznam se staly samotné titulatury příslušných osob v přijímacích zápisech a jejich navazujících reverzech a deskových přiznáních. Nutno konstatovat, že zhruba od poloviny sedmdesátých let 16. století, kdy české prostředí začalo význam dvorských struktur doceňovat,¹⁵⁴⁵ jsou uvedené písemnosti poměrně spolehlivé. Komplementárně a pro období vlády Ferdinanda I. a Maxmiliána II. i meritorně bylo nicméně čerpáno také z odborné literatury.

Tabulka 10: Do země přijatí cizinci – nositelé dvorských hodností a úřadů

	<i>Jméno</i>	<i>Dvorský úřad</i>	<i>Rok přijetí</i>
1.	Kryštof Gendorf z Gendorfu	královský rada	1531
2.	Florián Gryspek z Gryspachu	královský rada	1539?
3.	Ludvík Solc	kuchař králové	1544
4.	Ludvík Šradýn ze Šorndorfu	říšský dvorský rada	1552
5.	Ludvík st. z Tovarů	nejvyšší hofmistr arcivévod Ferdinanda	1553
6.	Ota z Nejdecku	královský rada a komorník	1553

¹⁵⁴⁴ J. A. KOVAŘÍK, *Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období*, s. 145.

¹⁵⁴⁵ Vytvářející se vztah české šlechty k císařskému dvoru v průběhu 16. a počátku 17. století nastínil velmi přesvědčivě P. MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 391–409. Rostoucí uznání dvorských hodností lze dokumentovat na mnoha dobových písemnostech, v nichž se dvorské funkce objevují v titulaturách příslušných šlechticů před úřady zemskými, které zastávali. Viz např. seznamy přítomných přísedících zemského soudu, jež byly pravidelně intabulovány do trhových kvaternů zemských desk. Jejich edice z doby vlády Rudolfa II. je v M. STARÝ, *Přední klenot zemský*, s. 302–361. Bez zajímavosti není ani reverz francouzského právníka (a diplomatického agenta Marie Medicejské) Desideria L'Abbe a na něj navazující zápis o složení ústní přísahy před úřadem desk zemských, obojí z roku 1584: v obou těchto písemnostech byla slova „*Jeho Milosti císařské dvořenin*“ následně škrtnuta, což ukazuje, že otázka příslušnosti ke dvoru se již tehdy posuzovala jako záležitost nemalého významu. RZ, i.č. 98; DZV 22, fol. D 13v.

7.	Vavřinec Gyglingar z Knejslštejna	královský služebník	1555
8.	Ondřej Tejvl z Encesdorfu	nejvyšší štolmistr arcivévody Ferdinanda	1557
9.	Julius hrabě z Hardeka	císařský rada, rada a nejvyšší maršálek arcivévody Ferdinanda	1558
10.	Ondřej Gallus z Gallis	lékař arcivévody Ferdinanda	1558
11.	František hrabě z Thurnu	císařský rada a komorník, nejvyšší hofmistr arcivévody Ferdinanda	1561
12.	Jan Ambrož hrabě z Thurnu	mundšenk arcivévody Ferdinanda	1561
13.	Kašpar Colona z Felzu	císařský rada, nejvyšší komorník arcivévody Karla	1561
14.	Adam Hohenvarter na Gerlachštejnu	kraječ krále Maxmiliána	1561
15.	Martin Maminger z Loku	nejvyšší kuchmistr arcivévody Ferdinanda	1561
16.	Heřman Igl z Hartenrojtů	císařský rada	1561
17.	Jan Velingar z Fehinku	císařský rada, rada arcivévody Ferdinanda	1561
18.	Jan Gryspek z Grysparu	komorní služebník arcivévody Ferdinanda	1561
19.	Scipio hrabě z Archu	císařský rada a nejvyšší komorník	1564
20.	Ludvík Ungnad ze Suneku	nejvyšší maršálek krále Maxmiliána	1564
21.	Baltazar Batyány z Batyány	mundšenk krále Maxmiliána	1564
22.	Ladislav Bánfy z Alsó Lindvy	císařský rada	1571
23.	Pavel Bánfy z Alsó Lindvy	císařský truksas	1571
24.	Kašpar hrabě z Ladronu	císařský rada	1575
25.	Jindřich hrabě ze Starhemberka	říšský dvorský rada	1575
26.	Kryštof z Althanu	rada dvorské komory	1575
27.	Volf Vilém z Althanu	císařský komorní služebník	1575
28.	Linhart starší z Harrachu	císařský tajný rada	1577
29.	Linhart mladší z Harrachu	císařský rada	1577
30.	Dětrich ze Švendy	nejvyšší lovcí	1579
31.	Oldřich Aostalo de Sala	císařský stavitel	1579
32.	Jan Manryko de Lara	císařský rada	1581

33.	Oktavián Spinola	císařský komorník	1581
34.	Jan Trautson	císařský tajný rada	1583
35.	Baltazar Trautson	rada arcivévodky Ferdinanda	1583
35.	Pavel Sixt Trautson	prezident říšské dvorské rady, místodržící úřadu nejvyššího císařského maršálka, císařský komorník	1583
36.	Antonín Trautson	komorník arcivévodky Maxmiliána	1583
37.	Jan Jakub Herbrot z Estinku	dvorský kvartýrmistr	1583
38.	Ferdinand Albrecht Hoyos	komorník arcivévodky Arnošta	1583
39.	Jan Albrecht ze Sprinzenštejna	tajný rada arcivévodky Ferdinanda	1585
40.	Volf Arnošt z Viršperku	říšský dvorský rada	1585
41.	Michal Kek ze Švarcpachu	císařský stavební písař	1585
42.	Porfirius Bosso	císařský komorní služebník	1585
43.	Kašpar Bernaur z Felburku	císařský komorní služebník	1588
44.	Ferdinand Geyer z Ostrburku	císařský truksas	1588
45.	Jan Bedřich starší Hoffman z Grynpihlu	rada arcivévodky Karla	1590
46.	Alfons hrabě z Monte Cuculi	nejvyšší štolmistr arcivévodkyně Alžběty, bývalé francouzské královny	1590
47.	Jeroným z Caprinis	císařský komorní služebník	1590
48.	Bartoloměj Guarinoni	císařský lékař	1590
49.	Gabriel Štrejn ze Švarcenova	říšský dvorský rada	1593
50.	Jan Zrinský hrabě ze Serinu	císařský kraječ	1593
51.	Bartoloměj Spranger	císařský komorní malíř	1593
52.	Tomáš Sonner	správce nejvyššího kuchmistrství a dvorský kontrolor	1593
53.	Vavřinec Šitter na Klingenberku	císařský služebník	1596
54.	Karel Magno	císařský služebník	1596
55.	Jan Barvicius	říšský dvorský rada	1597
56.	Mikuláš Pálffy z Erdödu	císařský rada a komorník	1597
57.	František z Nadásdy	císařský rada	1597
58.	Petr Pavel z Grangie	císařský služebník a nejvyšší rosporajtr	1597
59.	Jan Bedřich mladší Hoffman	říšský dvorský rada, komorník	1597

	z Grynpihlu	arcivévody Maxmiliána	
60.	Volf Šebestián Hoffman z Grynpihlu	mundšenk arcivévody Maxmiliána	1597
61.	Petr Roder	císařský dvořan	1598
62.	Jan nejstarší Popp	císařský komorní služebník	1598
63.	Maxmilián Bertold ze Sachseangu	císařský komorní služebník	1598
64.	Kryštof Oldřich z Burksdorfu	císařský truksas	1601
65.	Petr z Libntálu	císařský dvořan, truksas arcivévody Maxmiliána	1601
66.	Jeroným Puchfelder z Presot	císařský svícník	1601
67.	Oktavián Roboreto z Freiberku	císařský komorní lékař	1605
68.	František Gonzaga z Castiglione	císařský komorník	1605
69.	Volf Unversagt	prezident dvorské komory; císařský tajný rada	1605
70.	Pavel z Krauseneku	rada dvorské komory	1605
71.	Filip Lang z Langenfelzu	císařský rada	1606
72.	Ondřej Lang z Langenfelzu	císařský služebník	1606
73.	Jan Dyenberg z Rehmen	císařský dvořan	1607
74.	Jiří Bedřich hrabě z Hohenlohe	dvorský válečný rada	1607
75.	Leopold ze Štralendorfu	říšský místokancléř; císařský tajný rada	1607
76.	Petr Jindřich ze Štralendorfu	říšský dvorský rada	1607
77.	Volf Leopold ze Štralendorfu	císařské páže	1607
78.	Helmhard Jerger z Toletu	prezident dvorské komory, císařský rada	1607
79.	Jiří Zikmund z Lamberka	císařský tajný rada	1607
80.	Ferdinand Kolonič	dvorský válečný rada	1607
81.	Jan Rietman z Dolního Štarchnberku	rada dvorské komory	1609
82.	Jiří Ehrenpreis z Ehrneku	císařský rada	1610
83.	Leonard Helfríd z Meggau	císařský rada, tajný rada arcivévody Matyáše, nejvyšší komorník a místodržící úřadu nejvyššího hofmistra u Matyášova dvora	1611
84.	Jiří Vilém Jerger z Toletu	prezident dvorské komory, císařský	1614

		rada a komorník, komorník arcivévodý Maxmiliána	
85.	Jan Matyáš z Glouchova	císařský rada	1614
86.	Jáchym Hueber	císařský rada	1614
87.	Jan Jakub Kynig z Kynigsfeldu	císařský dvorský služebník	1615
88.	Ludvík Camerarius	královský tajný rada	1620

Jak je při bližším ohledání seznamu dobře patrné, lze dvorské hodnosti a úřady do něj zahrnuté rámcově rozdělit do tří skupin poněkud odlišného charakteru. První z nich představuje členství ve významných poradních orgánech habsburských panovníků, jejichž základy položil svými reformami král a později císař Ferdinand I. Konkrétně se jednalo o tajnou radu, dvorskou komoru, dvorskou válečnou radu a dále též říšskou dvorskou radu a říšskou kancelář, jejichž působnost se obracela nikoli k dědičným habsburským državám, ale k Svaté říši římské národa německého, do jejíhož čela byli čeští a uherští králové a rakouští arcivévodové opakovaně voleni.¹⁵⁴⁶

Přestože z dnešního pohledu se výše uvedené orgány jeví mnohem spíše administrativní než dvorské, podle dvorského řádu, který vydal Ferdinand I. 1. ledna 1527, byly i ony chápány jako pevná součást panovnického dvora. Jeho struktura navazovala zřejmě na tradiční burgundský model a vycházela z dělby do čtyř kompetenčních úseků, v jejichž čele stáli čtyři nejvyšší dvorskí úředníci. Z nich nejvyšší prestiži se zřejmě těšil nejvyšší hofmistr (Obersthofmeister), odpovědný za chod celého „Hofštátu“. Podléhali mu především četní služebníci, jejichž úkolem bylo obsluhovat panovníka u tabule – mundšenkové (číšníci), kraječi, panatýři (stolníci) a truksamové (nosiči). Z nich ale jen nemnozí vykonávali tuto funkci pravidelně – v mnoha případech šlo jen o prestižní titul, s nímž bylo spojeno právo přístupu k osobě panovníka a příslušné služby byly ze strany jeho držitelů poskytovány spíše výjimečně. Péči o stříbrné nádoby měl na starost komorník nad stříbrem, kuchyni a sklepy kuchmistr. Hofmistři podléhaly také osoby mající na starosti lov (sokolníci a lovčí),

¹⁵⁴⁶ K centrálním habsburským institucím s řadou využitelných údajů E. ROSENTHAL, Die Behördenorganisation Kaiser Ferdinands I., s. 51–315; T. FELLNER – H. KRETSCHMAYR, Die österreichische Zentralverwaltung. I. Abteilung, Band 1, passim; základní informace viz též J. HAUSENBLASOVÁ, Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 77–92, a velmi stručně J. JANÁK – Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ, Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost, s. 109–110. Z jednotlivých ústředních úřadů se monografického zpracování prozatím dočkaly dvorská válečná rada a říšská dvorská rada, dobře využitelná je též publikace o tajné radě, byť zaměřená na 17. století. Srovnej O. REGELE, Der österreichische Hofkriegsrat (1556–1848), passim; O. GSCHLIESSER, Der Reichshofrat, passim; H. F. SCHWARZ, The Imperial Privy Council in the Seventeenth Century, passim.

dvorská kapela, obě císařské gardy – jízdní harciři a pěší trabanti – a konečně pestrá skupina dalších dvorských služebníků, jejichž význam byl odstupňován podle toho, s kolika koňmi byli panovníkovi povinni sloužit.

Soudní pravomoc nad členy císařského dvora měl nejvyšší maršálek (Obersthofmarschall), jenž měl k ruce dvorského kvartýrmistra a profouse. Nejvyšší komorník (Obersthofkämmerer) měl na starost tzv. osobní panovníkovu komoru, což v podstatě znamenalo péči o jeho pohodlí: podléhali mu především komorníci (i u nich ale platí, že komornický klíč byl radě šlechticů udělován toliko nominálně a stával se spíše součástí *curricula vitae*, než reálným služebním závazkem, o čemž svědčí mimo jiné i poměrně prudký nárůst intenzity jejich udělování), skutečně o panovníka pečující komorní služebníci, dále pak například lékaři, různí umělci a řemeslníci atd. Konečně čtvrtá „sekce“ dvora, zahrnující péči o císařské stáje, byla řízena nejvyšším štolmistrem (Oberststallmeister). Jemu podléhala především císařská pážata, dále například také trubači či osoby pečující o císařský zvěřinec.¹⁵⁴⁷

Konečně jsou do seznamu zařazeny také osoby, které se v době svého přijetí mohly pyšnit titulem císařského rady, aniž ovšem byly členy některého z výše uvedených poradních orgánů (nešlo tedy o rady tajné, říšské dvorské, komorní ani válečné). Tento titul byl ze strany panovníka udělován samostatně, zpravidla jako projev spokojenosti s prokazovanými službami nejrůznějšího druhu – svého druhu šlo vlastně o specifickou formu odměny adresátovi. Odměny, která nenesla bezprostřední ekonomický efekt, přispívala ale ke zvýšení prestiže dotyčného v nejrůznějších sociálních interakcích.¹⁵⁴⁸ Radovský titul byl přitom propůjčován buď samostatnou listinou, nebo byl součástí šíře koncipovaného majestátu, udělovacího adresátovi i nejrůznější další privilegia.¹⁵⁴⁹ Každopádně se vázal pouze k osobě konkrétního panovníka, jehož úmrtím právo jeho užívání patrně zanikalo. Lze to dokumentovat na osobě Jana Matyáše z Glouchova, který titul obdržel v roce 1611 od Rudolfa II. (listina se dochovala v originále a byla všita do předchozího císařského privilegia

---

¹⁵⁴⁷ K struktuře císařského dvora přehledně J. HAUSENBLASOVÁ, Vztah mezi císařským dvorem a nejvyššími správními úřady Českého království v době vlády Rudolfa II., s. 282–283; TÁŽ, Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 65–103; P. MAŤA, Svět české aristokracie (1500–1700), s. 368–370.

¹⁵⁴⁸ K udělování radovských titulů srovnej materiály shromážděné v SM, sign. R 18, i.č. 2918, kart. 1931.

¹⁵⁴⁹ Viz například privilegium pro Jiřího Ehrenpreise z Ehrneku z roku 1598, jímž mu byl Rudolfem II. potvrzen polepšený erb, udělen predikát „von Ehrneck“, titul císařského rady, právo pečetit červeným voskem, právo svobodného sídla (*Freisitzrecht*) a císařské ochrany (*Schutz und Schirm*). K. F. FRANK, *Standeserhebungen und Gnadeakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823*, 1. Band, s. 269.

z roku 1610, jímž byl Janovi udělen erb)¹⁵⁵⁰ a následně v roce 1614 od Matyáše a v roce 1623 i od Ferdinanda II.¹⁵⁵¹

Nutno uvést, že počet císařských dvořanů se – v reálné, stejně jako v nominální rovině – v průběhu předbělohorské doby zvyšoval. Velmi dobře je to patrné z dvorských seznamů, zachovaných z doby vlády Rudolfa II.: zatímco při jeho nastoupení na trůn v roce 1576 čítal jeho dvůr 692 osob, v seznamu z roku 1612 již figuruje 1 073 jmen!¹⁵⁵² Kromě toho měly své dvory – které byly více či méně zmenšenými kopiemi centrálního dvora císařského – také další mužští příslušníci panovnické dynastie (sourozenci císaře, jeho dospívající synové a další příbuzní) a také některé příslušnice.¹⁵⁵³ Také tyto dvory mohly čítat až několik set osob,¹⁵⁵⁴ přičemž jak je ze shora provedeného přehledu patrné, nestálo nic v cestě tomu, aby jedna a tatáž osoba byla členem dvora císařského a zároveň i některého dvora dalšího.

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že do habsburských dvorských struktur bylo zařazeno celkem 88 osob, jímž byl v době předbělohorské udělen inkolát, tedy o malinko více než jedna třetina z celkového počtu (34 %). Z toho 72 jich příslušelo bezprostředně ke dvoru panovnickému (tj. císařskému, resp. v případě Ludvíka Cameraria ke dvoru krále Bedřicha Falckého), u 24 osob je doložena příslušnost k jiným habsburským dvorům. Již tato čísla jasně ukazují, že obě skupiny nejsou zcela disjunktní a že část osob (konkrétně 8) byla na pomyslné, ale i skutečné „výplatní listině“ jak císaře, tak někoho z jeho příbuzných.

Poměrně hojně se mezi inkolovanými osobami objevují především dvořané arcivévody Ferdinanda Tyrolského – obyvatelské právo bylo uděleno celkem 11 jeho hodnostářům. Z toho drtivá většina případů spadá do padesátých a šedesátých let, kdy Ferdinand spravoval z titulu místodržícího České království a jeho dvůr tak do jisté míry suploval dvůr jeho povětšinou nepřítomného otce a posléze bratra. V letech 1561–1564 udělil český sněm inkolát třem dvořanům následníka trůnu, formálně již královského titulu užívajícího Maxmiliána (II.), který se nedlouho nato ujal samostatné vlády. Dále lze v tabulce najít dvořany Maxmiliánova stejnojmenného syna, neúspěšného kandidáta na polský trůn (5 osob), dalšího jeho syna Arnošta (1 osoba), štyrského vévody Karla, mladšího syna Ferdinanda I. a otce pozdějšího bělohorského vítěze Ferdinanda II. (2 osoby) a také hraběte z Monte Cuculi, hofmistra arcivévodkyně Alžběty, bývalé francouzské královny a dcery Maxmiliána II. Velmi nápadná

¹⁵⁵⁰ SOA Praha, Velkostatek Vinoř, i.č. 1.

¹⁵⁵¹ SAL, kniha č. 22, i.č. 8, fol. 147v – 149r (1614); i.č. 13, kniha 31, fol. 282v – 284v (1623). V druhé z uvedených listin je reflektován původní erbovní majestát Rudolfův z roku 1610 a je tu i zmíněno, že byl následujícího roku potvrzen z titulu českého krále a Jan byl při té příležitosti jmenován císařským radou.

¹⁵⁵² J. HAUSENBLASOVÁ, *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 137.

¹⁵⁵³ Blíže P. MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 376.

¹⁵⁵⁴ Například dvůr Ferdinanda (II.) Tyrolského v Innsbrucku čítal kolem 250 osob. V. BŮŽEK, *Ferdinand II. Tyrolský a česká šlechta*, s. 272.

je skutečnost, že absentují dvořané arciknížete Matyáše, mladšího bratra a nástupce Rudolfa II.: až v roce 1611, na sněmu, který potvrdil jeho převzetí vlády v Čechách, se inkolátu dostalo Leonardovi Helfridovi z Meggau, jenž byl jeho nejvyšším komorníkem a zároveň místodržícím úřadu nejvyššího hofmistrovství. I když formálně byl Matyáš v tu chvíli ještě jen uherským králem a „čekancem“ trůnu českého, prakticky lze již Leonarda připočítat k dvořanům vládnoucího Habsburka (byl ostatně i radou Rudolfa II.) Vzhledem k obecně známému napjatému a později naprosto patologickému vztahu mezi Rudolfem II. a Matyášem je ovšem jen logické, že právě Matyášovi dvořané tvořili skupinu, z níž se noví obyvatelé zemí České koruny víceméně nerekrutovali.¹⁵⁵⁵

Podrobnější zkoumání souboru císařských dvořanů, přijatých do země v letech 1526–1618, ukazuje, že se jedná o skutečně pestrou škálu hodnostářů, v níž jsou zastoupeny všechny shora načrtnuté skupiny. Předně tu lze objevit členy všech ústředních orgánů – tajné rady (Linhart starší z Harrachu, Jan Trautson, Volf Unversagt, Leopold ze Štralendorfu, Jiří Zikmund z Lamberka),¹⁵⁵⁶ dvorské komory (včetně tří prezidentů, Volfa Unversagta, Helmharda Jergera z Toletu a jeho bratrance Jiřího Viléma Jergera z Toletu, rady byli Kryštof z Althanu, Pavel z Krauseneku a Jan Rietman z Dolního Štarchnberku), dvorské válečné rady (Jiří Bedřich z Hohenlohe, Ferdinand Kolonič), říšské dvorské rady (Pavel Sixt Trautson byl jejím prezidentem, z řadových členů byli dále přijati Ludvík Šradýn ze Šorndorfu, Jindřich hrabě ze Starhemberka, Volf Arnošt z Viršperku, Gabriel Štrejn ze Švarcenova, Jan Barvicius, Jan Bedřich mladší Hoffman z Grynpihlu a Petr Jindřich ze Štralendorfu) i říšské kanceláře (říšský místokancléř Leopold ze Štralendorfu).

Pokud jde o klasické dvorské struktury, kupodivu absentují nejvyšší úředníci císařského dvora – výjimkou jsou nejvyšší komorník Scipio z Archu a Pavel Sixt Trautson, který ovšem zastával úřad nejvyššího maršálka pouze jako místodržící (dočasný správce). Naproti tomu jsou v seznamu četní nejvyšší hodnostáři dvorů satelitních; zprvu zejména pražského místodržitelského dvora arcivévody Ferdinanda Tyrolského (postupně byli v letech 1553–1561 přijati jeho nejvyšší hofmistr, štolmistr, maršálek a další hofmistr), dále pak následníka trůnu Maxmiliána (II.) a některých dalších arcivévodů. Mezi dalšími hodnostáři císařského dvora hrají prim komorníci (7), což vcelku konvenuje s již identifikovaným trendem, kdy se

---

¹⁵⁵⁵ Českého inkolátu ovšem dosáhli jako přistěhovalci z vedlejších zemí. Z nich je (dle zápisů v zemských deskách a vlastní titulatury v reverzech k zemi) možno zmínit Matyášova komorníka Karla z Lichtnštejna (1602), mundšenk Bohuchvala Jaroslava z Náchoda (1607), radu Štěpána Šmída z Freyhofu (1609) a radu a komorníka Volfa Zikmunda z Lozenštejna (1611). Přímluva Matyáše je pak výslovně zmíněna v zápise o přijetí hejtmána Ladislava Petheho z Hethes, válečnického v Uhrách, a jeho synů. DZSt 49, fol. O 19v – O 20r.

¹⁵⁵⁶ Stejný titul nosili také Ludvík Camerarius (tajný rada krále Bedřicha Falckého), Jan Albrecht ze Sprinzenštejna (tajný rada arcivévody Ferdinanda) a Leonard Helfrid z Meggau (tajný rada uherského krále a nastupujícího českého krále Matyáše).

právě tento titul v 16. a 17. století početně prudce rozrůstal na úkor ostatních.¹⁵⁵⁷ Český inkolát na císařovu přímluvu dostali v celkem hojné míře také jeho osobní, komorní služebníci (6), kteří s ním byli v každodenním těsném kontaktu a mohli navzdory prestižně horšímu postavení dosáhnout velkého reálného vlivu na jeho rozhodování.¹⁵⁵⁸ Stejně množství osob (6) vystupuje v písemných pramenech s blíže neurčeným titulem „(dvorský) služebník“, podobně vágní je označení několika dalších (3) slovem „dvořan“, resp. „dvořenín“. Z osob obsluhujících (ať již fakticky, či jen nominálně) panovníka u tabule jsou zde 3 truksamové a 1 kraječ, následuje plejáda rozličných, vesměs specializovaných úřadů (stavitel, stavební písař, malíř, lékaři, kvartýrmistr, kuchmistr, rosporajtr, svícník, páže). O něco méně pestrá, zdaleka ovšem nikoli jednotvárná je skupina dvorských hodnostářů „necísařských“.

Celkem 22 osob neslo v době svého přijetí titul císařského (královského) rady. Blíže rozklíčovat tuto skupinu by představovalo poměrně složitou prosopografickou výzvu: je nicméně jasné, že někteří tento titul užívali v souvislosti s další svojí funkcí, zatímco u jiných se jednalo o samostatný titul, jenž jim umožňoval vystupovat navenek jako součást širšího císařského dvora.

Když Josef Vítězslav Šimák zkoumal vliv panovníka a jeho okolí na udělování inkolátu, dospěl k názoru, že se procento „dvorského služebnictva“ v průběhu předbělohorského století neustále zvyšovalo: jestliže za dobu vlády Ferdinanda I. a Maxmiliána II. mělo být z královské iniciativy přijato jen 27 % osob, za Rudolfa II. již tento podíl stoupl na 50 % a za Matyáše dokonce na 72 %.¹⁵⁵⁹ Výše provedený přehled, vycházející z doplněných a precizovaných dat, potvrzuje do jisté míry takový trend, avšak ne v Šimákem naznačené lineární podobě. Za Ferdinanda I. bylo z 86 přijatých osob do dvorských mechanismů začleněno 21 (24,4 %). Během relativně krátkého období, kdy na císařském a královském trůně seděl Maxmilián II., došlo spíše ke stagnaci, neboť přijato bylo jen 30 cizinců a toliko 6 z nich (20 %) působilo u některého z habsburských dvorů. Zásadní přelom naproti tomu představuje období rudolfínské, neboť ze 128 inkolátů z té doby jich ke dvorským úředníkům a služebníkům směřovala bezmála polovina, to jest 56 (43,8 %). Po nástupu Matyáše nedošlo ovšem k prohloubení trendu, ale spíše k jeho oslabení, neboť mezi 14 novými obyvateli nacházíme jen 4 dvorské hodnostáře (28,6 %). K tomu je ovšem pro pořádek potřeba přičinit dvě poznámky: za prvé, pro statistické zpracování je posledně uvedený soubor málo reprezentativní, a za druhé, Šimákovy výsledky jsou odlišné i díky odlišné metodice, kdy

¹⁵⁵⁷ P. MAŤA, Svět české aristokracie (1500–1700), s. 372.

¹⁵⁵⁸ Jedním z nich byl známý Filip Lang z Langenfelzu, podobnou strmou kariéru zakončenou stejně strmým pádem absolvoval před ním i Jeroným Makovský z Makové, který ovšem pocházel z Čech.

¹⁵⁵⁹ J. V. ŠIMÁK, Příspěvek k výkladu zákona o zachování jazyka českého z r. 1615, s. 182.

mezi osoby přijaté do země „působením dvora“ byly kromě nositelů dvorských hodností zařazeny i mnozí další...

Konečně dokládají materiály bezprostředně se vztahující k udělování českého inkolátu také přistěhovalci osob, které se angažovaly ve službách vojenských.¹⁵⁶⁰ Výslovně se lze setkat s nositeli hodnosti plukovníké (Oberst, Obrist, česky „nejvyšší“ – Volf Arnošt z Viršperku, Jiří Bedřich hrabě z Hohenlohe, Ferdinand Kolonič), stejně tak byli mezi inkolovanými cizinci zastoupeni i podplukovníci¹⁵⁶¹ (Obrist Leutenant – Alexandr Debner z Debneru, Ondřej z Meihe) a vedle nich zachytila heuristika také čtyři hejtmany (Jan Vavřinec Šradýn ze Šorndorfu, Volf Šebestián Hoffman z Grynichlu, Ladislav Pethe z Hethes, Augustin Hok). Je ovšem třeba mít na zřeteli, že v neklidné době, kdy byly hranice habsburského soustátí prakticky trvale ohrožovány Osmanskou říší jakožto „dědičným nepřítelem všeho křesťanstva“, mělo více či méně intenzivní zkušenosti s „krýgsmanskými“ záležitostmi – ať již v Uhrách, nebo případně na jiných evropských bojištích – obrovské množství středoevropských urozenců. Dá se tedy předpokládat, že v souboru osob, jimž byl v Čechách v letech 1526–1620 udělen inkolát, byli vedle shora uvedených i další, kteří Habsburkům sloužili na poli cti a slávy. Na druhou stranu, z hlediska vojenské hodnostní hierarchie představovali jmenovaní plukovníci, podplukovníci a hejtmané dozajista elitu.

Pro úplnost se sluší dodat, že u některých přijatých cizinců dokládají příslušné písemnosti také jejich zapojení do správního aparátu habsburských rakouských či uherských zemí, popřípadě dřívější výkon služby ve prospěch jiného suveréna. Namátkou lze připomenout Volfa ze Šenberku, „*hejtmana vrchního Jeho [Milos]ti kurfišta saského nad horními městy*“,¹⁵⁶² Viléma z Grumpachu, „*Jeho Milosti knížete bamberského hejtmana na Štyfenperku*“,¹⁵⁶³ či Aenease Gonzagu, „*knížete mantuanského při dvoře Jeho Mi[l]o[s]ti císařské oratora*“¹⁵⁶⁴ Avšak tyto jejich tituly neměly z hlediska udělení českého občanského práva žádnou váhu a nemá proto smysl věnovat jim podrobnější výklad.

---

¹⁵⁶⁰ Rámcový nástin raně novověké vojenské kariéry v aristokratické společnosti načrtl P. MAŤA, Svět české aristokracie (1500–1700), s. 440–464. Četné informace a stejně tak i impulzy k dalšímu výzkumu přinesla nedávno vydaná monografie V. BŮŽEK – F. KOREŠ – P. MAREŠ – M. ŽITNÝ, Rytíři renesančních Čech ve válkách, *passim*.

¹⁵⁶¹ V. BŮŽEK – F. KOREŠ – P. MAREŠ – M. ŽITNÝ, Rytíři renesančních Čech ve válkách, s. 59, překládají výraz „*obrist leutenant*“ jako „*nejvyšší poručík*“.

¹⁵⁶² DZSt 45, fol. O 17v – O 18v.

¹⁵⁶³ DZSt 48, fol. N 22v – N 23r.

¹⁵⁶⁴ DZSt 48, fol. fol. N 14v – N 15r.

4.7 Náboženství

Těžko lze pochybovat o tom, že udělování českého inkolátu mělo i svůj rozměr nábožensko-politický.¹⁵⁶⁵ Zdá se ale, že by zároveň nebylo na místě jeho význam absolutizovat. Tím spíše, že není na první pohled jasné, kam by vlastně měl tento proces v předbělohorské době programově směřovat. Mimoděk to velmi trefně vystihl Josef Vítězslav Šimák, který ve své studii o „jazykovém“ artikulu sněmovního usnesení z roku 1615 na jednu stranu konstatoval, že *„od konce XVI. stol. zjednávání inkolátu pro cizince bylo patrně kursem vládního programu absolutistického a protireformačního“*, zároveň ale na jiném místě formuloval hypotézu (jíž by ovšem dle něj bylo nutno dokázat), že *„česká šlechta ráda přijímala Němce z krajin evangelických mezi sebe, aby měla v nich posilu proti dvoru ve snahách svých politických a náboženských“*.¹⁵⁶⁶

Je nepochybné, že detailní zkoumání toho, k jaké víře se jednotliví inkolovaní cizinci v Čechách hlásili, by bylo podnětným příspěvkem k českým náboženským dějinám. Až do postupného vyostření náboženských poměrů na přelomu 16. a 17. století nebyla ale zřejmě otázka vyznání při proměnách české stavovské obce prostřednictvím udělování inkolátu vnímána jako kruciální. Přistěhovalci pochopitelně neinklinovali k Jednotě bratrské, oscilující na hranici legality, a v nábožensky spíše tolerantním prostředí neměla jejich víra až tak zásadní důsledky.

V přijímacích usneseních stejně jako v reverzech k zemi se konstantně opakoval závazek *„v víře pod jednou a neb pod obojí způsobou přijímajících se srovnati i také kněžstvem pořádným, buď pod kapitolou kostela hradu pražského, a neb konsistoře pražské, kterýž se poslušenstvím spravují, se spravovati“*,¹⁵⁶⁷ podle všeho z něj ale pro jeho nositele nevyplývala povinnost konkrétního aktivního jednání. A zde je podstata problému – u řady jedinců (a platí to zejména o těch, kteří se k zemi vůbec nepřiznali, popřípadě o těch, kteří se sice přiznali, avšak dále se do českého prostředí neintegrovali) nenabízejí prostudované prameny žádné vodítko, na jehož základě by bylo možno se k jejich religiózním preferencím zodpovědně vyjádřit. A ty ostatně ani neměly žádné praktické konsekvence.

Pokud tedy má být otázka náboženské příslušnosti inkolovaných osob sledována, pak to má smysl hlavně ve vztahu k těm, kteří se do českých dějin alespoň relativně významně

---

¹⁵⁶⁵ Vynikajícím, dodnes v podstatě nepřekonaným a velmi přesvědčivým obrazem náboženského života v Čechách v době předbělohorské zůstává dodnes monografie Z. WINTER, *Život církevní v Čechách*, svazek I–II, passim. Z novějších prací srovnej podnětné příspěvky ve sborníku J. HAUSENBLASOVÁ – J. MIKULEC – M. THOMSEN (eds.), *Religion und Politik im frühneuzeitlichen Böhmen*, passim.

¹⁵⁶⁶ J. V. ŠIMÁK, *Příspěvek k výkladu zákona o zachování jazyka českého z r. 1615*, s. 174, 183.

¹⁵⁶⁷ Namátkou citováno podle relace o přijetí Šimona Ungnada ze Suneku v roce 1588. DZSt 47, fol. N 18v – N 19v.

zapsali. Čímž se tento problém propojuje s již řešenými otázkami zapojení někdejších cizinců do správních a soudních struktur, resp. jejich pevného zakotvení v rovině mocensko-ekonomické. Jinými slovy, pozornost by měla poutat víra těch cizinců, kteří se objevili ve vlivných úřadech, a dále těch, kteří se v Čechách skutečně zakoupili a lze se s nimi (a případně i jejich potomky) setkat v rolích pozemkových vlastníků, kteří mohli více či méně intenzivním způsobem ovlivňovat také náboženské smýšlení svých poddaných (zejména prostřednictvím kolatury, to jest podacího práva k farnostem, které se na jejich dominiích nacházely).

Jak již bylo výše uvedeno, proniknutí do země přijatých cizinců do zemských správních struktur bylo v předbělohorském období v Čechách spíše výjimečné.¹⁵⁶⁸ Není ale bez zajímavosti, že evangelíky byli jak Jindřich Matyáš Thurn, který se jako jediný příslušník inkolované rodiny propracoval mezi nejvyšší zemské úředníky, tak Ernfríd z Berbištorfu, který zase jako jediný zasedl mezi úředníky menšími. Do třetice byl nekatolíkem i Linhart Colona z Felzu, který vedle Thurna zasedl po nástupu Matyáše na český královský trůn v českém větším zemském soudu. Předtím se – epizodicky – objevil i mezi přísedícími komorního a dvorského soudu, mezi nimiž se lze dále setkat s příslušníkem další přistěhované evangelické rodiny, Albrechtem Pfefrkornem z Otopachu. Také mezi krajskými hejtmany protestanté jasně převažovali: kromě Thurna a Colony se k nim řadili i Jan Zrinský a Rudolf ze Štubenberka, naproti tomu jediný katolický přistěhovalec, jemuž bylo krajské hejtmanství v roce 1611 (jedinkrát) svěřeno, byl hrabě Kryštof z Fürstenberka. Josef Vítězslav Šimák soudil, že když byl v roce 1615 přijat tzv. jazykový zákon, bylo jeho cílem „*do budoucna omeziti příliv vládních sněmovních pomahačů*“.¹⁵⁶⁹ Avšak i jen zběžné nahlédnutí do seznamů relátorů sněmovních usnesení¹⁵⁷⁰ jasně dokládá, že přistěhovanci se v nich objevují jen velmi ojediněle a že jejich šance se ve sněmovních jednáních nějak výrazně prosadit byly dosti problematické. A když už, pak spíše na straně „protivládní“ – připomenout stačí sněm v roce 1617, kdy se z celého panského stavu pouze Jindřich Matyáš Thurn a Linhart Colona, tedy dva synové do země přijatých cizinců, otevřeně vyslovili proti přijetí Ferdinanda Štýrského za budoucího českého krále.¹⁵⁷¹

---

¹⁵⁶⁸ Mnohem snazší pozici měli do země přijaté rody v tomto ohledu na Moravě, kde se jejich příslušníci opakovaně objevovali i jako kandidáti na funkci zemského hejtmana. To konstatoval již A. MÍKA, *Národnostní poměry v českých zemích před třicetiletou válkou*, s. 220. Teprve usnesení z roku 1608 výslovně zakázalo přijímat cizince (myšleno do země vpuštěné) za členy zemského soudu, což zároveň vylučovalo i jejich povolávání do nejvyšších zemských úřadů. F. KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III., s. 92.

¹⁵⁶⁹ J. V. ŠIMÁK, *Příspěvek k výkladu zákona o zachování jazyka českého z r. 1615*, s. 184.

¹⁵⁷⁰ Dostupné jsou v relacích shromážděných v edici *Sněmy české*.

¹⁵⁷¹ J. JIREČEK (ed.), *Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty*, II. díl, s. 266–270; J. KOŘÁN, *Dějiny Čech a Moravy nové doby*, díl II., s. 39–41.

Katolický živel měl patrně převahu v různých orgánech, které podléhaly přímo panovníkovi a měly na starost zejména jeho české statky, ať již to byla česká komora, nebo přímo správní aparáty jednotlivých dominií. Zdá se ale, že pro obsazování těchto postů byla přeci jen prvořadým kritériem odbornost a že panovníci těžko mohli tuto sféru využívat k nějaké programové rekatolizaci. Tím spíše, že drobní šlechtici, jež se zde převážně uplatňovali, nedisponovali takovým vlivem či majetkem na to, aby dokázali veřejné poměry ovlivňovat. Nepoměrně větší vliv měla v politických záležitostech česká dvorská kancelář. Ta prodělávala na počátku 17. století, po nástupu Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic do funkce nejvyššího kancléře zjevnou protireformační obrodu,¹⁵⁷² inkolování cizinci se v ní ovšem objevili již předtím a za jejich dosazením patrně nelze hledat žádný náboženský motiv.

Opakovaně se v literatuře objevila teze, že české stavy – většinově protestantské – se v rudolfínské době ostře vymezovaly proti udělování inkolátu příslušníkům císařského dvora. Velmi expresivně to vyjádřil Alois Míka, podle nějž „*utrakvistická většina české šlechty ... pohlížela s nenávisí na sílící zástup uchazečů o inkolát z řad dvorských služebníků a oblíbenců, přicházejících namnoze do země s prázdnými rukama a doufajících v kariéru u císařského dvora*“,¹⁵⁷³ a nepochybně z tohoto hodnocení vycházel později i Jiří A. Kovařík, když konstatoval, že částí šlechty byla solí v očích „*záplava ,pánů z Nemanic‘, kteří se táhli za dvorem a kořistili, kde se dalo*“.¹⁵⁷⁴ Avšak i zde je na místě maximální interpretační opatrnost. Bezpochyby v části stavovské společnosti českých zemí sílil tlak na to, aby se udělování inkolátu regulovalo a uchopilo restriktivněji – těžko jinak vysvětlit legislativní změny, k nimž došlo na Moravě v letech 1608–1609 a návazně na to v Čechách v letech 1609–1615. Avšak rozhodně nic nenasvědčuje tomu, že by katoličtí císařští dvořané nějak významně ubírali prostor pro mocenské uplatnění tradiční české šlechty. Byly zde případy, které rozvířily hladinu veřejného mínění – namátkou lze připomenout císařského truksasa Petra z Libntálu, který s Kateřinou Šelmbekovou z Vetmile vyženil panství Toužetín, svou druhou choť dovedl ke konverzi ke katolické víře a na svém dalším statku Kbel se pokusil vybudovat jezuitskou základnu. Ale to byly spíše ojedinělé excesy.

Velmi ilustrativní jsou v tomto směru výše sestavené Tabulky č. 7 a 8, v nichž je zachycena pozemková držba přistěhovalců a jejich potomků podle berních rejstříků z let 1603 a 1615. Na čelních místech jsou v nich příslušníci rodů evangelických (především luteránských): rytíři z Býnu, páni ze Štubenberka, Colonové z Felzu, Cedvicové z Cedvic,

¹⁵⁷² Viz zejména J. BOROVIČKA, Počátky kancléřování Zdeňka z Lobkovic, s. 435–455; K. STLOUKAL, Česká kancelář dvorská 1599–1608, passim.

¹⁵⁷³ A. MÍKA, Národnostní poměry v českých zemích před třicetiletou válkou, s. 215.

¹⁵⁷⁴ J. A. KOVAŘÍK, Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období, s. 140.

Staršedlové, Gyspekové z Grysparu,¹⁵⁷⁵ Hoffmanové z Grypnichlu, v roce 1603 rožmberský dědic Jan Zrinský ze Serynu, v roce 1615 Jindřich Matyáš Thurn a tak dále. Katolíků je v tomto seznamu pomálu a jejich državy rozhodně neoslňovaly svým rozsahem, výjimku snad mohly představovat jen Nové Hrady Pavla Sixta Trautsona a fürstenberské Líšno s necelými dvěma stovkami osedlých. Sněmovní usnesení z let 1609–1610 a zejména 1615 tak měla zřejmě především preventivní charakter, respektive reagovala primárně na jiné problémy, než udělování inkolátu cizincům.¹⁵⁷⁶ To totiž podle všeho charakter významného rekatolizačního prostředku ani na počátku 17. století nemělo...

---

¹⁵⁷⁵ Florián Gyspek, rádce Ferdinanda I., který se přistěhoval do Čech a získal zde četné statky, byl sice katolík, jeho potomci ale konvertovali k víře pod obojí.

¹⁵⁷⁶ Například rekatolizaci některých farností, na něž byli dosazováni zahraniční kněží.

Závěr

Zhodnotit vlastní mnohaletou práci je úkol mimo jakoukoliv pochybnost nevděčný. Z jedné strany do něj vstupuje vědomí nepočítaných hodin práce, jež si předkládaná publikace vyžádala – počínaje vysedáváním nad hromadami archivních materiálů nejrůznějšího stupně čitelnosti a přínosnosti, přes listování nesčetnými stránkami českých i cizojazyčných, více či méně rozsáhlých publikací, hledání inspirace pro tvůrčí uchopení a zpracování nashromážděných dat do podoby souvislého, jasně strukturovaného a pokud možno i čtivého textu a konče desítkami hodin strávených nad korekturami a nejrůznějšími pracemi redakčními. Ze strany druhé je ovšem pocit z dobře odvedené práce konfrontován s vědomím toho, co vše ještě mohlo být dále prostudováno a o co vše bylo možno čtenáře dále obohatit, kdyby bylo víc času, víc sil, víc schopností... Oba tyto soupeřící vjemy pak autora staví do pozice, kdy jsou jeho pocity přinejmenším ambivalentní.

V každém případě je však snad možno prohlásit, že tato monografie představuje v české historiografii první skutečně rozsáhle a podrobně pojatý pokus o zpracování problematiky přijímání cizinců za obyvatele Českého království v předbělohorském období. Tedy v epoše, na jejímž počátku stála svobodná volba českých stavů, povolavších na český trůn po bitvě u Moháče císařova bratra, rakouského arcivévodu Ferdinanda I., a na konci neúspěšný pokus týchž stavů svrhnout Ferdinandem založenou dynastii z trůnu a přetvořit české země v jakousi stavovskou republiku (byť v monarchistické hávu, tedy v čele s králem, jehož pravomoci měly být ovšem velmi silně okleštěny a princip dědičnosti trůnu zcela negován). Jde o období bez několika roků stoleté, tedy na jednu stranu dostatečně dlouhé, aby v něm sledovaná problematika mohla prodělat dostatečně dynamický vývoj, a na stranu druhou zase dosti krátké a sevřené na to, aby si jeho zpracování mohlo zachovat dostatečně kompaktní charakter.

Proč byla dosud právnímu institutu inkolátu věnována v české historiografii tak malá pozornost, o tom se lze nanejvýš dohadovat. Jisto však je, že vše mohlo být jinak, kdyby své životní dílo – katalog reverzů k zemi – dokončil archivář a posléze vysokoškolský profesor Vladimír Klecanda. Nestalo se tak víceméně ze dvou důvodů, z nichž jeden je možno vnímat jako objektivní, druhý subjektivní. Objektivní charakter lze přičíst politickému vývoji ve střední Evropě, který Klecandovi neumožnil věnovat celé své plodné vědecké období naplno výzkumu a publikační tvorbě; po skončení druhé světové války, během níž se významně politicky angažoval v exilovém zřízení, pak náhle poměrně mladý zemřel. Po stránce subjektivní je pak třeba upozornit, že kromě inkolátu věnoval Klecanda intenzivní pozornost i

dalším tématům a tříštil svoji pozornost a síly. Později ve třicátých let ho pak od vědeckých aktivit odváděly i akademická kariéra a politická angažovanost.

Několik vynikajících dílčích studií, které Klecanda publikoval ve dvacátých a třicátých letech 20. století, nicméně vytvořilo solidní faktografickou základnu, o níž se mohli opřít další generace historiků, kteří s pojmem obywatelského práva přišli do styku a potřebovali se citačně zaštitit nějakou autoritou. Kromě Klecandových studií jim pak byla k dispozici (kromě drobnějších a méně přesvědčivých textů) příslušná pasáž Českého státního práva, jehož autor, právní historik Josef Kalousek, pojednal o inkolátu jakožto „spojidlu mezi zeměmi koruny České“ na 14 stránkách, a drobná monografie Bohumila Baxy, zaměřená ovšem na problematiku inkolátu a indigenátu ve stoletích 18. a 19.

Bohatství Klecandou shromážděného materiálu k inkolátu jako takovému i jednotlivým osobám, jimž byl udělen, upadlo po jeho smrti pod příkrov zapomnění a zůstalo uzavřeno v kartonech jeho osobní pozůstalosti, uložené dnes v Archivu Akademie věd. Je jasné, že pro předkládanou práci byly tyto materiály velmi cenným východiskem. Avšak východiskem samo o sobě samozřejmě nepostačujícím – ať již pro svou vlastní neúplnost, poněkud odlišně akcentovaný zájem bratislavského profesora o tuto problematiku či další zdroje, možnost jejichž využití se během desítek následujících desetiletí objevila. Navíc kvalitní historická práce musí vždy směřovat ad fontes a těmito prameny musí být písemnosti dobové, nikoliv reprodukováné prostřednictvím jiného badatele, byť by šlo o jednoho z teoreticky nejlépe připravených reprezentantů tradičně špičkové české archivářské školy. Klecandova pozůstalost tak byla ve skutečnosti pouze doplňkovým zdrojem poznání problematiky, respektive fungovala v některých případech jako cenný bibliografický rozcestník.

Dá se říci, že smyslem této práce bylo poznat udělování českého inkolátu ve třech mimoběžných rovinách: normativní, administrativní a personální. Teprve jejich pomyslným protnutím mohl vzniknout dostatečně plastický, trojrozměrný obraz, v němž lze najít odpovědi na četné otázky, které dosavadní historiografií nebyly zodpovězeny vůbec, nebo jen nedostatečně.

Jedním ze specifíků právní historie jako samostatné disciplíny na pomezí věd právních a historických je důraz kladený na zkoumání normativních pramenů práva. Ani předložená publikace samozřejmě nemohla na tuto stránku poznání rezignovat a v úvodních dvou kapitolách se pokusila soustředit veškeré známé zákonodárné akty, jež se problematiky obywatelského práva ve středověku a raném novověku dotýkaly: počínaje královskými listinami z doby lucemburské přes sněmovní usnesení doby jagellonské, příslušné články českých zemských zřízení 16. století a konečně další sněmovní artikuly, přijaté na samém

sklonku sledovaného období. Již na první pohled je přitom patrné, že ani všechny tyto právní akty ve svém souhrnu nevytvořily v žádném případě komplexní a podrobnou úpravu českého obywatelského práva, respektive způsobů jeho nabývání, ale pouze se kazuisticky věnovaly vybraným aspektům této právní problematiky. S tím, že zprvu šlo spíše o vymezení obsahu inkolátu, a to tím způsobem, že byly formulovány zákazy a omezení, spojené s cizinci, tedy osobami, které právní vztah k zemi neměly. Teprve mnohem později se v právním řádu počaly objevovat normy, jež se zabývaly otázkami procesními a snažily se o regulaci udělování obywatelského práva, a to zejména cestou postupného rozšiřování povinností, jejichž splněním ze strany kandidátů bylo jeho nabytí podmiňováno. Vypíchnout je třeba sněmovní usnesení z let 1609–1610 a 1615, přičemž v posledně uvedeném roce se inkolátních poměrů výrazně dotkl i článek, ne zcela přesně nazývaný „jazykový zákon“. Velmi obdobný legislativní vývoj probíhal i na Moravě, což opět dokumentuje podobnost zemského práva v obou zemích, tvořících již od středověku základ České koruny.

Proces udělování českého inkolátu dokumentuje celá řada pramenů, za nimiž se skrývají jednotlivé kroky, jejichž realizace bylo k nabytí obywatelského práva zapotřebí. V někdejší registratuře české dvorské kanceláře, dnes subsumované do fondu Stará manipulace v Národním archivu, jsou uloženy koncepty četných přímluvných listů (intercesí), jejichž prostřednictvím habsburští panovníci buď lobovali za své služebníky, nebo alespoň dávali najevo svůj souhlas s usazením konkrétních cizinců v Čechách. Přímluvy měly podobu otevřených listů (misivů) a texty některých z nich lze nalézt i v knihách královských register, rovněž uložených ve zvláštním fondu v Národním archivu. K některým z nich se pak v registratuře dochovaly i odpovídající žádosti kandidátů. Ty jsou cenné nejen díky informacím o jejich minulosti (jež zpravidla byly převzaty i do intercesí), ale také díky kancelářským poznámkám, jež pomáhají detailněji poznat administrativní praxi. Vladimír Klecanda soudil svého času, že císařské přímluvy se v podstatě držely jednotného formuláře, jejich podrobné prozkoumání ale příliš tuto tezi nepotvrzuje.

Mnohem uniformnější byly zápisy o udělení inkolátu v zemských deskách. Jednalo se o dva druhy intabulací – zápisy o samotných sněmovních přijetích (jen zřídka, na počátku sledovaného období zahrnovaných do samotného finálního sněmovního usnesení), jež své místo našly v tzv. kvaternech relací, a zápisy o ústních přiznáních novopečených obyvatel před úředníky desk zemských, poněkud nečekaně ukryté na stránkách kvaternů trhových. Zatímco posledně jmenované intabulace si ale skutečně udržely víceméně jednotný charakter po celé sledované období, sněmovní relace prodělaly přeci jen určitý vývoj, v němž se odráželo především postupné rozšiřování povinností, jejichž plnění bylo od potenciálních

nových obyvatel vyžadováno. Jednalo se o tytéž povinnosti, jež lze identifikovat v aktech normativních. Mimořádně zajímavé ovšem je, že v konkrétních, individuálních rozhodnutích se tyto povinnosti začaly objevovat dříve, než se staly součástí právního řádu. Velmi pěkně je to patrné zejména na požadavku zakoupení se v zemi: již v zápise o přijetí uherského rytíře Ladislava Petheho z Hethes a jeho synů v roce 1599 se požadovalo, aby do půl roku koupili v Čechách statek, od roku 1607 pak byla stabilní součástí relací tatáž povinnost, dále specifikovaná i minimální hodnotou statku, jenž měl být přistěhovalci získán (10 000 kop míšeňských grošů). Naproti tomu legálně byla povinnost zakoupit statek do zemského práva zakotvena teprve na dlouhém sněmu v letech 1609–1610, aniž by se usnesení zabývalo tím, kolik peněz musí noví obyvatelé za deskový statek utratit. Splnění podmínky bylo ovšem omezeno veskrze šibeniční lhůtou šesti týdnů. Také další pravidlo, že koupení statku může být nahrazeno složením patřičné peněžní částky do úschovy při deskách zemských, se od roku 1614 objevovalo pouze v individuálních relacích, aniž by našlo svůj odraz v legislativním záběru zemského sněmu, který se přitom inkolátním otázkám v roce 1615 programově věnoval.

Posuny v podmínkách ukládaných při přijetí do země jsou do značné míry patrné i z vyvíjejícího se formuláře pergamenových reverzů k zemi, které musely přijaté osoby po souhlasném usnesení zemského sněmu skládat k úřadu desk zemských (při kteréžto příležitosti docházelo i k jejich výše zmíněnému přiznání ústnímu). Vzhledem k tomu, že vydavatelé podle dobového zvyku demonstrovali pravost těchto dokumentů přivěšením pečeti (posléze se pak stalo zvykem připojovat pod text přiznání i vlastnoruční podpis), představuje sbírka reverzů, uložená jako zvláštní fond v Národním archivu v Praze, velmi cenný soubor informací povahy sfragistické a heraldické. V některých případech jsou přitom pečeti velmi vítaným prostředkem k rodovému zařazení méně známých cizinců, kteří byli za obyvatele Českého království přijati.

Výše nastíněný postup (žádost zájemce – přímluva panovníka – sněmovní přijetí – vystavení reverzu – ústní přiznání u zemských desk) představoval po celé předbělohorské období standard a zároveň bylo jeho úplné proběhnutí podmínkou toho, aby příslušná osoba skutečně českého občanského práva legálně nabyla. Jednou jedinkrát došlo nedopatřením k přijetí cizince bez královské přímluvy (podplukovník Alexandr Debner v roce 1609), avšak šlo skutečně jen o administrativní pochybení, neboť i v tomto případě se dotyčný řádně na panovníka obrátil a pouze sněm byl v tomto případě rychlejší než dvorská kancelář, která měla přímluvný list vystavit. Naproti tomu, v některých případech sněmem přijatí cizinci neprojevíli náležitou součinnost a nevykonali jednostranné akty, jimiž měl být proces nabytí

inkolátu dovršen, tj. nevystavili reverz a nepřiznali se při deskách. Důvod byl bezpochyby ten, že v daném okamžiku nehodlali výhod, jež jim obyvatelské právo skýtalo, reálně využívat a pouze kalkulovali s tím, že by se jim česká zemská příslušnost mohla potenciálně hodit někdy v budoucnosti. Tyto „nedotažené“ procesy byly ovšem ze strany českých stavů vnímány nelibě a zákonodárné sněmovní články na počátku 17. století stanovily, že v případě nedovršení procesu v poměrně krátké, šestitýdenní lhůtě, bude přijímací sněmovní usnesení pozbývat platnosti. Ostatně již dříve inklinovaly zřejmě stavy k tomuto přístupu, byť neměl oporu v normativních pramenech: demonstrovat to lze na příkladu saského rytíře Volfa Šenberka ze Šenberku, který byl do země přijat v roce 1564 i se dvěma staršími syny. Když žádal v roce 1575 o inkolát i pro další čtyři mladší syny, bylo konstatováno, že se dosud nepřiznal k zemi, a sněmovní usnesení bylo proto formulováno tak, že stavy přijaly do země jak ony čtyři syny mladší, tak i Volfa a syny starší, jednou již v roce 1564 přijaté. Na druhou stranu, určitá míra liknavosti při plnění předepsaných podmínek byla celkem běžná a nesetkávala se ze strany příslušných orgánů s žádnými námitkami či dokonce sankcemi.

Zároveň je třeba upozornit, že v některých případech, kdy celý proces řádně proběhl, není přesto dochovanými písemnými prameny plně dokumentován. Předně není zdaleka kompletní kancelářská registratura a k nemalému množství přijatých cizinců nejsou dochovány koncepty přímluvných listů (platí to zejména pro starší období, před nástupem Rudolfa II.). Navíc jsou zde i písemnosti vztahující se k osobám, jimž se nakonec obyvatelského práva z nějakého důvodu nedostalo. Kupodivu ani v relačních kvaternech zemských desk nejsou mnohé zápisy o cizincích, o nichž je nepochybné, že jim český inkolát ve skutečnosti udělen byl. Méně se tato skutečnost stává překvapivou při důkladném studiu těchto knih, v nichž se objevuje nikoli zanedbatelné množství zápisů nedokončených či stěží započatých. Z kontextu totiž vyplývá, že zápisy nebyly vyhotovovány bezprostředně po vydání souhlasného výroku sněmovníků, ale teprve po skončení dotyčného sněmu, což samozřejmě náležitě zvyšovalo nebezpečí lidského administrativního selhání. O některých přijetích se tak badatel dozví vlastně jen díky reverzům a ústním přiznáním a o některých (tam, kde k realizaci příslušných kroků nedošlo) víceméně náhodně, třeba díky různým zápiskům deníkového charakteru.

Dále lze mít za nepochybné, že ani soubor dodnes dochovaných reverzů k zemi není zcela úplný – jednak se dochovala desková přiznání, k nimž komplementární reverz schází (přičemž lze mít za velmi pravděpodobné, že takové přiznání by bez složení reverzu deskoví úředníci odmítli přijmout), jednak se podařilo objevit několik reverzů, uložených v jiných fondech, což otevírá prostor k úvahám, kolik těchto listin bylo z nějakého důvodu

přechováváno mimo hlavní soubor a nebylo tím pádem do příslušného fondu v 19. století manipulováno. Naopak, součástí fondu jsou i velmi obdobné pergamenové a zpečetěné reverzy, které k deskám skládali obyvatelé vedlejších korunních zemí, nabývající českého inkolátu bez ingerence zemského sněmu, pouze na základě vlastního jednostranného rozhodnutí. Počet reverzů (z předbělohorské doby je jich ve fondu soustředěno 287) je tak vyšší než počet skutečně přijatých cizinců. Neúplnost dochovaného pramenného materiálu pak dovršuje fakt, že k některým reverzům chybí v trhových kvaternech odpovídající přiznání, ačkoliv reverz byl deskovým úředníkům zjevně předán a těžko by se to bez současného vykonání ústního přiznání obešlo.

Z uvedeného by mělo být dosti jednoznačně patrné, že patřilo-li mezi důležité úkoly této práce sestavení úplného seznamu všech osob, jimž české stavy se souhlasem panovníka v předbělohorské době inkolát udělily, bylo k jeho naplnění nutno vyjít z poměrně pestré mozaiky pramenů, aniž by přitom bylo možno dobrati se jistoty, že je takto sestavený seznam skutečně kompletní. Výsledkem komplikovaného bádání, jež muselo řešit i další problémy metodického charakteru (například jak se vyrovnat s nejednotným přístupem zemského sněmu, který někdy výslovně přijímal cizince i s jejich syny, případně vnuky, zatímco jindy se přijímací akt explicitně týkal pouze hlavy rodiny) je nakonec číslo 259: tolik cizinců tedy prokazatelně české stavy v letech 1526–1620 přijaly za „spoluobyvatele“. Nejvíce jich – podle očekávání – český inkolát obdrželo v době vlády Rudolfa II., kdy císařský dvůr sídlil v Praze a o českou zemskou příslušnost tak byl mezi členy „Hofštátu“ pochopitelný zájem. Také statistické vyhodnocení, tedy přepočtení průměrného počtu přijatých na jeden rok vlády, hovoří ve prospěch rudolfínské epochy, byť se ukazuje, že poměrně intenzivně byli cizinci přijímáni i v období vlády Rudolfova děda Ferdinanda I. Z hlediska rozdělení inkolátů do dekád pak stojí na pomyslném prvním místě žebříčku počátek 17. století.

V pozadí udělování inkolátu lze cítit snahu habsburských panovníků o integraci komplexu zemí, které se pod jejich žezlem řízením osudu v první polovině 16. století sešly – z uvedených 259 cizinců jich 88 pocházelo z rakouských zemí a dalších 18 z uherských. Vedle toho bylo intenzivní také přistěhovalectví z Říše (50 inkolovaných cizinců pocházelo ze Saska, 41 z různých státoprávních entit na území dnešního spolkového státu Bavorsko, 27 z dalších německých teritorií), přičemž jeho subjekty byly ale začasté osoby pohybující se rovněž v habsburských službách. Z národnostního hlediska byla tedy předbělohorská stavovská imigrace dominantně německá, i když je třeba jedním dechem dodat, že někteří z těch, kteří se do Čech z Rakouska a Německa přistěhovali, pocházeli původně z jiných částí Evropy (příkladmo lze uvést španělského pána Ludvíka z Tovarů, který ve

službách Ferdinanda I. opustil Pyrenejský poloostrov a zdomácněl v Rakousku, aby pak na sklonku života přišel s arciknížetem Ferdinandem do Čech a nabyl obyvatelského práva i zde). Nezanedbatelné množství nových obyvatel mělo původ italský, z dalších koutů Evropy (Francie, Nizozemí, Španělsko, Anglie, Polsko) přicházeli pouze nečetní jednotlivci. Převahu měla mezi přistěhovanci nižší šlechta, jejíž příslušníci tvořili bezmála polovinu počtu přijatých, dosti značný byl ale i podíl šlechty vyšší na jedné a měšťanstva na druhé straně. U některých cizinců, jejichž působení v Čechách není dostatečně prameny dokumentováno (a třeba k němu ve skutečnosti ani vůbec nedošlo), je ovšem stanovení jejich stavovské příslušnosti komplikované, neboť česká sociální hierarchie nemusela být, pokud jde o rozvrstvení šlechty a její oddělení od vrstev měšťanských, se zahraničními zcela kompatibilní. S jistou opatrností, jež je vzhledem k nejasnosti některých konkrétních případů na místě, lze konstatovat, že téměř polovina do země přijatých osob se v Čechách mohla počítat ke stavu rytířskému, zbytek tvořili (zhruba v poměru 4:3) páni a měšťané.

Otázka, kterou si dosavadní literatura stabilně kladla, byla, nakolik se do země přijatí cizinci skutečně začlenili do české stavovské společnosti a nakolik ovlivňovali vnitropolitické i hospodářské poměry. Zemské právo zakazovalo cizincům zastávat zemské úřady a i když osoby, jimž sněm udělil inkolát, již nebylo možné *de iure* za cizince počítat, neměly tyto prakticky možnost se ve veřejných záležitostech významněji angažovat. Stigma cizího původu ostatně ulpívalo do jisté míry i na jejich potomcích. A tak jediný Jindřich Matyáš hrabě Thurn se na počátku 17. století propracoval do pomyslné zemské vlády (nejprve jako karlstějnský purkrabí za panský stav, následně jako dvorský sudí) a Ernfríd z Berbištorfu zaujal během stavovského povstání místo mezi menšími zemskými úředníky jako purkrabí pražského hradu. Velmi obtížný přístup měli přistěhovanci i jejich potomci také do úřadu krajských hejtmanů či přisedících celozemských šlechtických soudů (většího i menšího zemského, dvorského a komorního). Určitý prostor se jim nabízel spíše v hospodářské správě, a to buď prostřednictvím administrativních postů v české komoře, nebo v podobě působení v patrimoniálním aparátu na jednotlivých komorních panstvích. V oblasti moci soudní se pak lze s několika přijatými inkoly setkat v řadách apelačního soudu, kam měli kromě šlechticů přístup též měšťané a – řečeno dnešní terminologií – akademici.

Jiný obrázek se nabídne, bude-li zkoumáno uplatnění bývalých cizinců v úřadech dvorských. Zde však platí, že český inkolát nebyl v žádném směru výhodou pro toto uplatnění, ale naopak, stával se spíše jeho důsledkem.

Ačkoliv provedený prosopografický výzkum, vztahující se k jednotlivým přijatým cizincům, nemohl být s ohledem na jejich množství naprosto detailní, ukazuje se, že větší

jejich část se zřejmě v Čechách vůbec nezakoupila. Souhrnné statistické vyhodnocení přitom mohlo být provedeno pouze ke statkům deskovým, za pomoci celozemských berních rejstříků, zachovaných z let 1557, 1603, 1615 a 1620. Ty ukazují, že přistěhované rodiny držely statky, na nichž se nacházela zhruba 3–4 % poddanských usedlostí s celozemského součtu. Nedá se říci, že by šlo o majetek úplně zanedbatelný, v rukou někdejších cizinců se ocitla i některá rozsáhlá a bohatá dominia. Na druhou stranu je ale zjevné, že dominantní mocenský podíl tradiční české šlechty nebyl po celé předbělohorské období navzdory zintenzivňujícímu se přistěhovalectví výrazněji narušen. Navíc právě ty rodiny, kterým se podařilo vybudovat si v Čechách solidní mocenskou základnu, se nakonec do zdejšího prostředí víceméně asimilovaly. Zajímavé určitě je, že pokud byla mezi inkolovanými osobami patrně převaha katolíků (v tomto směru je problematika otevřená dalšímu výzkumu), pak mezi těmi, kdo se v zemi usadili a případně časem i promlouvali do veřejných záležitostí na zemské úrovni, převažovali jednoznačně evangelíci.

Ambicí publikace nebylo a s ohledem na nejrůznější limity ani nemohlo být úplné a dokonalé zpracování inkolátní problematiky v době předbělohorské. Dá se považovat za víceméně jisté, že na své prozkoumání čeká celá řada dalších dobových pramenů, které mohou k jejímu poznání dále přispět, jistě se také nabízejí další kontexty, v nichž by bylo možno udělování obyvatelského práva sledovat a jež autorovi třeba ani nepřišly na mysl.

Perspektivní směr dalšího výzkumu, jež by nebylo záhodno pouštět ze zřetele, představuje podrobnější prozkoumání celé problematiky komparativně, v evropském kontextu. To by ovšem vyžadovalo další, několikaleté a soustředěné úsilí. Stejně tak se vysloveně nabízí, pokračovat ve výzkumu dále a posunout ho chronologicky, tedy věnovat se proměnám inkolátního zákonodárství i praxe v době pobělohorské a opět podrobit podrobnější analýze i otázku míry přistěhovalectví a podílu přistěhovalců na veřejném životě země a na pozemkové držbě. Opět s výhradou, že jde o námět na samostatný, víceletý projekt. Spíše pouze okrajově, jak již bylo naznačeno, byla reflektována otázka náboženského vyznání předbělohorských přistěhovalců, určitě by se z pramenů dalo vytěžit mnohé o jejich zapojení do vnitřního života pražských měst. A konec konců, ani informační potenciál těch aspektů problematiky, jimž se tato monografie snaží věnovat, bezesporu nebyl beze zbytku vyčerpán a v budoucnu pravděpodobně dojde k doplnění, nebo třeba i korekci některých uváděných údajů. I při vědomí toho všeho si nicméně autor dovoluje soudit, že jeho mnohaleté studium posunulo poměrně významným způsobem míru poznání řešeného problému a vedlo k vytvoření informačního korpusu, jenž se může stát pro futuro užitečným odrazovým

můstkem pro další, minucióznější bádání. Hodnotíc takový výsledek své práce v zásadě jako úspěch, vkládá další hodnocení do rukou laskavého čtenáře.

Seznam použitých zdrojů

1. Nevydané prameny:

Archiv Akademie věd (AAV Praha)

fond Osobní pozůstalost Vladimír Klecanda (OPVK)

- kart. 2, sign. II b 5, i.č. 10–11 (Korespondence úřadů a institucí)
- kart. 2, sign. IIIa, i.č. 12 (Erby a pečeti cizozemců do Čech přijatých)
- kart. 2, sign. IIIa, i.č. 14 (Inkolát český – reversy)
- kart. 2, sign. IIIa, i.č. 15 (Inkolát)
- kart. 8–10, sign. III g, i.č. 40–53 (Inkolát český)
- kart. 16, sign. V, i.č. 98 (Novinové články)
- kart. 16, sign. V, i.č. 99 (Parte Vladimíra Klecandy)

Archiv hlavního města Prahy (AHMP Praha)

fond Sběrka rukopisů

- sign. 535, Kniha měšťanských práv Starého Města pražského 1550–1600
- sign. 536, Kniha měšťanských práv Starého Města pražského 1600–1662 (1690)
- sign. 567, Kniha měšťanských práv Malé Strany 1587–1639
- sign. 573, Kniha měšťanských práv a smluv Hradčan 1555–1671

Archiv Národního muzea Praha (ANM Praha)

fond Genealogická sbírka H

- kart. H 1, Althan
- kart. H 1, Arco
- kart. H 2, Banffy
- kart. H 2, Bathyany
- kart. H 3, Berbistof z Berbistofu
- kart. H 3, Bergar z Bergu
- kart. H 3, Berger z Berge
- kart. H 3, z Berlachingu
- kart. H 3, z Binu
- kart. H 4, Brahe Tycho de
- kart. H 10, Colonna z Felsu
- kart. H 10, Crusius z Krausenberku
- kart. H 14, z Eberštejna
- kart. H 14, Ehrenpreis von Ehrneck
- kart. H 16, z Fürstenberka
- kart. H 18, z Glouchova
- kart. H 18, della Grangia
- kart. H 18, Grisppek z Grispachu
- kart. H 18, z Hagen
- kart. H 19, z Hardeku
- kart. H 19, Harrach
- kart. H 19, z Hartiče
- kart. H 20, Henkl z Donnersmarku
- kart. H 20, Hofmann z Grynpihlu
- kart. H 21, Hohenlohe

- kart. H 21, Hohenwarter z Gerlachšteinu
- kart. H 21, Hoyos
- kart. H 23, Jandorfer z Jandorfu
- kart. H 26, z Karlovic
- kart. H 26, Kheck ze Schwarzbachu
- kart. H 27, Khyn z Khynu
- kart. H 28, z Kneiselštejna Giglingar
- kart. H 28, Kolonič
- kart. H 31, Kraus z Krausenthalu (Carchesius)
- kart. H 31, z Krauseneku
- kart. H 31, Kreštan z Kreštan
- kart. H 33, Kynyg z Kynygfeldu
- kart. H 34, Lamberg
- kart. H 36, Lodron
- kart. H 40, Mayer z Poksdorfu
- kart. H 40, Meggau
- kart. H 41, Montecuculi
- kart. H 43, Ortelík
- kart. H 43, z Ostešova
- kart. H 44, Palfy z Erdödu
- kart. H 44, Perger z Perku
- kart. H 45, Pfefrkorn z Ottensbachu
- kart. H 45, Plateys z Plattenšteina
- kart. H 46, Poust z Libštátu
- kart. H 46, Proj z Geiselberka
- kart. H 48, z Roboretu
- kart. H 48, Roder z Feldburku
- kart. H 48, Rogendorf
- kart. H 49, Salm-Neuburg
- kart. H 52, Staršedl ze Staršedle
- kart. H 56, Šolc
- kart. H 56, z Šönberka
- kart. H 57, Štarhemberg
- kart. H 58, z Šteinsdorfu
- kart. H 58, Štensdorfer z Štensdorfu
- kart. H 58, ze Štrallendorfu
- kart. H 58, ze Štubenberka
- kart. H 59, Švenda ze Švendy
- kart. H 60, Teufel z Gundersdorfu
- kart. H 60, Thurn-hr.
- kart. H 60, Tonner z Trupachu
- kart. H 64, Trautson hr. na Falkenšteině
- kart. H 64, Tuchar ze Šoberova
- kart. H 64, Ungnad ze Suneku
- kart. H 69, z Weissenvolfu
- kart. H 71, Windischgraetz
- kart. H 77, z Zedvic

fond Genealogická sbírka CH (sbírka hraběte Rudolfa Vratislava z Mitrovic)

- kart. CH 1, Althan hr.
- kart. CH 1, Banffy
- kart. CH 2, Batthyany
- kart. CH 2, Berchtold z Uhřic
- kart. CH 3, z Binu (Bünau)
- kart. CH 3, Brahe Tycho de
- kart. CH 4, Colona z Felsu
- kart. CH 7, Fürstenberk
- kart. CH 7, z Glouchova
- kart. CH 7, Grispek z Grispacku
- kart. CH 8, Hardegg hr.
- kart. CH 8, Harrach
- kart. CH 9, Henckel z Donnersmarcku
- kart. CH 10, Hoffmann z Grynpihlu
- kart. CH 10, Hohenlohe-Langenburg
- kart. CH 10, Hojos
- kart. CH 11, Hoyos
- kart. CH 13, Kekk ze Schwarzbachu
- kart. CH 13, Kheck ze Schwarzbachu
- kart. CH 14, Kolonitsch
- kart. CH 15, Kraft z Lammersdorfu
- kart. CH 15, Krusius
- kart. CH 15, Kurtz ze Senftenau
- kart. CH 15, Lamberg
- kart. CH 17, Lodron
- kart. CH 20, Nadasdy
- kart. CH 21, Palfy z Erdödu
- kart. CH 22, Perger z Perge
- kart. CH 22, Pfefferkorn z Ottobachu
- kart. CH 22, Platteis z Plattenšteina
- kart. CH 22, Poust z Libštátu
- kart. CH 22, Precht z Rottenburka
- kart. CH 23, Proj z Gaiselberka
- kart. CH 24, Rietman z Dolního Starrenberka
- kart. CH 24, Salm-Neuburg
- kart. CH 27, Sprinzenstein
- kart. CH 27, Štarhemberg
- kart. CH 27, Šteinsdorf
- kart. CH 28, Strallendorf
- kart. CH 28, Štubenberg
- kart. CH 29, Thurn-Vallo-Sassina
- kart. CH 29, Trautsohn
- kart. CH 29, Tuchar ze Šoberova
- kart. CH 30, Weissenwolf
- kart. CH 31, Windischgraetz
- kart. CH 31, Wolf z Wolfsberga
- kart. CH 38, Zedwitz

fond Sbírka rukopisů

- č. 68 (stará sign. III A 35)

Knihovna Národního muzea Praha (KNM Praha)

- sign. I A 1 (Talmberský kodex)
- sign. II C 2 (Hořovický kodex)

Moravský zemský archiv Brno (MZA Brno)

fond A 1 – Stavovské listiny

- sign. 2 (staré č. 5)
- sign. 4 (staré č. 7)
- sign. 5 (staré č. 8)
- sign. 601 (staré č. 645)
- sign. 602 (staré č. 646)

fond A 3 – Stavovské rukopisy

- č. 724, i.č. 416
- i.č. 778

fond G 12 – Cerroniho sbírka

- sign. Cerr II 223, i.č. 326

Národní archiv Praha (NA Praha)

fond Archiv České koruny

- i.č. 1781
- i.č. 1869
- i.č. 1905
- i.č. 1943
- i.č. 1944
- i.č. 1945
- i.č. 1971
- i.č. 1973
- i.č. 2191
- i.č. 2192
- i.č. 2212
- i.č. 2306
- i.č. 2603

fond Berní rula

- kniha č. 61

fond Česká dvorská kancelář (ČDK)

- sign. III A 4, i.č. 650, kart. 331–332
- sign. IV D 1, i.č. 752, kart. 408–514

fond České gubernium – Guberniální listiny (ČG-GL)

- i.č. 535, sign. L II 415a/1
- i.č. 536, sign. L II 415a/2
- i.č. 850, sign. L II 704/1
- i.č. 2829, sign. L II 2156

fond České oddělení dvorské komory – Listiny (ČDKM-L)

- i.č. 233, sign. 506 M
- i.č. 248, sign. 663 M/1
- i.č. 249, sign. 663 M/2

fond Desky zemské (v poznámkách citovány pouze signatury kvaternů)

- sign. DZM 4 (Registra starostova pohonná červená k menšímu soudu zemskému, 1580–1582)
- sign. DZM 95 (Kvatern listův poselacích soudu zemského brunátný, 1583–1606)
- sign. DZM 128 (Kvatern instrukcí a listův poselacích žlutý, 1542–1582)
- sign. DZM 183 (Kvatern listův poselacích plného soudu zemského, 1607–1624)
- sign. DZM 224 (Kvatern podaných na suplikací a jiných případných při žlutý od léta 1591 až do léta 1601)
- sign. DZM 225 (Kvatern druhý podaných na suplikací a jiných případných při žlutý od léta 1602 až do léta 1620)
- sign. DZM 230 (Kvatern menší zápisný žlutý, 1554–1557)
- sign. DZSt 2 (Kvatern bílý sněmův obecních, 1583–1602)
- sign. DZSt 3 (Kvatern zelený sněmův obecních, 1603–1610)
- sign. DZSt 5 (Kvatern černý sněmův obecních, 1611–1617)
- sign. DZSt 42 (Kvatern červený relací, 1541–1549)
- sign. DZSt 43 (Kvatern bílý relací, 1549–1556)
- sign. DZSt 44 (Kvatern brunátný relací, 1556–1562)
- sign. DZSt 45 (Kvatern bílý relací, 1562–1575)
- sign. DZSt 46 (Kvatern fialový relací, 1575–1582)
- sign. DZSt 47 (Kvatern relací žlutý, 1582–1589)
- sign. DZSt 48 (Kvatern relací zelený, 1589–1594)
- sign. DZSt 49 (Kvatern relací modrý, 1594–1599)
- sign. DZSt 50 (Kvatern relací tělný, 1599–1603)
- sign. DZSt 51 (Kvatern relací zlatý, 1603–1606)
- sign. DZSt 52 (Kvatern relací stříbrný, 1606–1611)
- sign. DZSt 53 (Kvatern relací černý, 1611–1615)
- sign. DZSt 54 (Kvatern relací zelený, 1615–1620)
- sign. DZV 1 (Kvatern trhový černý, 1541–1542)
- sign. DZV 2 (Kvatern trhový černý výpisův, 1542–1544)
- sign. DZV 3 (Kvatern trhový červený výpisův, 1542)
- sign. DZV 4 (Kvatern trhový běžný červený, 1542–1543)
- sign. DZV 5 (Kvatern trhový červený 1543–1544)
- sign. DZV 6 (Kvatern trhový červený výpisův, 1544–1606)
- sign. DZV 7 (Kvatern trhový černý, 1544–1546)
- sign. DZV 8 (Kvatern trhový bílý, 1546–1549)
- sign. DZV 9 (Kvatern trhový brunátný, 1549–1551)
- sign. DZV 10 (Kvatern trhový žlutý, 1551–1553)
- sign. DZV 11 (Kvatern trhový modrý, 1553–1555)
- sign. DZV 12 (Kvatern trhový lvový, 1555–1557)
- sign. DZV 13 (Kvatern trhový zelený, 1557–1561)
- sign. DZV 14 (Kvatern trhový bílý, 1561–1564)
- sign. DZV 15 (Kvatern trhový žlutý, 1564–1566)
- sign. DZV 16 (Kvatern trhový červený, 1567–1570)
- sign. DZV 17 (Kvatern trhový bílý, 1570–1573)
- sign. DZV 18 (Kvatern trhový modrý, 1573–1575)

- sign. DZV 19 (Kvatern trhový hřebíčkový, 1576–1578)
- sign. DZV 20 (Kvatern trhový tělný 1., 1578–1580)
- sign. DZV 21 (Kvatern trhový blankytný, 1580–1583)
- sign. DZV 22 (Kvatern trhový šerý, 1583–1585)
- sign. DZV 23 (Kvatern trhový zelený, 1585–1587)
- sign. DZV 24 (Kvatern trhový černý kropený, 1587–1589)
- sign. DZV 25 (Kvatern trhový sivý, 1589–1591)
- sign. DZV 26 (Kvatern trhový fialový, 1591–1593)
- sign. DZV 27 (Kvatern trhový rudý, 1593–1595)
- sign. DZV 41 (Kvatern památný černý, 1541–1543)
- sign. DZV 48 (Kvatern památný bílý, 1549–1550)
- sign. DZV 52 (Kvatern památný lvový, 1556–1557)
- sign. DZV 53 (Kvatern památný modrý, 1557–1559)
- sign. DZV 54 (Kvatern trhový památný žlutý, 1559–1561)
- sign. DZV 56 (Kvatern památný popelatý, 1563–1564)
- sign. DZV 57 (Kvatern památný černý, 1564–1566)
- sign. DZV 58 (Kvatern památný bílý, 1566–1568)
- sign. DZV 59 (Kvatern památný hřebíčkový, 1568–1570)
- sign. DZV 60 (Kvatern památný druhý zelený, 1570–1573)
- sign. DZV 61 (Kvatern památný červený, 1573–1575)
- sign. DZV 62 (Kvatern památný rosinový, 1575–1577)
- sign. DZV 63 (Kvatern památný plavý, 1577–1578)
- sign. DZV 64 (Kvatern památný blankytný, 1578–1580)
- sign. DZV 65 (Kvatern památný černý čtvrtý, 1580–1583)
- sign. DZV 66 (Kvatern památný brunátný, 1583–1584)
- sign. DZV 67 (Kvatern památný rudý, 1584–1586)
- sign. DZV 68 (Kvatern památný červený, 1586–1587)
- sign. DZV 69 (Kvatern památný pomerančový, 1588–1589)
- sign. DZV 88 (Kvatern větší zápisný černý, 1566–1576)
- sign. DZV 89 (Kvatern větší zápisný popelatý, 1576–1581)
- sign. DZV 90 (Kvatern větší zápisný žlutý, 1581–1589)
- sign. DZV 91 (Kvatern větší zápisný brunátný, 1589–1596)
- sign. DZV 94 (Kvatern větší zápisný zlatý, 1608–1613)
- sign. DZV 95 (Kvatern větší zápisný stříbrný, 1613–1622)
- sign. DZV 127 (Kvatern trhový rozínový, 1595–1597)
- sign. DZV 128 (Kvatern trhový plavý, 1597–1599)
- sign. DZV 129 (Kvatern trhový popelatý, 1599–1600)
- sign. DZV 130 (Kvatern trhový růžový, 1600–1601)
- sign. DZV 131 (Kvatern trhový šedý, 1602–1603)
- sign. DZV 132 (Kvatern trhový zlatý, 1603–1605)
- sign. DZV 133 (Kvatern trhový nebeské barvy, 1606–1608)
- sign. DZV 134 (Kvatern trhový stříbrný, 1608–1609)
- sign. DZV 135 (Kvatern trhový lazurový, 1610–1612)
- sign. DZV 136 (Kvatern trhový stříbrný druhý, 1612–1614)
- sign. DZV 137 (Kvatern trhový červený, 1614–1616)
- sign. DZV 138 (Kvatern trhový papouškový, 1616–1617)
- sign. DZV 139 (Kvatern trhový karafiátový, 1617–1619)
- sign. DZV 166 (Kvatern památný modrý, 1589–1590)
- sign. DZV 167 (Kvatern památný lazurový, 1590–1591)
- sign. DZV 168 (Kvatern památný fialový, 1591–1593)

- sign. DZV 169 (Kvatern památný papouškový, 1593–1594)
- sign. DZV 170 (Kvatern památný zlatý, 1594–1596)
- sign. DZV 171 (Kvatern památný stříbrný první, 1596–1597)
- sign. DZV 172 (Kvatern památný sivý, 1597–1598)
- sign. DZV 173 (Kvatern památný višňový, 1598–1600)
- sign. DZV 174 (Kvatern památný bílý kroupený, 1600)
- sign. DZV 175 (Kvatern památný karafiátový, 1600–1601)
- sign. DZV 176 (Kvatern památný zelený třetí, 1601–1602)
- sign. DZV 177 (Kvatern památný železný, 1602–1604)
- sign. DZV 178 (Kvatern památný růžový, 1604–1605)
- sign. DZV 179 (Kvatern památný nový černý, 1605–1606)
- sign. DZV 180 (Kvatern památný nový bílý, 1606–1607)
- sign. DZV 181 (Kvatern památný nový žlutý, 1607–1608)
- sign. DZV 182 (Kvatern památný nový červený, 1608–1609)
- sign. DZV 183 (Kvatern památný druhý lazurový, 1610–1611)
- sign. DZV 185 (Kvatern památný růžový druhý, 1611–1612)
- sign. DZV 187 (Kvatern památný nebeské barvy první, 1613–1615)
- sign. DZV 188 (Kvatern památný nový pomerančový druhý, 1615)
- sign. DZV 189 (Kvatern památný hřebíčkový nový, 1615–1616)
- sign. DZV 190 (Kvatern památný nový lvový, 1616–1617)
- sign. DZV 191 (Kvatern památný nový blankytný druhý, 1617–1618)
- sign. DZV 192 (Kvatern památný druhý papouškový, 1618–1620)
- sign. DZV 194 (Kvatern památný rozinový druhý, 1622–1623)
- sign. DZV 292 (Kvatern památný rudý druhý, 1623–1624)
- sign. DZV 295 (Kvatern památný popelatý třetí, 1628–1629)
- sign. DZV 297 (Kvatern památný zlatý třetí, 1630–1631)
- sign. DZV 1084 (Kvatern menší zápisný brunátný, 1587–1599)

fond Genealogická sbírka Dobřenský

- i.č. 9, z Althannu
- i.č. 42, z Berbistorfu
- i.č. 45, Berchtold von Saxengang
- i.č. 46, Berchtold z Uherčic
- i.č. 60, z Bínu
- i.č. 137, Cedvic z Cedvic
- i.č. 155, Colona z Felzu
- i.č. 270, Gendorfer z Gendorfu
- i.č. 294, Gryspek z Gryspachu
- i.č. 318, z Hardegga
- i.č. 319, Hardek z Kladska
- i.č. 321, z Harrachu
- i.č. 335, Henckel von Donnersmark
- i.č. 361, Hofman z Grünbühelu a Střechova
- i.č. 454, Keckh z Schwarzpachu
- i.č. 509, von Krauseneck
- i.č. 558, Leskovec z Leskovce
- i.č. 627, Matiaš z Glouchova
- i.č. 732, z Ostešova
- i.č. 747, Pálffy z Erdödu
- i.č. 768, Perger von Perg

- i.č. 782, Pfefrkorn z Otopachu
- i.č. 799, Plateis z Platenšteina
- i.č. 820, Prog
- i.č. 882, Rogendorf
- i.č. 918, Salm Neuburg
- i.č. 980, von Schwendi
- i.č. 1067, Šlejnic ze Šlejnic
- i.č. 1083, Štensdorf ze Štensdorfu
- i.č. 1121, z Thurnu a Valsassina
- i.č. 1131, von Trautson
- i.č. 1143, Tuchar ze Šoberova
- i.č. 1162, Ungnad ze Suneku
- i.č. 1192, Vitztum a Fictum
- i.č. 1219, Voračický z Paběnic
- i.č. 1263, Wolf von Wolfsberg
- Materiálie, písm. A–Z

fond Morava (MR)

- i.č. 286
- i.č. 287
- i.č. 291
- i.č. 521
- i.č. 522
- i.č. 619
- i.č. 1040
- i.č. 1282
- i.č. 1285
- i.č. 1288
- i.č. 1292
- i.č. 1816
- i.č. 2037
- i.č. 2193
- i.č. 2650
- i.č. 2662
- i.č. 2676
- i.č. 2769
- i.č. 2894
- i.č. 3177
- i.č. 3190
- i.č. 3304
- i.č. 4289
- i.č. 4750
- i.č. 4892
- i.č. 4965
- i.č. 4967
- i.č. 5472
- i.č. 5529
- i.č. 5624
- i.č. 5640
- i.č. 5770

fond Registra (RG)

- i.č. 20
- i.č. 60
- i.č. 76
- i.č. 101
- i.č. 104
- i.č. 110
- i.č. 111
- i.č. 113
- i.č. 114
- i.č. 115
- i.č. 116

fond Reversy k zemi (RZ)

- i.č. 1 (Jindřich z Vidpachu, 20. 12. 1541)
- i.č. 2 (Jindřich, Rudolf, Jindřich, Günter a Rudolf bratři z Býnu, 7. 8. 1543)
- i.č. 3 (Jan Kryštof Tarnovský z Tarnova, 10. 1. 1544)
- i.č. 4 (Jindřich z Maltic, 28. 4. 1544)
- i.č. 5 (Kryštof Berbištorf z Berbištorfu, 11. 8. 1546)
- i.č. 6 (Volf Berbištorf z Berbištorfu, 11. 8. 1546)
- i.č. 7 (Volf ze Štubenberka, 7. 3. 1548)
- i.č. 8 (Jiří a Jan Čirnové z Čirnu, 17. 4. 1548)
- i.č. 9 (Arnošt Bavorský, 9. 11. 1549)
- i.č. 10 (Ludvík Šradýn ze Šorndorfu, 23. 8. 1552)
- i.č. 11 (Ota z Nejdeku, 28. 2. 1553)
- i.č. 12 (Ludvík z Tovarů, 11. 3. 1553)
- i.č. 13 (Jiří Krejřtan z Krejřtanu, 5. 4. 1553)
- i.č. 14 (Vavřinec Gyglingar z Knejslštejna, 4. 9. 1554)
- i.č. 15 (Bedřich z Lenu, 4. 9. 1554)
- i.č. 16 (Volf Štanperger ze Štanpergu, 10. 9. 1554)
- i.č. 17 (Kryštof z Karlovic, 16. 3. 1555)
- i.č. 18 (Jan Vavřinec Šradýn ze Šondorfu, 5. 2. 1557)
- i.č. 19 (Florián Gryspek z Gryspachu, 10. 5. 1557)
- i.č. 20 (Ondřej Tejvl z Encesdorfu, 18. 1. 1558)
- i.č. 21 (Julius hrabě z Hardeka, 26. 11. 1558)
- i.č. 22 (Ondřej Gallus z Gallis, 3. 12. 1558)
- i.č. 23 (Jan ze Štansdorfu, 22. 2. 1559)
- i.č. 24 (Heřman Igl z Hartenrojtů, 18. 10. 1561)
- i.č. 25 (Kašpar Colona z Felzu, 17./18. 10. 1561)
- i.č. 26 (Kryštof Mořic Colona z Felzu, 17./18. 10. 1561)
- i.č. 27 (Martin Maminger z Loku, 17./18. 10. 1561)
- i.č. 28 (Jan Gryspek z Gryspachu, 18. 10. 1561)
- i.č. 29 (Mikuláš hrabě ze Salmu, 18. 10. 1561)
- i.č. 30 (Dominik Vinar z Muranu, 4. 11. 1561)
- i.č. 31 (Adam Hohenvarter na Gerlachštejnu, 25. 11. 1561)
- i.č. 32 (Jan Velingar z Fehinku, 25. 11. 1561)
- i.č. 33 (František hrabě z Thurnu, 25. 11. 1561)
- i.č. 34 (Jan Ambrož hrabě z Thurnu, 25. 11. 1561)
- i.č. 35 (Scipio hrabě z Archu, 5. 2. 1564)

- i.č. 36 (Baltazar Prok ze Sibenhirtu, 9. 2. 1564)
- i.č. 37 (Jan Litold Keč z Kečova, 9. 2. 1564)
- i.č. 38 (Baltazar Batyány z Batyány, 9. 2. 1564)
- i.č. 39 (Mikuláš z Karlovic, 11. 2. 1564)
- i.č. 40 (Kryštof Cedvic z Cedvic, 11. 2. 1564)
- i.č. 41 (Ludvík Ungnad ze Suneku, 11. 2. 1564)
- i.č. 42 (Ondřej Kýn z Kýnu, 11. 2. 1564)
- i.č. 43 (Kryštof Dornhajm z Dornhajmu, 26. 4. 1564)
- i.č. 44 (Rudolf z Karlovic, 18. 5. 1565)
- i.č. 45 (Jiří z Berbištorfu, 16. 3. 1571)
- i.č. 46 (Pavel Bánfy z Alsó Lindvy, 23. 6. 1571)
- i.č. 47 (Ladislav Bánfy z Alsó Lindvy, 23. 6. 1571)
- i.č. 48 (Urban Pfeferkorn z Otopachu, 1. 9. 1571)
- i.č. 49 (Jindřich Gravingar ze Saleku, 30. 1. 1572)
- i.č. 50 (Jan starší, Rajmund a Jonáš Tucharové ze Šoverova, 28. 3. 1575)
- i.č. 51 (Kašpar hrabě z Ladronu, 6. 6. 1575)
- i.č. 52 (Kašpar ze Šenberku, 9. 6. 1575)
- i.č. 53 (Jetřich Manštejn z Pupnhajmu, 28. 6. 1575)
- i.č. 54 (Tomáš Leštinský z Podhájic, 28. 6. 1575)
- i.č. 55 (Kryštof z Althanu, 11. 7. 1575)
- i.č. 56 (Jindřich Pfeřkorn z Otopachu, 22. 8. 1575)
- i.č. 57 (Eustach a Volf Vilém z Althanu, 23. 8. 1575)
- i.č. 58 (Jan Precht z Rotmburku, 25. 8. 1575)
- i.č. 59 (Ginter z Býnu, 2. 9. 1575)
- i.č. 60 (Jiří Fink z Finknštejna, 17. 9. 1575)
- i.č. 61 (Julius hrabě ze Salmu, 17. 9. 1575)
- i.č. 62 (Jiří Ehrenreich z Rogndorfu, 21. 9. 1575)
- i.č. 63 (Jan Vilém z Rogndorfu, 21. 9. 1575)
- i.č. 64 (Florián Pravětický z Radvanova, 19. 2. 1577)
- i.č. 65 (Linhart mladší z Harrachu, 25. 2. 1577)
- i.č. 66 (Linhart starší z Harrachu, 25. 2. 1577)
- i.č. 67 (Jan Volf a Jiří ze Šenberku, 25. 6. 1578)
- i.č. 68 (Mikuláš Fictum z Ekštetu, 13. 3. 1579)
- i.č. 69 (Děťrich ze Švendy, 8. 4. 1579)
- i.č. 70 (Oldřich Aostalo de Sala, 10. 4. 1579)
- i.č. 71 (Michael Kastner z Gýnu, 10. 4. 1579)
- i.č. 72 (Jan mladší Tuchar ze Šoverova)
- i.č. 73 (Jan Jiří Purkštaler z Purkštalu, 13. 4. 1579)
- i.č. 74 (Kryštof Lindner z Lindnaru, 13. 4. 1579)
- i.č. 75 (Jiří Mehl ze Střelic, 4. 7. 1579)
- i.č. 76 (Hylmar z Quernhajmu, 18. 7. 1579)
- i.č. 77 (Baltazar ze Sališ, 21. 8. 1579)
- i.č. 78 (Mikuláš z Nostic, 10. 10. 1579)
- i.č. 79 (Štěpán z Eitzinku, 4. 12. 1579)
- i.č. 80 (Bernard Ludvík z Tovarů, 15.–20. 1. 1580)
- i.č. 81 (Tám Sepotendorf ze Sepotendorfu, 18. 1. 1580)
- i.č. 82 (Michal Kremer z Kynigshofu, 6. 2. 1580)
- i.č. 83 (Jan Crato z Krafthajmu, 21. 3. 1580)
- i.č. 84 (Jan Jiří, Kryštof, Melichar a Jiří Redernové z Redernu, 21. 3. 1580)
- i.č. 85 (Pavel z Lidlova, 25. 6. 1580)

- i.č. 86 (Oktavián Spinola, 10. 3. 1581)
- i.č. 87 (Adolf z Hagen, 10. 3. 1581)
- i.č. 88 (Jan Manryko de Lara, 10. 3. 1581)
- i.č. 89 (Jetřich Šveryn ze Šverynu, 10. 3. 1581)
- i.č. 90 (Jakub Bervek z Kunvaldu, 15. 3. 1581)
- i.č. 91 (Ferdinand Lokšan z Lokšan, 27. 1. 1582)
- i.č. 92 (Jan ze Žerotína, 19. 3. 1582)
- i.č. 93 (město Jihlava, 20. 3. 1583)
- i.č. 94 (Baltazar Šenovec z Ungerswerdu, 17. 6. 1583)
- i.č. 95 (Zikmund a Bernard Čertorejští z Čertorej, 9. 10. 1583)
- i.č. 96 (Jan Jakub Herbrot z Estinku, 19. 12. 1583)
- i.č. 97 (Ferdinand Hoffman z Grynpihlu, 27. 2. 1584)
- i.č. 98 (Desiderius L' Abbe, 29. 2. 1584)
- i.č. 99 (Jan hrabě z Rozdražova, 19. 3. 1584)
- i.č. 100 (Jiří Pruskovský z Pruskova, 4./5. 7. 1584)
- i.č. 101 (Daniel starší Pilgram z Pilgramu, 12. 12. 1584)
- i.č. 102 (Melichar z Breitenbachu, 13. 12. 1584)
- i.č. 103 (Václav Strnad z Tryskovic, 14. 12. 1584)
- i.č. 104 (Jan Jetřich starší ze Žerotína, 12. 1. 1585)
- i.č. 105 (Baltazar Trautson, 28. 1. 1585)
- i.č. 106 (Pavel Sixt Trautson, 28. 1. 1585)
- i.č. 107 (Jiří starší z Karlovic, 13. 2. 1585)
- i.č. 108 (Ferdinand Albrecht Hoyos, 13. 2. 1585)
- i.č. 109 (Haubold ze Staršedl, 14. 2. 1585)
- i.č. 110 (Volf Arnošt z Viršperku, 15. 2. 1585)
- i.č. 111 (Sebald z Pavna, 2.4.1585)
- i.č. 112 (František ze Sališ, 3. 4. 1585)
- i.č. 113 (Michal Kek ze Švarcpachu, 24. 5. 1585)
- i.č. 114 (Porfirius Bosso, 26. 3. 1586)
- i.č. 115 (Barbora z Breitenbachu, 29. 1. 1587)
- i.č. 116 (Bedřich ze Žerotína, 21. 3. 1587)
- i.č. 117 (Šimon Ungnad ze Suneku, 20. 2. 1588)
- i.č. 118 (Kašpar Bernaur z Felburku, 6. 4. 1588)
- i.č. 119 (Vilém z Donína, 11. 10. 1588)
- i.č. 120 (Jiří z Oprštofu, 22. 10. 1588)
- i.č. 121 (Vilém z Oprštorfu, 22. 10. 1588)
- i.č. 122 (Bedřich z Oprštorfu, 22. 10. 1588)
- i.č. 123 (Mikuláš z Nostic, 10. 1. 1589)
- i.č. 124 (Jiří a Bartoloměj Pergové z Pergu, 13. 6. 1589)
- i.č. 125 (Eduard Kelley, 15. 6. 1589)
- i.č. 126 (Marek Lidl z Lidlova, 28. 6. 1589)
- i.č. 127 (Ferdinand Geyer z Ostrburku, 28. 8. 1589)
- i.č. 128 (Hektor Veis z Miflinku, 13. 3. 1590)
- i.č. 129 (Konrád Mayer z Pokštorfu, 14. 3. 1590)
- i.č. 130 (Alfons hrabě z Monte Cuculi, 22. 3. 1590)
- i.č. 131 (Jeroným z Caprinis, 30. 3. 1590)
- i.č. 132 (Mořic Stromayer z Eberau, 6. 4. 1590)
- i.č. 133 (Bartoloměj Quarinon, 10. 4. 1590)
- i.č. 134 (Damián z Peiseldorfu, 1. 6. 1590)
- i.č. 135 (Jindřich mladší Kurcpach z Trachenburku, 27. 6. 1590)

- i.č. 136 (Mořic ze Sepotendorfu, 7. 2. 1591)
- i.č. 137 (Jáchym Malcan, 13. 3. 1591)
- i.č. 138 (Zikmund Belvic z Nostvic, 11. 10. 1591)
- i.č. 139 (Bedřich Šeflinger z Rýrsdorfu, 26. 2. 1592)
- i.č. 140 (Jan Václav Venclík z Vrchovišť, 28. 2. 1592)
- i.č. 141 (Jakub starší z Horneku, 2. 3. 1592)
- i.č. 142 (Jakub starší z Horneku, 13. 3. 1592)
- i.č. 143 (Arkleb z Kunovic, 6. 7. 1592)
- i.č. 144 (Jáchym Metych z Čečova, 18. 9. 1592)
- i.č. 145 (Václav Procek Cetenský z Cetně, 17. 3. 1593)
- i.č. 146 (Albrecht Návoj z Důlného, 23. 3. 1593)
- i.č. 147 (Kryštof, Kašpar a Melichar Šlivicové ze Šlivic, 24. 3. 1593)
- i.č. 148 (Kateřina Rožmberská z Ludanic, 18. 6. 1593)
- i.č. 149 (Jetřich a Inocenc ze Staršedl, 30. 10. 1593)
- i.č. 150 (Ludvík Colloredo z Walsee, 1. 7. 1593)
- i.č. 151 (Bartoloměj Spranger, 2. 11. 1593)
- i.č. 152 (Gabriel Štrejn ze Švarcenova, 16. 12. 1593)
- i.č. 153 (Vilém z Grumpachu, 16. 12. 1593)
- i.č. 154 (Filip Fanchelius z Banzu, 12. 5. 1594)
- i.č. 155 (Tomáš Sonner, 26. 1. 1595)
- i.č. 156 (Ondřej Schollius z Elsaufu, 6. 4. 1595)
- i.č. 157 (Pavel Zikmund z Grynova, 19. 9. 1595)
- i.č. 158 (Vavřinec Šitter na Klingenberku, 15. 3. 1596)
- i.č. 159 (David z Logu, 20. 3. 1596)
- i.č. 160 (Jindřich z Logu, 20. 3. 1596)
- i.č. 161 (Tiburcí Himlreich ze Šorfenberku, 16. 6. 1596)
- i.č. 162 (Karel Magno, 1. 8. 1596)
- i.č. 163 (Karel Ungnad ze Suneku, 16. 8. 1596)
- i.č. 164 (Jiří Přepyský z Rychmburka, 16. 10. 1596)
- i.č. 165 (Jeremiáš Benk, 18. 11. 1596)
- i.č. 166 (Jan Zrinský ze Serynu, 7. 2. 1597)
- i.č. 167 (Abraham mladší Mecerod z Mecerodu, 10. 2. 1597)
- i.č. 168 (Mikuláš Pálffy z Erdödu, 15. 2. 1597)
- i.č. 169 (František z Nádasdy, 15. 2. 1597)
- i.č. 170 (Jan Barvicius, 17. 2. 1597)
- i.č. 171 (Jan Bedřich a Volf Šebestián Hoffmanové z Grynpihlu, 19. 2. 1597)
- i.č. 172 (Lukáš Trnovanský z Vořešan, 21. 2. 1597)
- i.č. 173 (Sigfrid z Rabnova, 28. 2. 1597)
- i.č. 174 (David Neymar, 19. 3. 1597)
- i.č. 175 (Petr Pavel z Grangie, 26. 3. 1597)
- i.č. 176 (Kašpar Vilém z Minkvic, 10. 12. 1597)
- i.č. 177 (Jan Popp, 22. 4. 1598)
- i.č. 178 (Petr Roder, 20. 5. 1598)
- i.č. 179 (Maxmilián Bertold ze Sachsengangu, 7. 8. 1598)
- i.č. 180 (Abraham Bok z Boku, 15. 3. 1599)
- i.č. 181 (Ladislav Pethe z Hethes, 3. 4. 1599)
- i.č. 182 (Maxmilián z Černovic, 3. 4. 1599)
- i.č. 183 (Jáchym z Abšacu, 15. 6. 1599)
- i.č. 184 (Felix Mošovský z Moravčina, 17. 6. 1599)
- i.č. 185 (Kašpar a Valentin z Milštejna, 25. 1. 1600)

- i.č. 186 (Tobiáš Šarfenberk z Lindentálu, 3. 3. 1600)
- i.č. 187 (klášter Křešov, 1. 9. 1600)
- i.č. 188 (Jiří Vik z Vikova, 12. 10. 1600)
- i.č. 189 (Erazim z Oderu, 30. 10. 1600)
- i.č. 190 (Ondřej z Lidlova, 5. 2. 1601)
- i.č. 191 (Petr z Libntálu, 21. 2. 1601)
- i.č. 192 (Jan Port z Arlšperku, 21. 2. 1601)
- i.č. 193 (Jeroným Puchfelder z Presot, 22. 2. 1601)
- i.č. 194 (Kryštof a Pankrác Proyové z Geiselberku, 25. 6. 1601)
- i.č. 195 (Matyáš, Jiří, Tobiáš, Bedřich a Daniel Štubíkové z Kynygštejna, 26. 6. 1601)
- i.č. 196 (Kryštof Oldřich z Burksdorfu, 23. 7. 1601)
- i.č. 197 (Jan Kergel z Karlšpachu, 24. 1. 1602)
- i.č. 198 (Ondřej Grosveiner z Vajsnbachu, 13. 2. 1602)
- i.č. 199 (Karel z Lichtenštejna, 29. 4. 1602)
- i.č. 200 (Konrád Meinl z Hiršpachu, 20. 5. 1602)
- i.č. 201 (Virgilius Tandler z Eckenfeldu, 21. 6. 1602)
- i.č. 202 (Hynek Kozlovský z Kozlova, 10. 7. 1602)
- i.č. 203 (Havel Skočnodvorský ze Špinburku, 19. 10. 1602)
- i.č. 204 (Kryštof Eusebius hrabě z Fürstenberka, 20. 1. 1603)
- i.č. 205 (Kryštof hrabě z Fürstenberka, 20. 1. 1603)
- i.č. 206 (Řehoř Bernic z Bernic, 20. 1. 1603)
- i.č. 207 (Jan Bernard z Fünfkirchen, 10. 5. 1603)
- i.č. 208 (Kašpar z Logu, 19. 10. 1603)
- i.č. 209 (Kašpar Rucký z Ruč, 16. 1. 1604)
- i.č. 210 (Samuel Radešínský z Radešovic, 23. 2. 1604)
- i.č. 211 (Zachariáš Radešínský z Radešovic, 23. 2. 1604)
- i.č. 212 (Zikmund kníže Bátory ze Somlió, 26. 2. 1604)
- i.č. 213 (Jonáš Paust z Libštátu, 27. 2. 1604)
- i.č. 214 (Kateřina Žofie, Anna Marie a Emilie kněžny Lehnické, 18. 3. 1604)
- i.č. 215 (Jan Toner z Trupachu, 26. 3. 1604)
- i.č. 216 (Michal Kál z Kálmánsdorfu, 26. 3. 1604)
- i.č. 217 (Jan Oldřich Šobloch z Lindavy, 25. 8. 1604)
- i.č. 218 (Jan Oldřich Šobloch z Lindavy, 13. 12. 1604)
- i.č. 219 (Volf Cígler z Kliphauzu, 19. 2. 1605)
- i.č. 220 (Jiří Prantl, 25. 2. 1605)
- i.č. 221 (Pavel Šenovec z Ungersvertu, 19. 3. 1605)
- i.č. 222 (Jan Platejz z Platenštejna, 18. 4. 1605)
- i.č. 223 (David z Logu, 21. 2. 1606)
- i.č. 224 (Martin a Daniel Krusiové z Krausenberka, 24. 5. 1606)
- i.č. 225 (Abraham Bok z Boku, 30. 5. 1606)
- i.č. 226 (Filip Lang z Langenfelzu, 15. 3. 1607)
- i.č. 227 (Bohuchval Jaroslav z Náchoda, 16. 5. 1607)
- i.č. 228 (Jiří Bedřich hrabě z Hohenlohe, 23. 5. 1607)
- i.č. 229 (Ondřej Hoffman z Grynplu, 31. 7. 1607)
- i.č. 230 (Leopold, Petr Jindřich a Volfgang Leopold ze Štrallendorfu, 5. 11. 1607)
- i.č. 231 (Jan Dyenberg z Rehmen, 16. 1. 1608)
- i.č. 232 (Oktavián Roboreto z Frajberku, 22. 4. 1608)
- i.č. 233 (Kryštof z Donína, 30. 10. 1608)
- i.č. 234 (Jindřich Stvolinský z Pavlovic, 13. 2. 1609)
- i.č. 235 (Šimon Weisman, 14. 3. 1609)

- i.č. 236 (Jan Neumayer z Winderwerku, 27. 3. 1609)
- i.č. 237 (Emerciána Kotvicová z Fürstenauru, 30. 5. 1609)
- i.č. 238 (Zikmund Matěj Venclík z Vrchovišť, 15. 6. 1609)
- i.č. 239 (Jan z Černhauzu, 17. 6. 1609)
- i.č. 240 (Štěpán Šmíd z Frajhofu, 29. 7. 1609)
- i.č. 241 (Václav z Radostína, 29. 8. 1609)
- i.č. 242 (Alexandr Debner, 21. 1. 1610)
- i.č. 243 (Jiří Ehrnpreis z Ehrneku, 8. 2. 1610)
- i.č. 244 (Jan Rietman z Dolního Štarchnberku, 8. 2. 1610)
- i.č. 245 (Teobald a Jan Hokové z Zweibrüku, 12. 2. 1610)
- i.č. 246 (Lazar mladší Henkl z Donrsmarku, 26. 6. 1610)
- i.č. 247 (Jan Jakub Kurc ze Senftenova, 9. 10. 1610)
- i.č. 248 (Abraham z Donína, 9. 2. 1611)
- i.č. 249 (Volf Zikmund z Losenštejna, 15. 4. 1611)
- i.č. 250 (Leonard Helfríd z Meggau, 17. 5. 1611)
- i.č. 251 (Ondřej z Meihe, 13. 8. 1611)
- i.č. 252 (Bedřich Langebach z Limberka, 27. 10. 1611)
- i.č. 253 (Bedřich starší Rucký z Ruč, 6. 10. 1612)
- i.č. 254 (Bohumír Hertl, 9. 11. 1612)
- i.č. 255 (Pavel Michna z Vacínova, 9. 11. 1612)
- i.č. 256 (Martin a Benjamin Fruvajnové z Podolí, 18. 6. 1613)
- i.č. 257 (Bedřich z Černhauzu, 6. 2. 1614)
- i.č. 258 (Vratislav hrabě z Fürstenberka, 21. 2. 1614)
- i.č. 259 (Jiří Vilém Jerger z Toletu, 21. 2. 1614)
- i.č. 260 (Helmhart Jerger z Toletu, 28. 2. 1614)
- i.č. 261 (Karel Hanibal z Donína, 21. 3. 1614)
- i.č. 262 (Jan Matyáš z Glouchova, 21. 4. 1614)
- i.č. 263 (Jeroným z Nostic, 17. 6. 1615)
- i.č. 264 (Adam z Penciku, 17. 6. 1615)
- i.č. 265 (Erazim starší ze Štarhemberka, 20. 7. 1615)
- i.č. 266 (Jan Jerger z Toletu, 16. 9. 1615)
- i.č. 267 (Karel Jerger z Toletu, 17. 9. 1615)
- i.č. 268 (Jiří Kryštof z Viršperku, 18. 9. 1615)
- i.č. 269 (Jan Konrád z Amštatu, 19. 9. 1615)
- i.č. 270 (Jan Jakub Kynyg z Kynygfeldu, 19. 9. 1615)
- i.č. 271 (Alexandr z Ordelryku, 23. 9. 1615)
- i.č. 272 (Ondřej z Ostešova, 17. 10. 1615)
- i.č. 273 (Jan Eisen z Lehrberku, 22. 10. 1615)
- i.č. 274 (Kašpar Landshuter, 7. 12. 1615)
- i.č. 275 (Ladislav Schönaich ze Schönaichu, 16. 4. 1616)
- i.č. 276 (Ondřej Hanevald z Ekerštorfu, 11. 6. 1616)
- i.č. 277 (David Jindřich z Černhauzu, 10. 10. 1616)
- i.č. 278 (Jan Arnošt z Ulerštorfu, 31. 10. 1616)
- i.č. 279 (Konrád z Donína, 16. 6. 1617)
- i.č. 280 (Jan Krakau z Kristorfu, 13. 10. 1617)
- i.č. 281 (Ota ze Staršedl, 8. 1. 1618)
- i.č. 282 (František kardinál z Ditrichštejna, 25. 1. 1618)
- i.č. 283 (Adam Bělský z Bělic, 19. 3. 1618)
- i.č. 284 (Arnošt z Kaltenštejna, 5. 7. 1618)
- i.č. 285 (Markvart Věžník z Věžník, 13. 11. 1619)

- i.č. 286 (Kašpar Mecerod z Mecerodu, 26. 11. 1619)
- i.č. 287 (Ludvík Camerarius, 5. 5. 1620)

fond Salbuchy (SAL)

- i.č. 1, kniha 11 (Privilegia různého druhu 1580–1592)
- i.č. 2, kniha 12a (Privilegia osobní 1580–1597)
- i.č. 3, kniha 12b (Privilegia osobní 1598–1611)
- i.č. 8, kniha 22 (Privilegia osobní 1611–1618)
- i.č. 13, kniha 31 (Privilegia osobní 1620–1625)
- i.č. 15, kniha 32b (Privilegia osobní 1614–1621, 1639–1712)
- i.č. 16, kniha 38 (Privilegia různého druhu 1626–1628)

fond Stará manipulace

- sign. A 6, i.č. 87, kart. 13-15, z Althanu
- sign. A 31, i.č. 112, kart. 42–43, z Arco
- sign. A 55, i.č. 136, kart. 63, Oldřich Avostalo (Avostali) de Sala
- sign. B 8, i.č. 190, kart. 101-103, z Bünau
- sign. B 23, i.č. 205, kart. 118, Záležitosti panství Dolní Břežany a Libeň
- sign. B 122, i.č. 303, kart. 224, statek Pruněrov
- sign. B 123, i.č. 304, kart. 224, bavorští vévodové
- sign. B 142, i.č. 323, kart. 227, Berbisdorfové
- sign. B 185, i.č. 365, kart. 233, z Berlichingen
- sign. B 238, i.č. 418, kart. 237, Zikmund Bathory
- sign. B 335, i.č. 444, kart. 238, dům Jana Barvitia
- sign. C 41, i.č. 517, kart. 289, Colonnové z Felsu
- sign. C 165, i.č. 637, kart. 343, Martin Crusius z Krausenberka
- sign. D 93, i.č. 803, kart. 654, z Dornheimu
- sign. E 9, i.č. 849, kart. 687, stížnosti poddaných na Jindřicha z Býnu
- sign. E 63, i.č. 903, kart. 717, Jan Eisen z Lehrbergu
- sign. E 64, i.č. 904, kart. 717, svatba Scipia della Grangia
- sign. F 78/1, i.č. 994, kart. 763, Matyáš Fuch z Fuchýřova
- sign. G 20, i.č. 1047, kart. 803–804, z Glouchova
- sign. G 45, i.č. 1072, kart. 818–819, Griesbeckové
- sign. G 55, i.č. 1082, kart. 829, hrabata Gallové
- sign. G 66, i.č. 1093, kart. 831, Scipio a Petr Pavel della Grangia
- sign. G 129, i.č. 1155, kart. 841, z Grünbachu
- sign. G 145, i.č. 1169, kart. 842, Žádost Ondřeje Grosswagnera z Wachsenbachu o místo místodržícího hejtmana Pražského hradu
- sign. H 68, i.č. 1270, kart. 901, hrabata Hardeggové
- sign. H 86, i.č. 1288, kart. 909–910, hrabata Hohenlohe
- sign. H 141, i.č. 1343, kart. 919, Hofmannové z Grünpichlu
- sign. H 163, i.č. 1365, kart. 921, Hartischové
- sign. H 167, i.č. 1369, kart. 922, Hokové z Zweibrückenu
- sign. H 168, i.č. 1370, kart. 922, Henkelové z Donnersmarku
- sign. H 190, i.č. 1391, kart. 926, Jan v. Hohenwarter
- sign. H 218, i.č. 1417, kart. 927, statky zastavené Ferdinandu Albrechtovi z Hoyos
- sign. H 291, i.č. 1469, kart. 928, pohledávky Herbrotů vůči komoře
- sign. J 21, i.č. 1522–1544, kart. 1002–1039, inkoláty
- sign. J 43, i.č. 1566, kart. 1049, Jörgerové z Toletu
- sign. K 41, i.č. 1620, kart. 1148–1149, z Karlovic

- sign. K 78, i.č. 1657, kart. 1187, Khynové z Khynu
- sign. K 82, i.č. 1661, kart. 1189, Khekové ze Schwarzbachu
- sign. K 87, i.č. 1666, kart. 1190, Kraftové z Lamersdorfu
- sign. K 117, i.č. 1696, kart. 1222, Kurtzové ze Senfftenau
- sign. K 147, i.č. 1726, kart. 1232, Kelleyové
- sign. L 19, i.č. 1973, kart. 1270, Lambergové
- sign. L 38, i.č. 1992, kart. 1389–1394, Lysá nad Labem
- sign. L 45, i.č. 1999, kart. 1413, Ladronové
- sign. L 130, i.č. 2081, kart. 1431, Filip Lang z Langenfelsu
- sign. L 167, i.č. 2118, kart. 1433, Tomáš Leštinský z Podhájic
- sign. L 177, i.č. 2128, kart. 1433, Spor Jana Fridricha Hofmanna z Grünbühlu s Annou, vdovou po Desideriu de Labe
- sign. L 185, i.č. 2136, kart. 1434, Jednání berbisdorfských dědiců o nedoplatek
- sign. L 195, i.č. 2146, kart. 1434, Jan Vilém z Lemmersdorfu
- sign. L 204, i.č. 2155, kart. 1434, Jednání o vydání synka po Zikmundu Lindnerovi z Lindneru
- sign. M 1, i.č. 2182, kart. 1436, z Mammingen
- sign. M 91, i.č. 2272, kart. 1511, z Meggau
- sign. M 112, i.č. 2292, kart. 1517, Mayerové z Bocksdorfu
- sign. M 122, i.č. 2302, kart. 1518, z Montecucoli
- sign. M 150, i.č. 2330, kart. 1521, z Mansteinu
- sign. M 154, i.č. 2334, kart. 1521, Morstein z Popenheinu
- sign. M 198, i.č. 2378, kart. 1521, z Maye
- sign. N 85, i.č. 2493, kart. 1560, Spor Jana z Neumaru a Jana Viléma z Lemmersdorfu
- sign. O 13, i.č. 2532, kart. 1564–1568, Nejvyšší zemští úředníci
- sign. O 17, i.č. 2536, kart. 1575, Úřad nejvyššího purkrabí
- sign. O 45, i.č. 2563, kart. 1577, z Ostešova
- sign. O 46, i.č. 2564, kart. 1577, z Ordelrigu
- sign. P 14, i.č. 2587, kart. 1595–1597, Pfefferkornové z Ottobachu
- sign. P 17, i.č. 2590, kart. 1604–1606, Plateisové z Plattensteina
- sign. P 36, i.č. 2609, kart. 1624–1625, Preuové z Geiselberku a Findelsteinu
- sign. P 46, i.č. 2619, kart. 1630, Pouštové z Liebstadtu
- sign. P 62, i.č. 2635, kart. 1640, Pergerové
- sign. P 90, i.č. 2663, kart. 1684–1685, Panství Křivoklát
- sign. P 147, i.č. 2745, kart. 1910, Puchfelderové z Presot
- sign. P 191, i.č. 2789, kart. 1912, Baltazar Prog ze Siebenhirten
- sign. P 195, i.č. 2793, kart. 1913, z Poppu, z Poppenu
- sign. P 202, i.č. 2800, kart. 1913, Prechtové z Rotenburku
- sign. P 210, i.č. 2808, kart. 1914, Kašpar Pernauer z Felburgu
- sign. P 361, i.č. 2886, kart. 1916, Florián Pravětický z Radvanova a Vokachynic
- sign. R 12, i.č. 2912, kart. 1924–1926, Město a panství Roudnice n. L.
- sign. R 18, i.č. 2918, kart. 1931, Udělování titulu císařských a dvorských radů
- sign. R 97, i.č. 2997, kart. 1966–1970, Rentmistrovský úřad
- sign. R 114, i.č. 3014, kart. 2012, Jan Rittmann
- sign. R 117, i.č. 3017, kart. 2012, Oktavián a Magdalena Roboretovi z Freiberka
- sign. R 184, i.č. 3084, kart. 2015, Marie Magdalena Roboretová
- sign. R 186, i.č. 3086, kart. 2015, Povolení prodeje dvorů Petru Roderovi
- sign. S 11, i.č. 3129, kart. 2023, ze Salmu
- sign. S 21, i.č. 3139, kart. 2086–2124, Pražský hrad (kart. 2086 – hejtmané)

- sign. S 49, i.č. 3167, kart. 2161–2162, Záležitosti místodržitelství a komory
- sign. S 63, i.č. 3181, kart. 2182, Strahlendorfové
- sign. S 67, i.č. 3185, kart. 2183, hrabata ze Starhemberga
- sign. S 73, i.č. 3191, kart. 2185, bratři Schradinové ze Schorndorfu
- sign. S 97, i.č. 3215, kart. 2208, Steinsdorfové
- sign. S 101, i.č. 3219, kart. 2217, ze Starschedlu
- sign. S 148, i.č. 3266, kart. 2246, hrabata Stubenerkové
- sign. S 168, i.č. 3286, kart. 2252, Schönbergové
- sign. S 199, i.č. 3316, kart. 2272, Pohledávka Petra Roderera z Feldburgu
- sign. S 209, i.č. 3326–3348, kart. 2274–2317, Šlechtické záležitosti, povyšování do šlechtického stavu
- sign. S 228, i.č. 3367, kart. 2321–2322, Osobní záležitosti komorní účtárny a její registratury
- sign. S 240, i.č. 3379, kart. 2333, Záležitosti vězňů na královských hradech
- sign. S 290, i.č. 3429, kart. 2343, Jan Oldřich Schobloch z Lindau
- sign. S 320, i.č. 3458, kart. 2346, Schwendové ze Schwendy
- sign. S 364, i.č. 3500, kart. 2349, Wolf Steinberger ze Steinbergu
- sign. S 366, i.č. 3502, kart. 2349, ze Šumburka
- sign. S 387, i.č. 3523, kart. 2350, Spinola
- sign. S 454, i.č. 3588, kart. 2352, Anna a Alžběta Supová z Purgstalu
- sign. S 460, i.č. 3594, kart. 2352, Provize pro Šebestiána Sonnera
- sign. T 21, i.č. 3695, kart. 2392, hrabata Trautsonové
- sign. T 44, i.č. 3718, kart. 2399, Tucherové z Šoberova
- sign. T 50, i.č. 3724, kart. 2408, Teuffelové z Zeilbergu a Hellensteinu
- sign. T 86, i.č. 3760, kart. 2432, z Tobaru (Towaru)
- sign. T 93, i.č. 3767, kart. 2433, Jan Kryštof z Tarnova
- sign. T 201, i.č. 3825, kart. 2434, inkolát v Opavsku
- sign. U 16, i.č. 3845, kart. 2452, Ungnadové
- sign. V 7, i.č. 3864, kart. 2457–2459, Vitzthumové
- sign. W 10, i.č. 3882, kart. 2483–2485, z Wirspergu
- sign. W 39, i.č. 3911, kart. 2511, Wolf z Wolfsdorfu a Wolf z Wolfsbergu
- sign. W 74, i.č. 3946, kart. 2542, Ungnadové z Weissenwolffu
- sign. W 186, i.č. 4056, kart. 2570, z Wiedebachu
- sign. W 187, i.č. 4057, kart. 2570, Kašpar v. Fels
- sign. W 217, i.č. 4086, kart. 2572, Hektor a Kryštof Jindřich Weissové z Miflingu
- sign. W 348, i.č. 4132, kart. 2573, Dům Jana Welingera z Fehingu
- sign. Z 21, i.č. 4175, kart. 2593–2594, Zedtwitzové
- sign. Z 24, i.č. 4178, kart. 2597, hrabata Zrinská
- sign. Z 99, i.č. 4249, kart. 2610, sňatek hraběte Zrinského s dcerou Volfa z Kolovrat

fond Úřad desk zemských – listiny (ÚDZ-L)

- i.č. 3792, kart. 97
- i.č. 3797, kart. 97

Národní knihovna Praha (NK Praha)

- sign. 54 C 152, sněmovní usnesení zemského sněmu Českého království

Österreichische Staatsarchiv Wien (ÖStA Wien)

Haus-, Hof- und Staatsarchiv, fond Urkundenabschriften

- kart. 86, č. 1535

Sächsische Staatsarchiv, Hauptstaatsarchiv Dresden (=HStADresden)

fond Familiennachlass Grafen und Freiherren von Büнау (D)

- č. 1023

Státní oblastní archiv Praha

fond Velkostatek Vinoř

- i.č. 1

Státní oblastní archiv Třeboň (SOA Třeboň)

fond Cizí rody

Listiny

- sign. z Gutštejna 1
- sign. z Hardeka 1, i.č. 304, kart. 12
- sign. z Ordelryku 1a, i.č. 589, kart. 35
- sign. z Rožmberka 3/49, i.č. 481, kart. 53
- sign. z Rožmberka 15/12a, i.č. 438, kart. 71
- sign. z Rožmberka 15/12b, i.č. 439, kart. 71
- sign. z Rožmberka 15/12c, i.č. 440, kart. 71

fond Historica

- i.č. 460, sign. 384a
- i.č. 461, sign. 384b
- i.č. 3961

Ústřední církevní archiv Českobratrské církve evangelické Praha (ÚCAČCE Praha)

Rukopisy

- č. 79

Zemský archiv v Opavě (ZA Opava)

fond Slezský stavovský archiv v Opavě 1318–1850

- i.č. 107
- i.č. 987

2. Staré tisky:

Bartoloměj PAPROCKÝ z Hlohol a z Paprocké Vůle, Diadochos id est Successio, Pragae 1602

Titulář Obsahugicy w sobě w Jazyku Českém předně: Formy Listůw wsseliyakých w potřebách Lidských: A Tytule Stawůw Duchownijch a Swětských. Potom y giné některé přidané wěcy w Českém y Německém Jazyku totiž: O Saudech Zemských Králowstwěj Českého. O Pokutách wsseliyakých wedlé Zřjzenj Zemského. O Sčjtanj Aurokůw z Gisstin wedlé nařjzenj nowého. Obnowený a wydaný Odemne Ssebestyána Fauknara z Fonkenssteyna Pjsaře při Saudu Komornijm Králowstwěj Českého dle Priuilegium G. M. C. nato daného Aby žádný tohoto ani giného Tytuláře do Smrti mé newydwával ani netiskl. Wytisstěný w Jana Ssumana w Starém Městě Pražském. Létha M.D.LXXXIX (uloženo v NA Praha, Knihovna I. oddělení, sign. IV C 12)

Tytulowee Stawů Duchownijho a Swietskeeho. Totiž Papeže Czýsarze Králuow Knijžat Hrabat Kardynalůw Kurffirsstuwow Arcybiskupuow Biskupuow Opatů Probosstů Administratorů. ec. Panuw Rytjrzuo Wládyk Miest některých kdo gse yak a odkud

pijssij w Králowstwij Czeském w Markrabstwij Morawském w Knijžetstwij Slezském a czoż gse gich shledati odginud z giných przisediczých Zemij na tento czas mohlo. Tuto porzád po Abecedie nagdess. Wytisstěny gsú Tytulowé w Starým Miestě Pražském W středu před Swatým Giřijm. Létha Páně Tisyczyho Pietisteho xxxiiij (uloženo v NK Praha, sign. 54 B 113)

3. Ediční řady:

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské (AČ)

- Díl I., ed. František Palacký, Praha 1840
- Díl II., ed. František Palacký, Praha 1842
- Díl III., ed. František Palacký, Praha 1844
- Díl IV., ed. František Palacký, Praha 1846
- Díl V., ed. František Palacký, Praha 1862
- Díl VI., ed. František Palacký, Praha 1872
- Díl X., ed. Josef Kalousek, Praha 1890
- Díl XI., ed. Josef Kalousek, Praha 1892

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae

- VI. Band (1307–1333), Brünn 1854

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae (CDB)

- Tomus IV., Fasciculus 2., Praeae 1965

Codex iuris Bohemici (CIB)

- Tomi II. pars 2., Jus terrae atque jus curiae regiae saeculi XIV-mi, ed. Hermenegild Jireček, Praeae 1870
- Tomi III. pars 3., Exhibens Victorini a Všehrd opus bohemicus "De jure terrae bohemiae libri novem", ed. Hermenegild Jireček, Praeae 1867
- Tomi IV. pars 1. sectio I., Jura et constitutiones regni Bohemiae saeculi XVI., ed. Josef Jireček – Hermenegild Jireček, Praeae 1882
- Tomi V. pars 2.,

Codex iuris municipalis regni Bohemiae (CIM)

- Tomus I. Privilegia civitatum Praegensium, ed. Jaromír Čelakovský, Praha 1886

Fontes rerum Bohemicarum (FRB)

- Tom. II., Praha 1874
- Tom. III., Praha 1882
- Tom. IV., Praha 1884

Moravské zemské desky

- Díl II. 1480–1566. Kraj brněnský (=MZD II BR), ed. Tomáš Kalina, Praha 1950
- Díl II. 1480 – 1566. Kraj olomoucký (MZD II OL), ed. František Matějek, Brno 1948
- Díl III. 1567–1641. Kraj brněnský (MZD III BR), ed. Miloslav Rohlík, Praha 1957
- Díl III. 1567–1641. Kraj olomoucký (MZD III OL), ed. František Matějek, Praha 1953

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae (RBM)

- Pars II., ed. Josef Emler, Praha 1882
- Pars III., ed. Josef Emler, Praha 1890

- Pars V, Fasciculus 4, ed. Sáša Dušková – Vladimír Vašků, Praha 1992
- Pars VI, Fasciculus 2, ed. Bedřich Mendl, Praha 1929
- Pars VII, Fasciculus 2, ed. Bedřich Mendl – Milena Linhartová, Praha 1955

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu (SČ)

- Díl I., 1526–1545, ed. Anton Gindely – František Dvorský, Praha 1877
- Díl II., 1546–1557, ed. Anton Gindely – František Dvorský, Praha 1880
- Díl III., 1558–1573, ed. Anton Gindely – František Dvorský, Praha 1884
- Díl IV., 1574–1576, ed. Anton Gindely – František Dvorský – Julius Pažout, Praha 1886
- Díl V., 1577–1580, ed. Anton Gindely – František Dvorský – Julius Pažout, Praha 1887
- Díl VI., 1581–1585, ed. Anton Gindely – František Dvorský – Julius Pažout, Praha 1890
- Díl VII., 1586–1591, ed. Anton Gindely – František Dvorský – Julius Pažout, Praha 1891
- Díl VIII., 1592–1594, ed. František Dvorský – Julius Pažout – Vojtěch Nováček – Ignác Kollmann, Praha 1895
- Díl IX., 1595–1599, ed. František Dvorský – Julius Pažout – Vojtěch Nováček – Ignác Kollmann, Praha 1897
- Díl X., 1600–1604, ed. František Dvorský – Julius Pažout – Ignác Kollmann, Praha 1900
- Díl XI. Část 1., Sněmy roku 1605, ed. Kamil Krofta, Praha 1910
- Díl XI. Část 2. sešit 1., Provádění usnesení sněmů českých 1605–1607, Praha 1941 (viz VOLF, Miloslav)
- Díl XI. Část 2. sešit 2., Sněmy r. 1605–1607 provádění sněmovních usnesení, ed. Miloslav Volf, Praha 1954
- Díl XV. Sněmy roku 1611. I. Sjezd stavů českých na hradě pražském a revoluční sněm na radnici staroměstské, ed. Jan Bedřich Novák, Praha 1917
- Díl XV. Sněmy roku 1611. II. Generální sněm na hradě Pražském, ed. Jan Bedřich Novák, Praha 1929
- Díl XV. Sněmy roku 1611. III. Rejstříky, ed. Bedřich Jenšovský, Praha 1939

4. Edice:

- ALTMANN, Wilhelm (ed.): Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410–1437), I. Band (1410–1424), Innsbruck 1896–1897
- APPUHN, Horst (ed.): Johann Siebmachers Wappenbuch von 1605, München 1999
- BLÁHOVÁ, Marie – MAŠEK, Richard (eds.): Karel IV. Státnické dílo, Praha 2003
- BRANDL, Vincenc (ed.), Kniha tovačovská aneb Pana Ctibora z Cimburka a Tovačova Pamět obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Mar. Mor., Brno 1868
- BRANDL, Vincenc (ed.): Spisy Karla staršího ze Žerotína. Oddělení I. Žerotínovi zápisové o soudě panském, svazek 1., Brno 1866
- BRANDL, Vincenc (ed.): Spisy Karla staršího ze Žerotína. Oddělení I. Žerotínovi zápisové o soudě panském, svazek 2., Brno 1866
- ČÁDA, František: Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným (Historický archiv, číslo 50), Praha 1937

- EMLER, Josef (ed.): Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum. Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých. Tomus I., Praha 1870
- EMLER, Josef (ed.): Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum. Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých. Tomus II., Praha 1872
- GLÜCKLICH, Julius (ed.): Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním (Spisy filosofické fakulty Masarykovy university v Brně, číslo 41), Brno 1936
- GRÜNHAGEN, Colmar – MARKGRAF, Hermann (eds.), Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter, I. Theil, Leipzig 1881
- HALAS, František X.: Příspěvek ke kritice berních rejstříků. Historická demografie 5, 1971, s. 38–46
- CHMEL, Joseph (ed.): Materialien zur österreichischen Geschichte. II. Band, Wien 1838
- CHMEL, Joseph (ed.): Regesta chronologico-diplomatica Friderici IV. romanorum regis (imperatoris III.), Wien 1840
- JANÁČEK, Josef: Rudolf II. a jeho doba, Praha 1978
- JANIŠ, Dalibor (ed.): Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518–1570. I. Památky sněmovní 1. (Prameny k českým dějinám 16.–18. století, řada A, svazek I-1), Praha 2010
- JANIŠOVÁ, Jana (ed.): Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604, Praha 2015
- JIREČEK, Hermenegild (ed.): Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen 1627, Praha 1888
- JIREČEK, Hermenegild (ed.): Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Markgrafthums Mähren. Obnovené zřízení zemské dědičného markhrabství moravského 1628, Brno 1890
- JIREČEK, Josef (ed.), Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty od l. 1608 do 1619. I. díl 1608–1609, Praha 1866
- JIREČEK, Josef (ed.), Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty od l. 1608 do 1619. II. díl, 1611, 1615, 1617–1619, Praha 1868
- KOLDINSKÁ, Marie – MAŤA, Petr (ed.), Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602–1633, Praha 1997
- KOLLMANN, Josef (ed.): Berní rejstříky a berně roku 1567. Sborník archivních prací 1/XIII, 1963, s. 169–246
- KREUZ, Petr – MARTINOVSKÝ, Ivan (ed.): Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice, Praha 2007
- MALÝ, Karel a kol. (eds.): Práva městská Království českého. Edice s komentářem, Praha 2013
- MALÝ, Karel – ŠOUŠA, Jiří – KUČEROVÁ, Klára (eds.), Deklaratoria a Novely Obnoveného zřízení zemského. In: Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918, usp. Karel Malý – Ladislav Soukup, Praha 2006, s. 793–873
- MARAT, František (ed.): Soupis poplatnictva 14 krajův království českého z roku 1603. Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, Praha 1898, s. 1–129
- Nálezové práv zemských tohoto slavného království Českého od mužův mnohých a v právích této země známých sebrání, Právník I., 1861, s. 155–160, 212–224, 276–289, 318–339 (signováno A.M.)
- PALACKÝ, František (ed.), Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané. Scriptorum rerum bohemicarum; Tomus 3, Praha 1829

- PALACKÝ, František (ed.), Ueber Formelbücher, zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte. Nebst Beilagen, I. Lieferung, Prag 1842
- PALACKÝ, František (ed.), Ueber Formelbücher, zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte. Nebst Beilagen, II. Lieferung, Prag 1847
- PÁNEK, Jaroslav (ed.): Václav Březan, Životy posledních Rožmberků, díl I, Praha 1985
- PÁNEK, Jaroslav (ed.): Václav Březan, Životy posledních Rožmberků, díl II, Praha 1985
- PEŠÁK, Václav (ed.): Berní rejstříky z roku 1544 a 1620, Praha 1953
- PLACHT, Otto (ed.): Odhad majetku stavů království českého z r. 1557. Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická, číslo IV., ročník 1947, Praha 1949, s. 1–155
- REZEK, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova. Svazek I., Praha 1878
- REZEK, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova. Svazek II., Praha 1880
- REZEK, Antonín (ed.): Zápisky Viléma Slavaty z let 1601–1603. Rozpravy Královské české společnosti nauk, VII. řada, 2. svazek, Filosoficko-historická třída, číslo 4, Praha 1887
- SEDLÁČEK, August (ed.): Rozvržení sbírek a berní r. 1615 dle uzavření sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné, Praha 1869
- VANĚČEK, Václav (ed.), Prameny k dějinám státu a práva v Československu. Část I., Praha 1967

5. Literatura:

- ADAMOVÁ, Karolina: K českému inkolátu. Právněhistorické studie 41, 2012, s. 179–198
- ADAMOVÁ, Karolina: „Kladení“ svobodných nemovitostí měšťany a městy do zemských desk. Právněhistorické studie 22, 1979, s. 205–211
- ADAMOVÁ, Karolina: První česká federativní ústava z roku 1619, Praha – Plzeň 2009
- ADAMOVÁ, Karolina – SÝKORA, Antonín: Dědické zemské právo v české historii, Ostrava 2013
- AUGUSTYNOWICZ, Christoph: Johann von Rozdraszow (1539-1585): eine politische Karriere zwischen Polen, Böhmen und dem Kaiserhof. Österreichische Osthefte 1/XLI, 1999, s. 107–114
- BARTOCHA, Josef: Jak za starých dob čeština znenáhla stala se jazykem jednacím (úředním, diplomatickým) v zemích koruny České, Brno 1903
- BARTOŠ, František Michálek: Soupis rukopisů Národního musea v Praze. Svazek I., Praha 1926
- BAXA, Bohumil: Inkolát a indigenát po roce 1749 – 1848. Praha 1909
- BENEŠ, František: Archiv českých stavů 2. Reversy k zemi. Inventář (Národní archiv Praha, číslo pomůcky 122), Praha 1958
- BERAN, Zdeněk: Landfrýdní hnutí v zemích České koruny. Snahy o zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti ve středověké společnosti, České Budějovice 2014
- BERGMANN, Joseph: Medaillen auf berühmte und ausgezeichnete Männer des Oesterreichischen Kaiserstaates, vom XVI. bis zum XIX. Jahrhunderte, I. Band, Wien 1844
- BOBKOVÁ, Lenka: Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně, Ústí nad Labem 1993
- BOROVÍČKA, Josef: Pád Želinského. Obsazení nejvyšších zemských úřadů v Čechách v letech 1597–1599. Český časopis historický 3-4/XXVIII, 1922, s. 277–304
- BOROVÍČKA, Josef: Počátky kancléřování Zdeňka z Lobkovic. Diplomatický rozbor roudnických rukopisů. In: Sborník prací věnovaných prof. dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám 1871–1931, Praha 1931, s. 435–455

- BRŇOVJÁK, Jiří: K úřednímu procesu přijetí do zemské stavovské obce v období od vydání Obnovených zřízení zemských do poloviny 19. století a jeho písemnostem. In: BRŇOVJÁK, Jiří a kol. Nobilitace ve světle písemných pramenů. Nobilitas in historia moderna, Tomus II. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009, s. 121–140
- BRŇOVJÁK, Jiří: Otázka konfese Slezanů v nobilitačních řízeních České dvorské kanceláře za vlády císaře Karla VI. a tzv. slezský inkolát. In: Čeští nekatolíci v 18. století. Mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí, ed. Zdeněk R. Nešpor, Ústí nad Labem 2007 s. 329–348
- BRŇOVJÁK, Jiří: Šlechticem z moci úřední. Udělování šlechtických titulů v českých zemích 1705–1780. Nobilitas in historia moderna, Tomus VII, Ostrava 2015
- BUBEN, Milan: Heraldika, Praha 1986
- BURDOVÁ, Pavla: Desky zemské (Rozdělení po stránce obsahové a formální). Sborník archivních prací 2/XLIII, 1993, s. 347–439
- BURDOVÁ, Pavla: Desky zemské 1541 - 1869. Inventář, Praha 1990
- BURDOVÁ, Pavla: Úřad desek zemských. Sborník archivních prací 2/XXXVI, 1986, s. 276–381
- BŮŽEK, Václav: Dvůr habsburských císařů v letech 1526-1740 a historiografie na prahu 21. století. In: Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740) (=Opera historica 10), edd. Václav Bůžek – Pavel Král, České Budějovice 2003, s. 5–32
- BŮŽEK, Václav: Ferdinand II. Tyrolský a česká šlechta (K otázce integračních procesů v habsburské monarchii). Český časopis historický 2/LXXXXVIII, 2000, s. 261–291
- BŮŽEK, Václav: Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků. Monographia historica 7, České Budějovice 2006
- BŮŽEK, Václav: Rytíři renesančních Čech, Praha 1995
- BŮŽEK, Václav: Šlechta ze zemí Koruny české na habsburských dvorech v předbělohorském staletí. In: Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740) (=Opera historica 10), České Budějovice 2003, edd. Václav Bůžek – Pavel Král, s. 153–189
- BŮŽEK, Václav – KOREŠ, František – MAREŠ, Petr – ŽITNÝ, Miroslav: Rytíři renesančních Čech ve válkách, Praha 2016
- ČORNEJ, Petr – FELCMAN, Ondřej: Rozvrstvení feudální třídy v severovýchodních Čechách v letech 1603–1656. Československý časopis historický 4/XXVIII, 1980, s. 559–589
- DOERR, Verzeichnis der inkolats-Ertheilungen und Aufnahmen in den Herrenstand in Mähren aus den Jahren 1531–1620, Prag 1903
- DOLEŽALOVÁ, Eva – ŠIMŮNEK, Robert: August Sedláček ve věku digital humanities. Bulletin historického ústavu AV ČR 26, 2015, s. 27–29
- DOLEŽALOVÁ, Eva – ŠIMŮNEK, Robert: August Sedláček ve věku digitálních technologií, projekt NAKI I. Bulletin historického ústavu AV ČR 27, 2016, s. 20
- DOLEŽALOVÁ, Eva – ŠIMŮNEK, Robert – BOUBÍN, Jaroslav – ŽEMLIČKA, Josef: August Sedláček in the Age of Digital Humanities, Praha 2015
- DUINDAM, Jeroen: The Archduchy of Austria and the Kingdoms of Bohemia and Hungary. The Courts of the Austrian Habsburgs c. 1500-1750. In: The Princely Courts of Europe. Ritual, Politics and Culture Under the Ancient Régime 1500-1750, ed. John Adamson, London 1999, s. 165–187
- DURDÍK, Tomáš: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 1999
- d'ELVERT, Christian: Das Incolat, die Habilitirung zum Lande, die Erbhuldigung und der Intabulations-Zwang in Mähren und Oesterr.-Schlesien. Notizenblatt der historisch-statistischen Section der Kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde 1882, 17-18, 29-32, 47-48, 51-55

- ELZNIC, Václav: Inkolát v českém státním právu. Listy České genealogické a heraldické společnosti v Praze 2/IV, 1976, s. 53–59
- EMMERT, František: Státní občanství na území České republiky v minulosti a současnosti, Praha 2016
- EVANS, Robert John Weston: Rudolf II. a jeho svět. Myšlení a kultura ve střední Evropě 1576–1612, Praha 1997
- EVANS, Robert John Weston: The Court. A Protean Institution and an Elusive Subject. In: Princes, Patronage and the Nobility. The Court at the Beginning of the Modern Age c. 1450–1650, ed. Ronald G. Asch – Adolf M. Birke, Oxford 1991, s. 481–491
- FELCMAN, Ondřej – HLADKÝ, Ladislav – ŠŮLA, Jaroslav: Právní postavení Kladska v českém státě do roku 1742 (K ústavněprávnímu, politickosprávnímu a církevněprávnímu vývoji Kladska). Kladský sborník II, 1998, s. 9–32, III, 1999, s. 9–35
- FELLNER, Thomas – KRETSCHMAYR, Heinrich: Die Österreichische Zentralverwaltung. I. Abteilung, 1. Band (Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs, 5), Wien 1907
- FELLNER, Thomas – KRETSCHMAYR, Heinrich: Die Österreichische Zentralverwaltung. I. Abteilung, 2. Band (Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs, 6), Wien 1907
- FIALA, Michal: Tři studie k české renesanční heraldice (Znaky měšťanů Starého Města pražského v letech 1526 – 1618 ve světle salbuchů). 1. část. Heraldická ročenka 1993, s. 3–32
- FRANK, Karl Friedrich von: Standeserhebungen und Gnadeakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823, Band 1, Senftenberg 1967
- FRANK, Karl Friedrich von: Standeserhebungen und Gnadeakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823, Band 2, Senftenberg 1970
- FRANK, Karl Friedrich von: Standeserhebungen und Gnadeakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823, Band 3, Senftenberg 1972
- FRANK, Karl Friedrich von: Standeserhebungen und Gnadeakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823, Band 4, Senftenberg 1973
- FRANK, Karl Friedrich von: Standeserhebungen und Gnadeakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823, Band 5, Senftenberg 1974
- FRINTA, Antonín: Rukopisná kniha z majetku Žerotínova. Vlastivědný věstník moravský 2/XVIII, 1966, s. 286–287
- FUČÍKOVÁ, Eliška: Pražský hrad za Rudolfa II., jeho předchůdců a následovníků (1530–1648). In: Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy, ed. E. Fučíková a kol., Praha – Londýn – Milán 1997, s. 2–71
- FUKALA, Radek: Státoprávní spor o Opavsko v letech 1529–1606. Sborník prací historických. Sv. 17. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica 29, 2000, s. 69–82
- FÜNFKIRCHEN, Heinrich Graf von: Die Fünfkirchen in Wien, Enns, Steinebrunn und Falkenstein im Mistelbacher Bezirk, [s. d.] [s. l.]. Dostupné online z: http://issuu.com/gunterfuhrmann/docs/geschichte_f_nfkirchen_-_mit_bilde [cit. 2017-08-15]
- GINDELY, Anton: Dějiny českého povstání léta 1618. Díl I., Praha 1870

- GINDELY, Anton: Die Entwicklung des böhmischen Adels und der Inkolatsverhältnisse seit dem 16. Jahrhunderte, Prag 1886
- GOJNICZEK, Waclaw: Urzędy książęce i ziemskie w ustroju księstwa cieszyńskiego (1477–1653), Katowice 2014
- GSCHLIESSER, Oswald von: Der Reichshofrat. Bedeutung und Verfassung, Schicksal und Besetzung einer obersten Reichsbehörde von 1559 bis 1806. Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte des ehemaligen
- HALAS, František X.: Příspěvek ke kritice berních rejstříků. Historická demografie 5, 1971, s. 38–46
- HANĚL, Jaromír: O poručení starého práva českého se zřetelem k právu moravskému. Právník VIII, 1869, s. 513–523, 549–556
- HAUPTMANN, Felix: Das Wappenrecht. Historische und dogmatische Darstellung der im Wappenwesen geltenden Rechtssätze. Ein Beitrag zum deutschen Privatrecht, Bonn 1896
- HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava: Der Hof Kaiser Rudolfs II. Fontes Historiae Artium IX, Prag 2002
- HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava: Vztah mezi císařským dvorem a nejvyššími správními úřady Českého království v době vlády Rudolfa II. Sborník archivních prací 1/LII, 2002, s. 279–294
- HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava – MIKULEC, Jiří – THOMSEN, Martina (eds.), Religion und Politik im frühneuzeitlichen Böhmen. Majestätsbrief Kaiser Rudolfs II. von 1609, Stuttgart 2014
- HECKER, Paul: Der Augsburger Bürgermeister Jacob Herbrodt und der Sturz des zünftischen Regiments in Augsburg. Zeitschrift des Historischen Vereins für
- HELLBACH, Johann Christian von: Adels-Lexicon, I. Band, Ilmenau 1825
- HELLBACH, Johann Christian von: Adels-Lexicon, II. Band, Ilmenau 1826
- HENGERER, Mark: Adelsintegration am Kaiserhof (1618–1665). Zeremoniell, Personal, Finanzen, Netzwerke. Frühneuzeit-Info 9, 1998, s. 274–279
- HEŘMAN, Jan: Zemské berní rejstříky z l. 1523 a 1529. (Příspěvek k vývoji společenského rozvrstvení české šlechty v první polovině 16. stol.) Československý časopis historický 2/X, 1962, s. 248–257
- HIRN, Joseph: Erzherzog Ferdinand II. von Tirol. Geschichte seiner Regierung und seiner Länder. II. Band, Innsbruck 1888
- HLAVÁČEK, Ivan: Česká panovnícká kancelář a listina v letech 1310 – 1526. In: Šebánek, Jindřich – Fiala, Zdeněk – Hledíková, Zdeňka: Česká diplomatika do roku 1848, Praha 1984, s. 109–133
- HRUBÝ, Václav: Inaugurační diplom krále Jana Lucemburského. Český časopis historický 16, 1910, s. 298–305
- HRUBÝ, Václav: Ueber das Privilegium Königs Johann vom 18. Juni 1311 für Mähren. Ein diplomatischer Beitrag zum Nachweis seiner Echtheit, Prag 1912
- CHALOUPECKÝ, Václav: Inaugurační diplomy krále Jana z roku 1310 a 1311. Český časopis historický 50/2, 1949, s. 69–102
- CHALOUPECKÝ, Václav: O privilegiu vydaném Čechům a Moravanům při nastoupení krále Jana Lucemburského. Český časopis historický 16, 1910, s. 407–411
- CHALOUPECKÝ, Václav: Privilegium krále Jana Čechům a Moravanům z roku 1310. Český časopis historický 15, 1909, s. 52–59
- JANÁČEK, Josef: Valdštejn a jeho doba, Praha 1978
- JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan: Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost, Praha 2005

- JANIŠ, K úloze institutu landfrýdu v moravském zemském právu na prahu novověku (Vznik a vývoj landfrýdů a role panovníka). *Folia Historica Bohemica* 25/2, 2010, s. 7–28
- JANIŠ, Dalibor: Nalézání práva a zemské soudnictví v českých zemích. In: Libor Jan – Dalibor Janiš a kol., *Ad iustitiam et bonum commune: proměny zemského práva v českých zemích ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 23–46
- JANIŠOVÁ, Jana: Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě (Edice rokové knihy zemského hejtmána Václava z Ludanic z let 1541–1556). *Historická studie a edice (Prameny dějin moravských 14)*, Brno 2007
- JANIŠOVÁ, Jana – JANIŠ, Dalibor: Postavení cizinců a inkolát podle moravského zemského práva v 16. a na počátku 17. století. In: „Morava jako zrcadlo Evropy“. Etnické menšiny na Moravě do roku 1918. „Mähren als Spiegel Europas“. *Etnische Minderheiten in Mähren bis zum Jahr 1918. XXXI. Mikulovské sympozium, 13.-14. října 2010*. Brno 2010, s. 191–201
- JÁNSKÝ, Jiří: *Hroznotovci a páni z Gutštejna*, Domažlice 2009
- JIRÁSEK, Zdeněk a kol., *Slezsko v dějinách českého státu 1490–1763 II. 1490 – 1763*, Praha 2012
- JOŽÁK, Jiří a kol.: *Za obnovu státu Čechů a Slováků*, Praha 1992
- JUST, Jiří: 9. 7. 1609. Rudolfův Majestát. *Světla a stíny náboženské svobody*, Praha 2009
- KADICH, Heinrich von – BLAŽEK, Conrad: *Der mährische Adel. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, IV. Bandes 10. Abtheilung*, Nürnberg 1899
- KADLEC, Karel: *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*, Praha 1928
- KALOUSEK, Josef: *České státní právo*, Praha 1892
- KAMENÍČEK, František: *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526–1628). Díl 1.*, Brno 1900
- KAMENÍČEK, František: *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526–1628). Díl 2.*, Brno 1902
- KAMENÍČEK, František: *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526–1628). Díl 3.*, Brno 1905
- KAPRAS, Jan: Inkolát – Indigenát . In: *Slovník veřejného práva československého, díl II. (I–O)*, Brno 1932, s. 5–6
- KAPRAS, Jan: Poručenství nad sirotky v právu českém. *Knihovna Sborníku věd právních a státních. A. Řada právovědecká, č. 7*, Praha 1904
- KAPRAS, Jan: *Přehled vývoje české jazykové otázky*, Praha 1910
- KAPRAS, Jan: *Právní dějiny zemí Koruny české. Díl II. Dějiny státního zřízení, Část 1. Doba předbělohorská*, Praha 1913
- KAVKA, František: *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika I. díl (1355–1364)*, Praha 1993
- KEJŘ, Jiří: *Právní dějiny středověku dnes – a co dále? Český časopis historický 3/CII, 2004, s. 552–567*
- KIRNBAUER, Johann von Erzstätt: *Niederösterreichischer Adel, I. Abteilung. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, IV. Bandes 4. Abtheilung*, Nürnberg 1909
- KLECANDA, Vladimír: *Obnovení desk zemských po požáru roku 1541. Zprávy Zemského archivu království českého, svazek V.*, Praha 1918, s. 191–270
- KLECANDA, Vladimír: *Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku (Příspěvek k dějinám nižší šlechty). Časopis Archivní školy VI, 1928, s. 1–125*

- KLECANDA, Vladimír: Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele. Příspěvek k dějinám inkolátu před obnoveným zřízením zemským. In: Sborník prací věnovaných prof. dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám 1871-1931. Praha 1931, s. 456–467
- KLECANDA, Vladimír: Tři kapitoly o českomoravských erbovnících. Zprávy českého zemského archivu, 1932, s. 69-96
- KLECANDA, Vladimír: Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského (Příspěvek k dějinám inkolátu před OZZ). Časopis Archivní školy III, 1926, s. 64–119
- KLIMENT, Josef: Státní občanství a národnost v českém právu do Bílé hory. In: Sborník prací z dějin práva československého. Svazek I. Práce ze semináře českého práva na Karlově universitě v Praze, číslo 15. Praha 1930, s. 50–59
- KNIEJSKI, Olgierd – SĘKOWSKI, Roman: Uchwały sejmiku powszechnego księstw opolskiego i raciborskiego w latach 1564 – 1678 (= Studia i teksty źródłowe z dziejów księstw Opolskiego i Raciborskiego; Nr 5), Opole – Lubliniec 2015
- KNOLL, Vilém: Páni z Velhartic. Měli duši zvláštní – trochu drsná zdála se... Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska, svazek 13, Praha 2015
- KNOZ, Tomáš: Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty (Knihnice Matice moravské, svazek 19; Opera Universitatis Masarykianae Brunensis Facultas philosophica, č. 361), Brno 2006
- KOČKA, Václav: Dějiny Rakovnícka, Rakovník 2009
- KOLÁŘ, Martin – SEDLÁČEK, August: Českomoravská heraldika [I]. Část všeobecná, Praha 1902
- KOLLMANN, Josef: Archivář J. J. Klauser (K 200. výročí jeho úmrtí). Archivní časopis 4/XXI, 1971, s. 234–247
- KOLLMANN, Josef: Státní archivní škola v Praze (Příspěvek k dějinám archivního školství). Sborník archivních prací 1/XXXII, 1982, s. 225–307
- KOŘÁN, Josef: Dějiny Čech a Moravy nové doby, díl II., Praha 1940
- KOSS, Rudolf: Zur Kritik der ältesten böhmisch-mährischen Landesprivilegien, Prag 1910
- KOVARÍK, Jiří A.: Proměny feudální třídy v Čechách v předbělohorském období. Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 1. Studia Historica XIV, 1976, s. 137–164
- KOWALSKI, Mariusz: *Księstwa Rzeczpospolitej. Państwo magnackie jako region polityczny*, Warszawa 2013
- KOZÁKOVÁ, Anděla: Právní postavení ženy v českém právu zemském, Praha 1926
- KRÁL, Pavel: Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550–1650 (Monographia historica, sv. 2), České Budějovice 2002
- KRISTEN, Zdeněk: Listy poselací a jejich registra v královské kanceláři české až do Bílé Hory. Časopis archivní školy 5, 1927, s. 1–109
- KROFTA, Kamil: Majestát Rudolfa II., Praha 1909
- KUBŮ, František: Chebský městský stát. Počátky a vrcholné období do počátku 16. století, České Budějovice 2006
- LIPPERT, Julius: Bürgerlicher Landbesitz im 14. Jahrhundert. Zur Ständefrage jener Zeit. Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen XL, 1902, s. 1-50, 169-211
- LIPPERT, Julius: Geschichte der Stadt Leitmeritz. Beiträge zur Geschichte Böhmens, Abtheilung III., Orts-Geschichten, Band II., Prag 1871
- MACEK, Josef: Jagellonský věk v českých zemích 1-2, Praha 2001
- MACEK, Josef: Vladyka (Historickosémantická analýza). Český časopis historický 5–6/LXXXIX, 1991, s. 677–691

- MALÝ, Jakub: Vymožení Rudolfova majestátu od stavů českých r. 1609, Litomyšl – Praha 1862
- MALÝ, Karel a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha 2010
- MAREŠ, Petr: Krajské mustrunky a krajští mustrheři v organizaci vojenské správy předbělohorských Čech (1565–1618). *Paginae historiae* 21/2, 2013, s. 298–321
- MAREŠ, Petr: Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmanů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617, Praha 2009
- MAREŠ, Petr: Obsazování úřadu krajského hejtmána v Čechách za vlády Ferdinanda I. a soupis krajských hejtmanů z let 1537/1538 – 1560/1561 podle register české královské kanceláře. *Paginae historiae* 19, 2011, s. 7–95
- MAREŠ, Petr: Soupis přísedících komorního soudu Českého království v letech 1527–1620, Praha 2013
- MARKOV, Josef: Spor pánů a rytířů o sedání v lavicích. In: Sborník prací z dějin práva československého. Svazek I. Práce ze semináře českého práva na Karlově universitě v Praze, číslo 15, Praha 1930, s. 98–103
- MARTINOVSKÝ, Ivan: Okolnosti vzniku Vladislavského zřízení zemského. Ústecký sborník historický 1979, s. 107–132
- MARTINOVSKÝ, Ivan: Vznik a počátky Vladislavského zemského zřízení. In: Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619), usp. Karel Malý – Jaroslav Pánek, Praha 2001, s. 85–93
- MAŠEK, Petr: Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti, díl I, Praha 2008
- MAŠEK, Petr: Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti, díl II, Praha 2010
- MAŤA, Petr: Die Böhmische (Hof)Kanzlei (v tisku)
- MAŤA, Petr: Svět české aristokracie (1500–1700), Praha 2004
- MERAVIGLIA-CRIVELLI, Rudolf Johann Graf von: Der böhmische Adel. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, IV. Bandes 9. Abtheilung, Nürnberg 1886
- MÍKA, Alois: Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období. Sborník historický 15, 1967, s. 45–75
- MÍKA, Alois: Národnostní poměry v českých zemích před třicetiletou válkou. Československý časopis historický 2/XX, 1972, s. 207–233
- MONZAMBANO, Severinus de Veronensis: De statu imperii Germanici ad Laelium Fratrem Dominium Trezolani, Liber unus, Veronae 1667
- MUSÍLEK, Martin: Odras dvorské kultury v městském prostředí ve 13. a 14. století. In: Dvory a rezidence ve středověku. II. Skladba a kultura dvorské společnosti, usp. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka, Praha 2008, s. 475–505
- MÜLLER, Václav: Svobodníci. Pokus o monografii ze sociálních dějin českých 15. a 16. století, Praha 1905
- NEBESKÝ, Jiří J. K.: Liechtenstein nebo Lichtnštejn? Genealogické a heraldické listy 2/XXII, 2002, s. 2–6
- NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír: Děťrich z Portic, přední rádce Karla IV. Časopis Musea království Českého LXIV, 1890, s. 459–535
- NOVOTNÝ, Lubomír: Boj o zemská zřízení na Opavsku a Krnovsku v 70. letech 17. století. In: Slezsko v proměnách času. Śląsk przez wieki. Sborník z odborné konference v rámci projektu Veduty slezských měst a staré mapy Slezska – Panoramy miast śląskich i mapy Śląska, ed. Lubomír Novotný – Miloš Korhoň, Olomouc 2011, s. 1–5

- NOVOTNÝ, Robert: Od veřejné prezentace k zlistinění, od rituálu k formalizaci. Úvahy nad proměnami nejstarší nobilitační praxe. In: Jiří Brňovják a kol., Nobilitace ve světle písemných pramenů (Nobilitas in historia moderna, Tomus II), Ostrava 2009, s. 75–83
- NOVOTNÝ, Robert: Povýšení vši chvály hodného Hovory. Dva životy nejstarší nobilitace. In: Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky, ed. Eva Doležalová – Robert Šimůnek – Dana Dvořáčková-Malá – Aleš Pořízka, Praha 2007, s. 396–403
- NOVOTNÝ, Robert: Uzavírání panského stavu a problematika nobilitací v pozdním středověku. In: Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, usp. Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup, Praha 2004, s. 291–306
- ORZECZOWSKI, Kazimierz: Rola przywileju króla Władysława z 1498 r. w dziejach śląskiego stanowego parlamentaryzmu. In: Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619), usp. Karel Malý – Jaroslav Pánek, Praha 2001, s. 153–163
- Ottův slovník naučný, díl I.–XXVIII., Praha 1888–1909
- PALACKÝ, Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, svazek XI., Praha 1928
- PALACKÝ, Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, svazek XII., Praha 1928
- PALACKÝ, František: Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků. In: Dílo Františka Palackého. Svazek I., Praha 1941, s. 321–417
- PALACKÝ, František: Zběrky ze starožitnosti československé. Časopis českého museum, 5, 1831, s. 169–174
- PÁNEK, Jaroslav: Český stát a stavovská společnost na prahu novověku ve světle zemských zřízení. In: Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619), usp. Karel Malý – Jaroslav Pánek, Praha 2001, s. 13–54
- PÁNEK, Jaroslav: Vilém z Rožmberka. Politik smíru, Praha 2011
- PÁNEK, Jaroslav: Zápas o vedení české stavovské obce v polovině 16. století (Knížata z Plavna a Vilém z Rožmberka 1547–1556). Československý časopis historický 6/31, 1983, s. 855–884
- PAUDLER, Anton: Ein deutsches Buch aus Böhmen, I. Band, Leipa 1894
- PEŠÁK, Václav: Dějiny královské české komory od roku 1527. Část 1. Začátky organisace české komory za Ferdinanda I. Sborník archivu ministerstva vnitra 3, 1930, s. 1–399
- PEŠÁK, Václav: Jednací protokol české královské rady z let 1605–1609. In: Sborník prací věnovaných prof. dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám 1871–1931, Praha 1931, s. 310–330
- PEŠÁK, Václav: Protokoly české dvorské kanceláře od polovice 16. století do Bílé hory. Sborník Archivu ministerstva vnitra II., Praha 1929, s. 91–113
- PETRÁŇ, Josef: Skladba pohusitské aristokracie v Čechách. Úvod do diskuse. Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 1. Studia Historica XIV, 1976, s. 9–80
- PETRÁŇ, Josef: Zemědělská výroba v Čechách v druhé polovině 16. a počátkem 17. století. Acta Universitatis Carolinae, Philosophia et Historica, Monographia V, Praha 1963
- PILAT, Kaspar: Materialien zur diplomatischen Genealogie des Adels der österreichischen Monarchie, I. Band, Prag 1812
- PILNÁČEK, Josef: Staromoravští rodové, Vídeň 1930
- PLACHT, Otto: Co jest usedlost v letech 1567–1654? Agrární archiv 6, 1919, s. 78–86
- PLACHT, Otto: České daně 1517–1652, Praha 1924
- POLIŠENSKÝ, Josef – SNIDER, Frederick: Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století. Československý časopis historický 4/XX, 1972, s. 515–526

- PRÁŠEK, Justin V.: Brandejs nad Labem. Město, panství i okres. Díl I., Brandýs nad Labem 1908
- PROCHÁZKA, Zdeněk – ÚLOVEC, Jiří: Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov 1, Tachov 1988
- PROCHÁZKA, Zdeněk – ÚLOVEC, Jiří: Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov 2, Tachov 1990
- PROCHNO, Joachim: Terra Bohemiae, Regnum Bohemiae, Corona Bohemiae. In: Corona regni. Studien über die Krone als Symbol des Staates im späteren Mittelalter, ed. Manfred Hellman, Weimar 1961, s. 198–224
- PROKEŠ, Jaroslav: Archiv ministerstva vnitra v Praze v letech 1918–1934. Sborník Archivu ministerstva vnitra Republiky československé VIII, 1935, s. 5–65
- RAUSCHER, Rudolf: Dědické právo podle českého práva zemského. Knihovna Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě, svazek 5., Bratislava 1922
- RAUSCHER, Rudolf: O nálezech zemského soudu českého XVI. stol. Sborník věd právních a státních 1–2/XXXIII, 1933, s. 134–146
- REGELE, Der österreichische Hofkriegsrat 1556–1848. Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, Ergänzung-Band I., 1. Heft, Wien 1949
- REZEK, Antonín: Jednání Čechův, Moravanův i Slezanův s Ferdinandem I ve Vídni a korunovace královská v Praze. Časopis Musea Království českého LI, 1877, s. 469–488
- RIEGER, Bohuslav: Inkolat, Indigenat in Böhmen. In: Österreichisches Staatswörterbuch. 2. Band, ed. Ernst Mischler – Josef Ulbrich, Wien 1906, s. 897–904
- RIEGER, Bohuslav: Zřízení krajské v Čechách. Část I. Historický vývoj do r. 1740, Praha 1894
- RITTNER, Edward: Církevní právo katolické. Díl I., Praha 1887
- ROSENTHAL, Eduard: Behördenorganisation Kaiser Ferdinands I. Das Vorbild der Verwaltungsorganisation in den deutschen Territorien. Ein Beitrag zur Geschichte des Verwaltungsrechts. Archiv für österreichische Geschichte 69, 1887, s. 51–315
- ROUBÍK, František: Berní rejstřík z doby českého povstání. Časopis Společnosti přátel starožitností českých LIV, 1946, s. 55–58
- ROUBÍK, František: Místodržitelství v Čechách v letech 1577–1749. Sborník archivních prací 2/XVII, 1967, s. 539–603
- RYBIČKA, Antonín: Poslední Rožmberkově a jich dědictví. Časopis Musea království Českého 1–2/LIV, 1880, s. 85–109, 218–248; 1–3/LV, 1881, s. 38–55, 187–202, 366–375
- SANMANN VON BÜLOW, Hedwig: Die Inkorporationen Karls IV. Ein Beitrag zur Geschichte des Staatseinheitsgedankens im späteren Mittelalter. Marburger Studien zur älteren deutschen Geschichte, II. Reihe, 8. Stück, Marburg 1942
- SEDLÁČEK, August: Českomoravská heraldika [II]. Část zvláštní, Praha 1925
- SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl I. Chrudimsko, Praha 1882
- SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl II. Hradecko, Praha 1883
- SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl III. Budějovsko, Praha 1884
- SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl IV. Vysočina Táborská, Praha 1885
- SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl V. Podkrkonoší, Praha 1887
- SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl VI. Podbrdsko, Praha 1889
- SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl VII. Písecko, Praha 1890

- SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl VIII. Rakovnicko a Slánsko, Praha 1891
- SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl IX. Domažlicko a Klatovsko, Praha 1893
- SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl X. Boleslavsko, Praha 1895
- SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl XI. Prácheňsko, Praha 1897
- SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl XII. Čáslavsko, Praha 1900
- SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl XIII. Plzeňsko a Loketsko, Praha 1905
- SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl XIV. Litoměřicko a Žatecko, Praha 1923
- SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl XV. Kouřimsko, Vltavsko a jihozápadní Boleslavsko, Praha 1927
- SEDLÁČEK, August: Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův, Praha 1914
- SEYLER, Gustav A.: Geschichte der Heraldik (Wappenwesen, Wappenkunst, Wappenwissenschaft), Neustadt an der Aisch 1970
- SCHULZ, Václav: Příspěvky k dějinám soudu komorního království Českého z let 1526–1627. Historický archiv České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, číslo 24, Praha 1904
- SCHULZ, Václav: Purkrabí hradu Pražského v letech 1438–1711, Praha 1903
- SCHWARZ, Henry Frederick: The Imperial Privy Council in the Seventeenth Century, Cambridge 1943
- SPĚVÁČEK, Jiří: Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346. K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou, Praha 1994
- STARKENFELS, Alois Freiherr von – KIRNBAUER, Johann von Erzstätt: Oberoesterreichischer Adel. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, IV. Bandes 5. Abtheilung, Nürnberg 1904
- STARÝ, Marek: „A tak ve všech povinnostech se srovnati mám s obyvateli téhož království českého a země české“. Několik poznámek k obyvatelskému právu a české inkolátní praxi v 16. století. In: JAN, Libor, JANIŠ, Dalibor a kol. Ad iustitiam et bonum commune. Proměny zemského práva v českých zemích ve středověku a raném novověku. Země a kultura ve střední Evropě; sv. 13. Brno 2010, s. 178–211
- STARÝ, Marek: Autonomní normotvorba stavovských korporací v předbělohorských Čechách. In: Dny práva – 2009 – Days of Law [CD rom]. Acta Universitatis Brunensis Iuridica, No 358. Řada teoretická, ed. David Sehnálek – Jiří Valdhans – Radovan Dávid – Libor Kyncl, Brno 2009, s. 2695–2704
- STARÝ, Marek: Cizinec nebo našinec? Právněhistorické trendy a výhledy (v tisku)
- STARÝ, Marek: Čtyři reverzy k zemi z doby jagellonské ve fondu Archiv České koruny. Právněhistorické studie 44/2, 2014, s. 97–107
- STARÝ, Marek: Die Familie von Schönberg im Königreich Böhmen. Neues Archiv für sächsische Geschichte 1/LXXXVII, 2016, s. 1-38
- STARÝ, Marek: Dva reverzy hraběte Fürstenberka. In: Bibliotheca Antiqua 2015. Sborník z 24. konference 4.–5. listopadu 2015 Olomouc, Brno 2015, s. 36–40
- STARÝ, Marek: Dva reverzy k zemi ve fondu Úřad desk zemských. Právněhistorické studie 46/1, 2016, s. 45–59
- STARÝ, Marek: Erbovník. In: Encyklopedie českých právních dějin. II. svazek D – J., ed. Karel Schelle – Jaromír Tauchen, Plzeň 2016, s. 341–344

- STARÝ, Marek: Inkolát. In: Encyklopedie českých právních dějin. II. svazek D – J., ed. Karel Schelle – Jaromír Tauchen, Plzeň 2016, s. 806–812
- STARÝ, Marek: Inkorporace. In: Encyklopedie českých právních dějin. II. svazek D – J., ed. Karel Schelle – Jaromír Tauchen, Plzeň 2016, s. 812–814
- STARÝ, Marek: Ius incolatus. Několik poznámek k českému právu obyvatelskému v době předbělohorské. Právník 12/CXLV, 2006, s. 1452–1466
- STARÝ, Marek: Knížata jako členové českého panského stavu v době předbělohorské. In: Acta historico-iuridica Pilsnensia 2006, ed. Vilém Knoll, Plzeň 2007, s. 99–124
- STARÝ, Marek: Kníže Marek Basarab jako kandidát na udělení českého inkolátu v roce 1607. Muzejní a vlastivědná práce – Časopis Společnosti přátel starožitností českých 3-4/XLIV (CXIV), 2006, s. 208–212
- STARÝ, Marek: Korkové Cholovští z Korkyně. Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy 2/VII, 2016, s. 130–141
- STARÝ, Marek: Nařízení českého zemského soudu ohledně usazování obyvatel vedlejších korunních zemí v Čechách z roku 1617 (Příspěvek k normotvorné působnosti většího zemského soudu Království českého a k informačnímu potenciálu desk zemských). Opera historica. Časopis pro dějiny raného novověku 1/XVII, 2016, s. 34–48
- STARÝ, Marek: Přední klenot zemský. Větší zemský soud království českého v době rudolfínské, Praha 2014
- STARÝ, Marek: Přijímání moravských a slezských šlechticů do panského stavu Království českého v 16. a 17. století. In: Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. – 16. století, red. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Praha 2005, ISBN 80-86971-07-4, s. 251–288
- STARÝ, Marek: Případ hraběte Vejkarta ze Salmu (Miscellaneum k obyvatelskému právu v zemích České koruny). Acta Historica Universitatis Silesianae Opaviensis 9, 2016, s. 11–27
- STARÝ, Marek: Rod Pruskovských z Pruskova a jeho příslušnost k české a moravské šlechtě v době předbělohorské. Slezský sborník 2/CXIII, 2015, s. 231–270
- STARÝ, Marek: Rozšíření českého panského stavu v roce 1607. Právněhistorické studie 38, 2007, s. 69–87
- STARÝ, Marek: Rukopisy Vavřince Koutného ze Zářečné jako pramen poznání proměn složení stavovských korporací v 16. a 17. století. In: BRŇOVJÁK, Jiří a kol., Nobilitace ve světle písemných pramenů. Nobilitas in historia moderna, Tomus II. Ostrava 2009, s. 160–173
- STARÝ, Marek: Rytíři přijatí do českého panského stavu v době předbělohorské. Sborník archivních prací 1/LX, 2010, s. 240–278
- STARÝ, Marek: Spor o úřad dědičného číšníka království českého na sklonku 16. století. In: Acta historico-iuridica Pilsnensia 2009–2010, ed. Vilém Knoll, Plzeň 2011, s. 287–304
- STARÝ, Marek: Uherská šlechta v Čechách v raném novověku (Právní konsekvence a prameny poznání). In: FEDERMAYER, Frederik a kol., Magnátske rody v našich dejinách 1526-1948. Martin 2012, s. 223–238
- Rozpravy české Akademie věd a umění, Třída I., číslo 76, Praha 1931
- STLOUKAL, Karel: Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu XVI. a XVII. věku, Praha 1925
- STRÁNSKÝ, Pavel: O státě českém. Respublica Bojema, Praha 1946
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav: K výkladu zákona o zachování jazyka českého z roku 1615. Sborník věd právních a státních XII, 1912, s. 173–184
- ŠOLC, Jindřich: Národnost a její význam v životě veřejném, Praha 1881
- ŠVÁBENSKÝ, Mojmír: Knihy přijímání do rytířského stavu Moravského markrabství. In: PILNÁČEK, Josef: Neznámé rody a znaky staré Moravy, Brno 1983, s. 250–267

- TEIGE, Zákklady starého místopisu Pražského (1437-1620). Oddíl I. Staré Město pražské. Díl I., Praha 1910
- TENORA, Jan: Dějiny městečka Kunštátu, Brno 1885
- TOMEK, Václav Vladivoj: Dějepis města Prahy, díl X., Praha 1894
- TOŠNEROVÁ, Marie: Berní rejstřík podbrdského kraje z roku 1598. Minulostí Berounska 6, 2003, s. 80–91
- TŮMOVÁ, Ludmila: Svět Kryštofa Popela mladšího z Lobkowicz optikou jeho deníků. Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, Praha 2013
- URBÁNEK, Rudolf: Věk poděbradský IV. Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad. Léta 1460 – 1464, Praha 1962
- VANĚČEK, Václav: Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945, Praha 1976
- VAŠKŮ, Vladimír: Česká (královská) kancelář a kancelářská zařízení jiných stěžejních institucí státní zeměpanské správy v l. 1526 – 1848. In: Šebánek, Jindřich – Fiala, Zdeněk – Hledíková, Zdeňka: Česká diplomatika do roku 1848, Praha 1984, s. 204–251
- VELÍMSKÝ, Tomáš: Hrabšici, páni z Rýzmburka, Praha 2002
- VOBORNÍK, Bohumil: Královská pravomoc v Čechách v období státu stavovského se zvláštním zřetelem k 16. století. Práce ze semináře dějin práva ve střední Evropě Právnické fakulty Univ. Komenského v Bratislavě, číslo 1, Bratislava 1931
- VOJTÍŠEK, Václav: Vývoj královské české kanceláře. In: Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953, s. 501–517
- VOLF, Miloslav: Nástin správy české berně v době předbělohorské (=Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu, díl XI., část 2., sešit 1), Praha 1941
- VOREL, Petr: Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy, Praha 1999
- VOREL, Petr: Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna v 15.-17. století. In: Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8.-9.9.1993 v Pardubicích, usp. Petr Vorel, Pardubice 1995, s. 9–75
- VYKYPĚL, Bohumil: O staročeském slově vладыka čili o etymologii jako pomocné vědě historické. In: X. sjezd českých historiků: Ostrava, 14.-16.9.2011. Svazek VI., Ostrava 2015 s. 41–43
- WERTNER, Moriz: Ausländische Geschlechter in Ungarn. Neue Folge. Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft „Adler“. Neue Folge VIII, 1898, s. 161–266
- WINTER, Zikmund: Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XV. století, svazek I., Praha 1895
- WINTER, Zikmund: Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XV. Století, svazek II., Praha 1895
- WITTING, Johann: Niederösterreichischer Adel, II. Teil. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, IV. Bandes 4. Abtheilung, Nürnberg 1918
- WOITSCHOVÁ, Klára: „...což slušného a spravedlivého jest fedrovati...“ Personální obsazení pražského apelačního soudu v letech 1548–1783, Pelhřimov 2010
- ZELENKA, Jan: Vznik a fungování hejtmanské správy ve svídnickém a javorském knížectví za vlády Václava IV. In: Lenka Bobková – Martin Čapský – Irena Korbelářová a kol., Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české, Opava 2009, s. 103–114
- ZÍBRT, Čeněk: Bibliografie české historie, díl I., Praha 1900
- ŽEMLIČKA, Josef: Čechy v době knížecí, Praha 1997
- ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal – STELLNER, František: Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české, Praha 2001

6. Webové stránky

www.augustsedlacek.cz [cit. 2017–08–20]

<http://www.vktatran.sk/Nase-pribehy/predsedovia-VK-Tatran/predsedovia-vk-tatran.html> [cit. 2017–08–20]